T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
BAĞIMLILIK VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ADLİ BİLİMLER ANABİLİM DALI

UYUŞTURUCU VEYA UYARICI MADDE İMAL VE TİCARETİ SUÇU

Yiğit İLTAŞ

ADLİ BİLİMLER DOKTORA PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

DANIŞMANI
Prof. Dr. Behnan ALPER
II. Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BOZDAĞ

Bu tez, Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından SDK-2018-10632 Nolu proje ile desteklenmiştir.

ADANA-2020

TEŞEKKÜR

Yoğun çalışma temposuna rağmen tezimin planlanıp yürütülmesinde katkısı olan, tezimi yapıcı eleştirileriyle yönlendiren tez danışmanlarım Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Behnan ALPER ve Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı Başkanı Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BOZDAĞ başta olmak üzere; varlığıyla mutlu olduğum ve hayatın her anında benden desteğini esirgemeyen sevgili eşime, hayatın bana sunduğu en güzel hediye olan ve yoğun geçen tez yazım sürecinde küçücük yaşlarına rağmen onlardan uzak kalmamı beklenmeyecek derecede sabırla karşılayarak bana güç veren canım kızım Talya ve oğlum Rüzgar'a, tezimde kullanmak istediğim yabancı literatür kaynaklarını bıkmaksızın her fırsatta büyük bir özveri ile bana ileten çok değerli dostum Sayın Ş. Berfin IŞIK YILMAZ 'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KABUL ve ONAY ii
TEŞEKKÜR iii
İÇİNDEKİLER iv
KISALTMALAR CETVELİ x
ÖZET xii
ABSTRACT xiii
1. GİRİŞ 1
2. GENEL BİLGİLER 5
2.1. Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Kavramı ve Tanımı 5
2.2. Madde Kullanımı İle İlişkili Kavramlar 7
2.3. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddelerin Sınıflandırılması 13
2.4. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeler 19
2.4.1. Kannabis 19
2.4.2. Halusinojenler 24
2.4.3. İnhalanlar 28
2.4.4. Opiyatlar 30
2.4.5. Sedatif-Hipnotik ve Anksiyolitikler 32
2.4.6. Stimulanlar (Amfetamin, Kokain ve Diğer Stimülanlar) 33
2.4.7. Diğer Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeler 37
2.5. Erken Uyarı Sistemi 38
2.6. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeler İle İlgili İç Hukukumuzdaki Bazı Yasal Düzenlemeler 49
2.6.1. Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Anayasası 49
2.6.2. 2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun 51
2.6.3. 3298 Sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanun 53
2.7. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeler İle İlgili Bazı Uluslararası Sözleşmeler 54
2.7.1. Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesi 55
2.7.2. 1971 Tarihli Psikotrop Maddeler Sözleşmesi 59
2.7.3. 1988 Tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Dair Sözleşme 60

2.7.4. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 62
2.7.5. Avrupa Topluluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Uyuşturucu veya Psikotrop Maddelerin Yasadışı Üretiminde Sıkça Kullanılan Ara ve Kimyasal Maddelere Dair Anlaşma 63
2.8. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticaretinin Suç Olarak Düzenlenmesi 63
2.9. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçu ile Adli Bilimler Arasındaki İlişki 65
3. GEREÇ ve YÖNTEM 77
4. TÜRK CEZA KANUNU'NDA UYUŞTURUCU veya UYARICI MADDE İMAL ve TİCARETİ SUÇU 78
4.1. Suçun Hukuki Konusu: Suçla Korunan Hukuki Değer 80
4.2. Suçun Unsurları 82
4.2.1. Kanunilik - Tipiklik 82
4.2.1.1. Tipikliğin Maddi (Objektif) Unsurları 82
4.2.1.1.1. Suçun Maddi Konusu 83
4.2.1.1.2. Fail 92
4.2.1.1.3. Mağdur 96
4.2.1.1.4. Hareket 98
4.2.1.1.4.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunda Hareket 101
4.2.1.1.4.1.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal, İthal veya İhraç Suçlarının Hareket Unsuru 104
4.2.1.1.4.1.1.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal Etmek 104
4.2.1.1.4.1.1.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İthal Etmek 109
4.2.1.1.4.1.1.3. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İhraç Etmek: 116
4.2.1.1.4.1.2. Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Ticareti Suçunun Hareket Unsuru (TCK'nın 188. Maddesinin Üçüncü Fıkrası) 125

4.2.1.1.4.1.2.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Satma ... 126
4.2.1.1.4.1.2.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Satışa Arz Etme ... 129
4.2.1.1.4.1.2.3. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Başkalarına Verme ... 131
4.2.1.1.4.1.2.4. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Sevk Etme ... 134
4.2.1.1.4.1.2.5. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Nakletme ... 136
4.2.1.1.4.1.2.6. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Depolama ... 139
4.2.1.1.4.1.2.7. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Satın Alma ... 141
4.2.1.1.4.1.2.8. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Kabul Etme ... 144
4.2.1.1.4.1.2.9. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Bulundurma ... 146
4.2.1.1.4.1.3. Reçeteye Bağlı Olan Uyuşturucu ve Uyarıcı Maddelerle İlgili Suçların Hareket Unsuru ... 149
4.2.1.1.4.1.4. Uyuşturucu ve Uyarıcı Etkisi Olmayan Ancak Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Üretiminde Kullanılan Maddeler İle İlgili Suçun Hareket Unsuru ... 151
4.2.1.1.5. Netice ... 153
4.2.1.1.6. Nedensellik Bağı ... 155
4.2.1.2. Tipikliğin Manevi(Subjektif) Unsurları ... 156
4.2.1.2.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal, İthal ve İhraç Suçunun Manevi Unsuru ... 158

4.2.1.2.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeleri Ruhsatsız veya Ruhsata Aykırı Olarak Ülke İçinde Satma, Satışa Arz Etme, Başkalarına Verme, Sevk Etme, Nakletme, Depolama, Satın Alma, Kabul Etme ve Bulundurma Suçlarının Manevi Unsuru 160
4.2.1.2.3. Reçeteye Bağlı Olan Uyuşturucu ve Uyarıcı Maddelerle İlgili Suçların Manevi Unsuru ... 165
4.2.1.2.4. Uyuşturucu ve Uyarıcı Etkisi Olmayan Ancak Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Üretiminde Kullanılan Maddeler İle İlgili Suçun Manevi Unsuru ... 166
4.2.2. Hukuka Aykırılık Unsuru ... 167
4.3. Suçun Özel Görünüş Biçimleri ... 174
4.3.1. Suça Teşebbüs ... 174
4.3.1.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmali ve Ticareti Suçuna Teşebbüs ... 177
4.3.1.1.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal Suçuna Teşebbüs ... 177
4.3.1.1.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İthal Suçuna Teşebbüs ... 179
4.3.1.1.3. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İhraç Suçuna Teşebbüs ... 182
4.3.1.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeleri Ruhsatsız veya Ruhsata Aykırı Olarak Ülke İçinde Satma, Satışa Arz Etme, Başkalarına Verme, Sevk Etme, Nakletme, Depolama, Satın Alma, Kabul Etme ve Bulundurma Suçlarına Teşebbüs ... 185
4.3.1.3. Reçeteye Bağlı Olan Uyuşturucu ve Uyarıcı Maddelerle İlgili Suçlara Teşebbüs ... 190
4.3.1.4. Uyuşturucu ve Uyarıcı Etkisi Olamayan Ancak Uyarıcı ve Uyuşturucu İmalinde Kullanılan Maddeler İle İlgili Suça Teşebbüs. 191
4.3.2. Suça İştirak ... 191
4.3.2.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunda İştirak ... 195
4.3.3. Suçların İçtima ... 202
4.3.3.1. Bileşik Suç ... 202
4.3.3.2. Zincirleme Suç ... 203
4.3.3.3. Fikri İçtima ... 205
4.3.3.4. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunda İçtima ... 206

4.4. Suçun Nitelikli Halleri 215
4.4.1. Cezayı Ağırlaştıran/Artıran Nitelikli Haller 216
4.4.1.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Verilen veya Satılan Kişinin Çocuk Olması 216
4.4.1.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddenin Eroin, Kokain, Morfin, Sentetik Kannabinoid ve Türevleri veya Baz Morfin Olması 218
4.4.1.3. Suçun Belirli Yerlerde İşlenmiş Olması 220
4.4.1.4. Suçun Üç veya Daha Fazla Kişi Tarafından Birlikte İşlenmesi (TCK 188/5) 223
4.4.1.5. Suçun Örgüt Faaliyeti Çerçevesinde İşlenmesi (TCK 188/5) 224
4.4.1.6. Suçun Failinin Sıfatı 228
4.4.2. Cezayı Hafifleten Nitelikli Hal 230
4.4.2.1. Suçun Maddi Konusunun Üretimi Resmi Makamların İznine veya Satışı Yetkili Tabip Tarafından Düzenlenen Reçeteye Bağlı ve Uyuşturucu veya Uyarıcı Etki Doğuran Her Türlü Madde Olması (TCK 188/6) 230
4.5. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunda Etkin Pişmanlık 233
4.5.1. Cezayı Kaldıran Etkin Pişmanlık 234
4.5.2. Cezayı Azaltan Etkin Pişmanlık 243
4.6. Uyuşturucu Veya Uyarıcı Madde İmal Ve Ticareti Suçunda Yaptırım 254
4.6.1. Uyuşturucu Veya Uyarıcı Madde İmal Ve Ticareti Suçunda Ceza 257
4.6.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunda Güvenlik Tedbirleri 265
4.6.2.1. Müsadere 265
4.6.2.1.1. Eşya Müsaderesi 266
4.6.2.1.2. Kazanç Müsaderesi 274
4.6.2.2. Tekerrür 276
4.6.2.3. Tüzel Kişiler Hakkında Güvenlik Tedbiri Uygulanması 278

4.6.2.4. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İhracı Fiilinin Diğer Ülke Açısından İthal Olarak Nitelendirilmesi Dolayısıyla Yabancı Ülkelerde Hükmolunan Cezanın İnfaz Edilen Kısmının Türkiye'de İhraç Dolayısıyla Yapılacak Yargılama Sonucunda Hükmolunan Cezadan Mahsup Edilmesi 281
4.7. Zamanaşımı 287
4.7.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunda Dava Zamanaşımı 288
4.7.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunda Ceza Zamanaşımı 290
4.8. Soruşturma ve Kovuşturma Usulü 290
4.8.1. Görevli Mahkeme 291
4.8.2. Yetkili Mahkeme 294
4.8.3. Yargılama Usulü 297
5. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA UYUŞTURUCU veya UYARICI MADDE İMAL VE TİCARETİ SUÇLARI 298
5.1. Rusya 298
5.2. Çin 302
5.3. Finlandiya 305
5.4. Kanada 308
5.5. Almanya 312
5.6. Amerika Birleşik Devletleri 316
6. UYUŞTURUCU VEYA UYARICI MADDE İMAL ve TİCARETİ SUÇUNUN İŞLENME NEDENLERİ ve SUÇUN SONUÇLARI 327
6.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunun İşlenme Nedenleri 327
6.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunun Sonuçları 345
7. TARTIŞMA 365
8. SONUÇ 394
KAYNAKLAR 401
ÖZGEÇMİŞ 434

KISALTMALAR CETVELİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AIDS	:Acquired Immune Deficiency Syndrome/Kazanılmış Bağışıklık Yetersizliği Sendromu
ARPANET	:Advanced Research Projects Agency Network
ATK	:Adli Tıp Kurumu
BM	:Birleşmiş Milletler
CD.	:Ceza Dairesi
CIA	:Amerikan Merkezi İstihbarat Ajansı
CMK	:Ceza Muhakemesi Kanunu
ÇCK	:Çin Ceza Kanunu
DC	:District of Columbia
DSM IV	:The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders/Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozukukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı
DSM-V	:The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders/Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozukukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı
DSÖ	:Dünya Sağlık Örgütü
EMCDDA	:The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction/ Avrupa Uyuşturucu ve Uyarıcı Bağımlılığı İzleme Merkezi
EWS	:Early Warning System/Erken Uyarı Sistemi
FBI	:Federal Bureau of Investigation
FCK	:Finlandiya Ceza Kanunu
FDA	:Amerikan Goda ve İlaç Dairesi/U.S. Food and Drug Administration
HIV	:Human Immun Deficiency Virus
ICD-10	:International Classification of Diseases/Uluslararası Hastalık Sınıflaması)
IP	:Internet Protokol

KCK	:Kanada Ceza Kanunu
LSD	:Lysergic asid diethylamis
MDMA	:Ecstasy
M.Ö.	:Milattan Önce
M.S.	:Milattan Sonra
NSDUH	:Ulusal Uyuşturucu Kullanımı ve Sağlık Araştırması/The National Survey on Drug Use and Health
PCP	:Phencyclidine/Fensiklidin
RCK	:Rusya Federasyonu Ceza Kanunu
RG	:Resmi Gazete
TADOC	:Türkiye Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Akademisi
TBK	:Türk Borçlar Kanunu
THC	:Tetrahidrokannabinol
TCK	:Türk Ceza Kanunu
TOR	:The Onion Router
TUBİM	:Türkiye Uyuşturucu ve Uyarıcı Bağımlılığı İzleme Merkezi
T.C.	:Türkiye Cumhuriyeti
UNODC	:Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi
2313 Sayılı Kanun	:2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun
3298 Sayılı Kanun	:3298 Sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanun
1961 Tek Sözleşmesi	:Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesi (1961 Tek Sözleşmesi)
6545 Sayılı Kanun	:6545 Sayılı Türk Ceza Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
Y.	:Yargıtay
YCGK	:Yargıtay Ceza Genel Kurulu
Δ9-THC	:9-tetrahidrokannabinol

ÖZET

Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçu

Uyuşturucu madde ticareti, uyuşturucu yasağı yasalarına tabi olan maddelerin üretimi, yetiştirilmesi, dağıtımı ve satışını kapsayan küresel nitelikli bir yasadışı ticarettir. Çok büyük miktarlardaki yasa dışı uyuşturucu maddelerin uluslararası sınırlarda dolaşımı ve bu türden madde pazarının en önemli ve tehlikeli kısmını ise uyuşturucu ticaretinin oluşturuyor olması bu ticaretin sadece ülke içerisinde değil, sıklıkla uluslararası boyutta da gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenledir ki; ülkeler yasadışı olarak gerçekleştirilen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretine ilişkin faaliyetleri kanunlarında suç olarak yaptırıma bağlamıştır. Uyuşturucu madde tedariği ve ticareti suçu ile mücadele etmek bakımından tüm dünyada gösterilen yoğun çabalara ve artarak devam eden uyuşturucu talebini azaltma politikalarına rağmen yasadışı madde ticaretinin artarak devam ettiği bilinen bir gerçektir. Bu tez çalışmasında uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ile ilgili genel bilgilere yer verildikten sonra Türk Ceza Kanununun 188. maddesinde suç olarak düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Ayrıca, seçilen bazı ülkelerin uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna ilişkin yasal düzenlemelerine yer verildikten sonra bu suçun işlenme nedenleri ve sonuçları üzerinde durulacaktır. Sonuç ve tartışma kısmında ise, bu suçun insan hakları ihlalleri ile olan ilişkisi ortaya konduktan sonra anılan suçun hangi açılardan adli bilimlerin ilgi alanına girdiği tartışılarak bu suçla mücadelede önemli olduğu düşünülen çeşitli çözüm önerilerinde ve çıkarımlarda bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uyuşturucu, Uyarıcı, Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde, Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçu.

ABSTRACT

Crimes Involving the Manufacture and Trafficking of Narcotic or Stimulant Drugs

The trafficking of drugs, referring to the manufacture, growing, distribution and sale of drugs governed by laws on the control of narcotic drugs, is illegal at a global level. The fact that a large number of illicit narcotic drugs are circulating beyond national borders and that the trafficking in drugs represents the main and most dangerous part of this kind of market demonstrates that this trafficking activity occurs not only within countries, but also at international level more often. As such, countries have criminalized activities involving the illegal production and trafficking of narcotic or stimulant drugs, and have established the necessary sanctions. It is widely known that the trafficking of narcotic drugs is on the rise, despite intensive global efforts to prevent their supply and trafficking, and the policies put in place to reduce demand. This thesis study will provide general information on narcotic and stimulant drugs and will detailly address manufacturing and trafficking in narcotic or stimulant drugs as they are defined and regulated as offence in article 188 of the Turkish Penal Code. The study will outline legislative regulations concerning manufacturing and trafficking of narcotic or stimulant drugs in various selected countries and then focus on the reasons for committing this offence and its consequences. In the conclusion and discussion part before proposing some potential solutions to prevent such crimes, will be discussed with an explanation of the relationship between such crimes and violations of human rights, and why this crime falls within the ambit of forensic science.

Keywords: Narcotic, Stimulant, Narcotic and Stimulant Drugs, Crimes Involving the Manufacturing and Trafficking of Narcotic or Stimulant Drugs

1. GİRİŞ

Reçeteli ilaçların/maddelerin medikal olmayan şekillerde kullanımı dünyanın pek çok yerinde salgın boyutlarına ulaşmıştır[1]. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) tarafından 2019 yılında yayımlanan Dünya Uyuşturucu Raporu'nda, 2017 yılında dünya çapında 15-64 yaş aralığındaki kişilerden yaklaşık olarak 271 milyonunun (değer: 201 milyondan 341 milyona) bir önceki yıl içerisinde en az bir kez uyuşturucu madde kullandığı ortaya konmuştur. Bu kişiler arasından yaklaşık 35 milyon kişinin (değer: 23.0 milyondan 47.0 milyona) uyuşturucu madde kullanım bozukluğu yaşadığı ve dolayısıyla bu kişilerin madde kullanımlarının tedavi gerektiren ya da bağımlılık yaratan duruma dönüşecek kadar zararlı olduğu ifade edilmiştir. Aynı raporda, 2017 yılı içerisinde uyuşturucu madde kullananların sayısının, 2009 yılındakilerden yaklaşık olarak %30 daha fazla olduğu vurgulanmıştır[2]. Dolayısıyla uyuşturucu problemin doğası bir ulustan diğerine değişkenlik gösterse de yasadışı maddelerin kullanımı dünya çapında büyük bir problem haline gelmiştir[3-4]. Aslında uyuşturucu maddeler ile ilgili problem, uyuşturucu madde kullanımı/bağımlılığı, uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti olacak şekilde üç aşamalıdır[5].

Uyuşturucu madde kullanımının, bağımlılığının, kullanıma ve bağımlılığa bağlı olarak gelişen ticaretinin Türkiye ve dünyada giderek arttığı bilinen bir gerçektir[6]. Sınırlı medikal kullanımlar hariç olmak üzere dünyadaki pek çok ülkenin uyuşturucu maddelerin kullanımına özellikle de uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarına ilişkin çeşitli yasakları/yaptırımları bulunmaktadır[7].

Uyuşturucu madde ticareti, uyuşturucu yasağı yasalarına tabi olan maddelerin yetiştirilmesi, üretimi, dağıtımı ve satışını kapsayan küresel bir yasadışı ticarettir[8]. Bu ticarette uyuşturucu maddeler; kaçakçı, yetiştirici ya da üreticiden, ürünü dağıtım kanalı ile perakendecilere ve sonunda madde kullanıcılarına aktaran toptancılara taşınmaktadır[9]. Hükümetler tarafından uyuşturucu madde tedariğini dizginlemek için gösterilen yoğun kamusal çabalara ve artarak devam eden uyuşturucu talebini azaltma politikalarına rağmen[10] yasadışı madde ticareti halen varlığını korumakta ve üretim ve tüketim arasındaki zincirde önemli bir halka görevini üstlenmeye devam etmektedir[11]. Üstelik uyuşturucu madde imal ve ticareti günümüzde dünyadaki en kazançlı yasadışı işlerden birisi olarak nitelendirilmektedir[12-13]. Bu maddelerin kullananlar üzerinde

bağımlılık ve bağımlı olan kişi bakımından ise kullanılmadığında yoksunluk yaratma etkisi, kullanıcıların/bağımlıların uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti yapan kişiler ile sürekli irtibat halinde kalmasına neden olmuştur. Bu durum ise uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ile ilgili uluslararası pazarın küreselleşmesinde önemli bir paya sahip olmaktadır[14].

Uyuşturucu ticaretinden büyük miktarlarda karlar elde edilmesi, uyuşturucu ticareti ve terör faaliyetleri arasındaki ilişki, teknolojik gelişmeler gibi çeşitli faktörler uyuşturucu veya uyarıcı madde üretimini ve ticaretini artırarak bu konunun küresel bir sorun haline gelmesine katkıda bulunmuştur. Uyuşturucu madde ticaretinin artık küresel bir sorun olarak algılanması ise bu türden maddelerin uluslararası hukuk kurallarınca kontrol altına alınması talebini gündeme getirmiştir[15]. Uluslararası uyuşturucu madde kontrolünü sağlamak üzere yapılan üç önemli uluslararası sözleşme olan, Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesi, 1971 Psikotrop Maddeler Sözleşmesi, 1988 Tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi birbirlerini destekler ve tamamlar niteliktedir[16]. Anılan Sözleşmelerden ilk ikisinde, medikal ve bilimsel kullanımlar için uyuşturucu ve psikotropik maddelerin mevcudiyetini sağlamak ve onların yasadışı kanallara akışını önlemek adına uluslararası uygulanabilir kontrol önlemlerini sistematik hale getirmek hedeflenmiştir. Bu sözleşmeler, aynı zamanda, uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığı ve bu türden maddelerin yasadışı ticareti ile ilgili genel koşulları da kapsamaktadır. 1988 Tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ise diğer sözleşmelere ek olarak, uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin, uluslararası boyutta mücadelede kontrol rejimini koymuş olduğu hükümlerle genişletmektedir. Uyuşturucu ticareti ile ilgili kara para aklama ile mücadele, bu suçları işleyen kişilerin iadesi, karşılıklı hukuki destek gibi konularda uluslararası işbirliğinin çerçevesini de kuvvetlendirmektedir[16]. Dolayısıyla da uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile mücadele bakımından ülkelerin, kendi iç hukuklarında özellikle de ceza yasalarında koymuş oldukları kurallara ek olarak uluslararası sözleşmelere de taraf olarak küresel bir nitelik kazanan bu suçlarla etkin bir şekilde mücadele etmek istedikleri bilinmektedir. Bu nedenle de yapılan bu çalışmada; sadece ticarete karışan bireyler üzerinde değil bireylerin bulunduğu toplum ve aynı zamanda küresel niteliğinden dolayı uluslararası zararları olan ve günümüzde tüm dünyanın karşı karşıya

kaldığı suçlardan birisi olarak kabul edilen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu detaylıca ele alınacaktır[17].

Bu çalışma ile uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile mücadelede bu türden suç teşkil eden faaliyetlerin gerçekleşmesini önlemek açısından yürürlüğe koyulan hukuk düzenlemelerinin oldukça önemli olduğunu ve fakat bu suçla mücadelenin suçun risk faktörlerinin çok farklı adli bilim alanlarının konusunu oluşturması dolayısıyla multidisipliner yaklaşım gerektirdiğini ortaya koymak, seçilen bazı ülkelerin uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile ilgili yasal düzenlemelerini aktarmak ve bu ülkelerden bazılarının yasal düzenlemelerinin olabildiğince kapsamlı olmasına rağmen anılan suçun hala işleniyor olduğunu ortaya koymak, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun işlenme nedenlerini/dinamiklerini ve suçun işlenmesiyle ortaya çıkabilecek potansiyel sonuçlarını tespit etmek ve bu alanlarda uzmanlaşmış adli bilimcilere ihtiyaç olduğunu vurgulamak amaçlanmıştır. Ayrıca; bu çalışma ile anılan suçu sadece uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ve bu türden maddelerin ticareti kapsamında ele almak yerine suçun daha geniş kapsamda ele alınması durumunda bu suçun aynı zamanda çok çeşitli yönlerden insan hakları ihlallerine neden olduğunu ortaya koymak, adli bilimler alanında çalışıp da bu konu ile alakalı teorik ya da pratik düzeyde araştırmalar yapan veya mesleki faaliyetler yürüten adli bilim uzmanlarında Türk Ceza Kanununda yer alan bu suç hakkında teorik bilgi oluşturmak, suçla mücadelede multidisipliner yaklaşımın önemini vurgulamak, uygulanabilir nitelikte olduğu düşünülen çeşitli hukuki önerilerde bulunmak amaçlanmıştır.

Çalışmada ilk olarak, uyuşturucu veya uyarıcı madde kavramı ve tanımı, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanımı ile ilişkili kavramlar, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin sınıflandırılması, uyuşturucu veya uyarıcı madde çeşitleri, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin tespitinde erken uyarı sistemi, uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ile ilgili bazı uluslararası sözleşmeler, ulusal düzenlemeler, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretinin suç olarak düzenlenmesi ve uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti suçu ile adli bilimler arasındaki ilişki konuları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın bir diğer kısmında, Türk Ceza Kanunu(TCK)'nun 188. maddesinde yaptırıma bağlanan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu; korunan hukuksal değer, suçun unsurları, suçun özel görünüş biçimleri, cezayı ağırlatan veya

azaltan nitelikli haller, etkin pişmanlık, yaptırım, zamanaşımı, soruşturma ve kovuşturma başlıkları kapsamında ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın bir diğer kısmında ise seçilen bazı ülkelerdeki uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna ilişkin yasal düzenlemelere yer verilecek olup daha sonra ise her geçen gün daha da fazla işlenen uyuşturucu ticareti suçunun işlenme nedenleri ve bu suçun işlenmesi ile ortaya çıkan sonuçlar hakkında bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın tartışma ve sonuç kısmında ise bu suçun insan hakları ihlalleri ile olan ilişkisi ortaya konduktan sonra, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna ilişkin mevcut yasal düzenlemeler ve suçun hangi açılardan adli bilimlerin ilgi alanına girdiği tartışılarak bu suçla mücadelede önemli olduğu düşünülen çeşitli çözüm önerilerinde bulunulacaktır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Kavramı ve Tanımı

Uyuşturucu sözlük anlamıyla *"uyuşturma özelliği olan, uyuşturan (madde), narkotik"* olarak tanımlanan ve *"hareketten, gereği gibi düşünmekten alıkoyan"* her türlü maddeyi ifade etmektedir[18]. Uyuşturucu kelimesinin İngilizcedeki karşılığı olan "narkotics" ise, eski Yunancadaki uyku anlamına gelen narkē kelimesinden türemiştir[19].

Uyuşturucu maddelerin aşırı dozda kullanılmasına bağlı ölüm tehlikesi, madde kullanımı ile ortaya çıkan topluma karşı ilgisizlik, üretim içerisinde yer alamama, hayattan beklentinin kalmaması gibi durumlar ve bu durumların kullanıcıların içerisinde yaşadıkları toplum ya da bulundukları sosyal gruplardan dışlanmasına ve ötekileştirilmesine neden olması uyuşturucu maddelerin kullanımına bağlı riskler arasındadır. Bağımlı kişilerin ihtiyacı olan maddeyi temin etmek için organize suç gruplarıyla devamlı bir şekilde iletişime geçmek zorunda olması, kullanıcıların ve bağımlıların toplum dışına çıkarak kendi hayat düzenine benzer kişilerden oluşan yeni gruplar içerisine girmesi gibi nedenler uyuşturucu maddelerin toplum bakımından sebep olabileceği tehlikeler arasındadır. Bahsi geçen bu nedenler ise kullanıcının kendisi ya da toplum bakımından ağır bir zarara neden olabileceğinden uyuşturucu maddeler hukukun ilgi alanına girmektedir[20].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde; hukukun yanı sıra başta tıp olmak üzere, kimya, farmakoloji, psikoloji gibi pek çok bilim dalı ve meslek kolunun da çalışma konusu haline gelmiştir. Bu açıdan bu maddeler birbirinden farklı disiplinlerce bu disiplinlere ait bakış açılarıyla farklı farklı tanımlanıştır[7]. Diğer taraftan, ülkemizde bağımlılık yapma özelliğine sahip tüm maddeler genel olarak "uyuşturucu madde" olarak ifade edilmektedir. Uyuşturucu maddeler ise adından da anlaşıldığı gibi alındığında kişiyi uyuşturan, kişinin hareketlerini azaltan, kontrolünü kaybettiren maddeleri ifade etmektedir. Oysaki; bağımlılık yapma potansiyeline sahip tüm maddeleri uyuşturucu madde olarak ifade etmenin aslında yanlış bir tanımlama olduğu belirtilmektedir. Bu tanımlamanın, tıpkı uyuşturucu maddeler gibi bağımlılık yapabilme özelliğine sahip olan uyarıcı maddeleri bu kapsamın dışında bıraktığına dair bir izlenim yarattığı ifade edilmiştir. Uyarıcı maddeler zihinsel süreçler ve duygudurum üzerine

uyarıcı etki yapan, tıpta psikostimülan olarak adlandırılan bağımlılık yapabilen maddelerdir. Dolayısıyla, yaygın kullanımına bakıldığında uyuşturucu madde tanımı uyarıcı maddeler de dahil olmak üzere tüm bağımlılık yapıcı maddeleri içermektedir. Tıp literatüründe ise uyuşturucu veya uyarıcı, bağımlılık yapma potansiyeline sahip tüm maddeler için psikoaktif (psikotrop) madde ifadesi kullanılmaktadır[21]. Psikoaktif (Psikotrop) maddeler ise esas olarak etkilerini merkezi sinir sistemi üzerinde gösteren, beynin işlevlerinde değişikliklere yol açarak algıda, ruhsal durumda, bilinç düzeyinde ve davranışlarda değişikliklere neden olan kimyasal maddeler olarak tanımlanmaktadır[22].

Dolayısıyla, tıp alanında kullanılan narkotik/uyuşturucu madde kavramı; uyuşturucu etkisi olan ve bağımlılık yapan maddeleri ifade etmektedir. İlaç kullanım bozukluğu, tıpta ilaç olarak kullanılan maddelerin keyif verici etkileri nedeniyle tıbbi kullanım amacı dışında ya da aşırı dozda alınması veya kişinin kendi isteği ile gelişigüzel olarak kullanması şeklinde tanımlanmaktadır. Kavramsal olarak kullanım bozukluğu ifadesinin; ilaç niteliğinde olmayan maddeler bakımından da kullanılmasından ve ilaç sözcüğünün psikoaktif özelliği olmayan ilaçları da kapsamasından dolayı "ilaç kullanım bozukluğu" ifadesindeki ilaç yerine "madde" kelimesinin kullanılmasının daha doğru bir yaklaşım olduğu benimsenmektedir. Bu sebeple de ilaç kullanım bozukluğu artık madde kullanım bozukluğu olarak ifade edilmektedir. Bu açıdan tıp biliminde madde kelimesi, ilaç ya da ilaç olmayan ve fakat bağımlılık yapıcı niteliğe haiz olan her türlü maddeyi kapsamaktadır[23].

Literatürdeki İngilizce kaynaklarda da sıklıkla karşılaşılan "drug" kelimesi Türkçedeki karşılığı olan ilaç kelimesi gibi sadece bağımlılık yapan değil bağımlılık yapma özelliğine sahip olmayan diğer tüm ilaçları da kapsadığından, bu kelime yerine artık madde kelimesinin İngilizce karşılığı olan substance kelimesi kullanmaktadır[24].

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ise uyuşturucu maddeleri, kullanıldığında kişi üzerinde zihinsel süreçleri (bilişsel durumu ya da duygudurumu) etkileyen bağımlılık yapma şartı aramaksızın psikoaktif (psikotrop) maddeler olarak nitelendirmiş ve bu maddelerin tanımını belirsiz bırakmıştır[25]. Türk Hukukunda da çeşitli bitkilerden veya sentetik olarak imal edilen ve üretilen bu tür maddelerin tam ve açık bir tanımı yapılmamıştır[26].

Uyuşturucu maddenin farklı disiplinlerce farklı şekillerde tanımlanması ve uyuşturucu maddelere her geçen gün yenisinin eklenmesi nedeniyle ceza kanunlarında uyuşturucu veya uyarıcı madde kavramının kesin sınırlarla belirlenmesinden kaçınılmış ve yeni psikoaktif maddeleri de uyuşturucu veya uyarıcı madde olarak kabul edebilmek için bu kavramın ucu açık bırakılmıştır. Ulusal ve Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası mevzuatta da uyuşturucu maddenin kesin ve oldukça kapsamlı bir tanımı yapılmamış, bunun yerine uyuşturucu madde olarak tanımlanan maddeler ek listeler halinde belirtilmiştir. Söz konusu eklerde yeni ortaya çıkan bir maddenin de bu listelere eklenebileceği belirtilerek yeni sentetik maddelerin de uyuşturucu veya uyarıcı madde olarak kabul edilmesi mümkün hale gelmiştir[27].

2.2. Madde Kullanımı İle İlişkili Kavramlar

Hukukun yanısıra diğer pek çok disiplinin de ilgi alanına giren uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin uygulamada kullanılan terminolojinin daha anlaşılır kılınması bakımından çalışmanın bu kısmında uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin bazı kavramlar kısaca açıklanacaktır.

Madde Kullanımının Olmaması; Madde kullanımının olmaması; yaşam boyu maddeyi hiç kullanmama ya da geçtiğimiz bir yıl içerisinde hiç kullanmama olarak ifade edilmektedir. Kişilerin bir ya da birkaç kez bir maddeyi kullanmış olması madde kullanımına ilişkin tanı alması bakımından yeterli görülmemektedir[23,28]. Ayrıca; madde kullanım bozukluğu tanımı, kişilerin son bir yıl içerisindeki madde kullanım biçimini irdeleyen bir tanım olduğundan; madde kullanımının olmaması son bir yıl içerisinde kişinin madde kullanmamış olduğunu ifade etmektedir[29].

Maddenin Sosyal Kullanımı/Sorunsuz Kullanımı; Maddenin sorunsuz olarak kullanıldığından (sosyal kullanımdan) bahsedebilmek için kişinin madde kullanımına bağlı herhangi bir sorun yaşamaması ve/veya sosyal kullanımın devamı halinde gelecekte kişinin madde kullanımına bağlı bir problem yaşamayacak olması gerekmektedir. Dolayısıyla düzeyi yüksek kanıtlarla, düşük miktarlarda kullanımı dahi sorun oluşturabileceği ortaya konmuş maddelerin tek sefer kullanımı bile sosyal kullanım olarak ifade edilemeyecektir[23,28]. Diğer taraftan, kullanımı yasal olarak sınırlandırılmış maddelerin kısıtlama ölçütlerinin dışında kullanılması da sosyal kullanım olarak değerlendirilememektedir[30].

Akut İntoksikasyon (Zehirlenme); Akut intoksikasyon; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kısa bir süre önce alımını takiben ortaya çıkan, bilinç, biliş, algı, muhakeme, duygulanım veya davranış düzeyinde veya diğer psikofizyolojik fonksiyonlarda ve tepkilerde bozulmalara neden olan bir durum olarak tanımlanmaktadır. Akut intoksikasyonda ortaya çıkan bulgular, doku hasarı veya toksikasyona bağlı bir komplikasyon ortaya çıkmadığı sürece, tam iyileşme ile sonlanır. Bu terim; en çok alkol kullanımı ile ilişkili olarak ifade edilmekte olup günlük konuşma dilindeki karşılığı "sarhoşluk" tur. Zehirlenme büyük ölçüde kullanılan maddenin türüne ve dozuna bağlı olmakla birlikte kişinin tolerans seviyesi ve diğer faktörlerden etkilenmektedir. Kişinin kullandığı madde hakkındaki kültürel ve kişisel beklentileri, zehirlenme durumunda ortaya koyacağı davranışları belirlemede etkili olmaktadır[31]. Kullanılan maddeye ve uygulama yöntemine bağlı olarak travma, deliryum (Deliryum; bilinç değişikliğine, dikkat, algı, düşünce, bellek, devinim, duygudurum ve uyku-uyanıklık döngüsü bozukluklarının eşlik ettiği, özgül olmayan organik beyin sendromudur[32].) koma, kusma ve aspirasyon (Aspirasyon, ağız-boğaz veya mide içeriğinin gırtlak ve alt solunum yollarına geçişidir[33].) gibi komplikasyonlar ortaya çıkabilmektedir[31].

DSM-V (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders/ Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozukukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı)'e göre madde intoksikasyonu için teşhis kriterleri:

A- Kısa süre içerisinde bir madde alımına bağlı olarak ortaya çıkan ve maddeye özgü geri dönüşümlü bir sendrom gelişmesi,
B- Madde kullanımı ile birlikte ya da sonrasında gelişen Santral Sinir Sistemi üzerine etkisine bağlı ortaya çıkan farkedilebilir ölçüde uygunsuz davranış veya psikolojik değişiklikler olması (kavgacılık eğilimi gibi),
C- Bu şikayetlerin genel tıbbi durumla ilişkili olmaması ve diğer herhangi bir ruhsal bozuklukla açıklanamaması

şeklinde ifade edilmektedir[29,34].

Zararlı Kullanım (Harmful Use); Zararlı madde kullanımı; madde kullanımının fiziksel (örneğin organ hasarı) ve psikolojik sonuçlardan (örneğin ilaca bağlı psikoz[35]) sorumlu olduğuna dair, net kanıtlarla, tanımlanmaktadır[36]. Bir diğer ifadeyle, psikoaktif madde kullanımı sonucu fiziksel ya da ruhsal sağlık sorunlarının ortaya çıktığı kullanım biçimini ifade etmektedir. Bu türden kullanım; madde kullanımı ile oluşan sosyal sorunları kapsamamaktadır[37]. Bir diğer ifadeyle, madde kullanımına bağlı sağlık sorunları ortaya çıkan bu kullanım biçiminde her zaman olmasa da bazen sosyal sorunlar da ortaya çıkabilmektedir. Ancak bu sosyal sorunlar zararlı kullanım için yeterli kanıt oluşturmamaktadır. Zararlı kullanımdan söz edebilmek için; fiziksel (enjeksiyon yoluyla madde kullanımına bağlı hepatit enfeksiyonu gibi) ya da zihinsel (ağır alkol alımına bağlı depresif nöbet gibi) açıdan gerçek bir sağlık sorunu ortaya çıkmış olmalıdır[32]. Psikoaktif madde kullanımıyla ilişkili ve fakat zararlı kullanımın kapsamı dışında olan sosyal zararlara ise aile üyeleri, arkadaşlar ve tanıdıklar, meslektaşlar ve genel olarak toplum üyeleri ile ilişkileri olumsuz yönde etkileyen kişilerarası sorunlar örnek olarak gösterilebilir[38].

Riskli Kullanım (Hazardous Use); Riskli kullanım; kullanıcıda zararlı sonuçlar ortaya çıkmasına neden olabilecek madde kullanım biçimidir[39]. Bazı yazarlar; riskli kullanımı (zararlı kullanımda olduğu gibi) fiziksel ve zihinsel sağlıkla ilgili sonuçları bakımından ele alırken; bazı yazarlar ise riskli kullanımın değerlendirmesinde madde kullanımının sosyal sonuçlarını da dahil etmektedir. Zararlı kullanımın aksine, riskli kullanım bireysel olarak kullanıcıda herhangi bir rahatsızlığa yol açmasa da sorunlu madde kullanımını tespit edebilmek açısından halk sağlığı için önemli bir kullanım kalıbını ifade etmektedir[40].

Psikoaktif Maddenin Kötü/Yanlış Kullanımı; Psikoaktif maddenin kötü/yanlış kullanımı; maddenin/reçeteye tabi ilaçların, yasalara veya tıbbi rehberlere uygun olmayan şekilde tıbbi amaçlar dışında kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Kötü kullanım terimi, bazı yazarlar tarafından kötüye kullanıma göre daha az yargılayıcı bir ifade olduğu inancıyla tercih edilmektedir[23]. İngiltere'de faaliyet gösteren Royal Collage of Psychiatrists özellikle de yaşlı bireylerin çok sayıda reçeteli ilaç kullandıklarına ve yaşlı popülasyon içerisinde ilaç kötü kullanımının şimdiye kadar çok fazla ilgi görmemiş olsa da büyük bir halk sağlığı sorunu olduğuna ve bu sorunla mücadele edilmesi gerekliliğine ilişkin bir rapor yayımlamıştır[41].

Psikoaktif Madde Kötüye Kullanımı; Geniş bir skaladaki madde kullanım biçimini ifade eden psikoaktif madde kötüye kullanımı, aynı zamanda oldukça değişken durumlar içim kullanılmakta olup sınırları tam olarak açık değildir. Madde kötüye kullanımı ise, sonuçlarına bakılmaksızın tıbbi olmayan veya tıbbi olarak onaylanmamış kullanım şekillerine işaret etmektedir. Bu nedenle, 1969 yılında WHO Uyuşturucu Bağımlılığı Uzman Komitesi, kötüye kullanımı 'kabul edilebilir tıbbi uygulama ile tutarsız ya da ilişkili olmayan kalıcı veya sporadik (aralıklı) aşırı uyuşturucu kullanımı' olarak tanımlamıştır[29,42]. DSM-IV (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders/ Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozukukların Tanısal ve İstatiksel El Kitabı) 'te psikoaktif madde kötüye kullanımı; *"Sürekli ya da tekrarlayan sosyal, mesleki, psikolojik ya da fiziksel probleme rağmen; madde kullanımının sürdürülmesi veya fiziksel olarak tehlikeli olduğu durumlarda tekrarlayan şekilde madde kullanımı"* olarak tanımlanmıştır. Kötüye kullanım terimi bazen özellikle yasadışı madde kullanımı yerine de kullanılmaktadır. Madde kötüye kullanım tanısının güvenirliğinin düşük olması ve madde bağımlılığı ile ayrımının net olmaması nedeniyle DSM-V'te madde kötüye kullanımı ve bağımlılık kavramları ortadan kaldırılmış, bunun yerine "madde kullanım bozukluğu" tanısı kullanılmaya başlanmıştır[43]. Belirsiz bir tanım olması nedeniyle ICD-10 (International Classification of Diseases/Uluslararası Hastalık Sınıflaması)'da[44] da madde kötüye kullanımı kavramına yer verilmemiştir[29,42,45].

Madde Bağımlılığı; Madde bağımlılığı, beyin üzerinde etkileri olan bir maddenin keyif verici etkilerini hissetmek ve yokluğunda oluşan huzursuzluktan kurtulmak için devamlı ve periyodik bir şekilde madde kullanma arzusu ve davranış bozuklukları ile karakterize bir beyin hastalığı olarak tanımlanmaktadır. Bağımlılık; tanımından da anlaşıldığı üzere, birden fazla faktörün etiyolojisinde rol oynadığı bir hastalıktır. Bağımlılığın gelişiminde yalnızca maddenin beyin üzerindeki etkileri değil, nörobilişsel yatkınlık oluşturan genetik etmenler, psikodinamik etmenler gibi pek çok unsur da etkili olmaktadır[46].

DSM-V tanı kılavuzuna göre "bağımlılık" ve "madde kötüye kullanımı" teşhisleri kaldırılmış, bunun yerine daha az etiketleyici olduğu düşünülen "madde kullanım bozukluğu" kavramı getirilmiştir. Ancak; hasta gören, anamnez, fizik muayene gibi yöntemlerle teşhis koyan ve tedavi eden tıp doktoru bazı klinisyenler

tarafından bağımlılık kavramının kullanılmasının daha doğru olacağı ifade edilmektedir[42-43].

Madde Kullanım Bozukluğu; Madde kullanım bozukluğu DSM-V'te tanı kriterleri üzerinden tanımlanmıştır. DSM-V ile birlikte tanımlanan bu bozukluk için tanı kriterleri;

"1. İş, okul veya evde konumunun getirdiklerini yerine getirememe ile sonuçlanan tekrarlayan madde kullanımı (örneğin madde kullanımına bağlı tekrarlayan işe devamsızlık ve düşük iş performansı; madde ile ilişkili okul devamsızlığı; okulu askıya alma veya çocuklarını ihmal etme)

2. *Fiziksel olarak riskli olacak durumlarda tekrarlayan madde kullanımı (örneğin madde etkisindeyken otomobil veya bir makine kullanma)*
3. *Maddenin etkileriyle süreğen veya tekrarlayıcı şekilde sosyal ve kişiler arası sorunların ortaya çıkması veya şiddetlenmesine rağmen madde kullanımına devam etme (örneğin intoksikasyonun sonuçlarıyla ilişkili olarak eşiyle tartışmalar, fiziksel kavgalar)*
4. *Tolerans; aşağıdaki maddelerden en az birinin varlığı ile tanımlanır:*
    a. *Entoksikasyon oluşması veya arzulanan etkiye ulaşmak için maddenin miktarının önemli ölçüde arttırılmasına ihtiyaç duyulması*
    b. *Maddenin aynı oranda kullanılmasının devamıyla belirgin derecede azalmış etki*
5. *Yoksunluk; aşağıdaki maddelerden en az birinin varlığı ile tanımlanır aşağıdakilerin ikisinden biriyle tanımlanır:*
    a. *Madde için karakteristik çekilme sendromu*
    b. *Aynı (yakın şekilde ilişkili) madde yoksunluk belirtilerinden kurtulmak veya bu belirtileri engellemek için alınır*
6. *Maddenin çoğu kez niyet edilenden daha büyük ölçüde ve daha uzun süreli alınması*
7. *Maddeyi kullanmayı bırakmak veya kontrol altında tutmak için sürekli bir istek ya da başarısız çabaların bulunması*
8. *Maddeyi elde etmek, kullanmak ya da etkilerinden kurtulmak için gerekli aktivitelere çok fazla zaman ayrılması*

9. *Önemli sosyal, mesleksel ve eğlence aktivitelerinin madde kullanımı nedeniyle terk edilmesi veya azaltılması*
10. *Madde kullanımının neden olduğu ya da alevlendirdiği sürekli veya yineleyici bedensel ya da ruhsal bir sorunu olduğu bilgisine karşın madde kullanımının sürdürülmesi*
11. *Özgül bir maddeyi kullanmak için aşerme veya güçlü bir arzu veya dürtü"* olacak şekilde ifade edilmiştir[29,46].

Bu tanı kriterlerinden, kullanıcıda 2-3 tanesinin bulunması durumunda hafif, 4-5 tanesinin bulunması durumunda orta, 6 ve daha fazlasının bulunması durumunda ise şiddetli madde kullanım bozukluğu olduğundan bahsedilmektedir[43].

Yoksunluk sendromu; Yoksunuk sendromu, uzun süre ve düzenli kullanılan ilaç ya da maddenin kullanımının azaltılması ya da kesilmesi sonucu ortaya çıkan maddeye özel belirtiler kümesi olan bir sendromu ifade etmektedir. Fizyolojik ve bilişsel bozukluklarla birlikte, o madde için özel düşünce ve davranış bozuklukları gibi psikolojik belirtileri de kapsamaktadır[46]. Örneğin; DSM-V'te yeni birer tanı kategorisi olarak tanımlanan esrar yoksunluk sendromunda uyarılabilirlikte artış, gerginlik/ anksiyete, uyku bozuklukları, iştah azalması veya kilo kaybı, depresif belirtiler, karın ağrısı, titreme, terleme, ateş, üşüme ya da baş ağrısı gibi fiziksel belirtiler gözlemlenebilir. Genellikle kesilme belirtileri üç ila on iki saat içerisinde başlar ve bir ila iki günde pik yaparak dört ila beş gün sürer. Semptomların şiddeti ise, kannabis kullanım miktarı, çevresel faktörler, yaş ve cinsiyete göre değişkenlik göstermektedir[47].

DSM-V'e göre yoksunluk tanı kriterleri:

" *A. Çok fazla miktarda ve uzun süreli madde kullanımının bırakılmasına ya da azaltılmasına bağlı olarak madde için spesifik bir sendromun gelişmesi,*

B. Bu madde için spesifik bir sendromun klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal ve mesleki alanlarda ya da diğer önemli fonksiyonlarda bozulmaya sebep olması,

C. Bu semptomların genel tıbbi bir duruma bağlı olmaması ve başka bir mental bozuklukla izah edilememesi"

şeklinde ifade edilmektedir[29,34].

Yoksunluk belirtileri görülen kişiler, semptomlarını azaltmak için yeniden madde kullanımına karşı güçlü bir istek duymaktadırlar. Alkol, amfetamin ve türevleri, kokain, nikotin, opiyat, sedatif hipnotik ve anksiyolitik maddeler ile yoksunluk gözlenebilmektedir[34].

Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti; Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin yasa dışı bir biçimde üretimden ve imal edilmesinden başlayarak bu türden maddeleri satmak, satışa arz etmek, başkalarına vermek, sevketmek, nakletmek, depolamak, satın almak, kabul etmek, bulundurmak uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti olarak ifade edilmektedir[20]. Bir diğer ifadeyle, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ilk üretim aşamasından tüketiciye ulaşana kadar ki süreç; uyuşturucu ticareti olarak nitelendirilmektedir[48].

2.3. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddelerin Sınıflandırılması

Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin etkileri ve çeşitlerinin fazla olması dolayısıyla bu türden maddeleri sınıflandırma ihtiyacı doğmuş olmasına rağmen; bu konuda doktrinde ve uluslararası andlaşmalarda görüş birliğine varılamamıştır[49]. Doğada doğal formuyla bulunan ve uyuşturucu veya uyarıcı etki gösteren hayvansal, bitkisel ve canlı doku kültürü kökenli tüm maddelerin tespitinin imkansız olmasının yanında doğal olmayan/sentetik yollarla elde edilen veya edilebilecek olan tüm uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin tespitinin de imkansız olması bu türden maddelerin sınıflandırılmasında görüş birliği oluşturulamamasının nedenlerinden birisidir[48]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde kavramının net bir şekilde ortaya konmaması bu kavramın tanımlanmasında güçlüklere neden olduğu gibi bu türden maddelerin sınıflandırılması önünde de bir engel teşkil etmektedir[50]. Bu maddelerin tek bir bilim dalının değil de birden fazla bilim dalının çalışma konusu olması gerçeği de bu maddeleri sınıflandırmak hususunda karşılaşılan güçlüklerdendir[51].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri sınıflandırma çabaları ile ulaşılmak istenen amaç ise farklı nitelik ve etkileri bulunan maddeleri belli standartlara göre bir araya getirmek ve bu şekilde de değerlendirme kolaylığı sağlamaktır[52]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin etkilerinin ve çeşitlerinin fazla olmasından dolayı bu maddeler fizyolojik etkilerine, elde edilme biçimlerine, sert-yumuşak olmalarına, bağımlılık yapma özelliklerine ve düzeylerine, kökenlerine ve şekline göre değişik

sınıflandırmalara tabii tutulmuştur. Yapılan bu sınıflandırmalarda uyuşturucu maddeler uyarıcı maddeleri de kapsar niteliktedir[53].

Alman Farmakolog Louis Lewin 1924 yılında uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri klinik kullanımlarına ve kişi üzerinde bıraktıkları fizyolojik etkilerine göre beşe ayırarak sınıflandırmıştır.

1. Keyif vericiler (euphorica): Afyon, afyon alkaloidleri, morfin ve koka yapraklarını içeren bu gruptaki maddelerin belirgin etkileri geçici bir rahatlık, güçlülük ve keyif vermeleridir.
2. Hayal uyandıranlar (phantastica): Madde kullanan kişinin gerçek yaşamdan uzaklaşarak renkli ve hareketli hayaller kurmasını sağlayan esrar, mariuhana, haşhaş ve meskalin gibi maddeler bu grubta yer almaktadır.
3. Uyku verenler (hypnotica): Uyku ve sakinlik veren maddeler olan kloralhidrat, verenol, sulfonal, bromid gibi ilaçlar bu grupta yer almaktadır.
4. Sarhoşluk verenler (inebriantica): Kullanıcının iradesini bilinçli bir biçimde kullanmasını önleyen veya etkileyen alkol, kloroform, eter gibi maddeler bu grupta yer almaktadır.
5. Uyarıcılar (excitantia): Uyarıcı, uyanık tutucu etkileri olan tütün, kahve gibi maddeler bu grupta yer almaktadır[20,48,54,55].

Alman farmakolog Lewin kendi çağında var olan ve bilinen maddeleri baskın etkilerine göre sınıflandırmıştı. Ancak yapılan bu sınıflandırmada kullanılan terimlerin kötü tanımlanmış olduğu ve genellikle etkileri farklı bazı maddeleri içerdiğinden ve bazı maddelerin etkileri bakımından aynı zamanda bir diğer sınıf içerisinde değerlendirilmesinin mümkün olacağından dolayı Fransız nöropsikiyatrlar Jean Delay ve Pierre Deniker 1957 yılında yeni bir sınıflandırma biçiminden bahsederek uyuşturucu maddeleri:

1) Psikoleptikler veya Sedatifler (Eroin, nöroleptikler vb.),
2) Psikanaleptikler veya Stimulanlar (Kokain, antidepressörler vb.),
3) Psikodisleptikler veya Psişizm perturbatörleri (Lysergic asid diethylamis (LSD), Peyot ve çeşitli bitkiler)

olacak şekilde sınıflandırmışlardır[20,48].

Uyuşturucu maddeler türlerine göre ise çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalardan ilki;

1) Narkotikler,
    a. Afyon ve Türevleri (Afyon, Morfin, kodein vb),
    b. Kenevir ve Türevleri (Reçine esrar, toz esrar, pres esrar vb),
    c. Mantarlar
2) Uyarıcılar,
    a. Stimulanlar (Amfetaminler, kokain vb),
    b. Sentetikler (Ecstasy (MDMA), Captagon vb),
    c. Depresantlar (Alkol, barbitüratlar, diazem vb.)
3) İçe çekilen maddeler

şeklindedir[56].

Türlerine göre yapılan bir diğer sınıflandırma ise;

1) Afyon ve türevleri: Afyon, morfin, kodein, metadon, eroin,
2) Kenevir ve türevleri: Reçine esrar, toz esrar, pres esrar, gonca esrar, likit esrar,
3) Uyarıcılar: Amfetamin, kokain, kafein,
4) Sentetikler: Ecstasy (MDMA), captagon, methamfetamin, LSD, ketamin, phencyclidine (PCP),
5) Sakinleştiriciler: Barbitüratlar, trankilizanlar, sedatifler,
6) Uçucu maddeler

olacak şekilde yapılmıştır[48,53].

Elde ediliş şekillerine göre uyuşturucu veya uyarıcı maddeler;

1) Doğal uyuşturucu maddeler
    a. Afyon, morfin, kodein vb.,
    b. Koka, kokain vb.,
    c. Kenevir ve kenevirden elde edilen maddeler (esrar, marihuana)

2) Yapay (sentetik) maddeler
    a. Kısmen yapay uyuşturucu maddeler: Hidromorfin, oksimorfin, eroin, LSD vb. (morfin, kodein ve LSD yarı sentetik yoldan da elde edilebilmektedir),
    b. Tümüyle yapay uyuşturucu maddeler: Metadon, tramadol vb.

olarak sınıflandırılabilmektedir[57].

Elde edilişlerine göre uyuşturucu maddeler;

1) Doğal (Esrar, Kokain),
2) Sentetik (Amfetaminler, Barbitüratlar),
3) Yarı sentetik (Eroin, LSD) maddeler

olarak da sınıflandırılmaktadırlar[58].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddeler kullanıldıklarında etkilerine göre;

1) Uyuşturucular,
2) Uyarıcılar,
3) Hayal gördürücüler,
4) Narkotikler

olacak şekilde dört grupta sınıflandırılabilmektedirler[58].

Uyuşturucu maddeler sebep oldukları fizyolojik ve sosyal zararlar ve ihtiyaç hali kapsamında ise iki grupta sınıflandırılabilirler[55].

1) Etkisi fazla olan uyuşturucu maddeler,
    a. Opiomanie: Afyon ve deriveleri, morfin, eroin,
    b. Cannabisme: Kenevir ve çeşitli preparatları,
    c. Kokainomani,
    d. Alkolizm

2) Etkisi az olan uyuşturucu maddeler/Tiryakilik meydana getiren uyuşturucu maddeler,
    a. Theisme, cafeisme: Çay ve kahve alışkanlığı,
    b. Tütün tiryakiliği,
    c. Eter alışkanlığı,
    d. Bazı ilaç alışkanlıkları

DSÖ ise uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri oluşturdukları bağımlılık biçimine göre;

1) Morfin tipi bağımlılık yapan maddeler: Afyon, morfin vb.,
2) Barbütürat tipi bağımlılık yapan maddeler: Barbitüratlar, metakalon, glutetimid gibi bazı uyku ilaçları, benzodiazepinler vb.,
3) Kokain tiği bağımlılık yapan maddeler: Kokain ve koka,
4) Cannabis (esrar) tipi bağımlılık yapan maddeler: Esrar, marihuana,
5) Halüsinojen tipi bağımlılık yapan maddeler: LSD, meskalin, fensiklidin,
6) Khat tipi bağımlılık yapan maddeler: Yemen ve Doğu Afrika'nın yüksek bölgelerinde yetiştirilen catha edulis bitkisi,
7) Amfetamin tipi bağımlılık yapan maddeler: Amfetaminler (D- amfetamin, metilamfetamin vb.),
8) Uçucu solvent tipi bağımlılık yapan maddeler: Eter, tolüen, tiner, karbon vb.

olacak şekilde sınıflandırmıştır[53].

Uyuşturucu maddeler sert ve yumuşak olmalarına göre;

1) Sert uyuşturucu maddeler: Afyon, afyon türevleri, kokain vb.,
2) Yumuşak uyuşturucu maddeler: Esrar, marihuana, LSD vb. olacak şekilde sınıflandırılmaktadırlar[57].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddeler merkezi sinir sistemine olan etkilerine göre:

1) Merkezi sinir sistemine narkotik olarak etki edenler: Morfin, eroin vb.,

2) Merkezi sinir sistemine depresan olarak etki edenler: Alkol, barbitürat, sedatif vb.,
3) Merkesi sinir sistemine uyarıcı olarak etki edenler: Kokain, amfetamin vb.,
4) Merkezi sinir sitemine halüsinojen olarak etki edenler: LSD, mescaline, esrar vb.

olacak şekilde de sınıflandırılmaktadırlar[34,57].

DSM-IV'de madde kullanımı ile ilişkili bozukluklara neden olan maddeler on bire ayrılarak sınıflandırılmış iken; DSM-V'de ise ona ayrılarak sınıflandırılmıştır. DSM-V'te maddeler;

1) Alkol,
2) Kafein,
3) Kannabis,
4) Halusinojenler (fensiklidin bu gruba dahil edilmiş ve grup kendi içinde fensiklidin ve diğer halusinojenler olarak ayrılmıştır),
5) İnhalanlar (Uçucu maddeler),
6) Opiyatlar,
7) Sedatif-hipnotik ve anksiyolitikler,
8) Stimulanlar/Uyarıcılar (amfetamin, kokain ve diğer stimülanlar),
9) Nikotin,
10) Diğer (ya da bilinmeyen maddeler)

olacak şekilde sınıflandırılmıştır[29,43].

DSM-IV'te her biri tek başına bağımlılık kriterlerinin karşılamayan birden fazla maddenin kullanılmasıyla toplu halde bağımlılık kriterlerini karşılayan çoklu madde kullanımı olarak tanımlanan ancak birden fazla madde bağımlığı şeklinde yanlış anlaşılan çoklu madde kullanımı, DSM-V'te madde kullanım bozuklukları için iki veya daha fazla kriter getirilmesiyle önemini yitirmiştir[29,43,45,59].

2.4. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeler

Uyuşturucu ve uyarıcı maddelerin sınıflandırılması hususunda literatürde çok çeşitli sınıflandırma şekillerine rastlanılmış olup pek çok sınıflandırma şeklinin uyuşturucu ve uyarıcı madde kapsamındaki tüm maddeleri kapsamakta eksik kaldığı görülmüştür. Uyuşturucu veya uyarıcı niteliğe sahip maddelerin ve bu maddelere ait etkilerinin anlatılabilmesi için tıp literatüründe ve klinik uygulamalarda en güncel rehber niteliğinde olan DSM-V'te yer alan yeni sınıflandırma şeklinin kullanılmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür. Bu seçimde güncel bilgiyi aktarma kaygısı etkili olmuştur. Tüm bu nedenlerle, bu çalışmada maddeler; DSM-V'teki sınıflandırmaya göre aktarılacaktır. DSM-V'teki sınıflandırmaya tabii maddelerden olup da kullanımı yasal olan ya da yasalarla sınırlandırılmış olan maddeler çalışma konusu dışında kaldığından bu tez çalışmasımnda kafein, tütün ve alkolden bahsedilmeyecektir.

2.4.1. Kannabis

Uyuşturucu ve uyarıcı maddeler içerisinde dünyada en yaygın kullanılan yasadışı madde kannabistir. Son yıllarda; gelişmiş toplumlarda orta-geç ergenlik yaşlarında benimsenen gençlik kültürünün adeta bir simgesi haline gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde yetişkinler arasında kafein, alkol ve nikotinden sonra en yaygın kullanımı olan psikoaktif maddedir[46]. UNODC'nin 2003 yılında yürüttüğü Türkiye Projesi kapsamında yapılan çalışmada, Türkiye'de yaşam boyu kannabis kullanım yaygınlığı %4,3 iken, bu oran kadınlarda %1,9, erkeklerde %6,4 olarak tespit edilmiştir[60].

Kannabis (esrar) bilimsel olarak Cannabis sativa olarak adlandırılan, yaygın olarak Hint keneviri olarak bilinen bitkiden elde edilmektedir ve bitkinin erkek ve dişi formları bulunmaktadır. En yüksek konsantrasyonda kannabinoid, altmıştan fazla kannabinoid türü içeren dişi bitkide bulunmaktadır. Bitkinin psikoaktif etkisinden sorumlu ortak yapı 9-tetrahidrokannabinol (Δ9-THC)'dür. Kannabisin en güçlü formu ise dişi bitkinin çiçeklerinden elde edilen kahverengi sızıntı şeklindeki reçinesinde bulunmaktadır. Bitkinin yetiştirilmesinde kullanılan gelişmiş tarımsal tekniklerle elde edilen preparatların potensi (etki gücü) arttırılmıştır. Bu bitkiler %15-20'a kadar tetrahidrokannabinol (THC) içerebilmektedirler[46].

Kenevir bitkisinin kurutulmuş yaprakları ve bitkinin tepesinde oluşan çiçeklerdeki tozların elenip ısı altında preslenmesi ile elde edilen plakalar tütünle birlikte sarılarak sigara gibi içilmektedir[61]. Bitkinin yapraklarının yanmasıyla ortaya çıkan dumanının solunduğu bu kullanım biçimi "joints" olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca emerek, çiğneyerek, inhalasyon (soluk alma/soluma) ya da injeksiyon yoluyla da kullanılabilir[60].

Batı Avrupa ve ABD'de hint kenevirinin yapraklarından elde edilen ve %2-4 THC içeren maddeye marihuana denir. %5-12 THC içeren ve kannabis bitkisinin reçinesinden yapılan ve daha etkili olan maddeye de haşhiş, Batı ülkelerinde ise kubar denilmektedir. Ülkemizde ise böyle bir ayrım olmaksızın Hint keneviri bitkisinden elde edilen maddelerin tamamına esrar denilmektedir. Argoda ise ot, kubar, derman, plaka, sarıkız, paspal, Mary Jane, cigaralık, çay, pot gibi çok çeşitli isimlendirmeleri mevcuttur. Burada haşhaş ile esrarın %5-12'lik formu olan haşhişi karıştırmamak önemlidir. Haşhaş morfin, baz morfin kodein gibi narkotik ve papaverin tebain gibi narkotik olmayan maddelerin elde edildiği bitkidir[34,60].

Cannabis sativa (esrar) insanlık tarafından yetiştirilen en eski bitkiler arasındadır. Arkeolojik bulgulara göre esrar kullanımının ilk kanıtı, bu bitkinin Çin'de milattan önce (M.Ö.) 4.000 yılından beri lifleri için ekildiğini göstermektedir. Esrar saplarından elde edilen lifler tekstil ve kâğıt üretiminde kullanılmıştır[62]. Çinliler ayrıca kenevir meyvelerini gıda olarak da kullanmışlardır[63]. Dünyanın en eski farmakopesi olarak adlandırılan Pen-ts'ao ching'de, esrarın eski Çinliler tarafından bir ilaç olarak kullanıldığı rapor edilmiştir[64]. Esrar; romatizma ağrıları, kabızlık, kadın üreme sistemi bozuklukları, sıtma ve cerrahi operasyonlar sırasında hastaları uyuşturmak için de kullanılmıştır[62]. Ancak Çin'de çok eski çağlara dayanan bu kullanımına rağmen esrar, en çok Hindistan'da tıbbi amaçlarla kullanılmıştır. Tetrahidrokannabinoid (Δ9-THC) yapısındaki kannabisin, içerdiği esansiyel yağ asitleri ve proteinler sayesinde (özellikle γ-linoleik asit) egzama ve sedef hastalığında topikal (lokal) olarak ve ateroskleroz (damar sertliği), osteoporoz (kemik erimesi), romatoid artrit ve diğer enflamatuar (iltihabi) hastalıklarda ise tedavi amaçlı etkiler için oral olarak kullanılmıştır[65].

Esrarın, psikoaktif bir ilaç olarak kullanıldığına dair atıf, yine Pen-ts'ao ching denilen farmakopede yer almaktadır ve ma-fen olarak adlandırılan esrarın meyvesinin alındığında kişinin şeytanları görebileceği ve uzun vadede ruhlarla iletişim kurabileceği

belirtilmiştir. Şamanizmin Çin'de kısıtlanması nedeniyle halüsinojenlerden bahseden başkaca referans bulunmamaktadır. Şamanizmin Orta ve Batı Asya'da ve Hindistan'da yayılmasına katkıda bulunabilecek Kuzey göçebe kabilelerinde esrar halüsinojen etkileri nedeniyle mistik amaçlarla kullanılmıştır[66].

Hindistan'da, esrar hem ilaç hem de eğlence amaçlı olarak yaygın olarak kullanılmıştır. Hint keneviri olarak da bilinen bitkiden, Atharva Veda (bilinmeyen yazarın kutsal metinlerinden oluşan bir koleksiyon) adlı metinlerde mutluluk kaynağı, neşe bağışçısı ve özgürlüğü getiren beş kutsal bitkiden biri olarak bahsedilmiş ve dolayısıyla esrar kullanımı o bölgedeki sayısız dini ritüelin parçası olmuştur. Bitki Hindistan'da en az üç farklı hazırlanma şekliyle kullanıldığından psikoaktif etkileri iyi bilinmektedir. En zayıf etkili olanı Bhang, bitkinin kuru yapraklarından yapılmaktadır. Daha güçlü olan Ganja ise dişi çiçeğin yapraklarından hazırlanırken, en güçlü türü olan Charas, dişi çiçeklerin reçinelerinden elde edilmektedir. Hindistan'da M.Ö. 1000 yılından bu yana tıbbi ve dini amaçlarla kullanımı olan bitki, analjezik, antikonvülsan (nöbet kesici), hipnotik, sakinleştirici, anestezik, anti-enflamatuar (yangı önleyici), antibiyotik, antiparazit, antispazmodik (spazm çözücü), iştah açıcı, idrar söktürücü, afrodizyak veya anafrodisiak, antitüsif (öksürük kesici) ve balgam söktürücü gibi amaçlarla kullanılmıştır[62].

Avrupa'da tarihsel ve arkeolojik kanıtlar, Hristiyanlık döneminden önce esrarın varlığına işaret etmekte olup bu kanıtlardan kenevirin Avrupa'ya, Orta Asya kökenli işgalci İskitler tarafından getirildiği anlaşılmaktadır. M.Ö. 450 yılında Herodot, bir İskit cenaze töreninde kenevir tohumlarının yakılarak elde edilen buharlarının dini ritüel ve öforik (yükselmiş duygudurumu, coşku) amaçlarla solunduğunu bildirmiştir. Daha sonra Sibirya ve Almanya'da İskit mezarlarında bulunan kömürleşmiş kenevir tohumları da Herodot'un tasvirlerini desteklemektedir[67].

Eski Roma'da ünlü hekim Galen (Milattan Sonra (M.S.) 130-201) esrar otu bitkisinin fazla kullanıldığında sersemlik yaptığını ifade etmiştir. Orta Çağ İslam hekimliğinde "Kunnab" olarak bilinen hint keneviri uyku verici ve anestezik olarak kullanılmıştır[68]. Arabistan'da tanınmış doktorlar, M.S. 1000 yılında yazdıkları metinlerinde esrardan bahsetmişlerdir. Esrar Araplarda idrar söktürücü ve sindirici olarak, kulak ağrısı için ağrı kesici olarak, "beyni temizlemek" için yatıştırıcı olarak kullanılmıştır. 1464 yılında İbn-i Badri, keneviri antiepileptik olarak kullandığını, ancak

tedavi ettiği kişilerin bağımlı olduklarını belirtmiştir. Hindistan'dakine benzer şekillerde hazırlanan esrar, Afrika'da 15. Yüzyıldan beri bilinmekte ve bitki yılan ısırıklarında, doğumu kolaylaştırmada, sıtma, ateş, kan zehirlenmesi, şarbon, astım ve dizanteride (kanlı ishal) tıbbi amaçlarla kullanılmıştır[62].

Amerika'da esrar kullanımı, muhtemelen Afrikalı kölelerin yanlarında getirdikleri kenevir tohumlarıyla 15. Yüzyılın başlarında Güney Amerika'da Brezilya'da başlamıştır. Kenevirin dini ritüellerde, diş ağırısı, adet döneminde görülen karın ağrılarında, romatizmada kullanıldığına dair bilgiler mevcuttur[69-70].

Modern tıpta ise esrar, multiple skleroz, kronik ağrı, epilepsi, göz tansiyonu ve kemoterapiye bağlı mide bulantısı için kullanılmaktadır[71]. Kannabis etkileri maddenin dozu, uygulama yolu, kullanıcının beklentileri ve bireysel farklılıklara göre değişmektedir[72]. Kannabis sigara şeklinde içildiğinde etkileri dakikalar içerisinde başlar ve otuz dakikada tepe noktasına ulaşır. Bu dönem yükselme dönemi olarak adlandırılmakta ve kullanıcıda öfori, gülme, hafiflik hissi, enerji ve konuşkanlıkta artış görülmektedir. Olgunlaşma dönemi olarak adlandırılan sonraki altmış ila yüz yirmi dakikada bellekte bozulma, düşünme ve sorun çözmede zorluk, koordinasyon ve konsantrasyon sorunları gözlenmektedir. Bunların yanı sıra fiziksel belirti olarak gözlerde kızarma, çarpıntı ve iştah artışı görülmektedir. Bunu gevşeme ve uykunun görüldüğü sonlanma dönemi takip eder. Kannabis kullanımına bağlı olarak anksiyete, panik atak, depresyon, intihar düşünce ve girişimleri yan etki olarak ortaya çıkabilmektedir. Uzun süreli kullanıma bağlı geçici halüsinasyon (varsanı) ve paranoya durumu, anksiyete, depresyon, intihar düşüncesi ve şizofreni semptomlarında şiddetlenme gözlenebilmektedir[60].

Sentetik Kannabinoidler; 1964 yılında, esrar bitkisinin farmakolojik etkilerinden sorumlu olan Δ9-tetrahidrokanabinol (Δ9-THC, dronabinol) stereokimyasal olarak tanımlanmış ve sentezlenmiştir. Kannabinoid üzerine yapılan son zamanlardaki araştırmalar sırasında memelilerde spesifik kannabinoid reseptör sisteminin bulunduğu ve kannabinoid sistemini oluşturan spesifik reseptörüne bağlanan endojen ligandlar tespit edilmiştir[73].Biyomedikal olarak tıbbi kullanım amacıyla THC analogları sentezlenmiş ve böylece çok geniş bir madde grubu ortaya çıkmıştır[74].

2004 yılında "sokak kimyacıları" tarafından "K2" veya "Spice" gibi isimlerle anılan, esrarın yasal alternatifleri olarak içilebilen sentetik türevleri üretilmiştir.

Kannabinoid reseptörlerine yüksek ilgiyle bağlanan, ambalaj etiketlerinde "insan tüketimi için değil", "tütsü" veya "sadece aromaterapi kullanımı için" gibi ifadeler içeren bu maddeler ne kontrole tabi ne de yasa dışı sayılmaktaydı. Klinik toksikolojik incelemelerle bu ürünlerin yaygın olarak Δ9-THC benzeri psikolojik etkiler elde etmek için kullanıldığını anlaşılmıştır. Genellikle K2, baharat (Spice), Yucatan ateşi, duman, gümüş/altın/elmas baharat gibi sokak isimleriyle anılan bu maddelerden ülkemizde en popüler olanı bonzai bitkisinin üzerine sentetik kannabinoidlerin sıkılmasıyla üretilen "bonzai"dir[74-76].

Her geçen gün yeni bir sentetik maddenin piyasaya sunulması nedeniyle bu maddeler ile mücadeleyi kolaylaştırmak için The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA /Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi), Erken Uyarı Sistemi (Early Warning System, EWS) adı verilen, EMCDDA'ya bağlı ulusal birimler içerisinde yer alan erken uyarı grupları kurulmuştur. Bu gruplar aracılığı ile EMCDDA'ya yapılan ihbarlar üye olan tüm ülkelerle paylaşılmakta olup böylece tespit edilen maddeye karşı erken tedbirler alınabilmektedir. Türkiye'de bu üye ülkeler arasında yer almaktadır[77].

Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (European Monitoring Centre for Drugs, Drug Addiction/EMCDDA) verilerine göre en az 2006 yılından beri satışa sunulan ve yoğun aromasıyla insan kullanımı için olmadığı belirtilerek pazarlanan Spice'ın kullanımı giderek yaygınlaşmakta[78] ve hem doğrudan hem de internet üzerinden satışa sunulan Spice bileşiklerine ilgi artmaktadır[79]. Kannabinoid türevleri uygun fiyatı, erişim kolaylığı ve standartlaştırılmış ilaç testlerinde tespit edilememesi nedeniyle artan şekilde kullanılmaktadır[80].

Sentetik kannabinoidlere ilişkin bu maddelerin kronik kullanımı ve toksisitesi ile ilgili bilgiler oldukça kısıtlıdır. Bu bileşiklerden bazılarının çok güçlü olduğu ve bu nedenle de toksik etki potansiyellerinin ölüme neden olabilecek kadar yüksek olduğu ifade edilmektedir. Sentetik kannabinoid kullanımına bağlı ajitasyon (gerilim ve kaygının yol açtığı aşırı huzursuzluk, genel uyarılmışlık hali ve amaçsız davranımlar[81]), nöbetler, hipertansiyon, bulantı, anksiyete, sinirlilik, halüsinasyon, uyku hali ve konuşma bozukluğu gibi toksik belirtiler rapor edilmiştir. Psikoz dahil olmak üzere psikiyatrik belirtiler ve akut iskemik inme(kan akımının pıhtı ya da başka bir nedenle azalması sonucu meydana gelen felç) ile ilişkili olduğunu bildiren çalışmalar da

mevcuttur. Bu maddelere tolerans oldukça hızlı gelişmektedir. Bu durum bu türden maddelerin nispeten bağımlılık yapma potansiyellerinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Yoksunluk sendromu ise, yoğun terleme, aşırı madde isteği, titreme, kabuslar, uykusuzluk, depresyon gibi belirtilerle tariflenmiştir[82].

2.4.2. Halusinojenler

Halüsinojenler, gerçeklik algısında derin çarpıtmalara ve halüsinasyonlara neden olan bir ilaç sınıfıdır ve bazı bitkilerde ve mantarlarda (veya bunların özütlerinde) bulunabilir veya sentetik yollarla elde edilebilirler. Halüsinojenler; klasik halüsinojenler (LSD gibi) ve disosiyatif ilaçlar (PCP gibi) olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadırlar. Bu maddelerin ortak özellikleri maddeyi kullanan kişilerde genellikle hızlı, yoğun duygudurum değişimleri ve gerçekte olmayan şeyleri görme, duyma ve hissetme gibi etkilerinin bulunmasıdır[83]. Halüsinojenler varsanıyı indüklemeleri ve gerçekle olan bağlantının kaybına ve artmış ve yükselmiş bilinç düzeyine neden olmaları dolayısıyla psikoz doğurucu etkilerine atıfta bulunularak "psikedelik" veya "psikotomimetik" olarak da adlandırılmaktadırlar. Panik atak, halüsinojene bağlı kalıcı algı bozukluğu ("flashback"ler/ geri dönüşler), psikoz, deliryum, duygudurum ve kaygı bozuklukları halüsinojen kullanımı ile ilişkilendirilmiş klinik tablolardır[84].

Psilosibin (bazı mantarlarda), meskalin (peyote kaktüsünde) ve dimetil-triptamin doğal klasik halüsinojen olarak; LSD ise sentetik klasik halüsinojen olarak tanımlanmaktadır. Melek tozu şeklinde de ifade edilen Fensiklidin (PCP; 1-1 (fenilsiklohekzil) piperidin) ve Ketamin ise dissosiyatif anestezikler **(**Dissosiyatif anestezik maddeler beynin bölümleri arasında elektrofizyolojik çözülme yaratarak bilinçsizlik ve derin bir analjezi/ağrı kesici hali oluştururlar. Kişinin gözleri açıktır, pek çok refleks korunmuştur[85].) olarak tanımlanmış ve DSM-V ile halüsinojenler kategorisi içerisinde sayılmıştır[29,86].

Doğal halüsinojenlerin eğlence ve sosyal amaçlı yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. 1943 yılında Albert Hofmann tarafından LSD'nin sentezlenmesiyle birlikte halüsinojenlerin kullanımı artmıştır[87-88].

Halüsinojen kullanım insidansında iki belirgin artış dönemi gözlenmiştir. 1965-1969 yıllarında yeni başlayanların yıllık olarak sayısında on kat artış olmuş ve bu artışı

sağlayan maddelerin başında LSD öne çıkmıştır. İkinci artış dönemi ise 1992-2000 yıllarında ekstazi kullanımının artışıyla gerçekleşmiştir[46].

2016 Ulusal Uyuşturucu Kullanımı ve Sağlık Araştırması (The National Survey on Drug Use and Health-NSDUH) verilerine göre 12-17 yaş arası ergenlerin %0,5'inin, 18-25 yaş arası genç yetişkinlerin %1,9'unun, 26 yaş ve üstü yetişkinlerin ise %0.3'ünün halüsinojen kullanıcıları olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla; söz konusu rapor kapsamında da belirtildiği üzere 18-25 yaş en yüksek kullanımın görüldüğü yaş grubudur[89].

Meskalin; Peyote kaktüsünden elde edilen meskalin; doğal nörotransmitter(sinir hücreleri arasında bilgi akışını sağlayan küçük kimyasal iletkenler) olan epinefrin ve dopamin ile benzerlik gösteren zayıf etkili psikoaktif halüsinojenik bir alkaloiddir[90]. Meksika meskal kaktüsü düğmeler denilen kısımlarının doğranıp kurutulması ve bu kurutulan kısımların çiğnenmesi ya da toz haline getirilerek kapsüller içerisinde yutulması şeklinde kullanılmaktadır. Kullanıcıda ışık ve renklerle ilgili şiddetli halüsinasyonlar meydana getirmektedirler[91]. Amerikalılar tarafından, kutsal bir bitki olarak nitelendirilen peyote ataları, Tanrıları ile iletişim kurmak, görünmeyen dünyaya dokunmak için kullanılmıştır[92]. 1895 yılında Ludwig Lewin tarafından meskalin izole edilebilmiştir[93]. Daha sonraları U.S. Food and Drug Administration (FDA-Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi) tarafından kontrole tabi maddeler arasında sayılmış ve kullanımı yasaklanmış ancak yerlilerin dini ritüelleri için peyote kullanmaları bu yasağın dışında tutulmuştur[94]. Rutin toksikoloji laboratuvarlarında kan veya idrar örneklerinde saptanamayan meskalin, internet üzerinden kolayca sağlanabilen suiistimal edilen maddelerden biridir[90].

Psilosibin; Magic mashroom ya da shrooms olarak da de anılan büyülü/sihirli mantarlar yapısal olarak serotonin ile benzerlik gösteren halüsinojenik etkili psilosin, psilosibin ve musimol adlı etken maddeleri içerirler[91]. Latin Amerika'da dini ritüellerde kullanılmıştır. 1958 yılında Albert Hofmann mantardan elde ettiği psilosibin ve psilosin maddelerini sentezlemeyi başarmış ve etkilerini LSD'nin etkileri ile karşılaştırmıştır[95-96].

Psilosibin, mistik havaya girmek, kendini iyi ve bağımsız hissetmek ya da öfori yaşamak için kullanılan maddedir. Mantarın doğrudan yenmesi ya da kurutulup toz haline getirilmesi ile kullanılan, psilosibinin fiziksel bağımlılık yapmamakla birlikte

etkilerine karşı hızla tolerans gelişir. Bu maddenin kullanımı durumunda kişiler tarafından alışılmışın dışında kendini iyi hissetme ve ruhun yükseldiği şeklinde tariflenen olumlu (good-trip) ya da sıkıntılı ya da ürkütücü olarak ifade edilen halüsinasyonlar ve anıların tekrardan yaşantılanması şeklinde tariflenen olumsuz yolculuklar (bad-trip) görülmektedir. Bu maddenin kullanımına ara verdikten uzun zaman sonra dahi geri-dönüşler (falskback) yaşanabilmektedir. Yoksunluk sendromu izlenmez[60].

Liserjik Asit (LSD); LSD, ilk olarak solunum depresyonu tedavisinde kullanılmak üzere Albert Hofmann tarafından 1938 yılında bulunmuştur. Albert Hofmann 1943 yılında ilk klasik sentetik halüsinojen ve çavdarmahmuzundan elde edilmiş bir ergo derivesi olan organik kısımdan ve dietilamid yapısındaki organik olmayan kısımdan oluşan d-Liserjik asit dietilamidin (LSD) sentezlemeyi başarmıştır. Hatta ilacı kazara yutması nedeniyle ilk olarak bu ilacı kendisi deneyimlemiştir. Daha sonra ise ilacın etkileri ile ilgili deneyimlerini aktarmıştır ve ilacı aldıktan sonra ilacın etkisi altında bisikletle evine döndüğü gün literatürde bisiklet günü olarak anlatılmaktadır. LSD'nin sentezlenmesiyle birlikte halüsinojenlerin kullanımı artmıştır[78]. Bunun yanı sıra kötüye kullanımı da oldukça yaygınlaşmıştır. Amerikan Merkezi İstihbarat Ajansı'nın (CIA) casusluk ve zihin kontrolü (beyin yıkama) için LSD'den yararlandığı iddia edilmiştir[95,97]. 1966 yılında daha önce ilacın tıbbi amaçla kullanımı için izin alan Sandoz İlaç Firması'nın başvurusuyla LSD'nin kötü kullanımı ve zararları nedeniyle FDA tarafından satışı yasaklanmıştır[95].

Asit, kurutma kağıdı, vuruşlar, şeker küpü, mikro nokta, trip, pencere çerçevesi gibi sokak isimleriyle anılan LSD kapsül, tablet, jelatin, sakız gibi formlarıyla oral yoldan ya da vücuda yapıştırılan bantlar aracılığıyla kullanılabilmektedir[60,83]. 1960'ların ikinci yarısında Amerika'da özellikle adölesanlar arasında LSD kullanımı büyük artış göstermiştir. Avrupada son yıllarda LSD kullanımı düşük seviyede ve stabil olarak izlenmektedir[98-99].

Etkileri bakımından tüm halüsinojenler benzerlik göstermekte ve LSD bu grubun prototipi olarak kabul edilmektedir. Görsel halüsinasyonlar, illüzyon (yanılsama), depersonalizasyon (kendine yabancılaşma) görülebilmektedir. Kişiler entoksikasyon durumunda iken, iç görünün olmayışı ve yargılama eksikliğinden dolayı şiddete eğilim, tehlikeli davranışlar ve suisidal girişimler(intihar girişimleri) gözlenebilmektedir[100-101].

En güçlü halüsinojen etkili madde olan LSD fiziksel hasarlardan ziyade psikiyatrik komplikasyonlara yol açmaktadır. Maddeyi kullanan kişiler tarafından trip denilen uyuşturucu etkisindeki süreç/uyuşturucuyla yolculuk durumları tarif edilmektedir. Trip durumları; iyi (cennet/ öfori durumu) ya da kötü (cehennem/ disfori) trip olarak tarif edilmektedir. Maddenin kişi üzerindeki etkisi geçtikten sonraki birkaç gün ile bir seneye kadar olabilen sürede madde etkisi ile deneyimlenen durumlar yeniden yaşantılanabilir. Bu durum flashback/geri dönüş olarak adlandırılır ve kişiler bu sürede rahatsız edici halüsinasyonlar görebilir, korkabilir[60]. Maddenin psişik etkilerine hızla tolerans gelişirken, fiziksel bağımlılık söz konusu değildir[99]. Halüsinojenlerin kesilmesi durumunda yoksunluk sendromunun geliştiği gösterilememiştir[60].

Fensiklidin; Fensiklidin ilk olarak 1958 yılında Parke Davis Laboratuvarları tarafından dissosiyatif bir anestezik olarak pazarlanmıştır. Ancak postanaestetik disfori (çöküntü), deliryum ve psikoz raporlarını takiben 1965 yılında piyasadan çekilmiştir. 1967'de bir veteriner formülasyonu olarak piyasaya sunulmuş ancak bu ilaç da bir yıl içinde San Francisco'da "barış hapı (peace pill)" olarak bilinen büyük bir istismar maddesi haline gelmiştir. Kullanımdaki tüm psikoaktif maddelerin %25'ini oluşturana kadar popülaritesini sürdürmüştür ve 1979 yılının nisan ayında maddenin yasal üretimi durdurulmuştur[91]. Hog, Trang-melek tozu ve PeacePill gibi sokak isimleriyle bilinen Fensiklidin, yasadışı laboratuvarlarda çok basit bir teknikle, düşük maliyetle üretilmekte ve pahalı olarak satılmaktadır[99]. Fensiklidin ve halusinojenik etkileri bakımından ona benzeyen ketamin beyaz kristal toz yapısındadır[93]. Fensiklidin melek tozu olarak bilinirken, Ketamin Special K gibi çeşitli isimlerle de anılmaktadır. En sık kullanım biçimi sigara ile içilmesi olmakla birlikte ağız yolu, damar içine enjekte edilerek, buruna çekilerek de kullanılabilmektedir. Sigara ile içildiğinde etkileri daha hızlı başlamakta ve doz kontrolü sağlanabilmektedir[46,86,99,102].

Maddenin etkileri kişinin tecrübesi ve doza göre değişiklik göstermekte olup madde alındıktan sonra kullananda sessizlik ve yoğun bir fantezi içine girme hali gözlenir. Kullanıcılar vücut ağırlığının kaybolduğunu, el ve ayakların vücuttan uzaklaştığını ve küçüldüğünü, vücutta sıcaklık ve hoş duygular, görsel ve işitsel halüsinasyonlar tariflemektedirler. Duygu durumda ani değişimler ve düşmanca duygular ve saldırganlık gözlenebilmektedir[99]. Etkisi alımından sonra yaklaşık beş dakika içerisinde başlamaktadır. LSD ve diğer halüsinojanlerde de olduğı gibi

fensiklidin kullanımına bağlı uzamış psikozlar ve falschbackler tanımlanmıştır. PCP, Ketamin ve diğer halüsinojenlerin etkilerine karşı hızla tolerans gelişmektedir. Fiziksel bağımlılık gelişmese de PCP ve Ketaminin psikolojik etkilerine psikolojik bağımlılık gelişmesi oldukça sık rastlanılan bir durumdur. PCP'nin kesilmesi durumunda belirgin letarji, depresyon ve iştah artışı gibi yoksunluk belirtilerine rastlanmıştır[46]. Dissosiyatif anestezikler ilaçla kolaylaştırılmış cinsel saldırılarda kullanılmaktadırlar[103].

2.4.3. İnhalanlar

Çözücü veya uçucu maddeler olarak da ifade edilen inhalanlar, oda sıcaklığında gaz halinde bulunan uçucu özellikte hidrokarbonlardır. Diğer psikoaktif maddelerden farklı olarak günlük yaşamda kullandığımız yapıştırıcılar, sıkıştırılmış gazlar (saç spreyi, boya, traş köpüğü gibi), tinerler, yakıtlar (benzin) gibi pek çok yasal kimyasal maddenin içerisinde uçucu maddeler yer almaktadır[46]. 1800'lü yılların başlarından beri dietil eter, kloroform ve azot oksit gibi inhalan bileşiklerin kasıtlı olarak eğlence amaçlı solunduğu bilinmektedir. Aynı dönemde Almanya'da Trikloroetilen gibi maddelerin ABD'de ise benzin gibi maddelerin yaygın olarak kötüye kullandığı bildirilmiştir. Günümüzde ise bu türden maddelerin dünyanın pek çok yerinde kötüye kullanıldığı bilinmektedir[104].

Ağız ya da burun yoluyla solunarak (huffing fenomeni) akciğerlerden dolaşım sistemine ulaşırlar. Doğrudan ağza ya da burna püskürtmek şeklinde kullanılabileceği gibi uçucu maddenin bir balon içerisine konularak, balon içerisine nefes verip tekrar tekrar solumak şeklinde de kullanılabilirler[105].

İnhalanların, dünyanın pek çok yerinde, özellikle adolesanlar, uzak topluluklarda yaşayan kişiler ve profesyonel olarak bu maddelere erişim kolaylığı olan kişiler arasında kullanımının yaygın olduğu rapor edilmiştir[104]. Yasal, ucuz, kolay elde edilebilir olması dolayısıyla kötüye kullanım potansiyeli yüksek bir maddedir[104,106].

2016 NSDUH verilerine göre Amerika'da yapılan bir çalışmada on iki yaş ve üstü 28.6 milyon kişinin son bir ayda inhalan kullandığı tespit edilmiştir. Bu sayının her on Amerikalıdan birine, fakat 18-25 arası nüfus değerlendirildiğinde her dört yetişkinden birine tekabül ettiği ortaya konmuştur[89]. Alkole benzer etkiler elde etmek için kullanılan bu türden maddeler yüksek dozda kullanıldığında nöbetler ve halüsinasyon ortaya çıkabilmektedir. Kazalar, kusmuğun aspire edilmesiyle veya

kardiyak aritmi ile ölüme de yol açabilirler[107]. Uçucu kullanımı ile ilişkili en büyük risk ani ölümdür[108].

Akut uçucu madde kullanımı ile ilişkili olarak anoksi (oksijensizlik), solunum depresyonu ve kardiyak aritmiye bağlı ölümler görülmektedir. Bir uçucu kullanım biçimi olan plastik torba kullanımına bağlı olarak travma, asfiksi (boğulma), kusma ve aspirasyon (ağız-boğaz veya mide içeriğinin gırtlak ve alt solunum yollarına geçişidir) ile dolaylı ölümler de görülmektedir[109-110].

Uçucu kullanımına bağlı burun kanaması, ağızda kötü koku, burunda yara, kronik rinit gibi lokal semptomlar ortaya çıkabilmektedir. Uçucu kullanımı dolayısıyla kilo kaybı, iştahsızlık gibi fiziksel belirtilerin yanı sıra konsantrasyon eksikliği, depresyon, düşmanlık, paranoya gibi psikolojik yan etkiler de bildirilmiştir[109]. Yapılan çalışmalarda uzun dönem uçucu madde maruziyeti bulunan kişilerde serebral kortikal atrofi (beynin küçülmesi), demans geliştiği ortaya konmuştur[111]. İnhalan maddelerin kesilmesi durumunda ise; yoksunluk sendromu görülmemektedir[107].

Uçucular; genellikle dört grupta sınıflandırılırlar.

Solventler—Likit ya da yarı likit oda ısısı içerisinde buharlaşan yapıştırıcı ve petrol gibi maddeler,

Gazlar—Tıbbi anestezikler ve propan, çakmak gazları gibi yakıt gazları,

Aerosoller—Çözücüler ve iticiler içeren spreyler ,

Nitritler—Anjina (göğüs ağrısı) tedavisinde kullanılan amil nitrit veya oda kokularında bulunan sikloheksil nitrit vb.[112]

Uçucu maddeler arasında en sık kullanılan madde olan toluen yapıştırıcılarda, sprey boyalarda, benzin boya inceltici ya da silicilerde kullanılan tinerlerde bulunan organik bir çözücüdür. Genellikle; bir plastik torbaya ya da beze konulduktan sonra koklanmak suretiyle kullanılmaktadır. Toluen bağımlısı kişilerde aggresivite (saldırganlık) davranışının anlamlı olarak sık görüldüğü ve bu durumun kalıtımla ilişkili olabileceği öne sürülmüştür[60]. Yapılan çalışmalarda toluen bağımlısı kişilerin antisosyal kişilik özellikleri ve davranış bozuklukları gösterdikleri ve travmatik yaşantıları olduğu saptanmıştır[113].

2.4.4. Opiyatlar

Opioid; haşhaş olarak da bilinen papaver somniferum adlı bitkinin kapsülünün çizilmesiyle meydana gelen sıvının kurutulmuş hali olan afyondan (opium) elde edilen bir maddedir. Bu bitkiden morfin, kodein, tebain, papaverin gibi diğer uyuşturucu maddeler de elde edilmektedir. Tarihsel süreçte bu maddeler afrodizyak, kanamayı durdurucu, sedatif (sakinleştirici) ve hipnotik (uyku verici) olarak kullanılmışlardır[114].Güçlü analjezik etkilerinden dolayı opioidlere narkotik analjezikler adı da verilmektedir[115].

2017 yılında yapılan bir araştırmada, ABD'de opiodin aşırı dozda alımına bağlı olarak gerçekleşen ölümlerin 2016 yılına göre %13 arttığı, Kanada'da ise opioid ilişkili ölümlerin 2016 yılına göre %33 artış gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca, 2017 yılında dünya genelinde son bir yılda opiod kullanan kişilerin sayısının, 2016 yılına göre %56 artış gösterdiği tespit edilmiştir[116].

Opiodler, alındıklarında anksiyeteyi azaltır, kısa süreli yükselmiş duygu durumu ve uyarılma hali yaparlar. İntoksikasyon ve yoksunluk dönemlerinde çökkün duygu durumu, şiddetli depresif belirtiler, intihara yönelik girişimler ya da sonuçlanmış intiharlar görülebilmektedir. Opioid kullanımına bağlı olarak, göz bebeklerinde küçülme, ağız kuruluğu, kabızlık, bulantı, kusma ve opioidlerin burun yoluyla alımında burun mukozasında irritasyon gibi yan etkiler ortaya çıkabilmektedir[60].

Yapılan sistematik araştırmalarda opioid kullanımının intihar riskini attırdığı; opioid gibi enjeksiyon yoluyla kullanılan maddelerin kullanıcılarında HIV (Human Immun Deficiency Virus) virüsünün neden olduğu AIDS (Acquired Immune Deficiency Syndrome/Kazanılmış Bağışıklık Yetersizliği Sendromu) gibi kan yoluyla bulaşan enfeksiyonların görülme sıklığını da arttırdığı ortaya konmuştur[117]. Madde kullanımının akut etkilerinin yanı sıra opioid kullanımına bağlı madde kullanımı ile ilişkili deliryum, psikotik bozukluk, duygudurum bozukluğu, cinsel işlev bozukluğu gibi tablolar ortaya çıkabilmektedir. Opiod yoksunluk tedavisi için kullanılmakta olan opioid ajanlardan metadon, buprenorfin gibi opiod benzeri etki oluşturan ajanlar da kötüye kullanılmaktadır[46].

Roma mitolojisinde uyku tanrısı olarak bilinen Somnus (Hypnos-Yunan mitolojisi) elinde haşhaş suyu ya da haşhaş çiçeği ile sedirinde yatarken tasvir edilmiş ve Somnus'un evinin önünde haşhaş çiçeklerinin ve başkaca yatıştırıcı otların

bulunduğu ifade edilmiştir. Mitolojide, Hypnos ve oğullarının Lethe çayının sesinden başka ses olmayan bir yerde oturdukları tasvir edilmiştir. Çayın ismi olan "Lethe" kelimesi ise uyuşukluk, miskinlik anlamına gelen letarji kelimesinin kökenini oluşturmaktadır. 1800'lü yılların başında Eczacı Friedrich Sertürner tarafından bir opioid türevi olarak morfin ilk izole edildiğinde ise Sertürner öncelikle kendi üzerinde denemiş ve etkilerinden dolayı bu maddeye uyku tanrısı Hypnos'un oğlu rüya tanrısı Morpheus'a ithafen morfin adını vermiştir[118]. Yakın tarihte ise Amerikan İç Savaşı boyunca askerler ampütasyonlar ve diğer cerrahi işlemlerden kaynaklı acıyı dindirmek maksadıyla yüksek dozda morfin ve opiumu kullanmışlardır[119]. Opioidlerin kötüye kullanımı, yıkımın olduğu Vietnam Savaş ortamında çatışma zorluklarıyla başa çıkmak isteyen askerler arasında yaygın hale gelmişti[120]. Savaş sonrası evlerine dönen Amerikan askerleri arasında morfin bağımlılığının sık görülmesi nedeniyle bu bağımlılık ''asker hastalığı'' olarak da anılmaktadır[121]. Morfinin bağımlılık yapıcı etkileri üzerinde 1870'lerden itibaren durulmuştur. 1874 yılında İngiliz eczacı Alder Wright morfine alternatif olarak kullanılabilecek morfinin bir türevi olan ve bağımlılık yapma potansiyeli olmadığını iddia ettiği diasetil morfini sentezlemiştir. Yarı sentetik olarak da ifade edilen diasetil morfin, Bayer Laboratuvarında çalışan bir eczacı tarafından hayvanlar ve insanlar üzerinde denenmiş ve hatta kendi üzerinde de yaptığı deneylerin sonucu olarak ilacın ağrıyı gidermedeki gücünden/kahramanca (heroic) etkilerinden dolayı opioid türü olan bu yarı sentetiğe eroin adını vermiştir. Bayer Laboratuvarı tarafından başlangıçta bu ilaç ağrı ve öksürük kesici olarak piyasaya sürülmüş fakat bağımlılık yapıcı etkileri tespit edildiğinden dolayı üretimi durdurulmuştur[118]. Eroin sokakta oğlan, H, beygir, kahverengi gibi isimlerle anılmaktadır[122]. Eroinin etkileri morfine kıyasla iki kat daha güçlü olmakla birlikte bağımlılık yapma potansiyeli de morfine göre daha fazladır. Eroinin sıklıkla burna çekilerek kullanılırken, eroinin sigaranın tütünü içerisine karıştırılarak içilmesi koreks, alüminyum folyo ya da sigara jelati üstünde ısıtılarak ortaya çıkan buharın solunmasına da kaydırma adı verilmektedir. Kaşık içinde kaynatılarak bir enjektör yardımıyla damara da verilebilir. Bir iki hafta boyunca düzenli olarak kullanıldığında bağımlılık oluşturabilir, hızla tolerans gelişebilir[114].

Günümüzde morfin tıbbi olarak kanser ağrıları[123], kanser dışı özellikle diğer ilaçlarla önlenemeyen akut ve kronik ağrılar, anestezi öncesi medikasyon[124], kalp krizi,

şiddetli öksürük ve diyare tedavisinde kullanılmaktadır. En güçlü ve en ucuz narkotik analjezik olması sebebiyle en çok kullanılan opioid türevidir[114]. Dünya genelinde ağrı kesici, öksürük kesici ve ishali azaltan etkilerinden dolayı en yaygın biçimde kullanılan opioid olan kodein ise tıbbi kullanım amacının ve dozunun dışında kullanılmak suretiyle sıklıkla suiistimal edilen bir maddedir[125].

2.4.5. Sedatif-Hipnotik ve Anksiyolitikler

Sedatif-hipnotik veya anksiyolitik ilaçlar önce sakinleştirici ve ardından uyku getirici özellik göstermektedirler. Bu ilaçlar antiepileptik (nöbet kesici), kas gevşetici ve anestezik olarak da kullanılmaktadırlar. Bu kategoride sınıflanan tüm maddeler ile alkol arasında çapraz tolerans görülmekte yani birine karşı gelişen tolerans diğerine karşı da gelişmektedir ve bu maddeler alkol ile birlikte alınmaları durumunda artan bir etki gösterirler. Bu maddelerin kullanımında fiziksel ve psikolojik bağımlılık gelişmekte olup kullanımı kesildiğinde ise yoksunluk sendromu görülmektedir. Sedatif-Hipnotik ve/veya Anksiyolitikler benzodiazepinler, barbitüratlar ve barbitürat benzeri maddeler olmak üzere üç ana gruba ayrılabilirler[46].

Benzodiazepinler; anksiyete, sinirlilik ve uyku bozukluklarının tedavisinde yaygın olarak kullanılmaktadırlar[126]. Bağımlılık yapabilen ilaçlar oldukları için ülkemizde yeşil reçete ile alınabilen kontrole tabi ilaçlar arasındadır. Bu türden maddelere bağımlılık durumunda düşünce, konuşma ve hareketlerde yavaşlama, bellek ve dikkatte bozulma, duygusal dengesizlik görülmektedir. Bu ve benzeri maddelere bağımlılık gelişmesi durumunda bu maddelerin bırakılması aşamalı ve yavaş olmalıdır. Aşamalı ve yavaş olmadığı durumlarda ise epilepsi nöbetleri ve deliryum gözlenebilmektedir[42]. Benzodiazepinlerden, Alprazolam (Xanax), Klonazepam (Klonopin), Diazepam (Valium) ve Lorazepam (Ativan) reçete edilen ilk yüz ilaç arasında listelenmiştir[127]. Benzodiazepinler, tedavide kullanılan doz aralığı oldukça geniş olduğundan genellikle güvenle kullanılan ilaçlar olsa da yüksek dozda alındığında solunum depresyonu ve kas zayıflığına bağlı olarak ölüme neden olabilmektedir[128]. Sentezlendikleri ilk yıllarda bağımlılık potansiyeli bilinmeyen benzodiazepin grubu ilaçların, 1983 yılında Viyana'da toplanan Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Maddeler Komisyonu tarafından bağımlılık yapan ilaçlar kategorisinde sayılmasına karar verilmiştir[95].

Bu grupta sayılan maddelerden bir diğeri olan barbitüratlar ise ilk kez 1862 yılında Münih'te Alman kimyager Bayer tarafından sentezlenmiştir. Daha sonra pek çok türevi ortaya çıkmış bunlardan Fenobarbital, Amobarbital, Pentobarbitol gibi türevler uyku ilacı ve yatıştırıcı olarak kullanıma girmiştir. Bu ilaçlarla birlikte uyku tedavisi başlamıştır[95]. Barbitüratlar genellikle güçlü psişik ve fiziksel bağımlılık oluştururlar. Bu maddeye bağımlı kişilerde şuur bulanıklığı, zihinsel bozukluklar daima gözlenirken, bu türden maddelerin kullanımının kesilmesi durumunda ise anksiyete, uykusuzluk, iştahsızlık, adale seğirmeleri ve zayıflığı gibi belirtilerin yanı sıra ölümle sonuçlanabilen ağır kesilme belirtileri de ortaya çıkabilmektedir[99]. Alkol kullanıcıları arasında barbitürat kötüye kullanımının normal popülasyona göre oldukça sık olduğu da bilinmektedir[129].

2.4.6. Stimulanlar (Amfetamin, Kokain ve Diğer Stimülanlar)

Stimulanlar, tüm insanlık tarafından çok eski dönemlerden bu yana kullanılmaktadır. Xanthine içeren bitkiler, Güney Amerika yerlileri tarafından kullanılan coca yaprakları, Doğu Afrika ve Yakın Doğu'da kullanılan khat yaprakları bu maddelerin yüzyıllardır kullanılan doğal formlarıdır[130]. Kafein, tein ve nikotin günlük yaşamda sıklıkla kullanılan hafif uyarıcı maddelerdir[95]. Çalışmanın bu kısmında dünya genelinde en sık kullanılan uyarıcı maddelerden olan amfetamin ve kokainden bahsedilecektir.

Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi tarafından 2019 yılında yayımlanan rapora göre; esrardan (36,1 milyon kadın ve 55,4 milyon erkek) sonra en sık denenen uyuşturucu kokain (5,7 milyon kadın ve 12,4 milyon erkek), MDMA (4,6 milyon kadın ve 9,3 milyon erkek) ve amfetaminlerdir (4,1 milyon kadın ve 8,3 milyon erkek). Amfetamin kullanıcılarının her ne kadar yaklaşık dörtte birini (%26) kadınlar oluştursa da amfetaminler cinsiyet farkının en düşük olduğu uyuşturuculardır. Kokain, pek çok batı ve güney ülkesinde en sık ele geçirilen uyarıcı iken Kuzey ve Doğu Avrupa'da ele geçirilen maddeler arasında en yaygın olanlar ise amfetamin ve MDMA'dır. Amfetaminler ile bağlantılı acil durumlar en çok Kuzey ve Doğu Avrupa'da görülürken, kokain ile bağlantılı durumlar ise en çok Güney ve Batı Avrupa'da görülmektedir[98].

Amfetamin; Amfetaminler, uykuyu kaçıran, iştahı azaltan, zihinsel performansı olumlu etkileyen, dayanıklılığı arttıran, afrodizyak etkisi olan, öfori ve keyif verici maddelerdir[60]. Dekstrometamfetamin, metamfetamin, metilfenidat bazı amfetamin çeşitleri olup Captagon, Ritalin, Concerta, Adderal, Dexedrine gibi piyasa isimleriyle satışa sunulan ilaçlardır. Efedrin de günümüzde burun tıkanıklığının tedavisinde sıkça kullanılan bir amfetamindir. Yasadışı formları arasında Ecstasy ve Eve en iyi bilinen ve yaygın olarak kullanılanlardır. Amfetaminler genellikle buharı burna çekilerek ya da sigara içerisinde içilerek kullanılmaktadır. Damardan enjeksiyon yoluyla da kullanıldığı bilinmektedir[91].

Amfetaminler, 1920 yılında, astım ve burun tıkanıklığı gibi solunum güçlüğü yapan durumların tedavisi için efedrinden daha güçlü bir madde araştırılırken bulunmuştur. Daha sonra bu ilacın yalnızca solunum yolları üzerinde etkili olmadığı merkezi sinir sistemi üzerine de etkileri olduğu anlaşılmıştır. 1932 yılından itibaren patentli olarak tıbbi amaçlarla kullanılan amfetamin, 1937 yılında narkolepsi (dayanılmaz derecede uyuma isteği) ve hiperaktif çocukların tedavisinde kullanılmaya başlanmıştır[95].

Tıbbi maksatlar dışında, İkinci Dünya Savaşı sırasında, gemilerde uzun süre kalabilmek için İspanya İç Savaşı'nda ve Alman paraşütçüler tarafından yaptıkları operasyonlarda başarılı olabilmek için amfetaminler kullanılmıştır. İngiltere ise askerlerin yorgunluklarını azaltmak, korkularını yok etmek ve birlikleri savaş alanında tutabilmek için on iki saatte bir 12 mg'lık yetmiş iki milyon amfetamin tableti kullanmıştır[99]. Savaş yıllarından kısa süre sonra, iştahı baskılayan etkileri dolayısıyla kilo vermek ve depresyonu tedavi etmek için ev hanımlarına pazarlanan bu maddeler, dayanıklılığı arttırmak ve uzun saatler çalışabilmek isteyen kişiler tarafından da kullanılmıştır[131]. 1970'li yıllarda amfetamin kullanımı sınırlandırılmıştır. Ancak bu durum yasa dışı amfetamin kullanım oranının artmasına neden olmuştur. Günümüzde FDA tarafından yalnızca Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ve narkolepside kullanımı için onay verilmektedir. Ancak obezite, depresyon, AIDS gibi tedavilerde de kullanılmaktadır[46]. Ülkemizde ise 1978 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından piyasadan kaldırılmış ve imalatı yasaklanmıştır[99].

Avrupa Uyuşturucu veya Uyarıcı Bağımlılığı İzleme Merkezi'nin 2019 Raporuna göre Türkiye'de, Avrupa Birliği'nin (AB) tamamında ele geçirilen amfetamin

miktarından daha fazla amfetamin ele geçirilmiştir. Ele geçirilen maddelerin çoğu ise "Captagon" denilen tabletlerdir[98].

Kokain; Kokain, And Dağlarında yetişen Erythroxylon coca adında ağaç ya da çalı yapısındaki bitkiden elde edilmektedir. Eski kayıtlarda Peru, Şili, Kolombiya ve Bolivya yerlileri tarafından oldukça değerli bulunan Erythroxylon coca *"The Divine of Incas(Inkaların İlahı)"* olarak adlandırılmıştır[132]. Güney Amerika yerlileri tarafından daha fazla enerjik olabilmek, açlığa bağlı etkileri azaltmak, yüksek irtifalarda baş ağrısı problemi yaşamamak gibi nedenlerle çok uzun zamandır koka bitkisinin yapraklarının ağızda çiğnenmek suretiyle kullandıldığı bilinmektedir[133].

Kızılderili mumyalar üzerinde yapılan arkeolojik çalışmalarda, mumyaların koka yaprakları ile gömüldüğü anlaşılmış olup koka çiğneyenlerin avurtlarında karakteristik şişliği tasvir eden çanak, çömlek kalıntıları bulunmuştur[99]. Öfori yapan, yorgunluğa, açlığa ve uykusuzluğa karşı dayanıklılığı arttıran bu madde, Amerika'da dini ve sosyal amaçlarla kullanılmış ve kutsal olarak kabul edilmiştir. İspanyollar tarafından ise çalışma gücünün ve üretimin artırılması maksadıyla da kullanıldığı bilinmektedir[95]. Kokainin izolasyonu ise ilk olarak 1860'da Alman kimyager Albert Niemann tarafından gerçekleştirilmiştir[134]. Freud, kokanın etkileri üzerine çalışmalar yapmış ve meşhur "Uber Coca" makalesini yazmış ve opiod bağımlılığının tedavisinde kokainden yararlanmıştır[135]. Daha sonra ise Freud'un arkadaşı olan Kari Koller tarafından kokainin lokal anestezik etkileri keşfedilerek göz hastalıkları alanında lokal anestezi sağlamak için kokain kullanılmıştır[136]. I. Dünya Savaşı'ndan sonra kokain, Almanya'da yaygın olarak kullanılmış, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise aynı durum Japonya'da yaşanmıştır[137].

Kokain kullanımı, 1980'li yıllarda önemli bir problem halini almış ve Bolivya, Kolombiya, Kuzey ve Güney Amerika ülkelerinde epidemik düzeylere çıkmıştır[99]. Günümüzde ise kokain Avrupa'da en yaygın kullanılan uyarıcı maddedir. 2019 EMCDDA Raporunda, kokain kullanımının son yıllarda artış gösterdiği ve kokain yakalama oranlarının ise rekor düzeyde olduğu ifade edilmiştir. Anılan Raporda, kokain saflık oranı ve ulaşılabilirliğinin ise son on yılda ciddi derecede arttığı, fiyatının ise sabit kaldığı bildirilmiştir. Kokainin ulaşılabilirliğin artması ise satıcıların artan teknoloji ve akıllı telefon kullanımıyla birlikte rekabet etmesiyle açıklanmıştır[98].

Pahalı bir uyuşturucu çeşidi olan kokain ülkemizde, diğer uyuşturucu maddeler kadar yaygın değildir. Bu durumu nedeni kokainin pahalı bir madde olması ve ülkemizin kokain kaynaklarına uzak olması şeklinde açıklanmıştır. Çok hızlı ve güçlü bağımlılık yapan kokainin, koka bitkisinin yapraklarının çiğnenmesi şeklindeki kullanımının yanı sıra farklı hazırlanma şekillerinde farklı kullanımları da mevcuttur. Bazulka, koka bitkisinden doğal olarak elde edilen koka pastası olarak ifade edilmektedir. Kokainin hidroklorid tozu genellikle burun deliklerinden çekilerek burundan ya da suda eritilerek damardan enjeksiyon yoluyla kullanılmaktadır. Kokainin eroinle karıştırılarak kullanıldığı ve "Speedball" olarak da adlandırılan bir kullanım biçimi de bulunmaktadır[99].

Kokain alındıktan sonra merkezi sinir sistemini uyararak kalp atım hızını, kan basıncını ve solunum hızını arttırır. Kokain kullanımına bağlı olarak aşırı bir neşe hali (öfori), özgüvende ve enerjide artış, yorgunluk hissinde azalma görülür[138]. Kokain kullanıcılarının yaşadığı rush olarak da adlandırılan zevkten çatlama düzeyinde öfori oluşturduğu ifade edilen bu durumun ise seksüel orgazm düzeyinde gerçekleştiğini belirten çalışma bulunmaktadır[139]. Total beden orgazmı olarak da adlandırılan bu etki güçlü bir pozitif pekiştireç olarak maddeyi yeniden kullanma isteği uyandırmaktadır. Ancak tekrarlayan kullanımlarda kokainin keyif veren etkilerine tolerans gelişmekte konvülzan(nöbet geçirilmesini kolaylaştıran), anksiyete yaratıcı ve toksik etkileri öne çıkmakta, kullanıcılarda huzursuzluk, panik atak, paranoya ve halüsinasyonlar ve irritabilite (uyarılabilirlik, uyaranlara karşı aşırı cevap verme) gibi durumlar gözlenebilmektedir. Kokain kullananların %80'inde psikotik durum gözlenmekte, bu tabloya cildin altında böcekler gezindiği şeklinde dokunma halüsinasyonları da eşlik edebilmektedir[60].

Enjeksiyon yoluyla kullanımlarda HIV ve Hepatit gibi kan yoluyla bulaşan enfeksiyonlar sık olarak görülmektedir. Sigara şeklinde inhalasyonla kokain kullananlarda ise astım gibi hastalıklarda şiddetlenme gözlenebilmektedir[140]. Burun yoluyla alımlarda burun mukozasında iltihap ve burun septumunun delinmesi gibi durumlarla karşılaşılabilmektedir. Kokain birçok yönden amfetaminlere benzese de etkilerinin kısa sürmesi ve kardiyak aritmilerin ve solunum depresyonunun sık görülmesiyle amfetaminlerden farklılık göstermektedirler[128].

Crack Kokain; Crack kokain, kokainin çok etkili bir türevi olup, ülkemizde "taş" ismiyle bilinmektedir. Kokainin hidroklorid formundan amonyak veya sodyum bikarbonat ve su ile karıştırılarak ısıtılmasıyla elde edilen baz karışımının tuzunun ortaya çıkarılması sonucu crack oluşur[138]. Böylece kokain kristalimsi bir yapı kazanmakta ve vücuda emilimi daha hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. ABD'de toot, crack, dust, coke, snow, rock, freebase, gibi isimlerle anılmaktadır[91]. Crack ismi, karışımın yakılarak içildiğinde ortaya çıkan kırılma seslerinden esinlenilerek verilmiştir. Crack yakılarak tütün ve nargileyle kullanılmaktadır. Burundan alımlarda beyne ulaşması on saniyeden daha kısa bir sürede gerçekleşir. Eroin ve kokain bağımlılığından üç kat daha ağır bağımlılığı olan bu maddenin etkisi ise kokainden on kat daha hızlı ve ölümcüldür[141]. Literatürde Amerika'da crack ile suç arasında güçlü bir ilişki olduğunu belirten çalışmalar da bulunmaktadır[142].

2.4.7. Diğer Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeler

Daha önceden inhalan maddeler arasında sayılan ancak DSM-V ile birlikte madde ile ilişkili ve bağımlılık yapıcı diğer bozukluklar kategorisine alınan[29,45] gülme gazı olarak da bilinen[143] ve inhalasyon yoluyla yaygın olarak kullanılan maddelerden birisi nitröz oksittir. Anestezi ve analjezi oluşturmak amacıyla cerrahi ve diş hekimliğinde kullanılmaktadır[144]. Nadir de olsa sağlık profesyonelleri arasında kötüye kullanıldığı bilinmektedir[145].

Stimulan ve halüsinojenlerin etkilerini/yoksunluk belirtilerini azaltmak maksadıyla madde bağımlıları tarafından kullanılan Gama-Hidroksibütirat ise 1920'lerde sentezlenmiş, 1960'larda anestezide kullanılmaya başlanmıştır. Daha çok sakinlik ve gevşeme amacıyla kullanılmakla birlikte etkileri çabuk başlayıp bilinç kaybına da neden olduğundan ve erkekte erektil kapasiteyi ve orgazm yoğunluğunu artırdığından cinsel saldırı vb. amaçlarla da kullanılmaktadır. Fantazi, sabun, likit ekstazi, likit E, gece yarısı mavisi, vita- G gibi isimlerle de adlandırılmaktadır[60]. Amerika'da 1990'a kadar sağlıklı gıda satan mağazalarda bulunan ve vücut geliştirmek isteyen kişiler tarafından steroide alternatif olarak kullanılan bu madde, toz ve sıvı gibi çeşitli biçimlerde yasa dışı olarak satılmaktadır. Kullanım bozukluğu olan ve yine bu grupta sayılan diğer maddelerden bazıları ise nitrit inhalanlar, muskat, kedi nanesi, betel cevizi ve kavadır gibi maddelerdir[46].

2.5. Erken Uyarı Sistemi

Teknolojik alanlarda yaşanan gelişmelerin sağladığı kolaylıklar, internet üzerinden gerçekleştirilen hızlı bilgi alışverişi, teknolojik gelişmelere bağlı potansiyel pazarlama olanakları ve organik kimyasalların düşük maliyet ile sentezlenmesine imkan sağlayan gelişmeler yeni psikoaktif maddelerin oldukça hızlı bir şekilde yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu maddelerin ortaya çıkış hızı, söz konusu maddelerin tespit edilerek ülkeler tarafından ceza hukuku bağlamında yasaklanması gereken maddeler olarak kabul edilip yasalaştırılmaları için geçen süreden çok daha hızlı olduğundan bu maddelerin yasaklanmasına ilişkin yasalaşma sürecinin tamamlanmasına kadar maddeyi tedarik edenler de oldukça kar elde etmektedirler[146].

Yasadışı uyuşturucu kullanımı ve ticareti, dünya genelinde sosyal istikrarı ve sağlığı tehdit eden bir olgu olmakla birlikte; istatistikler, her üç Avrupalı gençten birisinin yasa dışı uyuşturucu kullanımını denediğini ve her saat en az bir Avrupa vatandaşının yüksek dozda uyuşturucu kullanımı dolayısıyla öldüğünü ortaya koymaktadır. Uyuşturucu probleminin doğasını anlamak ve bu problemlere en iyi şekilde yanıt vermek suretiyle Avrupa'ya yardım etmek için, bağımsız ve bilimsel temelli bilginin hayati bir kaynak olduğu anlayışı ile ve uyuşturucu olaylarının artması dolayısıyla 1993 yılında EMCDDA kurulmuştur. 1995 yılında Portekiz'in Lizbon şehrinde resmi olarak faaliyetlerine başlayan bu kurum AB'nin yerinden yönetim kuruluşlarından birisidir[147].

EMCDDA, uyuşturuculara ilişkin tartışmaları desteklemek için AB'ye ve bu birliğe üye olan devletlere, Avrupa'nın uyuşturucu problemlerine ilişkin gerçeklere dayanan bakış açısı ve somut kanıt temeli sağlamak için faaliyette bulunmaktadır. Bu merkez, günümüzde ise politika yapanlara uyuşturucu kanunları ve stratejileri yapabilmeleri için ihtiyacı olan verileri de sunmaktadır[148].

Ulusal Uyuşturucu İzleme Merkezi; AB'deki Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Polis Teşkilatı gibi çeşitli kurumlar ile uyuşturucu ve uyarıcı bağımlılığı ile ilgili veri toplama, toplanan verileri analiz etme ve yorumlama, ulusal düzeyde elde edilen verileri rapor etme ve yayma görevini yerine getirmekte ve Reitox ağı olarak da ifade edilmektedir[149].Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı, DSÖ, UNODC'nin de aralarında bulunduğu bölgesel ve uluslararası organizasyonlar, EMCDDA'nın kurulduğu yıldan beri çalışmalarında önemli bir yere sahiptir[150].

Uyuşturucu ve uyuşturucu bağımlılığı hakkında Avrupa Bilgi Ağı olarak da ifade edilen Reitox ağı, AB'ye üye olan devletlerdeki, aday ülke olan Türkiye'deki, Norveç'teki ve Avrupa Komisyonu'ndaki ulusal odak noktalarından oluşmaktadır. Söz konusu bu odak noktalar, hükümetlerinin sorumlulukları altında, EMCDDA'ya uyuşturucu hakkında bilgi sağlayan yetkili ulusal otoriteler/makamlar olarak ifade edilmektedirler[151].

1990'lı yılların başlarından itibaren, AB içerisinde, pek çok kez sözde modifiye ilaç olarak da adlandırılan maddeler düzenli olarak bulunmakla birlikte bu maddeler daha çok, amfetamin ve methylenedioxymethamphetamine (yaygın adıyla extacy) ile ilişkili olan psikotropik maddeler idi. AB içerisinde bu türden maddelerin varlığı, bu maddelerin neden olabilecekleri olası sağlık riskleri ve AB'ye üye olan devletlerden bazılarında bu maddeler kontrol altında iken bazılarında kontrol altında olmaması gibi durumlar ortak uluslararası kanun hükümlerinin oluşturulması gibi konuları gündeme getirmiştir[152].

Bu maddelere ilişkin bilgilerin paylaşımı, risk değerlendirme prosedürünün oluşturulması, bu maddelerin AB içerisindeki kontrol mekanizmasına ilişkin aşamalar kaydedilmesi için anlaşma sağlanmıştır. Bu durum bilgi değişimi/alışverişi, risk değerlendirmesi ve yeni sentetik maddelerin kontrolüne ilişkin olmak üzere Ortak Eylem Planı'nın oluşturulmasını sağlamakla birlikte bu Eylem Planı, Avrupa Birliği Konseyi tarafından Hollanda Başkanlığı döneminde 16 Haziran 1997'de kabul edilmiştir. Yeni uyuşturucu maddeler, sınırlı iyileştirici/tedavi edici değere sahip olan, 1971 Birleşmiş Milletler Psikotrop Maddeler Sözleşmesinde henüz yer verilmeyen; fakat ciddi halk sağlığı sorununa yol açabilmesi bakımından anılan Sözleşmenin Program I ve II hükümlerinde yer verilen maddelerle benzer özellikler gösteren maddeler olarak ifade edilmiştir. Buradaki "yeni" ifadesi yeni keşfedilmiş anlamında değil "yeni kötüye kullanılan" anlamında kullanılmıştır ve bahsi geçen maddelerin çoğu zaten ilk defa yıllar önce bulunan maddelerdir. Buradaki yeni maddeler olarak ifade edilen maddelerin çoğu yeni bulunan değil, hali hazırda bulunmuş olup yeni kötüye kullanılan maddelerdir[152].

AB'ye üye olan devletler arasında kabul edilen 1997 yılı Ortak Eylem Planı üç basamaklı yaklaşımı da beraberinde getirmiştir. Bu üç basamak;

1) Bilgi değişimi(alışverişi)/erken uyarı sistemi,
2) Risk değerlendirmesi,
3) Spesifik sentetik maddeleri kontrol altına almaya ilişkin prosedür

olarak ifade edilmektedir. Bu eylem planında; EMCDDA ve Bilimsel Komitesi dışında, Avrupa Polis Teşkilatı ve Avrupa İlaç Teşkilatı, Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyi ve üye devletler de ana aktörlerdi. Norveç ve AB Sözleşmesini kabul eden ve aday ülkeler de erken uyarı sistemine katılmışlardır[153].

1997 Ortak Eylem Planı altında, EWS aracılığı ile otuzdan fazla yeni sentetik uyuşturucu rapor edilmiştir. Bu maddelerden bazıları biyolojik örnekler içerisinde, fakat çoğu ise polis ya da gümrük aramalarında yakalanmıştır. Ancak bazı maddeler büyük miktarlarda ya da olabildiğince geniş bir alana yayılmış olarak tespit edilmiştir. Bu maddelerin çoğu ise; illegal piyasada sınırlı bir ömre sahipti[153].

Ortak Eylem Planı'nın yeniden değerlendirilmesi, 2002 yılında, 2000-2004 Tarihli AB Uyuşturucu Eylem Planı'nın şartları altında gerçekleştirilmiştir. Ortak Eylem Planı'nın geliştirilmesine ilişkin öneriler, Avrupa Birliği Konseyi'nin, 10 Mayıs 2005 Tarihli 2005/387/JHA Kararı ile sonuçlandırılmış olup, Ortak Eylem Planı bu tarihten sonra karar olarak ifade edilmiştir. Bu karar; 20 Mayıs 2005 Tarihli AB Resmi Gazetesi'nin 32 ve 37 Sayfaları arasında L127 Bölümünde ertesi gün yürürlüğe girecek şekilde yayımlanmıştır. 2005 Konsey Kararı, 1997 Ortak Eylem Planı'nın kapsamını genişletip yerine geçmekle birlikte, 1997 Tarihli Eylem Planı'ndaki üç aşamalı yaklaşımı da devam ettirmektedir[153]. Bu yaklaşım:

Basamak 1: Bilgi alışverişi/ Erken Uyarı

Avrupa pazarında yeni psikoaktif (psikotrop) madde tespit edildiği zaman, üye devletler tespit edilen maddenin üretimi, ticareti ve kullanımını hakkındaki bilginin Ulusal Odak Noktaları ve Avrupa Polis Teşkilatı Ulusal Birimleri aracılığıyla EMCDDA'ya ve Avrupa Polis Teşkilatı'na aktarılmasını sağlarlar. Tespit edilen maddelere ilişkin bu bilgiler, EMCDDA'ya ve Avrupa Polis Teşkilatı'na söz konusu bilgilerin Avrupa Komisyonu'nun ve Avrupa İlaç Ajansı'nın bilgilendirilmesi için de

iletilmektedir. Eğer; EMCDDA ve Avrupa Polis Teşkilatı yeni psikoaktif maddeye ilişkin olmak üzere toplanan bilgilerin söz konusu maddenin aktif takibini gerekli kıldığını düşünürse Avrupa Birliği Konseyi'ne, Komisyonu'na ve Avrupa İlaç Ajansı'na ortak eylem planı sunulacaktır. Bu bilgi doğrultusunda, risk değerlendirilmesi prosedürünün başlatılması ya da başlatılmaması kararı alınabilir.

Basamak 2: Risk Değerlendirme

AB üye sayısının en az ¼'ünün ya da Avrupa Komisyonu'nun bu basamağın başlatılması taraftarı olması durumunda, Konsey risk değerlendirmesi prosedürünün başlatılmasına karar verebilir. EMCDDA'nın Bilimsel Komitesi-AB üye devletlerden, Avrupa Komisyonu, Avrupa Polis Teşkilatı ve Avrupa İlaç Ajansı'ndan gelen ek uzmanlarla genişletilmiştir ve yeni tanımlanan uyuşturucu maddeye ilişkin olası sağlık ve sosyal riskleri ve bu maddenin kontrol altına alınmasına ilişkin tavsiyeleri değerlendirmektedir. Oluşturulan risk değerlendirme raporu Avrupa Konseyi'nin, Komisyonu'nun ve Avrupa İlaç Teşkilatı'nın değerlendirmesine sunulur.

3. Basamak- Karar Verme

Avrupa Komisyonu veya Üye Devletin girişimi üzerine ve risk değerlendirme raporuna dayanılarak, Konsey, kontrol koşullarına tabi olarak maddeyi tanımlama konusunda bir karar almak isteyebilir. (nitelikli çoğunlukla). Tespit edilen maddeye ilişkin AB üye ülkelerinde uygulanacak olan cezai yaptırımlar ve alınacak önlemler ulusal hukuklarına ve Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmelerine uygun olacak şekilde belirlenecektir. Psikoaktif maddeler üye devletlerin ceza hukukları kapsamına alındığı takdirde, maddelerin kontrolüne ilişkin üye devletlerin arasındaki işbirliği de artacaktır. Yeni bir madde tespit edildiğinde, Konseyin vereceği karar, üye devletlerin tek taraflı olarak söz konusu maddeye ilişkin uygun olduğunu düşündükleri ulusal kontrol mekanizması işletmesine de engel teşkil etmeyecektir[154]. Dolayısıyla AB mekanizmasının yeni maddeleri izlemek, bu maddelere ilişkin bilgi alışverişi, risk değerlendirmesi ve söz konusu maddelerin kontrol altına alınması amacıyla Avrupa Birliği Konseyi'nin, 10 Mayıs 2005 Tarihli 2005/387/JHA Kararı ile oluşturduğu EWS, EMCDDA tarafından yürütülen yenilikçi, başarılı ve oldukça görünür olan faaliyetlerden birisi olmuştur[155].

Sistem, yeni tespit edilmesi dolayısıyla mevcut yasal düzenlemelerde henüz tanımlanmamış olan ve kötüye kullanıldığı düşünülen psikoaktif uyuşturucu

maddelerin, AB'ye üye olan ülkeler içerisinde izlenmesine, tespit edilen maddelere ilişkin elde edilen verilerin ve yapılan risk değerlendirilmelerinin diğer ülkelerle kısa bir süre içerisinde paylaşılmasına ve bu maddelere ilişkin tedbirler alınmasına olanak sağlayan bir sistemdir[156]. Bu sistemin etkin olarak kullanıldığı yirmi sekiz AB ülkesi ile bu sistemin uygulanmasına dahil olan Norveç'te ve Türkiye'de[157] Söz konusu sistem yasal olarak henüz tanımlanmamış olan ancak piyasada tespit edilen yeni narkotik ve psikotrop (psikoaktif) maddelere ilişkin hızlı bilgi alışverişinin ve söz konusu maddelere ilişkin yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesine katkı sağlamak suretiyle[155] sistemde var olan ülkelerin uyuşturucu maddelere ilişkin piyasayı yakından takip etmesine de olanak sağlamaktadır[156].

EWS ile erkenden tespit edilmesi istenen ve halk sağlığını tehdit etmesi durumunda yasaklanması beklenen, yeni narkotik ve psikotrop (psikoaktif) maddelerden ne anlaşılması gerektiği; Avrupa Birliği Konseyi'nin 10 Mayıs 2005 Tarihli 2005/387/JHA Kararı ile anılan kararın 3. maddesinde farklı bentlerde yer alan yeni psikoaktif madde, yeni uyuşturucu madde, yeni psikotrop madde kavramlarının tanımlanması suretiyle açıklanmıştır. Anılan kararın sözü edilen maddesinin *"a"* bendinde; *"Yeni psikoaktif madde kavramı, saf halde ya da hazırlık aşamasında bulunan yeni narkotik ya da psikotropik maddeler"* olarak tanımlanmıştır. Anılan kararın *"b"* bendinde ise; "*Yeni uyuşturucu madde kavramı: saf halde ya da hazırlık aşamasında bulunan, 1961 Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Maddelere Dair Tek Sözleşmesinde yer verilmeyen, ancak ilgili sözleşmenin Program I, II, IV'de yer verilen maddelerle halk sağlığı sorununa yol açabilmesi bakımından benzer özellikler gösteren maddeler"* olarak ifade edilmektedir. Aynı kararın *"c"* bendinde ise; " *Yeni psikotrop maddeler; saf halde ya da hazırlık aşamasında bulunan 1971 Birleşmiş Milletler Psikotrop Maddeler Sözleşmesinde yer verilmeyen; ancak ilgili sözleşmenin Program I, II, III'de yer verilen maddelerle halk sağlığı sorununa yol açabilmesi bakımından benzer özellikler gösteren maddeler"* olarak ifade edilmektedir[158].

Türkiye'de uyuşturucu madde kullanımı ve bağımlılığı ile ilgili faaliyet gösteren çeşitli kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonun sağlanması amacıyla oluşturulan ilk kurumsal yapılanma ise; Milli Güvenlik Kurulu'nun 26.04.1996 Tarihli ve 393 Sayılı Tavsiye ve Bakanlar Kurulu'nun 25.07.1997 Tarihli ve 97/9700 Sayılı Kararları ile Aile Araştırma Kurumu bünyesinde "Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Mücadele

Takip ve Yönlendirme Üst Kurulu" ile "Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Mücadele Takip ve Yönlendirme Alt Kurulu" nun oluşturulması şeklinde 1997 yılında gerçekleştirilmiştir. Zaman içerisinde Türkiye'nin AB'ye üyeliği sürecine ilişkin olmak üzere, bu kurumsal yapılanmanın AB boyutuna da taşınması gündeme getirilmiş olup[159] Türkiye, 2000 yılında EMCDDA'ya katılmak üzere Avrupa Birliği Komisyonu'na başvuruda bulunmuş ve Türkiye'deki Ulusal Temas Noktası görevinin de Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından yerine getirileceğini beyan etmiştir[160]. Aile Araştırma Kurumuna bağlı olarak faaliyet gösteren Uyuşturucu Madde Kullanımı ile Mücadele Takip ve Yönlendirme Alt Kurulu'nun 26 Haziran 2001 Tarihinde yapılan 50. Toplantısında da[159] Aile Araştırma Kurumunun Ulusal Temas Noktası olmasına karar verilmiştir[161]. 2001 yılında EMCDDA Türkiye'nin katılım kapasitesini teknik açıdan değerlendirilmek üzere Türkiye'ye ziyarette bulunmuş, Ulusal Temas Noktası olarak faaliyette bulunması öngörülen Aile Araştırma Kurumu yerine anılan kurumun teknik, personel ve mali açıdan bu görevi üstlenebilmesi için istenen düzeye getirmek amacı ile ivedi kuruluş yasasının çıkarılmasının zaman alacağı diğer taraftan, katılım çalışmalarının ise ara verilmeden sürdürülmek istenmesi gibi sebeplerden ötürü farklı bir kurumun Ulusal Temas Noktası olarak belirlenmesi fikri gündeme gelmiştir[159-160]. Teknik, idari ve diğer koşullar açısından daha ideal olması dolayısıyla Emniyet Genel Müdürlüğü-Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Türkiye Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Akademisi(TADOC) üzerinde fikir birliğine varılmış olup TADOC, 16 Mayıs 2002 Tarihinde Başbakanlık Makamının yetkilendirmesi ile EMCDDA'nın Türkiye'deki Temas Noktası olarak belirlenmiştir[159,162]. Günümüzde; EMCDDA'nın Türkiye'deki Ulusal Temas Noktası ise; Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı'na bağlı olarak kurulan ve faaliyet gösteren Türkiye Uyuşturucu ve Uyarıcı Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM)'dir[159].

Yasa dışı maddelere ilişkin arz ve talebi takip etmek, uyuşturucu ile ilgisi olabilecek tüm ulusal kurum ve kuruluşlar ile işbirliği içerisinde olmak suretiyle uyuşturucu maddeler ile mücadelede Türkiye'nin risk profilini ortaya koyacak verileri toplamak, Türkiye uyuşturucu raporunu hazırlamak, hazırladığı raporu devletin ilgili kurumlarına ve EMCDDA'ya sunmak, EMCDDA'nın Ulusal Temas Noktası olmak[163] TUBİM'in görevleri arasındadır. Uyuşturucu ile ilgili ulusal ve uluslararası bilimsel

gelişmeleri takip etmek ve uyuşturucu stratejisi ve eylem planını oluşturmak[156], uyuşturucu madde ve uyuşturucu bağımlılığı ile ilgili faaliyet gösteren kurumlar arasında koordinasyonu sağlamak, uyuşturucu ve bağımlılık konusunda toplumu bilinçlendirmek[164] gibi konu başlıkları da TUBİM'in görevleri arasındadır.

Türkiye'de yeni tespit edilen ve mevcut hukuk kuralları kapsamında kontrol altına alınmış olan psikoaktif maddeler dışında bulunan ancak kanunlarda yer verilen psikoaktif maddeler ile benzer özellik göstermesine rağmen yasal olarak herhangi bir kısıtlılığı olmayan maddeler ile mücadele etmek ve gerekli görülmesi durumunda bu maddelerin 2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun (2313 Sayılı Kanun) kapsamına alınması için kararlar almak da TUBİM'in görevlerindendir[163].

Yeni tespit edilen ve kontrol altına alınması gereken maddeler ile mücadele etmek için[163], EMCDDA ve Türkiye Uyuşturucu ve Uyarıcı Bağımlılığı İzleme Merkezi arasında başlatılan "PHARE" projesi kapsamında 2006 yılında Türkiye'de Ulusal Çalışma Grubu olarak EWS Çalışma Grubu oluşturulmuş ve Çalışma Grubu; bu tarihten itibaren çalışmalarını yerine getirmektedir. TUBİM bünyesinde oluşturulan bu Çalışma Grubu, gerektiği zamanlarda daha fazla sayıda yapılabilmekle birlikte ulusal bir uzman başkanlığında yılda en az iki kez toplanmaktadır. Tıpkı diğer üye devletlerde olduğu gibi yeni bir psikoaktif maddenin Türkiye'de bulunması durumunda, bu madde TUBİM aracılığıyla EMCDDA'ya rapor edilmektedir. Türkiye'deki EWS Çalışma Grubu ile Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı Merkezi arasında oldukça geniş çaplı bir iletişim bulunmaktadır. AB'ye üye devletlerde karşılaşılan yeni bir maddeye ilişkin bilginin diğer üye devletler ile paylaşılmasına, EMCDDA tarafından tespit edilen madde hakkında diğer bilgilerin talep edilmesine benzer şekilde, Türkiye'de tespit edilen yeni psikoaktif maddeye ilişkin bilgiler TUBİM tarafından EMCDDA'ya rapor edilmektedir. Aynı zamanda yeni tespit edilen psikotrop maddenin yasal düzenlemeler ile kontrol altına alınmış olması durumunda da bu durum Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı Merkezine bildirilmektedir[155].

EMCDDA ile uyum içerisinde çalışmak ve bu merkezin Ulusal Temas Noktası olarak beklentilerini yerine getirmek, uyuşturucu maddeler ve bağımlılığı ile ilgili yapılacak olan çalışmalara ve adımlara bilimsel destek vermek üzere tıpkı EMCDDA Bilimsel Komitesi gibi TUBİM Bilim Kurulu oluşturulmuş olup; sözü edilen Kurul

TUBİM'in görev alanına giren hususlarda bağlayıcı olmayan tavsiye niteliğinde kararlar vermektedir. Kurulda; hukuk, psikiyatri, toksikoloji, adli tıp, psikoloji gibi çeşitli disiplinlerden alanında uzmanlaşmış akademisyenler bulunmaktadır[163].

EWS Çalışma Grubu tarafından yapılan toplantılarda; tespit edilen yeni psikoaktif maddeye ilişkin olmak üzere;

"Yeni maddenin kimyasal içeriği ve etkileri,

Bağımlılık yapma ihtimali ve muhtemel bağımlılığın ciddiyeti/tehlikesi/ ağırlığı,

Maddeyi kullanan kişi için neden olacağı toplumsal riskler,

Toplumda yaratacağı/neden olacağı zarar ve bu zararın şiddet ile olan ilişkisi,

Kullanıcı açısından taşıdığı sosyal riskler,

Toplumda yaratacağı huzursuzluk ve şiddet ile ilişkisi"

hakkında değerlendirmelerde bulunulmaktadır[150,159].

Bu değerlendirmeler sonucunda söz konusu madde toplum açısından riskli bulunur ise sözü edilen maddenin yasal olarak kontrol altına alınmasına ilişkin TUBİM tarafından Sağlık Bakanlığı'na tavsiyede bulunulur. Bir maddenin yasaklı maddeler altına alınması için gereken prosedür ise 2313 Sayılı Kanunun 19. maddesinde belirtilmiştir[155,164].

Mevcut kanunlarımızda isimleri bulunmayıp yeni tespit edilen, kullanılması durumunda cezai yaptırıma tabi olması açısından yasaklanması istenilen uyuşturucu ya da psikotrop maddelerin kanunlarımızda yer alması açısından uygulanacak süreç 2313 Sayılı Kanunun 19. maddesinde; *"Birinci maddede isimleri yazılan uyuşturucu maddeler haricinde olup ilmi tetkikat neticesinde mazarratı tebeyyün eden ve toksikomani tevlit eyleyen diğer zehirlerin dahi, bu kanun hükümlerine tabi olacağı Cumhurbaşkanı kararıyle Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti tarafından tayin ve ilan olunur."* hükmüne yer verilmek suretiyle düzenlenmiştir[164-165].

Söz konusu hükmün lafzından, ismi daha önceden anılan kanunun birinci maddesinde belirtilen maddeler arasında yer almayan ancak yeni tespit edilen ve yapılan bilimsel incelemeler sonucunda zararlı olduğu ve uyuşturucu madde bağımlılığı doğurduğu/uyuşturucu madde bağımlılığına sebep olduğu anlaşılan zehirlerin, bir diğer ifadeyle, uyuşturucu ve psikoaktif etkisi olduğu bilimsel olarak tespit edilen maddelerin dahi anılan kanun hükümlerine tabi olacağı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla anılan düzenleme ile Kanunun 1. maddesi kapsamında yer almayan ve fakat bu türden olduğu

anlaşılan maddelerin uyuşturucu veya uyarıcı madde olarak kabul edilmesi ve Kanun kapsamına alınması mümkün hale gelmiştir.

Yeni tespit edilen ve uyuşturucu ve psikoaktif özelliği olduğu düşünülen maddelere ilişkin maddenin kimyasal yapısı ve özelliğine, kullanımı halinde insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine, kullanım ve ticareti halinde oluşabilecek sosyal risklere ilişkin değerlendirme Sağlık Bakanlığı tarafından yapılarak, söz konusu Bakanlık yaptığı değerlendirme sonucunda uyuşturucu ya da psikotrop özelliği olduğunu tespit ettiği maddelerin Kanun metninde yer alması için Bakanlar Kurulu'na teklif sunmakta ve teklife ilişkin Bakanlar Kurulu tarafından alınan karar ise Resmi Gazete'de (RG) yayımlanıp yürürlüğe girerek söz konusu nitelikteki maddeler 2313 Sayılı Kanun metninde yer almaktaydı[166]. 2/7/2018 Tarihli ve 700 Sayılı KHK'nin 12. maddesiyle yapılan değişiklik ile birlikte 2313 Sayılı Kanunun 19. maddesinde yer alan *"İcra Vekilleri Heyeti"* ibaresi *"Cumhurbaşkanı"* şeklinde değiştirilmiştir. Dolayısıyla da; 2313 Sayılı Kanunun 19. maddesinde yapılan değişiklik ile birlikte yeni tespit edilen maddenin kanun metninde yer alması Cumhurbaşkanı kararıyla olmaktadır[165,167].

TCK'da uyuşturucu veya uyarıcı madde kavramı tanımlanmamış olmakla birlikte uyuşturucu veya uyarıcı niteliği taşıyan maddeleri belirlemek kişi özgürlüklerini korumak bakımından önem taşımaktadır. Ancak kimya ve eczacılığın gelişmesi dolayısıyla yeni bulunan sentetik uyuşturucu maddeleri bu kapsam içerisinde mütalaa etmek mümkün olmamaktadır. Böyle bir ihtimalde; sık sık kanunun genişletilmesi yönünde yeni hüküm ya da yeni ibareler eklemek gerekecektir ki bunun da hızlı bir biçimde yapılması mümkün olmayacağından yeni geliştirilen maddelerin imal, ithal ve kullanılması türünden fiiller cezasız kalacak ve bu durum ise toplum sağlığını tehdit eder nitelikte sonuca sebebiyet verecektir. Dolayısıyla TCK'da kullanılan ifadeler ve yer alan mevcut düzenlemeler ile uyuşturucu veya uyarıcı madde kapsamı genişletici yoruma açık tutulmuş, böylece yeni geliştirilen sentetik uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin de uyuşturucu veya uyarıcı madde kapsamına sokularak cezalandırılmasına açık kapı bırakılmıştır[168]. Dolayısıyla her geçen gün bir yenisi çıkan uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin arz ve talep boyutunu azaltma konusundaki en önemli adımlardan birisi de bu maddelerin yasa kapsamına alınmasıdır. Kaldı ki; Türk Ceza Hukukunda hakim olan kanunilik ilkesi gereği bir kimsenin henüz yasalarda yer almayan yeni bir psikoaktif maddenin imal ve ticaretinden, kullanılmasından sorumlu tutulabilmesi için

bu maddelerin 2313 Sayılı Kanunun 19. maddesi uyarınca yasa kapsamına alınması gerekmektedir. Ancak yeni tespit edilen bir psikoaktifin de yasa kapsamına alınmasının zaman alacağı yukarıda da belirtildiğinden, böyle bir durumda TUBİM; herhangi bir Avrupa ülkesinde yasa kapsamına alınmış psikoaktif maddelerin tamamının ülkemizde henüz yakalanıp yakalanmadığına bakılmaksızın yasa kapsamına alınması için harekete geçebilecektir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken hususun ise yeni tespit edilen bu maddenin yasa kapsamına alınırken bilinen olası isimlerinin de yazılması olduğu ifade edilmiştir[169]. Dolayısıyla ülkemizde henüz tespit edilmemiş ve fakat Avrupa Birliği sınırları içerisinde tespit edilen bir maddenin, Erken Uyarı Sistemi aracılığıyla Türkiye'ye bildirilmesinin ve bildirilen bu maddenin mevcut ve olası isimlerinin de yazılması suretiyle 2313 Sayılı Kanunun anılan maddesi kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı madde olarak nitelendirilmesinin yeni tespit edilen maddenin kullanımı, bağımlılığı ve ticareti ile mücadele etmek bakımından önem taşıdığı kanaatindeyiz.

Uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları bakımından; kanun koyucu, uyuşturucu ve uyarıcı maddelere karşı mücadelede toplumun sağlığını etkin bir şekilde korumak amacıyla, sonradan keşfedilen ve uyuşturucu veya uyarıcı etkisi mevcut olup kişilerde bağımlılık yapan herhangi bir maddenin bu suçların konusunu oluşturacağını kabul etmiştir. Bir maddenin belirtilen nitelikte olduğu Adli Tıp Kurumu (ATK) tarafından tespit edildikten sonra, bu maddenin TCK'da tanımlanan uyuşturucu veya uyarıcı madde suçlarının konusunu oluşturabilmesi için, yukarıda anılan ulusal veya uluslararası herhangi bir metinde isminin geçmesine veya listeye alınmış olmasına gerek yoktur. Dolayısıyla uyuşturucu veya uyarıcı nitelikte olduğu ATK tarafından belirlenen bir maddenin daha önceden herhangi bir ulusal ve uluslararası hukuk metninde belirtilmemiş olması, TCK'nın 188. maddesi kapsamında bu türden maddenin imalini ya da ticaretini yapan kişinin cezalandırılmasına engel teşkil etmediği gibi kanunilik ilkesine de aykırılık teşkil etmeyecektir. Kanunun anılan maddesinde uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi imal, ithal veya ihraç etmek ya da bu türden maddelerin ticaretini yapmak suç olarak düzenlenmiştir. Ancak uyuşturucu veya uyarıcı etkisi olduğu belirlenen ve fakat henüz ismi listelerde belirtilmeyen bir maddenin, TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrası kapsamında değerlendirilmesinin de mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Anılan fıkranın uygulanabilmesi bakımından failin kullandığı

uyuşturucunun üretiminin resmi makamların iznine bağlı olması veya satışı yetkili hekimin reçetesiyle mümkün olması gerektiği belirtilmiştir[170-171].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin tek tek sayılmak suretiyle belirtilmemesinin kanunilik ilkesi ve bu ilkenin bir sonucu olan belirlilik ilkesine aykırı olmayacağını ifade eden bir diğer görüş; kanun koyucunun kanunda yer verdiği bütün kavramların içeriğini ayrı ayrı tanımlayarak açıklayamayacağını belirttikten sonra bu duruma örnek olarak ise dolandırıcılık suçunu göstermiştir. Dolandırıcılık suçu bakımından hileli davranışlar kavramından ne anlaşılması gerektiğini kanun koyucunun açıklamadığını ifade etmiştir. Aynı durumun uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları bakımından da geçerli olduğunu ve kanun koyucunun bu suçlar bakımından uyuşturucu veya uyarıcı madde kavramını kullanmasının belirlilik ilkesine aykırılık teşkil etmediğini vurgulamıştır[163]. Kaldı ki; TCK'nın 188. maddesinin gerekçesinde de; *"Bu maddede, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin imal ve ticareti suçuna ilişkin hükümler düzenlenmiştir. Burada uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin nelerden ibaret bulunduğu tanımlanmadığı gibi, bunların teker teker gösterilmesi yoluna da gidilmemiştir. Bunun nedeni, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ve aynı etkiyi yapan ilâç ve sentetiklerin kötüye kullanılmalarının yaptırım altına alınarak güçlü bir sosyal savunmanın sağlanmasıdır. Böylece, psikotrop madde olarak, uyuşturucu veya uyarıcı etkisi yapan ve kişilerde bağımlılık meydana getiren bütün maddelerin, bu suçun konusunu oluşturacağı kabul edilmiştir.[173]"* açıklamasına yer verilmektedir. Bu açıdan; her geçen gün farklı kimyasal yapı ve içerikte çeşitli adlarla yeni türleri oldukça hızlı bir biçimde ortaya çıkan uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin kanunda tek tek sayılmasının beklenmesinin mümkün olmadığı kanaatindeyiz. Dolayısıyla TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunda uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin hangi türden hareketlerin cezalandırılacağına ilişkin hükümde yer alan uyuşturucu veya uyarıcı madde kavramının çerçeve olarak belirtilmesinin ve anılan hükümde uyuşturucu veya uyarıcı madde kavramına dahil olan maddelerin tek tek sayılmak suretiyle belirtilmemesinin ve yeni tespit edilen ve uyuşturucu veya uyarıcı niteliği bulunan maddelerin de bu kapsamda cezalandırılmasının kanunilik ilkesine aykırı düşmediğine inanmaktayız.

Dolayısıyla uyuşturucu veya uyarıcı maddelerle mücadele konusunda, Türkiye'nin de bir parçası olduğu erken uyarı sistemi, daha önceden kötüye kullanılan

ve fakat henüz tespit edilen ya da ilk defa imal edilip de yakalanan uyuşturucu veya uyarıcı niteliğe haiz maddelerin bu sistem kapsamında yer alan ve henüz diğer ülkelerce rastlanılmayan maddelerin hızlı bir şekilde tanınmasına ve kanunlaştırılmasına hizmet etmektedir. Bu türden maddelerin de uyuşturucu veya uyarıcı madde olarak nitelendirilmesi yukarıda açıklanan gerekçelerle de kanunilik ilkesine aykırılık teşkil etmeyecektir.

2.6. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeler İle İlgili İç Hukukumuzdaki Bazı Yasal Düzenlemeler

Anayasada ve uluslararası sözleşmelerde yer alan ve uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin kötüye kullanımının önlenmesi hususunda devlete yükümlülükler getiren hükümler dolayısıyla iç hukukumuzda uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin kaynağı niteliğindeki bitkilerin ekilmesini, bu bitkilerin kullanılarak uyuşturucu veya uyarıcı madde üretilmesini/imal edilmesini, kullanılmasını, ticaretini denetleyen ve yasaklayan türden pek çok hukuki düzenleme yapılmıştır[174]. Çalışmanın bu kısmında iç hukukumuzda yer alan ve çalışma bakımından önemli olduğu düşünülen bazı hukuki düzenlemelere yer verilecektir.

2.6.1. Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Anayasası

T.C. Anayasasının 19. maddesinin birinci fıkrasında; *"Herkesin kişi hürriyet ve güvenliğine sahip olduğu"* ifade edildikten sonra ikinci fıkrasında; *"Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz."* hükmüne yer verilmiştir. Anılan maddenin ikinci fıkrasında düzenlenen hükümden de anlaşıldığı üzere uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlısı

olan bir kimse hakkında güvenlik tedbirlerine hükmedilebilecektir. Bu durum ise T.C. Anayasasında güvence altına alınan kişi hürriyeti ve güvenliği ilkesine aykırılık teşkil etmeyecektir[48,175].

T.C. Anayasasının 41. maddesinin ikinci fıkrasında; devletin *"Ailenin huzur ve refahını korumak için gerekli tedbirleri alacağı"* hükme bağlanmıştır. Dolayısıyla uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmanın ve/veya bu türden maddelere bağımlı olmanın ailenin huzur ve refahı üzerinde yaratabileceği olumsuz etki düşünüldüğünde, devletin ailenin huzur ve refahını ve geniş anlamda toplumu korumak için uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanımı ve/veya bağımlılığını önlemek maksadıyla gerekli tedbirleri almakla yükümlü olabileceği ifade edilebilir. T.C. Anayasasının 56. maddesinin birinci fıkrasında ise; *"Herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu"* belirtildikten sonra anılan maddenin üçüncü fıkrasında; *"Herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içerisinde sürdürmesini sağlamak maksadıyla"* devlete yükümlülükler düştüğü ifade edilmiştir. Dolayısıyla devletin; kullanan ya da bağımlı kişilerin sadece beden sağlığını değil aynı zamanda ruh sağlığını da olumsuz etkileyen uyuşturucu veya uyarıcı maddelerden kişileri korumaya yönelik tedbirler almakla görevli olduğu söylenebilir[53,175].

T.C. Anayasasının 58. maddesinin ikinci fıkrasında; *"Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır."* hükmüne yer verilmiştir[175-176]. Anılan hükümdeki gençler ifadesinin sadece bu yaş grubuna giren kişiler olarak anlaşılmaması ve gençler ifadesinin geniş yorumlanarak çocukları, orta yaşlıları ve ileri yaş gruplarını da kapsayacak şekilde anlaşılması gerektiğini ifade eden görüş bulunmaktadır[48]. Dolayısıyla Anayasanın bu hükmü ile devletin sadece gençleri değil tüm vatandaşları uyuşturucu veya uyarıcı maddelerden korumakla yükümlü olduğu belirtilmiştir[53]. Bu açıdan bakıldığında ise devletin kişileri uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanımından ve bağımlılığından korumaya yönelik girişimlerinin dolaylı olarak uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun işlenme oranını azaltacağını söylemek de mümkün olabilecektir.

2.6.2. 2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun

2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun, 24 Haziran 1933 Tarihinde yürürlüğe girmiştir[49,165]. 2313 Sayılı Kanunun 1. maddesinde anılan Kanunda emredilen murakabenin hangi maddelere ait olduğu açıklandıktan sonra bu türden maddelerin ithal, ihraç ve memleket içerisindeki satışının Sağlık Bakanlığı'nın denetimine tabii olduğu ifade edilmiştir[165,177]. Sözü edilen Kanunun 1. maddesinde bazı uyuşturucu maddeler saymak suretiyle belirlenmiş ancak belirtilen maddelere sayı ve çeşit bakımından herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. Bu durum; Kanun'un 19. maddesinde *"Birinci maddede adı yazılan uyuşturucu maddeler dışında olup da bilimsel araştırma neticesinde zararlı olduğu ve bağımlılık yaptığı anlaşılan zehirlerin Cumhurbaşkanı kararı ile uyuşturucu maddelerden sayılacağı"* şeklinde ifade edilmiştir[48,165]. Kanunun 2. maddesinde uluslararası sözleşmelerde tanımlanan ve hazırlanmış afyon adı verilen maddenin ticareti, ithali ve ihracının yasak olduğu, 3. maddesinde ise, münhasıran esrar yapmak için kenevir ekilmesi ve her ne şekilde olursa olsun esrarın hazırlanmasının, ithal, ihraç ve satışının yasak olduğu hükme bağlanmıştır[165,177].

Anılan Kanun'un 4. maddesinden 15. maddesine kadar olan hükümlerde uyuşturucu maddelerin ithal ve ihracına, 15. maddesinden 17. maddesi de dahil düzenlenen hükümlerde ise uyuşturucu maddelerin yurt içerisinde satışına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir[165,177].

2313 Sayılı Kanunun 23. maddesinin birinci fıkrasında; *"Lif, tohum, sap ve benzeri amaçlarla kenevir ekimi, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nın iznine tabidir. Bakanlık, bu gibi amaçlarla kenevir ekimi yapılacak yerleri tespit, ilan ve üretimini kontrol eder. Bu hususlara ait uygulama esasları, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nca çıkarılacak yönetmelikte belirlenir."* hükmüne yer verilmiştir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında; *"Her ne maksatla olursa olsun izinsiz olarak kenevir yetiştirmek yasaktır."* hükmüne yer verilmiştir[165]. 21.10.1990 Tarihinde yürürlüğe girmiş olan Kenevir Ekimi ve Kontrolü Hakkında Yönetmelikte ise kenevire bağlı olarak gerçekleştirilen uyuşturucu madde üretiminin önlenmesi maksadıyla, kenevir ekimi yapılacak olan bölgelerin tespiti, ekimlerin izne bağlanması, gerekli kontrollerin yapılması ve izinsiz ekimlere ilişkin olmak üzere yapılacak işlemlere ait usul ve esaslara yer verilmiştir[174,178]. Anılan hükümlerden de anlaşılacağı üzere lif, tohum, sap ve

benzeri amaçlarla kenevir ekilebilir ancak bu durum Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığının iznine tabiidir. Her ne amaçla olurla olsun izinsiz kenevir yetiştirmek yasaktır ve bu türden bir fiil suç oluşturacaktır.

Kanun'un 23. maddesinin dördüncü fıkrasında; *"İzin belgesi almadan ya da izin belgesi almasına rağmen bilerek belgesinde belirtilen alandan fazla yerde veya izin belgesinde kayıtlı yerden başka yerde kenevir ekimi yapan kişi, elli günden az olmamak üzere adlî para cezası ile cezalandırılır."* hükmüne yer verilmiştir. Ekim yapma ifadesinden ne anlaşılması gerektiği ise aynı maddenin beşinci fıkrasının son cümlesinde; *"Ekim yapma ibaresinden, tohumun toprağa ekilmesinden ürünün hasadına kadarki süreç anlaşılır."* olarak açıklanmıştır[165,179]. Bu hükümde düzenlenen suç, esrar yapmak dışında bir amaçla kenevir ekme suçu olarak ifade edilmektedir ve söz konusu suç bakımından sadece para cezası öngörülmüştür[170]. Genel kast ile işlenebilen bu suç ile korunmak istenen; uyuşturucu maddelerin denetimi ve buna bağlı olarak kamu sağlığının korunmasıdır. Suçun faili herkes olabilirken, izinsiz kenevir ekmeye yönelik icra hareketleri suçun hareket unsurunu oluşturmaktadır[57].

Anılan Kanunun 23. maddesinin beşinci fıkrasında; *"Esrar elde etmek amacıyla kenevir ekimi yapan kişi dört yıldan on iki yıla kadar hapis ve beşyüz günden onbin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır. Münhasıran kendi kullanımı için ihtiyaç duyduğu esrarı elde etmek amacıyla kenevir ekimi yapan kişi bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu madde kapsamında ekim yapma ibaresinden, tohumun toprağa ekilmesinden ürünün hasadına kadarki süreç anlaşılır."* ifadesine yer verilmiştir[165]. Anılan hükümden de anlaşılacağı üzere kanun koyucu bir tür uyuşturucu madde olarak kabul edilen esrar elde etmek maksadıyla kenevir ekilmesini yasaklamış ve mevcut yasağa uymaksızın bu fiili gerçekleştirenler bakımından ise cezai müeyyide öngörmüştür[174]. Sözü edilen fıkra bakımından suçtan bahsedebilmek için kenevir ekmenin esrar elde etmek için yapılmış olması gerekmektedir. Eğer failin keneviri, esrar elde etmek için ektiğinin tespiti yapılamamış ise anılan Kanunun 23. maddesinin beşinci fıkrası kapsamında değil de aynı Kanunun aynı maddesinin dördüncü fıkrası kapsamında suç oluşacaktır[180]. Esrar elde etmek maksadıyla kenevir ekmenin anılan Kanunda yaptırıma tabii tutulması ortaya mahsul olarak çıkartılacak olan esrarın ticarete konu olmasını da engelleyeceğinden bu hüküm uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile mücadele bakımından da önem taşımaktadır.

2313 Sayılı Kanunun EK-1 maddesinin birinci fıkrasında; *"1988 Tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek I ve II Numaralı Tablolar ile bu tabloların değişikliklerinde yer alan maddelerin imali, ithali ve ihracı, nakli, bulundurulması, alımı ve satımı Sağlık Bakanlığının iznine bağlı olduğu"* hükme bağlanmıştır. Aynı maddenin üçüncü fıkrasında ise; *"Birinci fıkrada belirtilen maddelerden herhangi birini izinsiz imal, ithal ve ihraç edenler, nakledenler veya bulunduranlar, satın alanlar veya satanlara, mahallî mülkî amir tarafından onbin Türk Lirasından yüzbin Türk Lirasına kadar idarî para cezası verileceği ve ayrıca, bu maddelerin mülkiyetinin kamuya geçirilmesine karar verileceği"* ifade edilmiştir. Aynı maddenin dördüncü fıkrasında; *"Birinci fıkrada belirtilen maddelerden herhangi birini, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin imalatında kullanılmak amacıyla imal, ithal veya ihraç edenler, nakledenler veya bulunduranlar, satın alan veya satanlar, TCK m. 188'e göre cezalandırılacağı"* ifade edilmiştir[48,51,165,181]. Kanunda uyuşturucu maddelerin kimler tarafından nasıl imha edileceği, suça konu olan uyuşturucu maddelerin ya da hammaddesi olan hint keneviri, haşhaş gibi bitkilerin faillerinin Cumhuriyet Savcılığına bildirilmesi hükme bağlanmıştır[165,182].

2.6.3. 3298 Sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanun

3298 Sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanun (3298 Sayılı Kanun), 19 Haziran 1986 Tarihinde RG'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir[183-184]. Anılan Kanunun 1. maddesinde bazı uyuşturucu maddelere yer verilmiş olup bu uyuşturucu maddelerin alımına, satımına, imaline, ithaline, ihracına ilişkin hususların Cumhurbaşkanının tespit edeceği esaslara göre yürütüleceği ifade edilmiş olmakla birlikte kullanılmasının zararlı olduğu ve alışkanlık yaptığı belirlenen diğer doğal veya yapay maddelerin de Cumhurbaşkanı Kararı ile bu kanun kapsamına alınacağı hükme bağlanmıştır[57,184]. Kanunun 2. maddesinde; *"Haşhaş ekilecek yerlerin tespiti ve izin belgesi alınması zorunluluğu ve izin belgesi alınmasına ilişkin usul ve esaslar",* 3. maddesinde; *"Haşhaş ekiminin, kontrolünün, toplanmasının, değerlendirilmesinin, imhasının, satın alınmasının veya satılmasının ve bu kanunun uygulanması ile ilgili diğer hususların bir yönetmelikle düzenleneceği"* hükme bağlanmıştır[184]. 4 Mayıs 1988 Tarihinde ise

haşhaşın ekimi, kontrolü, toplanması, değerlendirilmesi, imhası, satın alınması, satılması, ihracı ve ithali hakkında yönetmelik yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir[182,185].

3298 Sayılı Kanunun 4. Maddesinin birinci fıkrasında; *"Ham afyon, hazırlanmış afyon, tıbbî afyon ve bunların müstahzarları TCK'nın uygulanmasında uyuşturucu maddelerden sayılır."* hükmüne yer verilmiştir. Bu hüküm ile birlikte TCK'nın uygulanması açısından hangi maddelerin uyuşturucu madde olarak kabul edileceği hususunda sınırlayıcı olmayan bir düzenlemeye yer verilmiştir[27,184]. Aynı maddede; herhangi bir izin almaksızın haşhaş ekimi yapan kişinin bir yıldan beş yıla kadar hapis ve adlî para cezası ile cezalandırılacağı, gerekli izni almış olmakla birlikte, bilerek belgesinde belirtilen alandan fazla yerde veya izin belgesinde kayıtlı yerden başka yerde haşhaş ekimi yapan kişinin altı aydan üç yıla kadar hapis ve adlî para cezası ile cezalandırılacağı, izinsiz ham afyon üretenlerin, TCK hükümlerine göre cezalandırılacağı, almış olduğu izin belgesinde tespit edilen miktardan az ham afyon veya kapsül teslim eden üreticilere, fiil suç oluşturmadığı takdirde, mahallî mülkî amir tarafından eksik teslim edilen miktarların teslim anındaki baş alım fiyatının iki misli kadar idarî para cezası verileceği hükme bağlanmıştır[183-184].

2.7. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeler İle İlgili Bazı Uluslararası Sözleşmeler

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu yasadışı organizasyonların başvurdukları en önemli araçlardan birisi haline gelmiş, küresel ölçekte uyuşturucu yasadışı finansın kaynağı haline dönüştürülmüştür. Söz konusu suçun sınır aşan niteliği, bu suç ile sadece ulusal sınırlar dahilinde ulusal hukuk bazında mücadele etmenin yetersiz kalacağı gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle de ulusal düzenlemelere ek olarak Türkiye kendi iç hukuku bakımından önem arz edecek çeşitli uluslararası sözleşmelere de taraf olmuştur[52]. Bu sözleşmeler ise, T.C. Anayasasının 90. maddesinin beşinci fıkrasında usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan uluslararası andlaşmaların kanun hükmünde olduğunun ifade edilmesinden dolayı artık iç hukukumuzun parçası konumundadırlar[172,175].

Türkiye'nin de taraf olduğu ve bugün hala iç hukukumuz bakımından yürürlükte olan sözleşmeler; Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesi (1961 Tek Sözleşmesi), 1971 Psikotrop Maddeler Sözleşmesi, 1988 Tarihli Uyuşturucu ve

Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesidir[186]. Sözü edilen üç büyük uluslararası uyuşturucu kontrol sözleşmelerinde yer alan hükümler; birbirlerini tamamlayıcı ve destekleyici niteliktedir[16]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddeler hakkında, 1961 Tek Sözleşmesinden önce, yapılan çok sayıda uluslararası sözleşme bulunmaktadır. Ancak bu sözleşmeler 1961 Tek Sözleşmesi'nin 44. maddesi ile yürürlükten kaldırıldığından bu kısımda yürürlükten kaldırılan bu sözleşmeler detaylandırılmayacaktır[53,187]. Dolayısıyla çalışmanın bu kısmında halen yürürlükte olan uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları ile mücadele bakımından önem taşıyan üç büyük uluslararası sözleşmeye ve BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesine ve Avrupa Topluluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Uyuşturucu veya Psikotrop Maddelerin Yasadışı Üretiminde Sıkça Kullanılan Ara ve Kimyasal Maddelere Dair Anlaşmaya değinilecektir.

2.7.1. Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesi

Ulusal ve uluslararası platformlarda önemli bir sorun olarak nitelendirilen ve mücadele edilmesi bakımından çeşitli stratejiler geliştirilen uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin olmak üzere birçok uluslararası protokol ve sözleşme imzalanmasına rağmen; bu nitelikteki maddelere olan alışkanlığın tekil olarak birey ve o bireyin yaşadığı toplum üzerinde neden olduğu zararların devam ettiği ve söz konusu maddelerin kullanımının ve üretiminin tam olarak kontrol altına alınamadığı tespit edilmiştir[177].

Daha önceden yapılan düzenlemeler gözden geçirilerek tek bir metin düzenlenmesine ilişkin çalışmalara başlanmış olup[188-189] BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından var olan sözleşmeler gözden geçirilerek tek bir metin halinde toplanmış ve bu konsey tarafından hazırlanan 1961 Tek Sözleşmesi yürürlüğe girmiştir[15]. Anılan Sözleşmeye Türkiye; 27 Aralık 1966 Tarih ve 812 Sayılı Kanun ile katılmayı uygun bulmuş, sözleşmeye katılma Bakanlar Kurulu'nun 14.2.1967 Tarih ve 6/7732 Sayılı Kararı ile onaylanmıştır. Sözleşme metni 12.5.1967 Tarihli 12596 Sayılı RG'de yayımlanmıştır[53]. Söz konusu Sözleşme; Türkiye'de, Bakanlar Kurulu'nun 1 Temmuz 1967 Tarih ve 6/8440 Sayılı Kararı uyarınca; 22 Haziran 1967 Tarihinde yürürlüğe girmiştir[50].

Daha önceden kabul edilen sözleşme hükümlerini tek metin haline getirerek, anılan sözleşmenin 44. maddesinde belirtilen önceki tarihli sözleşmelerin yürürlükten kaldırmasından dolayı sözleşmeye Tek Sözleşmesi adı verilmiştir[57]. Bu sözleşme günümüzde halen yürürlüktedir[49,177]. 1961 Tek Sözleşmesi'nin 1. maddesinde çeşitli kavramlar tanımlanmış olup, sözleşme ekindeki I ve II numaralı Cetvellerde doğal veya sentetik uyuşturucu maddeler, III ve IV numaralı Cetvellerde ise uyuşturucu madde ihtiva eden müstahzarlar kimyasal formülleri ile birlikte verilmiştir. Anılan Sözleşmenin *"Tanımlar"* başlıklı 1. maddesinin 1. fıkrasının *"j"* bendinde; *"Uyuşturucu madde deyimi: Doğal veya sentetik olsun, I ve II numaralı cetvellerde anılan maddeleri ifade eder."* hükmüne yer verilmek suretiyle açıklanmıştır. Aynı Sözleşmenin 2. maddesinde ise uyuşturucu maddelerin denetimine ilişkin düzenlemeler hüküm altına alınmıştır[174,187]. Sözleşmenin 3. maddesinde, uyuşturucu madde cetvellerinde değişiklik yapılabileceği ifade edilmiş olup bu değişikliğin ne şekilde yapılabileceğine ilişkin çeşitli hükümlere yer verilmiştir[183,187]. Anılan Sözleşmede yer alan hükümler doğrultusunda sentetik uyuşturucu maddelerin cetvellerde sayılanlar ile sınırlı olmayıp, daha önceden varlığı bilinmeyen yeni sentetik uyuşturucu maddelerin ortaya çıkması durumunda bu maddelerin de cetvellere eklenmesi mümkündür[49]. Dolayısıyla; uyuşturucu madde kavramında statik anlayıştan uzaklaşılarak, yeni tespit edilebilecek olan maddelerin de uyuşturucu madde olarak kabul edileceği gerçeğinden hareketle zaman zaman değişebilecek dinamik bir anlayış benimsenmiştir[55]. Bu açıdan Sözleşmede yer alan açık hüküm gereği tıpkı 2313 Sayılı Kanunda olduğu gibi henüz Sözleşme kapsamında olmayan ve fakat yeni tespit edilen ve uyuşturucu niteliğine haiz olduğu kararlaştırılan maddelerin de bu sözleşmelerdeki Cetvellere eklenmesi mümkün kılınmıştır.

Anılan Sözleşmenin 36. maddesinde uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti suçu işleyen kişiler açısından bu kişilerin yargılanmaları veya ülkelerine iade edilmeleri hususunda düzenlemelere yer verilmiştir. Sözleşmenin 38. maddesinde ise uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılarına ceza vermek yerine ya da verilecek olan cezaya ek olarak tedavi, tedavi sonrası bakım, iyileştirme, topluma yeniden kazandırmaya yönelik çeşitli tedbirlerin uygulanmasına ilişkin hükümler yer almaktadır[174,187]. Ayrıca sözleşmenin 44. maddesinde yer alan; *"İşbu sözleşmenin yürürlüğe girmesinden itibaren, hükümleri, taraflar arasında, aşağıdaki andlaşmalarm hükümlerini ilga ederek*

onların yerlerini alacaklardır." ifadesinden dolayı 1961 Tarihli Tek Sözleşmesinin yürürlüğe girmesinden itibaren önceki uluslararası andlaşmalar yürürlükten kalkmıştır[172,187].

Sözleşmenin 44. maddesinin 1. fıkrasında, *"İşbu sözleşmenin yürürlüğe girmesinden itibaren, hükümleri, taraflar arasında, aşağıdaki andlaşmalarm hükümlerini ilga ederek onların yerlerini alacaklardır."* şeklindeki ifadeye yer verildikten sonra sözü edilen fıkranın devamında yürürülükten kaldırılan sözleşmeler;

"a) 23 Ocak 1912 de La II ay e'de imzalanan, Milletlerarası Afyon Sözleşmesi;

b) 11 Şubat 1925 de Cenevre'de imzalanan, Müstahzar Afyonun imali, içticareti ve kullanılması anlaşması;

c) 19 Şubat 1925 de Cenevre'de imzalanan, Milletlerarası Afyon Sözleşmesi;

d) 13 Temmuz 1931 de Cenevre'de imzalanan, uyuşturucu maddelerin imalini tahdit ve dağıtımını tanzim hakkında Sözleşme;

e) 27 Kasım 1931 de Bangkok'da imzalanan, Uzak - Boğukla içim afyonu tüketiminin kontrolü hakkında Anlaşma;

f) La Iîaye'de 23 Ocak 1912 de; Cenevre'de 11 Şubat 1925, 19 Şubat 1925 ve 13 Temmuz 1931 de; Bangkok'da 27 Kasım 1931 de ve Cenevre'de 26 Haziran 1936 da (bu sözleşmelerin sonuncusu üzerindeki etkisi hariç) akdolunan uyuşturucu maddeler hakkındaki Anlaşma, Sözleşme ve Protokolleri tadil eden, 11 Aralık 1946 da Lake Success'de imzalanan Protokol;

g) (f) bendinde temas olunan 1946 protokolü ile tadil edilmiş bulunan (a) ile (e) bentlerinde sözü geçen Sözleşme ve Anlaşmalar.

h) 11 Aralık 1946 da Lake Success'de imzalanan Protokolle tadil olunan, Uyuşturucu maddelerin imalinin tahdidi ve dağıtımının tanzimi hakkındaki. 13 Temmuz 1931 Sözleşmesinde derpiş edilmiyen bâzı uyuşturucu maddeleri milletlerarası kontrol altına alan, 19 Kasım 1948 de Paris'te imzalanan Protokol"

olacak şekilde tek tek sayılmak suretiyle belirtilmiştir[187]. Anılan maddenin 2 fıkrasında ise;*"İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden itibaren, işbu Sözleşmenin 38 maddesinin 2 nci fıkra (b) bendi, 26 Haziran 1936 da Cenevre'de imzalanan Zararlı İlâçlar*

Kaçakçılığının Men'i hakkındaki Sözleşmenin 9 ncu maddesini, sözü geçen Sözleşmenin âkitlerinden olup işbu Sözleşmeye taraf olanlar arasında ilga ederek, onun yerine kaim olacaktır; bununla beraber, sözü geçen taraflardan her hangi biri, Genel Sekretere bu konuda bilgi vererek, sözü geçen 9 ncu maddeyi yürürlükte bırakabilir." hükmüne yer verilmiştir. Anılan hüküm dolayısıyla daha önceden uyuşturucu veya uyarıcı maddeler hakkında yapılmış olan ve madde metninde belirtilen sözleşmeler yürürlükten kaldırılmıştır[51,187].

Sözleşmenin 48. maddesinin 1. fıkrasında; *"Sözleşmenin yorumu ve uygulanmasına ilişkin iki veya daha fazla taraf arasında anlaşmazlık olması durumunda, Taraflar bu anlaşmazlığı görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaştırma, hakemlik ve bölgesel teşekküllere başvurma yollariyla veya kazai yoldan yahut bizzat seçecekleri başkaca barışçı vasıtalarla çözümlemek üzere birbirlerine danışacakları"*, sözü edilen maddenin 2. fıkrasında ise birinci fıkrada belirtilen şekillerde çözümlenemeyen anlaşmazlık Milletlerarası Adalet Divanına götürüleceği ifade edilmiştir[49,176,187].

Uyuşturucu madde kullanımının özellikle de Batılı ülkelerde 1970'li yılların başında yaygınlaşmış olması dolayısıyla, 1961 Tek Sözleşmesindeki mevcut hükümlerin yetersiz kaldığı anlaşılmış ve bazı değişikliklerin yapılması ve yeni hükümlerin eklenmesi ihtiyacı doğmuştur[57]. BM, 1961 Tarihli Sözleşmede değişiklik yapmak maksadıyla; 6-24 Mart 1972 Tarihleri arasında Cenevre'de bulunan BM Ofisinde bir konferans düzenlemiştir[190]. Yapılan konferans sonucunda hazırlanan Protokol, 25 Mart 1972 Tarihinde imzalanmıştır[189]. Dolayısıyla 1961 Tek Sözleşmesi, 1972 yılında yenilenmiş ve günümüzdeki yapı oluşturulmuştur[53]. Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesinin Tadiline İlişkin 1972 Protokolü olarak adlandırılan bu Protokolü, Türkiye 25.03.1972 Tarihinde imzalamış, 26.04.2001 Tarih ve 4659 Sayılı Kanunla Protokolün onaylanması uygun bulunmuştur. Bakanlar Kurulu'nun 28.05.2001 Tarih ve 2001/2577 Sayılı Kararı ile onaylanmış olan bu Protokol 30.06.2001 Tarih ve 24448 Sayılı RG'de yayımlanmıştır. 1972 Tarihli değişiklik ile 1961 Tarihli Tek Sözleşmesinin bazı maddeleri değiştirilirken bazı maddeler de eklenmiştir[176,190].

Yapılan değişiklikler ile Milletlerarası Uyuşturucu Maddeler Kontrol Organı'nın adı Uluslararası Uyuşturucu Maddeler Denetim Kurulu olarak değiştirilmiştir. Anılan

Kurulun adının değiştirilmesinin yanı sıra bu kurulun yapısında ve görevlerinde de değişiklikler yapılmıştır. Sözleşmeye taraf devletlerin; uyuşturucu madde kaçakçılığı ve kullanımı konularında ulusal boyutta alacakları önlemler ve karşılıklı yardımlaşma yükümlülükleri artırılmıştır. 1961 Tek Sözleşmesine eklenen maddeler ile getirilen başlıca yenilikler ise BM'nin yetkili organlarına ve uzmanlık kuruluşlarına teknik ve mali destek yardımında bulunma, afyon üretiminin sınırlandırılması, uyuşturucu maddelerin yasa dışı kullanımı ve kaçakçılığından kaynaklanan sorunlar ile mücadele edilebilmesi bakımından bölgesel merkezlerin geliştirilmesi olarak ifade edilebilir[57,176,190].

2.7.2. 1971 Tarihli Psikotrop Maddeler Sözleşmesi

Yürürlükte olan 1961 Tek Sözleşmesine rağmen, psikotrop maddelerdeki hızlı gelişim, BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından bu maddelere ilişkin bir sözleşmenin hazırlanması gereğini hissettirmiştir[55]. 1961 Tek Sözleşmesinde uyuşturucu veya uyarıcı maddeler üzerindeki kontrol hint keneviri, kokain ve afyonun üretildiği haşhaş bitkisi ile sınırlı tutulduğundan anılan sözleşme diğer psikotropik maddeler ile ilgili uluslararası kontrolün sağlanmasında yetersiz kalmıştır. Üstelik bu dönem içerisinde LSD gibi sentetik uyuşturucu maddeler sorunu, bu sözleşmeye duyulan ihtiyacın en belirgin göstergesi olarak kabul edilmiştir[51]. Dolayısıyla 1971 Tarihli Psikotrop Maddeler Sözleşmesi, 1961 Tek Sözleşmesi kapsamına girmeyen ve fakat halk sağlığı bakımından ciddi tehlike arz eden maddeleri de uluslararası kontrole tabi tutmak amacındadır[20].

BM, 1971 Psikotrop Maddelere Dair Sözleşme'nin kabulü için, 11 Ocak- 21 Şubat Tarihleri arasında Viyana'da bir konferans düzenlemiştir. Anılan Sözleşme 21 Şubat 1971 Tarihinde imzalanmıştır[191-192].

Söz konusu sözleşmenin yürürlüğe girebilmesi açısından kırk ülkenin imzası şart olarak arandığından bu sözleşme kırkıncı imzanın tamamlanması ile 16 Ağustos 1974 Tarihinde yürürlüğe girmiştir[27]. Türkiye, 27.10.1980 Tarihli 2326 Sayılı Kanunla bu sözleşmenin onaylanmasını uygun bulmuş ve Sözleşme 7.3.1981 ve 17272 Sayılı RG'de yayımlanmıştır[53].

Anılan Sözleşmenin 1. maddesinde tıpkı 1961 Tek Sözleşmesinde olduğu gibi çeşitli kavramlar tanımlanmıştır. Sözleşmenin *"Tanımlar"* başlıklı 1. maddesinin 1.

fıkrasının *"e"* bendinde psikotrop madde; *"Herhangi doğal veya sentetik bir madde , veya cetvel I, II, III veya IV'de adı geçen herhangi bir doğal madde demektir."* şeklinde ifade edilmiştir. Sözleşmenin 2. maddesinin 4. fıkrasında herhangi bir maddenin bu sözleşme kapsamına girebilmesi için DSÖ'nün kanaatinin önem taşıdığı ve DSÖ tarafından hangi yöntemin izleneceği ve ne şekilde değerlendirme yapılması gerektiği belirtilmiştir[55,191]. Sözleşmeye ekli olan 4 cetvel halinde psikotrop maddeler belirtilmiş olup, her bir cetvelde belirtilen psikotrop maddelerin denetimi hususunda farklı hükümler öngörülmüştür. Anılan Sözleşmede cetvellerde nasıl değişiklik yapılacağının koşulları ve yöntemleri de belirtilmiştir[57,191].

Sözleşme psikotrop maddelerin bilimsel ve tıbbi amaçlar dışında kullanılmasının yasaklanması, uluslararası ticareti, ithalat, ihracatının yasaklanması ve sınırlandırılması, kaçakçılıkla mücadele konularına ilişkin hükümler içermektedir. Sözleşme kapsamında taraf devletler psikotrop maddeleri kötüye kullananlara ceza vermek yerine veya verilecek olan cezalara ek olarak bu maddeleri kullananların tedavisi, eğitimi, tedavi sonrası bakım ve iyileştirilmesi ve topluma kazandırılması hususlarında gerekli tedbirleri almak bakımından yükümlü kılınmıştır[174,191].

Sözleşmenin 31. maddesinin 1. fıkrasında; *"Sözleşmenin yorumlanmasından ve uygulanmasından kaynaklı iki veya daha çok taraf arasındaki anlaşmazlığın, görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaştırma, hakemlik ve bölgesel kuruluşlara başvurma yollarıyla veya yargı yoluyla yahut bizzat seçecekleri başkaca barışçı araçlarla çözümlenmesi için Tarafların birbirlerine danışacakları"*, 2. fıkrasında ise; *"1 nci fıkrada öngörülen şekillerde çözümlenemeyen bu gibi bir anlaşmazlığın, anlaşmazlığa Taraf olanlardan herhangi birinin istemi üzerine karar için Uluslararası Adalet Divanına havale edileceği"* hükme bağlanmıştır[53,191].

2.7.3. 1988 Tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Dair Sözleşme

BM, 1988 Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığı Hakkında Sözleşmenin kabulü için, 25 Kasım 20 Aralık 1988 Tarihleri arasında Viyana'da bir konferans düzenlemiştir. 19 Aralık 1988 Tarihinde kabul edilen Sözleşme 20 Aralık 1988 Tarihinde imzaya açılmıştır[193]. Bu Sözleşme, Türkiye tarafından 20.12.1988 Tarihinde imzalanmıştır[194]. Türkiye, 22.11.1995 Tarih ve 4136 Sayılı Kanun ile

Sözleşmenin onaylanmasını uygun bulmuş olup, Sözleşme 11.2.1996 Tarihli 22551 Sayılı RG'de yayımlanmıştır[53]. Sözleşme; uyuşturucu maddelerle uluslararası mücadele kapsamında kabul edilen son sözleşme özelliğini taşımaktadır[20].

Sözleşme; uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasa dışı üretimi, talebi, kaçakçılığını ve bu türden maddelerin artışını önlemek amacıyla düzenlenmiştir[50]. Türkiye'nin taraf olduğu diğer uluslararası sözleşmelerde olduğu gibi bu Sözleşmenin de ilk maddesinde çeşitli kavramlara ilişkin tanımlara yer verilmiştir[193]. Anılan Sözleşmenin 1. maddesinin 1. fıkrasının n beninde Uyuşturucu madde kavramı *"1961 tarihli Uyuşturucu Maddeler Tek Sözleşmesinin ve 1961 Uyuşturucu Maddeler Tek Sözleşmesinde Değişiklik Yapan 1972 Protokolü ile Değiştirilmiş 1961 Tarihli Uyuşturucu Maddeler Sözleşmesinin I ve II numaralı Cetvellerinde yeralan doğal veya yapay her türlü madde demektir."* şeklinde, *"r"* bendinde psikotrop madde kavramı; *"1971 tarihli Psikotrop Maddeler Sözleşmesinin eki I, II, III ve IV numaralı cetvellerde yer alan doğal veya yapay herhangi bir madde veya doğal ürün demektir."* şeklinde tanımlanmıştır. Anılan Sözleşmenin 3. maddesi ile bu maddede belirtilen türden fiillerin kasti olarak işlenmesi durumunda taraf devletlere kendi iç hukuklarında bu fiillerin suç olarak düzenlenmesi hususunda yükümlülük getirmiştir. Anılan madde metninde pek çok fiil ayrıntılı bir şekilde ifade edilerek suç olarak düzenlenmiştir[27,193]. Söz konusu Sözleşme ile uyuşturucu ve psikotrop maddelerin kötüye kullanılması probleminin temelinde yatan nedenleri ve özellikle de bu türden maddelerin kaçakçılığından elde edilen büyük kazançları ortadan kaldırmak, uyuşturucu ve psikotrop madde kaçakçılığı ile uluslararası bakımdan daha etkin mücadele edilmesini sağlamak bakımından taraf devletler arasındaki işbirliğini artırmak hedeflenmektedir[53]. Sözleşme kapsamında işlenen suçlar bakımından hürriyeti bağlayıcı cezalar, para cezası, müsadere gibi yaptırımlar veya bu yaptırımların uygulanmasına ek olarak failin tedavisi, eğitimi, topluma uyumu ve katılımına yönelik önlemlerin alınması hususunda taraf devletlere yükümlülük getirilmiştir[53,174,193].

Sözleşmenin 12. Maddesinin 1. fıkrasında; *"Uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasa dışı üretiminde kullanılan ve tablo I ve II de sayılan maddelerin istismarını önlemek maksadıyla gerekli görülen tedbirleri almak ve bu tedbirleri almak için sözleşemeye taraf olan diğer devletlerle işbirliği yapmak"* taraf devletlerin yükümlülüğü olarak belirtilmiştir[51,193]. Sözleşme; deniz yolu ile kaçakçılığın önlenmesi,

kontrollü teslimat, uyuşturucu ve psikotrop maddelerin imalinde kullanılan kimyasalların denetim altına alınması hususundaki tedbirlerin alınmasına ilişkin hükümler içermektedir[172,193]. Sözleşme ile uyuşturucu madde kaçakçılığı ile mücadelede kara para aklanmasının önlenmesi, uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları ile mücadelede etkinliği artırmak için uluslararası platformda operasyonel faaliyetlerin yürütülmesi, adli yardımlaşma, bilgi alışverişi ve iletişimin artırılması hedeflenmiştir[177,193].

Sözleşmenin 32. maddesinin 1. fıkrasında; *"Sözleşmenin yorumlanmasında veya uygulanmasında iki veya daha çok taraf arasında anlaşmazlık çıkması durumunda, tarafların görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaştırma, hakemlik ve bölgesel kuruluşlara başvurma veya yargı yoluyla veya bizzat seçecekleri başka barışçı yollarla anlaşmazlığın çözümlenmesi amacıyla birbirlerine danışacağı",* 2. fıkrasında ise; *"1 inci fıkrada öngörülen yollarla çözümlenemeyen herhangi bir anlaşmazlığın, anlaşmazlığa taraf olan Taraf Devletlerden herhangi birinin talebi üzerine karar için Uluslararası Adalet Divanına gönderileceği"* hükme bağlanmıştır[174,193].

2.7.4. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

BM Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 Tarihinde kabul edilen[195] ve Türkiye'de 27.1.1995 Tarihinde RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren[196] Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 33. maddesinde; *"Taraf Devletler, çocukların uluslararası anlaşmalarda tanımladığı biçimde uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı kullanımına karşı korunması ve çocukların bu tür maddelerin yasadışı üretimi ve kaçakçılığı alanında kullanılmasını önlemek amacıyla, yasal, sosyal ve eğitsel niteliktekiler de dahil olmak üzere, her türlü uygun önlemleri alırlar."* ifadesine yer verilmiştir[195]. Sözleşmede yer alan söz konusu hükmün açık ifadesi gereği sözleşmeye taraf olan devletler; sadece çocukların uyuşturucu ve pskitrop maddelerin kullanımını engellemek maksadıyla gerekli önlemleri almakla değil uyuşturucu ve psikotrop maddelerin hukuka aykırı bir biçimde üretimi ve kaçakçılığı kapsamında çocukların kullanılmasını önlemek maksadıyla da gerekli önlemleri almakla mükelleftir[53].

2.7.5. Avrupa Topluluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Uyuşturucu veya Psikotrop Maddelerin Yasadışı Üretiminde Sıkça Kullanılan Ara ve Kimyasal Maddelere Dair Anlaşma

Avrupa Topluluğu ile Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan Avrupa Topluluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Uyuşturucu veya Psikotrop Maddelerin Yasadışı Üretiminde Sıkça Kullanılan Ara ve Kimyasal Maddelere Dair Anlaşma 21.4.2004 Tarihli ve 5138 Sayılı Kanunla uygun bulunmuş ve iç hukukumuzda yürürlüğe girmiştir. Anılan Anlaşmanın 13. maddesinin 1. fıkrasındaki hüküm gereği Anlaşma beş yıl süre ile geçerli olup başka türlü istenmediği takdirde bu dönemi izleyen diğer dönemlerde aynı süre için kontratsız olarak yenilenecektir. Anılan fıkranın devamında ise mevcut olan bu Anlaşmanın geçerliliğinin Türkiye'nin AB'ye katılımıyla sona ereceği ifade edilmiştir[172,197].

Sözü edilen Anlaşmanın dayanağını ise 1991 yılında Londra'da toplanan G-7 Ekonomik Zirvesinde onaylanan, Kimyasal Eylem Görev Grubu Sonuç Raporu oluşturmakla birlikte bu Raporda uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinin, ihracat ve ithalatının denetlenmesi hususunda işbirliği yapmanın gerekliliği vurgulanmıştır[51].

2.8. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticaretinin Suç Olarak Düzenlenmesi

Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin satışından dolayı büyük kazançların elde ediliyor olması, bu türden maddelerin imalinin ve ticaretinin güçlü örgütlerce yürütülmesine ve uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile mücadelenin zorlaşmasına neden olmaktadır. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretinden büyük kazanç elde eden örgütler bu maddelerden elde ettikleri mevcut gelirlerini kaybetmek istemediklerinden dolayı bu türden maddeleri alan/kullanan kişileri ömür boyu takip etmektedir. Dolayısıyla kullananlar bakımından ise isteseler de kendilerini bu maddelerden kurtarmak zorlaşmaktadır. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretinden beslenen örgütlerden birisi de terör örgütleri olup bu örgütler bu tür maddelerin imal ve ticaretinden sağladıkları gelirler ile uzun yıllar ayakta kalmaktadır[198].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin imali ve ticareti suçları kara para aklanması[199] gibi suçlarla ilişkili olabileceği gibi yasa dışı silah alımı, silah kullanımı[200-

[201] bıçaklı saldırılar, cinayet[202-203] gibi şiddet suçları ile de ilişkili olabilmektedir[204]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti iç savaşların ve mafya olgusunun beslenmesinde ve desteklenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır[188].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti suçlarının şiddetle ilişkili olma nedenleri ise;

- Uyuşturucu pazarı ve müşteriler bakımından rekabet,
- Yasadışı uyuşturucu pazarında bulunan kişiler arasındaki uyuşmazlıklar,
- Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarına katılan bireylerin şiddete yatkın olması,
- Sosyal ve ekonomik olarak dezavantajlı olarak kabul edilen bölgelerde uyuşturucu pazarının artma eğilimi ve bu türden bölgelerde şiddetle mücadelede yasal ve sosyal kontrolün etkisiz olması

olarak açıklanabilir[205].

Uyuşturucu ve uyarıcı maddelere arz ve talebin artması dolayısıyla uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu büyük bir artış göstermekte olup bu suç dünyanın en büyük uluslararası suç sorunlarından birisi olarak nitelendirilmektedir. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun uluslararası boyut kazanması ve diğer organize suçlar ile iç içe girmesi dolayısıyla küresel bir suç kimliğine bürünmesi devletlerde ve uluslararası toplumda bu türden maddelerin kullanılmasının ve dolaşımının yasal amaçlarla sınırlandırılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır[206]. Diğer bir ifadeyle, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanımının, imal ve ticaretinin her geçen gün artıyor ve çeşitleniyor olması, eskiye oranla daha fazla uyuşturucu veya uyarıcı maddenin sentezlenmesi, yeni sentezlenen bu maddelerin insan sağlığı için daha çok zararlı ve hatta ölümcül nitelikte olması uyuşturucu veya uyarıcı kullanımı, imal ve ticareti gibi konularda ulusal ve uluslararası mücadeleyi gerekli kılmaktadır[1].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde pazarının bu maddelerin dağıtımından büyük karlar elde eden profesyoneller ve organize suçlular tarafından kontrol edilmesi, bu pazarın genişlemesi ile uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanımının artması ve kullanımın artmasına bağlı olarak da pek çok sayıda insanın ölmesi, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu dolayısıyla suç ekonomisinin büyümesi gibi nedenlerle bugün için pek çok çağdaş ceza hukukunda uyuşturucu veya uyarıcı madde

sağlama suçlarında ağır cezalar öngörülmektedir. Ülkemizde de uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları ile ilgili yasaklayıcı bir bakış açısı söz konusu olup bu kapsamda uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin imal ve ticaretini yapmak suç olarak düzenlenmiştir ve bu suçlar bakımından ağır cezalar öngörülmüştür[174]. Bu yasaklama ile toplumun genel sağlığını ve kamu düzenini korumak hedeflenmiştir[182].

Türk Hukuk Sisteminde uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları ve özel olarak da uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçları ile ilgili ağır cezalar öngörülmektedir. Bu durum ise Anayasa Mahkemesi tarafından verilen bir kararda; *"Türk Devletinin, uyuşturucu maddelerle ilgili suçlar için öteki devletlerden daha ağır cezalar öngörmesi Türk Devletini, dolayısıyla Türk vatandaşlarını küçültücü değil, tam tersine hiçbir ayrım gözetilmeksizin tüm insanların sağlığının korunmasında gösterdiği duyarlılık nedeniyle övülmeye değer bir davranış sayılmalıdır"* şeklinde ifade edilmiştir[207-208].

2.9. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçu ile Adli Bilimler Arasındaki İlişki

Antik Roma İmparatorluğu'nda Senato toplantıları, o gün için mevcut olan büyük tartışmaları dinlemek ve hükümeti eylemde izlemek isteyen herkesin görebileceği forum olarak adlandırılan halka açık alanlarda yapılmaktaydı. Dolayısıyla, en geniş anlamda "forum" anlamına gelen adli kavramı[209] halkla ilgili olan ve hukuki konulara uygulanan olarak da ifade edilmektedir[210]. Bir diğer ifade ile Latince forensis kelimesinden türeyen adli kelimesi kavramsal olarak;

- foruma ait veya forumda yaşayanlar (forum kelimesi Antik Roma hukuk mahkemelerinin bulunduğu yer olarak ifade edilmektedir.),
- kamuya açık tartışma, tartışmacı, münazara veya tartışma fırsatı veren,
- mahkemelerde kullanılan

olarak değişik şekillerde ifade edilmiştir[211]. Bu kavram günümüzde ise,

- Yasaya ilişkin bilim,
- Toplum içinde, mahkemede veya adalet sisteminde kullanılan bilim,

- Yasanın amaçları için kullanılan herhangi bir bilim,
- Bilim tekniklerinin hem cezai hem de medeni hukuk meselelerine uygulanması,
- Pek çok alan ve disiplin için genel bir terim, bilimin kanun yaptırımına uygulanması,
- Suçluları adalete teslim etmek amacıyla soruşturmalarda kullanılan tüm bilimsel disiplinleri kapsayan geniş bir terim

olmak üzere değişik şekillerde tanımlanmaktadır[211].

Adli bilimler ise kavramsal olarak doktrinde çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan ilkine göre adli bilimler, tanıklık yoluyla ve toplanan deliller ile oluşturulan raporlar aracılığıyla yargılama makamları tarafından sorulan sorulara cevap veren bilim uzmanlarının mesleklerini tanımlamak amacıyla kullanılan kavram olarak ifade edilmektedir[210]. Bir başka tanımda adli bilimler, doğal, fiziksel ve sosyal bilimlerin hukuk meselelerine uygulanmasını ifade eden bilim dalı olarak ya da olay yerinde bulunan ya da suça ilişkin olduğu iddia edilen delillerin hukuka uygun bir biçimde araştırılması, toplanması ve toplanan delillerin korunması, değerlendirilmesi ve yorumlanmasını sağlamak için gerekli olan bilim dalı olarak ifade edilmektedir[212]. Adli bilimler kavramsal olarak bilimsel yöntem ve süreçlerin suçları çözebilmek için uygulanması olarak da tanımlanmaktadır[213].

Olayı doğrudan veya dolaylı olarak temsil eden ve yansıtan deliller, suçun araştırılması için çok değerlidir. Adli bilim alanlarına ilişkin faaliyetler, suç soruşturmasında görev alan kişilere suçun işlendiği olay mahallinde bulunan deliller, elde edilen diğer deliller ve olay yeri üzerinde yapılan incelemeler aracılığıyla orada neler olduğunu anlamak ve işlenen suçun hikayesi olan parçaları bir araya getirmek konusunda yardımcı olmaktadırlar. Örneğin, bir duvarda bulunan kanın yeri ve şekli, gerçekleşen olayın cinayet mi yoksa meşru savunma mı olduğu noktasında ayrım yapmada yargılama makamlarına yardımcı olabilecektir[214]. Bu açıdan, olay yeri incelemesi, adli bilimler sürecinde kritik ve muhtemelen en zor olanıdır. Çünkü delillerin toplanması, tanınması ve tespiti istihbarat, soruşturma, ve mahkeme süreçleri için mevcut olan bilgilerin değerini belirlemektedir. Öyle ki, elde edilen bu bilgiler olay ile ilgili diğer delillerin nerede bulunabileceği hakkında öngörü oluşturulmasına da yardım edecektir[215].

Adli bilimler, vatandaşlar açısından kamu güvenliği sigortasını sağladığından demokratik hükümetlerin vatandaşlarına karşı en temel yükümlülüklerden birini yerine getirdiği temel araçlardan biridir. Dolayısıyla da adli bilimler, yargı sisteminin kritik ve ayrılmaz bir parçası olarak ifade edilmektedir. Adli bilimler uzmanları tarafından olay yerinde bulunan delil ya da deliller belki de bir yırtıcı hayvan tarafından yanlışlıkla bırakılan ve kirlenmeden veya sert çevre koşullarından sağ kurtulabilecek tek bir delil olabileceğinden bu alanda çalışan uzmanların olabildiğince yüksek profesyonellik ve minimal hatalarla çalışması gerekmektedir. Olaya ilişkin belki de tek olabilecek olan bu delil ise, kişi hakkında verilecek olan karar üzerinde önemli derecede etki edebilir. Öyle ki, bu delil masumiyetine karar verilecek olan kişinin suçlu olduğuna ya da suçlu olduğu düşünülen kişinin masum olduğuna ilişkin kanaat oluşturulmasında önemli etkiye sahip olabilir. Bu nedenledir ki, adli bilim uzmanlarının çalışma alanına ilişkin uygulamaları çok kritik ve önemlidir[211].

Adli bilimlerin hukuk ile olan ilişkisi ise sadece ceza hukuku veya ceza davaları ile sınırlı olmayıp diğer hukuk dalları da çeşitli açılardan adli bilimlerin ilgi alanına girmektedir. Bu açıdan, ateşli silahlar, bu silahlara ait kalıntılar, DNA, parmak izi, kan lekesi, kontrole tabi maddeler (uyuşturucu veya uyarıcı maddeler) gibi konular adli bilimlerin çalışma alanını oluşturduğu gibi[212] babalık davaları, çevre sorunları, gümrükte yaşanan ve yasal sürecin başlatıldığı güvenlik mevzuatı ile ilgili konular da adli bilimlerin çalışma alanına girmektedir[211].

Adli Bilimler, suç olarak nitelendirilen olayların açıklığa kavuşturulabilmesi için hukuk düzeninin ihtiyacı olan bilimsel-teknik destek ve bilirkişi hizmetlerini disiplinlerarası bir bilim dalı olarak sunmaktadır[216]. Bu açıdan, adli bilimler pek çok disiplinin bir araya gelmesi ile oluşturulmuş bilim dalıdır. Bu bilim dallarına Adli Toksikoloji, Adli Psikiyatri, Adli Tıp, Adli Psikoloji, Adli Bilişim, Kriminalistik, Adli Entomoloji, Adli Mühendislik, Adli Kimya gibi çeşitli bilim dalları örnek olarak gösterilebilir[213,216]. Bu kısımda çalışma konusu ile ilişkilendirilebilecek bazı adli bilim dallarının çalışma alanlarından kısaca bahsedilecektir.

Kriminalistik; Kriminalistik, kriminal veya yasadışı sivil faaliyet tarafından üretilen fiziksel delillerin tanınması, toplanması, tanımlanması ve karşılaştırılması için bilimsel yöntemlerin uygulanması olarak tanımlanabilmektedir. Bu alan, fiziksel kanıtların ve olay mahallinin değerlendirilmesiyle birlikte suç teşkil eden olayların

yeniden yapılandırılmasını da sağlamaktadır[217]. Bu alanda çalışan uzmanlar, elde ettikleri fiziksel delillere ilişkin çalışmalarını tamamladıktan sonra ulaştıkları sonuçları adalet sisteminde kullanmak üzere rapor etmektedirler. Kriminalistik alanında çalışan uzmanların en temel rolü, fiziksel delilleri incelemek maksadıyla fiziksel ve doğa bilimlerinin standart, bilimsel işleme tekniklerini nesnel olarak uygulamaktır. Karşılaştıkları fiziksel delilleri uzmanlıkları kapsamında uyguladıkları testler ve kullandıkları araçlar vasıtasıyla sıralar, birbirleri ile karşılaştırır ve tanımlarlar. Yaptıkları incelemeler sonucunda elde ettikleri sonuçlar, bir suçun meydana geldiği andaki koşulların belirlenmesine veya bir tanığın ifadesini destekleyen ayrıntıların sağlanmasına yardımcı olabilir. İlgili alan uzmanları aldıkları özel eğitim ve sahip oldukları analitik beceri ve deneyimlerini kullanarak delil değeri olan, çok az olan veya hiç olmayan öğeleri profesyonel bir biçimde birbirinden ayırabilmektedirler[218]. Olay yeri incelemesi ve suçla ilişkili fiziksel delillerin toplanması, suçun işlendiği ortamda uyuşturucu veya uyarıcı madde bulunup bulunmadığının tespiti ve eğer bulunuyorsa bu maddelerin işlenen suçla olan bağlantısının ortaya konması[219], olay yerinde tespit edilen fiziksel delillerin uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile olan ilişkisinin ortaya konması[220] gibi konular bu adli bilim dalının çalışma alanını oluşturmaktadır.

Adli Tıp; Adli tıp, tıp bilimleri içerisinde yer alan ve fakat hukuku ilgilendiren konular üzerinde incelemeler yaparak, tıp bilimi ile hukuk arasında köprü vazifesi gören bir adli bilim dalıdır[216]. Bir diğer ifadeyle adli tıp, tıp bilimine ait olan bilgi ve tekniklerin suç teşkil eden ya da suç teşkil etmeyen diğer hukuki ihtilafların çözüme kavuşturulması bakımından uygulanmasını ifade eden bilim dalıdır[221]. Otopsi, kimliklendirme, yaş tayini, ölüm ve ölüm sonrası değişikliklerin incelenmesi gibi konuların adli tıbbın çalışma alanına girmektedir[222]. Kokain, eroin, amfetaminler ve metamfetamin olmak üzere uyuşturucu paketlerinin gastrointestinal sistem içerisinde taşınması[223] suretiyle gerçekleştirilen uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti suçları, bu suçlar ile bağlantılı cinayete kadar varan ya da varmayan şiddet vakaları gibi durumlar adli tıbbın çalışma alanına girmektedir.

Adli Mühendislik; Adli mühendislik, hukukun amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik olarak mühendislik ilkelerinin ve metodolojilerinin uygulanması şeklinde tanımlanmakta olup hızla gelişen bir adli bilim uzmanlığıdır. Tanımı gereği yasal alanda uygulanan tüm mühendislik disiplinlerini kapsayabilen bu alan olağanüstü derecede

geniştir[224] ve nitelikli mühendislerin hizmetlerini gerektirmektedir. Bir diğer ifadeyle, adli mühendislik, mühendislik sanatının ve biliminin hukuk sistemindeki uygulaması olarak da kabul edilmektedir[225]. Adli bilişim mühendisliği ise, bilgisayar ve dijital medya üzerinden işlenen suçların araştırılması ve suç ile ilgili elde edilen dijital verilerin zarar görmeden anlaşılır bir biçimde hukuka sunulması ile ilgilenen bilim dalıdır[216]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna ilişkin olmak üzere suça konu olan yasadışı maddelerin internet üzerinden ticareti[226] uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ile ilgili dijital ortamlarda kullanılacak kelimelerin tespiti gibi konular[227] bu bilim dalının çalışma alanındadır.

Adli Toksikoloji; Adli toksikoloji, tıbbın da ilgili alanına giren hukuksal bir sorunu çözmek için alkol, ilaçlar ve metabolitlerinin yanı sıra biyolojik sıvılardaki ve/veya dokulardaki diğer toksik maddelerin varlığının/yokluğunun ve rolünün belirlenmesi ile ilgilenen adli bilim dalıdır[228]. Günümüzde, adli toksikoloji bilimi alanında çalışan uygulayıcıların ilgilendikleri ana konulardan birisi de uyuşturucu veya uyarıcı madde testleridir[229]. Ayrıca, bu alanda çalışan uzmanlar tarafından uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin olarak yapılan çalışmalar, yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanımındaki değişen eğilimlerin ortaya çıkarılması ve uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ile ilgili güvenliğin artırılmasında etkin rol oynamaktadır[230]. Bu açıdan, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin kullanımındaki değişen eğilimlerin ortaya konması uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığı ve dolayısıyla da uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile olan ilişkilerin tespiti bakımından önem arz edecektir.

Adli Psikiyatri; Adli psikiyatri, kişilerin ruhsal durum değerlendirmelerinin yapılarak hukuka yansımış olayların çözümlenmesine yardımcı olan adli bilim dalıdır. Bu bilim dalında çalışan uzmanlar, alkol-madde bağımlılığı (suç işlenmesi halinde tedavi ve denetimli serbestlik uygulamaları), tedavi için özgürlüğün kısıtlanması, cinsiyet değiştirme, ceza sorumluluğu gibi pek çok konuda hukuk sistemine bilirkişilik hizmeti sunmaktadır[216]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanıcılarının ve bağımlılarının ruhsal değerlendirilmesi de bu bilim dalının çalışma alanına girmektedir[231]. Ülkemizde bu alanda spesifik bir eğitim programı olmadığından doğrudan bu alan uzmanı olan profesyoneller bulunmamaktadır[216].

Adli Psikoloji; Adli psikoloji, hukuk ve psikoloji çalışmalarını ve bu iki disiplin arasındaki karşılıklı ilişkiyi içerir. Amerikan Adli Psikoloji Kurulu adli psikolojiyi; psikoloji biliminin ve mesleğinin hukuk ve hukuk sistemiyle ilgili sorulara ve sorunlara uygulanması olarak tanımlamaktadır[212]. Adli psikoloji, Amerikan Psikoloji Derneği tarafından ise klinik uzmanlıkların yasal alana uygulanması olarak tanımlanmıştır. Adli psikoloji üzerine yaptığı çalışmalar ile bilinen Christopher Cronin ise adli psikolojiyi; klinik uzmanlıkların hukuk kurumlarına ve hukukla temasa geçen kişilere uygulanması olarak tanımlayarak değerlendirme, tedavi gibi klinik becerilerin yasal alanlara uygulanmasına vurgu yapmaktadır[232]. Adli psikoloji pratiğinde en çok karşılaşılan dolayısıyla da adli psikologların en sık yerine getirdikleri görev ise, hukuk sistemine bir şekilde dahil olan bireylerin psikolojik açıdan değerlendirilmesidir. Tıpkı adli psikiyatri alanında olduğu gibi, klinik değerlendirme, görüşme, rapor yazma, güçlü sözlü iletişim becerileri (özellikle mahkemede bir tanık ise) ve vaka sunumu gibi becerilerin hepsi adli psikoloji uygulamasının temelini oluşturması bakımından oldukça önemlidir. Kişilerin değerlendirilmesi, gerektiğinde konsültasyonları, tedavi programlarının tasarlanması ve uygulanması ve bilirkişi olarak mahkeme salonunda açıklamalarda bulunulması adli psikoloji uygulamalarına örnek olarak gösterilebilir[232].

Adli Muhasebe; Adli muhasebe, yasal işlemlerde yasa dışı faaliyetlerin araştırılması ve finansal verilerin analizine muhasebe ilke ve tekniklerini uygulayan bir adli bilim dalı olarak ifade edilmektedir[212]. Bir diğer ifadeyle, adli muhasebe; karmaşık finansal konuların genellikle bir bilirkişi hizmeti olarak mahkemede açık, özlü ve olgusal bir biçimde bir araya getirilmesi, yorumlanması, özetlenmesi ve sunulma süreci olarak da tanımlanabilir[233]. Bu adli bilim dalı, bir muhasebe sisteminde yer alan ekonomik işlemler ve raporlamanın yanında bu tür belgelerin delil niteliği olarak hesap verebilirlik ve değerleme amacına/amaçlarına uygun olmasını sağlayan yasal çerçeveye odaklanmaktadır[234]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ticareti dolayısıyla elde edilen ekonomik kazançların akıbetinin takip edilmesi[235] ve bu ticaretin yapıldığı bölgelerdeki ekonomik girdi ve çıktıların takibi bakımından etkin rol oynaması gereken adli bilim dalıdır.

Adli Entomoloji; Adli entomoloji, insanın cesedi üzerinde beslenen böcek türlerinin incelenmesi ve bu böceklerin yaşam döngülerinin araştırılması yoluyla ölüm sonrası geçen zamanın tahmin edilmesine, ölümün hangi coğrafi bölgede meydana

geldiği, cesedin bir yerden başka bir yere taşınıp taşınmadığı, kişinin uyuşturucu kullanıp kullanmadığı gibi konularda bilgi edinilmesine imkan tanıyan adli bilim dalıdır[216]. Bir diğer ifadeyle, adli entomoloji, böceklerin incelenmesini hukuk meselelerine uygulayan bir bilim dalıdır. Bu alandaki uzmanlar aracılığıyla böceklerin yaşam döngüsü, bir suç hakkında araştırma yapılırken ipucu ve bilgi sağlamak için incelenmektedir[212]. Ayrıca, adli entomolojinin inceleme alanını oluşturan böcekler bazen uyuşturucu veya uyarıcı maddelerde bulunurlar ve bu böcekler üzerinde yapılan incelemeler üzerinde bulundukları yasadışı maddenin nerede üretildiğini veya paketlendiğini belirlemede yardımcı olabilir. Bu açıdan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçları adli entomolojinin çalışma alanını oluşturmaktadır.

Günümüzde ise konu suç olunca suçun açığa çıkarılması noktasında, cezai soruşturmalar ve kovuşturmalar bakımından delillerin toplanması ve adli bilimlerin uygulanması zorunlu hale gelmiştir. Adli bilim uzmanları aracılığıyla toplanan parmak izi, ayakkabı izi, kan, deri kalıntısı, saç, tırnak veya tükürük gibi özellikle belirti delilleri, bir suçun kim/kimler tarafından ne şekilde ve hangi koşullarda işlendiğini kanıtlamak, suçla ilişkili olan kişilerin kimliklendirilmesini sağlamak, mağdurun ifadesini doğrulamak, masum olan kişinin masumiyetini ispatlamak gibi durumlarda işe yaramaktadır. Adli bilimler alanında çalışan uzmanlar suç mahallinden toplanan çeşitli delilleri özelliklerine göre, suçu açığa çıkarmaya yarayacak şekilde ateşli silahlar, biyolojik kanıtlar, uyuşturucu maddeler vs. olacak şekilde kendi içlerinde sınıflandırmaya tabii tutmaktadırlar. Bu sınıflandırmalardan birisi de; uyuşturucu veya uyarıcı madde delilleridir. Uyuşturucu veya uyarıcı madde delilleri ile kastedilen ise, olay yerinde bulunan esrar, kokain gibi uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin kendisini ve bu maddelerin kullanımına ilişkin kaşık, imal ve ticaretine ilişkin ambalaj kağıdı, tartı gibi araç ve gereçleri de içermektedir[237]. Dolayısıyla konu uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti olduğunda bu türden hareketler TCK'da suç olarak düzenlendiğinden adli bilimler alanında çalışan uzmanlar uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun soruşturulması ve kovuşturulması aşamasında aktif bir rol oynayacaklardır. Bu açıdan, TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçları adli bilimcilerin çalışma konusunu oluşturmaktadır.

İşlenmiş olan bir suçun ortaya çıkarılması noktasında kendilerine başvurulan adli bilim uzmanlarının yapmış oldukları hizmet bilirkişilik hizmetidir. Öyle ki, sürekli olarak gelişen bir dünyada, hukuk insanlarının karşılaştığı ve çözüme kavuşturulması gereken olaylarda gerekli olan her teknik bilgiye sahip olması mümkün değildir. Ayrıca, uzmanlık alanları da sürekli olarak değişmekte, gelişmekte ve çeşitlilik kazanmaktadır. Bu açıdan, yaşanmış ve adli mercilere yansımış sorunlara sağlıklı bir çözüm bulabilmek için gerektiğinde açıklamasına ve değerlendirmesine başvurmak maksadıyla bilirkişi tayin edilmektedir[238]. Bu noktada, bilirkişilik kurumsal olarak ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeğe ulaşmaya aracılık etmektedir. Öyle ki, çözüme kavuşturulması istenen soruşturmaya veya kovuşturmaya konu edinen bir olayın çözümlenebilmesi için, özel, teknik bilgi veya uzmanlık gerektiren bir alanda, ilgili makam tarafından hukuk dışındaki diğer meslek gruplarının oy ve görüşüne ihtiyaç duyulması veya bazı durumlarda ise kanunun bu türden bir başvuruyu zorunlu görmesi hallerinde bilirkişiye başvurulmaktadır[239]. Hakimin bilirkişiye gitme konusunda kural olarak takdir yetkisi bulunmaktadır[240]. Konu uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu olunca bu suçun işlenmesi durumunda delillerin toplanması ve suçun aydınlatılması noktasında oy ve görüşüne başvurulacak bilirkişilere ve bilirkişilik kurumuna ilişkin, Ceza Muhakemesi Kanununun muhtelif maddelerinde çeşitli düzenlemelere yer verilmiştir.

Ceza Muhakemesi Kanununun *"Bilirkişinin atanması"* başlıklı 63. maddesinde; *"Çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına re'sen, Cumhuriyet savcısının, katılanın, vekilinin, şüphelinin veya sanığın, müdafiinin veya kanunî temsilcinin istemi üzerine karar verilebilir. Ancak, genel bilgi veya tecrübeyle ya da hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukukî bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamaz. Hukuk öğrenimi görmüş kişiler, hukuk alanı dışında ayrı bir uzmanlığa sahip olduğunu belgelendirmedikçe, bilirkişi olarak görevlendirilemez. (2) Bilirkişi atanması ve gerekçe gösterilerek sayısının birden çok olarak saptanması, hâkim veya mahkemeye aittir. Birden çok bilirkişi atanmasına ilişkin istemler reddedildiğinde de aynı biçimde karar verilir. (3) Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı da bu maddede gösterilen yetkileri kullanabilir."* ifadesine yer verilmiştir[241]. Kanunun anılan maddesinden de anlaşılacağı üzere, bilirkişilik hizmetine ancak çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi

gerektiren konularda başvurulabilmektedir. Üstelik, çözüme kavuşturulması gereken olay, genel bilgi veya tecrübe ile ya da hakimlik mesleğinin gerektirdiği hukuki bilgi ile çözümlenebilecek nitelikte bir olay ise bu durumda bilirkişilik hizmetine başvurulamayacaktır. Ayrıca, hukuk öğrenimi görmüş kişiler bakımından ise bu kişilerin hukuk alanı dışında ayrı bir uzmanlığa da sahip olduğu belgelendirilmedikleri sürece bilirkişi olarak tayin edilmesi de mümkün değildir. Dolayısıyla uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun aydınlatılması noktasında sadece genel bilgi ve tecrübe ve hakimlik mesleğinin gerektirdiği hukuki bilgi ile çözülemeyecek ve fakat çözümü hukuk dışında bir uzmanlığı, özel ve teknik bilgiyi gerektiren durumlarda görüşüne başvurulacak adli bilim uzmanlarının yerine getirdikleri görev bilirkişilik olacaktır. Bilirkişi olarak adli bilim uzmanları konu ile ilgili gerekli bilgi ve belgeleri toplayıp incelemeleri yaptıktan sonra hazırladıkları raporu ilgili mercilere iletecektir. Bu durum ise CMK'nın *"Bilirkişi raporu, uzman mütalaası"* başlıklı 67. maddesinin 1. fıkrasında ise; *"İncelemeleri sona erdiğinde bilirkişi yaptığı işlemleri ve vardığı sonuçları açıklayan bir raporu, kendisinden istenen incelemeleri yaptığını ayrıca belirterek, imzalayıp ilgili mercie verir veya gönderir. Mühür altındaki şeyler de ilgili mercie verilir veya gönderilir ve bu husus bir tutanağa bağlanır."* hükmüne yer verilmek suretiyle düzenlenmiştir[241].

Bilirkişinin görüşünün hukuki niteliği bakımından doktrinde farklı görüşler mevcuttur. Bu görüşlerden ilki ve baskın olanı, bilirkişinin görüşünü delil olarak değerlendirirken; bir diğer görüş ise bilirkişiye ait olan görüşün olayın taraflarına ve hakime yardımcı olmak amacıyla kullanılan ve bu açıdan bir ispat aracı olmayıp da delil değerlendirme aracı olan görüş olarak nitelendirmektedir. Bir başka görüş ise, bilirkişi tarafından gerçekleşen faaliyete göre bilirkişinin görüşünü bazen bir delil bazen de delilleri değerlendirme aracı olarak kabul etmektedir[238]. Diğer taraftan, olayın çözümü noktasında bu kadar kilit göreve sahip olan bilirkişiler tarafından verilen raporlar bilirkişiyi atayan merci bakımından bağlayıcı değildir[242] ve hakim somut olaya ilişkin karar verirken bilirkişiye ait olan raporu da tıpkı diğer deliller gibi serbestçe değerlendirecektir. Ancak her ne kadar bilirkişi tarafından verilen raporlar bağlayıcı olmasa da bilirkişilerin bu raporlar dolayısıyla disiplin, hukuki ve ceza sorumlulukları mevcuttur[243].

Kural olarak bilirkişilik yapma zorunluluğu olmadığından kişi bilirkişilik yapmak ya da yapmamak konusunda özgürdür. Ancak belirli konularda rapor düzenlenebilmesi için kanunun bilirkişilik yapma konusunda mecburiyet getirdiği görülmektedir. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde bilirkişilik kurumuna başvurmak ve bu kurumlara bilirkişilik yaptırmak zorunludur[240]. Bilirkişilik yapma zorunluluğu bulunan kişilere ilişkin olmak üzere, CMK'nın *"Bilirkişiliği kabul yükümlülüğü"* başlıklı 65. maddesinde; *"(1) Aşağıda belirtilen kişi veya kurumlar, bilirkişilik görevini kabul etmekle yükümlüdürler: a) Resmî bilirkişilikle görevlendirilmiş olanlar ve 64 üncü maddede belirtilen listelerde yer almış bulunanlar. b) İncelemenin yapılması için bilinmesi gerekli fen ve sanatları meslek edinenler. c) İncelemenin yapılması için gerekli mesleği yapmaya resmen yetkili olanlar."* hükmüne yer verilmiştir[241]. Bu kişi ve kurumlara ise resmi bilirkişiler adı verilmektedir[240]. Adli Tıp Kurumu, Emniyet Genel Müdürlüğü Kriminal Polis Laboratuvarları, Jandarma Genel Komutanlığı Narkotik Analiz Laboratuvarları resmi bilirkişilere örnek olarak gösterilebilir. Dolayısıyla anılan maddede belirtilen kişi ve kurumlar eğer geçerli bir mazerete sahip değilse bilirkişilik yapmak ile yükümlüdürler[240]. Bu kurumlar resmi bilirkişiler olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından görüşlerine sıklıkla başvurulan Adli Tıp Kurumu, Emniyet Genel Müdürlüğü Kriminal Polis Laboratuvarları, Jandarma Genel Komutanlığı Narkotik Analiz Laboratuvarları tarafından suç ile ilgili yapılan incelemeler sonucunda hazırlanan raporlar bilirkişilik hizmeti niteliğinde olmakla birlikte bu raporlar hukukta somut olayın aydınlatılması ve sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşturulması noktasında kilit rol üstlenmektedir.

CMK'nın 67. maddesinin 6. fıkrasında ise; *"Cumhuriyet savcısı, katılan, vekili, şüpheli veya sanık, müdafii veya kanunî temsilci, yargılama konusu olayla ilgili olarak veya bilirkişi raporunun hazırlanmasında değerlendirilmek üzere ya da bilirkişi raporu hakkında, uzmanından bilimsel mütalaa alabilirler.*[241]" hükmü ile uzman mütalaasına ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir. CMK'nın sözü geçen hükmünde düzenlenen uzman mütalaası işlevi açısından bilirkişilik kurumu ile benzerlik göstermektedir ve bu kurum taraf bilirkişiliği olarak da nitelendirilmektedir. Kanunun açık hükmünden de anlaşıldığı üzere, yargılamaya konu olan olayla alakalı olarak ya da bilirkişi tarafından raporunun hazırlanmasında değerlendirilmek veya bilirkişi tarafından hazırlanan rapor hakkında

olmak şartıyla çözümü uzmanlığı, özel ya da teknik bilgiyi gerektiren konularda işin uzmanının yardımına başvurulabilmektedir. Bu kurum adil yargılanma hakkı, savunma hakkının gerektiği gibi yerine getirilebilmesi, maddi gerçeğe ulaşmak gibi nedenlerle önem arz etmektedir[244]. Uzman mütalaası bilimsel nitelikli bir rapordur ve bu çözümü özel veya teknik bilgi gerektiren bir konu hakkında daha fazla araştırma yapılmasına, konunun daha detaylıca tartışılmasına katkı sağlayarak somut olayın çözüme kavuşturulmasına katkı sağlamaktadır. Her ne kadar bu kişiler hakkında uzman mütalaası ifadesine yer verilmiş olsa da bu kişilerin yürütmüş oldukları hizmet de bilirkişilik hizmetidir dolayısıyla bu kişiler de birer bilirkişidir ve bu kişilerin de raporları bağlayıcı değildir[245]. Dolayısıyla, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu söz konusu olduğundan maddi gerçeği ortaya çıkarmak bakımından yargılamanın konusunu oluşturan olayla ilgili, bilirkişi tarafından hazırlanacak raporun hazırlanmasında değerlendirilmek üzere ya da bilirkişi raporunun bizzat kendisi hakkında uzmanından mütalaa alınabilecektir. Tıpkı bilirkişi raporunda olduğu gibi uzman mütalaası da bağlayıcı olmayacaktır.

Diğer taraftan, her ne kadar geleneksel olarak adli bilimler, suçu işleyenlerin veya şüphelilerin masum olduklarını göstermeye yönelik çalışmalara bir diğer ifadeyle bilirkişilik faaliyetlerine odaklanmış olsa da, adli bilimler alanında yapılan çalışmaların ve gelişmelerin suç işlenmesini önleyici rolü de olduğu da bilinmektedir. Örneğin; gelişen teknolojiyle birlikte ortaya çıkan yeni adli bilimler teknikleri ve adli bilimler alanında uzmanlıklarını her geçen gün artıran bilim adamlarının varlığı, suçun açığa çıkması riskini artıracağından bu durum kişileri suç işlemekten de alıkoymaya yarayacaktır[246]. Benzer şekilde; dünya çapındaki kolluk kuvvetleri birimlerinin büyük çoğunluğu hala adli bilimler uygulamalarını takip ederek suçla mücadelede önceliklerini belirlemede bu uygulamalardan yararlanmaktadır. Örneğin; terör faaliyetlerine ilişkin toplanan kişisel eşyalar üzerinde inceleme yapan adli bilim insanları, bu tür maddeleri ve diğer teröristlerin eşyalarını daha fazla araştırarak suça ilişkin belirli kalıpları belirleyebilirler. Bu durum da karşılaşılabilecek potansiyel terör saldırılarını önlemede yardımcı olabilecektir[247]. Aynı durum uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu için de geçerlidir. Adli bilim uzmanlarının suç teşkil eden bu ticari faaliyete ilişkin elde ettikleri deliller kadar bu delillerin değerlendirilerek potansiyel uyuşturucu ticareti suçlarına ilişkin öngörü oluşturmak ya da suç daha işlenmeden suç oluşturabilecek

nitelikteki hareketlere, ortamlara, kişilere ilişkin araştırmalar yapmak suçun işlenmesini önlemek bakımından önem arz etmektedir. Dolayısıyla uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin tüm suçlar gibi uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu adli bilimlerin konusu dahilindedir.

3. GEREÇ ve YÖNTEM

Çalışmanın sistematiği ve içeriğiyle uyumlu olacak şekilde Türkiye'ye ve seçilen ülkelere ilişkin kanun, tüzük, yönetmelik genelge metinleri ile uluslararası sözleşmelerden, Türkiye'deki yargı kararlarından, bu alanda çalışmalar yürüten Birleşmiş Milletler Suç Ofisine, Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı Merkezine ait ve diğer önemli internet sitelerinden, makalelerden ve kitaplardan yararlanılmıştır.

4. TÜRK CEZA KANUNU'NDA UYUŞTURUCU veya UYARICI MADDE İMAL ve TİCARETİ SUÇU

Uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin suçlar 5237 Sayılı TCK'nın Özel Hükümlere Dair İkinci Kitabın Topluma Karşı Suçların düzenlendiği Üçüncü Kısmın, *"Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar"* başlığı altında Üçüncü Bölümünde 188. ila 192. maddeleri arasında düzenlenmektedir[248]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin suçlardan birisi de TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçudur.

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu; TCK'nın *"Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti"* başlıklı 188. maddesinde;

"(1) Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak imal, ithal veya ihraç eden kişi, yirmi yıldan otuz yıla kadar hapis ve ikibin günden yirmibin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır.

(2) Uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı fiilinin diğer ülke açısından ithal olarak nitelendirilmesi dolayısıyla bu ülkede yapılan yargılama sonucunda hükmolunan cezanın infaz edilen kısmı, Türkiye'de uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı dolayısıyla yapılacak yargılama sonucunda hükmolunan cezadan mahsup edilir.

(3) Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak ülke içinde satan, satışa arz eden, başkalarına veren, sevk eden, nakleden, depolayan, satın alan, kabul eden, bulunduran kişi, on yıldan az olmamak üzere hapis ve bin günden yirmibin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır. Ancak, uyuşturucu veya uyarıcı madde verilen veya satılan kişinin çocuk olması hâlinde, veren veya satan kişiye verilecek hapis cezası on beş yıldan az olamaz.

(4) a) Yukarıdaki fıkralarda belirtilen uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin eroin, kokain, morfin, sentetik kannabinoid ve türevleri veya bazmorfin olması,

b) Üçüncü fıkradaki fiillerin; okul, yurt, hastane, kışla veya ibadethane gibi tedavi, eğitim, askerî ve sosyal amaçla toplu bulunulan bina ve tesisler ile bunların varsa çevre duvarı, tel örgü veya benzeri engel veya işaretlerle belirlenen sınırlarına iki yüz metreden yakın mesafe içindeki umumi veya umuma açık yerlerde işlenmesi, hâlinde verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(5) Yukarıdaki fıkralarda gösterilen suçların, üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi hâlinde verilecek ceza yarı oranında, suç işlemek için teşkil edilmiş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, verilecek ceza bir kat artırılır.

(6) Üretimi resmi makamların iznine veya satışı yetkili tabip tarafından düzenlenen reçeteye bağlı olan ve uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran her türlü madde açısından da yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanır. Ancak, verilecek ceza yarısına kadar indirilebilir.

(7) Uyuşturucu veya uyarıcı etki doğurmamakla birlikte, uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan ve ithal veya imali resmi makamların iznine bağlı olan maddeyi ülkeye ithal eden, imal eden, satan, satın alan, sevk eden, nakleden, depolayan veya ihraç eden kişi, sekiz yıldan az olmamak üzere hapis ve bin günden yirmibin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır.

(8) Bu maddede tanımlanan suçların tabip, diş tabibi, eczacı, kimyager, veteriner, sağlık memuru, laborant, ebe, hemşire, diş teknisyeni, hastabakıcı, sağlık hizmeti veren, kimyacılıkla veya ecza ticareti ile iştigal eden kişi tarafından işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır."

olarak düzenlenmiştir[171].

TCK 188. maddesi kapsamında yer alan suçlar incelendiğinde; 1. fıkrada uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak imal, ithal veya ihraç edilmesi, 2. fıkrada; uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracının maddenin götürüldüğü ülke bakımından ithal olarak nitelendirilmesi durumunda bu ülkede yapılan yargılama sonucunda hükmolunan cezanın infaz edilen kısmının, Türkiye'de uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı dolayısıyla yapılacak yargılama sonucunda hükmolunan cezadan mahsup edileceği düzenlenmiştir Anılan maddenin 3. fıkrasında; uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak ülke içinde satılması, satışa arz edilmesi, başkalarına verilmesi, sevk edilmesi, nakledilmesi, depolanması, satın alınması, kabul edilmesi, bulundurulması düzenlenmiştir. Aynı maddenin 7. fıkrasında; uyuşturucu veya uyarıcı etki doğurmamakla birlikte, uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan ve ithal veya imali resmi makamların iznine bağlı maddenin ülkeye ithal edilmesi, imal edilmesi, satılması, satın alınması, sevk edilmesi, nakledilmesi, depolanması veya ihraç edilmesi suç olarak düzenlenmiştir. Ayrıca, anılan

maddenin 3. fıkrasının 2. cümlesinde, maddenin 4., 5., ve 8. fıkralarında cezayı ağırlaştıran, 6. fıkrasında ise cezayı hafifleten nitelikli hallere yer verilmiştir[171,174].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarına ilişkin olmak üzere TCK'nın 189. maddesinde tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbiri uygulanmasına ilişkin düzenlemeye, 192. maddesinde ise etkin pişmanlık hükümlerine yer verilmiştir[171].

Çalışmanın bu bölümünde TCK'nın özel hükümler kısmında yaptırıma bağlanan kullanımı ve bağımlılığı her geçen gün artan ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri dolayısıyla etkin ve hızlı mücadeleyi gerektiren uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu korunan hukuki yarar, suçun unsurları, suçun özel görünüş şekilleri, suçun yaptırımı ve yargılama usulü bakımından incelenecektir.

4.1. Suçun Hukuki Konusu: Suçla Korunan Hukuki Değer

"Suçun doğrudan ihlal ettiği hukuki varlık ya da menfaat[249]" ya da *"Ceza normunun bir ceza tehdidi ile olası saldırılardan korumayı amaçladığı şey[250]"* olarak tanımlanan hukuki konu; korunan hukuki değer olarak da ifade edilmektedir[251]. Her suçun mutlaka bir hukuki konusu vardır[252] ve bu konu suçun ihlal ettiği değerdir[249]. Kanunda yer alan bazı suçlarda bir, bazı suçlarda ise birden fazla hukuki konu bulunabilmektedir[252-253]. Hukuki konunun tanımında yer alan varlık kavramından insanın ihtiyacını karşılamaya yönelik her şey, menfaat kavramından ise kişi ile varlık arasında olup kişinin ihtiyacını gidermek için varlığı kullanmasına olanak tanıyan ilişki anlaşılmaktadır. Söz konusu varlık ya da menfaat hukuken korunduklarında hukuki varlık ya da hukuki menfaat olarak ifade edilmektedir ve bu iki kavram genellikle aynı anlamda kullanılmaktadır[254].

Suçun hukuki konusunu oluşturan varlık veya menfaatler maddi veya manevi nitelikte olabilir[250]. Bu varlık ya da menfaatler bireylere, aileye, topluma veya devlete ait olabilir. Bu anlamda söz konusu varlık ya da menfaatler bireysel, toplumsal ya da kamusal nitelik taşıyabilirler[254].

Hukuki konu ya da korunan hukuki değer, suçların tasnifi açısından önem arz etmektedir[255]. Kanunda yer alan suçların vücut dokunulmazlığına karşı suçlar, malvarlığına karşı suçlar gibi sınıflandırılmasında rol oynayan tek ölçüt hukuki konudur[256]. Örneğin; yaralama suçunda hukuki konu, kişinin beden bütünlüğü

olmakla[250] birlikte söz konusu suç, hukuki konusuna göre vücut dokunulmazlığına karşı suçlar arasında sınıflandırılmıştır[171].

Kanunda uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun düzenlenmesi ile korunmak istenen hukuki yararın tespiti açısından, suçun düzenlendiği maddenin, kanunun sistematiği içerisindeki yerini tespit etmek önem arz etmektedir. Daha önce de bahsedildiği üzere uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin suçlar 5237 Sayılı TCK'nın Özel Hükümlere Dair İkinci Kitabın Topluma Karşı Suçların düzenlendiği Üçüncü Kısmın *"Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar"* başlığı altında Üçüncü Bölümünde 188. ila 192. maddeler arasında düzenlenmiştir. Bu suçlardan birisi de uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçudur[171,248]. TCK'da yaptırıma bağlanan bu suçlar ile korunmak istenen hukuki yarar, suçun düzenlediği yerden de anlaşılacağı üzere, toplum/kamu sağlığının korunmasıdır[168,180,257]. Bir başka ifade ile, bu suçlarla korunan hukuki yararın toplumun sağlıklı bir şekilde yaşama hakkı olduğu da ifade edilmektedir[248].

Karşılaştırmalı hukukta anılan suçu *"Tüm İnsanlığın Sağlığına Karşı Suç"* olarak görme eğilimi ve uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun özellikle de ihraç ve ithal açısından[27] sınır aşan nitelikte olması dolayısıyla tüm insanlığın sağlığının korunması da bu suçla korunan hukuki yarar olarak kabul edilmektedir[258].

Uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun oluşması bakımından kanun koyucu bir zararın oluşmasını aramamış olup, tipikliğin maddi unsurlarından olan ve TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen, hareketlerin gerçekleştirilmesini yeterli görmüştür[27]. Suçun oluşması bakımından kişilerin ya da toplumun sağlığının bozulması şeklinde somut bir zararın meydana gelmesi de gerekmemektedir[174]. Bu açıdan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu, soyut tehlike suçu olup[48,259] suç teşkil eden hareketlerin gerçekleştirilmesi ile birlikte kamu sağlığının tehlikeye düştüğü kabul edilmektedir[27].

4.2. Suçun Unsurları

Suçun varlığından söz edebilmek için aranan zorunlu şartlar suçun unsurları olarak ifade edilmektedir[252]. Bu kısımda suçun unsurları tipiklik ve hukuka aykırılık başlığı altında ele alınacaktır.

4.2.1. Kanunilik - Tipiklik

Suçun kanunilik-tipiklik unsuru; suç oluşturan fiilin tüm unsurları ile kanuni tanımının, kanunda bir norm ile belirlenmesidir. Fail tarafından gerçekleştirilen davranışın kanuni tipteki haksızlığın tüm unsurlarıyla tam olarak örtüşmesi ihtimalinde tipe uygun davranışın varlığından söz edilecektir. Bu açıdan işlenen hareketin kanundaki soyut tanıma birebir uyması tipikliği oluşturacaktır[253,260]. Tipe uygun davranış kural olarak hukuka aykırı bir davranıştır. Ancak, tipikliğin unsurları var olduğu halde kanunun hükmünü yerine getirme, meşru savunma gibi ceza sorumluluğunu ortadan kaldıran nedenler hukuka uygunluk nedenleri olarak tipe uygun fiilin, hukuka aykırı olma durumunu ortadan kaldıracaklardır. Dolayısıyla da tipiklik unsurunun gerçekleşmesi, kişinin hareketinin mutlak olarak hukuka aykırı olduğu anlamına gelmeyecektir. Hareketin tipe uygun olup olmadığına ilişkin değerlendirme yapılıp da tipe uygun olduğu belirlendikten sonra hukuka uygunluk nedeninin hukuka aykırılığı ortadan kaldırması bakımından var olup olmadığına da bakılmalıdır. Eğer hukuka uygunluk nedeni yoksa tipe uygun olan davranış aynı zamanda hukuka da aykırıdır denilecektir[253]. Tipiklikte yer alan unsurlar değişik şekillerde ayrıma tabi tutulmakla birlikte çalışma konusu tipikliğin maddi ve manevi unsurları üzerinden irdelenecektir[253,260].

4.2.1.1. Tipikliğin Maddi (Objektif) Unsurları

"Tipikliğin maddi unsurları suç teşkil eden hareketin dış dünyadaki görünüş biçimini nitelendirmektedirler.[253]" Tipikliğin maddi unsurları; fiil ile fail arasındaki manevi ilişkiden ve saikten tamamen bağımsız olarak düzenlenen unsurları ifade etmektedir[260]. Suçun kanuni tanımında yer alan objektif unsurlar, suçun maddi konusu, fail, mağdur, hareket, netice ve hareket ile netice arasındaki nedensellik bağından oluşmaktadır[253,260]. Doktrindeki bazı yazarlar tarafından suçun nitelikli halleri de maddi unsur içerisinde ele alınmaktadır[260-261]. Ancak; çalışmamızda suçun maddi unsuru suçun

maddi konusu, fail, mağdur, hareket, netice ve nedensellik bağı kapsamında değerlendirilmiştir.

4.2.1.1.1. Suçun Maddi Konusu

Suçun maddi konusu, suçun kanuni tanımındaki *"Tipe uygun hareketin üzerinde gerçekleştiği maddi şey*[262]*"*, *"Tipik fiilin üzerinde gerçekleştirilmesi zorunlu olan kişi veya şey*[253]*"*, *"Suçun maddeten etkilerini üzerinde gösterdiği varlık*[250]*"* olarak ifade edilmektedir. İnsan yaşayan bir varlık olarak fiziki, maddi yapısı ile suçun maddi konusu[256] olabileceği gibi psişik yönü ile de suçun maddi konusu olabilir[260]. Ayrıca, insanın cesedi de suçun üzerinde işlendiği şey olarak suçun maddi konusu olabilmektedir[254].

Suç tipinde suçun maddi konusunun bir nesne olduğunun anlaşıldığı durumlarda ise, eşyanın/nesnenin fiziki, maddi yapısı suçun maddi konusudur[256]. Suç teşkil eden fiilin üzerinde gerçekleştiği şeyin hayvan olduğu durumlarda suçun maddi konusu hayvan olabilir[249,254]. Kanunda yaptırıma bağlanan bazı suçlarda somut bir konu yoktur; ancak menfaat mevcuttur[262]. Cismi olmayan/somut varlığı bulunmayan şeyler suçun maddi konusunu oluşturmazlar ancak suçun hukuki konusunu oluşturabilirler[249] ve maddi konusu olmasa da menfaatin mevcut olduğu yalan yere yemin suçu gibi suçlar, hukuki menfaatleri/değerleri/konuları dikkate alınmak suretiyle kanunda kategorize edilmektedirler[262].

765 Sayılı TCK'da uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu açısından, suçun maddi konusu "uyuşturucu madde" olarak kabul edilmiş iken; 5237 Sayılı yeni TCK'da, 765 Sayılı eski TCK'dan farklı olarak bu suçlarda suçun maddi konusu uyuşturucu veya uyarıcı maddeler olarak kabul edilmiştir[263]. Bir diğer ifadeyle, 5237 Sayılı TCK eski 765 Sayılı TCK'dan farklı olarak uyuşturucu maddelere ek olarak uyarıcı maddeleri de suçun maddi konusu arasında ifade etmektedir[27]. Dolayısıyla, 5237 Sayılı TCK, aslında uyuşturucu madde olmayan; ancak uyuşturucu maddeler gibi zararlı sonuçlara neden olan, uyarıcı nitelikte olup alışkanlık ve bağımlılık yapan ilaçların ve sentetik maddelerin de kötüye kullanmasını yasaklamış ve söz konusu maddeleri uyarıcı madde kavramı içerisinde dikkate alarak uyuşturucu maddelerden ayırmıştır. Nitekim, 7 Mart 1981 Tarihli RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren Psikotrop Maddeler

Sözleşmesine ekli cetvelde yer alan psikotrop maddeler uyarıcı madde olarak kabul edilmektedir[53].

5237 Sayılı TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu açısından suçun maddi konusunun belirlenmesi noktasında anılan maddenin fıkralarının ayrı ayrı değerlendirilmesi önem taşımaktadır. TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkralarında yaptırıma bağlanan suçlar açısından suçun maddi konusunu; uyuşturucu veya uyarıcı maddeler oluşturmaktadır[264].

TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasında düzenlenen suçta ise suçun konusu bakımından nitelikli bir hal kabul edilmiş olup anılan fıkrada; *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin eroin, kokain, morfin, sentetik kannabinoid ve türevleri veya bazmorfin olması"* şeklindeki hükme yer verilmek suretiyle suçun maddi konusunun uyuşturucu veya uyarıcı madde türlerinden eroin, kokain, morfin, sentetik kannabinoid ve türevleri veya bazmorfin olması hali düzenlenmiştir[171-172].

TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrasında düzenlenen suç açısından suçun maddi konusunu ise uyuşturucu veya uyarıcı madde olmamakla birlikte[181] üretimi resmi makamların iznine veya satışı yetkili tabip tarafından düzenlenen reçeteye bağlı olan ve uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran her türlü madde oluşturmaktadır[179]. Uyuşturucu veya uyarıcı etki doğuran tüm maddelerin önceden tespiti mümkün değildir. Bu nedenle; kanun koyucu söz konusu fıkrada diğer fıkralarda yaptırıma bağlanan uyuşturucu veya uyarıcı maddeye ek olarak uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran her tür maddenin de söz konusu fıkradaki şartların gerçekleşmesi halinde uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti kapsamında değerlendirilebileceğini hükme bağlamıştır. Ancak anılan fıkra bakımından sorumluluğun doğabilmesi için maddenin üretimi resmi makamların iznine veya satışı hekim tarafından reçete edilmesine bağlı olan ve uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran bir madde olması gerekmektedir[53].

TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrasında düzenlenen suç açısından suçun maddi konusu ise, uyuşturucu veya uyarıcı etkisi bulunmayan ancak uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan ve ithal ve imali resmi makamların iznine bağlı olan maddeler oluşturmaktadır[171,259].

Her ne kadar 5237 Sayılı TCK'da suçun maddi konusu olarak uyuşturucu veya uyarıcı madde kavramına yer verilmiş olsa da; bu Kanunda veya başka herhangi bir

kanunda uyuşturucu veya uyarıcı madde kavramından ne anlaşılması gerektiği belirtilmediği gibi bu maddeler ile ilgili tanıma[172] da yer verilmemiştir. Ayrıca, kanunlarımızda hangi türden maddelerin uyuşturucu veya uyarıcı madde olarak kabul edildiği teker teker gösterilmek suretiyle de sayılmamıştır[53,265].

Kanunda saymak suretiyle uyuşturucu veya uyarıcı madde türlerine yer verilmemesinin sebebi uyuşturucu veya uyarıcı nitelikteki maddelerin türlerinin her geçen gün artması, hali hazırda uyuşturucu veya uyarıcı madde olarak nitelendirilmeyen maddelerin zaman içerisinde uyuşturucu veya uyarıcı nitelikte olduğu ve dolayısıyla uyuşturma ve bağımlılık yapma özelliğinin bulunduğunun veya bugün için uyuşturucu veya uyarıcı madde olarak nitelendirilen bir maddenin zaman içerisinde bu türden bir özelliğe sahip olmadığının anlaşılması[266] şeklinde ifade edilmiştir. Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ve aynı etkiye neden olan ilaç ve sentetiklerin kötüye kullanılmalarının yaptırım altına alınarak güçlü bir sosyal savunmanın sağlanması[173] ve böylece uyuşturucu ve uyarıcı niteliği olan ve kullanan kişilerde bağımlılık meydana getiren maddelerin TCK kapsamında değerlendirilebileceği de bir diğer sebep olarak ifade edilmektedir[267]. Gelişen teknoloji ile birlikte yeni uyuşturucu veya uyarıcı nitelikteki ve sentetik uyuşturucu maddelerin ortaya çıkabileceği[50], sayıları ve türleri her geçen gün artan uyuşturucu maddeleri belirli bir tanım içerisine sıkıştırmanın mümkün olmayacağı[198,259] tüm maddeleri kapsayacak biçimde uyuşturucu madde çeşitlerini sayma güçlüğü[55] gibi nedenler de bu konuda ifade edilen diğer gerekçelerdendir.

TCK'da hakim olan kanunların açık, belirli olması ve geriye yürümemesini gerektiren yasal bir terim olan kanunilik ilkesi gereği[268] kişilerin, hangi maddelerin uyuşturucu madde olarak kabul edildiğini önceden bilmesinin önemli olduğunu ve bu durumun kanunilik ilkesi gereği bir hak olduğunu savunan ve sonradan tespit edilen bir maddenin önceden bilme durumuna aykırılık teşkil edeceğinden dolayı böyle bir ihtimalde söz konusu maddeye ilişkin olmak üzere maddeyi kullanan kişi hakkında takipsizlik kararı verilmesinin bireylerin özgürlüklerinin feda edilmemesi açısından önem arz ettiğine ilişkin görüş de bulunmaktadır[20,269].

TCK'nın 188. maddesinin kapsamı dikkate alındığında, uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin olarak madde metninde herhangi bir sınırlama yer almadığından; uyuşturucu veya uyarıcı niteliği bulunan her tür madde, şartların varlığı halinde TCK'da yer alan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun oluşması bakımından

değerlendirilebilecektir[56]. Kaldı ki bu durum TCK'nın 188. maddesinin gerekçesinde de; *"Bu maddede, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin imal ve ticareti suçuna ilişkin hükümler düzenlenmiştir. Burada uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin nelerden ibaret bulunduğu tanımlanmadığı gibi, bunların teker teker gösterilmesi yoluna da gidilmemiştir. Bunun nedeni, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ve aynı etkiyi yapan ilâç ve sentetiklerin kötüye kullanılmalarının yaptırım altına alınarak güçlü bir sosyal savunmanın sağlanmasıdır. Böylece, psikotrop madde olarak, uyuşturucu veya uyarıcı etkisi yapan ve kişilerde bağımlılık meydana getiren bütün maddelerin, bu suçun konusunu oluşturacağı kabul edilmiştir.[173]"* açıklamasına yer verilmek suretiyle ifade edilmiştir.

Bu noktada yeni tespit edilen bir maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde olarak nitelendirilmesi hususunda, 2313 Sayılı ve 3298 Sayılı Kanun hükümleri önem arz etmektedir[6,174]. 2313 Sayılı Kanunun 1. maddesinde; "*Tıbbi afyon ile müstahzaratının ve morfin ve bütün milhlerinin ve morfinin uzvi hamızlarla veya küul cezriyle birleşmesinden mütehassıl bütün eterlerinin ve bunların milhlerinin ve koka yaprağı, ham kokain ve kokain ekgonin ve tropokokain ile bütün milhlerinin ve yüzde 0,20 gramdan fazla morfin ve milhlerini ve yüzde 0,10 gramdan fazla kokain ve milhlerini muhtevi bütün müstahzarların ve ökodal (Eugodal), dikodit (Dicodide) ve Dilodit (Diloudide), Asedikon (Acedicone) ve bunların terkibi kimyevisinde bulunan maddelerde bütün müstahzarlarının ithal, ihraç ve memleket içerisindeki satışı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletinin murakabesine tabidir.[165]"* hükmüne yer verilmiştir. Dolayısıyla, 2313 Sayılı Kanunun 1. maddesinde sınırlı sayıda maddeye ilişkin de olsa; saymak suretiyle; tıbbi afyon ve müstahzaratı, morfin ve bütün tuzları ve eterleri, koka yaprağı, ham kokain, kokain ekgonin ve tropokokain ve bütün tuzları ve yüzde 0,20 gramdan fazla morfin ve tuzları ve yüzde 0,10 gramdan fazla kokain ve tuzlarını içeren müstahzarları, ökodal (Eugodal), dikodit (Dicodide) ve Dilodit (Diloudide), Asedikon (Acedicone) ve bunların kimyasal bileşikleri, uyuşturucu madde olarak ifade edilmiştir[165]. Aynı Kanunun 3. maddesinde düzenleme altına alınan; *"Münhasıran esrar yapmak için kenevir ekilmesi ve her ne şekilde olursa olsun esrarın ihzar, ithal, ihraç ve satışı yasaktır."* hükmü ile esrar ve kenevir ifadelerine yer verilmiş olup söz konusu maddeler de uyuşturucu maddeler arasında yerini almıştır[165].

2313 Sayılı Kanunun 19. maddesinde; *"Birinci maddede isimleri yazılan uyuşturucu maddeler haricinde olup ilmi tetkikat neticesinde mazarratı tebeyyün eden ve toksikomani tevlit eyleyen diğer zehirlerin dahi, bu kanun hükümlerine tabi olacağı Cumhurbaşkanı kararıyle Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti tarafından tayin ve ilan olunur."* hükmüne yer verilmiştir[165]. Söz konusu hükümden anılan Kanunun 1. maddesinde isimleri yazılan uyuşturucu maddeler dışında olup da bilimsel araştırma sonucunda zararlı olduğu ortaya çıkan ve uyuşturucu madde tutkunluğu yapan zehirlerin de 2313 Sayılı Kanun hükümlerine tabii olacağı ve uyuşturucu madde kapsamında değerlendirileceği anlaşılmaktadır[165]. Dolayısıyla anılan kanunun muhtelif maddelerinde her ne kadar belirli türden maddeler saymak suretiyle uyuşturucu maddeler arasında belirtilmiş olsa da aynı Kanununun 19. maddesindeki açık hüküm gereği söz konusu kanunda belirtilmeyen ancak yapılan bilimsel araştırmalar sonucunda kanun maddesindeki şartları taşıyan uyuşturucu nitelikteki maddeler de uyuşturucu madde kapsamına alınabileceğinden uyuşturucu maddelerin sadece bu kanunda belirtilenlerden ibaret olmadığını algılamak, bu türden maddelerin sınırlı sayıda olmadığının bilincinde olmak yerinde olacaktır.

3298 Sayılı Uyuşturucu Maddeler ile İlgili Kanunun 1. maddesinin birinci fıkrasında; "*Çizilmiş veya çizilmemiş haşhaş kapsülleri ile, ham afyon, tıbbi afyon ve morfin evsafını haiz afyon alkaloidleri, tuzları, esterleri ve eterleri; koka yaprağı ve bunun alkaloidleri, tuzları, esterleri ve eterleri ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca tayin olunacak diğer uyuşturucu maddelerin alımı, satımı, imali, ithali ve ihracı ile ilgili hususlar Cumhurbaşkanının tespit edeceği esaslara göre yürütülür."* hükmüne yer verilmiştir[184]. Aynı maddenin 3. fıkrasında ise; *"Kullanılması zararlı olduğu ve "Toxicommanie" yaptığı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca tespit edilen diğer tabii ve sentetik maddeler de yine bu Bakanlığın teklifi üzerine Cumhurbaşkanı Kararı ile bu Kanun kapsamına alınabilir."* ifadesine yer verilmek suretiyle 2313 Sayılı Kanunun 19. maddesindeki içeriğe benzer bir hüküm düzenleme altına alınmıştır[184]. Dolayısıyla, söz konusu düzenlemelerden gerek 2313 Sayılı Kanunda gerekse 3298 Sayılı Kanunda belirtilenler dışında ve fakat yapılan bilimsel araştırmalar sonucunda zararlı olduğu anlaşılan ve uyuşturucu madde tutkunluğu yaptığı tespit edilen maddeler ile karşılaşıldığında söz konusu yeni tespit edilen maddelerin anılan Kanunlar hükmüne tabii olacağı anlaşılmaktadır[177].

3298 Sayılı Kanunun 4. maddesinin birinci fıkrasında; *"Ham afyon, hazırlanmış afyon, tıbbî afyon ve bunların müstahzarları TCK'nın uygulanmasında uyuşturucu maddelerden sayılır."* hükmüne yer verilmiş olup söz konusu hükümden de açıkça anlaşılacağı üzere ham afyon, hazırlanmış afyon, tıbbi afyon ve bunların müstahzarları uyuşturucu madde kapsamında değerlendirilmiş ve söz konusu maddelerin TCK kapsamında değerlendirileceği düzenlenmiştir[184].

Yukarıda da açıklandığı üzere, TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasında eroin, kokain, morfin, sentetik kannabinoid ve türevleri veya bazmorfin gibi uyuşturucu madde türlerine yer verilmiştir[171]. Ancak tıpkı diğer kanunlarda olduğu gibi TCK'da madde metninde yer alan bu maddelere ilişkin olmak üzere herhangi bir tanım yapılmamıştır. Dolayısıyla; her ne kadar; TCK'da, 2313 ve 3298 Sayılı Kanunlarda belirli maddeler uyuşturucu madde olarak ifade edilmiş olsa da söz konusu kanunlarda uyuşturucu madde kavramından ne anlaşılması gerektiğinin belirtilmediği ve uyuşturucu ya da uyarıcı madde tanımına yer verilmediği görülmektedir. Ancak; 2313 ve 3298 Sayılı Kanunlar ve bu kanunların verdiği yetki çerçevesinde uyuşturucu madde olduğu belirtilen maddelere ilişkin olmak üzere şartların varlığı halinde TCK'nın 188. maddesi uygulanabilecektir[53]. Dolayısıyla her ne kadar TCK'da uyuşturucu veya uyarıcı madde kavramından ne anlaşılması gerektiği tanımlanmamış olsa da bu türden düzenlemelerin varlığı ile yeni tespit edilecek olan maddeler uyuşturucu veya uyarıcı madde kapsamına alınabilecek ve bu maddeler bakımından TCK uygulanabilecektir.

Uyuşturucu veya uyarıcı madde ifadesi ile neyin kastedildiği, uyuşturucu madde kavramının tanımı Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşme ve protokoller ile öngörülmüştür[20]. Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmelere ilişkin olmak üzere; 1982 Tarihli T.C. Anayasasının 90. maddesinin beşinci fıkrasında düzenlenen hüküm önem arz etmektedir. Söz konusu hükümde; *"Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz."* ifadesine yer verilmiştir[175]. Anayasanın söz konusu hükmü gereği Türkiye'nin de imza etmek suretiyle taraf olduğu 1961 Tarihli Uyuşturucu Maddelere Dair Birleşmiş Milletler Tek Sözleşmesi, 1971 Tarihli Birleşmiş Milletler Psikotrop Maddeler Hakkındaki Sözleşme ve 1988 Tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde yer alan uyuşturucu veya uyarıcı maddeye ilişkin düzenlemeler ve

tanımlamalar Türk Hukuku açısından kanun hükmünde olup[53] anılan sözleşmelerde belirtilen hükümlerin, uyuşturucu ve uyarıcı madde tanımlarının iç hukukumuz açısından dikkate alınması T.C. Anayasasının 90. maddesinin beşinci fıkrası açısından gereklidir[174-175]. Sözü edilen Sözleşmelerdeki hükümler, "uyuşturucu madde" kavramının içeriğinin belirlenmesi ve TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun somut olayda tespit edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddeye ilişkin uygulanması bakımından önemlidir. TCK'nın 188. maddesine ilişkin değerlendirmeler, usulüne uygun olarak yürürlüğe konulmuş Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmeler dikkate alınmak suretiyle yapılmalıdır[27]. Bu sözleşmelerdeki uyuşturucu veya uyarıcı maddeler, söz konusu sözleşmelere Türkiye'nin de taraf olmasından ve Anayasanın 90. maddesinin beşinci fıkrasındaki açık hüküm gereği TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun maddi konusunu oluşturacaktır[180]. Dolayısıyla uyuşturucu veya uyarıcı madde kavramının içeriği yukarıda da sözü edilen ulusal ve Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmeler kapsamında belirlenecek olup bu düzenlemeler gereği uyuşturucu veya uyarıcı madde olduğu yapılan araştırmalar neticesinde kabul edilen maddeler bakımından TCK'nın 188. maddesi uygulanabilecektir.

Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesinin 1. maddesinde; *"Kenevir, kenevir bitkisi, kenevir reçinesi, koka ağacı, koka yaprağı, afyon, uyuşturucu madde, kaçakçılık, imal, ithal…"* gibi pek çok kavramın tanımına yer verilmiştir. Anılan maddede yer alan tanımlardan birisi de bu maddenin *"j"* bendinde yer alan uyuşturucu madde kavramıdır. Anılan sözleşmeye göre uyuşturucu maddeler *"Doğal veya sentetik olsun, I ve II numaralı cetvellerde anılan maddeleri"* ifade etmektedir. Sözleşmede doğal veya sentetik uyuşturucu maddeler I ve II numaralı Cetvellerde ifade edilirken, III ve IV numaralı Cetvellerde ise uyuşturucu madde ihtiva eden müstahzarlara kimyasal formülleri ile yer verilmiştir[176,187]. Aynı maddenin *"u"* bendinde; *"Cetvel I, Cetvel II, Cetvel III ve Cetvel IV deyimlerinden: Üçüncü madde uyarınca zaman zaman değiştirilebilecek olan ve işbu Sözleşmeye ekli bulunan uyuşturucu madde veya müstahzarların listeleri anlaşılır."* ifadesine yer verilmiştir[187].

Söz konusu Sözleşmenin 3. maddesinde ise hangi durumlarda yeni tespit edilen bir maddenin I, II, III, IV numaralı Cetvele kaydedileceği, bir uyuşturucu maddenin I

numaralı cetvelden II numaralı Cetvele veya II numaralı Cetvelden I numaralı Cetvele nakledebileceğine ya da duruma göre bir uyuşturucu madde veya müstahzarının bir cetvelden çıkarılabileceği gibi durumlara ilişkin hükümler içermektedir. Sözleşmenin açık hükümlerinden de anlaşıldığı üzere halihazırda mevcut sözleşmede belirtilmeyen ve yeni tespit edilen bir maddenin uyuşturucu olma özelliğinin tespiti halinde; söz konusu madde uyuşturucu madde kapsamına alınabilecektir[177,187]. Yeni tespit edilip uyuşturucu madde olarak nitelendirilen ve uyuşturucu maddeler listesine eklenen maddeler ise tespit edilerek RG'de yayımlanmalıdır[181]. Dolayısıyla böyle bir ihtimalin gerçekleşmesi durumunda; şartların da varlığı halinde, Türkiye'nin de söz konusu sözleşmeye taraf olması ve Anayasanın açık hükmü gereği yeni tespit edilen madde TCK'nın 188. maddesi kapsamında değerlendirilebilecektir.

1961 Tarihli Tek Sözleşmesinde tanımlanan uyuşturucu madde kavramının içerisine uyuşturucu maddeler ile benzer etkiler doğuran sentetik (yapay) psikotropik uyuşturucu maddeler dahil edilmediğinden bu türden maddelerin uluslararası düzeyde düzenlenmesi sorunu ortaya çıkmış[55] ve psikotrop maddelerin kötüye kullanılmasını ve kaçakçılığını önlemek amacıyla[179] BM tarafından 1971 Tarihli Birleşmiş Milletler Psikotrop Maddeler Hakkındaki Sözleşme oluşturulmuştur. Anılan Sözleşmenin 1. maddesinin *"e"* bendinde psiktrop maddenin tanımına yer verilmiştir. Sözleşmede psikotrop madde kavramı, *"Herhangi doğal veya sentetik bir madde veya cetvel I, II, III veya IV'de adı geçen herhangi bir doğal madde olarak"* tanımlanmıştır[191]. Sözleşmenin 2. maddesinde yer alan hüküm gereği sözleşmede Cetveller halinde belirtilen maddeler dışında olan ve yeni tespit edilen bir maddenin de şartların varlığı halinde psikotropik madde olarak belirlenmesi mümkündür[20,191]. Adı geçen sözleşmedeki Cetvel I'de yer alan psikotrop maddelerin tamamı, sözleşmedeki diğer cetvellerde yer alan psikotrop maddelerin ise bir kısmı 2313 Sayılı Kanunun verdiği yetki çerçevesinde 2313 Sayılı Kanun kapsamına alınmıştır. Dolayısıyla söz konusu maddelerin suçun konusunu oluşturması ve diğer şartların da varlığı halinde TCK'nın 188. maddesi uygulanabilecektir.

2313 Sayılı Kanun kapsamına alınmayan bazı psikotrop maddeler ise, Sağlık Bakanlığı tarafından yeşil reçete kapsamına alınmıştır. Tedavi sürecinde ihtiyaç duyan hastaya, psikotrop maddelerin ve müstahzarlarının doktor tarafından yazılarak kontrollü bir biçimde kullanımını sağlamak maksadıyla yeşil reçete sistemi uygulanmaktadır[270].

Yeşil reçete kapsamına alınan bu maddeler TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrası kapsamında değerlendirilecek olup söz konusu maddelere ilişkin olmak üzere söz konusu fıkrada yer alan; "*Üretimi resmi makamların iznine veya satışı yetkili tabip tarafından düzenlenen reçeteye bağlı olan ve uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran her türlü madde açısından da yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanır."* ifadesi gereği bu türden maddelerin suçun konusunu oluşturması durumunda TCK'nın 188. maddesinin 1 ila 5. fıkralarında düzenlenen hükümler uygulanabilecektir[50,259].

1988 Tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 1. maddesinin *"n"* bendinde uyuşturucu maddenin tanımına yer verilmiş olup söz konusu sözleşmeye göre; *"Uyuşturucu madde kavramı; 1961 Tarihli Uyuşturucu Maddeler Tek Sözleşmesi'nin ve 1961 Uyuşturucu Maddeler Tek Sözleşmesinde Değişiklik Yapan 1972 Protokolü ile Değiştirilmiş 1961 Tarihli Uyuşturucu Maddeler Sözleşmesi'nin I ve II numaralı Cetvellerinde yer alan doğal veya yapay her türlü madde"* olarak tanımlanmıştır. Aynı maddesinin *"r"* bendinde ise psikotrop madde kavramının tanımına yer verilmiştir ve sözleşmede psikotrop madde; *"1971 tarihli Psikotrop Maddeler Sözleşmesinin eki I, II, III ve IV numaralı cetvellerde yer alan doğal veya yapay herhangi bir madde veya doğal ürün"* olarak ifade edilmiştir[180,193].

Dolayısıyla suçun maddi konusunu oluşturan bir madde, 2313 ve 3298 Sayılı Kanunlarda yer aldığı, söz konusu Kanunların verdiği yetki çerçevesinde uyuşturucu veya uyarıcı madde olarak ifade edildiği ya da Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmelerdeki cetvellerde bulunduğu ve TCK'da düzenlenen imal, ithal vb. gibi diğer şartların da varlığı halinde uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu kapsamında değerlendirilebilecektir[174,259].

Yeni tespit edilen bir maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde özelliği taşıyıp taşımadığı hususunda tereddüt yaşanması halinde; maddenin uyuşturucu ya da uyarıcı madde özelliğine sahip olup olmadığına ilişkin karar bilirkişi incelemesi sonucunda verilecektir. Somut durumda yapılacak tespitin, çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren bir durum olması ve genel bilgi veya tecrübeyle ya da hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukukî bilgiyle çözümlenmesinin mümkün olduğu konulardan biri olması dolayısıyla bilirkişi incelemesinin yapılması gerekmektedir. Bu konuda takdir hakkı ise hakime aittir[19]. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde; tespit edilen

maddenin, uyuşturucu veya uyarıcı nitelikte olup olmadığını belirlenmesi açısından, ATK, Emniyet Genel Müdürlüğü Kriminal Laboratuvarları[56,271] gibi uzman bir kuruluşa gönderilmesi gerekmektedir. Bu kurumlar tespit edilen maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde olup olmadığının belirlenmesi noktasında bilirkişilik hizmeti yürütmekte olup CMK'nın anılan hükmü gereği resmi bilirkişiler olarak faaliyet göstermektedirler. Yaptıkları incelemeler doğrultusunda hazırlamış oldukları raporlar da tıpkı diğer bilirkişilerin hazırlamış oldukları raporlar gibi kendilerinden rapor hazırlanmasını isteyen makam bakımından bağlayıcı değildir. Örneğin, Yargıtay (Y.) 10. Ceza Dairesi (CD.) 29.02.2012 Tarih ve 2010/30978E. 2012/2008K. Sayılı İlamında, bir maddenin uyuşturucu madde olup olmadığı hususunda söz konusu maddenin Adli Tıp İhtisas Dairesine gönderilmeden karar verilmesini bozma nedeni olarak ifade etmektedir[272].

Suç konusunu oluşturan maddenin TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrası kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı madde etken maddesi doğuran bir madde olup olmadığı konusunda ATK 5. İhtisas Kurulundan rapor alınması, söz konusu maddenin üretimi resmi makamların iznine tabii olan veya satışı yetkili hekim tarafından düzenlenecek reçeteye bağlı olan bir madde olup olmadığının tespiti noktasında ise; Sağlık Bakanlığı İlaç ve Eczacılık Genel Müdürlüğünden[258,272] görüş sorulması gerekmektedir. TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrası kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı etkisi doğuran bir madde olup olmadığı ya da uyarıcı madde üretiminde kullanılıp kullanılmadığı konusunda ATK 5. İhtisas Kurulundan rapor alınması, ithal ve imali resmi makamların iznine tabi olan bir madde olup olmadığının tespiti noktasında ise Sağlık Bakanlığı ile Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığından görüş sorulması gerekmektedir[258,271,273].

4.2.1.1.2. Fail

TCK'nın 37. maddesinde; *"Suçun kanuni tanımında yer alan fiili birlikte gerçekleştiren kişilerden her biri, fail olarak sorumlu olur."* ifadesine yer verilmiştir[171]. Dolayısıyla kanunda suç olarak yaptırıma bağlanan fiili, işleyen kişi fail[274] ya da suçun aktif süjesi olarak ifade edilmektedir[252]. Fail olarak nitelendirilecek kişinin iradi hareket yeteneğinin bulunması gerekmektedir[251]. Suç işlemesi dolayısıyla fail olarak nitelendirilecek kişinin fiilinin şuurlu ve iradi olması gerekmektedir[250]. Dolayısıyla

suçların faili sadece insanlar olabilir, hayvanlar, nesneler ya da ölüler herhangi bir suçun faili olamazlar[260].

Suçlar genellikle herhangi bir insan ya da bir diğer ifadeyle, herkes tarafından işlenebilir. Kanuni tanımda suça ilişkin *"kim, kişi, kimse, her kim"* tarzında ifadelerin bulunduğu suçlar; herkes tarafından işlenebilen ve dolayısıyla da failin herhangi bir özellik arz etmediği suçlar olarak ifade edilmektedir[218,261]. Ancak; öyle bazı suçlar vardır ki herhangi bir kimse tarafından değil de belirli özelliklere ya da sıfata sahip kişiler tarafından işlenebilirler. Suçun failinin belirli özelliklere ya da sıfata sahip olmasının arandığı bu tür suçlar ise, özgü suç olarak ifade edilmektedir[252]. Örneğin; zimmet; ancak kamu görevlisi tarafından işlenebilen bir suç olduğu için özgü bir suçtur[275]. Benzer şekilde sadece kamu görevlileri tarafından işlenebilen işkence suçu da özgü bir suçtur[276].

Cezai sorumluluğu oluşturan bilinç ve irade, kusur[260] ve hareket yeteneği[255] insana özgüdür ve suç olarak kabul edilen bir fiil sadece insan ya da insanlar tarafından gerçekleştirilebilir[253]. Sadece gerçek kişilerin işlenen bir suçtan dolayı fail olabileceğine ilişkin durum ise TCK'nın 20. maddesinin 1. fıkrasında; *"Ceza sorumluluğu şahsidir. Kimse başkasının fiilinden dolayı sorumlu tutulamaz."*, aynı maddenin 2. fıkrasında; *"Tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımı uygulanamaz. Ancak, suç dolayısıyla kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar saklıdır."* ve T.C. Anayasasının 38. maddesinin altıncı fıkrasında; *"Ceza sorumluluğu şahsidir."* hükümlerine yer verilmek suretiyle düzenlenmiştir[171,175].

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında; *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak imal, ithal veya ihraç eden kişi"*, 188. maddesinin 3. fıkrasında; *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak ülke içinde satan, satışa arz eden, başkalarına veren, sevk eden, nakleden, depolayan, satın alan, kabul eden, bulunduran kişi"* ifadelerine yer verilmiş olup söz konusu ifadelerde failin sıfatına ilişkin herhangi bir açıklama da bulunulmamıştır[171]. Dolayısıyla; uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun faili, herhangi bir özellik göstermeyip, söz konusu suç herkes tarafından işlenebilen[176] ve failin herhangi bir özellik arz etmediği suçlar olarak ifade edilebilir. TCK'nın uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna ilişkin madde metninde suçun faili olabilmek açısından herhangi bir özel düzenlemeye yer verilmediğinden suçu işleyen kişinin sıfatı, niteliği,

belirli özelliklere haiz olması da suçun faili olabilmesi açısından önem taşımamaktadır[259]. Benzer şekilde; suçu işleyen kişinin TCK'nın 6. maddesinin 1. fıkrasının *"a"* bendinde; *"Fiili işlediği sırada Türk vatandaşı olan kişi"* olarak ifade edilen; vatandaş olup olmamasının da herhangi bir önemi yoktur[171,258]. Bu yönüyle; söz konusu suç sadece belirli kişiler tarafından işlenebileceği kabul edilen özgü suçlardan olmayıp herkes tarafından işlenebilen fail tarafından genel bir suçtur[52].

TCK'nın 188. maddesinin 8. fıkrasında; söz konusu maddede tanımlanan suçların; *"Tabip, diş tabibi, eczacı, kimyager, veteriner, sağlık memuru, laborant, ebe, hemşire, diş teknisyeni, hastabakıcı, sağlık hizmeti veren, kimyacılıkla veya ecza ticareti ile iştigal eden kişi tarafından işlenmesi halinde"* verilecek cezanın yarı oranında artırılacağı hükme bağlanmış ve suçun bu kişilerden birisi tarafından işlenmesi hali cezayı ağırlaştıran neden olarak öngörülmüştür[171,179,277]. Anılan fıkradaki kişiler tek tek sayılmak suretiyle belirtildiğinden, ceza hukukunda hakim olan ve hangi türden davranışların suç olarak düzenlendiğinin önceden kanunda gösterilmesi ve kanunda belirtilen bu davranışları gerçekleştiren kişilerin ise hangi cezai yaptırıma tabii tutulacağının kişiler suç işlemeden önce kanunda belirlenmesi olarak ifade edilen kanunilik ilkesi gereği[278], kanun metninde sayılan kişilere yeni kişilerin yorum yapılması suretiyle eklenmesi mümkün değildir[27]. Ancak, söz konusu fıkra açısından failin kimliği önem arz etmektedir[52]. Her ne kadar söz konusu hüküm ağırlatıcı sebep olarak düzenlemeyi içerse de bir bakıma bu kişiler yönünden bir tür özgü suç niteliğini taşıdığı da söylenebilir.

TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrasında; *"Kural olarak tek bir kişi tarafından işlenebilen bir suçun birden fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi olarak"* tanımlanan iştirak halinde işlenebileceğine ilişkin olmak üzere; söz konusu maddede belirtilen suçların; *"Üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi"* ve söz konusu suçun bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesine ilişkin olmak üzere; *"Suç işlemek için teşkil edilmiş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi"* ihtimalleri düzenlenmiştir. Kanunda yer verilen bu ihtimaller; cezanın belirli oranlarda artırılacağına ilişkin nitelikli haller olarak ifade edilmektedir[51,171].

Tüzel kişilerin kusurlu hareket etme yeteneği bulunmadığından cezai sorumlulukları da yoktur. Bir diğer ifadeyle, işlenen bir suç dolayısıyla; tüzel kişiler, kusurlu hareket etme yetenekleri bulunmadıklarından dolayı fail olarak sorumlu

tutulamazlar ve cezalandırılamazlar[260]. Bu durum; TCK'nın 20. maddesinin 2. fıkrasında; *"Tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımı uygulanamaz. Ancak, suç dolayısıyla kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar saklıdır."* ifadesine yer verilmek suretiyle düzenlenmiştir. Ancak, herhangi bir suç, tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde veya yararına olarak, tüzel kişinin organı, temsilcisi ya da herhangi bir çalışanı tarafından işlendiğinde tüzel kişi hakkında; TCK'nın anılan maddesi gereği ceza yaptırımı uygulanmamakla birlikte güvenlik tedbirinin uygulanması mümkündür. İşlenen suçun faili olarak ise tüzel kişinin organlarında görev yapan kişi, temsilci ya da tüzel kişinin çalışanı olarak bir gerçek kişi sorumlu tutulacak ve ceza yaptırımına tabi tutulacaktır[171,256]. Tüzel kişilerin suçun faili olup olamayacağı hususu, TCK'nın 20. maddesinin gerekçesinde; *"Özel hukuk tüzel kişilerinin suç faili sayılıp sayılmaması ile işlenen bir suçtan dolayı bunlar hakkında bir yaptırıma hükmedilmesi sorununu birbirinden ayırmak gerekir. Suç ve ceza politikası gereği olarak ancak gerçek kişiler suç faili olabilir ve sadece gerçek kişiler hakkında ceza yaptırımına hükmedilebilir. Bu anlaşılış, Anayasamızda güvence altına alınan ceza sorumluluğunun şahsiliği kuralının bir gereğidir. Ancak, işlenen suç dolayısıyla özel hukuk tüzel kişileri hakkında güvenlik tedbiri niteliğinde yaptırımlara hükmedilebilecektir."* şeklinde ifade edilmiştir[173].

TCK'nın 189. maddesinde; *"Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarının bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur."* ifadesine yer verilmektedir. Dolayısıyla, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde tüzel kişiler hakkında; TCK'nın 60. maddesinin 1. fıkrasında yer alan düzenlemeye göre tüzel kişi yararına işlenen kasıtlı suçlardan mahkûmiyet halinde, tüzel kişinin faaliyet izninin iptaline karar verilebilecektir. Aynı maddenin 2. fıkrasındaki hüküm gereği ise, tüzel kişiler yararına işlenen suçlarda tüzel kişiler hakkında müsadere hükümleri de uygulanabilecektir[171].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunda faillik bakımından, 2313 Sayılı Kanunun da değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Anılan Kanunun 15. maddesinde; "*Uyuşturucu maddelerin memleket dahilinde perakende ve reçete mukabilinde olarak satışı munhasıran Eczacılar ve Eczaneler Kanununa tevfikan açılmış eczanelerde yapılır. Ecza ticarethaneleri yalnız eczanelere ve resmi müesseselere ve laboratuvarlara toptan satış yaparlar."* ifadesine yer verilmek

suretiyle uyuşturucu maddelerin ülke içerisinde satışının kim tarafından, kime ve nasıl (perakende-toptan) yapılacağı hüküm altına alınmıştır[165].

Aynı kanunun 24. maddesinde; *"Uyuşturucu maddeleri 15. maddede zikredilenlerden başkalarına satan ecza ticarethaneleri sahip ve mesul müdürleri ile tabip reçetesi olmadan satan eczane sahip veya mesul müdürleri TCK'nın ilgili maddeleri uyarınca cezalandırılır.[165]"* ifadesine yer verilmiştir. Söz konusu hükmün açık ifadesi gereği uyuşturucu maddelerin 15. maddede ifade edilenler dışındakilere satılması durumunda saymak suretiyle belirtilen satan kişiler; TCK'da yer alan uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticaretine ilişkin hükümler kapsamında cezalandırılacaktır. 2313 Sayılı Kanunun 24. maddesinde yer alan hüküm, sadece kanun metninde belirtilen kişiler tarafından ihlal edilebileceğinden; bu suç ancak belirli kişiler tarafından işlenebilen özgü suç niteliğindedir[27,55].

4.2.1.1.3. Mağdur

Suçun konusunun ait olduğu kişi[260], mağdur veya suçun pasif süjesi[252] olarak ifade edilmektedir. Her suçun mutlak olarak bir faili olduğu gibi, mağdursuz suç olamayacağından mutlak olarak da bir mağduru vardır[260]. Ancak; faillik ve mağdurluk sıfatı aynı kişide birleşemeyeceğinden[253] bir kişi aynı suçun hem mağduru hem de faili olamaz[253,254,261]. İşlenen bir suçta birden fazla mağdur olabilir[252] ve ancak yaşayan kişiler suçun mağduru olabileceğinden bir kimsenin mağdur olarak nitelendirilebilmesi için suç teşkil eden fiilin işlendiği sırada yaşıyor olması gerekmektedir[256]. Dolayısıyla nesneler, hayvanlar ve ölüler bir suçun mağduru olamazlar. Yaşayan kişilerin mağdur olabilmesi açısından bu kişilerin engelli ya da hasta olmasının da herhangi bir önemi yoktur[252]. Doktrindeki bir kısım yazara göre; adliyeye karşı ve devletin güvenliğine karşı suçlarda olduğu gibi suçun mağduru bir hukuki kurum olarak devlet de olabilir iken[252,254]; diğer bir kısım yazarlara göre ise, mağdur ancak yaşayan gerçek kişi olabilir[256,260].

Kanunda yaptırıma bağlanan bazı suçlarda mağdurun insan olmak dışında çocuk, kamu görevlisi olmak gibi[256] bir sıfat ve niteliğe sahip olması[249,261] ya da kim olduğu[262] önem arz edebilir. Örneğin TCK'nın 103. maddesinde düzenlenen çocukların cinsel istismarı suçunun varlığından bahsedebilmek için mağdurun herhangi bir kişi olması yeterli olmayacaktır. Anılan suç bakımından mağdur sadece çocuk

olabileceğinden suçun oluşması bakımından failin fiilinin çocuk olarak tanımlanabilecek kişiler üzerinde gerçekleşmesi gerekmektedir[279].

Kanunda yaptırıma bağlanan bir suçun maddi konusuna sahip olmasa bile o suçtan dolaylı olarak mağdur olan kimseler[274]; *"Tazmin edilebilir bir zarara uğrayan, zararının iadesini ve tazminini isteme hakkına sahip olan, ceza davasına katılan kişiler[254]"* suçtan zarar gören olarak ifade edilmektedir. Mağdur kavramına göre daha geniş olan suçtan zarar gören ile mağdur birbirinden farklı kavramlardır. Örneğin; kasten öldürme suçunda mağdur ölen iken; ölenin mirasçıları ya da akrabaları suçtan zarar gören olarak kabul edilmektedirler[260,280]. Ancak yaralama gibi bazı suçlarda yaralanmak suretiyle vücut dokunulmazlık hakkı ihlal edilen kişi kendisine karşı işlenen suçta hem suçun konusu hem mağdur hem de suçtan zarar gören kişi olarak kabul edilir. Dolayısıyla da bazı suçlar açısından mağdur ve suçtan zarar gören kavramları çakışabilmektedir[250]. Genel olarak kabul edilen görüşe göre tüzel kişiler veya kurumlar bir suçun mağduru olamasalar da işlenen suçtan zarar gören olabilmektedir[253,281]. Kanundaki yeri bakımından, topluma karşı suçlardan birisi olarak kabul edilen bu suçun mağduru, toplumun tamamıdır[267,181]. Bir başka ifadeyle, toplumu oluşturan her birey söz konusu suçun mağduru olarak ifade edilebilir[262].

Diğer taraftan, çok büyük miktarlarda yasa dışı uyuşturucu maddelerin her gün uluslararası sınırlarda dolaşımı ve bu yasadışı uyuşturucu madde pazarının en önemli ve tehlikeli kısmını ise uyuşturucu ticaretinin oluşturuyor olması[282], anılan suçun sadece ülke içerisinde değil, sıklıkla uluslararası boyutta da işlendiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle, söz konusu suçun işlenmesinden doğan zararın etkileri, sadece ülke içerisinde değil uluslararası boyutta da görülmektedir[283]. Bu anlamda, uyuşturucu ve uyarıcı maddelerin yarattığı zararın ve tehlikenin, toplumu ve tüm insanlığı tehdit ettiğini söylemek mümkündür[53]. BM Genel Kurulu, 1984 yılında, uyuşturucu ticareti suçuna ilişkin olmak üzere *"İnsanlığa Karşı Uluslararası Tehlikeli Suç"* değerlendirmesinde bulunmuştur[55,284]. Karşılaştırmalı hukukta da uyuşturucu madde suçlarını *"Tüm İnsanlığın Sağlığına Karşı Suç"* olarak kabul etmek[198] yönünde eğilim bulunmaktadır[49,53,285,286,287].

Yargıtay Ceza Genel Kurulu(YCGK)'nun 22.10.1990 Tarih ve 1990/5-231E., 1990/250K. Sayılı İlamında; *"Uyuşturucu maddelere ilişkin suçlarda, hukuken korunmak istenen değer, bireyin ve sonuçta toplumun esenliği olduğu kadar ulusal*

sınırları da aşan tehlike ile savaşmak zorunluluğudur." ifadesine yer verilmesi[288] Türkiye'deki bakış açısının, BM Genel Kurulu tarafından yapılan değerlendirmeyi ve karşılaştırmalı hukukta mevcut olan eğilimi desteklediğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakıldığında ise uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun mağdurunun tüm insanlık olduğunu söylemek mümkün olabilecektir[289]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun mağduru gayrimuayyen suçlardan birisi olduğuna ilişkin görüş de mevcuttur[176]. Bu bakımdan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunda kişi suçun konusu olmadığı gibi mağduru ve suçtan zarar göreni de değildir. Zira, tehlike suçu olduğundan bu suçta mağdur açısından suç tipinin herhangi bir özelliği bulunmamaktadır.

Diğer taraftan, genel kabul edilen görüşe göre tüzel kişiler, işlenen bir suç dolayısıyla mağdur değil, ancak, suçtan zarar gören olabileceği için, bu suç açısından da tüzel kişiler mağdur değil suçtan zarar gören konumunda olabilirler[172,281].

4.2.1.1.4. Hareket

Türk Hukuk doktrininde bazı yazarlar *"Hareket*[249,252,,255]*"* kavramını kullanırken; bazı yazarlar ise hareket kavramı yerine; *"Fiil*[256,260,261]*"* *"Davranış*[254]*"*, *"Eylem*[290]*"* gibi farklı terimleri de kullanabilmektedir.

Hareket; *"İnsan bedeninin faaliyeti*[249]*"* ya da *"Felsefi açıdan bir kişiye atfedilen her şey"* olarak ifade edilebilir[252]. TCK'nın değişik maddelerinde, kanun koyucu "fiil" kavramına yer vermiş olduğundan, hareket kavramından, fail tarafından gerçekleştirilen fiil amaçlanmaktadır. Sadece dış dünyaya yansıyanlar değil, dış dünyaya yansımamakla birlikte insanın bilinç alanında gerçekleşen hareketler de insana ait, insandan kaynaklanmaktadır[254]. Diğer taraftan, insan dışı canlı ya da cansız varlıklardan kaynaklanan hareketler ancak bir insana yüklenebildiği sürece suç olarak kabul edilebilir ve ceza hukukunun konusunu oluşturabilirler[250].

Ceza hukuku kişinin iç dünyası ile ilgili olan ve henüz dışa aktarılmayan hareketlerle değil[262], ihmali ya da icrai nitelikte olmak suretiyle dış dünyaya yansıyan hareketlerle ilgilendiğinden[252] ceza hukuku bağlamında önem taşıyan ve cezai sorumluluğu gerektiren hareket; dış dünyaya yansıyan, kanuni tanıma uygun[253]ve kanunun suç saydığı neticeye sebebiyet veren harekettir[278].

Hareket olmadan suç oluşmayacaktır[261]. Suç teşkil eden hareket ise bir şeyi yapmak (icrai hareket) ya da yapmamak (ihmali hareket) şeklinde ortaya çıkabilir[262]. Kanunda yaptırıma bağlanan suçun oluşması bakımından; yapılması hukuk tarafından cezai yaptırıma bağlanan hareketin yapılması ile oluşan suçlar ise icrai suçlar olarak ifade edilmektedirler. TCK'nın 86. maddesinde düzenlenen kasten yaralama suçu icrai suçlara örnek olarak gösterilebilir[251]. Kanunda yaptırıma bağlanan suçun oluşması bakımından yapılması gereken hareketin ihmal kastıyla yapılmaması ile oluşan suçlar ise ihmali suçlar olarak ifade edilmektedir. Örneğin, TCK'nın 257. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen kamu görevlisinin ihmal suretiyle görevini kötüye kullanması bu tür suçlardandır[171,290].

Kanunda yaptırıma bağlanan suçlar; hareketin niteliğine göre tek hareketli, çok hareketli, serbest hareketli, bağlı hareketli, seçimlik hareketli, kesintisiz suçlar olmak üzere tasnif edilmektedir[256,260].

Kanunda yaptırıma bağlanan bir suç oluşması için tek bir hareketin yapılmasının yeterli olduğu kasten öldürme gibi suçlar, tek hareketli suçlar olarak ifade edilirken bu suçlar açısından hareketin tekliğinden ya da çokluğundan maksat; doğal anlamda teklik değil hukuki anlamda tekliktir. Örneğin, bir insanı öldürmek için o kişiye vurulan bıçak darbe sayısının birden fazla olması durumunda hareketler doğal anlamda birden fazla iken hukuki anlamda tektir[253]. Benzer şekilde; bir insanı kasten yaralamak için o kişinin vücuduna birden fazla kez yumruk atılması durumunda gerçekleştirilen hareket sayısı doğan anlamda birden fazla iken hukuki anlamda tektir[256].

Kanunda yaptırıma bağlanan suçun tamamlanması için kanundaki suç tipinde sayılan birden fazla hareketin yapılmasının zorunlu olduğu, bu hareketlerden yalnız birisinin yapılması durumunda suçun tamamlanmayacağı suçlar çok/birden fazla/birleşik hareketli suçlar olarak ifade edilmektedir. TCK'nın 207. maddesinde düzenlenen özel belgede sahtecilik suçunun oluşması için bir özel belgenin sahte olarak düzenlenmesi veya değiştirilmesi ve sahte olarak düzenlenen özel belgenin kullanılması gerektiğinden bu suç çok hareketli suçtur. Söz konusu suçun oluşması bakımından sadece özel belgenin sahte olarak düzenlenmiş olması yetmeyip aynı zamanda sahte olarak düzenlenen belgenin kullanılması da aranmaktadır[171,260,262].

Kanunda yaptırıma bağlanan suçun oluşması bakımından kanunda suçu gerçekleştirmeye yönelik hareket ile ilgili herhangi bir düzenlemenin söz konusu

olmadığı suçlar, serbest hareketli suçlar olarak ifade edilmektedir. TCK'nın 81. maddesinde bir insanı kasten öldüren kişinin cezalandırılacağı hükme bağlanmakla birlikte söz konusu suç açısından önemli olan ölüm sonucunun gerçekleştirilmesi olup failin bu sonucu gerçekleştirmeye neden olan hareketi önem arz etmemektedir[171,278]. Ölüm neticesini gerçekleştirmeye yönelik hareketin nasıl olması gerektiğine yönelik kanunda herhangi bir düzenleme yapılmadığından, söz konusu suç serbest hareketli suçlardan birisi olarak kabul edilmektedir[274].

Kanunda yaptırıma bağlanan suçun oluşması bakımından, kanundaki suç tipinde suçu gerçekleştirmeye yönelik hareketin belirli bir şekilde veya belirli vasıtalarla işlenmesinin hükme bağlandığı suçlar bağlı hareketli suçlar olarak ifade edilmektedirler. TCK m. 142. maddesinin 2. fıkrasının b bendinde hırsızlık suçunun; *"Elde veya üstte taşınan eşyayı çekip almak suretiyle ya da özel beceriyle"* ya da aynı fıkranın f bendinde düzenlenen; *"Tanınmamak için tedbir alarak veya yetkisi olmadığı halde resmi sıfat takınarak"* işlenmesi halinde bağlı hareketli suçun varlığından bahsedilecektir[171,253].

Kanunda yaptırıma bağlanan suçun oluşması bakımından, hareketin yapılması veya neticenin gerçekleşmesiyle birlikte tamamlanmış sayılan suçlar ani suçlar[255], süreklilik gösteren, devam eden suçlar ise kesintisiz suçlar olarak ifade edilmektedir[253]. TCK'nın 81. maddesinde düzenlenen düzenlenen kasten öldürme suçu ani bir suç iken[278] TCK'nın 109. maddesinde düzenlenen kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma suçu kesintisiz bir suçtur[171,250]. Kesintisiz suçlarda hareketin mi, neticenin mi ya da hareket ve neticenin birlikte mi devam ettiği hususunda doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Kesintisiz suçlarda süreklilik arz ederek devam edenin hareket ve netice olduğunu ifade eden görüşler olduğu gibi[255,291] süreklilik arz ederek bir anda tamamlanmayan ve devam edenin suç teşkil eden hareketin icrası olduğunu ve netice olmadığını ifade eden görüşler de bulunmaktadır[253,256]. Doktrinde kesintisiz suçlara ilişkin olmak üzere süreklilik arz ederek devam edenin hareket değil de hareketten doğan neticenin olduğunu ifade eden görüş de bulunmaktadır[274,292,293].

Kanunda yaptırıma bağlanan suçun oluşması bakımından; suçun icrasının birden fazla alternatif hareketlerle geçekleştirilebileceğinin hükme bağlandığı[256] söz konusu alternatif hareketlerden birisinin yapılmasının suçun tamamlanması/gerçekleştirilmesi açısından yeterli görüldüğü[261] suçlar seçimlik hareketli suçlardır. Söz konusu suçların

tanımında kanunda yaptırıma bağlanan suçu gerçekleştirmeye yönelik hareketler veya bağlacı ile birbirine bağlanırlar ve söz konusu hareketlerin tümü icrai nitelikte olabileceği gibi bir kısmı icrai bir kısmı da ihmali nitelikte olabilir[249]. Fail tarafından, kanunda belirtilen seçimlik hareketlerden birden fazlasının gerçekleştirilmesi durumunda da tek bir suçun varlığından söz edilecektir[260].

4.2.1.1.4.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunda Hareket

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu açısından hareket unsuru, suçun bizzat düzenlendiği TCK'nın 188. maddesinde ifade edilmiştir[50]. Kanunun söz konusu maddesinde imal (TCK 188/1, 188/7), ülkeler arası ticaret (TCK 188/1, 188/7), ve ülke içerisinde ticaret (TCK 188/3, 188/7) olmak üzere üç farklı temel grup hareket tanımlanmıştır[277]. Söz konusu hareketler, işleniş biçimleri bakımından değerlendirildiğinde ise TCK'nın 188. maddesinde üç farklı suç tipinin düzenlendiğini söylemek mümkün olabilecektir[294].

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen suçun; hareket unsurunu, ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi *"İmal etmek, ithal etmek veya ihraç etmek"* oluşturmaktadır. Aynı maddenin 3. fıkrasında düzenlenen suçun; hareket unsurunu uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak ülke içinde *"Satmak, satışa arz etmek, başkalarına vermek, sevk etmek, nakletmek, depolamak, satın almak, kabul etmek, bulundurmak*" oluşturmaktadır[271].

TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrasında düzenlenen suçun; hareket unsurunu ise, *"Uyuşturucu veya uyarıcı etki doğurmamakla birlikte, uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan ve ithal veya imali resmi makamların iznine bağlı olan maddeyi ülkeye "ithal etmek, imal etmek, satmak, satın almak, sevk etmek, nakletmek, depolamak, ihraç etmek"*oluşturmaktadır[27].

Anılan maddenin farklı fıkralarında düzenlenen suçlar açısından suçun hukuki konusu aynı olmakla birlikte TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen suç ile 3. fıkrasında düzenlenen suçlar, suçun işleniş biçimi bakımından birbirinden ayrılmaktadır[186]. TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkralarında düzenlenen suçlar ise; aynı maddenin 7. fıkrasında düzenlenen suçtan, suça konu olan madde bakımından ayrılmaktadır. TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasında suça konu olan madde

uyuşturucu veya uyarıcı madde iken, 7. fıkrada suça konu olan madde ise uyuşturucu veya uyarıcı madde olmamakla birlikte uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan ve ithal ve imali resmi makamların iznine bağlı olan madde oluşturmaktadır[258].

TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen tüm suçların ortak özelliği ise bu suçların uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kullanmak dışında bir amaçla işlenmesidir[173]. Bu durum TCK'nın 188. maddesinin gerekçesinde; *"Maddenin birinci fıkrasında, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak imal, ithal veya ihraç edilmesi, suç olarak tanımlanmıştır. Bu suç, bir kazanç elde etmek için işlenmektedir. Ancak, çoğu zaman bu suçun işlenmesi suretiyle ne kadar kazanç elde edildiği belirlenemediği gibi, elde edilen kazancın müsaderesi de mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, söz konusu suçun işlenmesi dolayısıyla, hapis cezasının yanı sıra, adli para cezasına da hükmedilmesi uygun görülmüştür."* şeklinde ifade edilmiştir. Bir diğer ifadeyle; kullanmak dışında bir amaçla işlenmesinden kasıt anılan maddenin gerekçesinde *"kazanç elde etmek amacı"* olarak ifade edilmiştir[173]. Dolayısıyla TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen suçları, TCK'nın 191. maddesinde düzenlenen "*Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak"* başlıklı suçtan ayıran TCK'nın 188. maddesindeki suçların kazanç elde etmek, ticaret yapmak nihai amacına yönelik olmasıdır[258,263,287].

TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen (188/1-3-7) suçlar seçimlik hareketli suçlardan olup bu bağlamda suçun kanuni tanımında yer alan hareketlerden birinin ya da bir kaçının yapılması suçun oluşması bakımından herhangi bir farklılık arz etmeyecektir. Bir diğer ifadeyle, kanuni tanımda yer alan hareketlerden herhangi birisinin gerçekleştirilmesi suçun oluşumu açısından yeterli iken, kanuni tanımda yer alan birden fazla hareketin bir kaçının birlikte, birbiri ardına ya da aynı anda yapılması durumunda da suç oluşacaktır ve tıpkı diğer seçimlik hareketli suçlarda olduğu gibi birden fazla suç değil tek bir suç olacaktır[20,49,177]. Örneğin; uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi imal eden ve imal ettiği bu maddeyi ithal eden fail bakımından tek bir suç söz konusu olup ileride detaylandırılacak olan zincirleme suç hükümlerinin uygulanmayacağını ifade eden görüşler olduğu gibi[172,179,198] uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunda uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi imal etmek, ithal

etmek, ihraç etmek hareketlerinin her birinin kendi başına bir suç oluşturduğunu ve bu noktada uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi imal eden ve imal ettiği maddeyi ithal eden failin seçimlik hareketli bir suç işlemiş olmayacağı ve her iki suçtan da ayrı ayrı cezalandırılması gerektiğini ifade eden görüş de bulunmaktadır[186]. Benzer şekilde TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasındaki suç bakımından imal, ithal veya ihraç etmek şeklinde ifade edilmiş olup, imal fiilin ithal veya ihraç fiiline seçimlik hareketli olup olmadığı yasa metninden açıkça anlaşılamadığı bu nedenle de imal fiilinin ithal veya ihraca seçimlik olmadığının kabulü halinde imal fiilinden sonra imal edilen aynı uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ithal veya ihraç edilmesi halinde iki farklı suçun oluşabileceğini ifade eden görüş de bulunmaktadır[174].

Diğer taraftan, TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen ve seçimlik hareketli olarak ifade edilen suçlarda saymak suretiyle ve tahdidi/sınırlı olarak belirtilen hareketler[277] kendi arasında seçimlik olarak düzenlenmiş olup bu hareketlerin birden fazlasının yapılması durumunda da tek bir suçun varlığından söz edebilmek için hareketlerin aynı fıkrada yer verilen hareketlerden olması gerektiğini aksi bir durumda ise tek bir suçtan değil de birden fazla suçun varlığından söz edileceğinin ifade een görüşler mevcuttur[52,287]. Örneğin; imal edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satan failin, TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkralarında düzenlenen her iki suçtan dolayı ayrı ayrı sorumlu tutulacağı ifade edilmiştir[174]. Bu konuda Yargıtay tarafından benimsenen görüş ise suçların içtima kısmında detaylandırılacaktır.

TCK'nın 188. maddesinin muhtelif fıkralarında düzenlenen daha önce de bahsi geçen her üç suç tipi için de suçun oluşması bakımından birden çok hareketin birlikte gerçekleşmesi gerekmez. Suçun gerçekleşmesi bakımından tek bir hareketin gerçekleştirilmesi yeterlidir. Bu yönüyle uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu tek hareketli suçlardandır[172].

TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu açısından suçun hareket unsurunun belirlenmesi noktasında söz konusu maddenin fıkralarının ayrı ayrı değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Doktrindeki değerlendirmelerin pek çoğu TCK'nın 188. maddesinin 1. , 3. , ve 7. fıkraları üzerine yoğunlaşmaktadır[172,174,258]. Ancak; çalışmamızda TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrasına ilişkin hareket unsurunu değerlendirmek bakımından ayrı bir başlık açılmıştır.

4.2.1.1.4.1.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal, İthal veya İhraç Suçlarının Hareket Unsuru

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında yer alan suçta, tipikliğin maddi unsurunu oluşturan hareketler uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak imal, ithal veya ihraç edilmesidir[208]. Suça konu olan ve kanun metninde seçimlik olarak düzenlenen imal, ithal veya ihraç hareketlerinden en az birisinin gerçekleştirilmesi halinde suç tamamlanmış sayılacaktır[277].

4.2.1.1.4.1.1.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal Etmek

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında suç olarak düzenlenen hareketlerden birisi uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak imal edilmesidir. Ancak; imal kavramının tanımına ya da bu kavramla neyin kastediğildiğine dair anılan madde metninde ya da TCK da yer alan diğer hükümlerde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bu nedenle Türkiye'nin de taraf olduğu ve iç hukuk bakımından dikkate alınması gereken uluslararası sözleşmelerdeki tanımlar ile doktrinde var olan tanımlara yer vermek suretiyle imal kavramına açıklık getirmek gerekmektedir. Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesinin 1. maddesinin *"n"* bendinde; *"İmal deyimi: istihsal hariç, uyuşturucu madde elde edilmesini mümkün kılan bütün işlemleri ifade eder ve uyuşturucu maddelerin arıtılması ve diğer uyuşturucu maddelere dönüştürülmesi işlemlerini kapsar."* olarak ifade edilmiştir. Anılan bentte bahsedilen istihsal kavramından ne anlaşılması gerektiği ise; aynı Sözleşmenin aynı maddesinde; *"İstihsal ise; Afyon, koka yaprağı, kenevir ve kenevir reçinesini veren bitkilerden bunların toplanması ameliyesini ifade eder."* olarak tanımlanmıştır[187].

İmalat kavramına; Türkiye'nin taraf olduğu 1971 Tarihli Psikotrop Maddeler Sözleşmesinin 1. maddesinin*"i"* bendinde yer verilmiş olup söz konusu kavram; *"Psikotrop maddelerin elde edilebileceği tüm işlemler demek olup psikotrop maddelerin arıtılması ve diğer psikotrop maddelere dönüştürülmesini de kapsar. Deyim aynı zamanda eczanelerde reçeteyle yapılan preparatların yapılmasını da içine alır."* olarak ifade edilmiştir[191].

Sözlükte; *"Ham maddeyi işleyip mal üretme, yapım[295]"* olarak tanımlanan imal kavramına ilişkin olmak üzere doktrinde farklı tanımlar yapılmıştır.

Söz konusu tanımlara göre imal kavramı;

- İki ya da ikiden daha fazla sayıdaki maddenin kimyasal tepkimeye sokulması sonucu, tepkimeye sokulan maddelerden değişik nitelikte ve TCK'ya göre uyuşturucu özelliği bulunan yeni bir maddenin elde edilmesi veya var olan bir uyuşturucu maddenin başka bir uyuşturucu maddeye dönüştürülmesi, bir uyuşturucu maddenin arıtılması işlemi[57],
- uyuşturucu maddeyi kimyevi tertiblerine uygun olarak fenni usullere göre meydana getirmek[183],
- doğal veya sentetik bir hammaddenin farklı yöntemlerle işlenerek, işlenen hammaddeden tamamen ayrılabilecek nitelikte bir uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ortaya çıkarılması ve hammaddenin o haliyle üretilen uyuşturucu veya uyarıcı madde gibi kullanılamaması veya üretilen uyuşturucu veya uyarıcı maddenin etkisini gösterememesi[52],
- uyuşturucu (narkotik veya sentetik) veya uyarıcı niteliği olan herhangi bir maddeyi kullanılabilir forma sokma, maddeyi saflaştırma, arıtma veya madde üzerinde uygun araç ve gereçlerle çeşitli kimyasal işlemler yapmak suretiyle yeni bir madde elde etmek veya var olan maddeyi başka bir maddeye dönüştürme işlemleri[48],
- uyuşturucu etkisi olan doğal bitkiler veya kimyasal bazı maddelerin fenni usul ve esaslara göre işlemden geçirilmesi sonucu uyuşturucu madde meydana getirmek[49],

olacak şekilde farklı biçimlerde tanımlanmıştır.

Doktrinde var olan mevcut görüşlerin aksine; imal kavramını, uyuşturucu maddelerin tarım yoluyla yetiştirilmesini de içerisine alacak şekilde, her ne suretle olursa olsun uyuşturucu maddelerin kullanıma elverişli bir hale getirilmesi şeklinde geniş yorumlayan görüş de mevcuttur[287]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin tarım yoluyla yetiştirilmesini de imal kapsamında değerlendiren bu görüşün uyuşturucu veya uyarıcı madde sorunu ile etkin bir mücadele için istihsalin de imalat ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği düşüncesine dayandığını; fakat uyuşturucu veya uyarıcı madde özelliğine haiz bitkilerin yetiştirilmesini yasaklayan başkaca hükümler olduğunu ifade eden ve suç ve cezada kanunilik ilkesi gereği TCK'nın 188. maddesinde belirtilmemiş bir hareketi suç saymanın mümkün olamayacağını ve dolayısıyla da

yetiştirme – üretme hareketlerinin imal kapsamında değerlendirilememesi gerektiğini belirten görüş de bulunmaktadır[48].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal suçunun hareket unsuru; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin imal edilmesine ilişkin icra hareketleridir[57].

Yapılan tanımlamalar ışığında TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı madde imal etmek;

1) Tek başına uyuşturucu veya uyarıcı madde niteliğine haiz olmayan iki ya da daha fazla maddenin kimyasal tepkimeye sokulması/ kimyasal işlemlerden geçirilmesi sonucu tepkimeye sokulan maddelerden farklı nitelikte ve uyuşturucu özelliği olan yeni bir maddenin elde edilmesi,
2) Yapay olarak ya da bitkilerden üretim ile doğal olarak elde edilen bir uyuşturucu veya uyarıcı maddenin, bir diğer ifadeyle, zaten uyuşturucu veya uyarıcı madde niteliğine haiz olarak kabul edilen bir maddenin, başka bir uyuşturucu veya uyarıcı maddeye dönüştürülmesi,
3) Var olan herhangi bir uyuşturucu veya uyarıcı maddenin damıtm, elektroliz ya da flotasyon gibi yöntemlerle içerisindeki yabancı maddeler giderilerek veya ayrıştırılarak arıtılması/ saflaştırılması

olmak üzere üç şekilde gerçekleştirilebilir[57,208,267]. Dolayısıyla, uyuşturucu niteliğine haiz bitkilerin toplanması, saklanması istiflenmesi gibi maddenin mahiyetinde değişiklik yapmayan işlemler, maddenin doğal niteliğini korumaya yönelik gerçekleştirilen işler ya da daha uzun bir süre korunmasını sağlamak üzere gerçekleştirilen işlemler uyuşturucu veya uyarıcı maddenin imali olarak kabul edilmeyecektir[179]. İmal suçunun oluşması bakımından önemli olan maddenin mahiyetinde değişiklik ve imalde kullanılan aletlerin imali gerçekleştirmeye elverişli olmasıdır[47].

İmal değil de üretim olarak kabul edilen kenevir bitkisinin yetiştirilmesi, arıtma değil de ayıklama olarak kabul edilen kenevir bitkisinin yapraklarının ufalanıp elenmesi toz duruma getirilmesi, başka bir uyuşturucu maddeye dönüştürme değil de fiziksel durumunu değiştirme olarak kabul edilen toz durumda bulunan esrarın plaka durumuna

getirilmesi eylemleri TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında imal olarak kabul edilemeyecektir[57].

TCK'da düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı maddenin imali kapsamında sayılabilecek nitelikteki işlemlerin basit olup olmaması imal kapsamında değerlendirilmelerine engel olmadığı ifade edilmiştir. Örneğin; eroinin morfine dönüştürülmesi işleminin basit bir şekilde/işlemle yapılıyor olması bu işlemi yapan kişinin hareketinin imal kapsamında değerlendirilmesine engel olmadığı belirtilmiştir[57]. Bu görüş bir işlemin TCK'nın 188. maddesi kapsamında imal işlemi ve dolayısıyla uyuşturucu veya uyarıcı madde imali suçu olduğundan bahsedebilmek için büyük teşkilatlı bir işleme[296] ya da uyuşturucu veya uyarıcı niteliğe haiz maddeleri elde etmeye yarayan özel alet ve vasıtaların kullanılmasına gerek olmayıp ilkel yöntemlerle veya farklı işlerde kullanılan alet ve vasıtalarla da uyuşturucu veya uyarıcı maddenin imalinin mümkün olduğunu ifade etmiştir[49]. Aynı şekilde; yapılan işlemin uzun zaman alan bir işlem olup olmaması da imal suçunun oluşması ve imal kapsamında cezalandırılmak bakımından herhangi bir farklılık arz etmeyecektir[287]. Dolayısıyla basit de olsa bu türden bir işlemi yapan kişi ya da kişiler, TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı madde imal suçundan cezalandırılacaklardır. Ancak; Y. 10. CD. 21.05.1992 Tarih ve 1992/5557E. 1992/6015 K. Sayılı İlamında, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal hareketinin oluşması bakımından maddenin niteliğinde değişikliğe ek olarak, maddenin niteliğinde değişiklik yapan türdeki işlemin basit olup olmadığı da dikkate alınmıştır[298].

Y. 5. CD. 20.04.1983 Tarih ve 557/1351 ve Y. 10. Ceza Dairesi (CD.) 21.05.1992 Tarih ve 1992/5557E. Sayılı farklı İlamlarında hint keneviri bitkisinin kurutularak elenmesi ve ısıtılması ile hap, macun, plaka haline getirilmesi gibi işlemleri basit işlemler olarak nitelendirerek bu işlemlerin yapılmasıyla TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında imal hareketinin oluşmayacağını kabul etmiştir[49,299]. Yargıtay'ın konu ile ilgili kararının; imalat fiilinin üretimi kapsayacak şekilde geniş yorumlanmasının suçta ve cezada kanunilik ilkesine aykırı olacağı, Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde de imalat kapsamında üretimin hariç tutulduğu ve kaldı ki esrarın doğası gereğince ancak kenevir bitkisinin ayıklanması, toz haline getirilmesi sureti ile elde edilebileceği ve bu türden esrar elde edilmesine yönelik hareketlerin söz konusu Sözleşmelerde üretim tanımı kapsamında kaldığı gerekçeleriyle

yerinde olduğunu belirten görüş bulunmaktadır. Aynı görüş; söz konusu kararın gerekçesinde yer verilen; işlemin basit olması dolayısıyla gerçekleştirilen hareketin imal sayılamayacağı düşüncesini, tipikliğin maddi unsuru/hareket unsuru bakımından, hareketin basit ya da zor/karmaşık olmasının herhangi bir önemi olmadığını belirterek suçun oluşması bakımından herhangi bir öneme sahip olmadığı gerekçesiyle yerinde bulmadığını ifade etmiştir[48]. Diğer taraftan, Yargıtay'ın söz konusu içtihadını basit muameleleri imal saymaması bakımından yerinde bulan görüş de mevcuttur[172]. Benzer şekilde imal kavramına basit işlemlerin girmediğini[182] ya da imal için büyük bir teşkilat ve çalışmaya gerek olmamakla birlikte basit işlemlerin imal olarak kabul edilemeyeceğini ifade eden görüşler de mevcuttur[267].

Uyuşturucu veya uyarıcı niteliğe haiz maddenin imal işlemi yapılırken yetkili merciiler tarafından tespit edilemediğinde ya da yakalanma olmadığında, eğer ele geçirilmişse imal işlemi sonrası ortaya çıktığı iddia edilen madde ile o maddeyi imal ederken kullanıldığı iddia edilen aletleri söz konusu aletlerin uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin imaline elverişli olup olmadığının tespit edilebilmesi için ATK'ya gönderilerek, bu hareketlerinin TCK'nın 188. maddesi kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı madde imali niteliğinde olup olmadığının değerlendirilmesi istenmelidir[20,263]. Ancak, imal için hazırlanan maddeler ile aletlerin uyuşturucu veya uyarıcı madde imaline elverişsiz olması ihtimalinde, yapılan hareketin veya kullanılan aracın suçun oluşması için gerekli zarar veya tehlikeyi meydana getirmek için elverişli olmaması ya da suç konusunun bulunmaması nedeniyle başarısız kalmak zorunda kalan davranışlar olarak tanımlanan elverişsiz suçun[300-301] varlığından bahsedilecektir[258].

YCGK, 18.09.2012 Tarih ve 2012/10-1253E. 2012/1769 K. Sayılı İlamında, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal eden failin, söz konusu maddeyi kendi ihtiyaçlarını karşılamak için imal etmesi ve imal edilen maddeyi kendi tasarrufu altında bulundurması, başkasına devretmemesi ve imal edilen maddenin kendi kişisel ihtiyacını karşılamak için gereken miktarı aşmaması halinde TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında imal suçundan dolayı değil de TCK'nın 191. maddesi kapsamında kullanmak için uyuşturucu madde bulundurma suçundan dolayı cezalandırılması gerektiği belirtilmiştir[50,53,180,259,266,302]. Uygulamada kullanmak için imal etmek eylemine pek rastlanılmadığından, böyle bir iddia ile karşılaşıldığında ele geçirilen maddenin cinsi ve miktarı, imal için kullanılan araçların dikkatli bir şekilde

değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir[49]. Y. 10. CD., 15/12/2011 tarih ve 2011/10792E., 2011/58701K. Sayılı İlamında, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal eden ve imal ettiği maddeleri arada hukuken geçerli bir kesinti olmaması koşuluyla satmak için bulunduran ya da satan kişinin hareketinin imal dışında bir suç oluşturmadığı ifade edilmektedir[303].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin imal edildiği bitkinin ekip yetiştirilmesi TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında imal suçunu oluşturmamaktadır. Bu türden bir bitkinin yetiştirilmesi ayrı bir suç olarak kabul edilmektedir ve gerçekleştirilen hareket hint kenevirinin ekilmesi halinde 2313 Sayılı Kanunun 23. maddesi ve haşhaşın izinsiz ekilmesi halinde ise; 3298 Sayılı Kanunun 4. maddesi hükümleri değerlendirilerek cezalandırılacaktır[51,172,176]. İmal suçunun oluşması bakımından, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin imalinin Türkiye'de gerçekleşmiş olması gerekir[177]. İmalin, Türkiye'de gerçekleşmemesi halinde ise TCK'nın 13. ve 19. maddeleri kapsamında hareket edilecektir[259].

4.2.1.1.4.1.1.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İthal Etmek

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında suç olarak düzenlenen hareketlerden bir diğeri de uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak ithal edilmesidir. Ancak; ithal kavramının tanımına ya da bu kavramla neyin kastediğildiğine dair anılan madde metninde ya da TCK da yer alan diğer hükümlerde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bu nedenle Türkiye'nin de taraf olduğu ve iç hukuk bakımından dikkate alınması gereken uluslararası sözleşmelerdeki tanımlar ile doktrinde var olan tanımlara yer vermek suretiyle ithal kavramına açıklık getirmek gerekmektedir.

Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesinin 1. maddesinin *"m"* bendinde; *"İthal kavramı özel anlamıyle birlikte, uyuşturucu maddelerin maddeten bir memleketten diğerine veya aynı memleketin bir ülkesinden diğerine nakledilmelerini ifade eder."* olarak tanımlanmıştır[187]. Benzer şekilde; Türkiye'nin taraf olduğu 1971 Tarihli Psikotrop Maddeler Sözleşmesinin 1. Maddesinin *"h"* bendinde ithal kavramına yer verilmiş olup söz konusu kavram; *"Kendi 'anlamı gereğince bir psikotrop maddenin bir Devletten başka bir Devlete fiziken aktarılması demektir."* olarak tanımlanmıştır[191].

Sözlükte; *"Bir ülkeye başka ülkelerden mal getirme veya satın alma, başka ülkelerden alınan mal*[295]*"* olarak tanımlanan ithal kavramına ilişkin olmak üzere doktrinde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Söz konusu tanımlara göre ithal; *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak yurtdışından ülke içerisine sokulması*[176]*"*; *"Uyuşturucu maddelerin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yurtdışından herhangi bir şekilde kaçak olarak memlekete sokulması*[55]*"*; *"Uyuşturucu maddelerin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak, dışarıdan Türkiye'nin ülkesine sokulması*[57]*"*;*"Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin izinsiz bir biçimde Türkiye'nin kara, hava, deniz sınırlarından içeriye her ne surette olursa olsun sokulması*[48]*"* olarak ifade edilmektedir.

İthal suçunun hareket unsurunu, uyuşturucu maddenin ülkeye sokulması için gerekli hareketler oluşturmaktadır[57].

Tanımların kapsamından da anlaşılacağı gibi ithal suçunun oluşması için; uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yurtdışından Türkiye'ye/ülkeye sokulması gerektiğinden ülke kavramının siyasi sınırlarının ve bu kavramdan ne anlaşılması gerektiğinin belirlenmesi önem arz etmektedir[27]. TCK'nın 8. maddesinin 1. fıkrasında; *"Türkiye'de işlenen suçlar hakkında Türk kanunları uygulanacağı ve fiilin kısmen veya tamamen Türkiye'de işlenmesi veya neticenin Türkiye'de gerçekleşmesi halinde suç, Türkiye'de işlenmiş sayılacağı"* hükme bağlanmıştır[171]. TCK'nın 8. maddesinin 2. fıkrasının a bendinde ise; *"Türk kara ve hava sahaları ile Türk karasularında işlenen suçun Türkiye'de işlenmiş sayılacağı"*na ilişkin hüküm gerçek anlamda ülkeyi ifade etmektedir. Bir devletin egemenliği altında bulunan yeryüzü parçası olarak ifade edilen[171,258] ülke ya da diğer bir ifadeyle gerçek anlamda ülke; *"Aynı egemenliğe tabi olan kişiler tarafından işgal edilen ve diğer komşu devletlerden sınırlarla ayrılan kara parçası ile kara parçasının üzerindeki hava sahası ve karasularından oluşmaktadır.*[253]*"*

Gerçek anlamda ülke olarak ifade edilmemesine rağmen ülkeden sayılan ve dolayısıyla TCK'nın uygulanacağı diğer yerler; aynı maddenin 2. fıkrasının devamında; *"Açık denizde ve bunun üzerindeki hava sahasında, Türk deniz ve hava araçlarında veya bu araçlarla, Türk deniz ve hava savaş araçlarında veya bu araçlarla, Türkiye'nin kıt'a sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit platformlarda veya bunlara karşı, işlendiğinde Türkiye'de işlenmiş sayılır."* şeklinde

ifade edilmiştir[171]. Farazi ülke olarak kabul edilen bu yerlerde de işlenen suçlar Türkiye'de işlenmiş sayılırlar ve söz konusu suçlara TCK uygulanmaktadır[260-261].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ithal edilmesi suçunun oluşması bakımından Türkiye'nin gerçek ülke sınırı olarak kabul edilen kara sahası, hava sahası ve kara suları bakımından herhangi bir sorun olmadığı açıktır. Burada tartışılması gereken husus; farazi ülke olarak kabul edilen kısımlarda söz konusu suçun işlenip işlenemeyeceğidir[52].

Doktrinde hakim olan görüş; TCK'nın 8. maddesinin 2. fıkrasında yer alan ve Türkiye'nin ülkesi (gerçek ülkesi ve farazi ülkesi) olarak kabul edilen bu yerlerden birisinden uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak sokulmasıyla ithal suçunun tamamlanmış kabul edilmesidir[259]. Dolayısıyla, uyuşturucu veya uyarıcı madde ithal suçu açısından uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ülkeye nereden sokulduğunun hiçbir önemi yoktur. Bu açıdan söz konusu nitelikteki maddeler; sınır kapısı olan bir yerden ülkeye sokulabileceği gibi sınır kapısı olmayan yerlerden de ülkeye sokulabilir. Ancak ithal suçunun suçun işleniş biçimin değerlendirilebilmesi açısından bu maddelerin sınır kapısı olan ya da olmayan yerlerden ülkeye sokulması ihtimallerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi önem taşımaktadır[258].

Gümrük kapısı olmayan yerler açısından uyuşturucu veya uyarıcı madde hangi yolla olursa olsun ülkeye girdiği anda suç tamamlanmış sayılır. Uyuşturucu veya uyarıcı madde kara sınırlarından ülkeye sokulmuş ise kara sularından ülkeye girdiği anda, Türkiye'nin hava sahasından ya da karasularından ülkeye sokulmuş ise hava sahasına ya da karasularına girdiği anda TCK'nın 188. maddesi kapsamında ithal suçu tamamlanmış sayılacaktır[57,176,277]. Sınır kapısı olan yerlerden Türkiye'ye sokulması açısından ise, Gümrük Bölgesinin dikkate alınması gerekmektedir. Gümrük Bölgesi, 4458 Sayılı Gümrük Kanununun 2. maddesinde; *"Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesi, Türkiye Cumhuriyeti topraklarını kapsar. Türkiye kara suları, iç suları ve hava sahası gümrük bölgesine dahildir. Bu Kanunda geçen Türkiye Gümrük Bölgesi ve Gümrük Bölgesi kavramları Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesini ifade eder."* hükmüne yer verilmiştir ve söz konusu hüküm daha önceden tanımlanan ülke kavramı ile uyumludur[57,304].

Suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Gümrük Bölgesine girmeden ele geçirilmesi halinde; madde ülke sınırından henüz Türkiye'ye girmediğinden ithal suçu oluşmayacaktır. Suça konu olan maddenin Gümrük Bölgesine girdirildikten sonra

ele geçirilmesi halinde ise değerlendirilmesi gereken iki farklı ihtimal söz konusudur. Bu ihtimallerden ilki; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Gümrük Bölgesine sokulduktan sonra ve fakat gümrük görevlilerine herhangi bir beyanda/bildirimde bulunmadan ele geçirilmesidir. Böyle bir ihtimalin varlığı halinde; TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ithal suçunun oluşup oluşmadığının tespitinde failin ithal kastının bulunup bulunmadığının belirlenmesi yol gösterici olacaktır. Öyle ki; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin gümrük görevlilerine beyandan önce gümrük görevlilerince tespit edilmesi halinde söz konusu madde ülkeye sokulduğu anda biçimsel olarak ithal gerçekleşmiş ve ithal suçu oluşmuştur. Ancak; failin ithal kastının tespiti ve dolayısıyla TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ithal suçunun oluştuğunun söylenebilmesi için; failin gümrük görevlilerine beyanda bulunurken uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi gizlemesi gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle, ithal suçu bakımından failin uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi gizlemesi ithal kastının belirlenmesi ve dolayısıyla ithal suçunun oluşması bakımından önemlidir. Aksi bir durumda; failin gümrük görevlilerine uyuşturucu maddeyi gizlemeden bildirmesi durumunda ithal kastının bulunmadığı ve ithal suçunun oluşmadığı kabul edilmektedir. Ancak; somut olay bakımından her ne kadar TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ithal suçu söz konusu olmasa da failin o zamana kadar ki gerçekleştirdiği hareketler TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yaptırıma bağlanan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi bulundurma, nakletme ya da sevk etme suçu kapsamında değerlendirilecektir. Elbette ki; Gümrük Bölgesine girdikten sonra gümrük görevlilerine beyanda bulunulmadan önce tespit edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddelerde; failin ithal kastının kuşkuya yer vermeyecek ölçüde belirgin olması durumunda TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ithal suçunun oluştuğunu söylemek mümkün olacaktır[57,258].

Bir diğer ihtimal ise; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Gümrük Bölgesine girdikten ve söz konusu maddeleri getiren kişinin gümrük görevlilerine Türkiye'ye bu türden bir madde soktuğuna ilişkin beyanda bulunduktan sonra ele geçirilmesi halinde de failin ithal kastının belirlenmesi ithal suçunun oluşup oluşmadığının tespitinde önem taşımaktadır. Fail tarafından Gümrük Bölgesine sokulan uyuşturucu veya uyarıcı madde, gümrük görevlilerince failin uyuşturucu veya uyarıcı madde getirdiğini beyan etmesi üzerine ele geçirilmiş ise; failde ithal kastı bulunmadığından TCK'nın 188.

maddesinin 1. fıkrası kapsamında ithal suçu değil de TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurma, nakletme ya da sevk etme suçu oluşacaktır. Ancak, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin, fail tarafından gümrük görevlilerine kendisinde herhangi bir uyuşturucu veya uyarıcı madde bulunmadığına ilişkin beyanından sonra ele geçirilmesi halinde somut olay bakımından failin ithal kastının varlığından bahsedilecek olup ithal suçu tamamlanmış sayılacaktır[57,258].

Suçun gerçek ve farazi ülkede işlenebileceğini öngören ve doktrinde hakim olan görüşün aksine; var olan bir diğer görüş ise uyuşturucu veya uyarıcı maddenin farazi ülke olarak adlandırılan kısımlardan ülkeye sokulması halinde ithal suçunun hareket unsuruna başlandığını kabul etmekle birlikte suçun tamamlanmamış olduğunu ve ithal suçunun uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Türkiye'nin ancak gerçek ülke sınırlarına sokulduğunda tamamlanmış sayılacağını ifade etmektedir[52].

İthal suçunun oluşması bakımından, ithale konu olan uyuşturucu veya uyarıcı nitelikteki maddenin Türkiye'ye ne şekilde ya da hangi yollardan sokulduğunun herhangi bir önemi yoktur. Bu açıdan; söz konusu nitelikte madde kara, deniz, hava yollarından Türkiye'ye sokulabileceği gibi, bu maddelerin taşınmasında otomobil, uçak, tren, gemi gibi çeşitli vasıtalar kullanılabilir. Benzer şekilde; suçun oluşması bakımından uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin Türkiye'ye yaya olarak, vücut üzerinde ya da vücut boşluklarında taşınarak getirilmesinin, Türkiye'ye getirilmek üzere postaya verilmesinin[208] ya da eğitilmiş güvercin ve benzeri hayvanlarla ülkeye sokulmasının herhangi bir önemi yoktur[179].

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında suçun oluşması bakımından ithal edilen maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde olması yeterli iken[176] ithal edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddenin cinsinin suçun oluşması bakımından bir önemi yoktur. Ancak ithal edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddenin cinsi alınacak cezaya etki etmektedir[177]. Örneğin; ithal edilen uyuşturucu maddenin eroin, baz morfin olması durumunda TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrası kapsamında cezaya hükmedilecektir[171]. Suçun oluşması açısından ithal edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddenin doğal veya sentetik olması bakımından da herhangi bir fark yoktur[183].

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ithali suçu üç değişik amaç için işlenmektedir. Bu amaçlar; failin, uyuşturucu

veya uyarıcı maddeyi kendi kullanımı maksadıyla yurt dışından Türkiye'ye getirmesi, kullanım amacı dışında satmak, parasız devretmek gibi başka bir amaçla yurtdışından Türkiye'ye getirmesi, hem kişisel kullanım maksadıyla hem de kullanma dışında başka bir amaçla yurtdışından Türkiye'ye getirmesi olarak belirtilmiştir[57].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kullanmak maksadıyla yurtdışından ülke içerisine sokulması durumunda TCK'nın 188. maddesi kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu değil TCK'nın 191. maddesinde düzenlenen kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurma suçu oluşacağı ifade edilmiştir[277]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan failin, yurtdışından Türkiye'ye soktuğu madde miktarı kendi kullanım miktarına yetecek ölçüde olup kullanım miktarını aşmadığı ve failin o uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi Türkiye'ye sokmakla herhangi bir ticari amaç gütmediği ve ithal edilen madde başkasına devredilmediği takdirde gerçekleşen suç TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ithal değil TCK'nın 191. maddesi kapsamında yaptırıma bağlanan kullanmak için bulundurma suçunu oluşturacaktır[56,259]. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde; failin ithal ettiği uyuşturucu veya uyarıcı maddenin miktarının belirlenmesine ek olarak; uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlısı olup olmadığı, ekonomik durumu, mevcut olayı dışında daha önceden uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti dolayısıyla ceza alıp almadığı, uyuşturucu maddenin ele geçiriliş biçimi gibi birtakım dışa yansıyan olgulardan yola çıkılarak failin tihal edilen uyuşturucu maddeyi kendi kullanım maksadıyla yanında bulundurduğunun anlaşılması halinde failin sorumluluğu TCK'nın 188. maddesi değil TCK'nın 191. maddesi kapsamında belirlenecektir[208].

Failin, uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi hem kendi kullanmak suretiyle kişisel ihtiyaçlarını karşılamak için hem de satmak gibi kişisel olarak kullanma dışında bir amaç ile yurtdışından Türkiye'ye sokması/ithal etmesi halinde farklı ihtimallerin değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu ihtimallerden ilki; failin ithal ettiği uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kişisel kullanacağı miktar ve kişisel kullanma dışındaki başka bir amaçla ithal ettiği madde olarak birbirinden ayırmasıdır. Söz konusu ihtimalin gerçekleşmesi halinde failin sorumluluğunun her iki hareketinden dolayı ayrı ayrı belirleneceği ifade edilmiştir. Bir diğer ihtimal ise; failin ithal ettiği uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kişisel kullanacağı miktar ve kişisel kullanma dışındaki başka bir amaçla ithal ettiği madde olarak birbirinden ayırmamasıdır. Böyle bir ihtimalin varlığı

durumunda; uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi ithal eden failin uyuşturucu veya uyarıcı madde kullandığı herhangi bir tıbbi yöntem ile tespit edilmiş ise failin sorumluluğunun TCK'nın 188. ve 191. maddeleri kapsamında ayrı ayrı belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ancak; herhangi bir tıbbi yöntem ile failin uyuşturucu veya uyarıcı madde kullandığının tespit edilememesi halinde ise; fail sadece ithal suçundan dolayı cezalandırılacaktır[57].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ithali suçunda, ithal hareketi bakımından değerlendirilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise transit geçişlerdir. Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Türkiye'ye ithali kastı olmaksızın, Türkiye'nin siyasi sınırları ya da gümrük kapılarından Türkiye'ye sokulan, varış yeri Türkiye olmamakla birlikte maddenin varış yerine ulaşılabilmesi için Türkiye'den geçirilmesi ve bu anlamda Türkiye'nin sınırlarını geçiş amacıyla kullanılması halinde ithal suçunun oluşup oluşmayacağının belirlenmesi önem taşımaktadır. Söz konusu suç bakımından TCK'da ithalden söz edilmekte; fakat transit geçişe ilişkin herhangi bir düzenleme yer almadığı gibi transit geçişten ne anlaşılması gerektiğine ilişkin de herhangi bir hüküm bulunmamaktadır[271]. Transit geçişlere ilişkin olmak üzere; Y. 10. CD. 14.11.2014 Tarih ve 2014/4257 E., 2014/12698 K. Sayılı İlamında, başka bir ülkeden gelip de Türkiye dışındaki bir ülkeye varmak amacıyla Türkiye'nin topraklarını zorunlu olarak kullanan araçlarda yapılan aramalarda, uyuşturucu veya uyarıcı nitelikte maddenin tespit edilmesi halinde, taşınan ve TCK kapsamında suç olarak nitelendirilebilecek maddenin Türkiye'ye bırakılacağı noktasında delil elde edilmesi halinde ithal, elde edilememesi halinde ise nakil suçunun oluşacağı belirtilmiştir[305]. Diğer taraftan, transit geçişlere ilişkin doktrindeki mevcut görüşler Yargıtay tarafından verilen karar ile uyumludur. Doktrindeki görüşlerden ilki; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin herhangi bir şekilde Türkiye içerisinde bırakılacağına ilişkin harekete kalkışılacağına dair delil elde edilmesi durumunda ithal, aksi bir durumda ise nakletme suçunun söz konusu olacağını ifade etmektedir[49]. Bir diğer görüş ise; failin kastına göre hareketin belirlenmesi/ tanımlanması gerektiğidir. Söz konusu görüşe göre; transit geçişlerde faillerin; ithal kastını ortaya koymaya yarayacak[174] söz konusu maddeyi Türkiye'ye boşaltma, bırakma türünden delil elde edilmesi halinde ithal suçu, aksi halde nakletme suçu oluşacaktır[48]. Bir başka görüş ise ithalde yurt dışından yurt içine sokulan uyuşturucu veya uyarıcı

maddenin yurt içinde tüketilmesi amaçlandığından bahisle transit geçişlerde ithal değil de nakletmek suçundan hüküm kurulması gerektiğini ifade etmiştir[267].

2313 Sayılı Kanunun 14. maddesinde; "*Transit olarak gelen uyuşturucu maddeleri havi kaplar gümrüklerce mühürlenir."* ifadesine yer verilmiştir[165]. Türkiye'nin taraf olduğu 1988 Tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 1. Maddesinin *"u"* bendinde ise, *"Transit devlet kavramı; uyuşturucu ve psikotrop maddeler ile I ve II numaralı tabloda kayıtlı maddelerin yasadışı yollardan toprakları üzerinde geçirildiği, ancak bunların ne kaynaklandığı ne de nihaî varış yeri olan Devlet"* olarak tanımlanmıştır[193,267]. Konuya ilişkin olmak üzere 4458 Sayılı Gümrük Kanununun 84. ila 92. maddeleri arasında transit rejimi düzenlenmiştir[304]. Gümrük Kanununun anılan hükümlerine göre Türkiye'den transit bir biçimde geçirilen mallar ithal edilmiş sayılmayacaklardır[51]. Dolayısıyla bahsi geçen yasal düzenlemelerde yer alan hükümler de Yargıtayın yukarıda açıklanan kararındaki görüş ile uyumludur.

Uyuşturucu veya uyarıcı madde ithal eden failin ithal ettiği uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi arada hukuken geçerli bir kesinti olmaması şartıyla satması halinde faile iki ayrı hareketi olan satma ve ithal hareketlerinden dolayı ayrı ayrı ceza verilmeyecek olup failin hareketinin tek bir fiil olarak kabul edileceği ve failin yalnızca ithal suçundan dolayı cezalandırılacağı ifade edilmiştir[20]. Ancak, ithal amacı dışında yenilenen kasıt ile ithal ettiği uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satan fail açısından ise; ithal ve satış olmak üzere iki ayrı suç olduğu ve failin hem ithalden hem de satmaktan dolayı ayrı ayrı cezalandırılması gerektiği ifade edilmiştir[177]. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde; failin sadece ithalden mi yoksa ithal ve satıştan ayrı ayrı mı cezalandırılması gerektiği hususunda belirleyici unsur failin kastın yenilenip yenilenmediğidir. Eğer kastı yenilenmiyorsa sadece ithalden, kastı yenileniyor ise ithal ve satıştan ayrı ayrı cezalandırılacaktır[267].

4.2.1.1.4.1.1.3. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İhraç Etmek:

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında suç olarak düzenlenen hareketlerden bir diğeri de uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak ihraç edilmesidir. Ancak; ihraç kavramının tanımına ya da bu kavramla neyin kastedildiğine dair anılan madde metninde ya da TCK da yer alan diğer hükümlerde herhangi bir

açıklamaya yer verilmemiştir. Bu nedenle Türkiye'nin de taraf olduğu ve iç hukuk bakımından dikkate alınması gereken uluslararası sözleşmelerdeki tanımlar ile doktrinde var olan tanımlara yer vermek suretiyle ihraç kavramına açıklık getirmek gerekmektedir.

Türkiye'nin taraf olduğu 1961 ve 1971 Tarihli uluslararası sözleşmelerde ihraç kavramı; ithal kavramı ile birlikte aynı bentte; *"İthal veya ihraç"* ifadesine yer verilmek suretiyle tanımlanmış olup her iki kavram için de *"İthal veya ihraç deyimi"* ifadesinden sonra aynı tanım verilmiştir. Bu nedenle çalışmanın bu kısmında; ithal kavramına ilişkin olmak üzere verilen tanımlar ihraç olmak üzere yinelenmiştir. 1961 Tek Sözleşmesinin 1. maddesinin *"m"* bendinde; *"İhraç kavramı özel anlamı ile birlikte, uyuşturucu maddelerin maddeten bir memleketten diğerine veya aynı memleketin bir ülkesinden diğerine nakledilmelerini ifade eder."* olarak tanımlanmıştır[187]. Benzer şekilde 1971 Tarihli Psikotrop Maddeler Sözleşmesinin 1. maddesinin *"h"* bendinde ihraç kavramına yer verilmiş olup söz konusu kavram;*"Kendi 'anlamı gereğince bir psikotrop maddenin bir Devletten başka bir Devlete fiziken aktarılması demektir."* olarak tanımlanmıştır[191]. Sözlükte; *"Çıkarma, dışarıya atma, yurt dışına mal satma[295]"* olarak tanımlanan ihraç kavramına ilişkin olmak üzere doktrinde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Söz konusu tanımlara göre ihraç; *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin, ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak Türkiye'den ülke dışına çıkarılması[57,259]"*; "*Ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak uyuşturucu veya uyarıcı maddenin memleketten kaçak olarak yurtdışına sokulması[55]"*; "*Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin fiziki varlığını, bir devletin gerçek ülkesinin siyasi sınırları dışına çıkarmak[271]"* olarak tanımlanmaktadır.

İhraç suçunun hareket unsurunu; suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin, Türkiye sınırlarından dışarıya çıkarılması için gerekli hareketlerin yapılmasıdır[57]. Tanımların kapsamından da anlaşılacağı gibi ihraç suçunun oluşması için uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Türkiye'den/ülkeden yurtdışına çıkarılması gerektiğinden ülke kavramından ne anlaşılması gerektiğinin belirlenmesi önem arz etmektedir[27].

Bir devletin egemenliği altında bulunan yeryüzü parçası olarak ifade edilen[258] ülke ya da diğer bir ifadeyle gerçek anlamda ülke; *"Aynı egemenliğe tabi olan kişiler tarafından işgal edilen ve diğer komşu devletlerden sınırlarla ayrılan kara parçası ile kara parçasının üzerindeki hava sahası ve karasularından oluşmaktadır.[253]"*. TCK'nın

8. maddesinin 2. fıkrasının a bendinde; *"Türk kara ve hava sahaları ile Türk karasularında işlenen suçun Türkiye'de işlenmiş sayılacağına"* ilişkin hüküm, gerçek anlamda ülkeyi ifade etmektedir[171].

Gerçek anlamda ülke olarak ifade edilmemesine rağmen ülkeden sayılan ve dolayısıyla TCK'nın uygulanacağı diğer yerler; aynı maddenin aynı fıkrasının devamında; *"Açık denizde ve bunun üzerindeki hava sahasında, Türk deniz ve hava araçlarında veya bu araçlarla, Türk deniz ve hava savaş araçlarında veya bu araçlarla, Türkiye'nin kıt'a sahanlığında veya münhasır ekonomik bölgesinde tesis edilmiş sabit platformlarda veya bunlara karşı işlenen suçlar Türkiye'de işlenmiş sayılır"* ifadesine yer verilerek düzenlenmiştir. Dolayısıyla, gerçek anlamda ülke olmamakla birlikte ülke sayılan ve farazi ülke olarak adlandırılan bu yerlerde de TCK uygulanmaktadır[260-261].

İhraç suçunun oluşması bakımından uyuşturucu veya uyarıcı maddenin nereden Türkiye dışarısında çıkarıldığının herhangi bir önemi yoktur[258]. Doktrinde ihraç suçunun oluşması için, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Türkiye'nin sınırlarından dışarıya çıkarılmasına ilişkin icrai hareketlerin başlaması ve gümrük kapısı olan yerlerde ise söz konusu yerlerde görevli memurlara aykırı beyanda bulunarak gerçeğin saklanması gerektiği ifade edilmiştir[55,176]. Bu açıdan bakıldığında, suçun oluşması bakımından uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ihracının yasal sınır kapılarından yapılabileceği gibi sınır kapısı olmayan yerlerden yapılması mümkündür[49].

Dolayısıyla, uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı gümrük kapılarından veya gümrük kapısı dışındaki hava, deniz, kara sınırlarından da gerçekleştirilebilir[259]. İhraca konu olan maddelerin Türkiye'den çıkartılmak üzere taşınmasında otomobil, uçak, tren, gemi gibi çeşitli vasıtalar kullanılabilir. Benzer şekilde; suçun oluşması bakımından uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin Türkiye'den yaya olarak, vücut üzerinde ya da vücut boşluklarında taşınarak çıkartılmasının Türkiye'den çıkartılmak üzere postaya verilmesinin[208] ya da eğitilmiş güvercin ve benzeri hayvanlarla ülkeye sokulmasının herhangi bir önemi yoktur[57]. İhraç suçunun oluşması bakımından, failin suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi bizzat kendisinin ülke dışına çıkarmasına/götürmesine gerek yoktur[263].

İhraç suçu, gümrük kapısı/sınır kapısı olmayan yerler bakımından suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı madde ülke dışına çıktığı anda tamamlanmış sayılır. Bir diğer ifadeyle, gümrük kapısı olmayan yerler bakımından ihraç suçunun tamamlanmış

olmasından bahsedebilmek için uyuşturucu veya uyarıcı maddenin sınır çizgisi geçilerek ülke dışına çıkarılmış olması gerekmektedir. Uyuşturucu veya uyarıcı madde hava sahası ya da karasularından çıkarılıyorsa, Türkiye'nin hava sahası veya karasuları geçildiğinde, kara sınırından çıkarılıyorsa kara sınırı geçildiğinde ihraç suçu tamamlanmış sayılacaktır[57]. Bu anlamda; sınır geçilmeden uyuşturucu veya uyarıcı maddenin tespit edilmesi durumunda TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ihraç suçu ya da ihraç suçuna teşebbüs değil de, o ana kadar tamamlanmış ve TCK'da suç olarak düzenlenmiş hareketler bakımından TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen bulundurma, nakletme veya sevk etme dolayısıyla failin sorumluluğu söz konusu olacağı ifade edilmiştir[57,258]. Doktrinde var olan bu görüşün aksine sınır kapısı olmayan yerler bakımından kastı Türkiye'den yurt dışına uyuşturucu veya uyarıcı madde ihraç etmek olan failin hareketi bakımından, maddelerin yurt dışına çıkarılamadan ele geçirilmesi durumunda ihraç suçuna teşebbüsün mümkün olduğunu ifade eden görüş de mevcuttur. Söz konusu görüş, böyle bir ihtimalin varlığında failin ihraca teşebbüsten dolayı cezalandırılabilmesi için elde edilen delillerin failin kastının uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi Türkiye'den yurtdışına çıkarmak olduğunu ortaya koyması gerektiğini belirtmiştir[172].

Gümrük kapısı/ sınır kapısı olan yerlerden Türkiye'den çıkarılması açısından ise Gümrük Bölgesinin dikkate alınması gerekmektedir. Gümrük Bölgesi 4458 Sayılı Gümrük Kanununun 2. maddesinde; *"Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesi, Türkiye Cumhuriyeti topraklarını kapsar. Türkiye kara suları, iç suları ve hava sahası gümrük bölgesine dahildir. Bu Kanunda geçen Türkiye Gümrük Bölgesi ve Gümrük Bölgesi kavramları Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesini ifade eder."* hükmüne yer verilmiştir ve söz konusu hüküm daha önce tanımlanan ülke kavramı ile uyumludur[57,304]. Doktrinde; sınır kapısı olan yerler bakımından gümrük görevlilerine beyanda bulunma olgusunun dikkate alınması gerektiğini ve bu halde ihraç suçunun icra hareketlerinin gümrük beyanı ile başladığını ifade eden görüş de bulunmaktadır[258].

Suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Gümrük Bölgesine girilmeden önce tespit edilip yakalanması halinde fail ihraç/ihraca teşebbüs suçundan değil, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen bulundurma, nakletme veya sevk etme dolayısıyla sorumlu olacaktır[57].

Suça konu olan maddenin Gümrük Bölgesine girdirildikten sonra ele geçirilmesi halinde ise; değerlendirilmesi gereken iki farklı ihtimal söz konusudur. Bu ihtimallerden ilki; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Gümrük Bölgesine sokulduktan sonra ve fakat gümrük görevlilerine herhangi bir beyanda/bildirimde bulunmadan ele geçirilmesidir. Böyle bir ihtimalin varlığı halinde; TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ihraç suçuna ilişkin icrai hareketler başlamadığından ihraç/ihraca teşebbüs suçundan değil, o ana kadar tamamlanmış olan hareketler bakımından TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen bulundurma, nakletme veya sevk etme suçundan sorumlu olacaktır. Gümrük Bölgesine girildikten sonra, failin gümrükte çalışan memurlara uyuşturucu veya uyarıcı madde olmadığına ilişkin beyanda bulunmasından sonra ancak ülke sınırından dışarıya çıkartılmadan/ülke sınırı geçilmeden önce tespit edilmesi halinde ise; teşebbüs halinde kalmış ihraç suçundan ve o ana kadar gerçekleştirilen hareketler bakımından ise TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurma, nakletme veya sevk etme suçundan dolayı sorumluluk söz konusu olacaktır. Fail gerçekleşen eylemler bakımından TCK'nın 44. maddesinde düzenlenen fikri içtima kapsamında hareketlerinden en ağırından dolayı cezalandırılacaktır[57,258]. Doktrinde gümrük kapısı olan yerlerden ihraca ilişkin görüş de; yapılan ayrımın failin kastını tespitte kullanılacak kriterlerden biri olabileceği fakat failin kastını tespit etmek için pek çok delil yöntemi bulunmasına rağmen salt bu kritere dayanarak sonuca varılmasının yanlış olduğu, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kaçak olarak ihracının hukuka aykırı bir fiil olduğu halde mevcut gümrük mevzuatı bakımından beyanın gerekeceği yolundaki düşüncenin yerinde olmadığı, hukuka aykırı bir fiilin hukuki bazı kriterlere göre vasıflandırılmasının yanlış olduğu ve bu durumda gümrüğe beyanda bulunan faillerle bulunmayan failler arasında bir ayrım yapılmış olacağı ve gümrüğe beyanda bulunmayı cezalandırır nitelikte olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir[172].

İhraç edildiği iddia edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ele geçirilmiş olması ve maddenin uyuşturucu veya uyarıcı niteliği haiz bir madde olduğunun tespit edilmesi cezalandırılma koşulu olduğundan, bunun tespit edilememesi halinde faile ceza verilmesi mümkün olmayacaktır[271]. Suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Türkiye'den ülke dışına çıkarılması ile birlikte ihraç suçu tamamlanmış sayılacaktır[258].

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında suçunun oluşması bakımından elbette ki ihraç edilen maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde olması gerekmekle birlikte; ihraç edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddenin cinsi önemli değildir[267]. İhraç edilen maddenin cinsi söz konusu maddeyi ihraç eden ya da edenlerin alacağı ceza açısından önem taşımaktadır[49]. Örneğin; ihraca konu olan uyuşturucu maddenin eroin, kokain, morfin, sentetik kannabioid ve türevleri veya bazmorfin olması durumunda failin alacağı ceza TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrası kapsamında belirlenecektir. Benzer şekilde; suçun oluşması bakımından ihraç edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddenin doğal veya sentetik olması bakımından da herhangi bir fark yoktur[171,183].

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ihracı suçu üç değişik amaç için işlenmektedir. Bu amaçlar; failin, uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kendi kullanımı maksadıyla Türkiye'den yurt dışına çıkarması, kullanım amacı dışında satmak, parasız devretmek gibi başka bir amaç ile yurtdışına çıkarması, hem kişisel kullanım maksadıyla hem de kullanma dışında başka bir amaçla yurtdışına çıkarması[57].

İhraca konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin miktarı önem arz etmektedir. Uyuşturucu veya uyarıcı maddesi ihraç eden kişinin kendisinin bu türden madde kullanıyor olması, ihraca konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin miktarının az olması, ihraç eden kişinin kişisel gereksinimlerini aşmayacak miktarda olması durumunda oluşan suçun TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ihracı suçu değil de TCK'nın 191. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kullanmak için bulundurma suçu olacağı ifade edilmiştir[20]. Türkiye'den yurt dışına çıkarılan maddenin miktarı az da olsa, failin söz konusu miktardaki maddeyi kendi kullanımı için değil de başka herhangi bir amaç ile yurtdışına çıkarması halinde TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ihraç suçu oluşacaktır[177]. Tıpkı ithalde olduğu gibi ihraçta da; failinin ekonomik durumu, uyuşturucu maddenin ele geçiriliş biçimi, miktarı, failin madde bağımlısı olup olmadığı, daha önceden uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti dolayısıyla ceza alıp almadığı gibi durumların tespit edilerek ortaya konması ve bu olgulardan hareketle failin uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kendi kullanım maksadıyla mı yoksa ihraç maksadıyla mı yanında bulundurduğunun tespit edilmesi suçun türünün belirlenmesi açısından önem arz etmektedir[208].

Fail, uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi hem kendi kullanmak suretiyle kişisel ihtiyaçlarını karşılamak hem de başkasına devretmek maksadıyla Türkiye'den yurtdışına çıkarması halinde farklı ihtimallerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu ihtimallerden ilki; failin yurtdışına çıkardığı uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi; kendi kullanacağı miktar ve kullanma amacı dışında başka herhangi bir amaçla Türkiye'den yurtdışına çıkardığı madde olarak birbirinden ayırmasıdır. Söz konusu ihtimalin gerçekleşmesi halinde fail gerçek içtima kuralları kapsamında her iki suçtan da ayrı ayrı cezalandırılacaktır. Bir diğer ihtimal ise; failin yurtdışına çıkardığı uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kendi kullanacağı miktar ve kullanma amacı dışında herhangi bir amaçla Türkiye'den yurtdışına çıkardığı madde olarak birbirinden ayırmaması halidir. Böyle bir ihtimalin varlığı durumunda; uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi Türkiye'den çıkaran failin, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullandığı herhangi bir tıbbi yöntem ile tespit edilmiş ise; fail yine gerçek içtima kuralları kapsamında her iki suçtan da ayrı ayrı cezalandırılır. Ancak; herhangi bir tıbbi yöntem ile failin uyuşturucu veya uyarıcı madde kullandığının tespit edilememesi halinde ise; fail sadece ihraç suçundan dolayı cezalandırılacaktır[258,271].

Suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Türkiye'den transit geçirilmesi halinde; fail ihraçtan dolayı değil TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yaptırıma bağlanan nakletme hareketi dolayısıyla sorumlu olacaktır[179].

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında yaptırıma bağlanan ihraç suçu bakımından kontrollü teslimatın da değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Türkiye'nin de taraf olduğu 1988 Tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 1. maddesinin *"g"* fıkrasında; "*Kontrollü teslimat", Sözleşmenin 3 üncü maddesinin 1 inci fıkrasında yer alan suçların işlenmesine iştirak etmiş olan kişilerin belirlenmesi amacıyla, kaçak veya kaçak olmasından şüphelenilen bir biçimde sevkedilen uyuşturucu veya psikotrop maddelerin, bu Sözleşmenin eki I ve II numaralı tablolarda kayıtlı maddelerin veya onların yerine geçen maddelerin, ilgili ülkelerin yetkili makamlarının bilgisi ve denetimi altında bir veya birçok ülke itibarıyla girişine, geçişine veya çıkışına olanak veren yöntemi ifade eder."* olarak tanımlanmıştır.

Aynı Sözleşmenin 11. maddesinde;

"1. Taraflar iç hukuk sistemlerinin temel ilkeleri müsaade ettiği takdirde ve olanakları ölçüsünde 1 inci maddenin 3 üncü fıkrasında belirtilen suçlara iştirak etmiş olan kişileri tespit etmek ve haklarında yasal işlem yapmak amacıyla aktettikleri anlaşma veya düzenlemeler çerçevesinde kontrollü teslimat yönteminin uluslararası düzeyde uygun şekilde kullanılabilmesi için gerekli önlemleri alacaklardır.

2. *Kontrollü teslimat yöntemine başvurulması karan her olay için ayrı ayrı alınacak ve gerektiğinde ilgili Tarafların kazai yetkilerinin kullanılmasına ilişkin malî düzenlemeler ve mutabakatlar gözönünde bulundurulacaktır.*
3. *Kontrollü teslimatı konusunda anlaşmaya varılmış olan kaçak sevkiyat, ilgili Tarafların onayıyla durdurulup uyuşturucu ve psikotrop maddelerine dokunulmadan veya bunlar tamamen veya kısmen başka maddelerle değiştirildikten sonra yola devam etmesine izin verilebilir."* şeklindeki düzenlemeye yer verilmiştir[172,174,193].

4208 Sayılı Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine, 2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanunda, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununda ve 178 Sayılı Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 2. maddesinde kontrollü teslimatın tanımına yer verilmiştir. Söz konusu kanunda kontrollü teslimat;*"Suç faillerinin belirlenmesi, her türlü delilin tespiti, toplanması, kaçak veya kaçak olmasından şüphe edilen mal veya fonların müsaderesi amacıyla, yurt içinde dağıtılacak veya yurt dışından Türkiye'ye getirilerek dağıtılacak veya Türkiye'de hazırlanarak yurtdışına götürülecek veya Türkiye'den transit geçecek, uyuşturucu ve psikotrop maddeler, 1988 tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Eki I ve II Numaralı Tablolar ile bu Tablo değişikliklerinde yer alan maddelerin ve bunlara bağlı fonlar veya karapara veya karaparaya kaynaklık edecek diğer hertürlü kaçak veya kaçak olmasından şüphe edilen eşyanın yetkili makamların bilgisi ve denetimi altında nakillerini ifade eder."* şeklinde tanımlanmıştır[306].

Aynı Kanunun 10. maddesinde ise; *"Kontrollü teslimatın uygulanabilmesi için; a) Kontrollü teslimat kapsamına giren kaçakçılık faaliyetinin çok ciddi organize edilmiş olması, b) Organizatörlerin, sermayedarların ve şebeke elemanlarının ortaya çıkarılması ve bunlar hakkında bütün delillerin tespiti için başka bir imkan bulunmaması, c) Mal veya fonların gideceği son yere kadar herhangi bir boşluğa meydan vermeyecek şekilde denetimin sağlanabilmesi, d) Kontrollü teslimat uygulamaya yeterli zamanın bulunması, e) Türkiye'de hazırlanarak yurtdışına götürülecek veya transit geçecek her türlü kaçak mal veya fonlar için ayrıca; 1. Kontrollü teslimat yönteminin boşluksuz işleyeceği ve failler hakkında kovuşturma ve soruşturma açılacağının talep eden Devlet tarafından garanti edilmesi, 2. Kontrollü teslimat uygulamasının sona erdiği, Türk vatandaşlarının yakalandığı ülke devleti tarafından Türk vatandaşları ile kontrollü teslimata konu mal veya fonlar ile bunların naklinde kullanılan araçlar ile karaparanın iadesi hususunun taahhüt edilmiş olması, zorunludur."* düzenlenmesine yer verilmiştir[262]. Kontrollü Teslimat Uygulaması Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelikte de konuya ilişkin hükümler bulunmaktadır[57,174,307].

Hukukumuzda mevcut olan söz konusu düzenlemeler dikkate alındığında; kontrollü teslimatın varlığı durumunda fail tarafından gerçekleştirilen hareket dolayısıyla failin sorumluluğunu; TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen ithal ya da ihraç olarak kabul etmek mümkün olabilecektir[57,172,174]. TCK'nın 188. maddesinin 2. fıkrasında uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarına ilişkin olmak üzere; TCK'da öngörülmeyen bir milletlerarası ceza hukuku kuralına yer verilmiştir. Söz konusu kural uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracının, diğer ülke bakımından ithal olarak nitelendirilmesine ilişkindir. Türkiye'den uyuşturucu veya uyarıcı madde ihraç eden ancak diğer ülke bakımından yaptığı hareket ithal olarak kabul edilen failin, tek bir hareketi dolayısıyla iki kez cezalandırılması gibi bir durum söz konusu olacaktır. Bu durum; non bis in idem olarak ifade edilen yani failin tek bir hareketinden dolayı iki kez cezalandırılması yasağı kuralı ile de çelişecektir. Bu nedenle; Türkiye'den uyuşturucu veya uyarıcı madde ihraç eden failin hareketinin başka bir ülke açısından ithal olarak kabul edilmesi durumunda; ithal kabul eden ülkede yargılanan, yargılama sonucunda ceza alan ve cezasının infazına başlanan failin, o ülkede cezasının infaz edilen kısmı, Türkiye'de uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı

dolayısıyla yapılacak olan yargılama sonucunda verilecek olan cezadan mahsup edilecektir[27,179,263]. Bu kısım ileride detaylandırılacaktır.

Son olarak; TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen ithal veya ihraç suçu ile aynı maddenin 3. fıkrası kapsamında düzenlenen suçlar arasındaki farklılığının ortaya konması işlenen suçun isimlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin, Türkiye ve bir başka ülkenin siyasi sınırları arasında yer değiştirmesi halinde TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ithal veya ihraç suçu olurken, suç konusu uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Türkiye'nin içerisinde, Türkiye'nin kendi siyasi sınırları içerisinde yer değiştirmesi halinde TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı maddenin nakli suçu oluşacaktır[208].

4.2.1.1.4.1.2. Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Ticareti Suçunun Hareket Unsuru (TCK'nın 188. Maddesinin Üçüncü Fıkrası)

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yer alan suçta, tipikliğin maddi unsuru içerisinde değerlendirilen hareketler; *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak ülke içinde satmak, satışa arz etmek, başkalarına vermek, sevk etmek, nakletmek, depolamak, satın almak, bulundurmak"* olarak düzenlenmiştir[186].

Anılan fıkrada düzenlenen suçun hareket unsurunu oluşturan seçimlik hareketlerin, madde metninden de anlaşılacağı üzere kural olarak, "ülke içerisinde" yani Türkiye'de yapılması gerekmektedir[179]. Örneğin; söz konusu fıkra kapsamında belirtilen uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin nakledilmesinden, söz konusu suça konu olan maddelerin ülke içerisinde yer değiştirmesi anlaşılmalıdır. Dolayısıyla, Türkiye içerisinden Türkiye dışına sevk halinde ise 3. fıkra kapsamında değil 1. fıkra kapsamında suç meydana gelecektir[52].

Suça konu olan ve kanun metninde seçimlik olarak düzenlenen satmak, satışa arz etmek, başkalarına vermek, sevk etmek, nakletmek, depolamak, satın almak, bulundurmak hareketlerinden en az birisinin gerçekleştirilmesi halinde suç tamamlanmış sayılacaktır[182].

4.2.1.1.4.1.2.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Satma

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen hareketlerden birisi uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak satılmasıdır. Ancak; TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında saymak suretiyle belirtilen hareketlerde olduğu gibi aynı maddenin 3. fıkrasında düzenlenen satma kavramının tanımına ya da bu kavramla neyin kastediğildiğine dair anılan madde metninde ya da TCK da yer alan diğer hükümlerde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bu nedenle doktrinde var olan tanımlara yer vermek suretiyle satma kavramına açıklık getirmek gerekmektedir.

Söz konusu tanımlarda uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satma; *"Bir kimsenin maliki ya da zilyedi olduğu uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak bedel karşılığında başkasına devretmesi[179]"*, *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ücretinin ödenmesi halinde mülkiyetinin satın alan kişiye geçmesi[176]"* olarak tanımlanmaktadır.

Uyuşturucu veya uyarıcı madde satma suçunun hareket unsuru; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin mülkiyetinin bedel karşılığı başkasına devredilmesine yönelik icrai hareketlerdir[57]. Suç, satıma konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin alıcıya geçmesi ile birlikte tamamlanacaktır[20]. Ancak fail tarafından satma hareketine ilişkin icra hareketlerine başlanmasına rağmen malın alıcının eline geçmemiş olması durumunda, failin cezai sorumluluğu satma hareketine teşebbüs değil de aynı fıkrada seçimlik hareket olarak düzenlenen satışa arz etme hareketi kapsamında belirlenecektir[50,182].

Suçun oluşması bakımından satma hareketinin Türkiye'de gerçekleştirilmesi ve satıma konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin bir bedel karşılığında başkasına verilmesi gerekmektedir. Aksi halde; satma hareketinin uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi Türkiye'den yurt dışına satma şeklinde gerçekleştirilmesi durumunda TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ihraç, yurt dışından Türkiye'ye yapılması halinde ise, TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ithal suçları oluşacaktır[177]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin başkasına devrinin bedel karşılığında olmaması durumunda ise fail, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında satma hareketinden dolayı değil aynı fıkrada düzenlenen bir diğer seçimlik hareket olan başkalarına verme hareketi dolayısıyla cezalandırılacaktır[263]. Karşı tarafın kişisel

kullanım ihtiyacına yetecek miktarda uyuşturucu veya uyarıcı madde satılması halinde de suç oluşacaktır[271].

Suçun oluşması bakımından uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satan kişinin bunu meslek haline getirmiş olmasına gerek olmadığı gibi[20,49] uyuşturucu veya uyarıcı maddenin doğal ya da sentetik olmasının[183] satıma konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin miktarının az olmasının ya da cinsinin herhangi bir önemi de yoktur. Önemli olan satılan maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde olduğunun tespit edilmesidir[174].

Satılan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin miktarının çok az olması ve miktar azlığı dolayısıyla bu malın niteliğinin ve uyuşturucu veya uyarıcı madde olup olmadığının tespit edilememesi durumunda failin eyleminin suç teşkil etmeyeceğini ifade eden görüşler mevcuttur[57,182]. Satıma konu olan maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde olduğunun tespit edilmesi ve fakat tespit edilen bu türden maddenin bulaşık durumda olup da bulunduğu kap ya da paketten ayrılarak kullanılmasının mümkün olmadığı durumlarda da işlenemez suçun varlığından söz edileceği ifade edilmektedir[271].

Miktarı ve niteliği bakımından kullanıma uygun olmayan uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin satılmasının suç teşkil edip etmediği hususu doktrinde tartışmalıdır. Y. 10 CD. 09.01.2012 Tarih ve 2008/3482 E., 2012/34K. Sayılı İlamında, satıma konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin miktarının ve niteliğinin kullanıma uygun olması gerektiği belirtilmiştir[258,308]. Maddenin miktar ve nitelik olarak kullanıma uygun olmaması durumunda; suçun maddi konusunun bulunmamasından dolayı TCK'nın 188. maddesi kapsamında satma suçunun oluşmayacağı ve işlenemez suçun söz konusu olabileceği ifade edilmiştir[277].

Doktrindeki bir diğer görüş ise miktar veya nitelik bakımından kullanıma uygun olmayan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin satılması ihtimalinde; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen satma hareketi kapsamında, kanun koyucunun satın alan kişinin maddeyi kullanmak maksadıyla alması yönünde herhangi bir düzenlemeye de yer vermediğinden dolayı, suçun oluşması bakımından maddenin kullanıma uygun olup olmamasının herhangi bir önemi olmadığını ifade etmiştir. Söz konusu görüş; miktar ve nitelik bakımından kullanıma uygun olmayan maddeyi satın alan kişinin bu maddeyi başka bir uyuşturucu veya uyarıcı madde imalinde

kullanabileceğini ifade ederek, maddeyi satan failin sorumluluğunun TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında değerlendirileceğini belirtmiştir[52].

Tartılamayacak miktarda az, ancak miktar olarak az olmasına rağmen kullanılmaya uygun, fakat miktarı itibariyle uyuşturucu veya uyarıcı etki göstermeyecek olan maddenin satımı halinde ise, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında satma suçunun oluşacağını ifade eden görüşler bulunmaktadır[48,259,287].

Suçun oluşması bakımından uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satın alan kişinin; hangi amaçlarla satın aldığının herhangi bir önemi yoktur[51]. Satın alan kişi suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kullanmak, başkasına vermek gibi farklı amaçlarla satın almış olabilir. Satın alanın maddeyi almaktaki amacı; alıcının eyleminin hukuki nitelendirilmesi bakımından önemli olmakla birlikte, satan failin hukuki durumu üzerinde herhangi bir öneme sahip değildir[258].

Kendisi de uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan failin, kullandığı maddenin bir kısmını bir başkasına satması durumunda iki ayrı suç oluşacak olup fail; hem TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satma suçundan hem de TCK'nın 191. maddesi kapsamında düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak suçundan dolayı ayrı ayrı cezalandırılacaktır[267].

Failin, suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi alıcı olduğunu düşündüğü muhbire, gizli kolluk görevlisine ya da herhangi bir gizli görevliye satması durumunda TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında suç oluşacaktır[176].

Türk Borçlar Kanununun (TBK) 27. maddesinin 1. fıkrasında; *"Kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür."* ifadesine yer verilmiştir[309]. Dolayısıyla uyuşturucu veya uyarıcı madde satım sözleşmeleri kamu düzenine aykırılık teşkil edeceğinden söz konusu maddelerin satımına ilişkin TBK'ya uygun bir alım satım sözleşmesi yapmak mümkün değildir. Bu nedenledir ki; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında satma hareketi bakımından TBK kapsamında hukuken geçerli bir sözleşmenin bulunması da aranmayıp söz konusu suç, suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin yasa dışı ticareti yapılması suretiyle işlenecektir[48]. Anılan suç bakımından satan ile satın alınan tarafların iradelerinin uyuşması gerekmekle birlikte, iradelerin uyuşması yeterli olmayıp aynı zamanda suça konu olan uyuşturucu veya

uyarıcı maddenin de devrinin yapılarak fiili hakimiyetin alıcıya geçmesi gerekmektedir[27,50]. Maddenin alıcıya geçirilmesi ile kastedilen ise, satıma konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin tasarruf yetkisinin devredilmiş olmasıdır. Bu açıdan; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin fiilen alıcının eline geçmesi de zorunlu değildir[287].

4.2.1.1.4.1.2.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Satışa Arz Etme

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen hareketlerden bir diğeri uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak satışa arz edilmesidir. Ancak; TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında saymak suretiyle belirtilen hareketlerde olduğu gibi aynı maddenin 3. fıkrasında düzenlenen satışa arz etme kavramının tanımına ya da bu kavramla neyin kastediğildiğine dair anılan madde metninde ya da TCK da yer alan diğer hükümlerde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bu nedenle doktrinde var olan tanımlara yer vermek suretiyle satışa arz etme kavramına açıklık getirmek gerekmektedir.

Arz; sözlükte; *"Sunma, piyasaya mal sürülmesi[295]"* olarak ifade edilmiştir. TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında suç olarak yaptırıma bağlanan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satışa arz etme hareketi açısından ise doktrinde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Söz konusu tanımlarda uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satışa arz etme; "*Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin, bedeli karşılığında bir başkasına devredebilmek üzere hazırlanması[208]"*; *"Failin uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satma iradesini ortaya koyması ve satma iradesinin de failin kendi hakimiyet alanı içerisinde bulunan uyuşturucu veya uyarıcı maddeye dayanması[52]"; "Failin ticaret yapmak maksadıyla uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri elinde bulundurması ve elinde bulundurduğu bu türden maddeleri satış için hazırlık hareketleri olarak kabul edilebilecek nitelikte hareketler yapması[183]"; "Bir kişinin mülkiyeti ya da zilyetliği kendisine ait olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak satmak için satma iradesini gösterecek herhangi bir harekette bulunması[259,310]"* olarak ifade edilebilir. Failin dükkanında bulundurduğu uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri alıcıya satamadan yakalanması halinde satışa arz etme suçu gerçekleşmiştir[267].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satışa arz etme suçunun hareket unsuru; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin satılmasına yönelik icrai nitelikteki hazırlık hareketleridir[57]. Söz konusu satışa arz fiili dolayısıyla bir kişinin cezalandırılabilmesi

için bu türden eylemi tek bir kez yapmış olması yeterli olup satışa arz etme hareketini meslek edinmiş olmasına gerek yoktur[20].

Kullanmak için yetecek miktardan daha fazla miktarda uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurmak ve bulundurduğu uyuşturucu veya uyarıcı maddeye ilişkin olmak üzere satış için hazırlık hareketini belirleyen türden hareketlerin varlığı halinde fail satışa arz etme suçu kapsamında cezalandırılacaktır. Failin hareketlerinin bu suç kapsamında değerlendirilmesi noktasında; söz konusu hareketlerin failin satış amacını belirleyecek nitelikte olması ve bu durumun sabit olması önem arz etmektedir[55]. Ancak uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satışa arz etmek için değil de kullanmak için elinde bulundurduğu iddia edilen failin; iddiasının haklı olup olmadığının ortaya konması açısından failin uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanıp kullanmadığının belirlenmesi önem taşımaktadır. Öyle ki; uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan ve elinde bulundurduğu madde miktarı kişisel kullanım için gerekli miktardan daha fazla olmayan failin hareketinin, TCK'nın 188. Maddesinin 3. fıkrasında yer alan satışa arz etmek kapsamında değil TCK'nın 191. maddesinde düzenlenen kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurmak kapsamında değerlendirilmesi söz konusu olabilecektir[27].

Y. 10. CD, 30.06.2003 Tarih ve 2003/2463E., 2003/18085K. Sayılı İlamında, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin failin kişisel kullanım miktarını aşması ve kenevir bitkisinin sap ve yapraklarının ufalanması, küçük paketler haline getirilmesi gibi söz konusu maddelerin satışa hazırlandığını gösterir nitelikte tespit edilmesi halinde failin hareketinin satışa arz olarak kabul edilebileceği ifade edilmiştir[311].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasının metninden de anlaşılabileceği üzere; *"Ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ülke içerisinde satışa arz edilmesi"* suçunun oluşabilmesi bakımından; satışa arz etme niteliğindeki hareket ya da hareketlerin Türkiye'de (yurt içinde) yapılması gerekmektedir[48] ve suç failin söz konusu maddeleri satma iradesini ortaya koyan herhangi bir hareketin yapılması ile tamamlanmaktadır[271,287].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında düzenlenen satışa arz etme suçunun oluşması bakımından uyuşturucu veya uyarıcı maddenin cinsinin ya da miktarının herhangi bir önemi yoktur[49,312]. Öyle ki; bir gram gibi çok küçük miktarda uyuşturucu veya uyarıcı maddenin satışa arz edilmesi ile birlikte suç tamamlanmış

sayılacaktır. Satışa arz etmek suçunun oluşabilmesi bakımından maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde ve kullanmaya elverişli olup olmadığının bilirkişi raporu ile tespit edilmesi gerekmektedir. Sırf tespit edilen maddenin miktarının az olmasından kaynaklı olarak uyuşturucu veya uyarıcı madde olup olmadığı tam olarak anlaşılamıyor ise ya da maddenin uyuşturucu veya uyarıcı özelliği olan bir madde olmadığı bilirkişi raporu ile tespit edilmiş ise bu durumda satışa arz etme suçunun oluştuğundan bahsedilemeyecektir[49,287]. Her ne kadar, uyuşturucu veya uyarıcı nitelikteki maddenin cinsinin ya da miktarının suçun oluşması bakımından etkisi olmasa da; maddenin cinsi ya da miktarı failin alacağı cezanın miktarına etki edecektir. Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin doğal ya da sentetik olmasının da suçun oluşması bakımından bir önemi yoktur[183]. Anılan suç bakımından; suç unsuru olacak maddeyi failin öncelikle elinde bulundurması ve elinde bulundurduğu maddeyi satma amacına yönelik satış için pazarlık yapmak, kaparo almak gibi icrai nitelikte hareketlerde bulunması gerekmektedir[177]. Doktrinde satışa arz etme hareketi işlendiğinde, aslında o aşamaya kadar işlenen fiil tamamlanmış bulundurma suçunu da oluşturacağını belirten ve failin bulundurma suçundan dolayı sorumlu olacağını ifade eden görüşler bulunmaktadır[57,258]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satışa arz eden kişinin elinde bu türden bir maddenin olmaması halinde satışa arz etme suçu oluşmayacağı ifade edilmektedir[177].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde satma hareketine ilişkin olmak üzere icrai nitelikteki hareketlere başlanmış ancak söz konusu madde alıcının eline henüz geçmemiş ise bu durumda fail tamamlanmış ya da henüz tamamlanmamış/teşebbüs aşamasında kalmış uyuşturucu veya uyarıcı madde satma suçundan dolayı değil de tamamlanmış olan satışa arz etme suçundan dolayı cezalandırılacaktır[49]. Çünkü TCK satışa teşebbüs niteliğinde değerlendirilebilecek olan satışa arzı suç olarak ifade etmektedir[55].

4.2.1.1.4.1.2.3. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Başkalarına Verme

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen hareketlerden bir diğeri uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak başkalarına verilmesidir. Ancak; TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında saymak suretiyle belirtilen hareketlerde olduğu gibi aynı maddenin 3. fıkrasında düzenlenen başkalarına verme kavramının tanımına ya da bu kavramla neyin kastediğildiğine dair anılan madde

metninde ya da TCK da yer alan diğer hükümlerde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bu nedenle doktrinde var olan tanımlara yer vermek suretiyle başkalarına verme kavramına açıklık getirmek gerekmektedir.

Vermek fiilinin anlamı; sözlükte; *"Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine eriştirmek, iletmek*[295]*"* olarak ifade edilmiştir. TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında suç olarak yaptırıma bağlanan başkasına verme hareketi açısından ise; doktrinde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Söz konusu tanımlarda; *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi başkasına verme; bir kimsenin mülkiyeti ya da zilyetliğinde bulundurduğu uyuşturucu veya uyarıcı özelliği bulunduğu kabul edilen maddeyi herhangi bir bedel almaksızın ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak başka bir kişiye vermesi*[258]*"*; *"Mülkiyetinde ya da zilyetliğinde bulundurduğu uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satma ya da satışa arz etme sayılmayacak şekilde ve bedel almaksızın başkasına devredilmesi*[176,263]*"* olarak ifade edilmektedir. Suçun hareket unsurunu ise, failin kendisine ait olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin mülkiyetini veya zilyetliğini herhangi bir bedel almaksızın başkalarına vermesine yönelik olarak gerçekleştirilen icrai hareket oluşturmaktadır[6,57].

Suçun oluşması bakımından devredilen maddenin doğal ya da sentetik olmasının herhangi bir önemi olmadığı gibi[183] başkasına verilen/devredilen maddenin cinsi ya da miktarı da önemli değildir. Önemli olan; söz konusu maddelerin mülkiyetinin herhangi bir bedel almaksızın karşı tarafa geçirilmesidir[267].

Devredilen maddenin türü ya da miktarı failin alacağı cezanın artırımı yönünden etkili olacaktır[49]. Failin kendisine ait olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi herhangi bir ücret karşılığında başkasına vermesi halinde, başkalarına verme suçu değil de uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satma suçu söz konusu olacaktır[51,277].

Failin söz konusu nitelikteki maddeyi hangi amaçla devrettiğinin bir önemi yoktur. Suçun oluşması bakımından fail kendisine ait olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin mülkiyetini ya da zilyetliğini hatır, acıma, dolandırmak gibi nedenlerle[259] devredebileceği gibi arkadaşlık ilişkisi, maddeye alıştırma ya da madde bağımlısı olan bir kişinin ihtiyacını karşılama gibi nedenlerle de devredebilir[56]. Benzer şekilde; failin, cinsel ilişkide bulunmak karşılığında, uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi cinsel ilişkide bulunacağı kişiye vermiş olması halinde, maddi bir karşılık söz konusu olmadığından failin bu türden hareketi başkalarına verme şeklinde ifade edilebilir[271].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi herhangi bir bedel ödemeksizin alan kişinin de söz konusu maddeyi hangi amaçla aldığı söz konusu maddeleri devreden failin sorumluluğunun niteliğinde herhangi bir değişikliğe yol açmayacaktır[56].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satmak isteyen failin, satış hareketi öncesinde, sırf denemesi maksadıyla numune olarak herhangi bir ücret almaksızın karşı tarafa vermesi halinde satış veya satışa arz değil başkalarına verme eylemi söz konusu olacaktır[172].

Anılan suçun oluşması bakımından failin herhangi bir kazanç ya da değer elde etmesi söz konusu olmadığından ve TCK'nın 188. maddesinin başlığının uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu olmasından dolayı başkasına verme fiilinin ticaret mantığıyla bağdaşmadığı ifade edilmektedir. Bedel barındırmayan başkalarına devretme hareketinin kavramsal olarak kazanç, kar veya değer elde etme gibi unsurları barındıran ticaret kavramı başlıklı bir suç ile uyumlu olmadığını ifade eden görüş bulunmaktadır[27].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi başkalarına verme suçu bakımından; suça konu olan maddenin fiilen başkasının eline geçmesi değil, söz konusu maddenin verildiği kişinin hakimiyet alanına bırakılması önemlidir. Dolayısıyla suç konusu madde fiilen verilmiş olmasa da verileceği kişinin hakimiyet alanına bırakılması ile suç tamamlanmış kabul edilecektir[177].

Kullanmak amacıyla bulundurduğu uyuşturucu veya uyarıcı maddenin bir kısmını kullanması maksadıyla bir başkasına vererek birlikte kullanan kişilerin hareketi; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında sanık açısından başkasına verme, alan açısından ise kabul etme olarak nitelendirilmeyip, her iki kişi de TCK'nın 191. maddesi kapsamında kullanmak için uyuşturucu madde bulundurmak suçundan dolayı cezalandırılması gerektiği ifade edilmiştir[177,258].

Elinde bulundurduğu uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi başkasına vermek maksadıyla değil de kullanmak için bulundurduğunu iddia eden failin durumu açısından, failin uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanıp kullanmadığının ve elinde bulundurduğu madde miktarının kişisel kullanım için yeterli miktarda olup olmadığı ya da yeterli miktarı aşıp aşmadığının tespit edilmesi önem arz etmektedir. Madde kullanan ve elindeki miktar kişisel kullanım miktarını aşmayan failin hareketi TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında değil de TCK'nın 191. maddesinde düzenlenen

kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurmak kapsamında değerlendirilecektir[27].

4.2.1.1.4.1.2.4. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Sevk Etme

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen hareketlerden bir diğeri uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak sevk edilmesidir. Ancak; TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında saymak suretiyle belirtilen hareketlerde olduğu gibi aynı maddenin 3. fıkrasında düzenlenen sevk etme kavramının tanımına ya da bu kavramla neyin kastediğildiğine dair anılan madde metninde ya da TCK da yer alan diğer hükümlerde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bu nedenle doktrinde var olan tanımlara yer vermek suretiyle sevk etme kavramına açıklık getirmek gerekmektedir.

Sevk etmek; sözlükte *"Göndermek, götürmek[295]"* olarak ifade edilmiştir. TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında suç olarak yaptırıma bağlanan sevk etme hareketi açısından ise doktrinde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Söz konusu tanımlarda; *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi sevk etme; bir kimsenin maliki ya da zilyedi olduğu uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi, kullanma dışında başka bir amaçla bulunduğu yerden başka bir yere bir başkası aracılığıyla göndermesi, yollaması[259]"; "Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi başka bir yere bir başkası aracılığıyla ticari amaçla göndermek[56]"* olarak ifade edilebilir.

Sevk etme suçunun hareket unsuru, suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin bulunduğu yerden, bir başka yere gönderilmesi, yollanması için gerekli olan icrai hareketlerdir[57].

Suçun oluşması bakımından; sevke konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin doğal ya da sentetik olmasının[183] uyuşturucu veya uyarıcı maddenin sevk edileceği yerin, maddenin bulunduğu yer ile uzak ya da yakın olmasının[179] sevkin herhangi bir bedel karşılığında olup olmadığının[176] önemi yoktur. Suçun oluşması bakımından suç unsuru maddeyi götüren kişinin götürdüğü maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde olduğunu bilip bilmemesinin de herhangi bir önemi yoktur[50]. Çünkü maddeyi bir yerden bir yere götüren kişinin, götürdüğü maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde olduğunu bilip bilmemesi kendi hukuki durumunun belirlenmesi açısından önem taşırken, sevk eden açısından suç, uyuşturucu veya uyarıcı nitelikteki bir maddenin bir yerden bir yere

götürülmesi ile oluşmuştur[258]. Taşıdığı maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde olduğu konusunda bilgisiz olan kişi bakımından kastın varlığından söz edilemeyeceğinden; bu kişi açısından sevke konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi nakletmek suçu oluşmayacaktır[27]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin sevki, bir kişi kullanılarak yapılabileceği gibi, kargoya vermek şeklinde posta veyahut nakil aracı yoluyla da gerçekleştirilebilir[287]. Sevk için bir insanın kullanılması halinde; suça konu olan maddeyi bir yerden bir yere taşıyan kişi sevk işini bisiklet, otomobil, tır gibi bir nakil aracılığıyla yapabileceği gibi kendi üzerinde taşıyarak da yapabilir[57].

Aynı fıkrada düzenlenen sevk etme suçunda nakil suçundan farklı olarak; suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin suçun faili ya da faile bağlı kişiler tarafından bizzat götürülmesi söz konusu değildir. Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi sevk etme suçunda; suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin başkaları aracılığıyla gönderilmesi, yollanması söz konusu iken; nakilde ise fail ya da faile bağlı kişiler tarafından bizzat götürme, taşıma söz konusudur[271]. Bir diğer ifadeyle, sevk etme suçunda fail ya da adamları suça konu olan maddeyi götüren değil gönderen iken; sevk eden kişi sevke konu olan maddenin maliki ya da zilyedidir. Nakletme suçunda ise; nakleden kişi nakle konu olan maddenin maliki ya da zilyedi olmayabilir ancak; nakle konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi bizzat kendisi ya da adamları tarafından götüren kişidir[57].

Suçun oluşması bakımından uyuşturucu veya uyarıcı maddenin bir başkasına devredilmek maksadıyla bir yerden bir yere götürülmesi, taşınılması gerekmektedir. Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi bir yerden başka bir yere gönderen failin amacı; söz konusu maddeyi bir başkasına temin etmek değil de kişisel kullanımı maksadıyla sevk etmek ise TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında sevk etme suçu değil de TCK'nın 191. maddesi kapsamında bulundurma suçu oluşacaktır. Ancak; fail tarafından, suça konu olan maddenin kişisel kullanım maksadı dışında başka bir amaçla bir yerden başka bir yere gönderilmesi durumunda TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında sevk etme suçu oluşacaktır[49,53].

Sevk hareketi; suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin gönderildiği veya taşındığı yere götürülmesi ile tamamlanır. Suçun oluşması bakımından uyuşturucu veya uyarıcı maddenin götürüldüğü yer ya da gönderileceği kişiye ulaşması, eline geçmesi zorunlu değildir[51]. Kaldı ki; söz konusu madde alıcının eline geçtiği anda sevk

değil satma veya başkalarına verme aşaması söz konusu olacağından fail artık sevk etme hareketi dolayısıyla değil de satma veya başkalarına verme hareketi dolayısıyla cezalandırılacaktır[48].

Anılan suç bakımından, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında düzenlenen diğer suçlar da olduğu gibi sevk etme hareketinin de Türkiye içerisinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Aksi halde; TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası uygulanacaktır[52].

Başka ülkelerden getirilen ve Türkiye dışında başka ülkelere götürülmesi planlanan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin, varması planlanan ülkeye götürülebilmesi maksadıyla Türkiye'den transit geçirilirken tespit edilmesi durumunda, suça konu olan maddenin Türkiye'de bırakılacağına dair herhangi bir delil söz konusu değilse TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ithal suçu değil TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında sevk etme veya nakil suçu oluşacaktır[177,258].

4.2.1.1.4.1.2.5. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Nakletme

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen hareketlerden bir diğeri uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak nakledilmesidir. Ancak; TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında saymak suretiyle belirtilen hareketlerde olduğu gibi aynı maddenin 3. fıkrasında düzenlenen nakletme kavramının tanımına ya da bu kavramla neyin kastediğildiğine dair anılan madde metninde ya da TCK da yer alan diğer hükümlerde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bu nedenle doktrinde var olan tanımlara yer vermek suretiyle nakletme kavramına açıklık getirmek gerekmektedir.

Nakletme; sözlükte; *"Nakil işini yapmak, bir yerden başka bir yere geçirmek, iletmek[295]"* olarak ifade edilmiştir. TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında suç olarak yaptırıma bağlanan nakletme hareketi açısından ise doktrinde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Söz konusu tanımlarda; *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi nakletme; maliki ya da zilyedi olduğu uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kullanmak dışında bir amaç ile bir yerden başka bir yere bizzat kendisi ya da kendisine bağlı kişiler tarafından götürülmesi[271]"; "Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi bir yerden bir yere taşımak[56]"; "Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin mülkiyetinin ya da faydanılmasının başka birisine devredilmesi[183]"* olarak ifade edilmektedir.

Nakletme suçunun hareket unsuru, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin bulunduğu yerden başka bir yere götürülmesi için gereken hareketler oluşturmaktadır[57].Suçun oluşması bakımından uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi nakleden kişinin, naklettiği şeyin uyuşturucu veya uyarıcı madde olduğunu biliyor olması gerekmektedir. Dolayısıyla naklettiği şeyin, uyuşturucu veya uyarıcı madde olduğunu bilmeyen veya bu hususta yanılan kişi bakımından kastın varlığından söz edilemeyeceği için bu kişinin TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında nakletme suçundan dolayı da sorumluluğu söz konusu olmayacaktır[51,182].

Doktrinde hakim olan görüş nakletme, nakle konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin gideceği yere kadar götürülmesi ile tamamlanacak olup, nakledilen maddenin alıcısının eline geçmesi gerekmediğini belirtmektedir[57,172,176 ,267]. Suç konusu maddenin nakil işlemi tamamlandıktan sonra, madde aynı kalmak koşuluyla faillerin değişmesi halinde artık uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurma, satma, satışa arz etme, satın alma, depolama hareketleri söz konusu olabilecektir[277].

Doktrinde mevcut olan bir başka görüş ise nakletmeyi; suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ticareti ile doğrudan ilişkisi olmayan bir kişinin, söz konusu maddeyi bir yerden bir yere götürmesi ve teslim etmesi olarak ifade etmektedir. Bu görüş kapsamında; nakil işleminin tamamlanabilmesi için; bir yerden başka bir yere gönderilen maddenin teslim edilmesi gerekmektedir. Doktrinde hakim olan anlayıştan farklı bir yaklaşım benimseyen bu görüş; bu türden bir tanımlamanın, nakletme hareketi ile aynı fıkrada düzenlenen bir diğer seçimlik hareket olan sevk etme hareketinin farkını ortaya koymak bakımından önemli olduğu gibi suçun tamamlanması ve teşebbüs aşamasında kalması bakımından da belirleyici olduğunu ifade etmiştir[52].

Fail suça konu olan maddeyi bir başkasına temin etmek maksadıyla değil de kendi kişisel kullanımı maksadıyla naklediyorsa ve nakledilen uyuşturucu veya uyarıcı madde miktarı kişisel kullanım miktarını da aşmıyorsa[259] bu durumda TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası bakımından değil TCK'nın 191. maddesi bakımından kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurmaktan dolayı sorumlu olacaktır. TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası bakımından nakilden söz edebilmek için, nakle konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kişisel kullanım maksadı dışında bir amaç ile bir yerden başka bir yere nakledilmesi gerekmektedir[53]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi

satmak, bir başkasına iftira atmak maksadıyla kullanacak olmak kişisel kullanım amacı dışındaki durumlara örnek olarak gösterilebilir[179].

Suçun oluşması bakımından naklin kısa ya da uzun mesafeli olmasının, bir bedel karşılığında yapılıp yapılmamasının herhangi bir önemi yoktur[49]. Nakilde kullanılan aracın türü de suçun oluşması bakımından herhangi bir önem arz etmemektedir. Öyle ki; uyuşturucu veya uyarıcı madde gemi, bisiklet gibi bir nakil aracılığıyla nakledilebileceği gibi çeşitli hayvanlar kullanılarak[177] nakledilebileceği gibi ya da kişi suça konu olan maddeyi kendi üzerinde ya da beden boşluklarında da nakledebilir[176]. Kişinin bir başkasına vermek üzere uyuşturucu veya uyarıcı madde nakledерken hareket halinde olan bir vasıtada yakalanması halinde TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında nakletme suçu söz konusu olacaktır[20].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında suç olarak düzenlenen nakletme hareketi ile aynı fıkrada düzenlenen ve benzerlik gösterdiği sevk etme hareketi arasındaki farklar bulunmaktadır. Nakletme suçunda, suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi nakleden, maddenin maliki ya da zilyedi olabileceği gibi olmayabilir de. Ancak, nakleden suç konusu uyuşturucu maddeyi bizzat kendisi ya da kendisi ile çalışan kişiler aracılığıyla götüren kişidir. Oysa sevk etme suçu bakımından ise; suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi sevk eden, maddenin maliki ya da zilyedi olmakla birlikte maddeyi bizzat kendisi ya da kendisi ile çalışan kişiler aracılığıyla gönderendir[57]. Dolayısıyla, nakletme suçunda taşınan uyuşturucu veya uyarıcı madde götüren kişiye/ faile ait olabileceği gibi başka bir kişiye de ait olabilir. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde; suça konu olan maddenin maliki açısından sevk etme suçu oluşurken, maddeyi taşıyan/götüren kişi açısından ise nakletme suçu oluşacaktır[174].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası bakımından nakletme suçunun söz konusu olabilmesi için; naklin ülke içerisinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Aksi bir durumda; naklin ülke içerisinden dışarıya ya da dışarıdan ülke içerisine olup olmadığına göre TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ihraç ya da ithal suçlarına sebebiyet verecektir[174,277]. Başka ülkelerden getirilen ve Türkiye dışında başka ülkelere götürülmesi planlanan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin, varması planlanan ülkeye götürülebilmesi maksadıyla Türkiye'den transit geçirilirken tespit edilmesi durumunda, suça konu olan maddenin Türkiye'de bırakılacağına dair herhangi bir delil söz konusu

değilse TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında ithal suçu değil TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında sevk etme veya nakil suçu oluşacaktır[177,258,263].

4.2.1.1.4.1.2.6. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Depolama

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen hareketlerden bir diğeri uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak depolamaktır. Ancak; TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında saymak suretiyle belirtilen hareketlerde olduğu gibi aynı maddenin 3. fıkrasında düzenlenen depolama kavramının tanımına ya da bu kavramla neyin kastediğildiğine dair anılan madde metninde ya da TCK da yer alan diğer hükümlerde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bu nedenle doktrinde var olan tanımlara yer vermek suretiyle depolama kavramına açıklık getirmek gerekmektedir.

Depolamak fiilinin anlamı sözlükte; *"Saklamak veya korumak amacıyla ambara koymak, depo etmek, biriktirmek, ambarlamak[295]"* olarak ifade edilmiştir. TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında suç olarak yaptırıma bağlanan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi depolamak hareketi açısından ise; doktrinde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Söz konusu tanımlarda uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi depolamak; *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin değişik yerlere sevk edilmek üzere geçici olarak bir yerde bekletilmesi[277]"*; *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin gizlenmesi ve yeri geldiğinde gizlenilmek üzere konulduğu yerden çıkarılarak kullanmak üzere bir yere istiflenmesi[267]"* olarak ifade edilmektedir. Suçun hareket unsuru ise; suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı niteliği bulunan maddenin kullanım dışında bir amaç ile herhangi bir yerde tutulması/saklanması için gerekli olan icrai hareketlere başlanmasıdır[174]. Suç ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak uyuşturucu veya uyarıcı maddenin depolanması ile tamamlanır[259].

Depolamak hareketi bakımından kişinin cezalandırılabilmesi için depolama süresinin herhangi bir önemi yoktur. Dolayısıyla, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin depolanması suçu bakımından uzun süreli depolama ile kısa süreli depolama aynı anlama gelmektedir[176].

Suçun oluşması bakımından depolama hareketinin herhangi bir bedel karşılığında ya da bedelsiz olarak yapılmasının bir önemi olmadığı gibi[56] depo olarak kullanılan yerin mülkiyetinin depolayana ait olması gibi bir zorunluluk da yoktur[50].

Depolama işleminin illa ki bir depoda yapılmasının da önemi yoktur. Başkasına ait olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi evinde, işyerinde, evinin ya da iş yerinin bahçesinde, ağılda, ahırda, çatı katında, evdeki bir çantanın içerisinde, garajında ve hatta aracında bulunduran kişi depolama suçu kapsamında cezalandırılacaktır[176,258]. Söz konusu hüküm ile ulaşılmak istenen ise; uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi nakledip sevketmeyen, satın almayan, kendisi için kabul etmeyen kimselerin söz konusu uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi anılan özelliğini bilerek belirli bir yerde tutmasını cezasız bırakmamak olduğu ifade edilmektedir[271].

Depolanan maddenin miktarının az ya da çok olmasının da söz konusu suçun oluşması bakımından herhangi bir önemi yoktur[48]. Depolama suçunun oluşması bakımından; failin, depolamaya konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin maliki /mülkiyetine sahip olmasının ya da başkasına ait olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi depolamasının herhangi bir önemi olmadığını ve failin başkasına ait uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi bulundursa dahi suçun oluşacağını ifade eden görüşler dışında[50,177] depolama suçunda, suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin failden başka bir kişiye ait olduğunu ve depolayan olarak failin, suça konu olan maddeyi malikinin ya da zilyedinin bilgisi ve rızası dahilinde depoladığını ifade eden görüş de mevcuttur. Aksini iddia eden görüş; depolamaya konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin fail dışında bir kişiye ait olduğunu ifade etmektedir[181,258].

Depolamak hareketi, TCK'nın aynı maddesinin aynı fıkrası kapsamında düzenlenen başka bir hareket olan uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurmak ile karıştırılabilir. Depolamaktan kast edilen; kişinin kontrol edemeyeceği veya doğrudan hakimiyet alanında bulunduramayacağı miktardaki uyuşturucu veya uyarıcı maddenin saklanması, tutulmasıdır. Örneğin; failin, bir kilonun altındaki miktarda olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satma amacı ile doğrudan hakimiyet kurabileceği yerlerde saklaması, tutması mümkün olduğundan böyle bir ihtimalin varlığı halinde failin hareketinin TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi bulundurmak kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Ancak; söz konusu nitelikteki maddenin onlarca-yüzlerce kilo olması durumunda; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında teknik olarak bulundurulmasının mümkün olmadığını ve dolayısıyla bu miktarlardaki maddenin saklanması ya da belirli bir yerde tutulması hareketini gerçekleştiren failin cezai sorumluluğunun depolama kapsamında

değerlendirilmesi gerektiğini ifade eden görüş bulunmaktadır[52]. Diğer taraftan, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında düzenlenen bulundurma hareketine ek olarak depolama hareketinin de seçimlik hareketler arasında sayılarak suç olarak düzenlenmesinin, bir tekrar olduğunu, çünkü depolama ve bulundurma hareketleri açısından aynı cezai yaptırım öngörüldüğünü belirten ve zaten bulundurma kavramının depolama kavramına oranla daha geniş bir içeriğe sahip olduğundan depolamanın bulundurma kavramı içerisinde ele alınabileceğini ifade eden görüş bulunmaktadır[6,174].

Failin işlediği suçun, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında mı yoksa TCK'nın 191. maddesi kapsamında mı değerlendirileceği kastına göre belirlenecektir. Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kullanmak maksadı ile değil de kullanmak dışında bir amaç ile depolayan failin davranışı TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yaptırıma bağlanan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi depolamak olarak nitelendirilecektir. Aksi halde; kendi kişisel kullanımına yetecek miktarda uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi depolayan ve sırf bu maksat ile depoladığı mevcut deliller ile desteklenen failin hareketi TCK'nın 191. maddesi kapsamında kullanmak için uyuşturucu madde bulundurma olarak değerlendirilecektir. TCK'nın farklı iki maddesinden hangisinin uygulanacağı noktasındaki ayrımın; depolamaya konu olan maddenin miktarından ziyade, failin kullanım maksadıyla depolayıp depolamadığı üzerine şekillendiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla; günlük kullanım miktarından fazla miktarda maddenin depolanarak bulundurulduğu tespit edildiğinde, depolanan madde miktarının yıllık kullanım miktarını da aşmaması koşulu ile, failin cezai sorumluluğunun belirlenmesi açısından depolamanın kullanmak üzere olup olmadığı hususu açığa kavuşturulmalıdır[53]. Bu açıdan; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yer alan depolama suçunun işlenebilmesi için; failin uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kendi kullanım amacı dışında başkalarına temin etmek üzere bir yerde tutması gerekmektedir[177].

4.2.1.1.4.1.2.7. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Satın Alma

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen hareketlerden bir diğeri uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak satın alınmasıdır. Ancak; TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında saymak suretiyle belirtilen hareketlerde olduğu gibi aynı maddenin 3. fıkrasında düzenlenen satın alma kavramının

tanımına ya da bu kavramla neyin kastediğildiğine dair anılan madde metninde ya da TCK da yer alan diğer hükümlerde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bu nedenle doktrinde var olan tanımlara yer vermek suretiyle satın alma kavramına açıklık getirmek gerekmektedir.

Satın almak sözlükte; *"Bir nesneyi belirlenen fiyatını ödeyerek kendine mal etmek*[295]*"* olarak ifade edilmiştir. TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında suç olarak yaptırıma bağlanan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satın almak hareketi açısından ise doktrinde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Söz konusu tanımlarda uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satın almak; *"Bir kimsenin, malikinden ya da zilyedinden ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi bedel karşılığından devralması*[259]*"; "Uyuşturucu veya uyarıcı madde üzerindeki fiili ve hukuki tasarruf edebilme hakkının bir bedel veya sair ivaz karşılığında elde edilmesi*[271]*"* olarak ifade edilmektedir. Tanımda geçen sair ivaz kavramına örnek olarak; failin elindeki bir uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi başkasında bulunan başka bir uyuşturucu veya uyarıcı madde ile değiştirmesi gösterilebilir. Bu türden bir el değiştirme; aslında her iki maddenin de bir bedeli olduğundan bedel karşılığında el değiştirme olarak kabul edilerek söz konusu suçu işleyen failin hareketi TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satın almak kapsamında değerlendirilecektir[208].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alma suçunun hareket unsurunu; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin mülkiyetini ya da zilyetliğini bir bedel karşılığında başkasından devralmaya yönelik icrai hareketleri oluşturmaktadır[57].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında yaptırıma bağlanan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satın alan ifadesi ile kastedilen, söz konusu maddelerin kazanç sağlamak maksadı ile satın alınması olup[177] satın alma suçunun oluşabilmesi için uyuşturucu veya uyarıcı maddenin satın alma hareketinin yurt içerisinde gerçekleşmesi gerekmektedir[176]. Yurt dışından satın alınarak ülkemize getirilen uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin olmak üzere; suçun faili, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında da değil de TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen ithale ilişkin hüküm doğrultusunda cezalandırılacaktır[267].

Satın alma suçunun oluşması bakımından, tıpkı uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satma, satışa arz etmede olduğu gibi suç teşkil eden satın alma hareketinin bir

kez yapılmış olması yeterli olmakla birlikte satın alma hareketini gerçekleştiren kişinin bu işi meslek haline getirmiş olmasına da gerek yoktur[20]. Satın alınan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin cinsi ve miktarının da suçun oluşması bakımından bir önemi yoktur. Tıpkı satmak ve satışa arz etmede olduğu gibi, sırf tespit edilen maddenin miktarın az olmasından kaynaklı uyuşturucu veya uyarıcı nitelikte madde olup olmadığı tespit edilemiyor veya tespit edilen maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde olmadığı bilirkişi raporu ile tespit edilmiş ise satın alma hareketi oluşmayacaktır[49]. Ancak; her ne kadar satın alma suçu bakımından satın alınan maddenin miktarı önem arz etmese de; failin maddeyi satın almak ile ilgili amacının kullanmak mı yoksa başka herhangi bir amaç mı olduğunun belli olmadığı ya da belirlenemediği durumlarda uyuşturucu maddenin miktarı failin amacını belirlemek maksadı ile dikkate alınabilecektir[263]. Bu anlamda; kişisel kullanım sınırını aşmayacak miktarda madde satın alan kişinin hareketi, maddenin kullanmak maksadı dışında satın alındığına ilişkin herhangi bir amacın/delilin saptanamaması halinde, şüpheden sanık yararlanır ilkesi doğrultusunda TCK'nın 191. maddesi kapsamında kullanmak maksadıyla bulundurma suçu kapsamında değerlendirilecektir[179]. Kişisel kullanım sınırını aşan miktarlarda uyuşturucu veya uyarıcı maddenin satın alan failin hareketi ise TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında satın alma hareketi oluşacaktır[57].

Satın alma hareketi, TCK'nın 188. maddesinde ve TCK'nın 191. maddesinde suç olarak yaptırıma bağlanmıştır. Dolayısıyla satın alma hareketinin TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası mı yoksa TCK'nın 191. maddesi kapsamında mı değerlendirileceği hususunda dikkat edilmesi gereken nokta failin söz konusu maddeyi ticari amaçla mı yoksa kişisel kullanım maksadıyla mı satın aldığıdır[52]. Failin, uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri kişisel kullanım hedefi ile değil de ticaret maksadıyla satın alması durumunda fail TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satın alan hükmü kapsamında cezalandırılacaktır. Ancak, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin, söz konusu maddeleri satın alan kişinin kişisel gereksinimlerini/kullanım ihtiyacını karşılamak maksadıyla satın alınması durumunda fail, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında değil TCK'nın 191. maddesi kapsamında cezalandırılacaktır. Fail tarafından satın alınan uyuşturucu veya uyarıcı madde miktarı failin kullanmak maksadıyla satın aldığı iddiasını doğrular nitelikte ise ve ticaret maksadıyla aldığını kanıtlayacak herhangi bir

delil elde edilememiş ise bu durumda fail TCK'nın 191. maddesi kapsamında cezalandırılacaktır[20,53,287]. Doktrinde hakim olan bu görüş; kişisel kullanım miktarının kişiden kişiye göre değişebileceği, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin küçük küçük miktarlara bölünerek ticaretinin sağlanabileceği ve dolayısıyla TCK'nın 188. maddesinin dolanılabileceği, failin kastının suçun konusunun miktarına göre tespitinin kusur ilkesi temel alınmış bir ceza hukuku bakımından kabul edilemeyeceği gerekçeleriyle eleştirilmiştir[172].

Suçun tamamlanması açısından; satın alma anlaşmasının yapılması yeterli olmayıp[287] satın alınan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin satın alan kişinin zilyetliğine geçirilmesi gerekmektedir[179].

4.2.1.1.4.1.2.8. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Kabul Etme

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen hareketlerden bir diğeri uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak kabul edilmesidir. Ancak; TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında saymak suretiyle belirtilen hareketlerde olduğu gibi aynı maddenin 3. fıkrasında düzenlenen kabul etme kavramının tanımına ya da bu kavramla neyin kastediğildiğine dair anılan madde metninde ya da TCK da yer alan diğer hükümlerde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bu nedenle doktrinde var olan tanımlara yer vermek suretiyle kabul etme kavramına açıklık getirmek gerekmektedir.

Kabul etme sözlükte; *"Bir armağanı alma[295]"* olarak ifade edilmiştir. TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında suç olarak yaptırıma bağlanan kabul etme hareketi açısından ise doktrinde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Söz konusu tanımlarda uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kabul etme; *"Bir kimsenin başkasına ait olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin zilyetliğini herhangi bir karşılık vermeksizin kişisel kullanımı dışında bir amaçla alması[176]"; "Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kazanç maksadıyla kendi eline ya da egemenliği altına geçesini sağlamak olarak[267]"* ifade edilmektedir.

Kabul etme suçunun hareket unsurunu; başkasına ait olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin mülkiyetini ya da zilyetliğini herhangi bir ücret ödemeksizin kendi üzerine almaya yönelik icra hareketleri oluşturmaktadır[50,57].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kabul edilmesi hareketi açısından en önemli nokta söz konusu maddelerin herhangi bir karşılık verilmeksizin alınmasıdır. Bir bedel karşılığında alınması durumunda satın alma suçu/hareketi söz konusu olacaktır[258].

Kabul etme hareketinin oluşması bakımından uyuşturucu maddenin cinsinin ya da miktarının önemi yoktur. Ancak her ne kadar kabul edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddenin miktarı suçun oluşması bakımından etkili olmasa da failin kastının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır[57].

Kabul etme hareketi, TCK'nın 188. maddesinde ve TCK'nın 191. maddesinde suç olarak yaptırıma bağlanmıştır. Kabul etme hareketinin TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında mı yoksa TCK'nın 191. maddesi kapsamında mı değerlendirileceği hususunda dikkat edilmesi gereken nokta failin söz konusu maddeyi ticari amaçla mı yoksa kişisel kullanım maksadıyla mı kabul ettiğidir[52]. Kanunun farklı maddelerinde yaptırıma bağlanan kabul etme hareketi bakımından failin cezai sorumluluğunu belirleyebilmek açısından kastına dikkat etmek gerekecektir[51]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi ticari kazanç elde etme maksadıyla[177] kullanmak dışında bir amaçla kabul eden failin cezai sorumluluğu TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında belirlenecek iken[174] uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kullanmak maksadıyla kabul eden ve tespit edilen madde miktarı da kişisel kullanım miktarını aşmayan failin cezai sorumluluğu ise, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında değil de TCK'nın 191. maddesi kapsamında belirlenecektir[57,177]. Anılan suçların ayrımı bakımından, tespit edilen maddenin kişisel kullanım sınırını aşmasına ek olarak, kullanma dışında herhangi bir amaç ile kabul edildiğini ortaya koyan herhangi bir delil sunulamadığı takdirde failin eylemi TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası değil TCK'nın 191. maddesi kapsamında değerlendirilecektir[259]. Söz konusu maddelerin hatır için kabul edilmesi kullanmak dışında amaca örnek olarak gösterilebilir[27].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yaptırıma bağlanan kabul etme suçunun tamamlanması açısından, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kişinin fiili hakimiyetine bırakılması gerekmez, söz konusu maddeyi kabul eden kişinin istediği yere bırakılması[176] ya da istediği kişiye teslim edilmesi ile suç tamamlanmış sayılır[53]. Bir diğer ifadeyle, kabul etme hareketi; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kabul eden kişinin fiili veya hukuki egemenliğine geçişi ile tamamlanır[277].

4.2.1.1.4.1.2.9. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeyi Bulundurma

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen hareketlerden bir diğeri uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak bulundurulmasıdır. Ancak; TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında saymak suretiyle belirtilen hareketlerde olduğu gibi aynı maddenin 3. fıkrasında düzenlenen bulundurma kavramının tanımına ya da bu kavramla neyin kastediğildiğine dair anılan madde metninde ya da TCK da yer alan diğer hükümlerde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bu nedenle doktrinde var olan tanımlara yer vermek suretiyle bulundurma kavramına açıklık getirmek gerekmektedir.

Bulundurma sözlükte; *"Var olmasını, hazır bulunmasını sağlamak, eksik etmemek*[295]*"* olarak ifade edilmiştir. TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında suç olarak yaptırıma bağlanan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi bulundurma hareketi açısından ise doktrinde çeşitli tanımlar yapılmıştır. Söz konusu tanımlarda uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi bulundurma; *"Bir kimsenin kendisine ya da başkasına ait olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi, başkasına satmak yeni uyuşturucu imal etmek gibi kişisel kullanım maksadı dışında ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak fiili veya hukuki egemenliği altında, o uyuşturucu veya uyarıcı madde üzerinde tasarruf imkanı bulunacak şekilde tutması*[176]*"; "Uyuşturucu veya uyarıcı madde üzerinde fiili egemenlik ilişkisinin devam ettirilmesi*[208]*"; "Depolamak, satın almak ve kabul etmek fiilleri dışındaki bir nedenle uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi herhangi bir nedenle egemenlik altında tutma*[56]*"* olarak tanımlanmaktadır.

Anılan suç tanımında yer alan fiili veya hukuki egemenlik kurmaktan kastedilen ise failin istediği zaman uyuşturucu veya uyarıcı maddeye ulaşabilmesi ve ulaştığı suça konu madde üzerinde eylemsel veya hukuksal olarak tasarrufta bulunabilme imkanına sahip olmasıdır[259].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurma suçunun hareket unsurunu; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin fiili ve/veya hukuksal olarak egemenlik altında tutulmasına ilişkin icra hareketleri oluşturmaktadır[57]. Suç, bulundurulan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin yakalanması ile tamamlanacaktır[271].

Fail suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kendi yanında bulundurabileceği gibi mülkiyeti kendisine ait olan ya da mülkiyeti kendisine ait olmasa da, mülkiyeti kendine ait olmayan yere girmek veya orada bulunan madde üzerinde

istediği şekilde her türlü tasarruf hakkı kendisine ait olan bir yerde de bulundurabilir[277,287]. Fail, uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi arabasında, evinde, başka bir yerde ya da üzerinde bulundurabilir[53]. Suçun oluşması bakımından suçun konusu olan maddeyi failin ne şekilde sağladığının bir önemi olmadığından fail bulundurduğu maddeyi bulmuş, çalmış olabileceği gibi madde faile miras yoluyla intikal etmiş de olabilir[53,172]. Bir diğer ifadeyle, bulundurulan maddeye ilişkin zilyetlik hukuka uygun ya da hırsızlık gibi hukuka aykırı yoldan da kazanılabilir[48]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi yanında bulunduran kişinin yanında bulundurduğu uyuşturucu veya uyarıcı maddenin sahibi olup olmamasının, suçun failinin maddeyi herhangi bir bedel karşılığında ya da bedelsiz olarak bulundurmasının[50] maddenin fiili ya da hukuki zilyedi olmak, o madde üzerinde tasarruf olanağına sahip olmak kaydıyla kısa ya da uzun süreli olarak bulundurulmasının[53] ya da suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin doğal ya da sentetik olmasının suçun oluşması bakımından herhangi bir önemi yoktur[183]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurma hareketi kesintisiz bir suç özelliği göstermektedir[208].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında seçimlik hareket olarak düzenlenen bulundurma hareketi, TCK'nın 191. maddesinde de suç olarak yaptırıma bağlanmıştır. Dolayısıyla bulundurma hareketinin; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında mı yoksa TCK'nın 191. maddesi kapsamında mı değerlendirileceği hususunda dikkat edilmesi gereken nokta; failin söz konusu maddeyi ticari amaçla mı yoksa kişisel kullanım maksadıyla mı gerçekleştirildiğidir[52]. Suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satmak, başkasına suç atmak gibi kişisel kullanım amacı dışında bulunduran failin cezai sorumluluğu TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında belirlenecekken; söz konusu maddeyi kendi kişisel kullanım amacı için bulunduran ve bulundurduğu madde miktarı kişisel kullanım miktarını aşmayan failin cezai sorumluluğu ise TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında değil de TCK'nın 191. maddesi kapsamında belirlenecektir[271].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarından dolayı yargılananlar genellikle, suça konu olan maddeyi kullanmak maksadıyla bulundurduklarını iddia ettiklerinden, böyle bir ihtimalde failin uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kendi kişisel kullanımı için mi yoksa kişisel kullanım dışında başka bir amaçla mı bulundurduğunu yani kastını belirlemek önem taşımaktadır[49-50]. Bulundurulan uyuşturucu veya uyarıcı

madde miktarı; her ne kadar TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında bulundurma suçunun oluşması bakımından herhangi bir öneme sahip değilse de failin kastını belirlemek açısından oldukça önemlidir[27]. Suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi bulunduran failden, bir yıllık kullanım miktarını aşacak şekilde madde ele geçirilmesi durumunda artık TCK'nın 191. maddesi kapsamında kullanma maksadıyla bulundurmadan değil de TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında bulundurmadan bahsedilecektir[51] Bu konuya ilişkin karar verilirken, Y. 10. CD. 27.04.2009 Tarih ve 2007/21016E. 2009/7506K. Sayılı İlamında olduğu gibi genellikle bir yıllık kişisel kullanıma yetecek miktar esas alınmaktadır[313]. Ancak; üzerinde uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurduğu tespit edilen kişiden ele geçirilen uyuşturucu veya uyarıcı maddenin miktarının az olması, kişinin kendisinin uyuşturucu veya uyarıcı madde kullandığının tespit edilmesi ve suça konu olan madde üzerinden herhangi bir kazanç amacı olduğunun tespit edilememesi halinde suç teşkil eden bulundurma hareketi TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında değil TCK'nın 191. maddesi kapsamında değerlendirilecektir[267].

Suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kişisel kullanım maksadıyla ve kişisel kullanım maksadı dışında bir nedenle bulunduran failin cezai sorumluluğunu belirlemek açısından dikkat edilmesi gereken nokta, bulundurduğu maddeyi her iki amacını da karşılamak üzere birbirinden ayırıp ayırmadığıdır. Bulundurduğu uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kişisel kullanım amacı için gereken miktar ve diğer amaçları için gereken miktar olmak üzere birbirinden ayıran fail gerçek içtima kuralları kapsamında her iki suçtan da ayrı ayrı cezalandırılacaktır[263]. Ancak, bu türden bir ayrıma gitmeyen yani kullandığı ve kullanmak dışında herhangi bir nedenle bulundurduğu maddeyi birbirinden ayırmayan failin cezai sorumluluğu açısından iki farklı ihtimali değerlendirmek gerekecektir. İlk ihtimalde; maddeleri ayırmayan failin uyuşturucu veya uyarıcı madde kullandığı teknik bir yöntemle saptanması halinde fail gerçek içtima kuralları kapsamında her iki suçtan da ayrı ayrı cezalandırılacaktır. Ancak failin, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullandığının teknik olarak saptanamaması durumunda ise, fail sadece TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında düzenlenen bulundurma suçu dolayısıyla cezalandırılacaktır[258].

Failin kastını belirlemek açısından; failin geçimini sağlamak için bir işinin olup olmadığı, daha önceden uyuşturucu veya uyarıcı madde suçundan dolayı ceza alıp

almadığı, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin bulundurulduğu yerin özelliği, bulunduğu paketlerin biçimi ve sayısı, uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri satmak için müşteri arayan ve alıcı rolündeki görevliye satmayı öneren kişide olduğu gibi kullanma dışında bir amaçla bulundurulduğunu gösteren hareketlerin olup olmadığı dikkate alınabilecek diğer kıstaslardır. Bu açıdan, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin çok sayıda küçük paketçikler şeklinde hazırlanması, samanlıkta ya da depoda gizli bir şekilde tutulması, maddeyi bulunduran kişinin gelir getiren bir işte çalışmıyor olması, bulundurulan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin yakalanmasından önce uyuşturucu veya uyarıcı madde temin etme suçundan dolayı cezalandırılması gibi kriterler uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kullanma dışında bir amaçla bulundurduğunu gösteren belirtiler olarak karşımıza çıkabilir[57].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında birbirine seçimlik hareket olarak yaptırıma bağlanan bulundurmak ve kabul etmek hareketleri açısından; uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurmak için uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kabul etmek zorunludur. Bu açıdan; failin uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurabilmesi için kabul etmesi gerektiğinden, kabul etmek ve bulundurmak birbirini zorunlu olarak izleyen fiillerdir ve geçitli suç özelliği gösterirler. Uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurması dolayısıyla hem kabul etme hem de bulundurma hareketini gerçekleştiren fail; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında sadece bulundurma hareketinden dolayı cezalandırılacaktır[51,277].

Kullanmak dışında bir başkasına iftira atmak maksadıyla uyuşturucu veya uyarıcı madde bulunduran ve bulundurduğu maddeyi iftira atacağı kişinin evine koyup da durumdan güvenlik güçlerini haberdar eden fail, gerçek içtima kuralları kapsamında hem TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında bulundurma hem de iftira suçlarından dolayı ayrı ayrı cezalandırılacaktır[258].

4.2.1.1.4.1.3. Reçeteye Bağlı Olan Uyuşturucu ve Uyarıcı Maddelerle İlgili Suçların Hareket Unsuru

TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrasında düzenlenen suçun hareket unsurunu üretimi resmi makamların iznine veya satışı yetkili tabip tarafından düzenlenen reçeteye bağlı olan ve uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran maddelerin reçetesiz, Sağlık Bakanlığı tarafından çıkarılan genelgelerde tespit edilen usullere uyulmaksızın,

imali, ithali, ihracı, ülke içerisinde satılması, satışa arz edilmesi, başkalarına verilmesi, sevk edilmesi, nakledilmesi, depolanması, satın alınması, kabul edilmesi, bulundurulması şeklindeki hareketler oluşturmaktadır[27]. Söz konusu hareketler bakımından daha önceden yapılan açıklamalar TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrası bakımından da geçerli olduğundan bu hareketler çalışmanın bu kısmında tekrardan açıklanmamıştır.

TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrasında yer alan düzenleme içerisinde; *"Üretimi resmi makamların iznine veya satışı yetkili tabip tarafından düzenlenen reçeteye bağlı olan ve uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran her türlü madde açısından da yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanır."* ifadesine yer verildiğinden, anılan fıkrada TCK'nın 188. maddesinin ilk beş fıkrasına göndermede bulunulmuştur. TCK'nın 188. maddesinin 8. fıkrasında ise; *"Bu maddede tanımlanan suçların tabip, diş tabibi, eczacı, kimyager, veteriner, sağlık memuru, laborant, ebe, hemşire, diş teknisyeni, hastabakıcı, sağlık hizmeti veren, kimyacılıkla veya ecza ticareti ile iştigal eden kişi tarafından işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır."* hükmüne yer verildiğinden, 8. fıkrada da diğer fıkralara göndermede bulunulmuştur. Dolayısıyla TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrasındaki gönderme TCK'nın 188. maddesinin 8. fıkrasını da kapsamaktadır. Kanun koyucu TCK'nın 188. maddesi kapsamında yer alan suçları 1. ve 3. fıkrada düzenlemiştir. Göndermede bulunan norm, gönderileni de kapsadığından, daha önceden anılan suçlar bakımından yapılan açıklamalar 6. fıkra bakımından da geçerlidir[171,186].

TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrasında sayılan maddelerin diğerlerine göre daha kolay temin edilebilir nitelikte olmasından dolayı ceza adaletini sağlamak maksadıyla, söz konusu fıkra kapsamında suçun işlenmesi durumunda verilecek cezanın hakimin takdirine bağlı olarak indirilebileceği hükme bağlanmıştır[179].

Anılan suç, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti başlığı altında düzenlendiğinden; suçun oluşması bakımından, bizzat uyuşturucu veya uyarıcı madde olmasa da, üretimi resmi makamların iznine veya satışı yetkili tabip tarafından düzenlenen reçeteye bağlı olan ve uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran her türlü maddeye yönelik fiillerin kazanç sağlamak maksadıyla gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ancak bu durumda; TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrası uygulanacaktır. Kişinin, TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrası kapsamında suça konu olan maddeleri

reçetesiz veya yetkili makamların izni olmaksızın kendi kullanımı için satın alması, bulundurması, kabul etmesi durumunda ise; TCK'nın 191. maddesinde, TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrasında düzenlenen maddelere yönelik herhangi bir hüküm bulunmadığından suç ve cezaların kanuniliği ilkesi kapsamında gerek TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrası kapsamında gerekse TCK'nın 191. maddesi kapsamında suç oluşmayacaktır[27].

4.2.1.1.4.1.4. Uyuşturucu ve Uyarıcı Etkisi Olmayan Ancak Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Üretiminde Kullanılan Maddeler İle İlgili Suçun Hareket Unsuru

TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrasında düzenlenen suçun hareket unsurunu; uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğurmamakla birlikte uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan ve ithal ve imali resmi makamların iznine bağlı olan maddenin ithal, imal, satma, satın alma, sevk etme, nakletme, depolama, ihraç edilmesine yönelik icrai hareketler oluşturmaktadır[174,179].

Suçun oluşması bakımından uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan maddelerin ithal edilmesi, satın alınması veya depolanmasının ardından uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılmış olmaları gerekmemektedir. Uyuşturucu veya uyarıcı madde üretimine ilişkin herhangi bir faaliyete girişilmemiş olsa dahi; TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrasındaki hareketlerin gerçekleştirilmesiyle birlikte suç oluşacaktır[52].

Anılan fıkrada her ne kadar uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğurmamakla birlikte uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan maddelerden bahsedilse de bu türden maddelerin neler olduğu hususuna ilişkin anılan madde metninde veya TCK'nın diğer hükümlerinde herhangi bir düzenleme söz konusu değildir. Bu noktada; bu maddelerin hangisi olduğuna ilişkin uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin hukuk sistemimizde mevcut olan düzenlemelerin değerlendirilmesi önem taşımaktadır. 2313 Sayılı Kanunun EK 1. maddesi hükmü; Türkiye'nin de taraf olduğu 1988 Tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine EK I ve EK II tablolarına göndermede bulunmuştur. 1988 Tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 12. maddesinde uyuşturucu veya psikotrop maddelerin hukuka

aykırı/yasadışı imalatında sıkça kullanılan maddelere ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Sözleşmenin 12. maddesinin 1. fıkrasında; *"Taraflar I ve II numaralı tablolarda kayıtlı maddelerin uyuşturucu veya psikotrop maddelerin kaçak imalatında kullanılmasını önlemek için uygun görecekleri önlemleri alacaklar ve birbirleriyle işbirliği yapacaklardır."* hükmüne yer verilmiştir. Anılan Sözleşmede saymak suretiyle, Tablo I Kısmında; ephedrine, ergometrine, ergotamine, lysergic acid, I-phenyl-2-propanone, pseudoephedrine, ayrıca bu tabloda sıralanan maddelerin varsa tuzları, Tablo II Kısmında ise; acetic anhydride, acetone, anthranilic acid, ethyl ether, fhenylacetic acid piperidine, ayrıca bu tabloda sıralanan maddelerin varsa tuzları belirtilmiş olup söz konusu maddeler uyuşturucu veya uyarıcı etkiye sahip olmayan ancak bu türden maddelerin üretiminde kullanılan maddelerdir. Bu maddelerin sayısını artırmak, tablolarda değişiklikler yapmak mümkündür[56,165,193]. Tablolarda değişiklik yapılması durumunda ise, tablolara eklenen yeni maddeler de değişikliğin RG'de yayımlandığı tarihten itibaren suçun maddi konusunu oluşturacaktır[177,259,263].

2313 Sayılı Kanunun EK 1 maddesinde; *"1988 tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek I ve II Numaralı Tablolar ile bu Tabloların değişikliklerinde yer alan maddelerin imali, ithali ve ihracı, nakli, bulundurulması, alımı ve satımı Sağlık Bakanlığının iznine bağlı olduğu, izin verme esas ve usullerinin Sağlık Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikte gösterilmesi gerektiği"* düzenlenmiştir. Aynı madde içerisinde; *"Belirtilen maddelerden herhangi birini, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin imalatında kullanılmak amacıyla imal, ithal veya ihraç edenler, nakledenler veya bulunduranlar, satın alan veya satanlar, TCK'nın 188 inci maddesine göre cezalandırılır."* hükmüne yer verilmek suretiyle 2313 Sayılı Kanun ile TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrası arasında paralellik oluşturulmuştur[27,165].

TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrasında suç olarak yaptırıma bağlanan hareketler aynı maddenin diğer fıkralarındaki hareketler gibi seçimlik olarak düzenlendiğinden hareketlerden birinin ya da birkaçının aynı anda işlenmesi durumunda faile tek bir ceza verilecektir[182,258,267]. Ancak suça konu olan maddelerin birbirinden farklı olması, failin aynı suçu işleme kastının bulunmaması, işlenen suçlar açısından arada kesintinin bulunması durumunda 7. fıkra kapsamında gerçekleştirilen hareket sayısınca suç oluşacaktır[177].

Madde metninde yer alan seçimlik hareketlere TCK'nın 188. maddesinin 1. ve. 3. fıkraları için yapılan açıklamalarda yer verildiğinden anılan hareketlerden çalışmanın bu kısmında tekrar bahsedilmeyecektir. Ancak, söz konusu fıkra bakımından dikkat edilmesi gereken nokta, TCK'nın 188. maddesinin 1. ve. 3. fıkrasında yer verilen ve her biri kendi fıkrasında düzenlenen hareketler açısından seçimlik olan hareketlere TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrasında bir arada yer verilmiştir[51]. Bu açıdan; uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğurmamakla birlikte uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan maddenin önce imal edilmesi ve imal edildikten sonra satılması durumunda söz konusu hareketler aynı fıkra içerisinde seçimlik olduğundan tek bir suç oluşacaktır ve fail tek bir suç kapsamında cezalandırılacaktır[174]. Doktrinde bu türden bir düzenleme yerine, söz konusu fıkra metninde yer alan seçimlik hareketlerin tıpkı aynı maddenin 1. ve 3. fıkralarındaki seçimlik hareketler gibi ayrı ayrı düzenlenmesinin ve imal, ithal ve ihraç hareketinin daha ağır cezalandırılmasının daha uygun olacağını ifade eden görüş bulunmaktadır[172,174]. Kanunkoyucunun TCK'nın 188. maddesinin 1. ve. 3. fıkrasında benimsediği düzenleme yönteminden ayrılarak, yapısal yönde farklı hareketleri ve dolayısıyla bu hareketlerin neden olacağı suçları, koyduğu usulü, oluş sırasına uymayarak aynı hükümde toplamaya çalıştığını ifade eden görüş de bulunmaktadır[186]. Ancak, TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrasında düzenlenen suçta TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında suç olarak düzenlenen hareketlerden sadece satın alma, sevk etme, nakletme ve depolama hareketlerine yer verilmiş olduğundan bu hareketler bakımından 7. fıkradaki suçun işlenmesi mümkünse de; 3. fıkrada yer verilen diğer seçimlik hareketler olan satışa arz etme, başkalarına verme, kabul etme, bulundurma hareketlerine 7. fıkrada yer verilmediğinden bu hareketler bakımından 7. fıkra kapsamında suçun oluşmayacağı açıktır[182].

4.2.1.1.5. Netice

Suçun maddi unsurlarından bir diğeri olarak kabul edilen netice; icra edilen hareketin dış dünyada meydana getirdiği değişikliktir. Ancak, buradaki değişiklikten icra edilen fiilin dış dünyada meydana getirdiği her tür değişiklik değil de sadece suçun kanuni tanımında unsur olarak yer alan dış dünyada meydana gelen değişiklik anlaşılmalıdır[256]. Bir diğer ifadeyle, netice ya da bir diğer adıyla sonuç, suçun kanuni tanımında belirtilen ve hukuksal bir önem ifade eden dış dünyadaki değişikliktir[290].

Ancak, netice her zaman suçun oluşması bakımından zorunlu bir unsur değildir. Neticeli suçlar yanında netice aranmayan suçlar da bulunmaktadır[250].

Bir suçun kanuni tarifinde suçun unsurlarından birisi olarak netice yer verilmesi halinde, suçun tamamlanmış sayılabilmesi için yer verilen neticenin gerçekleşmiş olması aranmakta iken; eğer suçun kanuni tanımında unsur olarak neticeye yer verilmemiş ise kanuni tarifte suç olarak tanımlanan hareketin gerçekleştirilmesi ile suç tamamlanmış sayılacaktır[253]. Örneğin; TCK'nın 81. maddesinde düzenlenen kasten öldürme suçunda, suçun tamamlanmış sayılabilmesi için kasten öldürmeye yönelik gerçekleştirilen hareket dışında bir insanın ölmesi gerekir ki zaten kasten öldürme suçu bakımından mağdurun ölmesi bir neticedir[256]. Bu türden suçlarda, hareket ve netice birbirinden ayrılmaktadırlar ve söz konusu suçlar neticeli suçlar, maddi suçlar[278] ya da sonuç suçları olarak ifade edilmektedir[254].

Suçlar, neticenin zarar veya zarar tehlikesi olmasına göre; zarar suçları ve zarar tehlikesi/ tehlike suçları olarak ayrılmaktadır[250]. Zarar suçu; haksız olan fiilin işlenmesiyle suçun konusunda bir zarar meydana gelmesi iken, haksız olan fiilin işlenmesiyle suçun konusunda zarar meydana getirme tehlikesinin bulunacağı suçlar ise tehlike suçu olarak ifade edilmektedir[256]. Tehlike suçları; soyut ve somut tehlike suçları olarak ikiye ayrılmaktadır. Soyut tehlike suçları; suçun kanuni tanımındaki fiilin gerçekleştirilmesiyle ortaya bir tehlikenin çıkacağı varsayılan ve hakimin, ayrıca tehlikenin meydana gelip gelmediğini araştırmak zorunda olmadığı suçlar olarak ifade edilebilir[262]. Somut tehlike suçları ise suçun kanuni tanımındaki fiilin suçun konusu üzerinde somut bir tehlike meydana getirip getirmediğinin hakim tarafından araştırılması gereken ve ortaya çıkan tehlike ile failin fiili arasında illiyet bağının bulunması gereken suçlar olarak ifade edilmektedir[260]. Somut tehlike suçlarının soyut tehlike suçlarından farkı; somut tehlike suçları tehlikenin varlığı konusunda bir varsayıma dayanmamakla birlikte suçun tamamlanması açısından tehlikenin ortaya çıkmış olması gerekir[249].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun oluşması/tamamlanması bakımından kanun koyucu, madde metninde yer alan hareketleri yeterli kabul etmiş, suça vücut verecek nitelikteki hareketten ayrıca bir sonucun meydana gelmesi şartını aramamıştır. Bu nedenle uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu, sırf hareket suçlarındandır[51,174].

TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen suçlar daha önce detaylıca açıklanan soyut tehlike suçlarındandır. Dolayısıyla, suçun oluşması bakımından somut bir biçimde tehlike ve zararın ortaya çıkması şart değildir. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan bahsedebilmek için toplum yönünden herhangi bir zararın gerçekleşmiş olması şart olmadığı gibi, tehlikenin somut olarak gerçekleşmesi de aranmamaktadır[55]. Anılan suç bakımından kanunkoyucunun, suça ilişkin madde metninde somut bir tehlikeyi tanımlamamış ve tehlikeyi madde metninde öngörülen ve suç teşkil eden hareketlerin sonucu olarak göstermemiş olması dolayısıyla bu suçlar soyut tehlike suçları arasında ifade edilmektedirler[277].

4.2.1.1.6. Nedensellik Bağı

Nedensellik bağına ilişkin TCK'da açık bir hüküm bulunmamaktadır ve nedensellik bağına ilişkin çözüm uygulama ve öğretiye bırakılmıştır[262]. Hukuk, insan hareketine bağlı gerçekleşen her netice ile değil de sadece hukukun düzenleme alanına giren, hukuki önemi olan neticelerle ilgilenir[252]. Başka bir anlatımla hukuk; hukuk aleminde değişiklik meydana getiren hareketlerle ilgilenir. İnsanlar, kendilerinin gerçekleştirmediği, üçüncü kişiler ya da doğa olaylarından dolayı meydana gelen bir sonuçtan dolayı sorumlu tutulamayacaklarından, ceza hukuku kapsamında sorumluluğun belirlenebilmesi açısından iradi olarak gerçekleştirilen hareket ile meydana gelen sonuç arasında nedensellik bağının kurulabiliyor olması gerekmektedir[290]. Aksi halde; meydana gelen netice bakımından failin sorumluluğu söz konusu olmayacaktır[278].

Kişinin hareketi ile meydana gelen sonuç arasında neden sonuç ilişkisinin kuruluyor olması kişinin mutlak olarak sorumlu tutulacağı anlamına da gelmemektedir. Bu açıdan; ceza hukuku sorumluluğundan bahsedebilmek için, hareketi iradi olarak gerçekleştiren kişinin kusurunun bulunup bulunmadığının tespit edilmesi de önem taşımaktadır. Ancak, bir kişi tarafından gerçekleştirilen hareket ile meydana gelen netice arasında nedensellik bağlantısının bulunmaması durumunda ise suçun hareket unsuru oluşmamış sayılacağından suça ait diğer unsurların araştırılmasına da gerek yoktur[255].

Nedensellik bağının tespiti, suçun kanuni tanımında hareketten bağımsız bir neticenin arandığı neticeli suçlar bakımından önem arz etmektedir. Söz konusu suçlar

bakımından neticenin gerçekleştiğinin tespitinin yanında o neticeye sebebiyet veren hareketin de tespiti gerekmektedir[260]. Neticeli suçlar bakımından ise, sadece suç teşkil eden hareketin varlığı ve neticenin gerçekleşmesi yeterli olmayıp gerçekleşen neticenin faile yüklenebilmesi için failin hareketi ile gerçekleşen netice arasından bir nedensellik bağının bulunması gerekir[253].

TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu, netice kısmında bahsedildiği üzere sırf hareket ve soyut tehlike suçudur. Sırf hareket suçlarında; suçun oluşması bakımından hareketten ayrı bir netice aranmadığından, failin suç teşkil eden hareketi gerçekleştirdiğinin belirlenmesi, suçun tamamlandığının belirlenmesi bakımından yeterlidir[249,260]. Dolayısıyla, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından, suçun oluşabilmesi için nedensellik bağının varlığının araştırılmasına da gerek yoktur. Bu bakımdan, fail tarafından TCK'nın 188. maddesinde suç olarak yaptırıma bağlanan hareketlerin gerçekleştirilmesi ve kamu sağlığı açısından tehlikeli olması suçun gerçekleşmesi bakımından yeterli olarak görülmüştür[181].

4.2.1.2. Tipikliğin Manevi(Subjektif) Unsurları

Tipikliğin maddi unsurları olarak belirtilen şartların gerçekleşmesi, failin fiilinin suç olarak tanımlanması için yeterli olmayıp, haksızlık teşkil eden fiil ile fail arasında manevi bir bağın da bulunması gerekmektedir[260]. Doktrinde, tipikliğin manevi unsurları ile suçu işleyen kişinin manevi alanına ve tasavvur dünyasına ait olan unsurların kastedildiği ifade edilmektedir[253]. Dolayısıyla da fail ile fiil arasında manevi bağ kurulmadan bir suçun varlığından söz etmek mümkün değildir[256]. Manevi bağ, doktrinde bazı yazarlar tarafından kusurluluk veya manevi unsur[250], kusur[253,278], suçun sübjektif unsuru[261-262], tipikliğin manevi unsurları[253] olarak da ifade edilmektedir. Manevi unsur kapsamında değerlendirilmesi gereken kavramlar ise kast ve taksirdir[255-256]. Bir fiilin ceza hukuku bakımından suç teşkil edip etmediğinin belirlenmesi açısından öncelikli olarak yapılması gereken; suça ilişkin maddi ve manevi unsurların gerçekleşip gerçekleşmediğinin bir diğer ifadeyle, kasten veya taksirli davranışla gerçekleştirilen bir haksızlığın bulunup bulunmadığının tespit edilmesidir[260].

TCK'nın 21. maddesinin 1. fıkrasında; *"Suçun oluşması kastın varlığına bağlıdır.[171]"* hükmüne yer verilmiştir. Söz konusu hüküm gereği suçun oluşması

bakımından kastın varlığı asıldır, kuraldır[261]. Kast kural olarak her suç bakımından aranan genel nitelikte[249] ve zorunlu bir unsurdur[253]. TCK'nın aynı maddesinin aynı fıkrasının devamında ise; *"Kast, suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesidir.[171]"* hükmüne yer verilmek suretiyle kast tanımlanmıştır. Kanunun söz konusu fıkrasında tanımlanan kast genellikle, doğrudan kast[249,252] ya da muayyen (belirli) kast[249] olarak da ifade edilmektedir.

Anılan fıkrada yer alan kast tanımında, kastın bilme ve isteme olmak üzere iki unsuru olduğu ifade edilmiştir[261]. Kastın varlığı için söz konusu bilme ve isteme unsurlarının birlikte bulunması gerekmektedir[253]. Suçun kanuni tanımında yer alan bütün maddi unsurların fail tarafından bilinmesi kastın bilme unsuru ile ilişkili olup[260] kastın varlığından söz edebilmek için suç teşkil eden davranışı gerçekleştiren failin, suça ilişkin yasal tanımda yer alan hareket, netice, nedensellik bağlantısı olmak üzere tüm unsurları[262], suça etki eden ağırlatıcı sebepleri, mağdura ve fail olarak kendisine ilişkin yasal tanımda belirtilen unsurları, niteliği suçun konusunu, neticeli suçlarda neticeyi[255,260,262] ve suç teşkil eden eylemin icra ediliş şekline ilişkin kanuni tanımda belirtilen unsurları bilmesi gerekir[290].

Kastın ikinci unsuru olan isteme unsuru[249,274] ise; *"Suçun kanuni tanımında yer alan maddi unsurların gerçekleştirilmesine yönelik irade[260-261]"; "Hareketten doğacak neticenin bilinmesi ve bilinen neticenin istenmesi[255]"* olarak ifade edilebilir. Sonuç olarak kasttan söz edebilmek için failin suçun kanuni tanımında yer alan unsurları bilmesi ve bu unsurların gerçekleşmesini istemesi gerekmektedir[253].

TCK'nın aynı maddesinin ikinci fıkrasında ise; *"Suçun kanuni tanımındaki unsurların gerçekleşebileceğini öngörmesine rağmen, fiili işlemesi halinde olası kast vardır."* ifadesine yer verilmek suretiyle olası kast düzenlenmiştir[171]. Olası kast, muhtemel kast[262], dolaylı kast[250], belirsiz (belirli olmayan) kast[290] - gayrimuayyen kast[256] olarak da ifade edilmektedir. Failin, hareketi ile suçun kanuni tanımında öngörülen maddi unsurlarını gerçekleştirebileceğini ya da belirli bir neticeyi meydana getirebileceğini öngörmesine rağmen, hareketini yapmaktan vazgeçmemesi ve hareketinden doğabilecek olası sonuçları kabullenmesi, bu sonuçlara kayıtsız kalması halinde olası kastın varlığından bahsedilecektir[253,260]. Kastın unsurlarından birisi olan bilme unsuru; doğrudan kastta kesinlik sınırında iken, olası kastta ise TCK'nın olası kastın tanımına yer verdiği madde hükmündeki *"Suçun kanuni tanımındaki unsurların*

gerçekleşebileceğini öngörmesine rağmen" ifadesi gereği kesinlik sınırında olmayıp muhtemel niteliktedir[261]. Bir diğer ifadeyle, olası kastta doğrudan kasttan farklı olarak, suçun kanuni tanımında yer alan maddi unsurların gerçekleşmesi doğrudan kastta olduğu gibi muhakkak olarak değil de muhtemel olarak öngörülmektedir[256].

TCK'nın olası kast tanımına yer verdiği söz konusu fıkrasının devamında yer alan hükümde; *"bir suçun olası kast ile işlenmesi durumunda, aynı suçun kasten işlenmiş haline oranla cezanın indirileceğine ilişkin"* düzenleme söz konusudur[171,249,255,274].

Kast asıl, taksir ise istisna bir sorumluluk türü olmakla birlikte[254] taksirli bir davranış dolayısıyla, davranışta bulunan kişi açısından ceza sorumluluğunun söz konusu olabilmesi için, davranışın kanunda açıkça suç olarak tanımlanması gerekmektedir[250]. Bu durum TCK'nın 22. maddesinin 1. fıkrasında; *"Taksirle işlenen fiiller, kanunun açıkça belirttiği hallerde cezalandırılır.[171]"* hükmüne yer verilmek suretiyle düzenlenmiştir. Kanunda taksirle işlenen suçlara, söz konusu suçlar açısından failde suç işleme niyeti olmadığından, kast ile işlenen suçlara oranla daha az ceza öngörülmüştür[252]. Çalışma konusunu oluşturan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun taksirle işlenebileceğine ilişkin TCK'da herhangi bir düzenleme olmadığından bu suç taksirle işlenemez. Dolayısıyla da çalışmada taksire ilişkin ayrıntılı bir bilgiye yer verilmemiştir.

TCK 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu açısından suçun manevi unsurunun belirlenmesi noktasında anılan maddenin fıkralarının ayrı ayrı değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

4.2.1.2.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal, İthal ve İhraç Suçunun Manevi Unsuru

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında; *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak imal, ithal veya ihraç eden kişi, yirmi yıldan otuz yıla kadar hapis ve ikibin günden yirmibin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır."* ifadesine yer verilmek suretiyle uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak imal, ithal ve ihraç edilmesi suç olarak düzenlenmiştir[171]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarının düzenlendiği maddenin 1. fıkrasında yer alan suçlar bakımından genel kastın varlığı

yeterli olup, herhangi bir saik ya da amaç aranmamıştır[177]. Söz konusu suç bakımından genel kastın varlığı yeterli olduğundan, failin suç konusu olan maddenin, uyuşturucu veya uyarıcı madde olduğunu bilmesi, kanun metninde suç olarak hükme bağlanan eylemleri bilerek ve isteyerek gerçekleştirmesi gerekmektedir[57,287]. Bir başka ifadeyle, 1. fıkradaki suçun oluşması bakımından, failin suça konu olan maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde olduğunu bilmesinin yanında, suça ilişkin hareket unsurunu da isteyerek gerçekleştirmesi gerekmektedir[263].

Diğer taraftan, 27/12/1966 Tarihli ve 812 Sayılı Kanunla katılmamız uygun bulunan ve katılmamız 14/2/1967 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kararlaştırılan, 12/05/1967 Tarih ve 6/7732 Sayılı RG'de yayımlanan ülkemizin taraf olduğu Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesinin 36. maddesinin 1. fıkrasında; *"Kendi Anayasa hükümleri baki kalmak kaydiyle, her taraf uyuşturucu maddelerin işbu sözleşme hükümlerine uygun olmayan bir şekilde yapılacak ekim ve istihsalinin, imalinin, istihracının, hazırlanmasının, elde bulundurulmasının, arzının, satışa arzının, dağılımının, satın alınmasının, satışının, her hangi bir maksatla tesliminin, simsarlığının, gönderilmesinin, transit olarak şevkinin, naklinin, ithal ve ihracının veya sözü geçen tarafın görüşüne nazaran, işbu sözleşme hükümlerine aykırı olabilecek her türlü fiillerin kasden yapılmalarının cezayı müştekim memnu fiiller teşkil etmeleri, ve ağır cürümlerin uygun bir cezaya ve bilhassa hapis ve diğer hürriyetten mahrumiyet cezalarına müstahak kılınmaları için gerekli tedbirleri alacaklardır."* şeklindeki düzenlemeye yer verilmiştir. Anılan hüküm gereği uyuşturucu madde imal, ithal ve ihracı dolayısıyla kişinin cezalandırılabilmesi için söz konusu imal, ithal veya ihraç fiillerinin, sözleşme hükümlerine uygun olmayacak şekilde ve kasten yapılması aranmıştır[187].

Suçun konusunu teşkil eden maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde olması gerekmekle birlikte[55] failin suçun konusunu oluşturan maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde olduğunu bilmeden hareket etmesi ve bu konuda yanılması failin kastını ortadan kaldıracak olup TCK'nın 30. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen; *"Fiilin icrası sırasında suçun kanuni tanımındaki maddi unsurları bilmeyen bir kimse, kasten hareket etmiş olmaz. Bu hata dolayısıyla taksirli sorumluluk hali saklıdır.[171]"* hükmü gereği fail kasten hareket etmiş kabul edilemeyecektir ve söz konusu suçun taksirli hali de kanunda düzenlenmediğinden cezalandırılamayacaktır[179]. Örneğin; kimya

fabrikasında çalışan ve imal ettiği mamulün uyuşturucu veya uyarıcı nitelikte madde olduğunu bilmeyen fail; bilerek ve isteyerek uyuşturucu veya uyarıcı nitelikte madde imal etmediğinden bu hususstaki hatasından yararlanacaktır[172]. Suçun daha fazla ya da daha az cezayı gerektiren nitelikli hallerinin gerçekleştiği hususunda failin hataya düşmesi durumunda, TCK'nın aynı maddesinin 2. fıkrasında yer alan; *"Bir suçun daha ağır veya daha az cezayı gerektiren nitelikli hallerinin gerçekleştiği hususunda hataya düşen kişi, bu hatasından yararlanır."* ifadesi gereği, fail içerisinde bulunduğu durumdan, hatasından yararlanacaktır[171,179].

Uyuşturucu veya uyarı madde ithal bakımından failin amacının suçun niteliğine etkisi hususunda TCK'da herhangi bir hüküm ya da ifade bulunmamasına rağmen, doktrinde ve YCGK, 01.03.1982 Tarih ve 1982/5-17E.-76K. Sayılı İlamında da failin amacının suçun niteliğine etkisi olduğu kabul edilmiştir. İthal edilen uyuşturucu veya uyarıcı madde miktarının çok az olması, ithal eden kişinin kendisinin de uyuşturucu madde kullanıyor olması kendi ve kişisel ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi ithal etmesi durumunda TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında değil de TCK'nın 191. maddesinde düzenlenen kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurmak suçu kapsamında cezalandırılacaktır. Benzer şekilde bir yaklaşım ihraç suçları açısından da benimsenmiş olup, çok az miktarda ve kendi ihtiyacını karşılayacak miktarda uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi ülke dışına çıkaran ve kendisi de uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan failin cezai sorumluluğu TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında değil de TCK'nın 191. maddesinde düzenlenen kullanmak için bulundurma suçu kapsamında değerlendirilecektir[20,48,174,177,208,258,287,314].

4.2.1.2.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeleri Ruhsatsız veya Ruhsata Aykırı Olarak Ülke İçinde Satma, Satışa Arz Etme, Başkalarına Verme, Sevk Etme, Nakletme, Depolama, Satın Alma, Kabul Etme ve Bulundurma Suçlarının Manevi Unsuru

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında; *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak ülke içinde satan, satışa arz eden, başkalarına veren, sevk eden, nakleden, depolayan, satın alan, kabul eden, bulunduran"* ifadesine yer verilmek suretiyle uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak ülke içinde satılması, satışa arz edilmesi, başkalarına verilmesi, sevk edilmesi,

nakledilmesi, depolanması, satın alınması, kabul edilmesi, bulundurulması suç olarak düzenlenmiştir[171].

3. fıkra metninde yer alan fiiller suçun oluşması bakımından aynı maddenin 1. fıkrasında yer alan fiillerde olduğu gibi ancak kast ile işlenebilen fiillerdir. Bu fıkra kapsamında suçun oluşması ve failin cezai sorumluluğunun doğabilmesi için genel kastın varlığı yeterli olduğundan; genel kast dışında herhangi bir saik ve maksat aranmamıştır[49].

Dolayısıyla, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında cezai sorumluluğun doğabilmesi ve manevi unsurun gerçekleşmesi için failin suç konusu olan maddenin, uyuşturucu veya uyarıcı madde olduğunu bilmesi, ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak, kanun metninde suç olarak belirlenen seçimlik hareketleri bilerek ve isteyerek gerçekleştirmesi gerekmektedir[259]. Diğer taraftan, söz konusu fıkrada suç olarak düzenlenen satma ve satışa arz etme fiilleri bakımından, suçun oluşması için ticaret yapmak, ticari amaç gütmek, para kazanmak aranmamıştır[55]. Aynı fıkrada yer alan; başkalarına verme(yürürlükten kaldırılan 765 Sayılı TCK'da parasız devretme olarak ifade edilmekte idi.) ve kabul etme (devralma) gibi fiillerde, parasız devretmeyi suç olarak kabul eden kanunkoyucunun maksadı açısından satma ve satışa arz etme fiilleri bakımından aksini, dolayısıyla para kazanma maksadının arandığını, ileri sürmek mümkün olmayacaktır[48,55]. Örneğin; arkadaşı tarafından kendisine verilen ve ağrı kesici olduğu söylenen tabletin, esasında uyuşturucu veya uyarıcı madde niteliği taşıdığını bilmeyen kişinin, elinde bulundurduğu tablet dolayısıyla kastının varlığından söz etmek mümkün olmayacaktır. Böyle bir ihtimalde; ağrı kesici olduğunu düşündüğü esasında uyuşturucu veya uyarıcı madde olan tableti elinde bulunduran kişi, içerisinde bulunduğu durum bakımından TCK'nın 30. maddesinin 1. fıkrası gereği suçun konusundaki esaslı hata nedeniyle kasten hareket etmiş kabul edilmeyecektir. TCK'nın 30. maddesinin 1. fıkrasının devamında meydana gelen netice bakımından her ne kadar taksirli sorumluluk halinin saklı olduğu düzenlenmiş olsa da TCK'nın 188. maddesi kapsamındaki suçların taksirli hali düzenlenmediğinden içerisinde bulunduğu durum bakımından failin herhangi bir sorumluluğu da olmayacaktır[27].

TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasında yer alan suçlar bakımından failin saiki önemli olmadığı belirtilse de; bazen failin saiki işlenen suçun niteliğini belirlemek noktasında önemli hale gelebilmektedir. TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasında

yer alan ve genel kast ile işlenen, saikin aranmadığı bu suçlar dolayısıyla sorumluluktan bahsedebilmek için; söz konusu fıkralarda düzenlenen suçların, failin kişisel kullanımı dışında bir nedenle işlenmesi gerekir. Aksi halde; anılan fıkralarda belirtilen suçları, uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kişisel kullanımı amacıyla gerçekleştiren failin cezai sorumluluğu TCK'nın 188. maddesinde hükme bağlanan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin imal ve ticareti suçu kapsamında değil de TCK'nın 191. maddesinde düzenlenen; *"Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak"* hükmü kapsamında değerlendirilecektir[263,271]. Bu nedenle; TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile TCK'nın 191. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma suçlarında manevi unsurun tespiti, fail tarafından işlenen suçun uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu mu yoksa uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma suçunu mu oluşturduğunu belirlemek açısından oldukça önem taşımaktadır[52]. Üzerinde uyuşturucu veya uyarıcı madde tespit edilen şahısların çoğu, kullanma suçlarında kendilerine uygulanacak cezanın az olmasından dolayı tespit edilen maddeleri ticaret maksadıyla değil de kullanmak maksadıyla aldıklarını ifade etmektedirler ve kanunda daha az ceza öngörüldüğü için kullanma suçundan cezalandırılmayı amaçlamaktadırlar[49]. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde, mahkemelerin görevi üzerinde uyuşturucu veya uyarıcı madde tespit edilen failin kastını ortaya koymak olup, aksi ispatlanmadıkça failin üzerinde uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurması durumu, kullanma maksadıyla uyuşturucu madde bulundurmak olarak değerlendirilmeli[49] ve fail kullanma suçu kapsamında cezalandırılmalıdır[50].

Diğer taraftan, TCK'nın 191. maddesinde hükme bağlanan suç, daha önce de vurgulandığı üzere genel kast ile işlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan farklı olarak özel kast ile işlenebilen bir suç olmakla birlikte, bu suç açısından özel kasttan maksat ise söz konusu suçun uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kullanmak için işlenmesidir. Kullanma suçlarında, failin suçu işlerken ki maksadı maddeyi kullanmaktır ve bu maksat bu suçu uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarından ayırmaktadır[53,208]. Gerek uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarında gerekse TCK'nın 191. maddesinde düzenlenen kullanma suçlarında yer alan satın almak, kabul etmek ve bulundurmak hareketleri her iki suçun da hareket unsurunu

oluşturmasına rağmen, ticaret suçundan farklı olarak kullanma suçunda söz konusu fiillerin kullanma maksadıyla gerçekleştirilmesi gerekmektedir[53].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin hangi amaçla bulundurulduğu failin iç dünyasına ait bir durum olduğundan; failin kastını ve dolayısıyla cezai sorumluluğunu belirlemek açısından[180] suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin satın alınmasının, kabul edilmesinin, bulundurulmasının hangi amaç ile yapıldığının tespit edilmesi için failin hareketleri, fail üzerinde tespit edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddenin miktarı, söz konusu maddelerin bulunduğu ortam ve hangi biçimde bulundurulduğu, failin ekonomik durumu ve madde kullanım alışkanlığı gibi kriterlerin dikkate alınması failin TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti kapsamında mı yoksa TCK'nın 191. maddesinde düzenlenen kullanma suçu kapsamında mı cezalandırılması gerektiğinin belirlenmesi hususunda önem taşımaktadır[315]. Ancak; failin kastının kullanmak mı ticaret mi olduğunun ortaya konulması hususunda yol gösterici olan söz konusu bu kriterler tek başına failin kastını ortaya koymak bakımından yeterli olmayacağından, belirtilen kriterlerin birbirini tamamlayıcı bir biçimde ele alınması gerekmektedir[53]. Failin uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi hangi amaç ile bulundurduğunun tespit edilememesi durumunda ise şüpheden sanık yararlanır ilkesi kapsamında cezai sorumluluğunun kanunda daha az cezanın öngörüldüğü TCK'nın 191. maddesi kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir[172,180,208]. Örneğin; failin üzerinde uyuşturucu veya uyarıcı madde tespit edilmesi durumunda tespit edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kullandığını iddia eden failin cezai sorumluluğu tespit edilen madde miktarının failin kendi ihtiyacı için öngörülenden çok daha fazla olması ve failin bu maddeleri satacağı yönünde kesin deliller elde edilmesi durumunda TCK'nın 191. maddesi kapsamında değil de TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında belirlenecektir[177]. Diğer taraftan, miktar az olmasına rağmen elinde bulundurduğu maddeyi satmak ya da kar elde etmek için bulundurduğu ortaya konulmadığı sürece[315] bir enjektör içerisinde sadece kendi kullanımına yetecek kadar uyuşturucu madde bulundurduğunun tespit edilmesi halinde failin cezai sorumluluğu, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında değil de TCK'nın 191. maddesi kapsamında değerlendirilecektir[53].

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasındaki manevi unsuru açıklarken hataya ilişkin yapılan açıklamalar TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası açısından da geçerlidir.

Anılan fıkraya ilişkin olmak üzere; kişinin bulduğu esrarı sigara sanması ve sigara sandığı esrarı satması durumunda içerisinde bulunduğu durumdan, hatasından, yararlanması örnek olarak gösterilebilir[263]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak isteyen kişinin, uyuşturucu veya uyarıcı madde almak isterken nişasta alması durumunda da düşülen hata suçun unsuruna ilişkin hata olmakla birlikte böyle bir ihtimalde işlenmek istenen suç bakımından temin edilen madde uyuşturucu veya uyarıcı madde olmadığından somut olay açısından işlenemez suç söz konusu olur. Bu türden bir ihtimalde failin suçun unsuruna ilişkin hatası dolayısıyla cezai sorumluluğu söz konusu olamayacaktır[53].

Bir başkasına o kişinin uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurduğuna yönelik iftira atmak için elinde uyuşturucu veya uyarıcı madde bulunduran ve elinde bulundurduğu söz konusu maddeyi iftira atacağı kişinin üzerine koymadan yakalanan kişinin cezai sorumluluğu henüz iftira suçuna ilişkin icra hareketlerine başlanmamış olması dolayısıyla,TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında belirlenecektir[49] ve fail söz konusu fıkra kapsamında bulundurma suçu dolayısıyla sorumlu tutulacaktır[179].

Ancak; iftira atmak maksadı ile hareket eden kişinin, iftira atmak istediği kişinin evine ya da ona ait kişisel eşyalarına uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi bırakmak suretiyle işlediği suçlarda cezai sorumluluğu ise; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası ve TCK'nın 267. maddesi kapsamında değerlendirilecek olup fail her iki suçtan da ayrı ayrı cezalandırılacaktır[57]. Bu türden suçlarda genelde; iftira atmak isteyen kişi, iftira atmak istediği kişinin evine ya da ona ait olan kişisel eşyalarına ondan habersiz olarak uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi bırakıp, maddeyi bıraktıktan sonra güvenlik güçlerine iftira atmak istediği kişinin uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurduğuna dair ihbarda bulunduğu için, söz konusu suçlar bakımından kendisi bilgisi dışında uyuşturucu veya uyarıcı madde bulunduran kişinin somut olay açısından madde bulundurmak bakımından kastı olmadığından cezai sorumluluğu da söz konusu değildir[177]. Söz konusu suç bakımından mağdur sayısının birden fazla olması durumunda; mağdur sayısınca iftira suçu oluşacaktır[50]. Diğer taraftan, doktrinde iftira maksadıyla bir başkasının evine ya da kişisel eşyalarına uyuşturucu veya uyarıcı madde bırakılması durumunda; failin TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası ve 267. maddesi kapsamında ayrı ayrı cezalandırılamayacağını ve failin sadece TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi

başkalarına verme suçu kapsamında cezalandırılması gerektiğini savunan görüş de bulunmaktadır[183] Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde failin hem TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası hem de TCK'nın 267. maddesi kapsamında ayrı ayrı cezalandırılması gerektiği kanaatindeyiz.

Doktrinde; uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanan kişiden, kendisinin de uyuşturucu veya uyarıcı madde kullandığından bahisle kendisini acındırarak uyuşturucu veya uyarıcı madde isteyen kişiye, herhangi bir bedel almaksızın uyuşturucu veya uyarıcı madde veren kişinin sorumluluğunun TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında değil de TCK'nın 191. maddesi kapsamında kullanmak amacıyla uyuşturucu madde bulundurmak olarak belirlenmesi[55].gerektiğini ifade eden görüş olduğu gibi böyle bir ihtimalde uyuşturucu veya uyarıcı madde veren kişinin cezai sorumluluğunun TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında " başkalarına verme" olarak belirlenmesi gerektiğini savunan görüşler de bulunmaktadır[48,174,179].

4.2.1.2.3. Reçeteye Bağlı Olan Uyuşturucu ve Uyarıcı Maddelerle İlgili Suçların Manevi Unsuru

Anılan maddenin 6. Fıkrasında; *"Üretimi resmi makamların iznine veya satışı yetkili tabip tarafından düzenlenen reçeteye bağlı olan ve uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran her türlü madde açısından da yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanır."* ifadesine yer verilmiştir[171]. Söz konusu fıkrada düzenlenen suç da tıpkı diğer fıkralarda olduğu gibi genel kast ile işlenebilen bir suç olup[257] taksirli hali kanunda özel olarak düzenlenmediği için, taksirle işlenmesi mümkün değildir[27].

Anılan fıkra kapsamında cezai sorumluluktan bahsedebilmek için; failin suça konu olan maddenin; üretimi resmi makamların iznine veya satışı yetkili tabip tarafından düzenlenen reçeteye bağlı olan ve uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran her türlü madde olduğunu bilmesi ve fıkra metninde ifade edilen yukarıdaki fıkra hükümlerinin uygulanması ile kastedilen TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasında belirtilen imal, ithal, ihraç, satış gibi seçimlik hareketleri bilerek ve isteyerek gerçekleştirmesi gerekmektedir[180,271].

4.2.1.2.4. Uyuşturucu ve Uyarıcı Etkisi Olmayan Ancak Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Üretiminde Kullanılan Maddeler İle İlgili Suçun Manevi Unsuru

Anılan maddenin 7. fıkrasında düzenlenen suç da tıpkı diğer fıkralarda olduğu gibi kasten işlenebilen bir suç olmakla birlikte, bu suçun da taksirli hali kanunda düzenlenmediği için, taksirle işlenmesi mümkün değildir[180]. Dolayısıyla fıkra metninde de açık bir şekilde ifade edildiği üzere uyuşturucu veya uyarıcı etki doğurmamakla birlikte, uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan ve ithal veya imali resmi makamların iznine bağlı olan maddeyi, resmi makamların izni olmaksızın ülkeye ithal eden, imal eden, satan, satın alan, sevk eden, nakleden, depolayan veya ihraç eden kişinin kasten hareket etmesi halinde, söz konusu eylemleri gerçekleştiren failin TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrası kapsamında sorumluluğu söz konusu olacak ve cezalandırılacaktır.

Anılan fıkrada bakımından manevi unsur genel kast olup[57] cezai sorumluluktan bahsedebilmek için failin; suça konu olan maddenin uyuşturucu veya uyarıcı etkisi olmayan ve fakat uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan ve ithal veya imali resmi makamların iznine bağlı olan madde olduğunu bilmesi ve 7. fıkra kapsamında seçimlik olarak düzenlenen fiilleri bilerek ve isteyerek yapması gerekmektedir[172]. Diğer taraftan, doktrinde anılan fıkra bakımından aranan kastın özel kast olduğunu ve özel kast ile ifade edilenin ise uyuşturucu veya uyarıcı madde üretebilmek için söz konusu fıkra kapsamındaki eylemlerin gerçekleştirilmesi olduğunu savunan görüş de bulunmaktadır[50]. Ancak; genel kabul edilen görüş ise; kanunda yer alan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna ilişkin hükümler açısından aranan kastın genel kast olduğu ve bu suçlar bakımından ise; başkaca herhangi bir saik ya da amaç aranmadığıdır[49,179,208,257,259,263,287].

Manevi unsura ilişkin olmak üzere; TCK'nın 188. maddesi kapsamında düzenlenen suçlar ceza kanunundaki düzenleme şekli dikkate alındığında doğrudan kast ile işlenebileceği gibi olası kast ile de işlenebilir[52,176]. Örneğin; failin imal, ithal, ihraç ettiği maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde olduğunu bilmesine ve dolayısıyla gerçekleştirdiği fiilin uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun unsurlarını oluşturduğunu öngörmesine rağmen söz konusu eylemine devam etmesi halinde olası kast ile de işlenebilir[27]. Kimyager olarak bir fabrikada çalışan failin,

çalıştığı yerin ruhsatsız olarak faaliyette bulunduğunu öngörmesine rağmen, yüksek kazanç elde ediyor olmasından kaynaklı mevcut durumu kabullenmesi ve uyuşturucu veya uyarıcı madde imal etmesi halinde olası kastın varlığından söz edilecektir[172].

Manevi unsura ilişkin olmak üzere; Ceza Sorumluluğunu Kaldıran veya Azaltan Nedenler olarak TCK'da düzenlenen, hata (TCK 30), yaş küçüklüğü (TCK 31), akıl hastalığı (TCK 32), sağır ve dilsizlik (TCK 33) ve geçici nedenler (TCK 34), 188. maddede düzenlenen tüm suçlar bakımından da geçerlidir[57,258].

4.2.2. Hukuka Aykırılık Unsuru

Kişi tarafından gerçekleştirilen bir fiilin suç olarak ifade edilebilmesi için o fiilin kanunda düzenlenen ve suç olarak ifade edilen tanıma uygun olmasının yanında; hukuka aykırı olması, yani tüm hukuk düzeni ile çatışma halinde bulunması da gerekmektedir[250]. Hukuka aykırılık ise fiilin; *"Maddi ve manevi unsurları tamam olup yasadaki tanıma uygun olan eylem ile hukuk düzeni arasındaki aykırılık ve eylemin yalnız ceza hukukuyla değil, bütün hukuk düzeni ile çatışma halinde bulunması"* olarak ifade edilmektedir[316]. Hukukun, didaktik açıdan ve uygulamada iş bölümü kolaylığı sağlaması maksadıyla çeşitli disiplinlere ayrılmış olması bu disiplinler arası hukuka aykırılık bakımından farklı ölçütler benimsendiği anlamına gelmeyeceğinden; bir fiilin hukuka aykırılığı onun bütün hukuk sistemine de aykırı olmasını ifade etmektedir[256]. Hukuk disiplinlerinden herhangi birisine göre hukuka uygun olarak kabul edilen bir davranış, başka bir hukuk disiplini tarafından hukuka aykırı olarak kabul edilemeyeceğinden, söz konusu davranış tüm hukuk düzeni bakımından hukuka uygun olarak ifade edilecektir[255,261]. Hukuka aykırılıktan söz edebilmek için, suçun hukuka aykırılık unsurunu ortadan kaldıran ve gerçekleştirilen fiili tüm hukuk düzeni açısından hukuka uygun hale getiren nedenler olarak ifade edilen hukuka uygunluk nedenlerinin bulunmaması gerekmektedir[253]. Hukuka aykırılığı ve dolayısıyla suçun ortaya çıkmasını önleyen[254] ceza normunun yasakladığı davranışa izin veren hukuka uygunluk nedenleri, ceza kanunlarında yer alabileceği gibi hukukun diğer disiplinlerine ait kanunlarda da yer alabilir[260].

Hukuka uygunluk nedenleri, genel ve özel hukuka uygunluk nedenleri olarak ikiye ayrılmakla birlikte; TCK'da *"Ceza Sorumluluğunu Kaldıran veya Azaltan Nedenler"* başlığı altında düzenlenen kanunun hükmünü ve amirin emrini yerine

getirme, meşru savunma, hakkın kullanılması, ilgilinin rızası hukuka uygunluk nedenleri[253,256,260] tüm hukuka aykırılıklar için geçerli olan ve bu hukuka aykırı fiilleri hukuka uygun hale getiren[252] ve bütün suçlar için ortak olan nedenlerdir[254]. Sadece bazı suçlar veya durumlar için öngörülmüş olan "milletvekili sorumsuzluğu", "savunma dokunulmazlığı" gibi nedenler ise özel hukuka uygunluk nedenleri olarak ifade edilmektedirler[250].

Hukuka aykırılıktan ve suçtan bahsedebilmek için iki koşulun bir arada bulunması gerekir. Bu koşullardan ilki; fiilin kanun tarafından suç olarak düzenlenmiş olması iken; diğer koşul ise herhangi bir hukuka uygunluk sebebinin bulunmamasıdır[252].

TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu açısından; anılan maddenin 1. fıkrasında yer alan uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin; *"Ruhsatsız veya ruhsata aykırı bir biçimde imal, ithal veya ihraç edilmesi*", aynı maddenin 3. fıkrasında yer alan uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin; *"Ruhsatsız veya ruhsata aykırı bir biçimde ülke içinde satılması, satışa arz edilmesi, başkalarına verilmesi, sevk edilmesi, nakledilmesi, depolanması, satın alınması, kabul edilmesi ve bulundurulması"* hükümleri gereği söz konusu maddelere ilişkin kanun metninde belirtilen imal, ithal, satılması vb. fiillerin ruhsatlı veya verilen ruhsata uygun olarak gerçekleştirilmesi halinde fiil hukuka uygun hale geleceğinden herhangi bir suçtan bahsetmek mümkün olmayacaktır[174]. Bir diğer ifadeyle, söz konusu suç tipinde belirtilen fiillere ilişkin ruhsatın varlığı ve gerçekleştirilen fiillerin var olan ruhsata uygunluğu durumunda somut olay bakımından hukuka aykırılık unsurundan bahsetmek mümkün olmayacak ve uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu da oluşmayacaktır[179]. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde; ruhsatlı veya ruhsata uygun olarak madde fıkralarında yer alan eylem ya da eylemleri gerçekleştiren kişi TCK'nın 26. maddesinin 1. fıkrasında yer alan; *"Hakkını kullanan kimseye ceza verilemez"* hükmünde yararlanacak olup, gerçekleştirilen eylem/eylemler suç teşkil etmeyecek dolayısıyla da kişi cezalandırılamayacaktır[48]. Ancak, TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasında yer alan fillerin *"ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak"* gerçekleştirilmesi durumunda somut olay bakımından hukuka uygunluk nedenleri olmadığından hukuka aykırılık söz konusu olacaktır ve suç da oluşacaktır[208,263]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunda madde metninde yer verilen *"ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak"* ibarelerinden dolayı özel hukuka aykırılık bulunmaktadır[181].

Her ne kadar TCK'nın 188. maddesinde suç teşkil edebilecek nitelikteki fiillerin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak işlenmesi hali suç olarak kabul edilmiş olsa da ruhsatsız ya da ruhsata aykırı kavramlarından ne anlaşılması gerektiğine ilişkin herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir[172]. Madde metninde yer verilen *"ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak"* ibaresinden ötürü ruhsat kavramının anlamının belirlenmesi önem taşımaktadır. Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin yasaklanması ya da ruhsata bağlanmasına ilişkin düzenlemeler 2313 Sayılı ve 3298 Sayılı Kanunlarda ele alınmıştır[51].

2313 Sayılı Kanunun 1. maddesinde; *"Tıbbi afyon ile müstahzaratının ve morfin ve bütün milhlerinin ve morfinin uzvi hamızlarla veya küul cezriyle birleşmesinden mütehassıl bütün eterlerinin ve bunların milhlerinin ve koka yaprağı, ham kokain ve kokain ekgonin ve tropokokain ile bütün milhlerinin ve yüzde 0,20 gramdan fazla morfin ve milhlerini ve yüzde 0,10 gramdan fazla kokain ve milhlerini muhtevi bütün müstahzarların ve ökodal (Eugodal), dikodit (Dicodide) ve Dilodit (Diloudide), Asedikon (Acedicone) ve bunların terkibi kimyevisinde bulunan maddelerde bütün müstahzarlarının ithal, ihraç ve memleket içersindeki satışı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletinin murakabesine tabidir."* hükmünde ithal, ihraç ve satışı ruhsata bağlı olan maddeler ifade edilmiş olup madde metninde ruhsat verecek makamın ise Sağlık Bakanlığı olduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir. Kanunun 4. maddesinde tekel olan maddelerin ithali, 7. maddesinde tekel olmayan maddelerin ithaline ilişkin ayrıntılı düzenlemeler mevcut olmakla birlikte[165,172,174] aynı Kanunun 4. maddesinden başlayıp 15. maddesine kadar düzenlenen hükümlerinde uyuşturucu maddelerin ithal ve ihracına ilişkin benimsenen esaslara yer verilmiş olup Kanunun diğer hükümlerinde (15,16,17) ise uyuşturucu maddelerin yurtiçinde satışına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir[177]. Kanunun 19. maddesinde ise Kanunun 1. maddesinde *"İsimleri yazılan uyuşturucu maddeler dışında olup da bilimsel araştırma sonucunda zararlı olduğu ortaya çıkan ve uyuşturucu madde tutkunluğu yapan zehirlerin de Cumhurbaşkanı kararı ile 2313 sayılı kanun kapsamına alınarak ilgili kanun hükümlerine tabii olacağı ve uyuşturucu madde kapsamında değerlendirileceği"* hükme bağlanmış olup Cumhurbaşkanı kararı ile Kanun kapsamına alınan uyuşturucu maddeleri yasaklamaya ya da ruhsata bağlamaya Sağlık Bakanlığı yetki kılınmıştır[57,165].

3298 Sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanun bakımından ise Kanunun 1. maddesindeki saymak suretiyle ifade edilen;*"Kanun metninde yer verilmeyen ve fakat Sağlık Bakanlığınca belirlenecek olan diğer uyuşturucu maddelerin alım, satım, imal, ithal ve ihracı ile ilgili hususların Cumhurbaşkanının tespit edeceği esaslara göre yürütüleceği",* aynı maddenin 3. fıkrasında; *"Kullanılması zararlı olduğu ve "Toxicommanie" yaptığı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca tespit edilen diğer tabii ve sentetik maddeler de yine bu Bakanlığın teklifi üzerine Cumhurbaşkanı Kararı ile bu Kanun kapsamına alınabileceği"* hükme bağlanmıştır[184]. Dolayısıyla, Cumhurbaşkanı kararı ile söz konusu maddeler yasaklanabilir ya da ruhsata bağlanabilir, Cumhurbaşkanı kararı ile ruhsata bağlanan maddeler ile alakalı ruhsata ilişkin olmak üzere belirlenen esaslar doğrultusunda ruhsat vermeye ise Sağlık Bakanlığı yetkilidir[57]. Aynı Kanunun 2. maddesinde; *"Tespit ve ilan edilen yerlerde haşhaş ekimi yapacaklar ilgili kuruluştan izin belgesi almakla yükümlüdür."* düzenlemesine yer verilmek suretiyle ruhsat alma/izin alma, söz konusu maddenin devamında ise; ruhsatın ne kadar süre ile geçerli olduğuna, kimlere izin belgesi verilemeyeceğine ve hangi durumlarda verilen izin belgesinin iptal edileceğine dolayısıyla ruhsat alma ve alınan ruhsata uygun davranma hukuka uygunluk nedenine ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir[51,184]. Kanunun 3. maddesinde ise; *"Haşhaş ekimi, kontrolu, toplanması, değerlendirilmesi, imhası, satın alınması veya satılması ve bu Kanunun uygulanması ile ilgili diğer hususlar bir yönetmelikle düzenleneceği"* ifade edilmiş olup söz konusu yönetmelik ise Haşhaşın Ekimi, Kontrolü, Toplanması, Değerlendirilmesi, İmhası, Satın Alınması, Satılması, İhracı ve İthali hakkındaki yönetmeliktir[174,184]. Dolayısıyla; 2313 ve 3298 Sayılı Kanunlar kapsamında ruhsat ve izin verme yetkisi Sağlık Bakanlığına aittir[258].

Tespit edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddeye ilişkin olmak üzere; 2313 ve 3298 Sayılı Kanunlar kapsamında ruhsatın varlığının iddia edilmesi durumunda; ele geçirilen maddenin;

a) Yetkili makamlar tarafından verilen ruhsatta belirtilenden başka bir madde olması,
b) Miktarının ruhsatta belirtilenden daha fazla olması,
c) Niteliğinin ya da bulunduğu karışım içindeki oranının yetkili makamlardan ruhsat alınırken belirtilenden farklı olması,

d) Ruhsatta belirtilen yerden başkaca bir yerde bulundurulması,
e) Ruhsatta belirtilen izin dışında herhangi bir işleme tabi tutulması

gibi durumların varlığı halinde ruhsata aykırılıktan dolayısıyla da hukuka aykırılıktan bahsetmek mümkün olabilecektir[57,177,208].

Ele geçirilen maddelere ilişkin olmak üzere 2313 ve 3298 Sayılı Kanunlar kapsamında ruhsat alındığı iddiasının varlığı halinde yukarıda açıklanan durumlardan birisinin gerçekleştiğinin tespit edilmesi durumunda TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasında düzenlenen suçlar söz konusu olabilecektir[176]. Bir başka ifadeyle, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretini oluşturacak türden eylemlerin, mevcut kanunlardaki düzenlemelere uygun bir biçimde alınmış ruhsata ve ruhsattaki koşullara uygun olarak gerçekleştirilmesi halinde söz konusu eylemler hukuka uygun olarak kabul edileceğinden TCK'nın 188. maddesi kapsamında herhangi bir suç da oluşmayacaktır[48].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin imalinde kullanılan maddelerin tespiti açısından[174] 16 Haziran 2004 Tarih ve 25494 Sayılı RG'de yayımlanan Kontrole Tabi Kimyasal Maddeler Hakkında Yönetmelik'in 1. maddesinde yasadışı uyuşturucu ve/veya psikotrop madde imalinde sıkça kullanılan ve/veya kullanılma potansiyeli olan kimyasal madde/prekürsörlerin yasal ticaretlerinin ve yasal amaçlarla kullanımlarının denetimine ilişkin kontrol tedbirlerinin düzenlenmesi[317] amaçlanmış olmakla birlikte söz konusu yönetmelik kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin imal, ithal, ihraç, şatış, satışa arz edilmesi nakledilmesi, depolanması türünden eylemlerin hangi makamların iznine tabii olduğuna ve hangi makamlar tarafından ruhsatlandırılacağına ilişkin düzenlemeler mevcuttur[48]. Dolayısıyla adı geçen yönetmelikte belirtilen usullere uygun olarak verilen izin doğrultusunda kontrole tabi kimyasal maddeler/ uyuşturucu veya uyarıcı maddeler imal, ithal, ihraç vb edildiğinde gerçekleştirilen eylemler bakımından fiil hukuka uygun sayılacak olup TCK'nın 188. maddesi kapsamında herhangi bir suç oluşmayacaktır[48,174,180].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin özel hukuka uygunluk nedeni olarak ifade edilen ruhsatlı/ verilen ruhsata uygun olacak bir biçimde kanunda saymak suretiyle belirtilen hareketlere konu edinilmesi halinde TCK'nın 188. maddesi kapsamında herhangi bir suç oluşmadığı gibi, TCK'da düzenlenen genel hukuka uygunluk

nedenlerinden suç ile bağdaşan bir nedenin varlığı halinde gerçekleştirilen eylemler bakımından da fail hukuka uygunluk nedenlerinden yararlanacak olup TCK'nın 188. maddesi kapsamında suç oluşmayacaktır ve fail cezalandırılamayacaktır[174]. Örneğin; uyuşturucu maddelerin, sağlık personeli tarafından tıbbi zorunluluk dolayısıyla kullanılması halinde ise TCK'nın 188. maddesi kapsamında herhangi bir suç oluşmayacaktır[50]. Hastasının katlanılmaz ağrı içerisinde bulunduğuna tanıklık eden bir hekimin, hastasının ağrılarını dindirmek üzere hastasına uyuşturucu özelliği olan ilaçlar vermesi[181] ya da ameliyat olacak olan hastayı uyutmak üzere uyuşturucu niteliği olan ilaç kullanan, veya uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan ve söz konusu maddelere bağımlı olan bir kişinin, uyuşturucu madde bağımlılığından dolayı nöbet/kriz geçirmesi halinde, hastaya krizini sonlandıracak şekilde uyuşturucu veya uyarıcı madde veren/enjekte eden hekimin eylemi TCK'nın 24. maddesinin 1. fıkrasında yer verilen; *"Kanunun hükmünü yerine getiren kimseye ceza verilmez"* ve TCK'nın 26. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen; *"Hakkını kullanan kimseye ceza verilmez."* hükümlerinden hareketle hekimlik mesleğinin icrası kapsamında hukuka uygunluk nedeni olarak değerlendirilecektir ve hekimin cezai sorumluluğundan bahsedilemeyeceğinden, TCK'nın 188. maddesi kapsamında herhangi bir suçtan bahsedilemeyecektir[52,171,181,294].

Uyuşturucu madde bağımlısı olan ve madde temin edemediği için kriz geçirme tehlikesi bulunan eşi, annesi, babası, çocuğu, kardeşi gibi pek yakın aile fertlerinden birisi için kriz geçirmesini bertaraf edebilecek miktarda uyuşturucu madde temin eden kişi TCK'nın 25. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen; *"Gerek kendisine gerek başkasına ait bir hakka yönelik olup, bilerek neden olmadığı ve başka suretle korunmak olanağı bulunmayan ağır ve muhakkak bir tehlikeden kurtulmak veya başkasını kurtarmak zorunluluğu ile ve tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşulu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez."* hükmü gereği zorunluluk halinden yararlanacak olup, söz konusu fiili işleyen kişinin uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan dolayı cezalandırılamayacağını ifade eden görüş bulunmaktadır[57,171,287]. Benzer şekilde; uzak bir yerde uyuşturucu madde komasına giren ve kendisine hemen uyuşturucu madde verilmez ise yaşamı son bulacak olan kişiye uyuşturucu maddeyi veren kişinin eyleminin de zorunluluk hali kapsamında değerlendirilebileceğini belirten görüş de mevcuttur[263,271]. Diğer taraftan, zorunluluk haline ilişkin olmak üzere öğretide bir kısım yazarlara göre zorunluluk hali hukuka

aykırılığı ortadan kaldıran bir hukuka uygunluk nedeni iken[255,290]; bir kısım yazara göre ise; TCK'nın 25. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen zorunluluk hali bir hukuka uygunluk nedeni olmayıp kusurluluğu ortadan kaldıran bir haldir[180,256,318,319].

Ceza Muhakemesi Kanunu(CMK)'nın 139. maddesinin 1. fıkrasında; *"Soruşturma konusunu oluşturan suçun işlendiğine dair kuvvetli şüphe nedenlerinin bulunması ve söz konusu suçun işlendiğine dair başka türlü delil elde edilememesi durumunda, kamu görevlilerinin gizli soruşturmacı olarak görevlendirilebileceği ve gizli soruşturmacının görevlendirilebileceğinin belirtildiği tüm suçlar için gizli soruşturmacıyı görevlendirme kararının hakim tarafından verileceği"* de ifade edilmiştir. Aynı maddenin 7. fıkrasında ise; gizli soruşturmacı görevlendirilmesine ilişkin;

"Bu madde hükümleri ancak aşağıda sayılan suçlarla ilgili olarak uygulanabilir:

a) Türk Ceza Kanununda yer alan;
   1. Örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenip işlenmediğine bakılmaksızın uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188),
   2. Suç işlemek amacıyla örgüt kurma (iki, yedi ve sekizinci fıkralar hariç, madde 220),
   3. Silahlı örgüt (madde 314) veya bu örgütlere silah sağlama (madde 315).
b) Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan silah kaçakçılığı (madde 12) suçları.
c) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 68 ve 74 üncü maddelerinde tanımlanan suçlar"

ifadesine yer verilmiştir. CMK'nın 139. maddesine ilişkin hükümlerin söz konusu fıkrada saymak suretiyle belirtilen suçlar bakımından uygulanabileceği düzenlenmiştir. CMK'nın 139. maddesinin 7. fıkrası kapsamında yer verilen suçlardan birisi de anılan fıkra metninde belirtildiği gibi örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenip işlenmediğine bakılmaksızın uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçudur[241]. Dolayısıyla; gizli soruşturmacı olarak görevlendirilen kolluk görevlisinin, satıcısından uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi alıcı sıfatıyla satın alması durumunda, gizli soruşturmacının

eylemi TCK'nın 24. maddesi kapsamında değerlendirilecek olup, anılan maddenin 1. fıkrasındaki kanun hükmünü yerine getirme ve 2. fıkrası kapsamındaki yetkili merciin emrini yerine getirme olarak değerlendirilerek hukuka uygun kabul edileceğinden somut olay açısından hukuka aykırılık söz konusu olmayacaktır ve TCK'nın 188. maddesi kapsamında da herhangi bir suç oluşmayacaktır[52,171,180].

Diğer taraftan, yukarıda her ne kadar hakkın kullanılması ve zorunluluk haline ilişkin örneklere yer verilmiş olsa da; öğretide bir kısım yazar tarafından meşru müdafaa, hakkın kullanılması, ilgilinin rızası[57,271], zorunluluk hali gibi hukuka uygunluk nedenlerinin uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından mümkün olmadığı da ifade edilmektedir[57].

4.3. Suçun Özel Görünüş Biçimleri

Kanunda yer alan suç kalıplarındaki hareket unsurunun failin elinde olmayan nedenlerden dolayı yarıda kalması veya tamamlanmış olmasına rağmen neticenin meydana gelmemesi veya failin işlediği harekete birden fazla kişinin katılması veya teşebbüs aşamasında kalmış hareketin cezalandırılabilmesi için ek kurumlara yani teşebbüs ve iştirak hükümlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Benzer şekilde, suç teşkil eden birden çok hareketin ve neticenin bir araya gelmesi halinde de bu türden birleşmelerin cezalandırılabilmesi için suçların içtimaına ilişkin hükümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Suç tanımından sapma olarak nitelendirilen bu haller ise, suçun özel görünüş (beliriş) şekilleri olarak ifade edilmektedir[249]. Suçun özel görünüş biçimleri başlığı altında uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarında teşebbüs, iştirak ve içtima konuları detaylıca irdelenecektir.

4.3.1. Suça Teşebbüs

Kural olarak suç, çeşitli aşamalardan geçerek gerçekleşir ve suç meydana gelene kadar geçirilen aşamaların tamamı suç yolu olarak ifade edilmektedir[254]. Suç yolu olarak ifade edilen bu süreç ise, suç fikrinin ortaya çıkması, hazırlık hareketleri, icra hareketleri ve suçun tamamlanması aşamalarından/evrelerinden oluşmaktadır[262]. Dolayısıyla, tamamlanmış bir suçta sözü edilen bu aşamaların tamamı bulunmaktadır[255].

Tahayyül, düşünce ve karar aşaması olarak da adlandırılan suç fikrinin ortaya çıkması evresi; bir kimsenin suç işlemeyi düşünmesi olarak ifade edilmekle birlikte bu evre ceza hukukunun alanına girmediğinden kişinin cezalandırılması mümkün olmamaktadır[249].

Düşünce ve karar aşamasından sonra gelen hazırlık aşaması ise, suç işlemeye artık karar veren kişinin, işlemeyi düşündüğü suça ilişkin yapacağı hazırlık hareketleri olarak ifade edilebilir[255]. Failin, suç işlemeye ilişkin iradesini, açık bir şekilde hazırlık hareketi olarak sayılabilecek nitelikteki hareketlerden çıkarmak mümkün olmadığından[253] kanun kural olarak, hazırlık hareketlerini cezalandırmamaktadır[250-251].

İcra hareketleri evresi; hazırlık evresinden sonra gelen ve işlenmesi düşünülen suça elverişli hareketlerle başlamak olarak ifade edilmektedir[260]. Bu evrenin; gerçekleşip gerçekleşmediğinin belirlenmesi, failin fiilinin teşebbüs derecesinde cezalandırılabilmesi açısından önem arz etmektedir[262]. Ancak, bir hareketin hazırlık hareketi mi yoksa icra hareketi mi olduğu yönünde pek çok kriter ileri sürülse de bu ayrımı net bir şekilde çözen bir kriter bulunamamıştır[252]. Ancak, icra hareketini neticeye en yakın hareket olarak tanımlamak mümkün olduğundan, bu hareketin yapıldığı anda artık geriye dönülmesi mümkün olmadığı söylenebilir.

Suçun icrasından sonra gelen suçun tamamlanması evresinde ise kanunda gösterilen tüm unsurların gerçekleşmesi durumu söz konusudur ve ancak bu halde tamamlanmış bir suçtan söz edilmektedir[250]. Ancak suç yoluna giren fail, suçun gerçekleştirilmesine ilişkin icra hareketlerini elinde olmayan nedenler ile tamamlayamaz ya da icra hareketlerini tamamlamasına rağmen suç tipinde neticenin öngörülmesi durumunda, failin elinde olmayan nedenlerden dolayı netice gerçekleşmez ise suçun kanuni tanımındaki bütün unsurların gerçekleşmiş olduğunu söylemek mümkün olmayacaktır. Böyle bir ihtimalde suç yoluna giren fail, TCK'da yer alan *"Suça teşebbüse"* ilişkin hükümler gereği cezalandırılabilecektir[256].

TCK'nın 35. maddesinde; *"Kişi, işlemeyi kastettiği bir suçu elverişli hareketlerle doğrudan doğruya icraya başlayıp da elinde olmayan nedenlerle tamamlayamaz ise teşebbüsten dolayı sorumlu tutulur.[171]"* ifadesine yer verilmek suretiyle teşebbüs tanımlanmıştır[171,250].

Teşebbüs halinde suç tamamen gerçekleşmemesine rağmen TCK'da teşebbüse ilişkin açık bir hüküm bulunduğundan dolayı fail cezalandırılmaktadır[255,290]. Dolayısıyla; teşebbüse ilişkin kanundaki düzenlemeler ceza sorumluluğunu genişleten

hükümler arasında yer almaktadır[253] ve teşebbüs halinde kalmış bir suça aynı suçun tamamlanmış haline oranla daha az ceza verilmektedir[171,260].

Suça teşebbüsten bahsedebilmek için gereken şartlar şu şekilde sıralanabilir:

1) Suç işleme kastı

Teşebbüse ilişkin kanun metnindeki "*Kişi, işlemeyi kastettiği bir suçu….*" ifadesi gereği suça teşebbüsten bahsedebilmek için aranan şartlardan ilki failin bir suçun işlenmesine ilişkin kastının bulunmasıdır[290]. Dolayısıyla kanunun metnindeki ifade gereği teşebbüse ilişkin hükümlerin ancak kasten işlenebilen suçlar bakımından uygulanması mümkündür[256].

2) İşlemeyi kastettiği suçun icrasına başlamış olmak

TCK, kural olarak hazırlık hareketlerini cezalandırmadığından suça teşebbüs hükümlerinin uygulanabilmesi açısından failin; işlemeyi kastettiği suça ilişkin düşünce ve hazırlık hareketleri niteliğindeki evreleri geçerek kanun metninde de *"Kişi, işlemeyi kastettiği bir suçu ……. doğrudan doğruya icraya başlayıp"* olarak ifade edildiği üzere söz konusu suça ilişkin icra hareketlerine başlamış olması gerekmektedir[250]. Dolayısıyla; suça teşebbüsten bahsedebilmek için fail tarafından gerçekleştirilen fiilin icra hareketi niteliğinde olması ve işlemeyi kastettiği suçun kanuni tarifindeki nitelikte olan icra hareketlerine başlamış ve gerçekleştiriyor olması aranmaktadır[256].

3) Suçun icrasına elverişli hareketlerle başlamış olmak

Suça teşebbüsten bahsedebilmek için aranan bir diğer şart; fail tarafından gerçekleştirilen davranışın/hareketin kanunda suç olarak belirlenen ve yasaklanan fiili meydana getirmeye elverişli olmasıdır[260]. Hareketin elverişli olması ise; *"Failin isteği doğrultusunda gerçekleştirdiği fiilinin, işlemeyi kastettiği suça ilişkin neticeye sebebiyet verebilmesi[252]"* ya da *"Failin hareketinin işlemeyi kastettiği suç fiilini derhal oluşturabilecek nitelikte olması[254]"* şeklinde ifade edilmektedir. Hareketin elverişli olması, failin işlemeyi kastettiği suçu gerçekleştirmeye ilişkin vasıtanın elverişliliğini de zorunlu olarak gerektirdiğinden[250] hareketin elverişliliğini değerlendirirken suçun işlenmesi sırasında kullanılan vasıtanın elverişliliği ve vasıtanın elverişliliğine ek olarak, fail tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin tamamı, hareket ve diğer şartlar da göz önünde bulundurulmalıdır[253].

4) Suçun failin elinde olmayan nedenlerden ötürü tamamlanamamış olması

Suça teşebbüsten bahsedebilmek için aranan son koşul ise; failin işlemeyi kastettiği suçun icrasına elverişli hareketlerle başlamış olmasına rağmen kendisinden kaynaklanmayan/elinde olmayan nedenlerden ötürü icra hareketlerini tamamlayamaması ya da icra hareketlerini tamamlamasına rağmen kanundaki neticenin gerçekleşmemiş olmasıdır[254,262].

Bu çalışmada; TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen suçlar, suça teşebbüs bakımından ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

4.3.1.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmali ve Ticareti Suçuna Teşebbüs

Çalışmanın bu kısmında TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında yer alan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal, ithal ve ihraç suçlarına teşebbüs ayrı ayrı değerlendirilecektir.

4.3.1.1.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal Suçuna Teşebbüs

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı maddenin imali suçunun tamamlanmış olarak kabul edilebilmesi için uyuşturucu veya uyarıcı maddenin imalin son halini bulmuş olması ve suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin elde edilmiş olması gerekmektedir[176].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal edebilmek üzere gerekli malzemenin, alet ve edavatın hazırlanması durumunda, bu türden hareketleri icra hareketi olarak değil de hazırlık hareketi olarak kabul eden, bu açıdan ortada henüz işlenmeye başlamış bir imal suçu olmadığını ifade eden ve bu aşamada failin yakalanılması halinde; uyuşturucu veya uyarıcı madde imal suçuna teşebbüsten dolayı ceza verilemeyeceğini belirten görüşler bulunmaktadır. Ancak bu halde; hazırlanan maddenin uyuşturucu veya uyarıcı madde olması durumunda TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında tamamlanmış uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurma suçu oluşacaktır[57,179,263]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imali için hazırlanan maddelerden birisinin uyuşturucu veya uyarıcı nitelikte bir madde olması halinde; henüz uyuşturucu veya uyarıcı madde imaline ilişkin icra hareketlerine başlanmamış olması durumunda tamamlanmış ya da teşebbüs aşamasında kalmış imal suçundan bahsedilmemekle birlikte, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında bulundurma ya da depolama suçundan bahsedilebilecektir. Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin imali için hazırlanan ve tespit edilen maddeler

uyuşturucu veya uyarıcı niteliğe sahip değilse; TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrası kapsamında düzenlenen suç oluşacaktır[172].

Hazırlık hareketi olarak kabul edilen aşamada suçu işlemek maksadıyla hazırlanan malzemeler 2313 Sayılı Kanunun EK 1. maddesinde belirtilen maddelerden olması durumunda ise; anılan kanunun EK 1. maddesinin dördüncü fıkrasında yer verilen; *"Birinci fıkrada belirtilen maddelerden herhangi birini, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin imalatında kullanılmak amacıyla imal, ithal veya ihraç edenler, nakledenler veya bulunduranlar, satın alan veya satanlar, TCK'nın 188 inci maddesine göre cezalandırılır."* hükmü dikkate alınacaktır[48,181,320]. Diğer taraftan, bu görüşün aksini savunan bir diğer görüş ise; uyuşturucu veya uyarıcı madde imali suçuna elverişli malzemelerin suça konu olan maddenin imal edileceği yere taşınmasıyla birlikte doğrudan doğruya icra hareketlerine başlanılmış olacağını ifade etmektedir[172]. Fiilen uyuşturucu veya uyarıcı madde imaline başlanmamış olsa dahi; kazan, kepçe gibi imale yarayan araçların temin edilerek bir araya getirilmesi halinde imale teşebbüsün mümkün olduğunu ifade eden görüşler bulunmaktadır[277].

Y. 10. CD. 22.06.1992 Tarih ve 1992/4262E., 1992/198K. Sayılı İlamında, sanıkların eroin imal etmek maksadıyla, imal için gerekli olan morfin, asit varilleri, kazan gibi malzemeleri bir diğer sanığa ait olan ve köyün tenha bir yerinde bulunan eve götürmeleri ancak henüz eroin imalatına başlamadan polis tarafından yakalanmaları nedeniyle haklarında uyuşturucu veya uyarıcı madde imaline teşebbüs hükümlerinin uygulanması gerektiği belirtilmiştir[321].

Elde edilen maddeler uyuşturucu veya uyarıcı madde imaline elverişli, madde imali için icra hareketlerine başlanılmış ve fakat uyuşturucu veya uyarıcı madde elde edilememiş ise teşebbüs aşamasında kalmış imal suçundan bahsedilecektir[20]. Doğal koşulların uygun olmaması, imali gerçekleştirecek olan kişinin acemiliği gibi nedenlerden ya da failden kaynaklanmayan başkaca engel nedenlerden dolayı uyuşturucu veya uyarıcı madde imalinin gerçekleştirilemediği durumlarda da teşebbüs aşamasında kalmış imal suçundan bahsedilecektir[177]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imali için gerekli olan malzeme, alet, edavatın uyuşturucu veya uyarıcı madde imal etmeye elverişli olmaması ihtimalinde ise işlenemez suç söz konusu olacaktır[50].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin imaline teşebbüsün mümkün olduğunu ifade eden görüşlerin aksine; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin imaline yarayan maddenin

tedarik edilmesi TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrası bakımından bağımsız bir suç olarak kabul edildiğinden, TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası bakımından imal suçuna teşebbüssün mümkün olmadığını ifade eden görüş de bulunmaktadır[208]. Söz konusu görüşün yerinde olmadığını ifade eden bir başka görüş ise vermiş olduğu bir örnekte uyuşturucu veya uyarıcı madde imal niteliği taşıyan icra hareketlerine başlanıldıktan sonra imal işleminin yapılan bir baskınla yarıda kesilmesi durumunda uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan maddenin bulundurulması suçundan ceza verilmeyeceğini ve somut olay bakımından TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında teşebbüs aşamasında kalmış imal suçundan bahsedileceğini ifade etmektedir[52]. TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrasında düzenleen suçun maddi konusu, tek başına uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi olmayan maddelerdir. 7. fıkra bakımından imalden kastedilen; uyuşturucu veya uyarıcı etkisi bulunmayan maddelerin uyuşturucu veya uyarıcı madde imalinde kullanılması durumudur. TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında bakımından imal suçunun maddi konusunu ise, doğrudan uyuşturucu veya uyarıcı niteliği bulunan maddeler oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında; uyuşturucu veya uyarıcı madde imaline konusunu oluşturan eroinin elde edilebilmesi için morfinin eroine dönüştürülme işleminin failin elinde olmayan nedenlerden dolayı tamamlanmaması halinde TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında teşebbüs aşamasında kalmış imal suçunun varlığından bahsedilecektir[174].

Teşebbüs aşamasında kalmış imal suçunun varlığı halinde; çoğu kez o ana kadar gerçekleştirilen hareketler tamamlanmış başka bir uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna vücut verecektir. Örneğin; teşebbüs aşamasında kalmış eroin imalinde, imalde kullanılan morfinin ele geçirilmesi durumunda teşebbüs aşamasında kalmış imal (eroin imaline teşebbüs) ve tamamlanmış morfin bulundurma suçu oluşacaktır. Bu durumda; suçun faili bakımından tamamlanmış bulundurma ve teşebbüs aşamasında kalmış imal suçu bakımından ayrı ayrı değerlendirme yapılarak TCK'nın 44. maddesinde düzenlenen fikri içtima kapsamında fail en ağır sonuç doğurandan dolayı cezalandırılmalıdır[57].

4.3.1.1.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İthal Suçuna Teşebbüs

Gümrük kapısı olmayan yerlerden ülkeye uyuşturucu veya uyarıcı madde sokulması durumunda; kara sınırı bakımından kara sınırından ülkeye girdiği anda, hava

sınırı bakımından Türkiye'nin hava sahasına girildiği anda, denizden getirildiğinde ise Türkiye karasularına girildiği anda ithal suçu tamamlanmış sayılacaktır[168,177]. Bir diğer ifadeyle, gümrük kapısı olmayan yerler bakımından; suç, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin gerçek ve sanal anlamdaki ülkeye girişle tamamlanacaktır[277]. Bu noktada; suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ithalinin mutlak olarak gümrük kapısı olan yerlerden gerçekleşmesi gerekmediğinden, gümrük kapısı olmayan yerler bakımından da maddenin Türkiye sınırlarına sokulmaya çalışılırken yakalanması halinde ithal suçuna teşebbüsün mümkün olacağı kanısındayız.

İthale konu olan maddenin sınır kapılarından sokulması ve fakat Gümrük Bölgesine gelmeden yakalanması halinde madde henüz Türkiye'ye girmediğinden dolayı ithal suçundan söz edilemeyecektir[51,208]. Y. 10. CD, 20.12.2006 Tarih ve 2006/13135-14569 Sayılı İlamında, failin Türkiye'ye giriş yapması ile ithal suçunun tamamlandığı ifade edilmektedir[263,322].

Gümrük kapısı olan yerler bakımından ithal suçunun tamamlanması ve ithal suçuna teşebbüs bakımından doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır[174]. Doktrinde ithale teşebbüsün mümkün olduğunu belirten çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilkine göre; ithal suçu uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ülkeye sokulması ile tamamlanmaktadır ve bu açıdan suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Türkiye sınırlarına girerken failin yakalanması halinde ithale teşebbüs söz konusu olacaktır[172]. Bir diğer görüş; ithal suçu bakımından; yurt dışından Türkiye'ye getirilen uyuşturucu veya uyarıcı maddeden yararlanma sahasına/aşamasına geçilmeden önce söz konusu maddenin polis veya gümrük görevlileri tarafından tespiti halinde failin, tamamlanmış suçtan dolayı değil de teşebbüs aşamasında kalmış suçtan dolayı cezalandırılması gerektiğini ifade etmektedir[55].

Bir başka görüş ise ithal suçlarının neticesi harekete bitişik, sırf hareket, neticesiz suçlar olarak kabul edildiğinden dolayı doğası gereği ithal suçuna teşebbüsün olmadığını ancak; ithal suçuna ilişkin icra hareketlerinin parçalara ayrılabilmesi durumunda ise teşebbüs hükümlerinin uygulama alanı bulacağını ifade etmiştir[48].

İthal suçunun uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yabancı ülkeden Türkiye'ye gümrükte saklanarak ya da beyan edilmeyerek sokulması ile tamamlanacağını ifade eden bir diğer görüş ise; failin ve beraberinde getirdiği uyuşturucu veya uyarıcı maddenin, gümrük işlemleri sırasında yakalanması

halinde failin tamamlanmış ithal suçundan değil ithal suçuna teşebbüsün dolayı cezalandırılması gerektiğini ifade etmiştir[20,174]. Bu noktada; gümrük kapısı olan yerler bakımından suça konu olan maddenin henüz Türkiye'ye girmeden yetkililer tarafından yakalanması halinde failin tamamlanmış ithal suçundan dolayı değil de ithal suçuna teşebbüsten dolayı cezalandırılması gerektiği kanısındayız.

İthal suçunun; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yabancı ülkeden Türkiye'ye gümrükte saklanarak ya da beyan edilmeyerek sokulması ile tamamlanacağını ifade eden bir diğer görüş ise; failin, gümrükte gizlediği uyuşturucu veya uyarıcı maddenin, henüz Türkiye'ye giriş yapmadan gümrük işlemlerinin gerçekleştirildiği sırada yakalanması halinde; failin teşebbüsten mi yoksa başka bir hükümden dolayı mı cezalandırılması gerektiğinin failin davranışlarına göre belirlenmesi gerektiğini belirtmektedir[177]. Söz konusu görüşe göre fail gümrük işlemleri sırasında, Gümrük Bölgesine uyuşturucu veya uyarıcı madde getirdiğini beyan etmesi durumunda ithal ya da ithale teşebbüs suçundan dolayı değil, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında nakletme, sevk etme hareketleri dolayısıyla cezalandırılacaktır. Bu görüş kapsamında gümrük işlemleri sırasında uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurduğunu beyan etmeyen ve gümrükte yapılan kontroller neticesinde madde bulundurduğu tespit edilen fail açısından ithal eylemi gerçekleşmiş olmakla birlikte henüz beyan aşamasına gelmeden maddenin gümrükte yakalanması durumunda ise ithale teşebbüsün varlığından söz edilebilecektir[50,177]. Teşebbüsün varlığı durumunda ise; TCK m. 35'te düzenlenen teşebbüs hükümleri uygulanacaktır[180].

Diğer taraftandan, doktrindeki bazı yazarlar; failin gümrükte uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurduğunu beyan etmemesi ve beyan etmediği suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin gümrük görevlileri tarafından tespit edilmesi halinde ithal eyleminin tamamlandığını ileri sürerek; söz konusu suça teşebbüsün mümkün olmadığını ifade etmişlerdir[287].

İthal suçuna teşebbüsün mümkün olmadığını ifade eden diğer görüşlerde ise ithal, suçu uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ülke sınırlarından içeriye sokulması ile tamamlanan, neticesi harekete bitişik suç olarak ifade edilmektedir. Söz konusu görüşler kapsamında ithal suçunun neticesi harekete bitişik suç olması dolayısıyla da ithal suçuna teşebbüsün mümkün olmadığı ifade edilmektedir[179,258]. Aynı görüşü paylaşan bir başka yazar ise ithal suçuna ilişkin hareketleri bölümlere ayırmak mümkün

olmadığından dolayı söz konusu suça teşebbüsün mümkün olmadığını ifade etmektedir[57].

4.3.1.1.3. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İhraç Suçuna Teşebbüs

Gümrük kapısı olmayan yerler bakımından suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Türkiye'den kara, hava, deniz yoluyla ihracına teşebbüsün mümkün olmadığını ifade eden görüşler bulunmaktadır. Söz konusu görüşü savunan yazarlara göre; Türkiye'den yurtdışına çıkarılmak istenen madde bakımından sınırın geçilmemiş olması durumunda ihraç ya da ihraca teşebbüs suçu oluşmamakla birlikte o ana kadar tamamlanmış hareketler bakımından bulundurma, nakletme ya da sevk etme suçu oluşmaktadır[177,258]. Aynı görüşü paylaşan bir başka yazar ise gümrük kapısı olmayan yerler bakımından suçun ya gerçekleşmiş olduğunu ya da gerçekleşmemiş olduğunu ancak teşebbüs aşamasında kalmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir[50]. Gümrük kapısı olmayan yerler bakımından ihraç suçuna teşebbüsün mümkün olmadığını ifade eden bir başka görüş ise ihraç suçunu neticesi harekete bitişik suç olduğunu ve gümrük kapısı olmayan yerler bakımından geçişlerde hareketi bölümlere ayırmak mümkün olmadığından Türkiye sınırı geçilmediği sürece teşebbüs aşamasında kalınmış olsa bile ihraç suçunun oluşmayacağını ancak o ana kadar tamamlanmış hareketler bakımından tamamlanmış nakletme, bulundurma suçunun gerçekleşeceğini, sınırın geçilmesi halinde ise tamamlanmış ihraç suçundan bahsedileceğini ifade etmiştir[57]. Aksi görüşte olan bir başka yazar ise suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ihracının mutlak olarak gümrük kapısından gerçekleşmesinin gerekmediğini ve gümrük kapısı olmayan yerler bakımından, maddenin Türkiye sınırları dışarısına çıkarılmak istenirken ihraç suçunun teşebbüs aşamasında kalmasının mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Söz konusu görüşü savunan yazara göre ihraç suçuna teşebbüs bakımından önemli olan, netice ile hareketin birbirinden ayrılabilir nitelikte olmasıdır[52]. Aksi görüşü savunan bir başka yazar ise gümrük kapısı olmayan yerler bakımından suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin sınırdan çıkarılırken yakalanması halinde ihraca teşebbüsün söz konusu olduğunu, bu türden bir hareketin ihraca teşebbüs olarak kabul edilmemesinin ve o ana kadar tamamlanmış hareketler bakımından failin TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında bulundurma, nakletme ya da sevk etme dolayısıyla

cezalandırılmasının, failin kasttetmediği bir fiilden dolayı cezalandırılması anlamına geleceğini belirterek ihraca teşebbüs sayılamayacağı görüşünü reddetmiştir[174].

Gümrük kapısı olan yerler bakımından gümrük alanına girilmeden suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin tespiti halinde ihraç suçuna teşebbüs değil o ana kadar gerçekleşen hareketler bakımından TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası bakımından bulundurma, nakletme ya da sevk etme suçunun oluşacağı ifade edilmektedir. Gümrük alanına girildikten ve fakat gümrük memuruna beyanda bulunulmadan önce uyuşturucu veya uyarıcı maddenin tespiti halinde de ihraca teşebbüs değil o ana kadar gerçekleşen hareketler bakımından TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında bulundurma, sevk etme, nakletme suçunun oluşacağını ifade eden görüş bulunmaktadır[57,287]. Söz konusu görüşe göre; gümrük görevlilerine beyanda bulunulmadan önce maddenin tespiti halinde ihraç suçunun icra hareketlerine başlanmadığından ihraç suçuna teşebbüs de söz konusu olamayacaktır[258].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Türkiye'den yurt dışına çıkartılacak yere getirilmesi, çıkarılacağı gümrük alanına sokulması, gümrük kapısından çıkış yapılmadan suça konu maddenin gümrük görevlilerinden gizlenmesi veya gümrük kapısındaki yetkililere failin kendisinde uyuşturucu veya uyarıcı madde bulunmadığına ilişkin beyanda bulunmasından sonra ve fakat Türkiye sınırı geçilmeden söz konusu maddelerin tespiti halinde ihraç suçuna teşebbüsten bahsedilecektir[27,277]. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde; ihraca teşebbüse ek olarak o ana kadar tamamlanmış hareketler bakımından TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurma, nakletme ya da sevk etme suçu da oluşacaktır. Bu durumda; fikri içtima kuralları gereği TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamındaki suçlar ile teşebbüs aşamasında kalmış ihraç suçundan hangisinin cezası daha fazla ise fail o suçtan dolayı cezalandırılmalıdır[176,271]. Elbette ki; suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Türkiye dışına çıkarılması halinde ise tamamlanmış ihraç suçundan bahsedilecektir[57]. Bu noktada, gümrük kapısı olan yerler bakımından maddenin Türkiye'den çıkarılacağı gümrük alanına getirilmesi ve fakat gümrük alanından çıkarılmadan gümrük görevlilerinden gizlenen maddenin görevlilerce yakalanması durumunda ihraç suçuna teşebbüsün mümkün olacağı kanısındayız.

Doktrinde; gümrük kapısı olsun veya olmasın uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Türkiye'den yurtdışına çıkarılması maksadıyla TCK'nın 35. maddesi kapsamında icra

hareketlerine başlanmış olması halinde ihraca teşebbüsün mümkün olduğunu belirten görüş de bulunmaktadır. Aynı görüş; gümrük görevlilerine uyuşturucu veya uyarıcı maddenin bulunduğuna dair beyanda bulunulmasının suçun vasıflandırılması bakımından tek başına yeterli olacak bir kriter olarak kullanılmaması gerektiğini, bu hareketler bakımından icra hareketlerinin ne zaman başlamış sayılacağını ceza hukuku biliminin verilerine ve TCK'nın 35. maddesinde belirtilen esaslara göre yeniden belirlenmesi gerektiğini ifade etmektedir[172].

İhraç suçunu, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Türkiye sınırlarından dışarı çıkarılmasıyla tamamlanan bir suç olarak ifade eden, suça konu olan ihraç hareketini ise bölümlere ayrılma olanağı bulunmayan bir hareket olarak niteleyen ve bu açıdan Türkiye sınırı geçilmediyse ihraç suçunun oluşmadığı gibi ihraca teşebbüsün de mümkün olmadığını ifade eden görüş bulunmaktadır. Söz konusu görüş; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Türkiye'den yurtdışına çıkarılmasına ilişkin olarak Türkiye sınırının geçilmemesi halinde her ne kadar tamamlanmış ya da teşebbüs aşamasında kalmış ihraç suçundan bahsedilmese de; o ana kadar gerçekleştirilen hareketler bakımından tamamlanmış bulundurma, sevk etme veya nakletme suçlarının oluşacağını ve dolayısıyla da ihraç suçunun teşebbüse elverişli bir suç olmadığını vurgulamaktadır[259].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracına yönelik icrai hareketlere başlandıktan sonra, suça konu olan maddenin Türkiye'den yurtdışına çıkarılması maksadıyla sınıra götürülmesi sırasında geçecek süre içerisinde, fail tarafından madde imha edilebilir. Bir diğer ifadeyle, suça konu olan maddeyi başlangıçta ihraç etmek isteyen fail, kastını değiştirebilir. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde uyuşturucu veya uyarıcı madde ihraç ya da ihracına teşebbüsten bahsedilemeyecektir. Uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı ya da ihracına teşebbüsünden cezalandırılamayacak olan fail TCK'nın 36. maddesinde düzenlenen gönüllü vazgeçme hükümlerine göre, kendi iradesiyle suçun tamamlanmasına ilişkin icra hareketlerinden vazgeçtiğinde, vazgeçtiği ana kadar olan hareketlerinin ayrıca bir suç oluşturması durumunda bu hareketlerden dolayı cezalandırılacaktır. Failin o ana kadar gerçekleştirdiği hareketler uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi nakletme ya da bulundurma suçlarını oluşturabilmektedir[20].

4.3.1.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddeleri Ruhsatsız veya Ruhsata Aykırı Olarak Ülke İçinde Satma, Satışa Arz Etme, Başkalarına Verme, Sevk Etme, Nakletme, Depolama, Satın Alma, Kabul Etme ve Bulundurma Suçlarına Teşebbüs

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında saymak suretiyle belirtilen hareketler ile işlenen suçlar suçlar sırf/salt hareket suçudur ve söz konusu suçlar bakımından hareketten ayrı bir neticenin de gerçekleşmesi aranmadığından bu fıkrada belirtilen suçlar hareketin gerçekleşmesi ile tamamlanacaktır. Bu açıdan; anılan suçlara teşebbüs ancak; icra hareketinin kısımlara bölünmesi durumunda mümkün olacaktır[181].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yer alan satma suçunun tamamlanmış olması için, uyuşturucu veya uyarıcı madde alıcısı ile satıcısının iradelerinin uyuşması yeterli olmayıp satıma konu olan maddenin zilyetliğinin de alıcıya geçmiş olması gerekmektedir[271]. Zilyetliğinin alıcıya geçmesi/el değiştirmiş olması bakımından suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin tasarruf yetkisinin devredilmesi yeterlidir. Satma hareketinin icra hareketlerine başlanılmış; ancak failden kaynaklanmayan bir engel nedenden dolayı uyuşturucu veya uyarıcı maddenin alıcıya teslim edilmemiş olması durumunda teşebbüs aşamasında kalmış satma suçunun varlığından söz edileceğini ifade eden görüş bulunmaktadır. Ancak; o zamana kadar gerçekleştirilen hareketler; tamamlanmış nakletme, bulundurma veya satışa arz etme suçlarını oluşturacağından, failin bu suçlardan birisinden dolayı sorumlu tutulması gerektiği ifade edilmiştir[57,258]. Bir başka görüş ise satma suçuna teşebbüsün mümkün olacağını ancak teşebbüs aşamasında kalmış satma suçunun varlığı halinde o zamana kadar gerçekleştirilen hareketler bakımından uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurma, sevk etme gibi suçların oluşacağını ve failin TCK'nın 44. maddesinde düzenlenen fikri içtima kuralları gereği bu suçlardan daha ağır olanından cezalandırılması gerektiğini ifade etmiştir[176].

Satma suçu bakımından tarafların uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satmak için pazarlık ya da satmak için bir takım anlaşmalar yaparken yakalanması veya suça konu olan maddenin teslimi sırasında failden kaynaklanmayan bir engelin oluşması durumunda teşebbüs söz konusudur. Fakat; bu türden bir ihtimalin varlığı halinde TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında bir diğer seçimlik hareket olarak satışa arz etme düzenlendiğinden satışa yönelik her tür hareketin bu kapsamda değerlendirilmesi ve

dolayısıyla da satma suçuna teşebbüsün mümkün olmadığı ileri sürülebileceğini ifade eden görüşler de bulunmaktadır. Bu açıdan; satışa arz etmenin herhangi bir hareket ile ortaya konabileceği, bu kapsamdaki her hareket de satışa arz olarak kabul edilebileceği ve satma hareketine teşebbüsün mümkün olmadığı ifade edilmektedir[50]. TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında seçimlik hareket olarak belirtilen satma hareketine ilişkin icra hareketlerine başlanılmasına rağmen, suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin alıcının eline geçmemesi ihtimalinde, failin hareketinin teşebbüs aşamasında kalmış satma suçu oluşturmayacağını, tamamlanmış satışa arz niteliğinde kabul edileceğini ve failin satışa arz dolayısıyla cezalandırılması gerektiğini ifde eden görüşler bulunmaktadır[20,267]. Bir başka görüş ise satışa arz etme suçunun başka herhangi bir işlem yapılmasına gerek olmaksızın satma iradesinin açığa vurulması ile tamamlanan bir suç olduğunu ve dolayısıyla da satma suçunun teşebbüs aşamasında kalmış olması ihtimalinde tamamlanmış satışa arz etme suçunun oluşacağını ifade etmiştir[208].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yer alan satışa arz etme suçunun tamamlanmış olması için, satma iradesinin açığa vurulmuş olması yeterlidir[177]. Satışa arz etme hareketi bakımından suça teşebbüsün mümkün olup olmadığı hususunda doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Satışa arz etme hareketi bakımından teşebbüsün mümkün olmadığını ifade eden görüşler bulunmaktadır[259]. Bu kapsamdaki görüşlerden birisi bu durumun gerekçesini; satışa arz etme hareketinin, satma iradesini açığa vuran herhangi bir hareketin yapılması ile tamamlandığından dolayı bu hareket bakımından teşebbüsün mümkün olmadığı yönünde açıklamaktadır[263]. Teşebbüsün mümkün olmadığını ifade eden bir başka görüş ise failin uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi verebileceğini söylemesi ihtimalinde dahi suçun tamamlanacağından dolayı satışa arz etme suçu bakımından teşebbüsün mümkün olmayacağını ifade etmektedir[287]. Ancak; satışa arz etme hareketi gerçekleştirildiğinde, o aşamaya kadar gerçekleştirilen hareketler tamamlanmış bulundurma suçunu da oluşturacağından fail bulundurma suçu dolayısıyla sorumlu tutulması gerektiğini ifade eden görüş bulunmaktadır[57,258]. Failin bulundurduğu uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satışa arz ettiğinden, satışa arz etmek suçunun aynı zamanda uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurma suçunu içinde barındırdığını ve bulundurma hareketinin satışa arz etme hareketinin icra hareketi olduğunu ifade eden görüş bulunmaktadır. Söz konusu görüşe göre; satışa arz etmek için uyuşturucu veya uyarıcı madde bulunduran kişinin satışa arz etmeye çalıştığı anda

yakalanması durumunda teşebbüs hükümleri uygulanmamalıdır[176]. Dolayısıyla fail tamamlanmış bulundurma suçu dolayısıyla cezalandırılmalıdır[57].

Bir başka görüş ise satışa arz etme suçu bakımından teşebbüsün mümkün olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu görüşe göre; satışa arz hareketinin, suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin alıcıların önünde hazır edilerek gerçekleştirilecek olması durumunda alıcıların önüne götürülmek üzere hazırlanan maddelerin hazırlanma sürecinde ele geçirilmesi durumunda, icra hareketleri henüz tamamlanmadığından teşebbüs aşamasında kalmış satışa arz etme suçunun varlığından bahsedilecektir. Ancak; bu türden bir ihtimalin varlığı halinde; teşebbüs aşamasında kalmış satışa arz etme suçuna ek olarak TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası bakımından tamamlanmış bulundurma suçu da oluşacaktır[48].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yer alan başkalarına verme suçunun tamamlanmış olması için, suça konu olan maddenin başkasının eline[55] (madde üzerindeki tasarruf yetkisinin başka bir kişiye) geçmiş olması gerekmektedir[176]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi başkalarına vermek için gereken icrai hareketlere başlanmış ancak suça konu olan maddenin failin kendisinden kaynaklanmayan nedenlerden ötürü bir başkasına verilememesi/teslim edilememesi durumunda teşebbüs aşamasında kalmış başkalarına verme suçu söz konusu olacaktır[267]. Bir diğer ifadeyle, suça konu olan maddenin devrini başkasına vermek konusunda anlaşmaya varan fail, henüz başkasına vermeyi gerçekleştirmeden üzerinde madde ile yakalanırsa teşebbüs aşamasına kalmış bakasına verme suçundan bahsedilecektir[208]. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde her ne kadar teşebbüs aşamasında kalmış başkalarına verme suçu söz konusu olsa da; çoğu zaman failin o zamana kadar ki gerçekleştirmiş olduğu hareketler tamamlanmış bulundurma ve nakil suçunu oluşturduğundan, fail tamamlanmış olan bu eylemlerden dolayı cezalandırılacaktır[271].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yer alan sevk etme suçunun tamamlanmış olması için, suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin bulunduğu yerden alınarak sevk edildiği yere götürülmesi gerekmektedir. Suçun tamamlanması bakımından sevke konu olan maddenin sevk edilen kişiye teslim edilmesine gerek yoktur[263]. Bu açıdan; sevk etme suçunu işlemeye yönelik icrai hareketlere başlanmasından sonra ve fakat sevke konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin sevk edileceği yere ulaşmadan bir engel durumun çıkması halinde; teşebbüs halinde kalmış

sevk etme suçu oluşacaktır. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde her ne kadar teşebbüs aşamasında kalmış sevk etme suçu söz konusu olsa da; failin o zamana kadar ki gerçekleştirdiği hareketler tamamlanmış bulundurma suçunu oluşturacağından fail tamamlanmış suç dolayısıyla cezalandırılacaktır[258].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yer alan nakletme suçunun tamamlanmış olması için, suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin bulunduğu yerden alınarak nakledileceği yere götürülmesi gerekmektedir. Suçun tamamlanması bakımından, sevk etme de olduğu gibi nakle konu olan maddenin nakledilen kişiye teslimine gerek yoktur[180]. Bu açıdan; nakletme suçunu işlemeye yönelik icra hareketlerine başlandıktan ve fakat uyuşturucu veya uyarıcı madde nakledileceği yere ulaşmadan bir engel durumun çıkması halinde teşebbüs durumunda kalmış nakletme suçu oluşacaktır. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde her ne kadar teşebbüs aşamasında kalmış nakletme suçu söz konusu olsa da; failin o zamana kadar ki gerçekleştirdiği hareketler genellikle tamamlanmış bulundurma suçunu oluşturacağından fail tamamlanmış suç dolayısıyla cezalandırılacaktır[57]. Suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin varış yerine götürülmüş ancak alıcısına teslim edilmemiş olması durumunda sevk etme ve nakletme suçu tamamlanmış olarak kabul edileceğinden teşebbüs hükümlerinin uygulanması söz konusu olmayacaktır[287].

Sevk etme ve nakletme suçuna ilişkin olmak üzere; suçun, suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin nakline ilişkin icra hareketleri başlar başlamaz tamamlanacağını ve suçların neticesi harekete bitişik suç olduğunu ve teşebbüs hükümlerinin uygulanmayacağını ifade eden görüş de bulunmaktadır[27]. Belirtilen gerekçe ile sevk etme veya nakletme suçuna teşebbüsün mümkün olmadığını ifade eden bir başka görüş her ne kadar söz konusu suçlar bakımından teşebbüs mümkün olmasa da o ana kadar gerçekleştirilen hareketler tamamlanmış bulundurma suçunu oluşturacağından failin tamamlanmış bulundurma suçundan dolayı cezalandırılması gerektiğini ifade etmiştir[177].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yer alan depolama suçunun tamamlanmış olması için, ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak uyuşturucu veya uyarıcı maddenin depolanması gerekmektedir[259]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin depolanması için teslim alınması ancak failin elinde olmayan nedenlerden dolayı depolanamaması ya da malın teslim alınmadan failin yakalanması ihtimallerinde

teşebbüs aşamasında kalmış depolama suçundan bahsedilecektir[271]. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde her ne kadar teşebbüs aşamasında kalmış depolama suçu söz konusu olsa da; failin o zamana kadar ki gerçekleştirdiği hareketler tamamlanmış bulundurma veya nakil suçunu oluşturacağından fail tamamlanmış suçlardan birisi dolayısıyla cezalandırılacaktır[258].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yer alan satın alma suçunun tamamlanmış olması için, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin alıcının egemenlik alanına girmiş olması gerekmektedir[174]. Satın alma suçunun oluşması bakımından suça konu olan maddenin zilyetliğinin geçmesi için alıcıya fiilen teslim edilmemesi gerekmemektedir. Bu açıdan alıcının istediği yere bırakılması durumunda da maddenin zilyetliği alıcıya geçmiş olarak kabul edilecektir. Suça ilişkin icra hareketlerine başlanıp elde olmayan nedenlerle suça konu olan maddenin alıcıya teslim edilememesi, teslim sırasında maddenin alıcı failin eline geçmeden uyuşturucu veya uyarıcı madde ile birlikte alıcının yakalanması[271], uyuşturucu veya uyarıcı maddenin teslim alınması durumunda bir engelle karşılaşılması halinde teşebbüs aşamasında kalmış satın alma suçundan bahsedilecektir[287]. Y. 10. CD. 27.10.2009 Tarih ve 2009/1917-16452 Sayılı İlamında, suça konu olan maddenin satın alınarak bedeli ödendikten sonra failin bulunduğu yere nakledilmesi sırasında yakalanması halinde sırf uyuşturucu veya uyarıcı maddenin alıcısı tarafından henüz teslim alınmadığı gerekçesiyle hareketin teşebbüs aşamasında kaldığının ileri sürülemeyeceği ve artık satın alma hareketinin tamamlandığı ifade edilmiştir[258,323].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yer alan kabul etme suçunun tamamlanmış olması için, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kişinin fiili veya hukuki egemenliğine geçmesi gerekmektedir[277]. Suçun oluşması için gerekli olan icra hareketlerine başlanıp suça konu olan maddenin devralınması için gerekli hazırlıklar yapılırken bir engelle karşılaşılması, devralma için gerekli hazırlık hareketleri tamamlanarak uyuşturucu veya uyarıcı maddenin teslimi sırasında engelle karşılaşılması hallerinde teşebbüs aşamasında kalmış kabul etme suçundan bahsedilecektir[177].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yer alan bulundurma suçu; temadinin (sürüp gitme[316]) bittiği anda tamamlanmış sayılır[57]. Bulundurma suçuna teşebbüsün mümkün olup olmadığı hususunda doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilki; bulundurma suçunun kesintisiz bir suç olduğunu ve bu nedenle de

bulundurma süresinin temadinin oluşmasına yettiğini ve suçun tamamlandığını ya da temadi oluşmadığı için teşebbüsün de söz konusu olamayacağını ifade etmektedir[208]. Benzer bir görüşe göre de; bulundurma suçu kesintisiz bir suç olmakla birlikte bu suça teşebbüs mümkün değildir[172]. Kesintisiz bir suç olan bulundurma suçuna teşebbüsün mümkün olduğunu ifade eden bir görüşe göre; uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi bulundurmaya ilişkin yapılan görüşmeler sonucunda bulundurmayı kabul eden ve bunun için deposunu hazırlayan kişinin suça konu olan maddeyi henüz teslim almadan/ madde üzerinde fiili hakimiyetini kurmadan önce bir engel durumun ortaya çıkması halinde icra hareketleri tamamlanamadığından teşebbüs aşamasında kalmış bulundurma suçundan söz edilmektedir[48,271,287]. Teşebbüsün mümkün olduğunu ifade eden bir başka görüş bulundurmak için hazırlık yapan kişi açısından; bütün hazırlıklarını bitirdikten sonra engel bir durumun çıkması halinde teşebbüsün düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir[50]. Y. 10 CD. 28.01.2014 Tarih ve 2013/12902E. 2014/717K. Sayılı İlamında belirttiği üzere Yargıtay'a göre bulundurma suçuna teşebbüs mümkündür[324].

TCK'nın 188. maddesinin 3. Fıkrasına ilişkin olmak üzere; anılan fıkra kapsamında düzenlenen suçun seçimlik hareketli bir suç olduğunu, söz konusu fıkrada yer verilen hareketlerden birisinin teşebbüs aşamasında kalmış olması halinde bir diğer hareketin tamamlanacağını ve teşebbüs aşamasında kalan hareket dolayısıyla failin cezasında indirime gidilmeyeceğini ve failin tamamlanmış hareketin neden olduğu suçun cezası ile cezalandırılacağını ifade eden görüş bulunmaktadır[48].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yer alan hareketlere teşebbüsün mümkün olup olmadığına yönelik tüm bu bahsedilenlerden farklı olarak; doktrinde TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen suçlara teşebbüsün mümkün olmadığını ifade eden görüş de bulunmaktadır[182].

4.3.1.3. Reçeteye Bağlı Olan Uyuşturucu ve Uyarıcı Maddelerle İlgili Suçlara Teşebbüs

TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrasında düzenlenen suç bakımından; 6. fıkra TCK'nın 188. maddesinin diğer fıkralarına atıf yaptığından suçun hareket unsuru, üretimi izne ve satışı reçeteye bağlı olan uyuşturucu veya uyarıcı etki doğuran maddelerin ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak imali, ithali, ihracı, satılması, satışa arz edilmesi, başkalarına verilmesi, sevk edilmesi, nakledilmesi, depolanması, ticari amaçla

satın alınması, kabul edilmesi ve bulundurulmasıdır[50]. Anılan fıkralar bakımından teşebbüse ilişkin yapılan açıklamalar 6. fıkra bakımından da geçerlidir.

4.3.1.4. Uyuşturucu ve Uyarıcı Etkisi Olamayan Ancak Uyarıcı ve Uyuşturucu İmalinde Kullanılan Maddeler İle İlgili Suça Teşebbüs

TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrasında düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı etki doğurmamakla birlikte uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan maddenin imal ve ticareti suçuna teşebbüs mümkündür[50]. Anılan suçta yer verilen seçimlik hareketlere, aynı maddenin 1. ve 3. fıkralarında yaptırıma bağlanan suçlarda da yer verildiğinden söz konusu seçimlik hareketlere teşebbüsün mümkün olup olmadığı hususunda anılan fıkralarda yapılan açıklamalar 7. fıkra için de geçerlidir[174]. Bir başka görüş ise TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrasında düzenlenen suça ilişkin seçimlik hareketlerin tümünün teşebbüse elverişli olduğunu ancak failin icra hareketine başlamış olması halinde hangi suçu gerçekleştirmeye yönelik icra hareketlerine başladığının tespit edilmesinin önemli olduğunu ifade etmiştir. Failin naklettiği uyuşturucu veya uyarıcı nitelikte olmayan maddelerden söz konusu maddeleri kimyasal tepkimeye sokmak suretiyle uyuşturucu veya uyarıcı madde imal etmesi durumunda, kastının TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı madde imali olduğu ispat edilebiliyorsa failin TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında imale teşebbüsten dolayı cezalandırılması gerektiği ifade edilmiştir[172].

4.3.2. Suça İştirak

TCK'da suç olarak tanımlanmış tipe uygun, hukuka aykırı olarak kabul edilen kusurlu davranış, tek bir kişi tarafından işlenebileceği gibi birden çok fail tarafından birlikte de işlenebilir[290,325]. Suç olarak tanımlanan davranışın herhangi bir zorunluluk ya da kanun hükmü gereği olmamasına rağmen birden fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi suça iştirak olarak ifade edilmektedir[250]. Suçun tipe uygun davranış kısmını gerçekleştiren; fail dışındaki ancak faille birlikte suça katılan kişiler açısından, kanunda özel bir hüküm ya da düzenlemenin bulunmaması halinde[325] faille birlikte suça katılan söz konusu kişileri cezalandırmak iştirak hükümleri ile mümkün olmaktadır. TCK'daki iştiraki düzenleyen hükümler bu yönüyle ceza sorumluluğunu genişleten, suç tanımlarını tamamlayıcı ceza normları olarak kabul edilirler[249-250]. İştirak halinde

işlenen suçlarda suça katılan kişilerden her birisi suçu gerçekleştirmeye yönelik yapmış oldukları hareketin niteliğine ve katkıya göre kendi eylemlerinden ötürü suça katılan bir diğer kişinin eyleminden bağımsız olarak ayrı ayrı cezalandırılırlar[251].

Suça iştirak; TCK'nın 37. ila 41. maddeleri arasında düzenlenmiştir. TCK'nın 37. maddesinde faillik, 38. maddesinde azmettirme, 39. maddesinde yardım etme, 40. maddesinde bağlılık kuralı, 41. maddesinde ise iştirak hâlinde işlenen suçlarda gönüllü vazgeçme düzenlenmiştir[171].

İştirak şekilleri faillik ve şeriklik olarak ikiye ayrılmaktadır. Faillik türleri; müşterek faillik ve dolaylı faillik olarak, şeriklik türleri ise; azmettirme ve yardım etme olarak ifade edilmektedir[251,261]. Kanunda belirtilen bu türlerden herhangi birisine girmeyen birleşmeye veya katkıya iştirak hükümleri uygulanamayacaktır[254].

TCK'nın 37. maddesinin 1. fıkrasında; *"Suçun kanuni tanımında yer alan fiili birlikte gerçekleştiren kişilerden her biri, fail olarak sorumlu olur."* ifadesine yer verilmek suretiyle müşterek faillik düzenlenmiştir. Müşterek faillikte; birlikte suç işleme kararı kapsamında; icrai nitelikteki hareketler failler tarafından birlikte gerçekleştirilmektedir ve failler suç teşkil eden fiilin icrası üzerinde müşterek hakimiyet kurmaktadırlar. Aynı maddenin 2. fıkrasında ise; *"Suçun işlenmesinde bir başkasını araç olarak kullanan kişi de fail olarak sorumlu tutulur."* hükmüne yer vermek suretiyle dolaylı faillik düzenlenmiştir. Dolaylı faillikte ise; dolaylı fail olarak kabul edilen kişi suçu bizzat kendisi işlememekle birlikte suçun işlenmesinde bir başkasını araç olarak kullanmaktadır ve araç olarak kullandığı için de TCK'nın 37. maddesinin 2. fıkrası kapsamında fail olarak sorumlu tutulmaktadır[171,260].

Suçun işlenmesine katılan ve fakat gerçekleştirmiş olduğu katkıyla suçun kanuni tanımında yer alan hareket üzerinde hakimiyet kuramayanlara şerik denmektedir. TCK'da iştirakte şeriklik statüsü olarak azmettirmeye ve yardım etmeye yer verilmiştir[253]. TCK'da şerikliğe ilişkin var olan genel hükümler sorumluluk alanını genişleten hükümlerdir. Şeriklerin işlenen suçtan dolayı sorumlu tutulmaları ise TCK'nın 40. maddesinde yaptırıma bağlanan bağlılık kuralı kapsamında gerçekleşmektedir[256].

Azmettirme TCK'nın 38. maddesinde; *"Başkasını suç işlemeye azmettiren kişi, işlenen suçun cezası ile cezalandırılır"* olarak düzenlenmiştir[171]. Kanunun anılan düzenlemesinden de anlaşıldığı üzere azmettirmede azmettiren işlenen suçun cezası ile

cezalandırılmaktadır[262]. Azmettirme; aklında suç işleme fikri olmayan birisinin kafasına kanunun suç saydığı belirli bir fiilin işlenmesi fikrini kasten sokmak olarak tanımlanmaktadır[250,253]. Bu yönüyle azmettirme işlenen suçun ilk ve etkili sebebini yaratmaktır[255]. Azmettirmeden söz edebilmek; suç teşkil eden bu hareketin tamamlanması ya da en azından teşebbüs aşamasında kalmış olması gerekmektedir[253,260].

Yardım etme; bir kimsenin asıl failin kasten işlediği hukuka aykırı nitelikteki fiile, kasten maddi veya manevi nitelikte destekleyici hareketler yapması olarak tanımlanmaktadır. Yardım etmede de tıpkı azmettirme de olduğu gibi suç teşkil eden hareket üzereinde egemenlik söz konusu değildir[278]. TCK'nın 39. maddesinde; *"Suç işlemeye teşvik etmek veya suç işleme kararını kuvvetlendirmek veya fiilin işlenmesinden sonra yardımda bulunacağını vaat etmek, suçun nasıl işleneceği hususunda yol göstermek veya fiilin işlenmesinde kullanılan araçları sağlamak, suçun işlenmesinden önce veya işlenmesi sırasında yardımda bulunarak icrasını kolaylaştırmak"* olarak ifade edilen hallerde bu türden hareketleri gerçekleştiren kişinin işlenen suçtan yardım eden sıfatıyla sorumlu tutulacağı hükme bağlanmıştır[171].

Suça iştirakten bahsetmek için gereken şartlar şu şekilde sıralanabilir:

1) Birden çok failin bulunması

İştirakten bahsedebilmek için aranan şartlardan ilki; kural olarak tek bir kişi tarafından da işlenebilecek bir suçun icrasına, kanunda herhangi bir zorunluluk bulunmamasına rağmen birden fazla kişinin özgür iradesiyle katılmasıdır. Suçun icrasına katılmakla kastedilen ise failler tarafından suçu gerçekleştirmeye yönelik yapılan hareketlerin niteliği birbirinden farklı olsa bile; faillerden her birisinin yaptığı hareket ile gerçekleşen netice arasında nedensellik bağının olması[250,255] ve faillerden her birisinin suçun icrasına maddeten ya da manen katkıda bulunmasıdır[252].

2) Kasten işlenebilen bir suçun olması

Suça katılan kişilerin iştirak hükümleri kapsamında sorumlu tutulabilmesi için TCK'nın 40. maddesinin 1. fıkrasındaki; *"Suça iştirak için kasten ve hukuka aykırı işlenmiş bir fiilin varlığı yeterlidir."* hükmü gereği suça katılanlar tarafından işlenmesi istenen suçun kasten işlenebilen bir suç olması gerekmektedir[251]. Ancak kasten işlenebilen suçlar açısından iştirak hükümlerinin uygulanması mümkün olup taksirle işlenebilen suçlara iştirak mümkün değildir[255,261,290].

3) Suçun en azından teşebbüs aşamasında kalmış olması

TCK'nın 40. maddesinin 3. fıkrasında yer alan; *"Suça iştirakten dolayı sorumlu tutulabilmek için ilgili suçun en azından teşebbüs aşamasına varmış olması gerekir."* hükmü gereği suça iştirakten bahsedebilmek için işlenmesi kastedilen suçun tamamlanmış olması ya da en azından teşebbüs aşamasında kalmış olması gerekmektedir[250,261].

4) İştirak iradesinin bulunması

Birlikte suç işleme kararı olarak da ifade edilen iştirak iradesi[290] işlenmesi kastedilen suçun icrasından önce ortaya konabileceği gibi suç işlenirken de ortaya konabilir[250]. Tamamlanmış suça iştirak mümkün değildir[251]. Önemli olan suça katılan kişilerden her birisinin bir diğerinin fiiline katıldığını ve işlenmesi kastedilen fiili beraber işlemek için işbirliği içerisinde olduğunu biliyor olması[252] ve iştirak iradesi ile kasten hareket ediyor olmaları gerekmektedir[290]. Ancak suça katılan kişinin işlenecek olan suçu tüm ayrıntıları ile biliyor olması gerekmemektedir. Söz konusu kişinin neye katıldığını bilmesi ve bu doğrultuda iştirak iradesi göstermesi yeterlidir[262].

5) Suça katılanlar tarafından gerçekleştirilen hareketlerin nedensel katkısı

Suça iştirakten bahsedebilmek için suça katılma iradesi gösterenler tarafından gerçekleştirilen davranışın, kanunda suç olarak düzenlenen normda yer alan fiil ile nedensel olması gerekmektedir[250]. Suça katılan kişilerden herhangi birisinin davranışının, suça ilişkin fiilin gerçekleştirilmesine nedensel olarak katkı sağlamadığı hallerde suça iştirakten söz edilemez[252].

6) Suçun icra hareketlerine başlanmış olması

İştirakten kaynaklanan cezai sorumluluktan bahsedebilmek için suça katılanlar tarafından işlenmesi kastedilen suçun tamamlanmış olması şart değildir[262]. Söz konusu suçun teşebbüs aşamasında kalmış olması[251], kastedilen suçu işlemeye yönelik hareketin, hazırlık hareketi olmaktan öteye geçerek icra hareketi vasfı taşıması[252,274] halinde iştirakten söz etmek mümkün olacaktır.

7) Kararlaştırılan suçun işlenmiş olması

Suça iştirakten bahsedebilmek için aranan şartlardan bir diğeri ise; kendi özgür iradeleri doğrultusunda anlaşarak suça katılan kişilerin; aynı suçu işlemek hususunda anlaşmış olmaları gerekmektedir[251].

Suça katılan kişilerin kasten işlemek üzere anlaştıkları suç yerine başka bir suç işlemeleri ya da kararlaştırdıkları suç ile beraber başka bir suçu işlemeleri halinde; suçun işlenmesi için gerçekleştirilen hareketlerin ortakların kararlaştırdıkları hareketlerin sınırı dışarısında kalması halinde ortaya çıkan farklı sonuçtan dolayı sorumluluk bu hareketleri yapanlara aittir. Ancak; gerçekleştirilen hareketler kararlaştırılan hareketlerin sınırında kalıyorsa bu durumda ortaya çıkan farklı sonuçtan, kararlaştırılandan daha ağır ya da hafif olmasına bakılmaksızın bütün ortaklar bu hareketi yapan ile birlikte sorumlu tutulacaktır[254].

4.3.2.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunda İştirak

TCK'da yaptırıma bağlanan uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları çoğunlukla birden fazla kişi tarafından işlenen suçlar olmakla birlikte uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun tek kişi tarafından işlenmesi pek rastlanılır bir durum değildir. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçları bakımından suça iştirak oldukça yaygındır[263]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu tek kişi tarafından işlenebileceği gibi birden fazla kişi tarafından birlikte de işlenebilecek bir suçtur. Suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin imal ve ticaretini yapmak üzere birden fazla kişinin bir araya gelerek suça ilişkin icra hareketlerini gerçekleştirdiklerinde[176] iştirake ilişkin daha önce de ayrıntılı olarak bahsedilen diğer şartların da varlığı halinde suça iştirak söz konusu olacaktır.

TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu iştirak bakımından herhangi bir özellik göstermez; anılan suç bakımından iştirakın her şekli de mümkündür[52,172].

Diğer taraftan, TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrasında; *"Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi"* hali nitelikli hal olarak düzenlenmiş olup uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu bu fıkra kapsamında işleyen fail, aynı maddenin 1., 3., 6. fıkralarında düzenlenen suçlara oranla daha ağır bir ceza ile cezalandırılacaktır[179,259]. Doktrinde var olan bir görüş; bu türden bir düzenlemenin varlığının uygulama bakımından karışıklığa sebebiyet vereceğini şu gerekçelerle ifade etmiştir. *"İlgili fıkraya lafzi yorum ile yaklaşıldığında; TCK m. 188/1. ve 3. fıkrasında yer alan suç tiplerinin 3 veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmiş olması ihtimalinden*

anlaşılması gereken bu 3 veya daha fazla kişinin suç üzerinde birlikte fail olarak hakimiyet kurmalarıdır. Çünkü, kanun koyucu ilgili madde metninde bu kişilerin birlikte işlemelerine vurgu yapmıştır. İlgili fıkraya amaçsal yorum yapılarak yaklaşıldığında ise; fıkrada yer alan birlikte ifadesinin sadece TCK m. 37/1 anlamında birlikte failliği değil suça iştirakın diğer görünüş şekilleri olan azmettirme ve yardım etmeyi de kapsadığı düşünülebilir. Kanun koyucunun bu türden bir düzenlemeyi yaparken hangi yorumu esas aldığını saptamak ise imkansızdır." Söz konusu görüşü savunan yazara göre bu düzenleme ile ifade edilmek istenen suçun örgüt faaliyeti kapsamında işlenmesi hali ile örgüt olarak kabul edilmeyen ancak bir teşekkül (belli bir varlık ve biçim kazanma, oluşma, oluşum[295]) sayılabilecek nitelikteki yapılanmalar arasında bir fark yaratmaktır[52]. Doktrindeki bir kısım yazar ise; TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrasında yer alan suçların *"Üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi"* haline ilişkin düzenlemede yer alan suçu birlikte işlemek ifadesine, müşterek faillik, azmettirme, yardım etme şeklindeki iştirakın bütün şekillerinin dahil olduğunu ve bu anlamda mevcut düzenleme ile kanun koyucunun özel bir iştirak hükmü getirdiğini ifade etmişlerdir[51,176].

Diğer taraftan, TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrasında; *"Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarının, suç işlemek için teşkil edilmiş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâli",* aynı maddenin 1., 3., 6. fıkralarında düzenlenen suçlar bakımından daha ağır ceza verilmesini gerektiren nitelikli hal olarak hükme bağlanmıştır[179]. Örgütün varlığından bahsedebilmek için; en az 2 kişinin belirli bir amaç doğrultusunda suç işlemek üzere devamlı suretle fiilen birleşmesi gerekmekle birlikte; örgütte bulunan üye sayısının, örgütün yapısının ve sahip olduğu araç ve gereçlerin de hedeflenen suçu işlemeye elverişli olması gerekmektedir. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olduğu iddia edilebilir[50]. Anılan suçun örgüt faaliyeti kapsamında işlenmesi halinde; faillerin sorumluluğu iştirak hükümleri kapsamında değil de TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrası kapsamında tayin edilecektir[6]. Bir diğer ifadeyle, birden fazla kişinin uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretini gerçekleştirmek üzere bir araya gelerek örgüt kurması veya yasalara aykırı başka türden eylemleri gerçekleştirmek üzere suç örgütü kuran kişilerin, örgüt faaliyeti kapsamında gerçekleştirdikleri mevcut eylemlerine ek olarak uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti sayılabilecek

türden eylemleri de gerçekleştirmesi halinde uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretine ilişkin eylemleri için TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrası kapsamında sorumlulukları söz konusu olacaktır[27]. Bir kereye mahsus olmak üzere birden fazla kişinin bir araya gelerek belirli bir miktar uyuşturucuyu veya uyarıcı maddeyi belirli kişilere teslim etmesi halinde örgüt kapsamında işlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan söz edilemeyecektir. Çünkü suçun faillerinin, suçu işlemek üzere bir araya gelmeleri/ birleşmeleri devamlılık arz etmemektedir. Failler sadece belirli bir suçu işlemek üzere bir araya gelmişlerdir. Bu türden bir ihtimalde; iştirak halinde işlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu söz konusu olacaktır[277]. Dolayısıyla, suçun örgüt faaliyeti kapsamında işlenmesi halinde TCK'nın 37. ila 41. maddeleri arasında düzenlenen iştirak hükümleri değil de TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrası ile TCK'nın 220. maddesi birlikte uygulanacaktır. Doktrinde mevcut olan bir görüş suçun örgüt halinde işlenmesi durumunu uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna ilişkin özgü özel bir iştirak hali olarak ifade etmiştir[51].

Örgüt faaliyeti ve yapısı içerisinde yer almayan kişilerin faaliyetleri bakımından ise; suça iştirakın her hali mümkündür[208,259]. Suçun örgüt faaliyeti dışında toplu olarak işlenmesi halinde TCK'nın 188. maddesinin söz konusu fıkraları kapsamında ceza belirlenerek, faillerin suça katılım durumlarına göre TCK'nın suça iştirake ilişkin 37. maddesi ve devamı kapsamında sorumlulukları belirlenecektir[271,287].

Suça iştirak bakımından kanun koyucu, suçun kanuni tanımında belirtilen hareketi gerçekleştiren kişileri TCK'nın 37. maddesi kapsamında fail, suçun işlenmesine katılan ve fakat suçun kanuni tanımında yer alan hareketi gerçekleştirmeyen diğer suç ortaklarını ise TCK'nın 38. ve 39. maddesi kapsamında azmettiren veya yardım eden olarak nitelendirmiştir[180,255]. Suça iştirake ilişkin TCK'nın genel hükümlerini düzenleyen kısımda yer alan bu hükümler; TCK'nın özel kısmında düzenlenen tüm suçlar bakımından uygulanabileceği gibi bu suçlardan birisi olan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından da uygulanacaktır[27]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu kapsamında yer alan hareketlerin birden fazla kişi tarafından birlikte gerçekleştirilmesi halinde bu hareketleri birlikte gerçekleştiren kişilerden her biri TCK'nın 37. maddesinin 1. fıkrası kapsamında fail (müşterek fail) olarak cezalandırılacaklardır. Müşterek faillik bakımından önem arz eden durum; olayın başlangıcından sonuna kadar her aşamada suça katılan diğer

faillerle birlikte irade ve eylem birliği içerisinde hareket ederek suça katılmaktır. Müşterek faillik bakımından birlikte suç işleme kararına ek olarak, suça konu olan hareket üzerinde ortak hakimiyet kurulduğu için suça katılanlardan her biri müşterek fail olarak kabul edilerek TCK'nın 37. maddesinin 1. fıkrası kapsamında sorumlu tutulacaktır. Örneğin; önceden aralarında anlaşan suç ortaklarından birisinin suça konu olan maddeyi temin etmesi diğerinin ise temin edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satması halinde her iki failin hareketleri birbirini tamamlayıcı olmakla birlikte ilgili failler madde satımı üzerinde ortak bir hakimiyet kurmaktadırlar ve müşterek fail olarak kabul edileceklerdir[260,267].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu işlemek üzere bir başkasını araç olarak kullanan kişi ise; dolaylı fail olarak ifade edilmekle birlikte TCK'nın 37. maddesinin 2. fıkrasının birinci cümlesi kapsamında fail olarak sorumlu tutulacaktır. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun; iradesi fail tarafından ortadan kaldırılan, cebir uygulanarak suçu işlemesi sağlanan, hileli hareketlerde bulunarak araç olarak kullanılan, cezai sorumluluğu bulunmayan kişiye işletilmesi halinde suçun işlenmesinde bu kişiyi kullanan bakımından dolaylı faillik söz konusu olacaktır. Dolaylı fail ise; suçun işlenmesinde aracı olarak kullanılan kişinin cezai sorumluluğunun bulunmadığı hallerde fail olarak sorumlu tutulacaktır[48,260].

Anılan suçun işlenmesinde kusur yeteneği olmayan kişilerin araç olarak kullanılması halinde ise; bu kişileri araç olarak kullanarak suçu işleten dolaylı failin cezası TCK'nın 37. maddesinin 2. fıkrasının ikinci cümlesindeki düzenleme gereği artırılacaktır. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu işlemek üzere kusur yeteneği bulunmayan on iki yaşından küçük bir çocuğun kullanılması halinde suçu bu özellikteki çocuğa işleten kişi bakımından cezanın artırılabilmesi için çocuğun suçu işlediği tarihteki yaşı önemli olup suçu işlemesi için uğraş verilen tarihteki yaşı herhangi bir önem arz etmemektedir. Failin çocuğun yaşına ilişkin hatası, yanılgıya düşmesi hali söz konusu olduğunda ise fail; TCK'nın 30. maddesi kapsamında düzenlenen hüküm gereği hatasından yararlanacaktır[277]. Kanunun açık hükmünden de anlaşılacağı üzere; anılan düzenleme bakımından dikkat edilmesi gereken nokta ise; suçun işlenmesinde bir başkasını araç olarak kullanılan her dolaylı failin değil de sadece kusur yeteneği bulunmayan kişileri suçun işlenmesinde kullanan dolaylı faillerin cezalarının artırılacağıdır[267].

Aklında uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu işleme fikri hiç olmayan birisini; uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu işlemeye azmettiren kişi, azmettirmeye ilişkin yukarıda belirtilen şartların varlığı halinde; TCK'nın 38. maddesinin 1. fıkrası kapsamında azmettiren olarak suçu işlemeye azmettirilen kişinin işlediği suçun cezası ile cezalandırılacaktır[171]. Örneğin; X şehrinde olan belirli bir miktar uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi Y şehrine getirmesi maksadıyla bir kişinin uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu işlemek üzere azmettirilmesi halinde, azmettirilen kişinin suça konu olan maddeyi istenen şehre getirmesi ya da getirmek üzere iken yakalanması ihtimalinde azmettirilen kişinin hareketi TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu olarak değerlendirilecektir. Aynı şekilde; TCK'nın 38. maddesinin 1. fıkrası gereği; azmettiren de azmettirilen kişinin işlediği suçun cezası ile cezalandırılacaktır[267]. Ancak Y. 10. CD., 14.01.2014 Tarih ve 2009/5335E., 2014/264K. Sayılı İlamında, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak isteyen kişinin suça konu olan maddenin bulunduğu yerden alınıp kendisine getirilmesi için bir başkasını suç işlemeye azmettirmesi durumunda suçun niteliğinin değişmeyeceğini, bu türden bir ihtimalin varlığı halinde maddeyi kullanmak isteyen kişinin sorumluluğunun TCK'nın 191. maddesi, alıp getiren kişinin sorumluluğunun ise TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir[326].

TCK'nın 38. maddesinin 2. fıkrası kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından; üstsoy ve altsoy ilişkisinden doğan nüfuzun kullanılması suretiyle suça azmettirmede azmettirenin alacağı ceza artırılacakken; çocukların anılan suça azmettirilmesi halinde ise; azmettirenin TCK'nın 38. maddesinin 2. fıkrası kapsamında cezasının artırılması için üst soy ya da alt soy ilişkisinin varlığı aranmayacaktır. Bir kimseyi uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu işlemesi hususunda azmettiren kişinin kim olduğunun belli olmaması durumunda ise; azmettirenin kim olduğunun ortaya çıkmasını sağlayan fail ya da diğer suç ortaklarının alacağı cezanın miktarında TCK'nın 38. maddesinin 3. fıkrasında yer alan düzenleme gereği indirime gidilebilir. Kanundaki düzenleme gereği bu konudaki takdir hakkı hakimdedir[171]. Örneğin; on altı yaşındaki bir çocuğun uyuşturucu veya uyarıcı madde satmak üzere azmettirilmesi halinde, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında satma hareketini gerçekleştiren çocuk, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında

ve TCK'nın 31. maddesinin 3. fıkrası kapsamında cezalandırılacaktır. Çocuğu azmettiren ise; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında sorumlu tutulacak ve fakat azmettirilen kişinin çocuk olması dolayısıyla da TCK'nın 38. maddesinin 2. fıkrası kapsamında cezası artırılacaktır[267]. Ancak; uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi sadece kullanmak için bir başkasının kendisine uyuşturucu veya uyarıcı madde temin etmesi için azmettirilmesi durumunda azmettirilen kişi TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında, azmettiren ise TCK'nın 191. maddesi kapsamında cezalandırılacaktır[258].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun işlenmesine yardım eden kişi; TCK'nın 39. maddesinde düzenlenen iştirak hükümleri kapsamında cezalandırılacaktır. Aynı maddenin 2. fıkrası kapsamında da hangi türden hareketlerin gerçekleştirilmesi durumunun yardım sayılacağı da belirtilmiştir. Anılan hükme göre;

a) Bir kimseyi uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu işlemeye teşvik etmek veya bu suçu işleme kararını kuvvetlendirmek, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti olarak kabul edilecek hareketin işlenmesinden sonra yardımda bulunacağını vaat etmek,
b) Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun nasıl işleneceği hususunda yol göstermek veya bu suçun işlenmesine sebebiyet verecek hareketin işlenmesinde kullanılan araçları sağlamak,
c) Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun işlenmesinden önce veya işlenmesi sırasında yardımda bulunarak icrasını kolaylaştırmak,

türünden hareketleri gerçekleştiren kişi TCK'nın 39. maddesi kapsamında yardım eden olarak sorumlu tutulacaktır[171,180].

Yargıtay uygulamalarında; uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu işlenirken; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin taşınmasında kullanılan aracı temin etme[327-328], uyuşturucu veya uyarıcı madde satışına aracı olma[329], uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ele geçirilmesini önlemek amacıyla araçlara gizli bölme yapma[330], uyuşturucu veya uyarıcı maddenin satılabilmesi için çevrede gözcülük yapma[331] türünden hareketlerin gerçekleştirilmesi yardım etme olarak kabul edilmektedir[258,263]. Yardım etme olarak nitelendirilen bu tür eylemlerde dikkat edilmesi gereken nokta; failin suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi herhangi bir şekilde elinde

bulundurmaması ya da söz konusu maddelere elini sürmemesi durumudur. Örneğin; suça konu olan maddenin taşınacağı araca gizli bölme yapma hareketi anılan suç bakımından yardım etme olarak kabul edilerek fail TCK'nın 39. maddesi kapsamında cezalandırılacakken; gizli bölme yapan failin gizli bölge yaptığı kısma uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri yerleştirmesi halinde ise; TCK'nın 37. maddesi kapsamında fail olarak cezalandırılacaktır[258]. Yardım eden kişi; sonucun oluşması bakımından gereken asıl hareketleri değil de; asıl hareketlerin yapılmasını kolaylaştıran, destekleyen hareketlerde bulunan, suçun icrasını kolaylaştıran kişidir. Yardım eden kişi suçu gerçekleştirmeye yönelik hareket/hareketler üzerinde hakimiyet kurmaz[176]. Dolayısıyla uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından failin suça katılma derecesinin yardım etme niteliğini aşması durumunda failin sorumluluğu TCK'nın 39. maddesi kapsamında değil de müşterek failliğe ilişkin TCK'nın 37. maddesi kapsamında belirlenecektir[172].

TCK'nın 188. maddesinin 8. fıkrasında, TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen suçların failinin belirli kişiler olması hali, cezayı artıran bir nitelikli hal olarak öngörülmüştür. İştirak halinde suçun işlenmesi durumunda suça katılan faillerin sorumluluğu kendi hareketlerinden kaynaklanmaktadır ve bir failde bulunan nitelikli haller diğer faillere etki etmeyecektir ve her bir fail için kendisinden bulunan nitelikli hal yine kendisine uygulanacaktır. Sözü edilen durum; dolaylı fail için de geçerli olup aracı kullanan dolaylı faile araç olarak kullanılan kişide bulunan nitelikli hal uygulanmayacaktır. Bu durumun aksine; azmettiren ve yardım eden kişi ya da kişilerin cezai sorumlulukları faile göre belirlendiğinden TCK'nın 40. maddesinde düzenlenen iştirakte bağlılık kuralı gereği failde bulunan nitelikli hal azmettiren ve yardım edene de sirayet edeceği gibi azmettiren ve yardım edende bulunan nitelikli hal de faile de sirayet edecektir. Nitelikli hallere ilişkin bu sirayetin gerçekleşmesi için; nitelikli halin/hallerin varlığından diğer şahısların da haberdar olması, bunları bilmesi ve kastının bunları kapsaması gerekmektedir[180,181,274].

Aynı çatı altında birlikte yaşayan aile bireylerinden herhangi birisinin suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi birlikte yaşadıkları evde bulundurması/saklaması durumunda; evde uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurulduğunu bilmeyen diğer aile üyeleri bakımından suça iştirakten bahsetmek mümkün değil iken uyuşturucu veya uyarıcı maddenin birlikte yaşadıkları evde bulundurulmasına/saklanmasına rıza

gösteren, imkan tanıyan kişinin ise; fiilinin derecesine ve kastına göre iştirak hükümleri kapsamında sorumlu tutulması mümkün olabilecektir[174].

4.3.3. Suçların İçtima

Bir kimsenin bir veya birden fazla fiil ile ceza kanununda yer alan tek bir hükmü ya da kanunun farklı hükümlerini bir veya birden fazla kez ihlal etmesi dolayısıyla failin birden çok suçtan değil ama tek bir suçtan sorumlu tutularak cezalandırılması suçların içtiması olarak kabul edilmektedir[250]. Bir başka ifadeyle, suçların içtimaı tek bir hareketle birden fazla hukuki yararın ya da farklı hareketlerle tek/aynı hukuki yararın ihlal edilmiş olması olarak tanımlanmaktadır[262]. TCK'da suçların içtimaı üst başlığı altında gerçek içtimanın istisnaları olan[251] TCK'nın 42. maddesinde bileşik suça, 43. maddesinde zincirleme suça, 44. maddesinde ise fikri içtimaya yer verilmiştir[171,254].

Suçların içtimasının söz konusu olmadığı hallerde ise failin işlediği her bir suçta ayrı ayrı sorumlu tutulması anlamına gelen gerçek içtima uygulanacaktır[261]. TCK bakımından benimsenen kural ise kaç fiil varsa o kadar suç, kaç suç varsa o kadar ceza vardır olarak ifade edilen gerçek içtima kuralıdır[256]. Ancak suçların içtimaı durumlarından herhangi birisinin söz konusu olduğu hallerde; gerçek içtimada olduğu gibi her suçtan ayrı ayrı ceza verilip de verilen cezalar toplanmayacaktır. Aksine; suçların içtimaı hükümlerine göre bunlar ya tek suç olarak kabul edilip faile ceza artırılarak verilecek ya da fail işlenen suçlardan en ağır cezayı gerektirenden dolayı cezalandırılacaktır[260].

Çalışmanın bu kısmında suçların içtimaı başlığı altında yer alan bileşik suç, zincirleme suç ve fikri içtima hükümlerine yer verildikten sonra, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından gerçek içtima ve suçların içtimaı meselesi değerlendirilecektir.

4.3.3.1. Bileşik Suç

Bileşik suç TCK'nın 42. maddesinde; *"Biri diğerinin unsurunu veya ağırlaştırıcı nedenini oluşturması dolayısıyla tek fiil sayılan suça bileşik suç denir. Bu tür suçlarda içtima hükümleri uygulanmaz."* olarak düzenlenmiştir[171]. Anılan hükümden de anlaşılacağı üzere kanunda yer alan çeşitli normlara tarafından öngörülen suçlardan biri diğerinin unsuru veya ağırlaştırıcı nedeni olması durumunda bileşik suçun

varlığından bahsedilecektir. TCK'nın 141. maddesinde düzenlene hırsızlık suçu ile 106. maddesinde düzenlenen tehdit veya TCK'nın 108. maddesinde düzenlenen cebir kullanma suçlarının birleşmeleri ile meydana gelen TCK'nın 148. maddesinde düzenlenen yağma suçu bileşik suça örnek olarak gösterilebilir. Bileşik suçun bu türünde; unsur olan suçlar bağımsızlıklarını tamamen kaybettiklerinden artık ortada tek bir suç vardır ve fail sadece bu suç "yağma" dolayısıyla cezalandırılacaktır[290].

4.3.3.2. Zincirleme Suç

Suç işleyen bir kişinin, işlediği her fiilden ayrı ayrı ceza alması[261] ya da *"kaç fiil varsa o kadar suç, kaç suç varsa o kadar ceza vardır"* gerçek içtima olarak ifade edilirken; zincirleme suç gerçek içtimanın istisnalarındandır[256,261].

TCK'da zincirleme suça ilişkin düzenlemeye yer verilen maddede zincirleme suçun 2 farklı şekilde oluşacağı kabul edilmiş olup[274] bunlardan ilki TCK'nın 43. maddesinin 1. fıkrasında; *"Bir suç işleme kararının icrası kapsamında, değişik zamanlarda bir kişiye karşı aynı suçun birden fazla işlenmesi durumunda, bir cezaya hükmedilir. Ancak bu ceza, dörtte birinden dörtte üçüne kadar artırılır. Bir suçun temel şekli ile daha ağır veya daha az cezayı gerektiren nitelikli şekilleri, aynı suç sayılır. Mağduru belli bir kişi olmayan suçlarda da bu fıkra hükmü uygulanır.[171]"* hükmüne yer verilmek suretiyle düzenlenmiştir. Anılan fıkrada düzenlenen zincirleme suçun ilk formunda birden fazla kez işlenen suçlardan her birisi ayrı bir suç olmasına rağmen; kanun metninde yer alan suçu işleyen faildeki bir suç işleme kararı ifadesinden ötürü kanun fail tarafından işlenen birden fazla suçu tek bir suç olarak kabul etmekte ve anılan hüküm gereği suçun failine tek bir ceza verilmektedir. Ancak faile verilecek tek bir ceza söz konusu kanun hükmü gereği belirli oranda artırılmaktadır[254].

Zincirleme suçun ilk şekline ilişkin şartlar ise şu şekilde sıralanabilir:

1) Suç işleme kararında birlik

Kanun hükmünde yer alan bir suç işleme kararının icrası kapsamında ifadesinden; suçu işleyen failin, aynı suçu birden fazla kez işlemek suretiyle, işlenen suça ilişkin kanun hükmünü birden fazla kez ihlal etmek hususundaki niyeti, planı anlaşılmaktadır[260]. Karar mercii olan hakim suç işleme kararında birlik olup olmadığını gündelik hayat tecrübelerine dayanarak birden fazla kez işlenen suçların işleniş şekilleri

arasındaki benzerlik, suçların işlenme zamanı ve yeri arasındaki ilişkiler gibi yardımcı kriterlerden yararlanarak kararlaştırabilir[290].

2) Aynı suçun birden fazla kez işlenmesi

Zincirleme suçtan bahsedebilmek için; birden fazla suç olması ve bu suçların tüm unsurlarıyla tamamlanmış olması gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle, suçu işleyen kişiye ait birden fazla fiil ve bu fiillere bağlı olarak ise birden fazla neticenin gerçekleşmesi gerekir[249]. Bu suçlardan herhangi birisinin teşebbüs aşamasında kalmış olması, somut durumun zincirleme suç kapsamında değerlendirilmesine engel teşkil etmeyecektir[255]. Diğer taraftan, zincirleme suç için birden fazla fiilin hepsinin aynı suçu oluşturması gerekmektedir[253].

3) Aynı suçun değişik zamanlarda işlenmesi

Zincirleme suça ilişkin hükümlerin uygulanabilmesi için aranan bir diğer şart ise; birden fazla kez işlenen aynı suçun, fail tarafından farklı/değişik zamanlarda işlenmesidir[260]. Farklı zamanlar kavramı fail tarafından işlenen suçlardan birisinin tüm unsurlarıyla gerçekleştikten sonra diğer suçun işlenmesi olarak da ifade edilebilir[253]. Failin suç teşkil eden fiilleri arasında geçen zaman aralığının, uzun ya da kısa olmasından ziyade, bu zaman aralığında failin suç işleme kararında birlik olup olmadığı önem arz etmektedir[261].

4) Aynı kişiye/Aynı mağdura karşı işlenmesi

Fail tarafından birden fazla kez değişik zamanlarda işlenen suçun bir kişiye karşı işlenmiş olması gerekmektedir. Söz konusu hükümde her ne kadar bir kişi ifadesi geçse de hükme ilişkin metinden bir kişi ifadesinden aynı kişi kastedildiği anlaşılmaktadır[250]. Diğer taraftan, TCK'nın 43. maddesinin 1. fıkrasının son cümlesinde; *"Mağduru belli bir kişi olmayan suçlarda da bu fıkra hükmü uygulanır."* ifadesine yer verilmiş olup tek bir kişi tarafından işlenen mağduru belli bir kişi olmayan suçlarda da TCK'nın zincirleme suça ilişkin hükmü uygulanacaktır[254].

TCK'nın 43. maddesinin 2. fıkrasında ise zincirleme suçun ikinci şekli; *"Aynı suçun birden fazla kişiye karşı tek bir fiille işlenmesi durumunda da, birinci fıkra hükmü uygulanır."* ifadesine yer verilmek suretiyle düzenlenmiştir[171]. Anılan hükümde önem arz eden nokta fiilin tekliği mağdurun ise çokluğu durumudur[250,261]. Söz konusu hükmün uygulanabilmesi için; aynı suç işleme kararının bulunması, mağdurun birden fazla olması ve söz konusu suçun tek bir fiille işlenmesi gerekmektedir[262].

TCK'nın 43. maddesinin 3. fıkrasındaki açık hüküm gereği; *"Kasten öldürme, kasten yaralama, işkence ve yağma suçlarında zincirleme suça ilişkin hükümler uygulanmayacaktır[171,261]"*. Zincirleme suçun uygulanamayacağı hallere ilişkin söz konusu bu kısıtlama, kanunda adı geçen suçlarla sınırlı olup, bu suçların sayısının artırılması da mümkün değildir[250]. Dolayısıyla çalışma konusunu oluşturan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından zincirleme suç hükümlerinin uygulanması mümkündür. Bu husus uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunda içtima başlığı altında detaylandırılacaktır.

4.3.3.3. Fikri İçtima

TCK'nın 44. maddesinde; *"İşlediği bir fiil ile birden fazla farklı suçun oluşmasına sebebiyet veren kişi, bunlardan en ağır cezayı gerektiren suçtan dolayı cezalandırılır.[171]"* hükmü ile fikri içtima düzenlenmiştir. Failin tek bir fiili ile birden fazla suçu işlemesi[251] bir diğer ifadeyle, tek bir eylemi ile birden farklı kanun hükmünü ihlal etmesi[290] fikri içtima olarak ifade edilmektedir.

Fikri içtimanın söz konusu olduğu durumlarda; fail tek bir fiili ile neden olduğu birden fazla ve farklı suçun her birinden ayrı ayrı cezalandırılmak yerine, gerçekleştirdiği suçlardan en ağır olanından cezalandırılmaktadır[252,254].

Fikri içtimadan bahsedebilmek için gereken şartlar şu şekilde sıralanabilir:

1) Tek bir fiil bulunması

Fikri içtimadan bahsedebilmek için aranan şartlardan ilki; ihlal edilen birden fazla ve değişik suçun tek bir fiilden kaynaklanmasıdır[254].. *"Tek bir fiil"* kavramından ne anlaşılması gerektiği hususu ise doktrinde tartışmalı konulardan birisi olmakla birlikte[250] fiilin tekliği kavramından hareketin tekliğinin veya neticenin tekliğinin anlaşılması gerektiği yönünde farklı görüşler bulunmaktadır[274].

2) Tek bir fiil ile birden fazla ve farklı suçun oluşması

Fikri içtimadan bahsedebilmek için aranan bir diğer şart; tek bir fiil ile birden fazla ve farklı suçun işlenmesi[261] bir diğer ifadeyle, tek bir fiil ile birden fazla ve farklı hukuki menfaatlerin ihlal edilmesi gerektiğidir[249]. Fikri içtimadan söz edebilmek için tek bir fiille ihlal edilen birden fazla farklı suçun hepsinin cezalandırılabilir olması ve kovuşturma şartlarının gerçekleşmiş olması da gerekmektedir[290].

4.3.3.4. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunda İçtima

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak imal, ithal veya ihraç edilmesine ilişkin suç daha önceden de belirtildiği üzere seçimlik hareketli suç olduğundan; anılan fıkrada belirtilen suçun oluşması bakımından kanun metninde yer alan hareketlerden herhangi birisinin gerçekleştirilmesi yeterli olup, imal, ithal, ihraç hareketlerinden birkaçının yapılması durumunda da tek bir suçun varlığından söz edilecektir[179]. Tıpkı 1. fıkrada düzenlenen suç gibi; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen; *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak ülke içinde satılması, satışa arz edilmesi, başkalarına verilmesi, sevk edilmesi, nakledilmesi, depolanması, satın alınması, kabul edilmesi, bulundurulması"* suçu da seçimlik hareketli bir suç olduğundan 3. fıkra bakımında da anılan fıkrada yer alan hareketlerden herhangi birisinin gerçekleştirilmesi suçun oluşması bakımından yeterlidir. 1. fıkrada yapılan açıklamaya benzer olarak, 3. fıkrada yer alan hareketlerden tek birisinin yapılması durumunda tek bir suç oluşacağı gibi birden fazla hareketin yapılması durumunda da tek bir suç oluşacaktır. Yapılan tüm bu açıklamalar anılan maddenin 7. fıkrası bakımından da geçerlidir[174]. Ancak; birden fazla hareketin yapılması durumunda tek bir suçun varlığından söz etmek için; gerek 1. fıkra kapsamında gerekse 3. fıkra kapsamında gerçekleştirilen TCK'nın 188. maddesinde yer alan *"İmal, ithal, ihracın, satın almanın, devretmenin…"* gibi hareketlerin maddi konusunu oluşturan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin aynı olması gerektiği ifade edilmiştir[258].

Seçimlik hareketlerin birden fazlasının yapılması durumunda oluşan suçun tek bir suç olarak kabul edilerek failin tek bir suçtan dolayı sorumlu tutulabilmesi için; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin aynı olmasından kasıt ise; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin aynı cins olması iken; tek bir suç sayılması bakımından suça konu olan maddenin aynı cins olması da yeterli olmayıp; özdeş olması gerekmektedir[57]. Bir diğer ifadeyle, birden fazla hareket gerçekleştirerek uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun işlemesi durumunda; hareketlerden birisine konu olan uyuşturucu veya uyarıcı madde ile bir diğer harekete konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin aynı cins olması ve fakat aynı cins olan uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin aynı madde olmaması durumunda; iki ayrı suç oluşacaktır ve failin her iki ayrı hareketinden de ayrı ayrı sorumlu tutulacağı belirtilmiştir[174].

Maddelerin aynı cins olması yanında özdeş olup olmaması durumuna ilişkin; eroin imal eden ve imal ettiği eroini satan failin hareketine konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeler aynı madde iken; bir miktar eroin imal eden, imal ettiği eroine ek olarak bir başkasından eroin satın alan failin her iki hareketine ilişkin suçun konusu uyuşturucu veya uyarıcı madde iken söz konusu maddelerin aynı madde olarak kabul edilmemesi örnek olarak gösterilebilir. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde; yani bir miktar esrar satın alan ve fakat satın aldığı dışında bir miktar esrarı nakleden fail açısından; suça konu olan maddeler esrar olmasına rağmen aynı uyuşturucu madde olarak sayılmayacaklarından fail gerçek içtima kuralları kapsamında her iki suçtan da ayrı ayrı sorumlu tutulacaktır[57]. Daha önce de bahsedildiği üzere; anılan fıkralarda düzenlenen seçimlik hareketlerden birisinin yapılması durumunda birden fazlasının yapılması durumunda da harekete konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin aynı ve özdeş madde olması ihtimalinde tek bir suç oluşacaktır ve birden fazla seçimlik hareketin yapılması suretiyle işlenen suçlarda, fail bir ya da daha fazla suçtan değil tek bir suçtan yargılanacaktır. Bu türden bir ihtimalin varlığında fail gerçekleştirdiği hareketlerden en ağır cezayı gerektiren suçtan dolayı sorumlu tutulacak ve cezalandırılacaktır[57,258]. Örneğin; üç kişi le birlikte eroin imal eden ve imal ettiği bu eroini diğer ortakların katılımı olmaksızın tek başına ihraç eden fail, gerçekleştirdiği hareketlerden en ağır cezayı gerektiren eroin imal dolayısıyla[258] TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrasında; *"Yukarıdaki fıkralarda gösterilen suçların, üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi hâlinde verilecek ceza yarı oranında…… artırılır"* olarak düzenlenen hüküm kapsamında cezalandırılacaktır[181]. Her iki suç bakımından öngörülen hürriyeti bağlayıcı ceza aynı olsa da her iki hareket bakımından öngörülen para cezaları farklı olabilir[57].

Diğer taraftan, değişik uyuşturucu veya uyarıcı maddeler suçun konusunu oluştursa bile hareketin tek olması durumunda tek bir suç söz konusudur ve fail tek bir suç dolayısıyla cezalandırılacaktır. Örneğin; aynı zamanda bir miktar eroin, bir miktar kokain ve bir miktar LSD ithal eden failin ithal hareketine konu olan uyuşturucu maddeler birbirinden farklı olmasına rağmen, tek bir hareket olduğu için "ithal hareketi" tek bir suç vardır ve fail tek bir suç dolayısıyla cezalandırılacaktır[57]. Aynı durum; aynı anda hem esrar hem de eroin satan fail açısından da geçerli olup; failin satma hareketine konu olan uyuşturucu maddeler birbirinden farklı olsa da ortada suça konu olan tek bir

hareket “satma hareketi” olduğundan tek bir suç vardır ve tek bir suç dolayısıyla cezalandırılacaktır[258].

TCK’nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasında yer alan hareketleri gerçekleştirmek suretiyle uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu işleyen fail, her iki fiilinden de ayrı ayrı sorumlu tutulmalıdır ve gerçek içtima kuralları kapsamında TCK’nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasındaki hükümler doğrultusunda ayrı ayrı cezalandırılması gerektiği ifade edilmiştir[174,259]. Örneğin; imal edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddenin satılması durumunda imal ve satma hareketlerini gerçekleştiren failin cezai sorumluluğu gerçek içtima kuralları kapsamında belirlenerek failin her iki hareketinden de ayrı ayrı cezalandırılacağı ifade edilmiştir[50,182]. Bir başka örnekle, uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi Türkiye’ye ithal eden failin, ithal ettiği uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi Türkiye’de sevk etmesi halinde de hem ithal etme hem de sevk etme hareketlerinden dolayı[172] veya uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan ve satın aldığı uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ihracını yapan fail hem satın alma hem de ihraç hareketlerinden dolayı gerçek içtima kuralları kapsamında ayrı ayrı cezalandırılacağı ve verilen cezalar ise toplanacağı belirtilmiştir[55].

Y. 10. CD. 23.09.2002 Tarih ve 2002/27279E. 2002/22773K. Sayılı İlamında, bu türden ihtimallerin varlığı halinde, yani TCK’nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasında yer verilen suçların içtiması durumunda; söz konusu suçları işleyen failin nasıl cezalandırılacağı hususunu failin kastına, kastının yenilenip yenilenmediğine, göre belirlemektedir[332]. Suçlara konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin aynı madde olması durumunda, Yargıtay önceleri; fail tarafından gerçekleştirilen hareketlerin iki farklı suçu oluşturduğuna ve iki farklı suçun bulunduğuna dair kararlar vermekte iken; Yargıtay’ın şu anda istikrar kazanmış uygulamalarında bu türden bir ihtimalin varlığı halinde; Yargıtay somut olayın “ Tüketen norm- tüketilen norm” kuralı çerçevesinde çözümlenmesi ilkesini benimsemiştir. Y. 10. CD. 15/12/2011 Tarih ve 2011/10792E. 2011//58701K. Sayılı İlamında, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal veya ithal eden kişinin, arada hukuken geçerli bir kesinti olmaması koşuluyla imal veya ithal ettiği bu maddeleri satmak için bulundurmasının ya da satmasının, imal veya ithal dışında herhangi bir suç oluşturmayacağı imal ve ithal ile alakalı fiilin, bulundurma ve satma fiillerini içine alıp tüketeceği ifade edilmektedir[333].

Diğer taraftan, uyuşturucu veya uyarıcı madde ithalinden sonra, hukuksal veya eylemsel kesinti oluşması durumunda, kesintiden sonra gerçekleşen hareketler bakımından ayrı suç oluşacağına dair Yargıtay kararları mevcut olmakla birlikte, böyle bir ihtimalde Yargıtay kastın yenilenmesine vurgu yaparak iki ayrı suçun oluşacağı görüşünü benimsemiştir. Failin suç işleme kastının yenilenmesi halinde sonradan işlenen suç ile önceden işlenen suç arasında hukuksal kesinti olduğu noktasından hareket edilerek, somut olayda iki farklı suç olduğu ve failin gerçek içtima kuralları kapsamında her iki ayrı suçtan da ayrı ayrı cezalandırılması gerektiği yönünde Y. 10. CD. 23.09.2002 Tarih ve 2002/27279E. 2002/22773K. Sayılı İlamı mevcuttur[332]. Örneğin; Yargıtay tarafından önceden verilen bir kararda; uyuşturucu maddenin imali ve ithalinden sonra, suça konu olan maddenin yenilen kast ile satılması durumunda TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrası kapsamında birden fazla suçun oluştuğu ifade edilmiştir. Ancak; Yargıtay'ın şu andaki istikrar kazanmış uygulamalarında ise (Y. 10. CD. 07. 05. 2012 Tarih ve 2011/26379 E. 2012/8893K. Sayılı İlamında); tüketen-tüketilen norm ilişkisi kapsamında, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ithal eden kişinin, arada hukuken geçerli bir kesinti olmaması koşuluyla, imal veya ithal ettiği maddeleri satmak için bulundurmasının ya da satmasının imal veya ithal dışında ayrıca herhangi bir suç oluşturmayacağı, bu açıdan imal veya ithale ilişkin fiilin bulundurma ve satma fiillerini içerisine alıp tüketeceği ifade edilmiştir[258,271,334].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile TCK'nın 191. maddesinde hükme bağlanan kullanmak maksadıyla uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak suçlarının birlikte işlenmesi durumunda, işlenen her iki suç bakımından kast farklı olduğundan, iki ayrı suçun varlığı kabul edilmeli ve gerçek içtima kuralları uygulanarak fail her suçtan da ayrı ayrı cezalandırılmalıdır[208]. Ancak bu noktada; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası ile TCK'nın 191. maddesindeki hareketlerin birbirinden ayrımını belirlemek önem taşımaktadır. Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin bulundurulması ya da başkasından satın alınması hareketlerinin kişisel kullanım amacıyla gerçekleştirilmesi halinde söz konusu hareketleri gerçekleştiren fail TCK'nın 191. maddesi kapsamında sorumlu tutularak cezalandırılırken; uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri kişisel kullanım maksadıyla değil de ticari maksat ile elinde bulunduran ya da satın alan failin hareketleri ise TCK'nın 188. maddesi kapsamında değerlendirilecek ve

cezalandırılacaktır[263]. Dolayısıyla; kullanmak maksadıyla bulundurduğu uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi bir başkasına satan kişinin cezai sorumluluğu gerçek içtima kuralları kapsamında değerlendirilecek olup fail hem TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası hem de TCK'nın 191. maddesi kapsamında sorumlu tutularak her iki suçtan da ayrı ayrı cezalandırılacaktır. Ancak bu noktada; kişinin kendi kullanımı maksadıyla elinde bulundurduğu uyuşturucu veya uyarıcı maddenin bir kısmını uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti kapsamında değil de, sırf kendi kullanmak üzere bir başka uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satın alabilmek için, bir başkasına satması halinde, failin cezai sorumluluğunun hem TCK'nın 188. maddesi kapsamında hem de TCK'nın 191. maddesi kapsamında değerlendirilerek failin her iki suçtan da ayrı ayrı cezalandırılmasının adalet duygusunu zedeleyeceğini ve bu nedenledir ki; kendi kullanımı için elinde bulundurduğu maddenin bir kısmını yine kendi kullanımı için bir başka uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satın almak için başkasına satan failin cezai sorumluluğunun sadece TCK'nın 191. maddesi kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ifade eden görüş bulunmaktadır[53]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kullanmak dışındaki bir başka amaçla imal, ithal, ihraç, sevk edilmesi vb. halinde TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasında düzenlenen suçlar oluşacakken, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kişisel kullanım maksadıyla imal, ithal, nakledilmesi, satın alınması, kabul edilmesi vb. gibi durumlarda ve ele geçirilen maddenin kişisel kullanım sınırlarında kalması koşuluyla TCK'nın 191. maddesinde hükme bağlanan suç oluşacaktır. Ele geçirilen uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi hem kullanmak hem de kullanmak dışındaki bir maksat ile imal, ithal, sevk ettiğini, satın aldığını, kabul ettiğini veya bulundurduğunu beyan eden failin, söz konusu uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri belirttiği amaçlar doğrultusunda birbirinden ayırmış olması durumunda iki ayrı suç oluşacağından fail gerçek içtima kuralları kapsamında her iki suçtan da ayrı ayrı sorumlu tutulacaktır. Ancak kullanmak ve kullanmak dışındaki bir amaç ile ithal, imal sevk ettiği maddeleri belirlediği amacı doğrultusunda birbirinden ayırmamış olan fail açısından ise; failin uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi kullandığı tespit edilmesi halinde her iki ayrı suç, kullandığının tespit edilememesi halinde ise sadece TCK'nın 188. maddesi kapsamında suç oluşacaktır[57,258].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun, suç işlemek üzere kurulmuş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde; suçu işleyen fail gerçek

içtima kuralları gereği hem TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrasında düzenlenen; *"Yukarıdaki fıkralarda gösterilen suçların, üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi hâlinde verilecek ceza yarı oranında, suç işlemek için teşkil edilmiş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, verilecek ceza bir kat artırılır."* hükmünden hem de TCK'nın 220. maddesinde düzenlenen hükümden ayrı ayrı cezalandırılacaktır[176].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan dolayı elde edilen malvarlığı değerlerinin aklanması halinde ise; suçu işleyen fail gerçek/maddi içtima kuralları kapsamında TCK'nın 188. ve 282. maddesinden dolayı ayrı ayrı cezalandırılacaktır[179]. TCK'nın 282. maddesinde; *"Alt sınırı altı ay veya daha fazla hapis cezasını gerektiren bir suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini, yurt dışına çıkaran veya bunların gayrimeşru kaynağını gizlemek veya meşru bir yolla elde edildiği konusunda kanaat uyandırmak maksadıyla, çeşitli işlemlere tâbi tutan kişinin cezalandırılacağı"* hükme bağlanmıştır. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun işlenmesi durumunda verilecek olan hapis cezasının alt sınırının altı aydan fazla olacağı TCK'nın 188. maddesindeki düzenlemelerden açıkça anlaşılmaktadır. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu işleyen ve bu suçtan elde ettiği malvarlığı değerini yurt dışına çıkaran ya da söz konusu malvarlığı değerlerinin gayrimeşru kaynağını gizlemek ya da malvarlığı değerlerinin meşru yollarla elde edildiği hususunda kanaat uyandırmak maksadıyla çeşitli işlemlere tabi tutan fail, hem TCK'nın 188. maddesi hem de TCK'nın 282. maddesi kapsamında gerçek içtima kuralları gereği ayrı ayrı cezalandırılacaktır[171,180,277]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin iftira suçunda kullanılması halinde, ortada iki ayrı suç bulunduğundan, fail; gerçek içtima kuralları kapsamında TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında ve TCK'nın 267. maddesinde yer verilen hükümlerden dolayı ayrı ayrı cezalandırılacaktır[259].

Suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin herhangi bir eczaneden sahte reçete ile alınması durumunda fail hem TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında satın alma suçundan, hem de TCK'nın 212. maddesinde; *"Sahte resmi veya özel belgenin bir başka suçun işlenmesi sırasında kullanılması halinde, hem sahtecilik hem de ilgili suçtan dolayı ayrı ayrı cezaya hükmolunur."* ifadesine yer verilen düzenleme gereği gerçek içtima kuralları kapsamında ayrı ayrı cezalandırılacaktır[52].

Kullanım sınırını aşacak miktarda esrar ve dikili halde hint keneviri yakalatan fail; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasından ve 2313 Sayılı Kanunun 23. maddesinin beşinci fıkrasında düzenlenen; *"Esrar elde etmek amacıyla kenevir ekimi yapan kişi dört yıldan on iki yıla kadar hapis ve beşyüz günden onbin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır. Münhasıran kendi kullanımı için ihtiyaç duyduğu esrarı elde etmek amacıyla kenevir ekimi yapan kişi bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu madde kapsamında ekim yapma ibaresinden, tohumun toprağa ekilmesinden ürünün hasadına kadarki süreç anlaşılır."* hükmünden dolayı gerçek içtima kuralları kapsamında ayrı ayrı cezalandırılacaktır[176].

Y. 10. CD. 29.05.2008 Tarih ve 2008/3207 E. 2008/8664K. Sayılı İlamında, uyuşturucu veya uyarıcı madde ihraç etmek suçunun teşebbüs halinde kalmış olması halinde; failin tek bir hareketi dolayısıyla teşebbüs aşamasında kalmış ihraç ve TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası bakımından tamamlanmış olan bulundurma veya nakletme suçu olmak üzere iki farklı suç oluşacaktır. Yargıtay; bu türden bir ihtimalin varlığı halinde; her iki suç dolayısıyla ayrı ayrı uygulama yapılarak cezanın belirlenmesi ve daha sonra ise failin, TCK'nın 44. maddesi kapsamında bu iki suçtan en ağırından dolayı cezalandırılması gerektiğini ifade etmektedir[335].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında bulundurduğu uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi cezaevinde bulunan birisine vermek üzere cezaevine sokan failin hareketi bakımından hem TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında suç hem de TCK'nın 297. maddesinin 1. fıkrasında; *"İnfaz kurumuna veya tutukevine silah, uyuşturucu veya uyarıcı madde veya elektronik haberleşme aracı sokan veya bulunduran kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."* fıkrası bakımından suç oluşacak olup fikri içtima hükümleri uygulanacaktır. TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yaptırıma bağlanan suç, TCK'nın 297. maddesine kıyasla daha ağır olduğundan fail TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında cezalandırılacaktır. TCK'nın 297. maddesinin 1. fıkrasının 2. cümlesinde ise; *"Bu suçun konusunu oluşturan eşyanın, temin edilmesi veya bulundurulması ayrı bir suç oluşturduğu takdirde; fikri içtima hükümlerine göre belirlenecek ceza yarı oranında artırılır"* hükmüne yer verildiğinden failin cezası yarı oranında artırılacaktır[208]. Anılan suç bakımından dikkat edilmesi gereken nokta ise; suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kullanma amacı dışında başka bir amaçla cezaevine sokulması

gerektiğidir. Y. 20. CD. 07.07.2020 Tarih ve 2019/7270E., 2020/3985K. Sayılı İlamında, Sanığın, infaz kurumuna veya tutukevine yasak eşya sokma suçunu azmettirme şeklindeki hareketinin TCK'nın 38. maddesinin 1. fıkrasına yollamasıyla TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen uyuşturucu madde ticareti yapma ve TCK'nın 297. maddesinin 1. fıkrasında tanımlanan infaz kurumuna uyuşturucu madde sokma suçlarını oluşturacağını ifade ettikten sonra, TCK'nın 297. maddesinin 1. fıkrasının ikinci cümlesinde öngörülen fikri içtima kuralları gereğince, bu iki suçtan daha ağır sonuç doğuran TCK'nın 188/3. maddesinde düzenlenen uyuşturucu madde ticareti yapma suçu gereğince temel cezanın belirlenip aynı Kanunun 297. maddesinin 1. fıkrasının ikinici cümlesine göre 1/2 oranında artırılması gerekirken eksik ceza tayin edilmesi durumunun, hükmün Bozulması sebebini oluşturduğunu ifade etmiştir[336]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi cezaevine sokan hükümlü veya tutuklu, suça konu olan maddeyi kullanma maksadıyla sokmuş ise; bu durumda fikri içtima TCK'nın 191. ve 297. maddesi arasında yapılacaktır. Kullanmak maksadıyla cezaevine uyuşturucu veya uyarıcı madde sokulması halinde; TCK'nın her iki maddesinden cezası daha ağır olan TCK'nın 297. maddesi olduğundan fail bu madde kapsamında cezalandırılacaktır[174].

TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu, TCK'nın 43. maddesinin 3. fıkrasında; *"Kasten öldürme, kasten yaralama, işkence ve yağma"* olarak saymak suretiyle belirtilen ve zincirlime suç hükümlerinin uygulanamayacağı suçlardan birisi olmadığından; uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından zincirleme suç hükümlerinin uygulanması mümkündür[171]. Dolayısıyla; bir kişinin suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi aynı suç işleme kararıyla değişik zamanlarda imal etmesi durumunda[52] aynı suçu değişik zamanlarda aynı kişiye karşı birden fazla kez işlemesi, aynı gün ya da birkaç gün içerisinde farklı kişilere karşı uyuşturucu veya uyarıcı madde satması durumunda zincirleme suç hükümleri uygulanacaktır[176]. Aynı kast altında aynı gün ve aynı yerde iki kişiye uyuşturucu veya uyarıcı madde satılması ihtimalinde de zincirleme suç hükümleri uygulanacaktır[55]. TCK'nın 188. maddesinin 1. ve. 3. fıkrasında düzenlenen suçların zincirleme suç olarak işlenebilmesi için mağdurlarının aynı olması gerekmemekle birlikte, anılan suçlar bakımından suça konu olan hareketlerin aynı suç işleme kararı kapsamında gerçekleştirilmesi ihtimalinde zincirleme suç hükümleri

uygulanabilecektir[277]. Zincirleme suç bakımından zinciri oluşturan suçlardan bazılarının tamamlanıp bazılarının tamamlanamaması/teşebbüs aşamasında kalmış olması zincirleme suç hükümlerinin uygulanmasına engel teşkil etmeyeceğinden uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından da böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde zincirleme suç hükümleri uygulanacaktır[172].

Zincirleme suç söz konusu olduğundan önce suça konu olan fıkra bakımından temel ceza belirlenecek daha sonra belirlenen ceza zincirleme suç kapsamında artırılacaktır. TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından zincirleme suçun söz konusu olduğu durumlarda failin alacağı temel ceza önce TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında belirlenecek daha sonra ise TCK'nın 43. maddesi kapsamında artırılacaktır. Örneğin; üçer gün ara ile kullanması maksadıyla B'ye uyuşturucu veya uyarıcı madde satan A'nın hareketi zincirleme suç kapsamında değerlendirileceğinden A'nın alacağı temel ceza TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında belirlendikten sonra TCK'nın 43. maddesinin 1. fıkrası kapsamında artırılacaktır[267].

YCGK, 25.02.1997 Tarih ve 1996/10-268E. 1997/22 K. Sayılı İlamında;,birbirinden farklı kimselere, ayrı gün ve zamanlarda suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı madde satış, aynı suç işleme kararıyla satış hareketinin bilerek ve isteyerek devamı olarak kabul edilmiş ve satma hareketinin birden fazla olması dolayısıyla birden fazla suç olduğu ifade edilmiştir. Sanığın hareketleri ise zincirleme suç kapsamında değerlendirilmiştir[337].

YCGK, 10. CD. 04.05.2010 Tarih ve 2009/16647E. 2010/10431K. Sayılı İlamında ise, 8-9 aylık aralıklara dahi birden fazla kişiye uyuşturucu veya uyarıcı madde satılması halinde failin kastının yenilendiğinin tespit edilemediği durumlarda fail hakkında zincirleme suç hükümlerinin uygulanacağı ifade edilmektedir[271,338].

Y. 10. CD. 27.09.2012 Tarih ve 2012/124707E. 2012/14580K. Sayılı İlamında, TCK'nın 188. maddesinin aynı fıkrasında düzenlenen seçimlik hareketlerden herhangi birisinin birden fazla yapılması durumunda da zincirleme suç hükümlerinin uygulanacağı, ancak aynı fıkra kapsamında yer alan ve birden fazla kez yapılan seçimlik hareketlerin birbirinden farklı olması durumunda ise zincirleme suç hükümlerinin uygulanamayacağı ifade edilmiştir[339].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin bir başkasına satılması ve satın alan kişinin ölmesi ihtimalinde; uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretini yapan kişinin sorumluluğuna ilişkin kanunumuzda özel herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bu konuda; uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi hiçbir baskı altında bırakmaksızın, hile kullanmaksızın, akıl sağlığı yerinde olan birisine sırf sattığı için bir kimseyi gerçekleşen ölüm bakımından sorumlu tutulmasının ceza hukukundaki sorumluluk alanını gereğinden fazla genişleteceğini ifade eden görüş bulunmaktadır. Ancak; bu görüş; on beş yaşını doldurmamış sağır ve dilsizlere, on iki yaşını doldurmamış ve işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan ve davranışlarını yönlendirme yeteneği gelişmemiş olan küçüklere, akıl hastası olan ve hastalığı dolayısıyla da işlediği fiilin anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille alakalı davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişilere karşı bu suçun işlenmesi ve neticesinde de bir ölüm vakasının meydana gelmesi halinde uyuşturucu veya uyarıcı madde satan kişinin gerçekleşen ölüm bakımından taksiren sorumlu tutulması gerektiğini ifade etmektedir. Söz konusu görüş, suça konu olan maddenin bizzat o maddeyi temin eden tarafından mağdurun vücuduna mağdurun rızası dahilinde bile olsa enjekte edilmesi ve yapılan enjeksiyon sonucunda da mağdurun ölmesi halinde de tedarik eden kişinin taksiren sorumlu olması gerektiğini ifade etmektedir. Aynı görüş; uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasının yanında başka bir nedenin meydana gelen ölüm neticesinde etkili olması ihtimalinde ise; tedarik edenin TCK'nın 23. maddesinde düzenlenen; *"Bir fiilin, kastedilenden daha ağır veya başka bir neticenin oluşumuna sebebiyet vermesi halinde, kişinin bundan dolayı sorumlu tutulabilmesi için bu netice bakımından en azından taksirle hareket etmesi gerekir"* hükmü gereği sorumlu tutulması gerektiğini ifade etmiştir. Bu durumu ise şu örnekle açıklamıştır: uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi mağdurun vücuduna enjekte eden kişi, bu enjeksiyonun mağdurda komplikasyona neden olacak durumu bilmesi halinde netice bakımından taksirinin bulunduğu düşünülerek sorumlu tutulabilecektir[27].

4.4. Suçun Nitelikli Halleri

TCK'nın özel hükümler kısmında yaptırıma bağlanan suç tipleri incelendiğinde önce suçun temel şeklinin tanımlandığı görülmektedir. Suçun temel hali ile cezalandırılabilir haksızlığın oluşması için varlığı zorunlu olan temel unsurları taşıyan

suç tipi kastedilmektedir[253]. Kanunda suçun temel şeklinin yanı sıra söz konusu suçun temel şekline oranla cezanın artırılmasını ya da azaltılmasını gerektiren ve nitelikli unsurlar(haller) olarak da ifade edilen durumlara yer verilmektedir. Bu unsurlar; ağırlatıcı sebepler ya da hafifletici sebepler olarak da ifade edilmektedir[256]. Bir diğer ifadeyle, suçun basit şeklinde mevcut olan tüm unsurlara ek olarak en azından bir tane de özel unsur barındıran nitelikli haller; cezanın artırılmasına ya da hafifletilmesine neden olur[274].

4.4.1. Cezayı Ağırlaştıran/Artıran Nitelikli Haller

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından cezanın artırılmasını gerektiren nitelikli haller TCK'nın 188. maddesinin 3. , 4. , 5. , 8. fıkralarında düzenlenmiş olup anılan fıkralarda yer alan düzenlemeler ayrı ayrı değerlendirilecektir[258].

4.4.1.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Verilen veya Satılan Kişinin Çocuk Olması

TCK'nın 6. maddesinin 1. fıkrasının b bendinde; *"Çocuk deyiminden; henüz onsekiz yaşını doldurmamış kişi*" anlaşılması gerektiği ifade edilmiştir[171]. TCK'da var olan mevcut tanım Türkiye'nin de taraf olduğu BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1. maddesinde; *"Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.[195]"* şeklinde ifade edilen tanımla uyumludur.

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasının ikinci cümlesinde; "*Uyuşturucu veya uyarıcı madde verilen veya satılan kişinin çocuk olması hâlinde, veren veya satan kişiye verilecek hapis cezası on beş yıldan az olamaz."* ifadesine yer verilmiştir. Bu cümle; 18 Haziran 2014 Tarih ve 6545 Sayılı Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun (6545 Sayılı Kanun) çerçeve 66. maddesinin 2. fıkrasında yapılan düzenleme ile TCK'ya eklenmiştir ve anılan hüküm hukuki niteliği itibariyle ağırlaştırıcı bir neden olarak kabul edilmektedir[179,340].

6545 Sayılı Kanunla yapılan değişikliklere ilişkin gerekçede; TCK'nın 188. maddesinin söz konusu fıkralarına yapılan düzenlemelere ilişkin olmak üzere; *"Anayasanın "Ailenin korunması ve çocuk hakları" başlıklı 41 inci maddesinde*

çocukların korunması; "Gençliğin korunması" başlıklı 58 inci maddesinde ise, gençleri uyuşturucu maddelerden, suçluluk ve benzeri kötü alışkanlıklardan korunması için gerekli tedbirleri alma görevi Devlete verilmiştir." ifadesine yer verilmiştir. Gerekçede yer verilen ifadeler ile T.C. Anayasasının 41. maddesinde düzenlenen çocukların korunmasına, T.C. Anayasasının 58. maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen; *"Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.*[175,340]*"* hükümlerine referans yapılmıştır[52]. Bu açıdan; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasının ilk cümlesinde düzenlenen suç bakımından ve alt sınırı on yıldan az olmayacak şekilde belirlenen hapis cezası, karşıdaki kişinin çocuk olması ihtimalinde; on beş yıldan az olmayacak şekilde düzenlenmiştir. Kanun koyucunun bu türden bir düzenleme ile çocuk ve gençler arasında kullanımı hızla yaygınlaşan uyuşturucu veya uyarıcı madde ile mücadele etmek ve bu türden maddelerin kullanım oranının artmasının önüne geçmek istediği ifade edilmiştir[52].

Anılan madde bakımından hapis cezasının artırılma sebebi, on sekiz yaşından küçük olması dolayısıyla çocuk olarak kabul edilen kişinin suçta kullanılması değil, suçun çocuğa uyuşturucu veya uyarıcı madde vermek ya da satmak suretiyle işlenmiş olmasıdır. Anılan nitelikli halin uygulanması bakımından suça konu olan maddenin verildiği ya da satıldığı çocuğun bu maddeyi hangi amaçla aldığının da herhangi bir önemi yoktur. Öyle ki; çocuk bu türden bir maddeyi kullanmak maksadıyla alabileceği gibi kullanmak dışında bir maksatla da alabilir ve hangi maksatla aldığının suçun oluşması ve anılan nitelikli halin uygulanması bakımından herhangi bir farkı yoktur[258].

Söz konusu düzenleme bakımından; suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin verilme ve satılma anındaki kişinin yaşına göre değerlendirme yapılacak olup verilen veya satılan kişinin TCK'nın 6. maddesi kapsamında düzenlenen çocuk tanımında olduğu gibi on sekiz yaşını doldurmamış olması ihtimalinde mevcut ağırlaştırıcı nitelikli hal uygulanacaktır. Anılan nitelikli halin sadece verme ve satma hareketleri bakımından geçerli olduğu gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır[208].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde kendisine verilen veya satılan kişinin on sekiz yaşından küçük olması ihtimalinde veren ya da satan için söz konusu nitelikli hal uygulanmakla birlikte satın alan kabul eden küçük bakımından ise kusur yeteneğine sahip olmak koşuluyla, TCK'nın 31. maddesi dikkate alınacak olup bu çocuk, suça

sürüklenen çocuk olarak kabul edilerek ve TCK'nın 31. maddesinin 2 ve 3. fıkraları kapsamında sorumlu tutulabilecektir. Satın alan veya kabul eden küçüğün kusur yeteneğinin olmaması durumunda ise TCK'nın 31. maddesinin 1 veya 2. fıkrası kapsamında cezai sorumluluğu söz konusu olmayacaktır[48].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde verilen veya satılan kişinin on sekiz yaşını tamamlamamış olduğunun fail tarafından bilinmemesi ihtimalinde, fail bakımından TCK'nın 30. maddesi kapsamında hata hükümleri uygulanarak bahsi geçen nitelikli halin uygulanması mümkün olmayacaktır[51].

4.4.1.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddenin Eroin, Kokain, Morfin, Sentetik Kannabinoid ve Türevleri veya Baz Morfin Olması

TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasının a bendinde; *"Yukarıdaki fıkralarda belirtilen uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin eroin, kokain, morfin, sentetik kannabinoid ve türevleri veya bazmorfin olması durumunda verilecek ceza yarı oranında artırılacağı"* hükme bağlanmıştır[171]. Kanun koyucu bağımlılık yaratma, sağlığa zarar verme ve benzeri pek çok düşünce ile bazı tür uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri diğerlerine oranla daha tehlikeli kabul ederek TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkralarında düzenlenen suçlar yönünden cezayı ağırlaştıran bir neden saymıştır[56]. Bir diğer ifadeyle, TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasında saymak suretiyle belirtilen uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin diğer basit uyuşturucu veya uyarıcı maddelere göre insan sağlığı bakımından daha büyük zararlara neden olacağı ve etkilerinin daha ağır olacağı gerçeğinden hareketle kanun koyucu bu maddelerin suça konu olması durumunda daha ağır cezayı öngörmüştür[20,259]. 4. fıkra kapsamında belirtilen maddelerin nitelikli hal sayılmasına ilişkin bir başka görüş ise bu maddelerin bağımlılık seviyesinin ve bağımlılık durumunda tedavi güçlüğü ile insan sağlığı açısından daha yoğun ve büyük tehlike içeriyor olmasından dolayı bu türden bir düzenlemenin mevcut olduğunu ifade etmektedir[52].

Anılan fıkrada yer verilen uyuşturucu veya uyarıcı maddeler saymak suretiyle belirlenmiş olup sayma sınırlayıcı niteliktedir ve yorum yoluyla genişletilemez. Dolayısıyla; anılan fıkrada belirtilen maddeler ile aynı veya daha fazla derecede sağlığa zararlı olan bir madde söz konusu olması ihtimalinde bahsi geçen maddeye anılan fıkrada yer verilmemiş olmasından dolayı nitelikli hal uygulanamayacaktır[263,271,287].

TCK'nın 61. maddesinin 10. fıkrasında yer alan; *"Kanunda açıkça yazılmış olmadıkça cezalar ne artırılabilir, ne eksiltilebilir, ne de değiştirilebilir"* hükmü de saymak suretiyle belirlenen maddeler dışında aynı veya daha fazla etkiye sahip olan madde dolayısıyla bu artırımın mümkün olmadığını destekler nitelikte bir hükümdür[171,277].

Sayma suretiyle belirlemeyi ve dolayısıyla da kıyasen başka bir maddenin hükme eklenememesini aynı derecede ve hatta daha tehlikeli olduğu belirlenen başka bir uyuşturucu veya uyarıcı madde bakımından anılan nitelikli halin uygulanmasını imkansız kıldığı gerekçesiyle eleştiren görüş de mevcuttur[52,208,310]. Teknolojik gelişmeler ile pek çok yeni uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ortaya çıktığı ve bu ortaya çıkan maddelerin klasik uyuşturucu veya uyarıcı maddelerden daha tehlikeli olduğu da ifade edilmektedir. LSD maddesi bu türden maddelerden birisi olup insan sağlığı bakımından ciddi zararlara yol açan bu tür maddenin şiddet sebebi olarak öngörülmemiş olmaması da yapılan eleştiriler arasındadır[50]. LSD olarak adlandırılan sentetik uyuşturucu maddenin hükmün kapsamına girip girmediği yönünde uygulamada duraksamalar mevcut olmakla birlikte[208] YCGK, 18.06.1996 Tarih ve 1996/10-135E. 1996/146K. Sayılı İlamında ve ATK Genel Kurulu tarafından, uygulamada, eroin ile morfinin karışımı olup ve morfinin de bir türevi olarak kabul edilen monoasetil morfinin (6-MAM) sonuç olarak morfin olduğunu ve anılan nitelikli hal kapsamında bulunduğunu belirten görüşleri mevcuttur[57,177,341]. Ancak; Y. 10. CD. 26.05.2015 Tarih ve 2015/2983E. 2015/31528K. Sayılı İlamında ise, afyon sakızı bu kapsamda değerlendirilmeyerek afyon sakızı bakımından nitelikli halin uygulanmayacağı ifade edilmiştir[342]. Doktrindeki bir başka yazar ise uyuşturucu veya uyarıcı madde türlerinin ceza artırım gerekçesi olarak dikkate alınmasının doğru olduğunu ancak bu artırımın sadece anılan madde metninde belirtilenler ile sınırlı olmasının doğru olmadığını, madde metninde saymak suretiyle belirlenenler ile aynı veya daha fazla tehlikeliliğe sahip uyuşturucu veya uyarıcı maddeler bakımından da anılan nitelikli halin uygulanması gerektiğini ifade etmektedir[182]. Bir başka yazar ise LSD örneğinden hareketle; bu maddenin Adli Tıp Kimyasal Tahliller İhtisas Dairesi tarafından esrardan daha tehlikeli bir psikotrop madde olduğunun kabul edilmesine rağmen sırf sayılan maddeler arasında yer almamasından dolayı nitelikli halin uygulanmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Bahsi geçen yazara göre; bu türden bir şiddet nedeninin ilk zamanlar klasik narkotik olarak bilinen, en tehlikeli olarak kabul edilen ve yaygın

bulunan bu maddeler ile sınırlı olarak kabul edilmesinin doğru olabileceğini ve fakat günümüz bakımından ise bu durumun bir çelişki yarattığını ve dolayısıyla da bu türden bir şiddet nedeninin varlığının isabetli olmadığını ifade etmektedir[55]. Bir başka görüş ise günümüzdeki gelişen ve sürekli değişen teknolojik imkanlar dolayısıyla her geçen gün yeni uyuşturucu veya uyarıcı madde üretildiğinden uyuşturucu veya uyarıcı maddenin türüne bağlı ağırlaştırıcı neden bakımından sayma yönteminden vazgeçilmesini ve suça konu olan maddenin türü bakımından cezanın belirlenmesi için hakime takdir hakkı tanınması gerektiğini ifade etmektedir[174].

Fail sayısının birden çok olması ihtimalinde; bu faillerden sadece bir kısmında TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasında belirtilen maddelerin tespit edilmesi halinde, diğer faillerin de aynı fıkra ile cezalandırılabilmeleri için 4. fıkra kapsamında tespit edilen maddeyle ilgili olup olmadıklarının belirlenmesi ve suça konu olan maddenin 4. fıkra kapsamında düzenlenen maddelerden birisi olduğu hususunda haberdar olup olmadıklarının belirlenmesi gerekir. Aksi bir ihtimalde; 4. fıkra kapsamında uygulanacak olan nitelikli hal bu kişilere sirayet ettirilemeyecektir[208].

Suçu işleyen fail ya da faillerin suça konu olan maddenin niteliğinin 4. fıkra bakımından düzenlenen maddelerden olduğu hususunda yanılması halinde fail hakkında nitelikli hal uygulanamayacak ve dolayısıyla da failin cezası artırılamayacaktır[57]. Örneğin; suça konu olan maddenin eroin olması ve fakat failin eroini artırım uygulanmayacak başka bir madde olarak sanması durumunda fail TCK'nın 30. maddesi kapsamında hatasından yararlanacaktır. TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasında belirtilen maddeler ile işlenen suçun, örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmesi durumunda, suça konu olan maddenin 4. fıkra kapsamında sayılan maddelerden olduğunu bilen tüm failler bakımından anılan nitelikli hal uygulanacakken, bilmeyen fail ya da failler ise TCK'nın 30. maddesi kapsamında hatasından yararlanacaktır[263]. TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasında sayılan maddelerin saf nitelikte olması gerekmektedir. Bu fıkra kapsamındaki maddelerin elde edileceği hammaddelerin ticareti durumunda anılan fıkra uygulanmayacaktır[172].

4.4.1.3. Suçun Belirli Yerlerde İşlenmiş Olması

TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasının b bendinde; *"Üçüncü fıkradaki fiillerin; okul, yurt, hastane, kışla veya ibadethane gibi tedavi, eğitim, askerî ve sosyal amaçla*

toplu bulunulan bina ve tesisler ile bunların varsa çevre duvarı, tel örgü veya benzeri engel veya işaretlerle belirlenen sınırlarına iki yüz metreden yakın mesafe içindeki umumi veya umuma açık yerlerde işlenmesi, hâlinde verilecek ceza yarı oranında artırılır.[171]" hükmüne yer verilmek suretiyle hukuki niteliği itibariyle cezayı ağırlaştıran bir nedene yer verilmiştir[176].

Anılan fıkra metninde üçüncü fıkrada belirtilen fiillerin hangi yerlerde işlenmesinin cezayı ağırlaştıracağına ilişkin örnekler verilmiştir. Ancak madde metninde belirtilen yerlerden sonra *"gibi"* ifadesine yer verilmiş olmasından dolayı anılan fıkrada saymak suretiyle belirtilen yerler sınırlayıcı nitelikte olmayıp örnek niteliği taşımaktadır. Bu kapsamda belirleyici olan ise bina ve tesislerin tedavi, eğitim, askeri ve sosyal amaçla toplu bulunulan yerlerden olmasıdır. Aksi halde; bu fıkra kapsamında ağırlaştırıcı nedenin varlığından söz edilemeyecektir[265].

Fıkra metninde yer verilen umumi veya umuma açık yer kavramından herkesin serbestçe girip çıkabileceği yerler anlaşılmalıdır[176]. Doktrinde umuma açık yerler, dileyen herkesin, koşullu ise koşulunu yerine getirerek, değilse koşulsuz olarak girebileceği otel, lokanta, sinema, tiyatro, bar, pavyon, gazino, kahvehane, market, bakkal dükkanı, kasap dükkanı, berber dükkanı gibi yerler olarak da tanımlanmıştır[57]. Yollar, caddeler, sokaklar, meydanlar, park ve gezi yerleri, sahil yerleri, kumsal, halk plajı gibi yerler umumi yerler olarak değerlendirilirken, emlak bürosu, çay ocağı, bakkal dükkanı, kahvehane, birahane, oto yıkama yağlama servisi, ciğerci dükkanı, otel, tamirhane ve terzi dükkanı ise umuma açık yerler olarak kabul edilmişlerdir[258].

4. fıkranın b bendinde yer alan iki yüz metrelik mesafenin nasıl tespit edileceğine ilişkin madde metninde ve gerekçesinde herhangi bir açıklama bulunmamakla birlikte kanunkoyucunun mesafe tespiti kesindir ve artırılamaz. Dolayısıyla fail tarafından gerçekleştirilen bir fiilin bu kapsamda değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine ilişkin bir tereddüt yaşanması durumunda mesafe ölçülerek sonuca varılmalıdır[265]. Failin cezalandırılabilmesi bakımından suçun, iki yüz metrelik mesafe içindeki umumi veya umuma açık yerlerde işlendiğinin şüpheye yer bırakmayacak şekilde tespit edilmesi gerekmektedir. Aksi halde; şüpheden sanık yararlanacaktır[52].

Kanun koyucunun, iki yüz metreden daha yakın mesafelerde anılan suçun işlenmesinin, kanun metninde belirtilen türden bina ve tesislerde uyuşturucu veya

uyarıcı maddeye ulaşılmasını kolaylaştıracağını düşünerek bu durumu cezayı artırım nedeni olarak kabul ettiği ifade edilmektedir. Mesafe ölçümünde, bina ve tesisler ile bunların varsa çevre duvarı, tel örgü veya benzeri engel veya işaretlerle belirlenen en yakın sınırının esas alınması gerektiği ifade edilmiş olmakla birlikte bu durum uyuşturucu veya uyarıcı maddenin satıldığı yer, okul bahçesinin bir duvarına elli metre diğer duvarına iki yüz on beş metre ise en yakın duvarın esas alınarak mesafenin ölçülmesi gerektiği örneği ile açıklanmıştır[258].

Suçun umumi veya umuma açık yerlerde işlenmesi, tek başına fail hakkında 4. fıkra bakımından ağırlaştırıcı nedenin uygulanabilmesi için yeterli olmayıp suçun işlendiği umumi veya umuma açık yerlerin okul, yurt, hastane, kışla veya ibadethane gibi tedavi, eğitim, askeri ve sosyal amaçla toplu bulunan bina ve tesisler ile varsa çevre duvarı, tel örgü veya benzeri engel veya işaretlerle belirlenen sınırlarına iki yüz metreden daha yakın mesafe içerisinde olması da gerekmektedir. Kanunun anılan düzenlenmesinde gibi ifadesine yer verildiğinden saymak suretiyle belirtilen yerler örnek teşkil etmektedir ve çoğaltılabilmesi de mümkündür. Bu açıdan, anılan düzenlemenin petrol istasyonları içerisinde bulunan dinlenme, yemek ihtiyaçlarını karşılamak için bulunan tesisler ve marketler bakımından da geçerli olması gerektiği kanısındayız. Suçun okul, yurt, hastane, kışla veya ibadethane gibi tedavi, eğitim, askeri ve sosyal amaçla toplu bulunan bina ve tesisler ile varsa çevre duvarı, tel örgü veya benzeri engel veya işaretlerle belirlenen sınırlarına iki yüz metreden daha yakın mesafe içerisindeki bir yerde ya da araç içerisinde işlenmesi durumunda TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasının b bendinin uygulanması uygulanması mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla; suçun maddede belirtilen yerlere iki yüz metre mesafe içerisindeki bir yerde işlenmiş olmasının TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasının b bendinin uygulanması bakımından yeterli görülmesi uygulamada yapılan hatalardan birisi olarak kabul edilmiştir[258].

Hükümdeki açık ifade gereği, anılan ağırlaştırıcı neden sadece TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yer alan filler bakımından uygulanacaktır[258]. TCK'nın 7. maddesinde yer alan düzenleme gereği, 4. fıkranın b bendine ilişkin nitelikli hal; TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasında değişiklik yapan 6638 Sayılı Kanunun RG'de yayımlandığı 04.04.2015 Tarihinden sonra işlenen suçlar açısından uygulanabilecektir[208,258].

4.4.1.4. Suçun Üç veya Daha Fazla Kişi Tarafından Birlikte İşlenmesi (TCK 188/5)

TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrasında; *"Yukarıdaki fıkralarda gösterilen suçların, üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi hâlinde verilecek ceza yarı oranında artırılır."* hükmüne yer verilmek suretiyle cezayı ağırlaştıran neden düzenlenmiştir[171].

18 Haziran 2014 Tarih ve 6545 Sayılı Kanun ile getirilen bu değişiklik ile birlikte aralarında örgütsel bir ilişki olmasa dahi üç ya da daha fazla kişi tarafından birlikte uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun işlenmesi halinde TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrası kapsamında suçun nitelikli hali meydana gelecek ve ceza ağırlaşacaktır. Ancak, suçu birlikte işleyen failler arasında örgütsel bir bağ bulunması bir diğer ifadeyle, suçun örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde anılan fıkranın devamında yer alan hüküm uygulanacak olup bu hükmün uygulanması ise mümkün değildir[51].

Suçun üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi hali TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasında düzenlenen suçlar bakımından mümkün olup anılan fıkra metninde üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi ile kastedilen ise; suçun işleniş şekli bakımından TCK'nın 37. maddesinde ifade edilen müşterek faillik durumunun varlığıdır. Dolayısıyla; azmettiren veya yardım eden olarak ifade edilen şerikler ise bu sayıya dahil değildir. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti yapmak suçu bakımından satıcı ile alıcı, veren ile kabul eden birlikte suç işleyen kişiler olarak kabul edilemeyecektir[258]. Doktrindeki bir başka yazar ise anılan fıkra bakımından anlaşılması gerekenin suçun en az üç fail tarafından işlenmesi gerektiği olduğunu ifade ederek, suçun işlenmesine iştirak eden kişinin azmettiren ya da müşterek fail gibi hangi sıfatı taşırsa taşısın bu hüküm bakımından belirtilen fail sayısına dahil olduğunu ifade etmektedir[265]. Y. 10. CD. 21.06.2016 Tarih ve 2016/1668-1952. Sayılı İlamında, uyuşturucu veya uyarıcı maddde ticareti yapma suçunu üç sanığın birlikte işlediklerinin somut olaydan anlaşıldığı halde bu sanıklara verilen cezanın TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrası kapsamında yarı oranında artırılması gerektiği ve fakat artırılmadığı dolayısıyla eksik ceza tayin edilmesi hususuna vurgu yapılmıştır[258].

Söz konusu ağırlaştırıcı neden bakımından önemli olanın işlenen suçun örgütsel bir yapılanma kapsamında işlenip işlenmediğinin, suçu işleyen failler arasında örgütsel bir bağın bulunup bulunmadığının tespit edilmesidir.

4.4.1.5. Suçun Örgüt Faaliyeti Çerçevesinde İşlenmesi (TCK 188/5)

TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrasında düzenlenen; *"Yukarıdaki fıkralarda gösterilen suçların, ……. suç işlemek için teşkil edilmiş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, verilecek ceza bir kat artırılır.*[171]*"* hükmü dolayısıyla uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi ya da örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halleri cezayı ağırlaştıran bir neden olarak düzenlenmiştir. Anılan fıkra metninde yukarıda gösterilen suçlar ifadesine yer verildiğinden; bu nitelikli halin uygulanması bakımından TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasında düzenlenen suçların örgütün faaliyeti kapsamında işlenmesi gerekmektedir[258].

28 Haziran 2014 Tarih ve 6545 Sayılı Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 66. maddesinde öngörülen değişiklik ile birlikte uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmesine ilişkin nitelikli halde cezanın bir kat artırılacağı hükme bağlanarak bu ihtimalde kanunda öngörülen cezalar ağırlaştırılmıştır[51,340].

Son yıllarda ulusal ve uluslararası platformlarda örgütlü suçlardan en çok karşılaşılan suçların başında uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu geldiği için kanun koyucu anılan suçun örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halini cezayı ağırlaştıran bir neden olarak öngördüğü ifade edilmiştir[52]. Bu ağırlaştırıcı nedene yer verilmesinin bir diğer nedeni olarak ise, suçun bir örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmesindeki kolaylık ve örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmesi durumunda mücadele bakımından ortaya çıkan güçlük olduğu ifade edilmiştir[168,259].

TCK'nın 6. maddesinin 1. fıkrasının j bendinde; *"Örgüt mensubu suçlu deyiminden; bir suç örgütünü kuran, yöneten, örgüte katılan veya örgüt adına diğerleriyle birlikte veya tek başına suç işleyen kişinin anlaşılacağı"* ifade edilmiştir. TCK'nın 220. maddesinde ise suç işlemek amacıyla örgüt kurmak yaptırım altına alınmıştır[171].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti maksadıyla örgüt kurmak, kurulan örgüt/örgütleri yönetmek, örgüte üye olmak ihtimallerinde fail TCK'nın 220. maddesi kapsamında cezalandırılacak olup failin bu suçtan dolayı cezalandırılması için ayrıca uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu da işlemesine gerek yoktur[208]. Ancak birden fazla kişi uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu işlemek maksadıyla örgüt kurduktan sonra uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu işlerse TCK'nın 220. maddesinin 4. fıkrasında yer alan; *"Örgütün faaliyeti çerçevesinde suç işlenmesi halinde, ayrıca bu suçlardan dolayı da cezaya hükmolunur."* ifadesi gereği hem TCK'nın 220. maddesinde yer alan düzenleme gereği örgütteki konumuna göre yönetici veya üye sıfatıyla cezalandırılacak hem de TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasında düzenlenen suçlardan dolayı ceza verilecek olup verilen ceza ise TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrasındaki nitelikli halden dolayı artırılacaktır[171,179,258]. Y. 10. CD. 23.05.2007 Tarih ve 2007/8349E., 2007/6164K. Sayılı İlamı da bu yöndedir[174,182,343]. Bu husus; örgüt içerisinde var olan hiyerarşik yapıya dahil olmayan ve fakat örgüte bilerek ve isteyerek yardım eden fail için de geçerli olup bu türden bir ihtimalin varlığı halinde fail; TCK'nın 220. maddesinin 7. fıkrasında yer alan; *"Örgüt içindeki hiyerarşik yapıya dahil olmamakla birlikte, örgüte bilerek ve isteyerek yardım eden kişi, örgüt üyesi olarak cezalandırılır."* hükmü gereği örgüt üyesi gibi cezalandırılacaktır. Dolayısıyla hiyerarşik yapıya dahil olmayan ve örgüte bilerek ve isteyerek yardım eden fail hakkında hem TCK m. 220. maddesi kapsamında ceza verilecek hem de TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkralarında düzenlenen suçlardan dolayı ceza verilerek anılan hükümden dolayı verilen ceza TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrasındaki nitelikli halden dolayı artırılacaktır[177].

TCK'nın 220. maddesinin 6. fıkrasında yer alan düzenleme gereği; *"Örgüt üyesi olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen kişi de hem örgüte üye olma suçundan hem de işlediği suçtan dolayı ayrı ayrı"* cezalandırılacaktır. Ancak anılan fıkrada yer verilen düzenleme gereği örgüt adına suç işleyen kişinin cezalandırılabilmesi için örgütün silahlı bir örgüt olması aranmaktadır[258].

Örgüt kavramı; Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun, 03.04.2007 Tarihli 2006/10-253 E., 2007/80 K. Sayılı İlamında detaylıca irdelenmiş olup anılan karar bakımından örgütten bahsedebilmek için aranan şartlar;

a) En az üç veya daha fazla sayıda kişi bulunmalıdır.
b) Üyeler arasında sıkı ya da gevşek olması fark etmeksizin hiyerarşik bağın bulunması, Örgütün varlığından bahsedebilmek için soyut bir birleşme yeterli değildir.
c) Önemli olan suç işlemek maksadıyla fiili bir birleşmedir. Örgütün varlığının kabulü için; suç işlenmesine gerek bulunmadığı gibi işlenmesi amaçlanan suçların konu ve mağduru itibariyle somutlaştırılması mümkün olmakla birlikte zorunluluk arz etmemektedir. Örgütün faaliyeti kapsamında suç işlenmesi halinde fail; örgütteki konumuna göre üye veya yönetici sıfatıyla cezalandırılmasına ek olarak ayrıca işlenen suçtan dolayı da cezalandırılacaktır.
d) Örgütte nitelik itibariyle devamlılık esastır. Belirli bir suçu işlemek ya da bir suç işlemek için kişilerin bir araya gelmesi halinde, iştirak iradesinden bahsedilecektir, örgütten değil.
e) Örgütün; örgütü oluşturan kişilerden tarafından amaçlanan suçları işlemeye elverişli araca, gerece, üyeye sahip olması gerekmektedir.

olarak ifade edilebilir[344]. Dikkat edilmesi gereken husus; kişilerin belirli bir suçu işlemek maksadıyla bir araya gelmeleri halinde, örgütün değil de iştirak iradesinin mevcut olduğudur. İştirak iradesinden bahsedebilmek için, suç ortakları nezdinde suçun, konu veya mağdur bakımından somutlaştırılması gerekmektedir[182]. Oysaki; yukarıda yapılan açıklamalardan da net bir şekilde çıkarılabileceği üzere iştirakten farklı olarak örgütlü suçlar bakımından konu ve mağdur bakımından somutlaştırma mümkün ve fakat zorunlu değildir[267]. İşlemek istedikleri suçu gerçekleştirmek bakımından gereken alt yapı, üye sayısı, araç ve gereçler bakımından gerekli olan donanıma sahip olmayan veya vasıtaların amaçlanan suçu gerçekleştirmek için mutlak olarak elverişsiz olduğu durumlarda bir örgütün varlığından bahsedilemeyecektir[27].

Fail sayısının örgüt oluşturmak için yeterli olması durumunda; failler arasında hiyerarşik bir ilişki ve suç işleme iradelerinde devamlılık olup olmadığının tespiti, işlenmesi planlanan suçlara ilişkin maddi delil elde edilmesi amacıyla fail ya faillerle ilgili olarak yürütülen başkaca bir soruşturma veya kovuşturma dosyasının bulunması durumunda bu dosyaların araştırılarak örgüt suçunun oluşup oluşmadığı değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir[263].

Suç örgütünün varlığından bahsedebilmek için; birkaç kişinin süreklilik arz edecek şekilde bir araya gelmesi, birden fazla suç işlemek üzere yine süreklilik içerisinde ve eylemli ortaklık unsurlarını içerecek şekilde belirsiz suçları işlemek maksadıyla emir ve komuta zinciri altında, üyelerinin suç işleme bakımından iş bölümü içerisinde olması gerekmektedir[27,172,345].

3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun 4. maddesinin 1. fıkrasının a bendinde TCK kapsamında düzenlenen birçok suçun terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi durumunda terör suçu olarak kabul edileceği belirtilmiş olup, TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu da bu suçlar arasında sayılmıştır. Anılan kanunun 5. fıkrasında ise; *"3 ve 4 üncü maddelerde yazılı suçları işleyenler hakkında ilgili kanunlara göre tayin edilecek hapis cezaları veya adlî para cezaları yarı oranında artırılarak hükmolunur. Bu suretle tayin olunacak cezalarda, gerek o fiil için, gerek her nevi ceza için muayyen olan cezanın yukarı sınırı aşılabilir. Ancak, müebbet hapis cezası yerine, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur. Suçun, örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olması dolayısıyla ilgili maddesinde cezasının artırılması öngörülmüşse; sadece bu madde hükmüne göre cezada artırım yapılır. Ancak, yapılacak artırım, cezanın üçte ikisinden az olamaz."* hükmüne yer verilmiştir[27,174,346]. Dolayısıyla; uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun; suç işlemek üzere kurulan bir terör örgütünün faaliyeti kapsamında işlenmesi ihtimalinde bu kapsamda suçu işleyen failler hakkında uygulanacak ceza; TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrası kapsamında değil de 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanununun 5. maddesi kapsamında artırılacaktır[6,176,208,258].

Doktrinde kanunun anılan hükmünde açıkça öngörülmemiş olsa da örgütlü suçlarda suçun oluşması bakımından organize bir yapının bulunmasının gerekli olduğu ifade edilmiş olup bu durumun gerekçesi olarak da; suç işlemek maksadıyla kurulan örgütlerde organize bir yapının ve belirsiz nitelikte bir suç programının olmazsa olmaz koşul olarak belirtildiği ve örgütlü suçların bu bakımdan suça iştirakten ayrıldığı gösterilmiştir[172].

TCK'nın 58. Maddesinin 9. fıkrasında; *"Mükerrirlere özgü infaz rejiminin ve cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbirinin, itiyadi suçlu, suçu meslek edinen kişi veya örgüt mensubu suçlu hakkında da uygulanmasına hükmedilir."* ifadesine yer verildiğinden; örgüt faaliyeti çerçevesinde uyuşturucu veya uyarıcı madde

imal ve ticareti suçundan mahkumiyetin söz konusu olması durumunda; cezanın TCK'nın 58. Maddesinin 9. fıkrası kapsamında mükerrirlere özgü infaz rejimine göre çektirilmesine ve ayrıca cezanın infazından sonra ise denetimli serbestlik tedbirinin uygulanmasına karar verilmesi gerektiği ifade edilmiştir[171,258].

4.4.1.6. Suçun Failinin Sıfatı

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarının faili olmak bakımından kanun herhangi bir özellik ve nitelik aramadığından ceza sorumluluğu bulunan herkes bu suçun faili olabilir. Ancak; TCK'nın 188. maddesinin 8. fıkrasında anılan suçun bazı meslek mensupları tarafından işlenmesi hali cezayı ağırlaştıran nitelikli hal olarak düzenlenmiştir[174]. TCK'nın 188. maddesinin 8. fıkrasında; *"Bu maddede tanımlanan suçların tabip, diş tabibi, eczacı, kimyager, veteriner, sağlık memuru, laborant, ebe, hemşire, diş teknisyeni, hastabakıcı, sağlık hizmeti veren, kimyacılıkla veya ecza ticareti ile iştigal eden kişi tarafından işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır."* hükmüne yer verilmek suretiyle söz konusu ağırlaştırıcı neden düzenlenmiştir[171]. Anılan fıkranın gerekçesinde; *"Maddenin son fıkrasında, bu maddede tanımlanan suçların tabip, diş tabibi, eczacı, kimyager, veteriner, sağlık memuru, laborant, ebe, hemşire, diş teknisyeni, hastabakıcı, sağlık hizmet veren, kimyacılıkla veya ecza ticareti ile iştigal eden kişi taradından işlenmesi, bu suçların kişi bakımından nitelikli unsuru olarak kabul edilmiştir ve verilecek cezaların bu hükme göre artırılması gerekmektedir.[173]"* ifadesine yer verilmiştir. Fıkra metninde yer alan bu maddede tanımlanan suçlar ibaresinden TCK'nın 188. maddesinin 1., 3., ve 7. fıkralarda düzenlenen suçların anlaşılması gerekmektedir[52].

Anılan fıkra bakımından, uyuşturucu veya uyarıcı madde suçu özgü suç olmakla birlikte; insan sağlığını korumakla görevli olan sağlık mesleği mensuplarının insan sağlığına zararlı bir iş yapmaları durumundaki ahlaki kötülüğün daha yoğun olması gerekçesiyle bu nitelikli hale yer verildiği ifade edilmektedir. Özgü suç olmasından kaynaklı olarak; suçun işlenmesine iştirak eden ve fakat anılan fıkra metninde belirtilen mesleklerden birisini yapmayan/sıfatlardan herhangi birisine sahip olmayan kişiler bakımından bu nitelikli hal de uygulanmayacaktır[287]. 8. fıkrada belirtilen bazı meslek mensupları bakımından icra ettikleri meslekler gereğince uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ile üretim, ticaret ve kullandırma aşamasında yakın ilişki içerisinde olan ve

dolayısıyla bu madde kapsamında belirtilen suçları işlemeleri diğer insanlara göre daha kolay ve tehlikeli olan kişiler/meslek mensupları açısından bu ağırlaştırıcı nedene yer verildiği de ifade edilen görüşlerden bir diğeridir[52]. Bu tarz bir ağırlaştırıcı nedenin varlığının nedenini; doktrindeki bir başka yazar ise anılan fıkrada belirtilen meslekleri icra eden kişilerin meslekleri ve kimya bilgilerinin gereği, bu maddeleri üretebilme yeteneğine veya meslekleri gereği normal olarak uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurma ve satma yetkilerine sahip olması ve mevcut mesleklerinin de anılan suçu işlemeleri bakımından kolaylık sağlaması olarak açıklamaktadır[168]. Doktrindeki bir başka yazar ise suça konu olan maddelerin zararlarını herkesten daha iyi bilmek zorunda olan bazı meslek mensuplarınca söz konusu fıkrada belirtilen suçun işlenmesinin cezalarda ağırlaştırıcı neden olarak sayıldığını ifade etmiştir[56].

Söz konusu nitelikli halin uygulanabilmesi için; failin suçu işlerken anılan fıkra kapsamında sayılan hizmetlerden birisini yapıyor olması veya yerine getirdiği hizmet ile işlenen suç arasında nedensellik bağının bulunması gerekli değildir[263,267].

Anılan fıkra kapsamında nitelikli halin uygulanması açısından; saymak suretiyle belirtilen meslek ya da sıfatların kanuna uygun olarak kazanılması ve suçun işlenildiği tarihte geçerliliğini koruması gerekmektedir[57]. Dolayısıyla; istifa ederek meslekten ayrılmış olan bir hemşirenin uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti kapsamında suç işlemesi durumunda ceza TCK'nın 188. maddesinin 8. fıkrası kapsamında artırılmayacaktır[267]. Herhangi bir nedenle meslekten yasaklanılmış ya da sıfatları geri alınmış kişiler bakımından anılan fıkra hükümlerinin uygulanması mümkün değildir. Failin suçu bu mesleklerden birisini icra anında işlemiş olması da gerekli değildir[259]. Ancak; faile anılan ağırlaştırıcı nedenin uygulanması bakımından; fail tarafından suçun işlendiği sırada mesleğin fiilen icra ediliyor olması gerekmektedir[181]. Bu bakımdan doktor olan ancak suç tarihinde hekimlik dışında müzisyenlik gibi başka bir meslek yapan fail bakımından bu ağırlaştırıcı neden uygulanmayacaktır[259,287].

Anılan fıkrada sayılan meslekler sınırlı sayıdadır. Bu mesleklerin yorum yoluyla genişletilmesi, artırılması mümkün değildir. Bu açıdan boya satan kimseler, hastane bekçileri anılan fıkra kapsamında değerlendirilemeyecekken; madde metninde ifade edilen her meslek grubu en geniş anlamı ile dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla; doktorluk yapan bir kişi bakımından bu kişinin yabancı ya da Türk doktor olmasının, özel de ya da

kamuda çalışıyor olmasının, uzman ya da pratisyen olmasının bu suç bakımından herhangi bir önemi yoktur[263].

Sağlık hizmeti veren kişilerin de anılan suçlardan herhangi birisini işlemesi nitelikli hal olarak kabul edilmiş olmasına rağmen; sağlık hizmeti veren ifadesinden ne anlaşılması gerektiğine ilişkin bir açıklamaya yer verilmemiş olmasını bu kavramın çok geniş bir biçimde algılamaya neden olacağı ve uygulama bakımından ise sakıncalı sonuçlar doğurabileceği gerekçesiyle eleştiren görüşler mevcuttur. Bu görüşü savunan yazarlar bu kavramdan ne anlaşılması gerektiğinin madde metnine eklenmesinin ya da söz konusu kavramın kanun metninden çıkartılmasının daha doğru olduğunu ifade etmektedirler[6,174]. Fıkrada belirtilen meslek mensuplarından birisi de eczacı iken; eczacı olmadığı halde ilaç ticareti ile uğraşan kişiler bakımından da TCK'nın 188. maddesinin uygulanacağı ifade edilmiştir[172].

4.4.2. Cezayı Hafifleten Nitelikli Hal

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından cezanın hafifletilmesini gerektiren nitelikli hal TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrasında düzenlenmiş olup çalışmanın bu kısmında anılan nitelikli hal irdelenecektir.

4.4.2.1. Suçun Maddi Konusunun Üretimi Resmi Makamların İznine veya Satışı Yetkili Tabip Tarafından Düzenlenen Reçeteye Bağlı ve Uyuşturucu veya Uyarıcı Etki Doğuran Her Türlü Madde Olması (TCK 188/6)

TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrasında; *"Üretimi resmi makamların iznine veya satışı yetkili tabip tarafından düzenlenen reçeteye bağlı olan ve uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran her türlü madde açısından da yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanır. Ancak, verilecek ceza yarısına kadar indirilebilir."* hükmüne yer verilmiştir[171]. 6. fıkrada yer verilen *"Yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanır"* ifadesi ile kendisinden önce gelen fıkralara atıf yapıldığından dolayı; üretimi resmi makamların iznine veya satışı yetkili tabip tarafından düzenlenen reçeteye bağlı olan ve uyuşturucu veya uyarıcı etkisi doğuran her türlü maddenin TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasında düzenlenen hareketlerin/suçların konusunu oluşturabileceği ifade edilmiştir[50,258]. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde fail hakkında TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrası bakımından belirlenen cezada TCK'nın 188. maddesinin 6.

fıkrası bakımından indirime gidilebilecektir. Örneğin; fail, eczaneden yetkili tabibin verdiği reçete ile aldığı uyuşturucu etkisi doğuran bir maddeyi sattığında, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında cezalandırılacak olup faile verilecek ceza TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrası kapsamında yarısına kadar indirilebilecektir[177]. Bir diğer ifadeyle, 188. maddesinin 6. fıkrasında ifade edilen türden maddelerin, TCK'nın 188. maddesinde yer verilen hareketlere konu olması ihtimalinde oluşan suç tıpkı uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri konu alan suçlar gibi değerlendirilecek ve cezalandırılacaktır. Ancak verilecek olan ceza yarı oranında indirilebileceğinden dolayı anılan fıkrada belirtilen hüküm; hukuki niteliği itibariyle hafifletici bir neden olarak kabul edilmektedir[265].

Suçu işleyecek faile verilecek cezanın yarıya kadar indirilebileceğine ilişkin düzenleme takdir hakkını barındırdığından hakim nedenini göstermek suretiyle anılan fıkranın göndermede bulunduğu her suç bakımından cezayı en fazla yarısına kadar indirebilir. Cezada indirim; her suç için TCK'nın 61. maddesi esas olmak üzere belirlenecek ceza üzerinden yapılacaktır[186].

Anılan hükmün suça konu olan maddelerin üretim ve satışının kural olarak devlet kontrolünde olması, bu maddelerin ancak yetkili doktor tarafından hazırlanacak olan reçete ile temin edilecek olması, bu açıdan meydana gelebilecek haksızlık içeriğinin anılan maddelerin yasadışı ve kontrolsüz olarak üretimi ve pazarlanmasına oranla daha az olduğundan dolayı hafifletici neden olarak düzenlendiği ifade edilmektedir[52].Doktrinde uyuşturucu veya uyarıcı etki doğuran maddelerin kişi ve toplum üzerinde zararlı etkileri olduğu gerçeği göz önünde bulundurularak kanun koyucunun bu türden maddelerle daha etkin bir biçimde mücadele yapılmasını öngördüğü ve bu nedenle de uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin yanı sıra bu tür etki doğuran maddelerin de imal ve ticaretini cezalandırma yoluna gittiği ifade edilmektedir[177]. Anılan fıkra bakımından suça konu maddenin üretimi resmi makamların iznine bağlı veya satışı yetkili tabip tarafından düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı etki doğuran bir madde olması ve bu türden bir maddenin imal ve ticaretinin yapılması gerekmektedir[177].

Hangi maddelerin reçete kapsamına alınacağına dair karar Sağlık Bakanlığı tarafından verilecek olup; reçete kapsamında bulunan ve uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran bir maddenin usulüne uygun bir biçimde reçete kapsamından çıkarılarak

serbestçe bulundurulmasına ve kullanılmasına izin verilmesi durumunda; suçun maddi konusu ortadan kalkacağından artık faile ceza da verilemeyecektir[174].

Ele geçirilen maddenin; uyuşturucu veya uyarıcı etken maddesi doğuran bir madde olup olmadığı konusunda Adli Tıp 5. İhtisas Kurulundan rapor alınması ve suça konu olduğu iddia edilen maddenin üretiminin resmi makamların iznine veya satışının yetkili tabip tarafından düzenlenen reçeteye bağlı olup olmadığı hususunun Sağlık Bakanlığı İlaç ve Eczacılık Genel Müdürlüğünden sorulması gerekmektedir[258].

Doktrinde; 6. fıkra bakımından kast edilen maddelerin; tedavi amaçlı üretilen ve reçete ile satılan ilaçlar olduğu ifade edildikten sonra TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrasında yer alan ifadenin karışıklığa yol açabileceğini belirten görüş bulunmaktadır. Söz konusu görüşe göre; 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasında belirtilen uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ile 6. fıkrasında belirtilen suça konu olan maddeler aynı niteliktedir. Dolayısıyla; 1. ve 3. fıkralarda düzenlenen maddeler nasıl ve ne etki doğruyorsa; 6. fıkrada düzenlenen maddelerin de aynı etki doğurduğu ifade edilmiştir. Söz konusu görüş; kanun metninde bu tür maddelerin üretiminin resmi makamların iznine veya satışı yetkili tabip tarafından düzenlenen reçeteye bağlı olan ve uyuşturucu veya uyarıcı etki doğuran her türlü madde olduğu belirtilmiş de olsa; bu türden bir açıklamanın yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Uyuşturucu bir madde olan ve tıpta tedavi amaçlı ağrı kesici veya sakinleştirici olarak kullanılan, doktor kontrolüyle ve kırmızı reçeteyle satılabilen morfin de ilaç olarak sayılan ve sınıflandırılan bir maddedir. Suça konu olan maddenin morfin olması durumu TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasında ağırlaştırıcı bir neden olarak düzenlenmiştir. İthal edilen veya satılan maddenin morfin olması durumunda fail, TCK'nın 188. maddesinin 1., 3. ve 6. fıkrası kapsamında sorumlu tutulabilecektir. Bahsi geçen nedenlerle; TCK'nın 188. Maddesinin 1. ve 3. fıkraları yanında 6. fıkrasında suçun maddi konusunun bu şekilde düzenlenmesinin isabetli olmadığı ifade edilmiştir. Mevcut haliyle; 6. fıkra kapsamında düzenlenen suçun bağımsız bir suç olmadığı ve 1. ve 3. fıkralarda düzenlenen suçların daha az cezayı gerektiren hali olduğunu söylemenin mümkün olacağı ifade edilmiştir[6,174].

4.5. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunda Etkin Pişmanlık

Suçun tamamlanmasından sonra failin pişmanlık duyarak suçun işlenmesi dolayısıyla meydana gelen sonuçları ortadan kaldırmaya yönelik davranışlarda bulunması etkin pişmanlık olarak ifade edilmektedir. Etkin pişmanlık ceza hukuku genel hükümler arasında ceza sorumluluğunu etkileyen bir hal olarak düzenlenmemiştir[253].

Suç sonrası yapılan malın iadesi, kaçırılanın serbest bırakılması gibi durumlar etkin pişmanlık olarak kabul edilmektedir ve TCK'nın özel hükümler kısmında anılan suç tipi bakımından ayrı ayrı düzenlenmiştir. Bu türden bir düzenleme TCK'nın 192. maddesinde uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları bakımından da geçerlidir[262]. Bir diğer ifadeyle, etkin pişmanlık bütün suçlar bakımından kabul edilmemiştir. Dolayısıyla sadece kanunda kabul edilmiş olan hallerde etkin pişmanlık hükümleri uygulanabilecektir[260].

TCK'nın özel hükümleri arasında yer alan etkin pişmanlık halleri cezayı kaldıran ya da azaltan şahsi bir sebep olarak ifade edilmektedir[262]. Etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanabilmesi mağdurun rızasına bağlı değilken bu hükümlerin kendisine bağlanan sonuçları doğurabilmesi için; suçtan kaynaklanan zararın ya da işlenen fiilin etkilerinin kanunda öngörüldüğü şekliyle giderilmiş olması gerekmektedir[253].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin imali, dağıtımı ve kullanımı genel sağlığı bozmanın ötesinde tutsaklık yaratarak kullanıcının sağlığını, kişiliğini, toplumsal ilişkilerini bozan, genel ahlakı etkileyen, ulusal ve uluslararası pazar ağları yaratarak şiddet içeren pek çok suçu tetikleyen ve dolayısıyla da mücadele edilmesi gereken toplumsal bir felaket olarak görülmektedir. Suçluları ortaya çıkarmak, suça ilişkin kanıt toplamak, faillerin cezalandırılması kolay değildir. Öyle ki; mücadele unsurlarının eksikliği, yetersizliği mücadelede yeni yöntemler bulunmasını zorunlu kılmıştır. Bu yöntemlerden birisi de; suç ortaklarının ele verilmesi, işlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde suçlarına ilişkin kanıtları göstermek karşılığında da suçluyu ceza vermemek veya alacağı cezayı azaltacak şekilde ödüllendirmek olmuştur. Bu durum etkin pişmanlık olarak ifade edilmektedir. Aslında bu kurum ile devlet; ortaya çıkabilecek daha büyük zararları önlemek maksadıyla daha az zarara katlanmaktadır[186].

TCK'nın 192. maddesinin çeşitli fıkralarında yer verilen düzenlemeler uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti ve kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak suçları açısından uygulanabilir niteliktedir[176] ve bu hüküm; uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları bakımından özel bir pişmanlık halidir[50]. TCK'nın 192. maddesinde uyuşturucu veya uyarıcı madde suçlarında cezayı kaldıran (192/1) ve azaltan (192/3) etkin pişmanlık hükümlerine yer verilmiştir[51]. Ancak çalışma konusu uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu olduğundan, TCK m. 192'deki fıkralar uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile olan ilgisi bakımından ele alınacaktır.

4.5.1. Cezayı Kaldıran Etkin Pişmanlık

TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrasında; *"Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarına iştirak etmiş olan kişi, resmi makamlar tarafından haber alınmadan önce, diğer suç ortaklarını ve uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin saklandığı veya imal edildiği yerleri merciine haber verirse, verilen bilginin suç ortaklarının yakalanmasını veya uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ele geçirilmesini sağlaması halinde, hakkında cezaya hükmolunmaz."* hükmüne yer verilmiştir[171]. Anılan fıkranın gerekçesi; *"Maddede, uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin suçlar bakımından özel bir pişmanlık hali düzenlenmiştir. Maddenin 1. fıkrasında uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarına ilişkin etkin pişmanlık hali düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre etkin pişmanlığın soruşturma başlamadan önce gösterilmesi gerekir. Etkin pişmanlık için, kişinin, diğer suç ortakları ve uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin saklandığı veya imal edildiği yerler hakkında bilgi vermesi ve verilen bilginin, suç ortaklarının yakalanmasını ya da uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ele geçirilmesini sağlaması gerekir. Bu düzenlemede etkin pişmanlık; cezanın ortadan kaldırılmasını sağlayan bir şahsi sebep olarak kabul edilmiştir."* olarak belirtilmiştir[173]. Şahsi bir cezasızlık sebebi olan suç sonrası pişmanlık sadece ihbarı yapan bakımından uygulanabilecektir[174].

Doktrinde bu fıkradaki etkin pişmanlık hükümünün TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasında düzenlenen suçlar bakımından uygulanabilir olmasının yanında anılan fıkranın bu suçlara ek olarak TCK'nın 188. maddesinin 6. ve 7. fıkrasında düzenlenen

suçlar bakımından da geçerli olduğunu ifade eden görüş bulunmaktadır[56]. Anılan fıkradaki düzenlemenin TCK'nın 188. maddesinin 1., 3., ve 7. fıkrası bakımından uygulanacağını ifade eden görüş de bulunmaktadır[50].

Doktrindeki bir başka görüş ise TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrasındaki etkin pişmanlık hükmü dolayısıyla TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrasındaki suçlar bakımından, anılan suçların işlendiğine dair resmi makamlar haberdar olmadan TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrasındaki diğer koşulların da gerçekleşmesi halinde faile ceza verilemeyeceğinden bahsetmiştir. Aynı görüş, etkin pişmanlık ile ilgili anılan fıkra metninde uyuşturucu veya uyarıcı maddelerden bahsedildiği için TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrasında düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı etkisi doğurmamakla birlikte uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan maddelerin ithal, imal ve ihracının resmi makamlara haber verilmesi durumunun ödülsüz bırakılmış olmasını anlamanın mümkün olmadığını da ifade etmektedir[168,180].

TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrasında yer alan düzenleme suçu ihbarı kapsamaktadır[347]. Failin suçu işledikten sonra; anılan fıkra bakımından etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanabilmesi ve dolayısıyla da cezasızlık nedeninin söz konusu olabilmesi için çeşitli koşullar aranmaktadır[208,263,347].

a) Kişinin Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunu İşlemiş Olması Gerekir

TCK'nın 192. maddesinin metninde yer alan; *"Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarına iştirak etmiş olan kişi"* ibaresinden dolayı; etkin pişmanlık hükümlerinin yalnızca iştirak halinde veya örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti bakımından uygulanacağı ve uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu tek başına işleyen kişi bakımından etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanamayacağı ve tek başına suç işleyen kişinin etkin pişmanlıktan yararlanamayacağı gibi bir sonuç çıkmakta ise de; doktrindeki pek çok yazar tarafından ve Yargıtay tarafındna verilen YCGK, 22.10.1990 Tarih ve 1990/5-231E., 1990/250K. Sayılı ve Y. 10. CD. 27.1.1997 Tarih ve 1997/715E., 1997/827K. Sayılı Kararlarda anılan fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanması bakımından suçun mutlaka iştirak halinde işlenmesinin gerekmediği ve tek başına uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu işleyen kişi bakımından da etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanacağı ifade edilmektedir[348-349].

Dolayısıyla; her ne kadar madde metninde uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna iştirak etmiş olan kişiden bahsedilse de; bu ibarenin uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarından herhangi birini işlemiş olan kimse olarak anlaşılması gerektiği belirtilmektedir. Bir diğer ifadeyle, etkin pişmanlıkta bulunacak kişinin uyuşturucu veya uyarıcı madde imal, ithal, ihraç, satılması, satışa arz edilmesi, satın alınması kabul edilmesi, sevk edilmesi, nakledilmesi, bulundurulması, depolanması suçunu bizzat işleyen veya suçun işlenmesine bir şekilde katılan kimse olması gerekmektedir[263]. Anılan hükmün konulmasındaki asıl amacın; uyuşturucu veya uyarıcı madde suçlarında suçu ortaya çıkarma, suçu işleyen faillerin yakalanmasını ve cezasız kalmamalarını sağlamak olduğu; bu nedenle de suça iştiraki geniş olarak ele almak ve ilgili suçlardan herhangi birisini işlemiş olan kimse olarak anlamak gerektiği ifade edilmiştir[177].

Anılan fıkrada; iştirak ifadesine yer verilmiş olmakla birlikte; iştirakın türü ile ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmediğinden suça iştirak eden ve iştirak ettiği suç hakkında bildirimde bulunan kişi birlikte fail, azmettiren ya da yardım eden sıfatıyla suça katılmış olabilir[52]. Önemli olan; failin TCK'nın 188. maddesi kapsamında suçlardan birisini işlemiş olması olup; maddede belirtilen suçlardan herhangi birisini işlemeden, suç teşkil eden hareketten haber alması üzerine ihbarda bulunan kişi hakkında etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanması mümkün değildir. Örneğin; esrar satarken yakalanan failin, hemşehrisi olan A'nın da eroin ihraç etme suçunu işlediğini bildirmesi ihbar niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla; A tarafından işlenen eroin ihraç etme suçuna iştirak etmeyen faile, A'nın işlediği suçu ihbar niteliğindeki hareketi dolayısıyla kendisinin işlediği suç bakımından etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanması mümkün değildir[258].

b) Haberin Bizzat Fail Tarafından İlgili Makamlara Verilmesi Gerekir

Anılan fıkra bakımından etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanabilmesi için failin kendi iştirak etmiş olduğu veya faili olduğu suçu yetkili makamlara bildirmesi gerekmektedir[172]. Fail bakımından; yapılan bildirimin şekli bakımından anılan fıkrada herhangi bir düzenlemeye yer verilmediğinden bu bildirim sözlü ya da yazılı olabilir[52].

Anılan fıkrada yetkili merciine haber verilmekten bahsedilmekle birlikte; yetkili merciin neresi olduğu hususunda da anılan fıkrada herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Yetkili merciiden kavramından; suçla ilgili soruşturma yapmakla görevli

adli, idari, veya askeri makam ve memurlar anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Yetkili merciiye haber verme işleminin bizzat failin kendisi tarafından yapılması gerekmekte olup haber veren kişi failin yakını dahi olsa fail bu fıkra hükümlerinden yararlanamayacaktır. Ancak; failin, hastalık ya da sakatlık gibi içerisinde bulunduğu durumlardan dolayı haber veremeyecek olması ihtimalinde; suç hakkındaki bilgileri bir yakınına söylemesi, yakınından yetkili merciilere haber vermesini istemesi ve yakının ise failin bilgisi ve isteği dahilinde durumu yetkili makamlara bildirmesi halinde, haberin bizzat fail tarafından verildiği kabul edilerek fail hakkında etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanabileceği ifade edilmektedir[57]. Doktrinde; failin pişmanlık duyması dolayısıyla değil de; kişisel çıkarlarını gözetmesi ya da mecbur kalması dolayısıyla suç hakkında ihbarda bulunması durumunda anılan fıkra kapsamında etkin pişmanlıktan yararlanmaması gerektiğini ifade eden görüş bulunmaktadır[208].

Failin; suça ilişkin bilgileri resmi bir makama bildirmesi gerektiğinden; suça ilişkin ihbar ve şikayetler CMK'nın 158. maddesi kapsamında; Cumhuriyet Başsavcılığına, kolluk makamlarına, valilik veya kaymakamlığa, mahkemeye, yurt dışında işlenip ülkede takibi gereken suçlar hakkında Türkiye'nin elçilik ve konsolosluklarına bir kamu görevinin yürütülmesiyle bağlantılı olarak işlendiği iddia edilen bir suç nedeniyle, ilgili kurum ve kuruluş idaresine yapılabilir[198,241].

5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununun 19. maddesine göre Mülkî amirler, Gümrük Müsteşarlığı personeli ile Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığına bağlı personeller anılan kanunda yaptırım öngörülen hareketleri izlemek, önlemek ve araştırmakla mükelleftir[258,350]. Adalet ve İçişleri Bakanlıkları, gemi kaptanları da ilgili makam olarak kabul edilmelidir[57,258].

c) Failin Bilgileri, Suçun Resmi Makamlar Tarafından Haber Alınmadan Önce Vermesi Gerekir

Resmi makamların suçun işlendiğine ilişkin haberi hangi yolla aldıklarının herhangi bir önemi olmamakla birlikte[208] suç ile ilgili bilgiler resmi makamlar tarafından resen, ihbar üzerine, gizli dinleme, arama gibi çeşitli şekillerde öğrenilebilir. Failin anılan fıkrada düzenlenen etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanabilmesi için, bildirimin suçun resmi makamlar tarafından haber alınmadan önce yapılmış olması gerekir. Aksi takdirde; fail TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrası kapsamında etkin

pişmanlık hükümlerinden yararlanamayacaktır[264]. Tahmine dayanan bir şüphe öğrenme olarak kabul edilemez[177]. Anılan fıkra bakımından cezadan muaf tutulma bakımından suçun resmi makamlar tarafından haberdar olunmadan ihbar edilmesi gerektiğinden; resmi makamlar suçtan haberdar iken ihbar yapılması durumunda; cezadan muaf tutulma söz konusu olmamakla birlikte, eğer şartlar mevcutsa cezayı hafifleten (m. 192/3) durum söz konusu olacaktır[20,49,183]. Verilen bilginin işe yaraması gerekmektedir. Dolayısıyla; suç ortaklarının ve suçun kanıtlarının tespiti veya suçun maddi konusu bakımından işe yaramayan bir bilgi dolayısıyla kişi etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanamayacaktır[186].

Fail tarafından verilen bilginin soyut nitelikte olması ve uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun soruşturmasına herhangi bir etkisinin olmaması durumunda TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrasının uygulanması mümkün değildir[277]. Şu köydeki evlerin birinde uyuşturucu veya uyarıcı madde yapılıp satılıyormuş şeklindeki bir duyum soyut öğrenmeye örnek olmakla birlikte bu durum yetkili makamlar yönünden bir öğrenme olarak kabul edilmeyecektir. Ancak somut olarak bir bilgiye sahip olunması, bu bilgiyi destekleyen tanık/tanıklar olması ya da o olayla ilgili arama, iletişimin tespiti gibi yollarla bir kısım delillere ulaşılması durumunda bu türden bir ihtimalin varlığında artık resmi makamlar tarafından suçun öğrenildiğini kabul etmek gerekmektedir[271].

Failin resmi makamların suçtan haberdar olup olmadıklarını bilip bilmemesinin herhangi bir önemi yoktur[287]. Önemli olan fail tarafından resmi makamlara bilginin verildiği tarihte, suçun işlendiğinin resmi makamlar tarafından öğrenilmiş olup olmadığıdır. Çünkü; resmi makamlar tarafından suçun işlenildiği öğrenildikten sonra ve fakat bundan haberi olmayan fail tarafından yapılan ihbar durumunda TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrası kapsamında cezayı kaldıran etkin pişmanlık hükümleri değil de eğer şartları varsa TCK'nın 192. maddesinin 3. fıkrası kapsamında cezayı azaltan etkin pişmanlık hükümleri uygulanacaktır[258].

Resmi makamlar tarafından suçun öğrenilip öğrenilmediği hususunun tespiti noktasında resmi makamların suçun işlenildiğini öğrenmesinin yazılı bir belgeye dayanması halinde yazılı belge tarihi suçu öğrenme tarihi olarak kabul edilecektir[258]. Resmi makamların suçla ilgili bilgileri öğrenmeleri yazılı belgeye dayanmaması halinde ise; CMK'nın 158. maddesinin 5. fıkrasındaki; *"İhbar veya şikâyet yazılı veya tutanağa*

geçirilmek üzere sözlü olarak yapılabilir[241]*"* hükmü gereği resmi makamlar tarafından tutanak düzenlenmelidir ve öğrenme durumu düzenlenen tutanaklarla ispat edilmelidir. Ancak; haklı nedenlere bağlı olarak tutanak düzenlenemediği hallerde ise öğrenme her tür delille ispat edilebilecektir[57,257,258].

d) Diğer Suç Ortaklarını ve Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddelerin Saklandığı veya İmal Edildiği Yerleri Bildirmesi Gerekir

Failin anılan fıkra kapsamında cezayı kaldıran etkin pişmanlıktan yararlanabilmesi için; hem diğer suç ortaklarını hem de uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin saklandığı veya imal edildiği yeri mi bildirmesi gerektiği yoksa sadece suç ortaklarını bildirmesi veya sadece uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin saklandığı veya imal edildiği yeri mi bildirmesi gerektiği hususu doktrinde tartışmalıdır[258].

Kanun metninde; suç ortaklarının ve uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin saklandığı veya imal edildiği yerlerin bildirilmesi gerektiğinden bahsedildiği için, yalnızca suç ortaklarının veya yalnızca uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin saklandığı veya imal edildiği yerlerin bildirilmesi durumunda failin anılan fıkra kapsamında etkin pişmanlıktan yararlanamayacağı ifade edilmektedir. Bu görüşü benimseyen yazar; madde metnindeki "ve" bağlacını "veya" olarak değerlendirmenin ceza hukuku bakımından yeri olmayan düzeltici yorum yapmak anlamına geleceğini ifade ederek; "veya" olarak değerlendirmek hususunda olması gerekenin kanun koyucu tarafından metindeki bağlacı değiştirmek olduğunu belirtmiştir[208].

Aksini savunan görüşlerden birisine göre; kanun metninde ihbarda bildirilmesi istenen hususlar açıklanırken "ve" ifadesi kullanılmış olduğundan cezadan muaf tutulabilmek bakımından hem suç ortaklarının hem de uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin saklandığı veya imal edildiği yerlerin bildirilmesi zorunlu gibi bir anlam çıkarılmasının mümkün olduğunu ifade etmiştir. Ancak; bu görüşe göre; kanun metninde bu hükmün konulmasındaki asıl amaç; uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları bakımından suçu ortaya çıkarma, faillerin yakalanmalarını ve cezasız kalmamalarını sağlamak olduğundan bu hususların hepsinin birden resmi makamlara ihbar edilmesinin şart olmadığını ifade etmiştir. Bu açıdan; failin sadece suç ortaklarını "veya" sadece uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin yerini veya imal edildiği yeri bildirerek diğer faillerin yakalanmalarını veya suça konu olan maddelerin elde edilmelerini kolaylaştırmaları halinde de cezadan muaf tutulması gerektiği ifade edilmiştir[49]. Çünkü

bu düzenleme bakımından aranan ve cezasızlığa yol açan husus, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretinin daha ileri aşamalara götürülmesine ve suça konu olan maddelerin tüketiciye ulaşmasına engel olma faaliyetidir[31,287]. Benzer bir görüş de suç ortaklarının, suça konu olan maddelerin saklandığı yerin, imal edildiği yerlerin hepsinin birden resmi makamlara ihbar edilmesinin failin cezadan muafiyeti bakımından şart olmadığını belirterek ihbarda bulunan failin suç ortaklarından hepsini birden bilemeyebileceğini, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin nereye gizlendiğini tespit edememiş olabileceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla suç ortaklarından bir ya da bir kaçını yahut uyuşturucu veya uyarıcı maddenin nerede saklandığını ya da imal edildiğini bildiren failin suç ortaklarının yakalanmasını veya suça konu olan maddenin elde edilmesini kolaylaştırması halinde anılan fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanabileceği ifade edilmiştir[55]. Bir başka görüş ise etkin pişmanlıktan yararlanabilmek adına hepsinin bildirilmesinin şart olarak aranmasının; bireysel olarak suç işleyen fail hakkında etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanamayacağını kabul etmek anlamına geleceğini ifade etmektedir. Suç ortaklarının ismini bilen failin suça konu olan maddenin saklandığı veya imal edildiği yeri bilemeyebileceği ihtimalinin de mümkün olduğunu belirterek failin etkin pişmanlıktan faydalanabilmesi için madde metninde sayılanlardan herhangi birisini yapmasının yeterli olduğunu ifade etmektedir[258]. Öyle ki; uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu bireysel olarak işleyen kişi, suç ortağı olmadığından suç ortağını bildiremeyecektir. Bireysel olarak işleyen kişi bakımından suç ortağını bildirmek mümkün olmadığından; bu kişinin 1. fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanabilmesi için uyuşturucu veya uyarıcı maddenin saklandığı veya imal edildiği yeri bildirmesi gerekmektedir[180].

Anılan fıkrada belirtilen uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin saklandığı yer ile kastedilen; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin bulunduğu, o an için olduğu yerdir ve etkin pişmanlıktan faydalanabilmek için fail tarafından buraların bildirilmesi gerekmektedir. Bu yerin; kapalı-açık, uzak-yakın, failin egemenliği altında ya da başka birisinin yanında olması bakımından herhangi bir fark yoktur. Önemli olan; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin o an için bulunduğu yerin bildirilmesidir. Dolayısıyla; suça konu olan maddelerin daha önceden bulundurulduğu ya da konulduğu yerin bildirilmesi halinde etkin pişmanlık hükümleri uygulanamayacaktır. Uyuşturucu veya uyarıcı

maddenin imal edildiği yer ile kastedilen ise; maddenin imal edildiği veya dönüştürüldüğü yerdir. İmal edildiği yer olarak ifade edildiği yerde uyuşturucu veya uyarıcı madde bulunması gerekir. Aksi halde yalnızca ocakların olduğu yerin bildirilmesi veya boş bir yerin bildirilmesi o an için orada madde olmadığı sürece bir anlam ifade etmeyecek ve fail, etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanamayacaktır. Ancak; bildirilen alandan elde edilen delillerden orada madde imal edildiğinin anlaşılması ya da imalin yapıldığı yerde failin suç ortaklarının bulunması ve suç ortaklarının aranarak maddenin elde edilmesi ya da suç ortaklarının göstermesi ile maddenin elde edilmesi ihtimallerinde fail etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanacaktır[263].

Suç ortaklarının hepsinin de bildirilmesine gerek yoktur[49]. Çünkü fail; suç ortaklarının hepsini bilemeyebilir. Bu açıdan; failin suç ortaklarının bir veya bir kaçını bildirmesi yeterlidir[55].

e) Fail Tarafından Verilen Bilginin, Suç Ortaklarının Yakalanmasını ya da Uyuşturucu veya Uyarıcı Maddenin Ele Geçirilmesini Sağlaması Gerekir

Fail tarafından yapılan ihbar sonrası; suç ortaklarının yakalanmış veya suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ele geçirilmiş olması gerekmektedir. Aksi halde; failin TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrası kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanmasına imkan yoktur[188]. Bir diğer ifadeyle, failin, TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrası kapsamında etkin pişmanlıktan yararlanabilmesi için suç ortaklarının veya uyuşturucu veya uyarıcı maddenin bulunduğu ya da imal edildiği yeri bildirmesi yeterli olmayıp fail tarafından yapılan bu bildirim sonucunda yetkili makamlarca suç ortaklarının yakalanması veya uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ele geçirilmesi[263] veya uyuşturucu veya uyarıcı maddenin fail tarafından imal edildiği iddia edilen yerde gerçekten de imal edildiğine ilişkin delillerin elde edilmiş olması gerekmektedir[57].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ele geçirilmesi ile failin bildirimi arasında uygun olmasa da nedensellik bağının bulunması gerekmektedir. Failin uyuşturucu veya uyarıcı madde bulunduğu yer olarak gösterdiği yerde, suça konu olan madde bulunmasa da orada bir kimseye ait parmak izinin tespit edilmesi, parmak izinin ait olduğu kişinin evinde arama yapılması ve yapılan aramada uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ele geçirilmesi halinde fail etkin pişmanlıktan yararlanacaktır[258].

Fail tarafından suç ortaklarının bulunduğu yer bildirilmiş, belirtilen yerde suç ortakları yakalanamamış ancak; suça konu olan madde ele geçirilmiş ise ya da fail tarafından maddenin bulunduğu yer ihbar edilmiş, belirtilen yerde madde ele geçirilememiş ancak; suç ortakları yakalanmış ise failin etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanması gerektiği ifade edilmiştir[208,347]. Failin suçla bağlantılı olan bir kişiyi bildirmesi durumunda bildirilen kişi yakalanamaz ise; kişinin açık kimliği ve varlığı biliniyorsa, yakalandığında suçunu inkar etse dahi mevcut kanıtlar bildirilen kişinin mahkumiyetine yeterli nitelikte ise; fail etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanabilecektir[177]. Ancak failin yakalattığı suç ortaklarının beraat etmesi durumunda; fail hakkında etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanması mümkün değildir[277].

Fail tarafından verilen bilgiler üzerine yapılan araştırmalarda; diğer suç ortaklarının yakalanamaması ya da uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ele geçirilememesi ya da imal yeri olarak belirtilen yerde imalat yapıldığının ispat edilememesi halinde; fail tarafından cezayı kaldıran etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanması mümkün değildir[258].

Failin tek başına işlediği uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna ilişkin bilgi vermesi ve verdiği bilgi ile de kendi işlediği suçun ortaya çıkmasını sağlaması halinde de fail hakkında TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrası kapsamında etkin pişmanlık hükümleri uygulanacaktır[56].

Failin, TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrası kapsamında düzenlenen cezayı kaldıran etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanabilmesi için daha önce sayılan 5 koşulun da bir arada bulunması gerekmektedir. Aksi halde; etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanması mümkün olmayacaktır[263]. Beş koşulun bir arada gerçekleşip de fail hakkında 1. fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanması durumunda; soruşturma aşamasında CMK'nın 171. maddesinin 1. fıkrasında; *"Cezayı kaldıran şahsî sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsî cezasızlık sebebinin varlığı halinde, Cumhuriyet savcısı kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilir."* şeklinde düzenlenen hüküm gereği kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilebilir. Kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesi durumunda ise CMK'nın 173. maddesinin 5. fıkrası gereği bu karara itiraz edilemez. Ancak; kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesi müsadere yargılaması

yapılmasını engellemez. Kovuşturma aşamasında ise; CMK'nın 223. maddesinin 4. fıkrasında düzenlenen;

"(4) İşlenen fiilin suç olma özelliğini devam ettirmesine rağmen;
a) Etkin pişmanlık,
b) Şahsî cezasızlık sebebinin varlığı,
c) Karşılıklı hakaret,
d) İşlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığı,

Dolayısıyla, faile ceza verilmemesi hallerinde, ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilir." hükmü gereği ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilir[258].

4.5.2. Cezayı Azaltan Etkin Pişmanlık

TCK'nın 192. maddesinin 3. fıkrasında; *"Bu suçlar haber alındıktan sonra gönüllü olarak, suçun meydana çıkmasına ve fail veya diğer suç ortaklarının yakalanmasına hizmet ve yardım eden kişi hakkında verilecek ceza, yardımın niteliğine göre dörtte birden yarısına kadarı indirilir."* hükmüne yer verilmiştir[171]. Anılan fıkranın gerekçesi ise; *"Üçüncü fıkrada, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti ya da kullanmak için satın alınması, kabul edilmesi veya bulundurulması suçları ile ilgili olarak soruşturma başladıktan sonra, etkin pişmanlık göstererek suçun meydana çıkmasına ve fail veya diğer suç ortaklarının yakalanmasına hizmet ve yardım eden kişi hakkında verilecek cezada indirim yapılması öngörülmüştür. Ancak, bu bilgi vermenin gönüllü olması gerekir. Etkin pişmanlıktan yararlanabilmek için, bunun en geç hüküm verilmeden önce gerçekleşmesi gerekir."* olarak belirtilmiştir[173]. Fıkra metninden ve gerekçeden de anlaşıldığı üzere; 3. fıkra kapsamındaki etkin pişmanlığa TCK'nın 188. ve 191. maddesinde düzenlenen suçlar girmekte olup[267] çalışma konusu uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti olduğundan bu çalışmada TCK'nın 192. maddesinin 3. fıkrası sadece TCK'nın 188. maddesi kapsamında ele alınacaktır.

3. fıkrada düzenlenen etkin pişmanlık hali, cezayı azaltan şahsi bir sebep olmakla birlikte anılan hükme göre; uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu ya da kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alma, kabul etme veya bulundurma ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma suçunu işleyen kimsenin, suçun işlendiğinin yetkili makamlar tarafından öğrenilmesinden sonra, suçun

ortaya çıkmasına veya fail veya diğer suç ortaklarının yakalanmasına hizmet veya yardım etmesi halinde; fail hakkında 3. fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümleri uygulanarak verilecek cezada indirim yapılacaktır[258].

TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen cezayı kaldıran etkin pişmanlık hali ile aynı maddenin 3. fıkrasına düzenlenen cezayı azaltan etkin pişmanlık hali arasındaki farklardan birisi; ihbar zamanına ilişkindir. Failin; ihbarı suçun resmi makamlar tarafından haber alınmasından önce yapması halinde cezayı kaldıran (TCK 192/1); resmi makamlar tarafından haber alınmasından sonra yapması halinde ise cezayı azaltan (TCK 192/3) etkin pişmanlık halinin varlığından bahsedilecektir[182,183,287]. TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrası kapsamında etkin pişmanlığın varlığı halinde fail hakkında cezaya hükmolunmaz ve yapılan bildirimin suç ortaklarının yakalanması ve suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ele geçirilmesini sağlaması yeterlidir. 3. fıkra bakımından ise; fail bakımından cezayı kaldırmak gibi bir durum söz konusu değildir. Failin alacağı ceza ¼ 'inden ½ 'sine kadar indirilecektir. Failin alacağı cezaya ilişkin indirim miktarı belirlenirken ise yapılan bildirimin suçun meydana çıkarılmasına, fail veya diğer suç ortaklarının yakalanmasına etkisine göre bir değerlendirme yapılacaktır[52].

Failin suçu işledikten ve işlediği suçun resmi makamlar tarafından haber alınmasından sonra; 3. fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanabilmesi ve dolayısıyla da cezasında indirime gidilebilmesi için çeşitli koşullar aranmaktadır[57,174,258].

a) Failin TCK 188. Maddesinde Düzenlenen Suçlardan Herhangi Birisini İşlemiş Olması Gerekir

Doktrinde; anılan fıkrada düzenlenen cezayı azaltan etkin pişmanlık halinin TCK'nın 188. maddesinin 1., 3. ve 7. fıkralardaki suçlar bakımından geçerli olduğunu ifade eden görüşün yanı sıra[53,271] anılan fıkrada yer alan düzenlemenin tıpkı TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrası kısmında yapılan açıklamada olduğu gibi TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrasını kapsam dışında bıraktığını ifade eden görüş de bulunmaktadır[168].

TCK'nın 188. maddesinin anılan fıkralarında düzenlenen suçların tek başına ya da birden çok kişi tarafından birlikte ya da bir örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmesi arasında diğer şartların da varlığı halinde 3. fıkra kapsamında etkin pişmanlık

hükümlerinin uygulanması açısından herhangi bir fark yoktur[271]. Kişinin etkn pişmanlık hükümlerinden yararlanabilmesi için işlenen suç bakımından doğrudan ya da dolaylı fail ya da azmettiren ya da yardım eden olmasının da herhangi bir önemi yoktur[258].

b) Hizmet ve Yardımın Bizzat Fail Tarafından Yapılması Gerekir

Failin 3. fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükmünden faydalanabilmesi için; hizmet ve yardım; failin bizzat kendisi tarafından yapılmalıdır. Dolayısıyla; suçun meydana çıkmasına ve fail veya diğer suç ortaklarının yakalanmasına hizmet ve yardım eden kişinin failin bizzat kendisi değil de yakını olması durumunda fail 3. fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanamayacaktır. Ancak hastalığı ya da sakatlığı nedeniyle bizzat başvurma/yetkili makamları bilgilendirme olanağı bulunmayan failin; sahip olduğu bilgileri bir yakınına söylemesi, yakınından yetkili makamlara haber vermesini istemesi ve yakının da failin bilgisi ve isteği dahilinde yetkili makamları haberdar etmesi halinde hizmet ve yardımın bizzat fail tarafından yapıldığının kabul edilmesi ve failin 3. fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanması gerektiği ifade edilmiştir[57]. Ancak yakınlarının faili hizmet ve yardımda bulunmaya ikna etmesi dolayısıyla; kendiliğinden hizmet ve yardımda bulunan fail hakkında da etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanması gerektiği ifade edilmiştir[347]. Failin ortaya çıkmasının can güvenliğini tehlikeye atacağı hususunda netlik bulunması halinde de işlenen suça ilişkin bilgilerin failin bilgisi ve isteği dahilinde fail tarafından belirlenen bir kişi tarafından yetkili makamlara iletilmesi ihtimalinde fail anılan fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanabilecektir[50,257]. Fıkra metninde yer verilen hizmet ve yardım kelimeleri birbirinden farklı bir anlam taşımayıp birbirini tamamlama amacıyla kullanılmış kelimeler olduğundan bu kelimelerin sağlama ve katkıda bulunma olarak anlaşılması gerektiği ifade edilmiştir[57,264].

Anılan fıkrada düzenlenen etkin pişmanlıktan yararlanabilmek için bilgi vermenin gönüllü olması gerekir[179]. Gönüllü olmasından maksat ise hizmet ve yardımda bulunan failin bunu herhangi bir baskı altında kalmaksızın kendiliğinden yapmasıdır[347]. Bir diğer ifadeyle, gönüllülük ile kastedilen; ihbar eden failin hiçbir zorlama, etki altında kalmaksızın ve kendi isteğiyle ihbarda bulunmasıdır[174]. Suç ile ilgili ihbarın dıştan gelen herhangi bir baskı, zorlama, ya da vaatten kaynaklanması durumunda ise ihbarın gönüllüğünden bahsedilemeyeceğinden anılan fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinin de uygulanması mümkün olmayacaktır[6,174]. Yargıtay tarafından verilen bir

kararda failin yüksek ceza alacağı korkusuyla suçun meydana çıkarılmasına yönelik yapmış olduğu bildirimler bir zorlama altında yapılmış bildirimler değil de gönüllü bildirimler olarak kabul edilmiştir. Y. 10. CD. 19.01.2016 Tarih ve 2014/4551E., 2016/155K. Sayılı İlamında, kullanma sınırları içerisinde kalan bir parça halinde net miktarı 0,6 gram olan esrarı, arama kararı olmadığı halde, ihbar üzerine kendisini durduran kolluk görevlilerine kendi isteği ile teslim ederek mevcut esrarı başkalarına vermek maksadıyla temin ettiğini söylemek suretiyle TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun ortaya çıkmasına hizmet ve yardım eden sanık hakkında TCK'nın 192. maddesinin 3. fıkrası kapsamında cezayı azaltan etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanması gerektiğinin gözetilmemesini bozma nedeni olarak kabul edilmiştir[351].

Ayrıca; failin veya suç ortaklarının anılan fıkrada yer verilen indirim nedeninden yararlanabilmeleri için; açıklamalarını, suçu resmi makamlara ihbar ettiklerinin bilincinde olarak yapmış olmaları gerektiği ifade edilmiştir[198,277].

Failin etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanabilmesi için önemli olan gönüllü bir biçimde hizmet ve yardımda bulunması olduğundan; mutlaka pişman olması gerekmez. Fail sırf ceza indirimin faydalanmak maksadıyla da hizmet ve yardım da bulunmuş olabilir ve bu türden bir ihtimalin varlığı halinde de diğer şartlar da mevcutsa etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanabilir[258].

Failin; yetkili makamlara tarafından dinlenildiğini bilmeksizin bilgi aktarması veya irtibata geçtiği kişinin polis olduğunu bilmeksizin suç ortaklarından bahsetmesi ya da kendisinden zorla bilgi alınması ihtimallerinde suça ilişkin bilgilerin yetkili makamlara gönüllü olarak veriliğinden bahsedilemeyeceğinden failin 3. fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanması da mümkün değildir. Hiçbir bilgi vermeyen failde, uyuşturucu veya uyarıcı madde yakalanması halinde de etkin pişmanlık hükümleri uygulanamayacaktır[263,271]. Anılan fıkra kapsamında öngörülen cezada indirim nedeni, şahsi bir neden olduğundan sadece ihbarı yapan fail açısından uygulanabilecektir[174].

c) Hizmet ve Yardımın İlgili Makamlara Yapılması Gerekir

İlgili makamlar ile ne kastedildiğine ilişkin; TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen cezayı kaldıran etkin pişmanlık halinde yapılan açıklamalar burada da geçerli olduğundan tekrardan kaçınmak maksadıyla çalışmanın bu kısmında

bir daha açıklama yapılmayacaktır. İlgili makamlar konusunda; TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrasında yapılan açıklamaların dikkate alınması gerekmektedir[50].

d) Hizmet ve Yardımın, Suçun Resmi Makamlar Tarafından Haber Alınmasına Sonra; Ancak Mahkemece Hüküm Verilmeden Önce Yapılması Gerekir

Anılan fıkrada düzenlenen etkin pişmanlıktan yararlanabilmek için bilgi vermenin en geç hüküm verilmeden önce gerçekleşmesi gerekir[179]. Bir diğer ifadeyle, 3. fıkra kapsamında etkin pişmanlığa konu olabilecek hizmet ve yardım; soruşturma başladıktan sonra ve hüküm verilmeden önceki zaman dilimi içerisinde gerçekleşmiş olmalıdır[56]. Dolayısıyla hüküm verildikten sonra gönüllü olarak suçun meydana çıkmasına ve fail veya diğer suç ortaklarının yakalanmasına hizmet ve yardım eden fail bakımından etkin pişmanlık hükümleri uygulanamayacaktır[172]. Ancak mahkeme tarafından verilen kararın Yargıtay tarafından uygun görülmeyerek bozulması halinde, bozma üzerine ilk derece mahkemesi tarafından yapılan yargılama aşamasında hizmet ve yardımda bulunan fail hakkında etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanması gerektiği ifade edilmiştir[258].

Doktrindeki bir yazar tarafından; suçun meydana çıkmasına ve fail veya diğer suç ortaklarının yakalanmasına gönüllü bir biçimde hizmet ve yardımın hüküm verilinceye kadar yapılması gerektiği hususuna ilişkin olmak üzere; hükmün ilk derece mahkemesinde verilmesi aşamasına kadar mı yoksa Yargıtay'da onanması aşamasına kadar mı olması gerektiğinin değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Söz konusu yazara göre; ilk derece mahkemesinde hüküm verilinceye kadar failin, gönüllü bir biçimde suçun meydana çıkmasına ve fail veya diğer suç ortaklarının yakalanmasına hizmet ve yardım etmesi durumunda 3. fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanabilecektir. Aksi halde; dosya ilk derece mahkemesinden Yargıtay'a taşındıktan sonraki hizmet ve yardım halinde ise dosyanın tekrardan ilk derece mahkemesince ele alınarak hüküm kurulması gerekecektir ki bu durum da kararın bozulmasını gerektirecektir. Belki de bu süreçte fail anılan suçun zamanaşımına uğramasını sağlayabilir ve dolayısıyla da kendi lehine bir sonuç çıkartabilir[172].

Resmi makamların işlenen suçu öğrenme şekillerinin herhangi bir önemi olmamakla birlikte[50] suç ile ilgili bilgiler resmi makamlar tarafından resen, ihbar üzerine, sanık açıklaması, gözetleme, gizli dinleme gibi çeşitli şekillerde öğrenilebilir. Failin anılan fıkrada düzenlenen etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanabilmesi için,

hizmet ve yardımın suçun resmi makamlar tarafından öğrenilmesinden sonra yapılması gerekir. Aksi takdirde; fail TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrası kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanamayacaktır. Öğrenmenin somut bir nedene/olaya dayanması gerektiğinden tahmine dayanan bir şüphe öğrenme olarak kabul edilemez[57]. Fail tarafından verilen bilginin soyut ve doğrulanabilir olmaması durumunda anılan fıkra hükümleri uygulanamayacaktır[208].

Failin, ihbara konu olan suçun resmi makamlar tarafından haber alındığını bilip bilmemesinin herhangi bir önemi yoktur. Önemli olan fail tarafından hizmet ve yardımın yapıldığı tarihte, suçun işlendiğinin resmi makamlar tarafından öğrenilmiş olup olmadığıdır. Failin resmi makamlar tarafından suç haber alınmadan önce etkin pişmanlıkta bulunması halinde TCK'nın 192. maddesinin 3. fıkrası değil, 1. fıkrası kapsamında etkin pişmanlık hükümleri uygulanacaktır. Ancak resmi makamlar tarafından suçun işlenildiği öğrenildikten sonra ve fakat bundan haberi olmayan fail tarafından suç ile ilgili bilgi verilmesi halinde ise; TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrası kapsamında cezayı kaldıran etkin pişmanlık hükümleri değil de eğer şartları varsa TCK'nın 192. maddesinin 3. fıkrası kapsamında cezayı azaltan etkin pişmanlık hükümleri uygulanacaktır[258]. Suç ile ilgili bilgiler resmi makamlar tarafından öğrenilmiş olmasına rağmen; hizmet ve yardımda bulunan kişinin suçun işlenildiğinin resmi makamlarca öğrenildiğini bilmesinin mümkün olmaması durumunda da fail anılan fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanacaktır. Örneğin; gizli soruşturma tedbiri olan iletişimin tespiti yoluyla suçun yetkili makamlar tarafından öğrenildiğini bilmeyen failin etkin pişmanlık göstermesi ve resmi makamlara hizmet ve yardım niteliğinde bilgi verilmesi halinde anılan fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümleri uygulanacaktır[264].

Resmi makamlar tarafından suçun öğrenilip öğrenilmediği hususunun tespiti noktasında resmi makamların suçun işlenildiğini öğrenmesinin yazılı bir belgeye dayanması halinde yazılı belge tarihi suçu öğrenme tarihi olarak kabul edilecektir[258]. Resmi makamların suçla ilgili bilgileri öğrenmelerinin yazılı belgeye dayanmaması halinde ise makul süre içerisinde CMK'nın 158. maddesinin 5. fıkrasında yer alan; *"İhbar veya şikâyet yazılı veya tutanağa geçirilmek üzere sözlü olarak yapılabilir[241]"* hükmü gereği resmi makamlar tarafından tutanak düzenlenmelidir ve öğrenme durumu

düzenlenen tutanaklarla ispat edilmelidir. Ancak; haklı nedenlere bağlı olarak tutanak düzenlenemediği hallerde ise öğrenme her tür delille ispat edilebilecektir[57,257,263].

e) Failin, Suçun Meydana Çıkmasına ya da Fail veya Diğer Suç Ortaklarının Yakalanmasına Hizmet ve Yardım Etmesi Gerekir.

Madde metninde ifade edilen, failin, suçun meydana çıkması ve fail veya diğer suç ortaklarının yakalanmasına hizmet ve yardım etmiş olması şartlarından her ikisinin birlikte mi gerçekleşmesi gerektiği ya da sadece birisinin gerçekleşmesinin anılan fıkra bakımından etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanabilmek için yeterli olup olmadığına ilişkin doktrinde görüş birliği mevcut değildir. Doktrindeki bir kısım yazar tarafından; failin suçun meydana çıkmasına veya fail veya diğer suç ortaklarının yakalanmasına hizmet ve yardım etmiş olması gerektiği ve dolayısıyla da failin 3. fıkra kapsamında ceza indiriminden faydalanabilmesi için bunlardan birisinin gerçekleştirmesinin yeterli olduğu ve her ikisinin de birlikte gerçekleşmesi zorunluluğunun bulunmadığı ifade edilmektedir[53,57,177]. Diğer taraftan, doktrinde failin anılan fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanabilmesi için suçun ortaya çıkmasına katkıda bulunmasının yeterli olmayıp ayrıca suçun failinin veya diğer suç ortaklarının da yakalanmasına katkıda bulunması gerektiği de ifade edilmiştir[186]. Benzer bir görüş ise madde metninde veya bağlacına değil de ve bağlacına yer verildiğinden; fail tarafından yapılan hizmet ve yardımın suçun meydana çıkmasına "ve" fail veya diğer suç ortaklarının yakalanmasına yönelik olması gerektiği ifade edilerek madde metnindeki ve bağlacı dolayısıyla her iki hususun da bir arada bulunması gerektiğine ilişkin çıkarımda bulunmaktadır[208].

Failin, anılan fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanabilmesi için; suçun resmi makamlar tarafından öğrenilmesinden sonra fail veya diğer suç ortaklarının yakalanmasına somut bir biçimde hizmet ve yardım etmesi gerekir. Bu nitelikte olmayan hizmet ve yardım halinde TCK'nın 192. maddesinin 3. fıkrası uygulanamayacaktır[172]. Ayrıca; fail tarafından verilen ve hizmet ve yardımın konusu oluşturan bilgilerin doğru, sonuca etkili ve yararlı olması gerekir[57,264].

Anılan madde metninde ifade edilen suç ortakları kavramının ise; geniş yorumlanması gerekmekle birlikte failin TCK'nın 37., 38. ve 39. maddesi kapsamında suçu iştirak halinde işlediği kişiler, suçla bağlantısı olan herhangi bir kişi, failin suça konu olan maddeyi satın aldığı, sattığı kişiler bu kavram içerisinde

değerlendirilmelidir[258,347]. Anılan fıkra kapsamında etkin pişmanlıktan faydalanabilmek için; suçun iştirak halinde işlenmesi zorunlu olmadığı gibi iştirak halinde işlenen suçlar bakımından ise suçun işlenmesine iştirak eden bütün faillerin bildirilmesi zorunlu değildir[174].

Anılan fıkra bakımından etkin pişmanlıktan bahsedebilmek için failin kendisinin ya da bir başkasının suçunun ortaya çıkmasına önemli ölçüde katkı sağlaması gerekmektedir[57]. Fail, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin kimde olduğu ve nerede saklandığı gibi bilgileri vermek suretiyle işlediği suçun ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Failin; kendi suçunun ortaya çıkmış olarak kabul edilebilmesi için suça konu olan maddenin, ele geçirilemediği bir aşamada nerede olduğunu bildirmesi, madde ele geçirilip sahibinin kim olduğunun bilinmediği bir aşamada maddenin sahibinin kim olduğunu söylemesi veya suça konu olan maddeyi kimden aldığını, kime verdiğini bildirmesi gerekmektedir[263].

Failin evinde arama yapmaya gelmekte olan görevlileri görerek kendiliğinden suça konu olan maddeyi saklandığı yerden getirmesi ve görevlilere teslim etmesi halinde etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanıp yararlanamayacağı hususunda; maddenin itinalı bir arama ile kolaylıkla bulunabilecek bir yerde saklanıp saklanmadığın değerlendirilmesi/araştırılması gerektiği ifade edilmiştir. Y. 5. CD. 25.10.1982 Tarih ve 3863-3688 Sayılı İlamında, yapılacak olan aramada kolaylıkla tespit edilebilecek bir yerde bulunan maddenin, olduğu yer itibariyle nasıl olsa bulunacağı düşüncesiyle gerçekte suçun açığa çıkmasına yardım ve hizmet düşüncesi bulunmayan fail tarafından, görevlilere gösterilmesi halinde; fail hakkında 3.fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanamayacağı[177,352] ancak; gizlenmesi dolayısıyla kolaylıkla bulunamayacak durumda olan maddenin fail tarafından görevlilere teslim edilmesi durumunda ise etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanacağı ifade edilmiştir. Ayrıca; yine Y. 10. CD. 14.12.2010 Tarih ve 2010/6180E., 2010/2713K. Sayılı İlamında, kalabalık bir yerde bulunması dolayısıyla kime ait olduğunun tespiti güç olan maddenin kendisine ait olduğunu ifade ederek suçun açığa çıkarılmasına hizmet ve yardımda bulunan failin etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanacağı da ifade edilmektedir[264,353].

Uyuşturucu madde ticareti yaptığına ilişkin hakkında ihbar yapılan ve yapılan ihbar üzerine gözetlenen sanığın işyerinde veya evinde yapılan aramada suça konu

herhangi bir madde ele geçirilmemesine rağmen; sanığın suçunu ikrar etmesi halinde suçun ortaya çıkarılmasına yardım ve hizmette bulunulmuş sayılarak hakkında cezayı azaltan etkin pişmanlık hükümleri uygulanacaktır[183]. Bir diğer ifadeyle, sırf ikrar sonucu suçun meydana çıkması halinde 3. fıkrada düzenlenen etkin pişmanlık hükümleri kapsamında failin cezasında indirime gidilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Y. 10. CD. 01.10.1996 Tarih ve 9768/10270 Sayılı İlamında, suça konu olan uyuşturucu maddenin ele geçirildiği araçta sanıkla birlikte yakalanan diğer sanıkların suçu kabul etmemeleri sonucu beraat etmiş olmaları da dikkate alınarak sanığın kendi ikrarı le suçunun ortaya çıkmasına hizmet ve yardım ettiği sabit olduğu halde etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmamasının yasaya aykırı olduğu ifade edilmiştir[267,354]. Ancak; failin ikrarı dışında mevcut delillerle suç ortaya çıkıyorsa bu durumda ikrarda bulunan fail etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanamayacaktır[271].

İhbarda adları geçmeyen diğer suç ortaklarının isimlerini bildirmek suretiyle suçun meydana çıkmasına ve suç ortaklarının yakalanmasına hizmet ve yardım eden fail hakkında da TCK'nın 192. maddesinin 3. fıkrası kapsamında cezayı azaltan etkin pişmanlık hükümleri uygulanacaktır[55].

Yakalanan kişinin; suça konu olan maddeyi açık kimliğini bilmediği bir şahıstan aldığını ifade etmesi, gerçek dışı/hayali isimler vermesi ya da daha önceden uyuşturucu işine karıştığını bildiği bir şahsın adını vermesi gibi durumların varlığının; fail hakkında anılan fıkra bakımından etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanması için yeterli olmayacağı ifade edilmektedir. 3. fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanabilmesi için; failin bildirdiği kişinin yakalanmış ise mahkum edilmiş olması, yakalanmamış ise açık kimliğinin ve varlığının belirlenmesi, bildirimde bulunduğu kişi hakkında suç atması için neden bulunmadığının anlaşılması, mevcut delillerin o kişinin suçluluğunu kabule yeterli olması ve verilen bilgilerin daha önceden görevliler tarafından öğrenilmemiş olması gerekmektedir[176]. Dolayısıyla; fail tarafından ismi verilen suç ortaklarının delil yetersizliğinden beraat etmesi halinde anılan fıkra hükmünün uygulanmasının mümkün olmayacağını ifade eden görüşler bulunmaktadır[20,183,258,271]. Failin ismini verdiği kişide suça konu olan maddenin yakalanmaması halinde; kişi hakkındaki davanın sonucunu beklemek gerektiğini ifade eden görüş de bulunmaktadır. Fail sırf ceza indiriminden yararlanabilmek maksadıyla aslında hiçbir suçu olmayan bir kişinin de adını vermiş olabilir. Dolayısıyla fail

tarafından adı verilen kişinin dava sonucuna göre hareket edilmesi gerektiği ve failin adını verdiği kişilerin dava sonucunda mahkum olması durumunda failin etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanabileceği ancak; ismi verilen kişi ya da kişilerin delil yetersizliğinden dolayı beraat etmesi halinde ise failin ceza indiriminden yararlanamayacağı ifade edilmektedir[49]. Diğer taraftan, doktrinde failin verdiği bilgilere dayanarak yakalanan kişilerin beraat etmesi durumunun etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasına engel olup olmayacağına karar verilebilmesi için; bu kişilerin suç işlemediklerinin sabit olduğu gerekçesiyle beraat edip etmediklerinin araştırılması gerektiğini ifade eden görüş de bulunmaktadır[287]. Bu görüş kapsamında suç ortaklarının delil yetersizliğinden dolayı beraat etmesi durumunun, sorumluluğunun faile yüklenmemesi gerektiği de ifade edilmiştir[51].

Y. 10. CD. 10.10.2006 Tarih ve 2006/9262E. 2006/11348 Sayılı İlamında, fail tarafından açık kimliği ve adresi bilinmeyen, var olup olmadığı bile belli olmayan bir kişinin suç ile ilgisi olduğunun beyan edilmesi durumunda failin savunmasının delil niteliği taşımamasından belirtilen kişi ile ilgili araştırma sonucunu mahkemenin beklemesine gerek olmadığı ifade edilmiştir[347,355].

Fail sayısının birden fazla olması halinde her bir failin suçun ortaya çıkmasına ve fail ve suç ortaklarının yakalanmasına sebep olup olmadığına göre etkin pişmanlıktan yararlanacağına ya da yararlanmayacağına karar verilecektir. Faillerden birisinin diğer faille ilgili açıklama yapması ve diğer failde suça konu olan madde ele geçirilmemesine rağmen ikrarda bulunması durumunda her iki fail de etkin pişmanlıktan yararlanacakken; birlikte işleyen faillerden birisinin hizmet ve yardımda bulunurken diğerlerinin kayıtsız kalması/hizmet ve yardımda bulunmaması halinde sadece bulunan fail etkin pişmanlıktan faydalanacaktır[271].

Fail tarafından yapılan hizmet ve yardım suçun niteliğini ortaya çıkarmaya sağlayacak şekilde olmalıdır. Az miktarda uyuşturucu veya uyarıcı madde ile yakalanan fail; ele geçirilen madde miktarı dolayısıyla uyuşturucu madde kullanmak suçundan sorumlu tutulacakken; sakladığı ve yetkililerce ele geçirilmemiş olan maddelerin de yerini belirterek onlara da el konulmasını sağlamasından dolayı sorumlu tutulacağı suçun kullanmak yerine uyuşturucu veya uyarıcı madde satmak biçiminde niteliğinin değişmesine neden olması halinde; hakkında anılan fıkra kapsamında etkin pişmanlık hükümleri uygulanacaktır. Ancak; fazla miktarda madde ile yakalanan failin daha az

miktardaki esrarın da yerini göstermesi durumunda suçun niteliğinin değişmesine ilişkin herhangi bir hizmet ve yardımda bulunduğu söylenemeyeceğinden bu türden bir ihtimalin varlığı halinde fail hakkında etkin pişmanlık hükümleri uygulanamayacaktır[267]. Dolayısıyla fail tarafından yapılan hizmet ve yardıma rağmen suçun niteliğinin aynı kalması durumuna fail etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanamayacakken, yapılan hizmet ve yardım dolayısıyla fiilin/suçun niteliğinin değişmesi halinde fail etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanabilecektir[208]. Ancak; suça konu maddeyi satarken yakalanan failin, geriye kalan maddenin yerini göstermesi halinde suçun vasfı değişmeyeceğinden etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanamayacaktır. Y. 10. CD. 6.10.1997 Tarih ve 1997/9619E., 1997/8660K. Sayılı İlamında, uyuşturucu satarken yakalanan sanığın evinde arama yapılması ve yapılan aramada bir miktar esrar ele geçirilmesinden sonra sanığın kendi iradesiyle geri kalan esrarın yerini göstererek maddeyi yetkililere teslim etmesi durumunda suçun niteliğinin değişmeyeceği ifade edilmiştir[50,356]. Dolayısıyla bu türden bir ihtimalin varlığı halinde fail etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanamayacaktır.

Fail tarafından ismi bildirilen kişiler güvenlik güçleri tarafından biliniyor veya daha önceden yakalanmış ise fail etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanamayacaktır. Ancak söz konusu isimler güvenlik güçleri tarafından bilinmesine ve aranmalarına rağmen bulunamıyor ise; fail ismini verdiği bu kişilerin yerlerini de bildirmek suretiyle yakalanmalarına ve mahkum edilmelerine hizmet ve yardım ederse etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanacaktır[49].

Yapılan yargılama sonucunda failin, suçun ortaya çıkmasına veya fail veya diğer suç ortaklarının yakalanmasına hizmet ve yardım ettiğinin anlaşılması durumunda; faile verilecek cezadan fail tarafından yapılan yardımın niteliğine göre ¼ ile ½ arasında indirim yapılacaktır[258-259] Yardımın niteliğine göre ibaresinden ise; yardımın nedensel katkısının niteliksel ve niceliksel olarak derecesini anlamak gerektiği ifade edilmiştir[186]. Y. 10. CD. 03.07.2016 Tarih ve 2006/1275E. 2006/909K. Sayılı İlamında, suça ilişkin olay yerinde yapılan incelemede suça konu olan maddeyi kimlerin getirdiğini beyan eden sanığın durumunun yardım kapsamında değerlendiriliğp değerlendirilemeyeceğinin tutanağı düzenleyen görevliler dinlendikten sonra karar verilmesi gerektiğinden sanık hakkında etkin pişmanlık hükmü kapsamında indirim

yapılması gerekip gerekmediğinin tartışılmaması nedeniyle bozma sebebi olarak ifade edilmiştir[172].

4.6. Uyuşturucu Veya Uyarıcı Madde İmal Ve Ticareti Suçunda Yaptırım

Ceza hukuku bakımından ceza; kanun tarafından öngörülen ve adli makamlar tarafından ceza muhakemesi adı verilen işlemler bütününe göre kanunun cezai nitelikteki bir emrini ihlal ettiği belirlenen kişiye verilen acıdan ve uygulanan kötülükten ibarettir[254]. Günümüz ceza hukukları bakımından ceza yaptırımı ile suç işleyen kişiyi uslandırmak, ıslah etmek, kişinin düzeltilmesi[250]intikam ve caydırmak hedeflenmektedir[278].

TCK'nın 45. maddesinde suç karşılığında uygulanan yaptırım olarak cezaları, hapis ve adlî para cezası olmak üzere ikiye ayırmıştır. TCK'nın 46. maddesinde hapis cezalarının ise; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, müebbet hapis cezası, süreli hapis cezası olduğu belirtilmiştir[171]. Hapis cezaları; kişinin fiziksel olarak hareket edebilme özgürlüğünün kısıtlanması şeklinde yerine getirilen cezalar olmakla birlikte bu cezaları süreli ve süresiz hapis cezaları olarak da sınıflandırmak mümkündür. Ağırlaştırılmış müebbet ve müebbet hapis cezaları süresiz hapis cezalarıdır[249].

TCK'nın 47. maddesinde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına, 48. maddesinde müebbet hapis cezasına, TCK'nın 49. maddesinde ise süreli hapis cezalarına yer verilmiş olup, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından öngörülen cezalar süreli hapis cezaları ve adli para cezaları olduğundan; çalışmanın bu kısmında ağırlaştırılmış müebbet ve müebbet hapis cezasına yer verilmeyecektir[171].

Süreli hapis cezaları; TCK'nın 49. maddesinin 1. fıkrasında; *"1) Süreli hapis cezası, kanunda aksi belirtilmeyen hallerde bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamaz. (2) Hükmedilen bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, kısa süreli hapis cezasıdır."* olarak ifade edilmiştir. Kanunun anılan hükmünden de açıkça anlaşılacağı üzere süreli hapis cezaları; kısa ve uzun süreli hapis cezaları olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bir yıl veya daha az süreli hapis cezaları kısa süreli hapis cezaları, bir yılın üzerindeki hapis cezaları ise; uzun süreli hapis cezaları olarak ifade edilmektedir[171,253].

TCK'nın 50. maddesinde kısa süreli hapis cezaları bakımından bu hapis cezaları yerine uygulanabilecek seçenek yaptırımlar öngörülmüştür. TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından anılan

fıkralarda yer alan hapis cezalarından minimumu sekiz yıl olarak öngörüldüğünden uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundaki hapis cezaları uzun süreli hapis cezaları olmakla birlikte TCK'nın 50. maddesi bağlamında seçenek yaptırımların söz konusu suç bakımından uygulanması da mümkün değildir[171].

İşlenen suçun yaptırımı olarak hapis cezaları dışında öngörülen ikinci bir yaptırım ise adli para cezalarıdır[290]. TCK'nın 52. maddesinde adli para cezalarına ilişkin; *"(1) Adlî para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde yediyüzotuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından Devlet Hazinesine ödenmesinden ibarettir. (2) En az yirmi ve en fazla yüz Türk Lirası olan bir gün karşılığı adlî para cezasının miktarı, kişinin ekonomik ve diğer şahsi halleri göz önünde bulundurularak takdir edilir. (3) Kararda, adlî para cezasının belirlenmesinde esas alınan tam gün sayısı ile bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ayrı ayrı gösterilir. (4) Hakim, ekonomik ve şahsi hallerini göz önünde bulundurarak, kişiye adlî para cezasını ödemesi için hükmün kesinleşme tarihinden itibaren bir yıldan fazla olmamak üzere mehil verebileceği gibi, bu cezanın belirli taksitler halinde ödenmesine de karar verebilir. Taksit süresi iki yılı geçemez ve taksit miktarı dörtten az olamaz. Kararda, taksitlerden birinin zamanında ödenmemesi halinde geri kalan kısmın tamamının tahsil edileceği ve ödenmeyen adlî para cezasının hapse çevrileceği belirtilir."* hükmüne yer verilmiştir[171].

TCK'nın 61. maddesinde düzenlenen cezaların belirlenmesi kapsamında suç dolayısıyla kişiye uygulanacak adli para cezasına ilişkin olmak üzere; sonuç gün belirlenecektir. Kişinin ekonomik durumu, bakmakla yükümlü olduğu aile bireylerinin sayısı gibi şahsi kriterler göz önünde bulundurularak suçlunun bir gün karşılığında ödeyebileceği adli para cezası miktarı belirlenecektir. Bulunan sonuç gün sayısı ile bir gün karşılığı olarak belirlenen miktar çarpılarak kişinin işlediği suç dolayısıyla ödemesi gereken para cezası miktarı hesaplanacaktır[256].

TCK'nın 45. maddesinin gerekçesinde adli para cezasına; bir müeyyide olarak hapis cezasına seçimlik olarak ya da hapis cezası ile birlikte öngörülebileceği belirtilmiştir. Ekonomik kazanç elde etme amacıyla işlenen suçlarda, adli para cezası kural olarak hapis cezası ile birlikte düzenlenmiştir. TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu; ekonomik kazanç elde

etmek amacıyla işlenen suçlardan birisi olmakla birlikte TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen suçlarda öngörülen yaptırımlardaki *"hapis cezası ve adli para cezası"* ifadesindeki "ve" bağlacından dolayı bu suç bakımından adli para cezası hapis cezasına seçimlik değil, bilakis hapis cezası ile birlikte öngörülmüştür[260]. TCK'nın 188. maddesinin anılan fıkralarında adli para cezasına ilişkin alt ve üst sınır belirtildiğinden; hakim anılan maddede belirtilen alt ve üst sınırlar içerisinde kalmak koşuluyla gün sayısını ve daha önce bahsi geçen şahsi kriterleri de göz önünde bulundurarak uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretini işleyen kişi bakımından bir gün karşılığında ödeyebileceği miktarı belirleyecektir. Daha sonra; anılan suçu işleyen fail bakımından belirlenen gün sayısı ve miktar çarpılarak adli para cezasının miktarı belirlenecektir.

Suç karşılığında uygulanan bir diğer yaptırım türü olarak güvenlik tedbirleri[255], TCK'nın 53. ila 60. maddeleri(dahil) arasında düzenlenmiştir[171]. Güvelik tedbirleri; fiil ve failden kaynaklanması muhtemel tehlikeliliği önlemek ve faili eğitmek, koruma altına almak, veya tedavi etmek amacını güden müdahaleler[262], ya da işlediği suç dolayısıyla kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın, suç işleyen kişi hakkında ya da suçun konusu ile veya suçun işlenmesinde kullanılan araçlarla ilgili olarak uygulanan, koruma iyileştirme amacına yönelik ceza hukuku yaptırımları[256] olarak tanımlanmaktadır. TCK'da yaptırıma bağlanan eşya ve kazanç müsaderesi suçun konusu ile ilgili eşya müsaderesi ve tüzel kişilere özgü güvenlik tedbrileri suçun işlenmesinde kullanılan araçlarla ile ilgili güvenlik tedbirlerine örnek olarak gösterilebilir[253].

Suç işleyen kişiyi, eğitmek veya tedavi etmek suretiyle suçlunun sosyal hayata tekrardan uyum sağlamasını amaçlayan tedbirleridir. Bu tedbirler, cezalandırma niteliğine sahip olmadıklarından ve tamamen geleceğe yönelik olduğundan işlenen suç ile değil de failin tehlikeliliği ile alakalı olan tedbirlerdir[254].

Güvenlik tedbirlerinin uygulanabilmesi için kural olarak bir fiilin işlenmesi ve suç teşkil etmesi gerekmektedir ancak kişinin kusurunun bulunması şart değildir. Güvenlik tedbirlerinden bazıları kusuru bulunmayan kişilere uygulanabilirken (çocuklara ve akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri) hak yoksunluğu gibi bazı güvenlik tedbirleri ise kusurlu bulunan kişiler hakkında ceza ile birlikte uygulanmaktadır[261].

İşlenen suçlar bakımından güvenlik tedbirlerine cezaların yerine hükmedilebileceği gibi cezaların yanında da hükmedilebilir[290]. Dolayısıyla; önüne gelen somut olay bakımından hakim, bazen hem cezaya hem de güvenlik tedbirlerine hükmedebilir[252]. Ceza ve güvenlik tedbrilerinin hukuki niteliklerinin birbirinden farklı olması dolayısıyla bir suç hakkında her iki yaptırımın birden uygulanması durumu *"Aynı fiilden dolayı iki kez yargılama olmaz[357]"* olarak ifade edilen *"Non bis in idem"* ilkesine aykırılık teşkil etmeyecektir[278].

4.6.1. Uyuşturucu Veya Uyarıcı Madde İmal Ve Ticareti Suçunda Ceza

TCK m. 188'in anılan fıkralarında düzenlenen suçlar bakımından ceza;

1) TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası bakımından;*"Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak imal, ithal veya ihraç eden kişi, yirmi yıldan otuz yıla kadar hapis ve ikibin günden yirmibin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır.",*
2) TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası bakımından; *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak ülke içinde satan, satışa arz eden, başkalarına veren, sevk eden, nakleden, depolayan, satın alan, kabul eden, bulunduran kişi, on yıldan az olmamak üzere hapis ve bin günden yirmibin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır. Ancak, uyuşturucu veya uyarıcı madde verilen veya satılan kişinin çocuk olması hâlinde, veren veya satan kişiye verilecek hapis cezası on beş yıldan az olamaz."*,
3) TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrası bakımından bakımından; *"Uyuşturucu veya uyarıcı etki doğurmamakla birlikte, uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan ve ithal veya imali resmi makamların iznine bağlı olan maddeyi ülkeye ithal eden, imal eden, satan, satın alan, sevk eden, nakleden, depolayan veya ihraç eden kişi, sekiz yıldan az olmamak üzere hapis ve bin günden yirmibin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır."*

olarak düzenlenmiştir[171].

18/6/2014 Tarihli ve 6545 Sayılı Kanunun 66. maddesinde ile yapılan düzenleme öncesinde; 5237 Sayılı TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen

suç bakımından öngörülen on yıldan az olmamak ibaresi yirmi yıldan otuz yıla kadar ibaresi ile değiştirilmiştir. Yine aynı düzenleme ile TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yer verilen suç için öngörülen beş yıldan on beş yıla kadar ibaresi on yıldan az olmamak üzere, 7. fıkrasında yer alan dört yıldan az olmamak üzere ibaresi sekiz yıldan az olmamak üzere şeklinde değiştirilmiştir[171,340].

15/8/2017 Tarihli ve 694 Sayılı KHK'nın 137. maddesi ile TCK'nın 188. maddenin 1. fıkrasına *"Yirmi yıldan otuz yıla kadar hapis ve"* ibaresinden sonra gelmek üzere *"İkibin günden"* ibaresi, 3. fıkrasına *"On yıldan az olmamak üzere hapis ve"* ibaresinden sonra gelmek üzere *"Bin günden"* ibaresi, 7. *fıkrasına "Sekiz yıldan az olmamak üzere hapis ve"* ibaresinden sonra gelmek üzere *"Bin günden"* ibaresi eklenmiş, daha sonra bu hüküm 1/2/2018 Tarihli ve 7078 Sayılı Kanunun 132. maddesi ile aynen kabul edilerek kanunlaşmıştır[171,358].

Anılan madde metninde 2014 yılında yapılan değişiklik ile TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen suçta öngörülen hapis cezasına ilişkin olmak üzere; on yıldan az olmamak ibaresi kaldırılarak yerine yirmi yıldan otuz yıla kadar ibaresi eklenmiştir. TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında yapılan yukarıda da açıklanan değişiklik ile birlikte 1. fıkrada öngörülen hapis cezalarının alt ve üst sınırı artırılmış ve hapis cezası alt ve üst sınırı belirli olan hapis cezası haline getirilmiştir. Değişiklik öncesi; anılan suçu işleyen fail bakımından uygulanacak olan hapis cezası on yıldan az olmamak üzere belirleneceği hükme bağlanmıştı. Anılan madde metninde üst sınır bakımından herhangi bir açıklama yapılmamıştı. Hapis cezasının alt ve/veya üst sınırının belirli olmadığı suçlar bakımından TCK'nın 49. maddesinin 1. fıkrasında yer alan; *"Süreli hapis cezası, kanunda aksi belirtilmeyen hallerde bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamaz."* hükmü dikkate alınacaktır. Değişiklik öncesi hali ile suçu işleyen fail hakkında TCK'nın 49. maddesinin 1. fıkrası dikkate alınarak on yıldan az yirmi yıldan fazla olmayacak şekilde hapis cezası uygulanacaktı. Söz konusu değişiklik ile birlikte 1. fıkra kapsamında suçu işleyen fail bakımından yirmi yıldan az olmayacak şekilde otuz yıla kadar hapis cezası uygulanabilecektir[48,171]. TCK'nın 49. maddesinin 1. fıkrasında kanunda aksi belirtilmeyen haller ifadesine yer verilmek suretiyle süreli hapis cezalarının kanunun muhtelif maddelerinde farklı olarak düzenlenebileceği ihtimali açık bırakıldığından TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası bakımından hapis cezasının üst

sınırının otuz yıl olarak öngörülmesi; TCK'nın 49. maddesinin 1. fıkrasındaki yirmi yıldan fazla olamaz hükmü ile de çelişmemektedir.

Yukarıda da açıklanan 2017 tarihinde yapılan değişiklik öncesi TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında suçun işlenmesi halinde uygulanacak olan adli para cezasının üst sınırı belli iken alt sınırı belli değildi. Adli para cezasının alt ve/veya üst sınırının belirli olmadığı durumlarda genel hüküm olan TCK'nın 52. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen; *"Adlî para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde yediyüzotuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından Devlet Hazinesine ödenmesinden ibarettir."* ibaresi kapsamında hareket edilerek alt sınır beş gün olarak belirlenecek idi[27,171,263]. Ancak; 1. fıkrada 2017 yılında yapılan bir değişiklik ile birlikte; madde metnine ikibin günden ibaresi eklenerek adli para cezasının ikibin günden yirmibin güne kadar uygulanacağı öngörülerek, alt ve üst sınırı belirli adli para cezasına yer verilmiştir[258]. Söz konusu değişiklik ile birlikte 1. fıkra bakımından cezasının alt sınırı artık belirlendiğinden; TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında yer alan suçu işleyen fail bakımından; hapis cezasına ek olarak alt sınırı ikibin gün, üst sınırı ise; yirmibin gün olarak TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasının metninde belirlenen adli para cezası uygulanacak olup, alt ve üst sınır anılan madde metninde düzenlendiğinden adli para cezasına ilişkin TCK'nın genel hükümlerinin uygulanması artık mümkün değildir.

TCK'nın 188. maddesinin 2. fıkrasında; *"Uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı fiilinin diğer ülke açısından ithal olarak nitelendirilmesi dolayısıyla bu ülkede yapılan yargılama sonucunda hükmolunan cezanın infaz edilen kısmı, Türkiye'de uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı dolayısıyla yapılacak yargılama sonucunda hükmolunan cezadan mahsup edilir."* hükmüne yer verildiğinden suça konu olan ve ihraç edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddeler hakkında Türkiye dışında ceza verilip de verilen cezaların infaz edilmesi ihtimalinde, infaz edilen kısım Türkiye'de verilen cezadan mahsup edilecektir[50]. Anılan hüküm bakımından dikkat edilmesi gereken nokta; yurtdışında yapılan infazın Türkiye'de verilen cezadan mahsup edilecek olmasıdır. Suçu işleyen kişinin yurt dışında cezaevinde kaldığı süre Türkiye'de şartlı tahliyesi süresi bakımından dikkate alınmayacaktır[263].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen suça ilişkin hapis cezası bakımından; 1. fıkrada olduğu gibi anılan suçu işleyen failin alacağı cezanın alt sınırı belirlenmiştir. Ancak TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında yer alan düzenlemeden farklı olarak hapis cezasının üst sınırı belirlenmemiştir[176,258]. Hapis cezasının alt ve/veya üst sınırının belirli olmadığı suçlar bakımından TCK'nın 49. maddesinin 1. fıkrasında yer alan; *"Süreli hapis cezası, kanunda aksi belirtilmeyen hallerde bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamaz."* hükmü dikkate alınacaktır. TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında hapis cezasının alt sınırı gösterilip üst sınırı gösterilmediğinden, 3. fıkra bakımından hapis cezasının üst sınırını belirlemede TCK'nın 49. maddesinin 1. fıkrası dikkate alındığında bu suçu işleyen fail yirmi yıldan fazla cezalandırılamayacaktır[48]. 3. fıkrada; 2017 yılında yapılan bir diğer değişiklik ile anılan fıkraya bin günden ibaresi eklenerek adli para cezasının bin günden yirmibin güne kadar uygulanacağı öngörülerek; alt ve üst sınırı belirli olan adli para cezasına yer verilmiştir[258]. 3. fıkrada da; tıpkı aynı maddenin 1. fıkrasında olduğu gibi getirilen değişikliklerle birlikte adli para cezasına ilişkin alt ve üst sınır belirlenmiştir.

Anılan madde metninde 2014 yılında yapılan değişiklik ile TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen suçta öngörülen hapis cezasına ilişkin olmak üzere; beş yıldan on beş yıla kadar ibaresi kaldırılarak on yıldan az olmamak ibaresi getirilerek anılan fıkra bakımından alt ve üst sınırı belirli olan hapis cezası anlayışından vazgeçildiği ve onun yerine sadece alt sınırı belirli hapis cezasının öngörüldüğü anlaşılmaktadır.

Yukarıda da açıklanan 2017 tarihinde yapılan değişiklik öncesi TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında suçun işlenmesi halinde uygulanacak olan adli para cezasının üst sınırı belli iken alt sınırı belli değildi. Adli para cezasının alt ve/veya üst sınırının belirli olmadığı durumlarda genel hüküm olan TCK'nın 52. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen; *"Adlî para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde yediyüzotuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından Devlet Hazinesine ödenmesinden ibarettir."* ibaresi kapsamında hareket edilerek alt sınır beş gün olarak belirlenecek idi[27,48,263]. Ancak; yapılan değişiklik ile birlikte anılan suç bakımından adli para cezasının alt sınırı artık belirlendiğinden; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında yer alan suçu işleyen fail

bakımından; hapis cezasına ek olarak alt sınırı bin gün, üst sınırı ise yirmibin gün olarak TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasının metninde belirlenen adli para cezası uygulanacak olup alt ve üst sınır anılan madde metninde düzenlendiğinden adli para cezasına ilişkin TCK'nın genel hükümlerinin uygulanması artık mümkün değildir. Dolayısıyla; anılan fıkra bakımından cezanın; on yıldan az olmamak üzere en fazla yirmi yıl hapis cezası ve bin günden yirmibin güne kadar adlî para cezası olarak anlaşılması gerekmektedir.

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasının devamında uyuşturucu veya uyarıcı madde verilen veya satılan kişinin çocuk olması hâli düzenlenerek bu türden bir ihtimalin varlığı halinde veren veya satan kişiye verilecek hapis cezasının on beş yıldan az olamayacağı karara bağlanmıştır[259]. Bu düzenleme bakımından da hapis cezasının alt sınırı verilip üst sınırı verilmediğinden; hapis cezasının üst sınırı belirlemek için TCK'nın 49. maddesinin 1. fıkrası dikkate alınacaktır. Anılan suça ilişkin ceza on beş yıldan az olmamak üzere en fazla yirmi yıl hapis cezası olabileceği şeklinde anlaşılmalıdır.

TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasının a bendinde; TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrası bakımından suça konu olan maddenin 4. fıkrada eroin, kokain, morfin, sentetik kannabinoid ve türevleri veya bazmorfin olarak belirtilen maddelerden birisi olması durumunda failin alacağı cezanın yarı oranında artırılacağı düzenlenmiştir. TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasının b bendinde ise; 3. fıkra kapsamındaki hareketlerin; *"Okul, yurt, hastane, kışla veya ibadethane gibi tedavi, eğitim, askerî ve sosyal amaçla toplu bulunulan bina ve tesisler ile bunların varsa çevre duvarı, tel örgü veya benzeri engel veya işaretlerle belirlenen sınırlarına iki yüz metreden yakın mesafe içindeki umumi veya umuma açık yerlerde işlenmesi"* halinde de failin alacağı cezanın yarı oranında artırılacağı hükme bağlanmıştır[171-172].

TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrasında yukarıdaki fıkralarda gösterilen suçların, üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi hâlinde verilecek cezanın yarı oranında, suç işlemek için teşkil edilmiş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde ise bir kat artırılacağı düzenlenmiştir[179].

TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrasında; *"Üretimi resmi makamların iznine veya satışı yetkili tabip tarafından düzenlenen reçeteye bağlı olan ve uyuşturucu veya uyarıcı madde etkisi doğuran her türlü madde açısından ilgili maddenin yukarıdaki fıkralarının*

uygulanacağı" hükme bağlanmıştır. TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrasında, TCK'nın 188. maddesinin 1., 3., ve 5. fıkrasına atıf yapıldığından bu fıkralar bakımından yapılan açıklamalar 6. fıkra bakımından da geçerlidir. Ancak; bu türden bir ihtimalin gerçekleşmesi halinde verilecek cezanın yarısına kadar indirilebileceği belirtilerek hakime takdir hakkı tanımıştır[51,171]. Hakim indirim yapabileceği gibi gerekçesini göstermek suretiyle indirim yapmaktan da kaçınabilir[180].

TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrasında; *"Uyuşturucu veya uyarıcı etki doğurmamakla birlikte, uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan ve ithal veya imali resmi makamların iznine bağlı olan maddeyi ülkeye ithal eden, imal eden, satan, satın alan, sevk eden, nakleden, depolayan veya ihraç eden kişi, sekiz yıldan az olmamak üzere hapis ve bin günden yirmibin güne kadar adlî para cezası ile cezalandırılır."* hükmüne yer verilmek suretiyle tıpkı aynı maddenin 1. ve 3. fıkrasında olduğu gibi hapis ve adli para cezası birlikte düzenlenmiştir. Anılan fıkrada öngörülen hapis cezası bakımından alt sınıra yer verilip üst sınıra yer verilmediğinden TCK'nın 49. maddesinin 1. fıkrası kapsamında hapis cezasının üst sınırı belirlenecektir[171,258]. TCK'nın 49. maddesinin 1. fıkrası kapsamında kanunda aksi belirtilmediği sürece süreli hapis cezasının üst sınırının yirmi yıldan fazla olamayacağı düzenlendiğinden TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrası bakımından hapis cezasının üst sınırı yirmi yıl olacaktır. Anılan fıkra uyarınca verilen cezadan örgüt nedeniyle artırım yapılamaz[271]. Adli para cezası bakımından ise alt sınır ve üst sınır birlikte verildiğinden söz konusu fıkra kapsamında suçun işlenmesi halinde adli para cezasının alt ve üst sınırına ilişkin süreler bakımından TCK'nın adli para cezasının düzenlendiği genel hükümleri değil de 188. maddesinin 7. fıkrası uygulanacaktır. Dolayısıyla anılan fıkra bakımından cezanın; sekiz yıldan az olmamak üzere en fazla yirmi yıl hapis cezası ve bin günden yirmibin güne kadar adlî para cezası olarak anlaşılması gerekmektedir.

7. fıkrada yapılan bir diğer değişiklik ile bin günden ibaresi eklenerek adli para cezasının bin günden yirmibin güne kadar uygulanacağı öngörülerek; alt ve üst sınırı belirli olan adli para cezasına yer verilmiştir. Değişiklik öncesi; tıpkı 1. ve 3. fıkrada olduğu gibi 7. fıkrada da öngörülen adli para cezasının sadece üst sınırı belirli idi[258]. Anılan madde metninde 2014 tarihinde yapılan değişiklik ile TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrasında düzenlenen suçta öngörülen hapis cezasına ilişkin olmak üzere; dört yıldan az olmamak üzere ibaresi kaldırılarak sekiz yıldan az olmamak üzere ibaresi

getirilmiştir. Anılan düzenleme ile birlikte kanunkoyucu 7. fıkra bakımından alt sınırı zaten belirli olan hapis cezasını, yine alt sınırı belirli olan ve fakat daha ağır hapis cezasının öngörüldüğü bir düzenleme ile değiştirmiştir.

2017 yılında yapılan değişiklik ile; 1., 3. ve 7. fıkralarda yer alan düzenlemelere adli para cezası bakımından alt sınır getirilmemiş olsaydı; adli para cezasında alt sınırın belirlenmesi bakımından genel hüküm niteliğindeki; TCK'nın 52. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen; *"Adlî para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde yediyüzotuz günden fazla olmamak ……"* hükmü ile TCK'nın 61. maddesinin 8. fıkrasında; "*Adlî para cezası hesaplanırken, bu madde hükmüne göre cezanın belirlenmesi ve bireyselleştirilmesine yönelik artırma ve indirimler, gün üzerinden yapılır. Adlî para cezası, belirlenen sonuç gün ile kişinin bir gün karşılığı ödeyebileceği miktarın çarpılması suretiyle bulunur."* hükmü göz önüne alınacaktı[171,186]. Ancak; TCK'nın 52. maddesinde yer alan açık hüküm gereği; adli para cezasına ilişkin sürelerin alt ve üst sınırı kanunun muhtelif maddelerinde TCK'nın 52. maddesinden farklı olarak kararlaştırılabilecektir. Adli para cezasına ilişkin olarak; uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından alt ve üst sınır olarak belirlenen süreler TCK'nın 52. maddesi ile çelişmemektedir[51] ve söz konusu suçun işlenmesi durumunda adli para cezasının alt ve üst sınırının belirlenmesinde TCK'nın 52. maddesindeki genel hükümler değil TCK'nın 188. maddesinin anılan fıkrası dikkate alınacaktır.

TCK'nın 188. maddesinin 8. fıkrasında; *"Bu maddede tanımlanan suçların tabip, diş tabibi, eczacı, kimyager, veteriner, sağlık memuru, laborant, ebe, hemşire, diş teknisyeni, hastabakıcı, sağlık hizmeti veren, kimyacılıkla veya ecza ticareti ile iştigal eden kişi tarafından işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır."* hükmüne yer verilmiştir. Söz konusu fıkrada; TCK'nın 188. maddesinin 1., 3., ve 7. fıkralarında olduğu gibi hapis cezası ve adli para cezasına ilişkin doğrudan fıkra metninde bir düzenleme öngörülmemiş, TCK'nın 188. maddesinin diğer fıkralarında yer alan düzenlemelere atıf yapılmak suretiyle cezanın belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Söz konusu fıkra 188. maddenin diğer fıkralarına atıf yaptığından TCK'nın 188. maddesinin diğer fıkralarında yer alan suçların 8. fıkrada saymak suretiyle belirtilen kişiler tarafından işlenmesi halinde faile verilecek ceza yarı oranında artırılacaktır. Örneğin; TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen suçun işlenmesi halinde fail hakkında

söz konusu fıkra kapsamında temel ceza belirlenecektir. 1. fıkradaki suça konu olan maddenin TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasında belirtilen eroin gibi maddelerden biri olması halinde temel cezadan 4. fıkra kapsamında ½ oranında artırım yapılacaktır. Bu suçu işleyen kişinin ise 8. fıkrada belirtilen kişilerden birisi olması halinde ise hesaplanan ceza üzerinden tekrardan ½ oranında artırım yapılacaktır[171,263].

Kanunun söz konusu hükümlerinde uygulanacak ceza bakımından hapis cezası ve adli para cezasına ilişkin olmak üzere "veya" bağlacı değil de "ve" bağlacı kullanıldığından adli para cezası seçimlik ceza olarak öngörülmemektedir. Dolayısıyla da TCK'nın 61. maddesinin 9. fıkrasında düzenlenen; *"Adlî para cezasının seçimlik ceza olarak öngörüldüğü suçlarda bu cezaya ilişkin gün biriminin alt sınırı, o suç tanımındaki hapis cezasının alt sınırından az; üst sınırı da, hapis cezasının üst sınırından fazla olamaz."* hükmünün uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından uygulanması mümkün değildir[186].

Süreli hapis cezalarına ilişkin TCK'nın 49. maddesinin 1. fıkrasında yirmi yıl olarak belirtilen üst sınırı uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretinin nitelikli halleri için geçerli olmadığından; söz konusu suçun örgüt faaliyeti kapsamında işlenmesi, suça konu olan maddenin TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrası kapsamında yer alan maddelerden birisi olması ya da 8. fıkra kapsamındaki kişiler tarafından suçun işlenmesi hallerinde temel ceza belirlendikten sonra artırım yoluna gidileceğinden yirmi yıl olarak öngörülen üst sınır aşılabilecektir[6,174]. Ancak; üst sınırın yirmi yılı aşması durumunda dikkat edilmesi gereken nokta ise; TCK'nın 61. maddesinin 7. fıkrasında yer alan;*"Süreli hapis cezasını gerektiren bir suçtan dolayı bu madde hükümlerine göre belirlenen sonuç ceza, otuz yıldan fazla olamaz."* hükmü gereği sonuç cezanın otuz yıldan fazla olmayacağıdır[176,181].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti bakımından TCK'nın 188. maddesinde öngörülen hapis ve adli para cezalarına ilişkin temel ceza belirlenirken hakim TCK'nın 61. maddesi kapsamında hareket edecektir. Söz konusu madde kapsamında suçun işleniş biçimi, suçun işlenmesinde kullanılan araçlar, suçun işlendiği zaman ve yer, suçun konusunun önem ve değeri, meydana gelen zarar veya tehlikenin ağırlığı, failin kast veya taksire dayalı kusurunun ağırlığı, failin güttüğü amaç ve saik gibi kriterler hakim tarafından göz önünde bulundurularak işlenen suçun kanuni tanımında öngörülen cezanın alt ve üst sınırı arasında temel ceza belirlenecektir.

TCK'nın 61. maddesinin devamında yer alan fıkralarda da belirtildiği üzere; temel ceza belirlendikten ve fakat daha sonra daha ağır veya daha az cezayı gerektiren birden fazla halin varlığı durumunda, temel cezadan önce artırıma sonra indirime gidilecektir. En son ise; belirlenen ceza üzerinden sırasıyla teşebbüs, iştirak, zincirleme suç, haksız tahrik, yaş küçüklüğü, akıl hastalığı ve cezada indirim yapılmasını gerektiren şahsi sebeplere ilişkin (zorunluluk hali, sağır dilsizlik, etkin pişmanlık vs.) hükümler ile takdiri indirim nedenleri uygulanarak sonuç ceza belirlenir. Ancak belirlenen sonuç cezada yukarıda da açıklandığı üzere otuz yıldan fazla olamaz[171,258].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu işleyen fail hakkında hapis ve adli para cezası verilirken; TCK'nın 3. maddesinin 1. fıkrasında yer alan; *"Suç işleyen kişi hakkında işlenen fiilin ağırlığıyla orantılı ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunur."* ifadesi gereği belirlenen cezanın işlenen suçun ağırlığıyla orantılı olması gerekmektedir. YCGK, 19.06.2007 Tarih ve 2007/10-108E., 2007/152K. Sayılı İlamında, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarında hükmedilen hapis ve adli para cezaları arasında bir denge olmasının koşul olarak arandığı ifade edilmiştir[359].

4.6.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunda Güvenlik Tedbirleri

Tehlike arz eden suçlulara karşı toplumun korunması maksadıyla uygulanan ceza hukuku yaptırımları güvenlik tedbiri olarak tanımlanmaktadır[360]. Çalışmanın bu kısmında uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun işlenmesi durumunda uygulanabilecek olan güvenlik tedbirleri detaylı bir şekilde ele alıancaktır.

4.6.2.1. Müsadere

Müsadere; sözlük anlamı olarak zor alım şeklinde tanımlanmaktadır[361]. Hukuki anlamda müsadere ise; kanunda yazılı olan hallerde belirli malların mülkiyetinin veya kazancın mahkeme kararıyla maliklerinden alınarak kamusal bir kuruma verilmesini sonuçlayan ve güvenlik tedbiri niteliği taşıyan bir kurum[278] ya da yeni suçların işlenmesini önlemek amacıyla, cezai nitelikteki hukuka aykırı fiillerden kaynaklandığı veya bunların işlenmesiyle ilgili olduğu için suç düşüncesini ve suçun çekiciliğini canlı tutan eşyaya Devlet lehine el konulması[254] ya da suçlunun malvarlığının tamamının ya

da bir kısmının mülkiyetinin suçludan alınarak devlete geçmesi[260] şeklinde değişik biçimlerde tanımlanmaktadır.

Müsadere; genel ve özel müsadere olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel müsadere; kişinin malvarlığının tümünün devlete geçirilmesi olarak ifade edilmektedir. T.C. Anayasasının 38. maddesinin onuncu fıkrasındaki; *"Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez."* hükmü gereği genel müsadere cezası verilemeyecektir[175]. Özel müsadere; suç işlemek üzere hazırlanan, suçta kullanılan veya işlenen suçtan meydana gelen bir diğer ifadeyle, suç ile doğrudan ilişkili olan bir eşya veya değerin mülkiyetinin devlete geçmesi olarak ifade edilmektedir[260]. Anayasada yer alan hüküm ve genel müsadere ve özel müsadere şeklinde yapılan tasnif dikkate alındığında TCK'nın müsadereye ilişkin hükümlerinin özel müsadere olduğu ifade edilmektedir[362].

TCK'da iki farklı müsadere türüne yer verilmiş olup TCK'nın 54. maddesinde eşya müsaderesi, 55. maddesinde ise kazanç müsaderesi düzenlenmiştir[363]. Müsadereye ilişkin hükümlere; kanunda bulunduğu yer itibariyle güvenlik tedbirleri kısmında yer verildiğinden müsadere ceza değil bir güvenlik tedbiridir[256]. Bu durum TCK'nın 54. maddesinin gerekçesinde şu şekilde ifade edilmiştir: *"Tasarıda müsadere yaptırımı bir ceza olarak öngörülmesine rağmen; "suç dolayısıyla hiç kimse mahkum edilmese de " müsadereye hükmedilebilmesi kabul edilmiştir. Ceza niteliğindeki bir yaptırıma, bir kimsenin mahkumiyeti olmadan başvurulamayacağı açıktır…… Yapılan yeni düzenleme ile getirilen temel değişiklik, müsaderenin hukuki niteliğinin güvenlik tedbiri olduğunun kabul edilmesidir. İşte bu nedenledir ki, müsadereye hükmedilebilmesi için bir suçun işlenmesi zorunlu olmakla birlikte, bu suçtan dolayı bir kimsenin cezaya mahkum edilmesi gerekmemektedir. Örneğin; suç işlenmesinde kullanılan tehlikeli eşya, bunu kullanan fail çocuk veya akıl hastası olması nedeniyle cezalandırılmasa dahi, müsaderesine hükmedilebilecektir.[173]"*

4.6.2.1.1. Eşya Müsaderesi

TCK'nın 54. maddesinin 1. fıkrasında; *"İyiniyetli üçüncü kişilere ait olmamak koşuluyla, kasıtlı bir suçun işlenmesinde kullanılan veya suçun işlenmesine tahsis edilen ya da suçtan meydana gelen eşyanın müsaderesine hükmolunur. Suçun işlenmesinde kullanılmak üzere hazırlanan eşya, kamu güvenliği, kamu sağlığı veya genel ahlak açısından tehlikeli olması durumunda müsadere edilir. Eşyanın üzerinde iyiniyetli*

üçüncü kişiler lehine tesis edilmiş sınırlı ayni hakkın bulunması hâlinde müsadere kararı, bu hak saklı kalmak şartıyla verilir." hükmüne yer verilmiştir[171].

Eşya müsaderesinin konusunu, kasıtlı bir suçun işlenmesinde kullanılan veya suçun işlenmesine tahsis edilen ya da işlenen suçtan meydana gelen eşya oluşturmaktadır[256].

Eşya müsaderesinden söz edebilmek için aranan şartlar;

- Eşyanın suçta kullanılması, kullanılmak üzere hazırlanması veya suçtan meydana gelmiş olması,
- Kasıtlı bir suçun işlenmiş olması ya da teşebbüs aşamasında kalmış olması,
- Suça konu olan eşyanın iyiniyetli üçüncü kişilere ait olmaması

şeklinde ifade edilebilir[278].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretinde kullanılan veya bu suça tahsis edilen ve iyiniyetli üçüncü kişilere ait olmayan araçların TCK'nın 54. maddesinin 1. fıkrası kapsamında müsadere edilmesi gerekmektedir[258].

Y. 10. CD. 23.02.2015 Tarih ve 2014/10495E., 2015/63K. Sayılı İlamında,sürekli olarak uyuşturucu ticaretinde kullanıldığı tespit edilemeyen özel olarak hazırlanmış gizli bölmesi bulunmayan, ele geçirilen uyuşturucu madde miktarına kıyasla da oransal değeri çok fazla olan aracın müsaderesine karar verilmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Ancak; suça konu olan maddenin bulunduğu araçta ele geçirilen uyuşturucu madde miktarının fazla olması durumunda ise meydana gelen zarar ve tehlikenin ağırlığı da dikkate alınarak aracın müsaderesine karar verilebileceği ifade edilmiştir. Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ele geçirildiği aracın gizli bölmelerinin bulunması halinde ise; aracın uyuşturucu veya uyarıcı madde nakline tahsis edildiğinin düşünülmesi gerektiğinden tespit edilen madde miktarına ve maddenin taşındığı aracın değerine bakılmaksızın maddenin müsadere edilmesi gerektiği ifade edilmiştir[364]. Araçta tespit edilen maddenin miktar olarak araç olmaksızın nakledilmesinin mümkün olmaması halinde de bu aracın uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun işlenmesinde kullanılan bir araç olarak kabul edilmesi ve müsaderesine karar verilmesi gerekmektedir[258]. Aracın suçu işleyen veya suçun işlenmesine katılan faillerden birisine ait olması ihtimalinde müsaderesine karar verilebilir. Ancak böyle bir durumda

TCK'nın 54. maddesinin 3. fıkrasında; *"Suçta kullanılan eşyanın müsadere edilmesinin işlenen suça nazaran daha ağır sonuçlar doğuracağı ve bu nedenle hakkaniyete aykırı olacağı anlaşıldığında, müsaderesine hükmedilmeyebilir."* olarak düzenlenen ve orantılılık ilkesi olarak ifade edilen düzenlemenin göz önünde bulundurulması gerekmektedir[171,182].

Suçun işlenmesinde kullanılan veya suçun işlenmesine tahsis edilmiş olan aracın işlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile hiçbir ilgisi bulunmayan üçüncü kişilere ait olması durumunda bu kişiler iyiniyetli olarak kabul edilirler ve TCK'nın 54. maddesinin 1. fıkrası kapsamında bu kişilere ait araçlar müsadere edilemez. Bir diğer ifadeyle, sahibi olduğu eşya suçun işlenmesine tahsis edilmiş olan ve fakat suçun işlendiğinden haberdar olmayan ve suçun işlenmesine katılmamış olan iyiniyetli üçüncü kişinin eşyası ile alakalı müsadereye hükmedilemeyecektir. Ancak iyiniyetli olmayan üçüncü kişinin; hiç bir baskı ve zorlama olmaksızın bilerek ve isteyerek verdiği ve suçun işlenmesi maksadıyla tedarik ettiği aracı müsadere edilebilecektir. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde de; mahkeme TCK'nın 54. maddesinin 3. fıkrasındaki orantılılık ilkesi gereği koşulları değerlendirerek karar verecektir[267].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun işlenmesinde kullanılan araçlar genellikle başka şahıslar üzerine kayıtlıdır. CMK'nın 257. maddesinin 2. fıkrasında; *"Müsadere veya iade olunacak eşya veya diğer malvarlığı değerleri üzerinde hakkı olan kimseler de duruşmaya çağrılır. Bu kişiler, sanığın sahip olduğu hakları kullanabilirler."* olarak ifade edilen hüküm gereği aracın malikinin suçu işleyen sanık ya da sanıklar dışında başka biri olduğunun tespit edilmesi halinde hak sahibi olarak duruşmaya davet edilmesi gerekmektedir. Aynı maddenin 3. fıkrasında yer alan hüküm gereği çağrılan kişinin yapılan çağrıya uymaması işlemin ertelenmesine neden olmayacağı gibi hükmün verilmesini de engellemeyecektir[241,258]. Müsadereye konu olan aracın kayıt malikinin duruşmaya katılmasına gerek olmaksızın, CMK'nın 257. maddesinin 2. fıkrasındaki ve 258. maddesindeki; "*257 nci maddede belirlenen kişiler için istinaf yolu açıktır."* hükmü gereği ve aynı zamanda kararın temyize tabi kararlardan olması halinde sanığın sahip olduğu hakları kullanmaya ve eşya sahibi sıfatıyla müsadere hükmünü temyiz etmeye hakkı bulunduğundan mahkemece müdahale talebi olmaksızın olumlu ya da olumsuz bir karar verilmemesinin sonuca

etkisi bulunmamaktadır. Eşya sahibinin katılma talebinde bulunmasa dahi verilen kararı sanık gibi öğrendiği tarihten itibaren temyiz etme hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir[241,271,].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti kapsamında suçun işlenmesinde iletişim aracı olarak kullanıldığı tespit edilen cep telefonunun kime ait olduğu araştırılması ve yapılan araştırma sonucunda suçun failine ya da suçtan haberdar olan üçüncü kişiye ait olduğu anlaşılan cep telefonunun da müsadere edilmesi gerekmektedir. Y. 10. CD. 26.6.1988 Tarih ve 3573-6916 Sayılı İlamı da bu doğrultudadır[177,365]. Ayrıca; suçun işlenmesinde kullanılan terazi, vakumlama makinası, ısıtıcı, kazan gibi alet ve malzemelerin de TCK'nın 54. maddesinin 1. fıkrası gereği müsadere edilmesi gerekmektedir[258].

Suç işlenmesine tahsis edilmiş eşyanın müsaderesi için, işlenmesi planlanan suçun icrasına başlanılmış olması gerekmektedir. Ancak; TCK'nın 54. maddesinin 1. fıkrasının ikinci cümlesinde; *"Suçun işlenmesinde kullanılmak üzere hazırlanan eşya, kamu güvenliği, kamu sağlığı veya genel ahlak açısından tehlikeli olması durumunda müsadere edilir."* hükmüne yer verildiğinden suçun işlenmesinde kullanmak maksadıyla hazırlanan eşyanın kamu güvenliği, kamu sağlığı veya genel ahlak bakımından tehlikeli olması durumunda eşya müsaderesi için suçun icra hareketinin başlaması zorunlu olmayıp hazırlık aşamasında kalması durumunda da bu tür bir eşyanın müsaderesinin mümkün olabileceği ifade edilmektedir[1671,174,362].

TCK'nın 54. maddesinin 2. fıkrasında yer verilen; *"Birinci fıkra kapsamına giren eşyanın, ortadan kaldırılması, elden çıkarılması, tüketilmesi veya müsaderesinin başka bir surette imkansız kılınması halinde; bu eşyanın değeri kadar para tutarının müsaderesine karar verilir."* hükmü gereği, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin imal ve ticaretine tahsis edilen eşyaların, örneğin uyuşturucu veya uyarıcı madde naklinde kullanılan bir aracın kaza yangın veya başka herhangi bir nedenle imha olması veya aracın suçta kullanıldığını bilmeyen iyi niyetli üçüncü kişiye satılması halinde eşyanın piyasa değeri kadar para tutarının veya satış bedelinin müsaderesi mümkün olacaktır[27,171].

TCK'nın 54. maddesinin 4. fıkrası kapsamında; üretimi, bulundurulması, kullanılması, taşınması, alım ve satımı suç oluşturan eşyanın müsadere edileceği hükme bağlanmakla birlikte TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı

madde imal ve ticareti suçunun maddi konusunu oluşturan uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin bu fıkra kapsamında eşya sayılacağı açıktır[177]. Dolayısıyla; suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin TCK'nın 54. maddesinin 4. fıkrası kapsamında müsaderesi söz konusu olacaktır[258]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde suçlarında failler beraat etse dahi bulundurulması, taşınması, kullanılması vs. suç teşkil eden suça konu olan madde hakkında müsadere kararı verilmelidir[20,49].

2313 Sayılı Kanunun 20. maddesinde; *"Zaptedilen uyuşturucu maddenin cins, vasıf ve miktarının kesin olarak saptanması amacıyla analizlere yetecek kadar örnek madde alınarak usulüne uygun şekilde ilgili laboratuvarlara gönderilir. Uyuşturucu maddelerin kesin olarak raporları alındıktan sonra, bu maddelerin muhafazasına gerek görülmemesi halinde, yönetmelikte belirlenen usule uygun olarak alınacak örneklerin saklanması kaydıyla müsaderesine ilgili mahkemece soruşturmanın her safhasında karar verilebilir.[165]"* hükmüne yer verilmiştir.

2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin 13. maddesinde; *"Mahkemeler, soruşturma ve kovuşturma sırasında uyuşturucu madde ve müstahzarların müsaderesine ilişkin olarak verdikleri kararın iki örneğini dosyadaki emanet makbuzu ile birlikte hemen Cumhuriyet Savcılığına tevdi ederler.*

Bu karar üzerine Cumhuriyet savcılığınca keyfiyet zaptolunan eşya defterine kaydedilir. Karar örneği uyuşturucu madde ve müstahzarın imhasını temin için emanet memurluğuna gönderilir. Şu kadar ki esasa ilişkin kararın kesinleşmesine kadar ambalaj içindeki örnek emanet dairesinde muhafaza edilir.

Emanet memuru bu kararın tarih ve numarası ile özetini emanet esas defterindeki ilgili sütuna işler ve bu kararları özel kartonlarında saklar.

Uyuşturucu madde ve müstahzarlar ile suç eşyasının müsaderesine, esasa ilişkin hükümle birlikte karar verilmiş ise, karar örneği hükmün kesinleşmesinden itibaren en geç bir hafta içinde bu madde ve örneğin tasfiyesini temin maksadıyla dosyadaki emanet makbuzu ile birlikte Cumhuriyet Savcılığına verilir.

Soruşturma ve kovuşturma sırasında müsaderesine karar verilen uyuşturucu madde ve müstahzarlar hakkında sonradan verilen esasa ilişkin kararın kesinleşmesini müteakip iki örneği aynı süre içinde numunenin imhası için Cumhuriyet Savcılığına tevdi edilir, karara emanet makbuzu da eklenir." hükmüne yer verilmiştir[366].

Aynı Yönetmeliğin 14. Maddesinde; *"13. madde gereğince yapılan işlemlerden sonra uyuşturucu madde ve müstahzarlar emanet memurluğunca gereği yapılmak üzere mahalli mülkî amirliğine teslim edilir ve işlem emanet eşyası esas defterinin ilgili bölümüne yazılır. Mülkî amirliğin alındı yazısının gün ve sayısı, emanet esas defterine işaret edilir.*

Kaymakamlığa teslim edilen koliler imha için vilayet makamına gönderilir.

Uyuşturucu madde ve müstahzarlar dışında kalıp müsaderesine karar verilen suç eşyası da merciine teslim edildikten sonra emanet esas defteri kaydı kapatılıp alındı belgeleri kartonunda saklanır." hükmüne yer verilmiştir[366].

29662 Sayılı Suç Eşyası Yönetmeliğinin 10. maddesinin 3. fıkrasında; "*Emanet bürosunda, soruşturma ve kovuşturma sonuna kadar saklanması sırasında bozulacak veya değerlerini açık bir şekilde kaybedecek olan yahut nitelik, ebat ve sayı itibarıyla muhafazaları zor olması nedeniyle saklanması mümkün olmayan eşya hakkında; özel düzenleme bulunmayan hâllerde, soruşturma evresinde hâkimden ve kovuşturma evresinde yargılamayı yapan mahkemeden; soruşturma veya kovuşturma sonu beklenmeksizin satılmalarına veya 18 nci maddede yazılı mercilerden birine yahut uygun görülen başka bir mercie teslim edilmelerine karar verilmesi istenir."* hükmüne yer verilmiştir. Aynı Yönetmeliğin 18. maddesinin 1. fıkrasının f bendinde; *"Müsaderesine karar verilen uyuşturucu maddelerle ilgili işlemler, 21/11/1982 tarihli ve 17875 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik ile 18/4/1988 tarihli ve 88/12850 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Haşhaşın Ekimi, Kontrolü, Toplanması, Değerlendirilmesi, İmhası, Satınalınması, Satılması, İhracı ve İthali Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre yapılır."* hükmüne yer verilmiştir[367]. Dolayısıyla suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin muhafazasının zor olması halinde soruşturma aşamasında veya kovuşturma aşamasında ara karar ile müsaderesine karar verilmesi mümkündür[176,258]. Ancak; uyuşturucu madde suçlarında ele geçirilen madde hakkında TCK'nın 54. maddesi yerine 2313 Sayılı Kanunun 20., 21., 22. maddesi kapsamında müsadere kararı verilebilmesi mümkün değildir[20,177].

Suçta kullanılan araçların birden fazla kişiye ait olması, birden fazla kişinin araç üzerinde paydaş olması durumunda, TCK'nın 54. maddesinin 6. fıkrasındaki; *"Birden fazla kişinin paydaş olduğu eşya ile ilgili olarak, sadece suça iştirak eden kişinin*

payının müsaderesine hükmolunur." ifadesi gereği sadece suçun işlenmesine iştirak eden kişinin payının müsaderesine karar verilmelidir. Suçta kullanılan aracın tüzel kişiye ait olması halinde ise; tüzel kişinin statüsü ve ortaklarının tespiti yönünde tüm belgeler tüzel kişilerin kayıtlı olduğu ticareti sicilinden temin edilmeli ve daha sonra 6. fıkra hükümleri uygulanmalıdır[171,258].

2313 Sayılı Kanunun 21. maddesinde; *"Müsaderesine karar verilen uyuşturucu maddeler, valinin görevlendireceği bir yetkilinin başkanlığındaki ve il savcısının veya yardımcısının nezaretçi olarak katıldığı heyet huzurunda imha edilir."* hükmü gereği müsaderesine karar verilmiş olan uyuşturucu veya uyarıcı maddeler imha edilebilir[165,267].

Suça konu olan maddenin çekici ve dorse olmak üzere iki parçadan oluşan tırlarda yakalanması durumunda tırın hangi parçasının müsadere edileceğinin tespiti önem arz etmektedir. Dorselerin tek başına hareket kabiliyetleri bulunmamaktadır. Ancak; her ne kadar tek başına hareket kabiliyeti bulunmasa da dorseler çekici tarafından çekildiğinde yürüyen bir araçtır. 2918 Sayılı Kanun kapsamında dorselerin tırdan ayrı plakaları bulunmaktadır. Y. 10. CD. 30.04.1998 Tarihve 1190-4216 Sayılı İlamında, uyuşturucu maddenin çekicide yakalanması durumunda sadece çekicinin müsaderesine karar verileceği belirtilmiştir. Ancak suça konu olan maddenin dorsede yakalanması durumunda ise; dorsenin tek başına hareket kabiliyeti olmadığından çekici ile dorsenin birlikte müsadere edilmesine karar verilmesi gerektiği ifade edilmektedir[177,271,368].

TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrası kapsamında cezayı kaldıran etkin pişmanlık halinde, etkin pişmanlığa konu olan suçun işlendiğini ortaya koyabilecek nitelikte yeterli delil bulunmasına rağmen; Cumhuriyet savcısı CMK'nın 171. maddesinde düzenlenen; *"Cezayı kaldıran şahsî sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsî cezasızlık sebebinin varlığı halinde, Cumhuriyet savcısı kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilir."* hükmü gereği takdir hakkını kullanarak kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilir, ceza davası açmayabilir. CMK'nın 173. maddesinin 5. fıkrasındaki; *"Cumhuriyet savcısının kamu davasının açılmaması hususunda takdir yetkisini kullandığı hâllerde bu madde hükmü uygulanmaz."* ifadesi gereği Cumhuriyet savcısı tarafından verilen takdir hakkına dayalı kovuşturmaya yer olmadığı kararına karşı itiraz kanun yoluna başvurulamaz.

Cumhuriyet savcısının takdir hakkını kullanmadığı durumlarda ise, mahkeme etkin pişmanlık dolayısıyla "ceza verilmesine yer olmadığı" kararıyla davayı sona erdirecektir. Mahkeme tarafından verilen bu karar; fail tarafından gerçekleştirilen fiilin sabit olduğu ancak faile ceza verilmesinin uygun olmayacağını ifade etmekle birlikte; suçtan elde edilen ya da suçta kullanılan araçların müsaderesine engel olmayacaktır[182,241,277]. CMK'nın 233. maddesinin 4. fıkrasında; *"İşlenen fiilin suç olma özelliğini devam ettirmesine rağmen; a) Etkin pişmanlık, b) Şahsî cezasızlık sebebinin varlığı, c) Karşılıklı hakaret, d) İşlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığı, dolayısıyla, faile ceza verilmemesi hallerinde, ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilir."* hükmüne yer verilmiştir. Anılan hükümden de anlaşılacağı üzere ceza verilmesine yer olmadığı kararının verilebileceği durumlarda; fail tarafından işlenen fiil suç olmaktan çıkmayacaktır. Şahsi cezasızlık nedenlerinin varlığı halinde müsadere hükümleri uygulanabilir[182,241].

Mahkeme tarafından müsadereye karar verilmemiş olması sanık açısından kazanılmış bir hak oluşturmayacaktır. Suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı madde her zaman müsadere edilebilecektir. Ancak; TCK'nın 70. maddesinde ifade edilen "*Müsadereye ilişkin hüküm, kesinleşmeden itibaren yirmi yıl geçtikten sonra infaz edilmez."* hükmü gereği müsadere hükmü kesinleştikten ve hükmün kesinleşmesinden itibaren yirmi yıl geçtikten sonra infaz edilemeyecektir[171,267].

15.08.2017 Tarihli RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren 694 Sayılı KHK'nın 11. maddesi ile 2313 Sayılı Kanuna eklenen EK 2 maddesinde; *"Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun işlenmesinde kullanılan araçlara, 5271 sayılı Kanunun 128 inci maddesinin dördüncü fıkrası hükmüne göre elkonulacağı"* ifade edilmiştir[165,358]. CMK'nın 128. maddesinin 4. fıkrasında ise; *"Kara, deniz ve hava ulaşım araçları hakkında verilen elkoyma kararı, bu araçların kayıtlı bulunduğu sicile şerh verilmek suretiyle icra olunur."* hükmüne yer verilmiştir[241]. Dolayısıyla 15.08.2017 Tarihinden sonra yürütülen/yürütülmeye devam eden soruşturmalarda uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarında kullanılan araçlara fiilen el konulması mümkün olmamaktadır. Bu tür araçlara el koyma CMK'nın 128. maddesinin 4. fıkrası kapsamında bu araçların kayıtlı bulunduğu sicile şerh edilmek suretiyle yapılacaktır. Soruşturma ve kovuşturma devam ederken aynı suçun işlenmesinde tekrar kullanılması, Türkiye'de sicile kayıtlı olmaması, önemli miktar veya değerde

uyuşturucu veya uyarıcı maddeyle ele geçirilmesi, suçun işlenmesini kolaylaştıracak özel tertibatın bulunması hallerinden birinin varlığı halinde ise el konulan araç sahibine iade edilmeyecektir. Bu türden ihtimallerden birisinin varlığı halinde araç sahibi tarafından aracın değeri kadar teminatın elkoyma tarihinden itibaren otuz gün içerisinde Maliye Bakanlığına teslim edilmesi halinde araç sahibine iade edilebilir. Aksi halde; Maliye Bakanlığı tarafından soruşturma ve kovuşturma sonucu beklenmeksizin araç derhal tasfiye olacaktır. Tasfiye durumunda; aracın satışından elde edilen gelirden aracın muhafazası ve satışı için gereken masraflar karşılandıktan sonra kalan miktar, kovuşturma sonucunda işlem yapılmak üzere emanet hesabına alınacaktır. Müsadere koşullarının gerçekleşmesi halinde söz konusu miktarın müsaderesine karar verilecektir[258].

Müsaderenin nasıl yapılacağı ve müsadere kararını vermede görevli yetkili merciin kim olduğu hususu CMK'nın 256. ila 259. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Söz konusu hükümler kapsamında iki şekilde müsadere kararı verilebileceği ifade edilmiştir. Bunlardan ilki; esas dava ile birlikte elkonulan uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin veya suç ile alakalı diğer eşyaların müsaderesinin talep edilmesi halinde, esas yargılamayı yapan mahkeme müsadere hakkında da karar verecektir. Bir diğer hal ise; ayrıca müsadere davası açmanın gerekli olduğu hallerdir ve bu haller; esas dava ile birlikte müsadere talebi olmasına rağmen; mahkemenin müsadereye tabi eşyalar hakkında karar vermeyi sehven unutması, savcılık tarafından takipsizlik kararı verilmesine rağmen ortada müsadereye tabi bir eşya bulunmaması olarak ifade edilebilir. Bu durumların varlığı halinde esas davayı görmeye yetkili mahkeme müsadere davası hakkında da karar vermeye yetkili kılınmıştır. CMK'nın 257. maddesinin 1. fıkrasına göre müsadere kararı görevli mahkeme tarafından duruşmalı olarak verilir[208,241].

4.6.2.1.2. Kazanç Müsaderesi

Kazanç müsaderesi; suçun işlenmesi ile elde edile veya suçun konusunu oluşturan ya da suçun işlenmesi için sağlanan maddi menfaatler ile bunların değerlendirilmesi veya dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik kazançların mülkiyetinin devlete geçmesi olarak tanımlanmaktadır[255].

TCK'nın 55. maddesinde; *"(1) Suçun işlenmesi ile elde edilen veya suçun konusunu oluşturan ya da suçun işlenmesi için sağlanan maddi menfaatler ile bunların değerlendirilmesi veya dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik kazançların müsaderesine karar verilir. Bu fıkra hükmüne göre müsadere kararı verilebilmesi için maddi menfaatin suçun mağduruna iade edilememesi gerekir. (2) Müsadere konusu eşya veya maddi menfaatlere elkonulamadığı veya bunların merciine teslim edilmediği hallerde, bunların karşılığını oluşturan değerlerin müsaderesine hükmedilir. (3) Bu madde kapsamına giren eşyanın müsadere edilebilmesi için, eşyayı sonradan iktisap eden kişinin 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun iyiniyetin korunmasına ilişkin hükümlerinden yararlanamıyor olması gerekir."* hükmüne yer verilmiştir[171]. TCK'nın 55. maddesinin gerekçesinde ise; *"Maddede suç işlemek yoluyla kazanç elde edilmesini engelleyecek etkin bir yaptırım olarak kazanç müsaderesine ilişkin düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile güdülen temel amaç; suç işlemek yoluyla kazanç elde edilmesinin önüne geçilmesidir. Bu nedenle yeni hükümde kazanç müsaderesi kapsamlı bir biçimde düzenlenmiş ve suç işlemek suretiyle veya suç işlemek dolayısıyla elde edilen ekonomik kazançların müsaderesi olanaklı hale gelmiştir. Böylece; kazanç müsaderesi, "kara para aklama", uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti, dolandırıcılık, kaçakçılık, ihaleye fesat karıştırma gibi ekonomik çıkar elde etme amacıyla işlenen suçlara karşı etkin biçimde caydırıcılık özelliği olan bir yaptırım niteliğine kavuşturulmuştur. Bu hükmün uygulanmasında mağdurun ve iyi niyetli üçüncü kişilerin hakları korunacak, bunlara ait maddi değerler kazanç müsaderesine tabi tutulmayacaktır."* ifadelerine yer verilmiştir[173].

Kazanç müsaderesinin konusunun suçun işlenmesi ile elde edilen maddi çıkarlar, suçun konusunu oluşturan maddi çıkarlar, suçun işlenmesi için sağlanan maddi çıkarlar, sayılan maddi çıkarların değerlendirilmesi veya dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan maddi çıkarlar oluşturmaktadır[253]. Somut olmayan hak ve alacaklar, fikri haklar eşya sayılmamakta ve eşya müsaderesinin konusunu oluşturmamaktadırlar. Şartların varlığı halinde kazanç veya kaim değer müsaderesine konu olabilirler. Para da eşya sayılmadığından eşya müsaderesinin konusunu oluşturmamakla birlikte şartların varlığı halinde kazanç müsaderesinin konusunu oluşturabilecektir[182].

Kazanç müsaderesinden söz edebilmek için aranan şartlar;

- Kasıtlı bir suçun işlenmiş olması ya da teşebbüs aşamasında kalmış olması,
- İşlenen suç dolayısıyla maddi bir menfaat ya da ekonomik bir kazanç elde edilmiş olması,
- Elde edilen menfaat ya da kazancın mağdura iade edilememesi,
- Elde edilen menfaat veya kazancın; suçun işlenmesi ile veya suçun konusunu oluşturması dolayısıyla veya suçun işlenmesi için veya bunların değerlendirilmesi ve dönüştürülmesi suretiyle elde edilmiş olması,

şeklinde ifade edilebilir[274].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin satılması suretiyle elde edilen para ya da suça konu olan maddenin karşılığı olarak verilen herhangi bir değer gibi maddi çıkarlar suçun işlenmesi ile elde edilen maddi çıkarlara örnek olarak gösterilebilir[6,174].

Madde gerekçesinde de açıkça belirtildiği üzere uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu kapsamında yer alan hareketlerden birisini gerçekleştirmek suretiyle elde edilecek olan menfaatler ve bu suçlardan elde edilecek olan maddi kazançların başkaca değerlere dönüştürülmesi halinde bu değerler müsadere edilecektir[176]. Örneğin; çok fazla miktarda uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ele geçirildiği sırada failin de üzerinde yüksek meblağlarda paranın tespit edilmesi halinde uyuşturucu veya uyarıcı madde satışı ile elde edilen bu paranın da TCK'nın 55. maddesi kapsamında müsadere edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ancak; müsadere konusu ekonomik değerin harcama, imha, tüketme gibi hareketlerle müsaderesinin imkansız kılınması halinde ise bu değerin karşılığını oluşturan para tutarının müsaderesine karar verilecektir ki bu durum ise kaim değer müsaderesi olarak adlandırılmaktadır[267].

4.6.2.2. Tekerrür

Mükerrir tekrarlayan olarak ifade edilirken[249] işlediği suç dolayısıyla mahkumiyeti gerçekleştikten sonra belirli bir süre içerisinde tekrardan suç işleyen kişinin durumu ise tekerrür olarak ifade edilmektedir. 5237 Sayılı TCK'da tekerrür durumunda seçenekli cezalarda hapis cezasının uygulanmasını ve ayrıca infaz aşamasında özel infaz rejimi ile birlikte, infazdan sonra fail hakkında güvenlik tedbiri uygulanması sistemini kabul etmekte ve TCK'nın 58. maddesinde düzenlenmektedir[290]. Tekerrür hükümlerinin uygulanabilmesi bakımından; failin önceden işlemiş olduğu suça

ilişkin mahkumiyetinin kesinleşmiş olması yeterli olduğundan cezanın infaz edilmiş olması gerekmemektedir[251]. Ancak tekerrüre ilişkin sürelerin işlemeye başlaması bakımından ise; önceki mahkumiyetin infaz edilmiş olması aranmaktadır[256].

Tekerrürden söz etmek için;

- Önceden işlenen bir suç dolayısıyla kesinleşmiş mahkumiyet kararının olması,
- Önceden işlenen suç dolayısıyla kesinleşmiş olan mahkumiyet kararından sonra belirli bir süre içerisinde tekrardan yeni bir suçun işlenmiş olması gerekmektedir[249].

TCK'nın 58. maddesinin 2. fıkrasında;

"Tekerrür hükümlerinin, önceden işlenen suçtan dolayı;

a) Beş yıldan fazla süreyle hapis cezasına mahkûmiyet halinde, bu cezanın infaz edildiği tarihten itibaren beş yıl,

b) Beş yıl veya daha az süreli hapis ya da adlî para cezasına mahkûmiyet halinde, bu cezanın infaz edildiği tarihten itibaren üç yıl, geçtikten sonra işlenen suçlar dolayısıyla uygulanmayacağı" ifade edilmiştir[171].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti kapsamına giren herhangi bir suçu işlemiş olması dolayısıyla hakkında mahkumiyet kararı verilen sanık hakkında TCK'nın 58. maddesinde belirtilen şartların gerçekleşmesi halinde tekerrür hükümlerinin uygulanması gerekir. Tekerrür halinde hükmolunan ceza aynı maddenin 6. fıkrasında düzenlenen; *"Tekerrür halinde hükmolunan ceza, mükerrirlere özgü infaz rejimine göre çektirilir. Ayrıca, mükerrir hakkında cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbiri uygulanır."* hükmü gereği mükerrirlere özgü infaz rejimine göre çektirilecek olup, cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbiri uygulanacaktır. Bu hususların kararda açık bir biçimde gösterilmesi gerekmektedir[171,258].

Aynı maddenin 4. fıkrasının 2. cümlesinde ise; *"Kasten öldürme, kasten yaralama, yağma, dolandırıcılık, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti ile parada veya kıymetli damgada sahtecilik suçları hariç olmak üzere; yabancı ülke mahkemelerinden verilen hükümler tekerrüre esas olmaz."* hükmüne yer verilmiştir[171]. Kanunun söz konusu düzenlemesi yabancı mahkeme tarafından verilen hükümlerden tekerrüre esas alınacak olanları saymak suretiyle sınırlandırmış olup bunlardan birisi de TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti

suçudur. Dolayısıyla; yabancı ülke mahkemesince verilen ve kesinleşen TCK'nın 188. maddesindeki suçlara ilişkin hükümler tekerrüre esas alınacaktır[55,182].

TCK'nın 58. maddesinin 9. fıkrasında ise, *"Mükerrirlere özgü infaz rejiminin ve cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbirinin, itiyadi suçlu, suçu meslek edinen kişi veya örgüt mensubu suçlu hakkında da uygulanmasına hükmedilir.[171]"* düzenlemesine yer verildiğinden uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun suç işlemek için teşkil edilmiş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde söz konusu fıkranın açık hükmü gereği; suçun faili hakkında mükerrirlere özgü infaz rejiminin ve cezanın infazından sonra ise denetimli serbestlik tedbirinin uygulanması gerekmektedir[258].

5275 Sayılı Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un "Mükerrirlere ve bazı suç faillerine özgü infaz rejimi ve denetimli serbestlik tedbiri" başlıklı 108. maddesinin 9. fıkrasında; *"Birinci fıkradaki koşullu salıverme süreleri, 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 102 nci maddesinin ikinci fıkrasında tanımlanan cinsel saldırı suçundan, 103 üncü maddesinde tanımlanan çocukların cinsel istismarı suçundan, 104 üncü maddesinin ikinci ve üçüncü fıkrasında tanımlanan reşit olmayanla cinsel ilişki suçundan, 188 inci maddesinde tanımlanan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan dolayı hapis cezasına mahkûm olanlar hakkında da uygulanır."* hükmüne yer verildikten sonra anılan hükme 14 Nisan 2020 tarihinde ekleme yapılmıştır. Bu eklemede ise; *"Ancak, süreli hapis cezaları bakımından koşullu salıverilme oranı, dörtte üç olarak uygulanır. 188 inci madde hariç olmak üzere bu suçlardan dolayı hapis cezasına mahkûm olanlar hakkında, cezanın infazı sırasında ve koşullu salıverildikleri takdirde denetim süresi içinde, aşağıdaki tedavi veya yükümlülüklerden bir veya birkaçına infaz hâkimi tarafından karar verilir."* hükmüne yer verilerek uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bu kapsam dışında bırakılmıştır[369].

4.6.2.3. Tüzel Kişiler Hakkında Güvenlik Tedbiri Uygulanması

TCK'nın 20. maddesinde; *"Ceza sorumluluğunun şahsi olduğu, kimsenin başkasının fiilinden dolayı sorumlu tutulamayacağı ve tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımı uygulanamayacağı, ancak; tüzel kişiler hakkında suç dolayısıyla kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımların uygulanabileceği"*

düzenlenmiştir[171]. TCK'nın 189. maddesinin gerekçesinde ise; *"Madde metninde, uyuşturucu veya uyarıcı madde imali ve ticareti suçlarının bir tüzel kişi faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, ilgili tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirine hükmolunacağı düzenlenmiştir."* ifadesine yer verilmiştir[173]. Anılan madde metninde de açıkça ifade edildiği üzere; tüzel kişiler bakımından güvenlik tedbirinin uygulanabilmesi için; uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarının tüzel kişilerin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi gerekmektedir. Aksi halde; maddede açıklanan güvenlik tedbirlerine hükmolunamayacaktır[177]. Bu durum TCK'nın 60. maddesinin gerekçesinde; *"Anayasamızda da güvence altına alınan ceza sorumluluğunun şahsiliği kuralının gereği olarak sadece gerçek kişiler hakkında ceza yaptırımına hükmedilebileceği; ancak bu ilkenin, işlenen suç dolayısıyla özel hukuk tüzel kişileri hakkında güvenlik tedbiri niteliğinde yaptırımlara hükmedilmesine engel teşkil etmeyeceği"* ifadesine yer verilmek suretiyle düzenlenmiştir[173].

Tüzel kişiler hakkında uygulanacak güvenlik tedbirleri ve uygulama şartları ise; TCK'nın 60. maddesinde gösterilmiştir. TCK'nın 60. maddesinin 1. fıkrasında güvenlik tedbiri olarak; tüzel kişiler hakkında faaliyet izninin iptaline; 2. fıkrasında ise; özel hukuk tüzel kişisi yararına işlenen suçlarda müsadere hükümlerinin uygulanmasına karar verileceği ifade edilmiştir[250]. Tüzel kişilerin faaliyet izninin iptal edilebilmesi için gereken koşullara TCK'nın 60. maddesinin gerekçesinde yer verilmiştir. Anılan maddenin gerekçesinde bu koşullardan ilkinin; özel hukuk tüzel kişisine, belirli bir faaliyette bulunabilmesine ilişkin bir kamu kurumunca verilen bir iznin varlığı olduğu belirtilmiştir. İkinci koşul ise, bu iznin sağladığı yetkinin kötüye kullanılması suretiyle tüzel kişi yararına kasıtlı bir suç işlenilmesi olarak belirtilmiştir. İşlenen suçun; tüzel kişi yararına işlenmiş herhangi bir suç olmadığı ve işlenen suçla, verilen iznin kullanılması arasında nedensellik bağının bulunması gerektiği madde gerekçesinde belirtilen dikkat edilmesi gereken bir husustur. Ayrıca, özel hukuk tüzel kişisinin organ veya temsilcilerinin bu suçun işlenmesine iştirak etmeleri gerekir. İlaç üretmek için izin alınmış olan bir laboratuvarda uyuşturucu veya uyarıcı madde üretimi yapılması durumunda güvenlik tedbiri olarak iznin iptali güvenlik tedbirinin uygulanacağı örnek olarak gösterilmiştir. TCK'nın 60. maddesinin gerekçesinde de vurgulandığı üzere özel hukuk tüzel kişileri bakımından uygulanacak bir diğer güvenlik tedbiri ise müsaderedir. Madde gerekçesinde; *"Tüzel kişi yararına işlendiği belirlenen suç bakımından,*

müsadere hükümlerindeki koşullar da gerçekleşmiş ise, o suçla bağlantılı olan eşya ve maddi çıkarların müsaderesine hükmedileceği ve bu hâlde iyi niyetli üçüncü kişilerin haklarının ise korunacağı" ifade edilmiştir[173-174]. Müsadereye ilişkin hükümler ise, TCK'nın 54. maddesinde eşya müsaderesi, TCK'nın 55. Maddesinde ise kazanç müsaderesi olacak şekilde düzenlenmiştir[171]. TCK'nın 60. maddesinin 3. fıkrasında ise; *"1. ve 2. fıkrada düzenlenen iznin iptali ve müsadere güvenlik tedbirlerinin uygulanmasının işlenen fiile nazaran daha ağır sonuçlar ortaya çıkarabileceği durumlarda, hakimin bu tedbirlere hükmetmeyebileceği"* düzenleme altına alınmıştır[171,181]. Maddenin 4. fıkrasında söz konusu madde hükümlerinin kanunun ayrıca belirtildiği hallerde uygulanacağı hükme bağlanmıştır[27]. Dolayısıyla TCK'nın 60. maddesinin uygulanabilmesi için kanunda ayrıca bir belirtme olması gerektiği açıktır. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından TCK'nın 189. maddesinde söz konusu suçta tüzel kişiler bakımından güvenlik tedbiri uygulanacağı ayrıca belirtilmiş olduğundan mevcut düzenlemeler TCK'nın 60. maddesinin 4. fıkrası ile uyumludur. Dolayısıyla da özel hukuk tüzel kişileri bakımından TCK'nın 60. maddesinin uygulanması bakımından herhangi bir engel söz konusu değildir.

Kasten işlenebilen bir suç olan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun, bir kamu kurumu tarafından verilen izne dayalı olarak faaliyette bulunan bir özel hukuk tüzel kişisinin, organ veya temsilcisi tarafından tüzel kişinin yararına olacak şekilde ve verilen iznin kötüye kullanılması biçiminde kasten işlenmesi ve işlenen bu suç dolayısıyla tüzel kişinin organ veya temsilcisinin mahkum olması halinde tüzel kişiye yetkili kamu kurumu tarafından verilen iznin iptaline hükmedilebilecektir. TCK'nın 60. maddesinin 1. fıkrasında da belirtildiği üzere tüzel kişinin organ veya temsilcisinin taksirle işlemiş olduğu suç dolayısıyla iznin iptali söz konusu olmayacaktır[27,174].

Dolayısıyla; TCK ve T.C Anayasasının söz konusu hükümleri gereği, bir suçun failinin ancak gerçek kişiler olabileceğinden hareketle; uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun tüzel kişilerin yararına olmak üzere, tüzel kişilerin organlarında çalışan ya da temsilcisi olan gerçek kişiler tarafından işlenmesi durumunda, suçu işleyen gerçek kişi fail olarak kabul edilip cezalandırılırken, tüzel kişilerin ise, bir suç dolayısıyla fail olarak sorumlu tutulup cezalandırılmaları mümkün değildir. Tüzel kişiler TCK'da öngörülen iznin iptali, eşyanın müsaderesi, kazanç müsaderesi güvenlik

tedbirlerinin muhatabı olabilirler. Tüzel kişinin organları ya da temsilcisi tarafından işlenen bir suç dolayısıyla tüzel kişinin de ilgili fiilden sorumlu olarak tutulup ceza yaptırımına maruz kalması gibi aksi bir durum; başkasının fiilinden sorumluluk olarak nitelendirilecek olup TCK'nın ve T.C. Anayasasının söz konusu hükümlerine aykırılık teşkil edecektir[370].

4.6.2.4. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İhracı Fiilinin Diğer Ülke Açısından İthal Olarak Nitelendirilmesi Dolayısıyla Yabancı Ülkelerde Hükmolunan Cezanın İnfaz Edilen Kısmının Türkiye'de İhraç Dolayısıyla Yapılacak Yargılama Sonucunda Hükmolunan Cezadan Mahsup Edilmesi

TCK'nın 188. maddesinin 2. fıkrasında; *"Uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı fiilinin diğer ülke açısından ithal olarak nitelendirilmesi dolayısıyla bu ülkede yapılan yargılama sonucunda hükmolunan cezanın infaz edilen kısmı, Türkiye'de uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı dolayısıyla yapılacak yargılama sonucunda hükmolunan cezadan mahsup edilir."* hükmüne yer verilmiştir[171]. Söz konusu hükmün gerekçesi ise; *"İkinci fıkrada, uyuşturucu veya uyarıcı madde suçlarıyla ilgili olarak bir milletlerarası ceza hukuku kuralına yer verilmiştir. Buna göre; uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı fiilinin diğer ülke açısından ithal olarak nitelendirilmesi dolayısıyla bu ülkede yapılan yargılama sonucunda hükmolunan cezanın infaz edilen kısmı, Türkiye'de uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı dolayısıyla yapılacak yargılama sonucunda hükmolunan cezadan mahsup edilecektir. Türkiye'den yapılan uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı, karşı ülke açısından ithal oluşturmaktadır. Bu ülkede uyuşturucu veya uyarıcı madde ithali nedeniyle yargılama yapılması veya bir cezaya mahkum olunması, Türkiye'de uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı dolayısıyla yargılama yapılmasına engel teşkil etmemektedir. Böylece, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal veya ticareti suçlarıyla ilgili olarak non bis in idem kuralına milletlerarası sahada geçerlilik tanınmamıştır. Ancak, Türkiye'de yapılan uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı karşı ülke açısından ithal oluşturduğu için, bu ülkede yapılan yargılama sonucunda mahkum olunan hapis cezasının kurumda infaz edilen kısmının, Türkiye'de uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı dolayısıyla yapılan yargılama sonucuna mahkum olunan hapis cezasından mahsup edilmesi gerekmektedir."* olarak ifade edilmiştir[173].

Türkiye'nin de taraf olduğu Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesinin 36. maddesinin 2. fıkrasının a bendinin i alt başlığında; *"1. fıkrada sayılan yasak fiillerin her biri, değişik memleketlerde ikaz edilmeleri halinde, ayrı bir suç addedilecektir".* hükmüne yer verilmiştir. Anılan fıkrada bahsedilen, 1. fıkrada sayılan ifadesinden; *"Uyuşturucu maddelerin işbu sözleşme hükümlerine uygun olmayan bir şekilde yapılacak ekim ve istihsali, imali, hazırlanması, elde bulundurulması, arzı, satışa arzı, dağılımının, satın alınması, satışı, her hangi nakli, ithal ve ihracı gibi fiiller"* anlaşılmalıdır[187]. Dolayısıyla Sözleşmenin açık ifadesi gereği; söz konusu hükümlerde yer verilen fillerin farklı ülkelerde işlenmeleri durumunda bu fiillerin gerçekleştirildikleri ülkelerde ayrı birer suç olarak kabul edilmeleri gerekmekteydi. Ancak; Avrupa ülkeleri bu türden bir ihtimalin varlığı halinde; kesintisiz veya zincirleme suç görüşünden hareketle tek bir suç işlenmiş olduğunu kabul ederek, uyuşturucu suçlarından mahkum edilen Türk vatandaşlarını non bis in idem kuralına aykırı olarak tekrar yargılanacakları düşüncesiyle Türkiye'ye iade etmemekteydi. Ayrıca; suçu işleyen fail hükümlü olup naklini istese dahi bahsedilen gerekçe ile nakledilmemekteydi. Çünkü Türkiye taraf olduğu bu sözleşme kapsamında hareket ederek Türkiye'den ihraç ettiği suça konu olan maddeyi yurt dışında satarken veya naklederken yakalanan faili, fail o ülkede yakalanıp cezalandırılmış olsa bile tekrar yargılamakta ve cezalandırmaktaydı. TCK'nın 188. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen hüküm sayesinde; Türkiye'den uyuşturucu veya uyarıcı madde ihraç eden failin hareketinin bir başka ülke bakımından ithal olarak değerlendirilmesi durumunda fail hak ettiği kadar ceza alacak olup, çifte cezalandırılmış olmayacaktır[277].

Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesinin 53. maddesinin 3. fıkrasında; *"Ülkesinde eylem işlenen yahut kendi kanununa göre işlendiğini kabul eden Devlet de, kendisi kovuşturma istemiş olmadıkça, «ne bis in idem» sonucunu kabule mecbur değildir.",* Aynı Sözleşmenin 54. maddesinde ise; *"Sözleşen diğer bir Devlette aynı eylemden yargılanan kişi aleyhine yeni bir kovuşturma yapıldığında, eski hükmün yerine getirilmesi dolayısı ile hürriyetten yoksun tutma süresi, yeniden hükmolunacak müeyyideden mahsup edilecektir."* hükümlerine yer verilmiştir[371]. Söz konusu sözleşme kendi içinde, non (ne) bis in idem kuralının (aynı fiilden iki kere yargılama veya iki kere cezalandırma yasağının) istisnasını kabul etmektedir. Anılan hükme göre; yabancı ülkede ithalden dolayı beraat kararı

verildiğinde Türkiye'de failin ihraçtan dolayı yeniden yargılanması veya yabancı ülkedeki mahkûmiyete rağmen Türkiye'de beraat kararı verilmesi mümkündür denilebilir. Y. 10. CD. 04.03.2004 Tarih ve 2003/4881E. 2004/4251K. Sayılı İlamında konuya ilişkin olmak üzere, "*Temyize konu davanın, sanıkların Türkiye'de işledikleri iddia olunan uyuşturucu madde ihraç etmek, İngiltere mahkemesi tarafından yapılan yargılamanın sonucunda sanıklar hakkında verilen beraate ilişkin hükümlerinin ise aynı uyuşturucu madde olmakla birlikte İngiltere'de işlenen uyuşturucu madde ithal etmek ve bulundurmak hareketine dayanması nedeniyle aynı fiilden dolayı iki kez yargılamadan söz edilemeyeceğine, İnsan Hakları ve Temel Hürriyetleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi'ne ek 7 Numaralı Protokol'ün 4/1. maddesi, BM Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 14/7. maddesi ve Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesinin 9. maddesi hükümlerinin bu durumda Türkiye'de yeniden ayrgılama yapılmasını engelleyici nitelikte bulunmamasına*[172]*"* şeklinde karar vermiştir. Tek Sözleşmesinin 36. maddesinde da suça konu olan maddelerin alım, satım, imali gibi fiillerin farklı ülkelerde gerçekleşmesi halinde bu fiillerin ayrı bir suç olarak kabul edilmeleri gerektiği belirtilmiştir. Doktrindeki bir yazara göre, bu sorun, ceza hukuku ve ceza muhakemesi hukuku ayrımı yapılarak çözümlenmelidir. Ceza hukuku açısından, aynı uyuşturucu maddenin birden fazla devletten geçirilmesi ile suçun her bir devlette işlendiği kabul edilmelidir. Ancak bu fiil, ceza muhakemesi hukuku açısından tek bir fiildir ve aynı fiildir. Bu nedenle "non (ne) bis in idem" kuralının gerektirdiği yasak çerçevesinde ikinci bir defa daha cezalandırılamaz[198,277].

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı suçu Türkiye'de işlenen bir suç olduğundan TCK'nın 8. maddesinde düzenlenen; *"Türkiye'de işlenen suçlar hakkında Türk kanunları uygulanır. Fiilin kısmen veya tamamen Türkiye'de işlenmesi veya neticenin Türkiye'de gerçekleşmesi halinde suç, Türkiye'de işlenmiş sayılır."* ifadesine göre Türk Kanunları uygulanacak ve Türk kanunlarına uygun bir yargılama yapılacaktır. Ancak; fail tarafından gerçekleştirilen aynı fiil, maddenin götürüldüğü diğer ülke bakımından ise uyuşturucu veya uyarıcı madde ithali anlamına gelecektir. Dolayısıyla; söz konusu maddenin ithal edildiği ülkenin de yargılama hakkı söz konusu olacağından, failin böyle bir suçtan dolayı bir başka ülkede yargılanıp mahkum olması halinde, uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ithal edildiği ülkede cezanın infaz edilen kısmı, Türkiye'de yargılanıp

mahkum olduğu ihraç suçuna ilişkin cezadan mahsup edilecektir[56]. Söz konusu fıkra bakımından dikkat edilmesi gereken husus ise; failin başka bir ülkede uyuşturucu veya uyarıcı madde ithal etmek suçundan yargılanmasının veya yargılanarak bir cezaya mahkum edilmiş olasının Türkiye'de uyuşturucu veya uyarıcı madde ihraç etmek suçundan yargılanmasına bir engel teşkil etmeyeceği[264] ve yurtdışında yapılan infazın, Türkiye'de faile verilecek olan cezadan mahsup edilmesidir. Failin yurtdışında kaldığı süre, Türkiye'de şartlı tahliye süresi bakımından dikkate alınmayacaktır[271]. Türkiye'den uyuşturucu veya uyarıcı madde ihraç eden failin bir başka ülkede suça konu olan maddenin ithali dolayısıyla yargılanıp beraat etmesi durumu da failin Türkiye'de ihraç suçundan dolayı yargılanması bakımından herhangi bir engel teşkil etmemektedir[264]. Mahkeme uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ihracına ilişkin Türkiye'de yargılama yapılırken; yabancı ülkede ilgili fail bakımından yapılan yargılamaya ilişkin tüm belgeleri ve infaz evraklarını talep etmelidir[177].

Anılan hükmün uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarıyla uluslararası mücadele kapsamında işlenen suçun cezasız kalmaması ve suçun işlenmesiyle bozulan toplum düzeninin yeniden tesis edilmesi ve non bis in idem ilkesinin ağır bir biçimde ihlal edilmemesi amacıyla getirildiği ifade edilmiştir[52]. Söz konusu düzenleme dolayısıyla fail, hak ettiği/ alması gereken cezadan daha fazla ceza almayacağı gibi çifte ceza da almayacağı ve failin aynı fiilinden dolayı farklı ülkeler tarafından tekrar tekrar ve birbirlerinden bağımsız olarak cezalandırılmasının engellenmek istendiğinden dolayı, suçu işleyen failin tek bir fiilinden dolayı tek bir kez cezalandırılacağı ifade edilmiştir[198]. Bir başka yazar mahsup ile suçu işleyen failin aynı fiilinden dolayı iki farklı ülkede yapılacak yargılamalarda verilecek cezanın tümünün infazının engellenmek suretiyle ceza adaleti sağlanmak istendiğini belirtmiştir[51].

TCK'nın 188. maddesinin 2. fıkrasında yer alan bu düzenlemeye ilişkin bir başka görüş ise kanun koyucunun anılan fıkra bakımından bir cezadan mahsup sonucunu yaratmasının, suç ve ceza politikası bakımından bir tercih olduğunu; kanun koyucunun bu tarz bir mahsubu öngörmemiş olsa dahi, ceza hukuku ilkelerini zedeleyen herhangi bir durum oluşmayacağını ve suçu işleyen failin fiilindeki karşılıklılığın (ihraç-ithal) mahsup sonucunu doğurduğu belirtmektedir. Bu görüşe göre ikinci fıkra gerekçesinde; *"Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarıyla ilgili olarak non bis in idem kuralına milletlerarası sahada geçerlilik tanınmamış olması"* şeklinde

ifade edilen düşünce doğru değildir. Bu görüş kapsamında; non bis in idem olarak ifade edilen kural, aynı suç failinin aynı fiilinden ötürü birden fazla kez yargılanmasını ve cezalandırılmasını önleyen bir kavramdır ki ikinci fıkradaki durum farklıdır. İkinci fıkra kapsamında aynı suç failinin iki ayrı fiili söz konusudur. Bu fiillerden birisi bir ülkeden bir başka ülkeye uyuşturucu veya uyarıcı madde ihraç etmek iken; bir diğeri ise suça konu olan maddeyi bir başka ülkeye ithal etmektir. İki ülkenin bu filleri cezalandıran normları da farklıdır. Çünkü olayın temel niteliği esas alınarak bir ülkede ihraç olarak nitelendirilen fiil diğer ülkede ithal olarak nitelendirilmektedir ve cezalandırılmaktadır. Bahsi geçen nedenlerden ötürü ise; konunun non bis in idem kuralı ile ilgisi bulunmadığı belirtilmiştir[265].

Türkiye'den uyuşturucu veya uyarıcı madde ihraç eden ve yaptığı eylem maddeyi götürdüğü ülke bakımından uyuşturucu veya uyarıcı madde ithali sayılan failin, Türkiye'de yapılan yargılama sonucunda aldığı cezanın maddeyi ithal ettiği ülkede aldığı ve infaz edilen cezadan fazla olması durumunda mahsup söz konusu olacaktır. Aksi durumda; mahsup imkanı yoktur[177].

Mahsuptan bahsetmek için; gereken; failin yurtdışında almış olduğu cezanın infaz edilmiş olmasına ilişkin "infaz edilme" kavramının dar anlaşılmaması gerektiği ve dolayısıyla da diğer ülkede tutuklulukta veya gözaltında geçirilen sürelerin de; TCK'nın 16. maddesinde yer alan; "*Nerede işlenmiş olursa olsun bir suçtan dolayı, yabancı ülkede gözaltında, gözlem altında, tutuklulukta veya hükümlülükte geçen süre, aynı suçtan dolayı Türkiye'de verilecek cezadan mahsup edilir."* düzenlemesi gereği Türkiye'de hükmolunacak cezadan mahsup edilmesi gerektiği belirtilmiştir[172].

Fail tarafından çekilecek cezanın indirilmesinin cezayı azaltan bir neden olarak anlaşılmaması gerekmektedir. Çünkü söz konusu düzenleme ile yapılan failin aynı fiilinden dolayı başka bir ülkede verilen ve fiilen çektirilen hürriyeti bağlayıcı cezanın Türkiye'de verilecek olan hürriyeti bağlayıcı cezadan indirilmesi yoluna gitmektir. Söz konusu suçu işleyecek faile verilecek olan cezadan mahsup TCK'nın 61. maddesi kapsamında belirlenecek olan sonuç ceza üzerinden TCK'nın 63. maddesi gözetilerek yapılacaktır[186].

Fail tarafından gerçekleştirilen uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Türkiye'den ihracı olarak kabul edilen fiilin, bir başka ülke bakımından ithal olarak değerlendirilmemesi durumunda yani gerçekleştirilen eylemin maddenin götürüldüğü

ülke bakımından ithal dışındaki bir uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti suçu sayılması halinde söz konusu fıkranın uygulanamayacağı ifade edilmiştir[172]. Bir diğer ifadeyle, fail tarafından gerçekleştirilen ihraç suçunun, maddenin götürüldüğü ülke bakımından ithal olarak değil de nakil olarak değerlendirilmesi ihtimalinde yabancı ülkede uyuşturucu madde nakli suçundan dolayı yapılan yargılama sonucunda verilen cezanın infaz edilen kısmının Türkiye'de yapılacak olan uyuşturucu veya uyarıcı madde ihracı dolayısıyla verilecek olan cezadan mahsubu mümkün değildir[267]. Bir başka yazar ise Türkiye'den uyuşturucu veya uyarıcı madde ihraç eden failin fiilinin, suça konu olan maddenin götürüldüğü ülkenin ceza kanunlarında ithal olarak yer almasa da, bu türden bir eylemin kanunda bir karşılığının olması durumunda söz konusu suç bakımından yargılanan, cezalandırılan fail bakımından cezanın infaz edilen kısmının Türkiye'de ihraç dolayısıyla yapılacak olan yargılama sonucu verilecek cezadan mahsup edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu yazar tarafından ihraç edilen maddeye ilişkin suçun maddenin götürüldüğü ülkede sırf ithal olarak adlandırılmaması ve fakat ithal suçunun karşılığı olarak bir başka ifade ile adlandırılmasının mahsuba engel olmadığını ifade edilmektedir[174].

Türk vatandaşı olan failin, suça konu olan maddeyi Türkiye'den değil de başka bir ülkeden ihraç etmesi ve diğer ülkede suça konu olan madde nedeniyle yakalanması ve yargılanarak cezaya mahkum edilmesi halinde fail ayrıca Türkiye'de yargılanmayacaktır. Ancak fail söz konusu suç dolayısıyla yabancı ülkede hiç yargılanmadıysa; TCK'nın 13. maddesinin 1. fıkrasında saymak suretiyle belirtilen suçların; *"Vatandaş veya yabancı tarafından, yabancı ülkede işlenmesi halinde, Türk kanunları uygulanır."* hükmü kapsamında Türkiye'de yargılanacaktır. Söz konusu maddenin 1. fıkrasında sayılan suçlardan birisi de uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188) suçu olduğundan bu suç dolayısıyla Türk vatandaşının yabancı ülkede yargılanmaması durumunda TCK'nın 13. maddesinin 1. fıkrasının *"e"* bendi gereği fail Türkiye'de yargılanacaktır[267].

Anılan suçu işleyen fail hakkında yabancı ülkede kırbaç cezası, el kesme cezası gibi verilen cezanın, Türkiye'de infazının mümkün olmadığı hallerde ise Türkiye'de yapılacak yargılamada ihraç suçundan hüküm verilirken TCK'nın 188. maddesinin 2. fıkrasının uygulamasına yer olmadığına karar verilmelidir[177]. Bir başka yazar ise madde metninde bu konuya ilişkin herhangi bir düzenleme olmadığından dolayı; yabancı

ülkede infaz edilen cezanın, hukuk sistemimizde var olan ve yabancı ülkede infaz olunan cezaya en yakın cezadan mahsup edilmesi yoluna gidilebileceğini ifade etmektedir[51].

Diğer taraftan, doktrinde uyuşturucu veya uyarıcı maddenin Türkiye'den ihracının başka bir ülke bakımından ithal olarak kabul edilmesi ve o ülkede yapılan yargılama sonucunda verilen ve infaz edilen cezanın Türkiye'de yapılan yargılama sonucunda verilecek cezadan mahsup edilmesi durumunun, uyuşturucu veya uyarıcı madde ithali fiilin diğer ülke açısından ihraç olarak nitelendirilmesi halinde yurtdışında ihraç dolayısıyla yapılan yargılama sonucunda verilen ve infaz edilen cezanın Türkiye'de ithalden dolayı yapılacak olan yargılama sonucunda verilecek cezadan mahsup edilmemesi durumu bakımından ihraç fiili ile alakalı olarak ithale göre Anayasanın eşitlik ilkesine aykırı bir durum yarattığı ifade edilmektedir[172,174].

4.7. Zamanaşımı

Devletin işlenen suçun üzerinden belirli bir süre geçmesi durumunda davaya devam etmemeyi ya da cezalandırmaktan vazgeçmeyi önceden kabul etmesi zamanaşımı olarak ifade edilmektedir[255]. Dolayısıyla; zamanaşımı; suçun kovuşturulmasını, cezanın çektirilmesini engellemektedir. TCK'da zamanaşımı davayı ve cezayı düşüren bir neden olarak kabul edilerek re'sen uygulanmaktadır[250]. Suçun işlenip bittiği andan itibaren kanun tarafından belirlenen sürelerin geçmesi halinde davanın açılamamasını ya da dava açıldıktan sonra da davaya devam edilememesini ifade eden durum dava zamanaşımı olarak ifade edilmektedir. TCK'nın 66. maddesinde her suçun kanunda yaptırım olarak gösterilen cezasına göre dava zamanaşımı süreleri düzenlenmiş olmakla birlikte dava zamanaşımına konu olmayacak suçlar; yurt dışında işlenmiş olmak kaydıyla TCK'nın 66. maddesinin 7. fıkrasında yer alan suçlar ve yurtdışında veya yurt içinde işlenip işlenmediğine bakılmaksızın TCK'nın 76., 77., 78. ve 94. maddesinde düzenlenen suçlardır[262]. Dolayısıyla çalışma konusunu oluşturan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçları dava zamanaşımının mümkün olmadığı suçlar arasında sayılmadığından bu suçlar bakımından dava zamanaşımı süreleri uygulanacaktır.

Kesinleşmiş ve infaz edilebilir bir ceza mahkumiyetinin belirli bir süre geçmesi ile birlikte infaz edilememesi ceza zamanaşımı olarak ifade edilmekle birlikte ceza

zamanaşımı ile birlikte hüküm değil, devletin işlenen suç neticesinde öngörülen cezayı yerine getirme hakkı düşmektedir. Ceza zamanaşımı TCK'nın 68. maddesinde ve devamında düzenlenmiştir. Aynı maddenin 3. fıkrasında ifade edilen yurt dışında işlenen suçlar bakımından ve TCK'nın 94. maddesinde düzenlenen işkence suçu bakımından ceza zamanaşımı işlemeyecektir[260]. Dolayısıyla; çalışma konusunu oluşturan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçları dava zamanaşımının mümkün olmadığı suçlar arasında sayılmadığından bu suçlar bakımından dava zamanaşımı süreleri uygulanacaktır.

4.7.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunda Dava Zamanaşımı

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu bakımından dava zamanaşının hesaplanmasında TCK'nın 66. maddesi dikkate alınacaktır. TCK'nın 66. maddesinin 1. fıkrasında;

"(1) Kanunda başka türlü yazılmış olan haller dışında kamu davası;

a) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda otuz yıl,

b) Müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda yirmibeş yıl,

c) Yirmi yıldan aşağı olmamak üzere hapis cezasını gerektiren suçlarda yirmi yıl,

d) Beş yıldan fazla ve yirmi yıldan az hapis cezasını gerektiren suçlarda onbeş yıl,

e) Beş yıldan fazla olmamak üzere hapis veya adlî para cezasını gerektiren suçlarda sekiz yıl,

geçmesiyle düşer." hükme bağlanmıştır. Aynı maddenin 4. fıkrasında ise; *"Yukarıdaki fıkralarda yer alan sürelerin belirlenmesinde suçun kanunda yer alan cezasının yukarı sınırı göz önünde bulundurulur; seçimlik cezaları gerektiren suçlarda zamanaşımı bakımından hapis cezası esas alınır."* hükmüne yer verilmiştir[171].

TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen suçlar bakımından yirmi yıldan otuz yıla kadar hapis cezası öngörüldüğünden TCK'nın 188. maddesinin 1.

fıkrası ve TCK'nın 66. maddesinin 1. fıkrasının c bendi birlikte değerlendirildiğinde suçun basit/temel hali için belirlenen dava zamanaşımı yirmi yıldır[27,179,181].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen suçlar bakımından on yıldan az olmamak üzere hapis cezası öngörülmüş ve fakat söz konusu suç bakımından cezanın üst sınırı belirtilmemiştir. TCK'nın 49. maddesinin 1. fıkrasında yer alan; *"Süreli hapis cezası, kanunda aksi belirtilmeyen hallerde bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamaz."* hükmü gereği TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamındaki suça ilişkin hapis cezasının üst sınırı yirmi yıldır. 3. fıkranın 2. cümlesinde ise uyuşturucu veya uyarıcı madde verilen veya satılan kişinin çocuk olması hâlinde, veren veya satan kişiye verilecek hapis cezası on beş yıldan az olamayacağı hükme bağlanmış olup söz konusu düzenleme bakımından da cezanın üst sınırı TCK'nın 49. maddesindeki hüküm gereği yirmi yıldır. Dolayısıyla 3. fıkradaki suç bakımından da TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası ve TCK'nın 66. maddesinin 1. fıkrasının c bendi birlikte değerlendirildiğinde suçun basit/temel hali için belirlenen dava zamanaşımı yirmi yıldır[27,171,179,181].

TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrasında düzenlenen suç bakımından ise; söz konusu maddenin 1. ve 3. fıkralarına atıf yapıldığından 1. ve 3. fıkralar bakımından yapılan açıklamalar nitelikli haller de dikkate alınarak 6. fıkra bakımından geçerli olacaktır[2,179,259].

TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrasında düzenlenen suçlar bakımından sekiz yıldan az olmamak üzere hapis cezası öngörülmüş ve fakat söz konusu suç bakımından cezanın üst sınırı belirtilmemiştir. Üst sınır TCK'nın 49. maddesi kapsamında yine yirmi yıl olarak belirlenecektir. 7. fıkradaki suç bakımından da TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrası ile TCK'nın 66. maddesinin 1. fıkrasının c bendi birlikte değerlendirildiğinde dava zamanaşımı süresi yirmi yıldır[27,171,181].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun daha ağır cezayı gerektiren nitelikli hallerine ilişkin dava zamanaşımının belirlenmesinde ise; aynı maddenin 3. fıkrasında; *"Dava zamanaşımı süresinin belirlenmesinde dosyadaki mevcut deliller itibarıyla suçun daha ağır cezayı gerektiren nitelikli halleri de göz önünde bulundurulur."* hükmü göz önünde bulundurulacaktır[172,179,259]. Örneğin; TCK'nın 188. maddesinin 1. veya 3. fıkrasındaki suçlara ilişkin daha ağır cezayı gerektiren nitelikli halin gerçekleşmesi durumunda ceza yarı oranında artacağından 1. madde bakımından yirmi beş- otuz beş yıl hapis cezası, 3. madde bakımından ise on beş- yirmi beş yıl hapis

cezasından bahsedilecek olup ilgili nitelikli hallerin varlığı durumunda da dava zamanaşımı TCK'nın 66. maddesinin 1. fıkrasının c bendi gereği yirmi yıl olacaktır. TCK'nın 188. maddesinin 1. , 3., ve 7. fıkralarında düzenlenen suçların daha ağır cezayı gerektiren nitelikli halleri bakımından dava zaman aşımı süresi TCK'nın 66. maddesinin 1. fıkrasının c bendi gereği yirmi yıldır[27,257].

4.7.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunda Ceza Zamanaşımı

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarında ceza zamanaşımı sürelerinin hesaplanmasında TCK'nın 188. maddesinde yaptırıma bağlanan suçların alt ve üst sınırı arasında, yine TCK'nın 61. maddesi dikkate alınarak hakim tarafından hükmedilen somut cezanın miktarına bakmak gerekmektedir. Ceza zamanaşımına ilişkin süreler; hakim tarafından verilen hükmün kesinleşmesinden veya cezanın infazının bir şekilde kesintiye uğramasından itibaren işlemeye başlayacaktır. Hükmün kesinleşmesi veya infazın kesintiye uğramasından sonra verilen somut cezanın miktarına göre; TCK'nın 68. maddesinde belirtilen sürelerin dolması ile ceza zamanaşımı dolmuş kabul edilecektir[27].

4.8. Soruşturma ve Kovuşturma Usulü

TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçları takibi şikayete bağlı suçlardan olmadığından[52] bu suçlardan dolayı soruşturma ve kovuşturma genel hükümlere göre Cumhuriyet Başsavcılığınca re'sen yapılır[259,263].

TCK'nın 13. maddesinin 1. fıkrasının e bendinde saymak suretiyle belirtilen suçlardan birisi de uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti suçudur. Söz konusu maddede; *"Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun, vatandaş veya yabancı tarafından yabancı ülkede işlenmesi halinde suçun failleri hakkında Türk Kanunlarının uygulanacağı"* hükme bağlanmıştır. Aynı maddenin 2. fıkrasında ise; *"İkinci Kitap, Dördüncü Kısım altındaki Üçüncü, Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerde yer alanlar hariç; birinci fıkra kapsamına giren suçlardan dolayı Türkiye'de yargılama yapılması, Adalet Bakanının talebine bağlıdır."* hükmüne yer verilmiş olup söz konusu fıkrada hariç olarak belirtilen grupta uyuşturucu veya uyarıcı

madde imal ve ticareti suçu yer almadığından bu suçu yabancı ülkede işleyen failler vatandaş ya da yabancı olsun Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye'de takip edilebileceklerdir. Aynı maddenin 3. fıkrasında ise; "*Birinci fıkranın (a) ve (b) bentlerinde yazılı suçlar dolayısıyla yabancı bir ülkede mahkûmiyet veya beraat kararı verilmiş olsa bile, Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye'de yargılama yapılır."* hükmüne yer verilmiştir. Ancak; uyuşturucu veya uyarıcı maddenin imal ve ticareti suçu a ve b bentlerinde belirtilen suçlar arasında yer almadığından dolayı bu suç bakımından yabancı ülkede hüküm verilmiş olması, Türkiye'de yeniden yargılama yapılmasını engelleyecektir[171,198].

4.8.1. Görevli Mahkeme

5235 Sayılı Adlî Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev Ve Yetkileri Hakkında Kanunun 12. maddesinde; "*Kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, TCK'dayer alan yağma (m. 148), irtikâp (m. 250/1 ve 2), resmî belgede sahtecilik (m. 204/2), nitelikli dolandırıcılık (m. 158), hileli iflâs (m. 161) suçları, TCK'nın İkinci Kitap Dördüncü Kısmının Dört, Beş, Altı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar (318, 319, 324, 325 ve 332 nci maddeler hariç) ve 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun kapsamına giren suçlar dolayısıyla açılan davalar ile ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla ilgili dava ve işlere bakmakla ağır ceza mahkemeleri görevlidir. Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay'ın yargılayacağı kişilere ilişkin hükümler, askerî mahkemelerin görevlerine ilişkin hükümler ile çocuklara özgü kovuşturma hükümleri saklıdır."* hükmüne yer verilmiştir. Aynı Kanunun 14. maddesinde ise; *"Mahkemelerin görevlerinin belirlenmesinde ağırlaştırıcı veya hafifletici nedenler gözetilmeksizin kanunda yer alan suçun cezasının üst sınırı göz önünde bulundurulur."* hükmüne yer verilmiştir[177,372]. Söz konusu kanun maddesine göre; mahkemelerin görev alanını belirlenirken yalnızca, suç için kanunda öngörülen cezanın üst sınırı dikkate alınmalıdır[27].

Anılan hükümlerin açık ifadesi gereği; on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla alakalı dava ve işlere bakmakla ağır ceza mahkemeleri görevli olduğundan; TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarında görevli mahkeme ağır ceza mahkemesidir[179]. Suça konu olan uyuşturucu

maddenin cinsi görevli mahkemeyi etkilemediği gibi[55] iftira amacıyla uyuşturucu madde bulundurulması hali de görevli mahkemeyi etkilemeyecek olup bu türden ihtimallerin varlığı halinde de görevli mahkeme ağır ceza mahkemesidir[20]. TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen suçların TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrasında ifade edildiği gibi üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte ya da suç işlemek için teşkil edilmiş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde de görevli mahkeme ağır ceza mahkemesidir[271].

CMK'nın 250. maddesinin eski halinde; *"Örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal, ithal, ihraç ve ticareti suçları dolayısıyla açılan davaların, Adalet Bakanlığı teklifi üzerine Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yargı çevresi birden çok ili kapsayacak şekilde belirlenecek illerde görevlendirilecek ağır ceza mahkemelerinde görüleceği"* öngörülmüştür[241,271]. Bu düzenlemeye göre TCK'nın 220. maddesinde yer alan suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu kapsamına giren hallerde, bu kapsamdaki örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarında görevli ağır ceza mahkemesi, CMK'nın 250. maddesi kurulan Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemesi idi[48]. Bir diğer ifadeyle, 5271 Sayılı CMK'nın 250. maddesinde uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun suç işlemek için teşkil edilmiş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, özel yetkili ağır ceza mahkemelerinin görevli olduğu açıkça belirtilmekte idi. Ancak, 02.07.2012 Tarih ve 6352 Sayılı Kanunun 105. maddesi ile 5271 Sayılı CMK'nın 250. maddesi yürürlükten kaldırıldığından dolayı suç işlemek için teşkil edilmiş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde suçlarında görevli mahkeme ağır ceza mahkemesidir[27].

CMK'nın 8. maddesinde; *"Bir kişi, birden fazla suçtan sanık olur veya bir suçta her ne sıfatla olursa olsun birden fazla sanık bulunursa bağlantı var sayılır. (2) Suçun işlenmesinden sonra suçluyu kayırma, suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirme fiilleri de bağlantılı suç sayılır."* hükmüne, CMK'nın 9. maddesinde ise; *"Bağlantılı suçlardan her biri değişik mahkemelerin görevine giriyorsa, bunlar hakkında birleştirilmek suretiyle yüksek görevli mahkemede dava açılabilir."* hükmüne yer verilmiştir[241]. Dolayısıyla TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında suç olarak düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde satmak ile TCK'nın 191. maddesinde düzenlenen uyuşturucu madde kullanmak suçlarını işleyen aynı fail hakkında iddianame

ile ağır ceza mahkemesinde dava açılabilir[267]. CMK'nın 10. maddesinin 1. fıkrasında ise; *"Kovuşturma evresinin her aşamasında, bağlantılı ceza davalarının birleştirilmesine veya ayrılmasına yüksek görevli mahkemece karar verilebileceği"* hükme bağlanmıştır[241].

2313 Sayılı Kanunun 27. maddesinde; *"Türk Ceza Yasası'nın 403 ile 408 inci maddelerinde yazılı suçların, 1918 sayılı Yasa hükümlerine göre ihtisas mahkemelerince takip ve muhakeme olunacağı"* hükmüne yer verildiğinden söz konusu hüküm dolayısıyla uyuşturucu madde suçlarına ilişkin davaların başka herhangi bir suça ilişkin davalarla birleştirilemeyeceği ve birlikte görülemeyeceği kabul edilmişti. 403 ile 408 inci maddeler olarak ifade edilen düzenlemeler yürürlükten kaldırılan 765 Sayılı TCK döneminde uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna ilişkin düzenlemeler idi[55]. Ancak; 08.02.2008 Tarihinde yürürlüğe giren 5728 Sayılı Kanunun 578. maddesinin *"ı"* bendinde 12/6/1933 Tarihli ve 2313 Sayılı Kanunun 27. ve 29. maddesinin yürürlükten kaldırıldığı hükme bağlanmıştır. Dolayısıyla *"ı"* bendinde ifade edilen açık düzenleme gereği, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçları, hint keneviri ekmek gibi bağlantılı olarak işlendiği diğer suçlarla birlikte yargılanabilecektir[258,271].

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanununun 17. maddesinde;*"Çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemesi hâlinde, soruşturma ve kovuşturma ayrı yürütülür. (2) Bu hâlde de çocuklar hakkında gerekli tedbirler uygulanmakla beraber, mahkeme lüzum gördüğü takdirde çocuk hakkındaki yargılamayı genel mahkemedeki davanın sonucuna kadar bekletebilir. (3) Davaların birlikte yürütülmesinin zorunlu görülmesi hâlinde, genel mahkemelerde, yargılamanın her aşamasında, mahkemelerin uygun bulması şartıyla birleştirme kararı verilebilir. Bu takdirde birleştirilen davalar genel mahkemelerde görülür.[373]"* hükmüne yer verilmiştir. Dolayısıyla uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarından herhangi birisinin iştirak halinde işlenmesi ve iştirak edenlerin çocuk/çocuklar ve yetişkin/yetişkinlerden oluşması halinde davaların birlikte yürütülmesinin zorunlu görülmesi durumunda davalar birleştirilebilir ve birleştirilen davalar ise genel mahkemelerde görülür.

4.8.2. Yetkili Mahkeme

TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarına ilişkin yetki bakımından özel bir düzenleme söz konusu olmadığından bu suçlarda yargı yetki alanının belirlenmesi hususunda 5271 Sayılı CMK'nın *"Yetki"* üst başlığı altında düzenlenen 12 ila 21. maddeleri dikkate alınmalıdır[48].

CMK'nın 12. maddesinde; *"Davaya bakmak yetkisi, suçun işlendiği yer mahkemesine aittir. (2) Teşebbüste son icra hareketinin yapıldığı, kesintisiz suçlarda kesintinin gerçekleştiği ve zincirleme suçlarda son suçun işlendiği yer mahkemesi yetkilidir.[241]"* hükmüne yer verildiğinden; uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarında yetkili mahkeme, suçun işlendiği yer mahkemesidir[177]. Bir diğer ifadeyle, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunda suça konu olan maddenin ele geçirildiği yer suçun işlendiği yerdir ve davaya bakmakla yetkili mahkeme ise suçun işlendiği yer mahkemesidir[182].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal veya ticareti suçunun teşebbüs aşamasında kalması halinde yetkili mahkeme; son icra hareketinin yapıldığı; kesintisiz suçlar bakımından kesintinin gerçekleştiği, zincirleme suçlar bakımından ise zincirleme suça konu olan son suçun işlendiği yer mahkemesidir[176] Örneğin; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi bulundurmak suçu kesintisiz bir suçtur ve bu suç kesintinin meydana geldiği zamanda işlenmiş sayılır[198]. Dolayısıyla söz konusu suç bakımından kesintinin gerçekleştiği yer mahkemesi yetkilidir[277].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin imali suçunda suça konu olan maddenin imal edildiği yer suçun işlendiği yer olarak kabul edileceğinden dolayı yetkili mahkeme maddenin imal edildiği yer mahkemesidir[263]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ithali suçu bakımından suça konu olan maddenin Türkiye'ye sokulduğu sınırın bulunduğu yer, ihraç suçu bakımından ise suça konu olan maddenin Türkiye'den dışarı çıkarıldığı yer mahkemesi yetkilidir[174,176,271].

TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen; *"Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak ülke içinde satılması, satışa arz edilmesi, başkalarına verilmesi, sevk edilmesi, nakledilmesi, depolanması, satın alınması, kabul edilmesi, bulundurulması"* suçları bakımından ise suça konu olan maddelerin ele geçirildiği yer suçun işlendiği yerdir[176].

TCK'nın 220. maddesi kapsamında suç işlemek maksadıyla kurulmuş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna bakmakla yetkili ve görevli soruşturma ve kovuşturma makamları farklılık arz etmekteydi. CMK'nın 250. , 251. , 252. maddelerine göre örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarına bakmakla yetkili Cumhuriyet Savcılığı, CMK'nın 250. maddesine göre yetkili Cumhuriyet savcılığı idi. Ancak; yukarıda da açıklandığı üzere; 02.07.2012 Tarih ve 6352 Sayılı Kanunun 105. maddesi ile 5271 Sayılı CMK'nın 250., 251., ve 252. maddesi yürürlükten kaldırıldığından artık; TCK'nın 220. maddesi kapsamında örgüt faaliyeti kapsamında işlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçları bakımından yetki de CMK'nın 12. ve 21. maddesi kapsamında belirlenecektir[48,241].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun işlendiği yerin belli olmaması durumunda ise TCK'nın 13. madddesi uygulanacaktır. Anılan maddede; *"(1) Suçun işlendiği yer belli değilse, şüpheli veya sanığın yakalandığı yer, yakalanmamışsa yerleşim yeri mahkemesi yetkilidir. (2) Şüpheli veya sanığın Türkiye'de yerleşim yeri yoksa Türkiye'de en son adresinin bulunduğu yer mahkemesi yetkilidir. (3) Mahkemenin bu suretle de belirlenmesi olanağı yoksa, ilk usul işleminin yapıldığı yer mahkemesi yetkilidir."* hükmüne yer verilmiştir[241]. Dolayısıyla TCK'nın 188. maddesi kapsamında uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun işlenmesi ve işlenen bu suçun işlendiği yerin belli olmaması ihtimalinde; sırasıyla; şüpheli veya sanığın yakalandığı yer, yakalanmamışsa yerleşim yeri, şüpheli veya sanığın Türkiye'de yerleşim yeri yoksa Türkiye'de en son adresinin bulunduğu yer, mahkemenin bu suretle de belirlenme olanağının bulunmaması durumunda ise ilk usul işlemlerinin yapıldığı yer mahkemesi yetkili olacaktır[50].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun Türkiye dışında işlenmesi durumunda yetkili mahkeme, CMK'nın 14. maddesi kapsamında belirlenecektir. Söz konusu maddenin 1. fıkrasında; *"Yabancı ülkede işlenen ve kanun hükümleri uyarınca Türkiye'de soruşturulması ve kovuşturulması gereken suçlarda yetki, 13 üncü maddenin birinci ve ikinci fıkralarına göre belirlenir."* hükmüne yer verildiğinden yetkili mahkeme, şüpheli veya sanığın yakalandığı yer, yakalanmamış ise yerleşim yeri, yerleşim yerinin tespit edilememesi halinde ise Türkiye'de en son adresinin bulunduğu yer mahkemesidir. Ancak anılan maddenin 2. fıkrasında;

"Cumhuriyet savcısının, şüphelinin veya sanığın istemi üzerine Yargıtay, suçun işlendiği yere daha yakın olan yer mahkemesine yetki verebileceği" , 3. fıkrasında; *"Bu gibi suçlarda şüpheli veya sanık Türkiye'de yakalanmamış, yerleşmemiş veya adresi yoksa; yetkili mahkeme, Adalet Bakanının istemi ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının başvurusu üzerine Yargıtay tarafından belirleneceği"*, 4. fıkrasında ise; *"Yabancı ülkelerde bulunup da diplomatik bağışıklıktan yararlanan Türk kamu görevlilerinin işledikleri suçlardan dolayı yetkili mahkeme Ankara mahkemesi olacağı"* hükme bağlanmıştır[27,174,241].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun deniz, hava ve demiryolu taşıtlarında veya bu taşıtlarla işlenmesi halinde ise yetkili mahkeme CMK'nın 15. maddesi kapsamında belirlenecektir. Söz konusu maddede;

"(1) Suç, Türk bayrağını taşıma yetkisine sahip olan bir gemide veya böyle bir taşıt Türkiye dışında iken işlenmişse, geminin ilk uğradığı Türk limanında veya bağlama limanında bulunan mahkeme yetkilidir.

(2) Türk bayrağını taşıma hakkına sahip olan hava taşıtları ile demiryolu taşıtları hakkında da yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanır.

(3) Ülke içerisinde deniz, hava veya demiryolu taşıtlarında ya da bu taşıtlarla işlenen suçlarda, bunların ilk ulaştığı yer mahkemesi de yetkilidir." ifadelerine yer verildiğinden bu kapsamda yetkili mahkeme belirlenecektir[6,27,176,241].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ve bağlantı olarak işlenen diğer suçlar bakımından ise; CMK'nın 16. maddesinde düzenlenen; *"(1) yukarıdaki maddelere göre her biri değişik mahkemelerin yetkisi içinde bulunan bağlantılı ceza davaları, yetkili mahkemelerden herhangi birisinde birleştirilerek görülebilir. (2) Bağlantılı ceza davalarının değişik mahkemelerde bakılmasına başlanmış olursa, Cumhuriyet savcılarının istemlerine uygun olmak koşuluyla, mahkemeler arasında oluşacak uyuşma üzerine, bu davaların hepsi veya bir kısmı bu mahkemelerin birinde birleştirilebilir. (3) Uyuşulmazsa, Cumhuriyet savcısı veya sanığın istemi üzerine ortak yüksek görevli mahkeme birleştirmeye gerek olup olmadığına ve gerek varsa hangi mahkemede birleştirileceğine karar verir."* hükmü gereği yetki belirlenecektir[241,258].

4.8.3. Yargılama Usulü

2313 Sayılı Kanunun 27. maddesi gereğince; uyuşturucu veya uyarıcı madde temini veya ticareti suçlarına ilişkin yargılama 1918 Sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun hükümlerine göre yapılmaktaydı[20,49,55]. Ancak daha sonra 4926 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununun 38. maddesi ile 1918 Sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun yürürlükten kaldırılmıştır. 4926 Sayılı Kanunun Geçici 1. maddesinde ise; *"Diğer kanunlarda 1918 sayılı Kanuna yapılan atıfların 4926 sayılı Kanuna yapılmış sayılacağı"* ifade edilmiştir[374]. 5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nun Geçici 1. maddesinde ise; *"Diğer kanunlarda mülga 7/1/1932 tarihli ve 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun ile bu Kanunla yürürlükten kaldırılan Kaçakçılıkla Mücadele Kanununa yapılan atıflar, bu Kanuna yapılmış sayılacağı"* hükme bağlanmıştır[350]. Dolayısıyla söz konusu suçlar bakımından yargılama bu kanuna göre yapılıyordu[50,177]. Ancak; 08.02.2008 Tarih ve 26781 Sayılı RG'de yayımlanan 5728 Sayılı Kanunun 578. maddesinin *"ı"* bendi gereğince 2313 Sayılı Kanunun 27. maddesi yürürlükten kalktığından dolayı uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarının yargılama sürecine ilişkin olmak üzere; CMK hükümlerine göre, tüm suçların yargılama usulüne ilişkin genel hükümler uygulanacaktır[48].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçları bazı koruma tedbirlerinin uygulanması bakımından[258] katalog suçlar arasında yer aldığından[271]; bu suçların soruşturulması ile ilgili olarak; CMK'nın 100. maddesi uyarınca tutuklama, 128. maddesi uyarınca taşınmazlara, hak ve alacaklara el koyma, 133. maddesi uyarınca şirket yönetimi için kayyım tayini, 135. maddesi uyarınca iletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınması, 139. maddesi uyarınca gizli soruşturmacı görevlendirilmesi, 140. maddesi uyarınca teknik araçlarla izleme işlemleri yapılması mümkündür[241,259].

5. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA UYUŞTURUCU veya UYARICI MADDE İMAL VE TİCARETİ SUÇLARI

Çalışmanın bu kısmında; seçilen ülkelerin yasal sistemlerindeki uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna ilişkin düzenlemelere ayrı ayrı yer verilecektir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çökmesinden sonra ülke içerisinde uyuşturucu ticareti suçlarının adeta patlama yapmasından dolayı Rusya[375-376], uluslararası uyuşturucu ticaret pazarlarına özellikle de sentetik uyuşturucu pazarlarına olan hakimiyetinden dolayı Çin[377], uyuşturucu ticareti suçları bakımından hedef ülke olarak görülmemesinden dolayı Finlandiya[378], dünyanın en büyük uyuşturucu ve uyarıcı madde tedarikçisi ve tüketicisi olan ABD ile paylaştığı en uzun uluslararası sınıra sahip olmasından dolayı Kanada[379], Avrupa'nın en gelişmiş ülkelerinden birisi olarak kabul edilmesine rağmen uyuşturucu madde, bağımlılık ve bu maddelerin ticareti sorunuyla karşı karşıya kalmasından dolayı Almanya[380], dünyada yasadışı madde tüketen ülkeler arasında açık ara farkla birinci sırada olmasından dolayı[199] ABD seçilerek bu ülkelerin uyuşturucu ticareti ile ilgili yasal düzenlemelere yer verilmiştir.

5.1. Rusya

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Rusya'da yaşanan ekonomik, siyasi ve sosyal krizler, yeni sınır ötesi ticaret ve seyahat özgürlükleriyle birleştiğinde uyuşturucu kullanımı ve ticareti eylemlerinin patlamasına yol açtı[375-376].

Öyle ki; şu an için Rusya dünyadaki en büyük uyuşturucu tüketicilerinden birisi olmakla birlikte[381] ülkede uyuşturucu ticareti en karlı suç faaliyetlerinden birisi olarak görülmektedir[382]. Tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi Rusya da uyuşturucu ticareti suçu ile mücadele etmek adına çeşitli yasal düzenlemeler yapmıştır.

Rusya'da; 1998 Tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelere İlişkin Federal Kanun ile uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretine ilişkin hususlar düzenlenmiş olup bu türden maddelerin üretimi ve ticareti devletin kontrolü altına alınmıştır[51,172,174,383]. Anılan Kanunda; bazı istisnai durumların varlığı halinde; aslında normal şartlar altında devlet tekelinde bulunan maddelerden bir kısmının ticaretinin yapılması hususunda özel kişilere yetki verilebileceği de hükme bağlanmıştır. Kanunda, uyuşturucu madde, psikotrop madde, uyuşturucu maddelerin ticareti, üretimi, ithalatı gibi kavramlardan ne

anlaşılması gerektiği de tanımlanmıştır. Bu düzenleme bu türden maddelerin kullanımı ve ticaretine ilişkin olarak Rusya Federasyonunda yapılan en son hukuki metin olmakla birlikte; yasak olarak belirtilen fiillerin işlenmesi halinde uygulanacak cezai yaptırımlar ise Rusya Federasyonu Ceza Kanununda (RCK) düzenlenmiştir[48,383].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde üretimi, satımı, ticareti gibi tüm uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları; RCK'da *"İnsan Sağlığına ve Kamu Ahlakına Aykırı Suçlar*" üst başlığı altında 228. ve 234. maddeler arasında yedi madde olacak şekilde düzenlenmiştir[180]. Bu düzenlemeler bakımından; suça konu olan uyuşturucu veya psikotropik maddenin miktarının fazla olması ya da söz konusu suçların bir örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmesi cezayı ağırlatan hallerden olarak öngörülmüştür[174].

RCK'nın 228. maddesinin 1. fıkrasında; uyuşturucu veya psikotropik maddelerin satış amacı olmaksızın, yasadışı olarak büyük miktarlarda satın alınması veya depolanması halinde verilecek cezadan, 2. fıkrada; narkotik ilaçların veya psikotropik maddelerin satış, yapım, işleme, nakliye, gönderme veya pazarlama amacıyla yasadışı olarak satın alınması veya depolanması durumunda mülkiyete el konularak (müsadere ile) veya böyle bir müsadere olmaksızın, verilecek olan cezalardan bahsedilmiştir. Aynı maddenin 3. fıkrasında; 2. fıkrasında düzenlenen suçların a) bir grup insan tarafından önceden anlaşılarak/tasarlayarak, b) tekrarlayan bir biçimde, c) büyük miktarlardaki uyuşturucu veya psikotropik maddeler hakkında işlenmesi durumu yaptırıma bağlanmıştır. 4. fıkrada; 2. veya 3. fıkrada belirtilen suçların organize bir grup tarafından veya büyük miktarlardaki uyuşturucu veya psikotropik maddeler hakkında işlenmesi halinde verilecek cezalardan (belirli bir süre hapis cezası ve mallarına el koyma) bahsedilmiştir. 5. fıkrada; narkotik ilaçların veya psikotropik maddelerin üretimi, yapımı, işlenmesi, depolanması, stoklanması, serbest bırakılması, satışı, dağıtımı, nakliyesi, gönderilmesi, satın alınması, kullanılması, ithalatı, ihracatı veya imhası için öngörülen ve ayrıca özel kontrol altında tutulan narkotik veya psikotropik maddeler yapmak için kullanılan maddeler, aletler veya ekipmanlar hakkındaki kuralların ihlali; eğer bu ihlal kurallara uymakla yükümlü bir kişi tarafından işlenmişse verilecek cezalardan bahsedilmiştir[384-385].

Aynı maddenin en son paragrafında ise not olarak; narkotik uyuşturucu veya psikotropik maddeleri hiçbir zorlama olmaksızın kendi özgür iradesiyle teslim eden ve narkotik uyuşturucuların veya psikotropik maddelerin yasadışı ticareti ile alakalı

suçların ortaya çıkmasına ve bastırılmasına, suç işleyen kişilerin cezalandırılmasına aktif bir biçimde katkı sağlayan veya suç yoluyla elde edilen malların keşfedilmesini sağlayan kişilerin cezai sorumluluktan kurtulacağı hükme bağlanmıştır[384-385]. İlgili not TCK'da da yer verilen etkin pişmanlık sisteminin Rusya bakımından kendi kuralları çerçevesinde düzenlenmiş halidir[27].

RCK'nın 229. maddesinin 1. fıkrasında; uyuşturucu veya piskotropik maddeyi çalan veya ihraç eden kişi hakkında verilecek cezalar; 2. fıkrasında; 1. fıkrada yer alan fiillerin; 1) bir grup insan tarafından önceden anlaşılarak/tasarlayarak, 2) tekrarlayan bir şekilde, 3) bir kişi tarafından resmi pozisyonu aracılığıyla, 4) insan sağlığını veya hayatını tehlikeye atmayacak ölçüde şiddet kullanarak veya bu türden bir şiddeti kullanma tehdidi ile işlenmesi halinde verilecek cezalar düzenleme altına alınmıştır. Aynı maddenin 3. fıkrasında; 1. ve 2. fıkrada yer alan fiillerin 1) organize bir grup tarafından, 2) büyük miktarlardaki uyuşturucu veya psikotropik maddeler bakımından, 3) 2 veya daha fazla kez bu maddeleri çalma veya ihracından dolayı hüküm giymiş kişi tarafından işlenmesi halinde verilecek cezadan bahsedilmiştir[384-385].

Bu hüküm bakımından dikkat edilmesi gereken en önemli noktanın; uyuşturucu veya psikotropik maddelere ilişkin hırsızlığın da bu grupta yer alan suçlar arasında sayılmasıdır[172].

RCK'nın 230. maddesinin 1. fıkrasında; narkotik veya psikotropik nitelikteki maddelerin kullanımının teşvik edilmesi halinde verilecek cezadan bahsedilirken, 2. fıkrasında; aynı fiilin 1) bir grup insan tarafından önceden anlaşılarak/tasarlayarak veya organize bir grup tarafından işlenmesi, 2) tekrarlayan bir şekilde, 3) küçük bir çocuk ile veya 2 veya daha fazla kişi ile ilişkili olması, 4) şiddet kullanarak veya tehdit edilerek bu türden maddelerin kullandırılması durumunda verilecek cezalar düzenlenmiştir. Anılan maddenin 3. fıkrasında; 1. veya 2. fıkrada suç olarak düzenlenen fiillerin mağdurun ölümüne ya da diğer bir takım ciddi sonuçların doğmasına neden olması halinde verilecek cezalar düzenleme altına alınmıştır[384-385].

RCK'nın 231. maddesinin 1. fıkrasında; yasadışı bitkilerin ekilmesi ve yetiştirilmesi ve kenevir, afyon ve yasadışı bitkilerin ve uyuşturucu madde içeren diğer bitkilerin yetiştirilmesi halinde verilecek cezadan, 2.fıkrasında; 1. fıkrada yer alan fiillerin 1) bir grup insan tarafından önceden anlaşılarak/tasarlayarak veya organize bir

grup tarafından, 2) tekrarlayan bir şekilde, 3) büyük miktarlarda işlenmesi durumunda verilecek cezalardan bahsedilmektedir[384-385].

TCK'da uyuşturucu veya uyarıcı madde imalinde kullanılan bitkilerin ruhsatsız veya var olan ruhsata aykırı bir biçimde yetiştirilmesine ilişkin düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, görüldüğü üzere RCK'nın 231. maddesinde bu türden fiiller suç olarak kabul edilmiştir[172].

RCK'nın 233. maddesinde; bir kişinin uyuşturucu veya psikotropik madde elde etmesine yarayan reçete veya diğer belgelerin sahteciliği ve yasadışılığı halinde verilecek cezalardan bahsedilmiştir[384-385].

RCK'nın 234. maddesinin 1. fıkrasında; yasadışı üretim, işleme, satın alma, depolama, nakletme veya satış amacıyla gönderme ve benzer şekilde kuvvetli veya toksik madde olup da uyuşturucu veya psikotropik olmayan maddelerin yasadışı bir biçimde pazarlanması veya bu türden maddelerin üretimi veya işlenmesi için gerekli olan ekipmanların yasadışı üretimi halinde verilecek olan cezalardan bahsedilmektedir. 2. fıkrada; bir grup insan tarafından tasarlanarak işlenen veya tekrar tekrar yapılan aynı eylemler halinde verilecek cezadan, 3. fıkrada; bu maddenin birinci veya ikinci bölümünde belirtilen ve örgütlü bir grup tarafından işlenen veya büyük miktarlarda güçlü maddelerle alakalı eylemler halinde verilecek cezalardan bahsedilmiştir. Aynı maddenin 4. fıkrasında; güçlü veya toksik nitelikteki maddelerin üretilmesi, elde edilmesi, depolanması, kayıt tutulması, verilmesi/ortaya çıkarılması, taşınması veya gönderilmesi için mevcut kuralların ihlal edilmesi, bu durum eğer ihmalden, hırsızlık veya herhangi bir önemli zarardan meydana gelmişse bu eylemlerin cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır. Bu tür eylemlere ceza olarak ise; iki yüz ila beş yüz asgari ücret arasında veya hüküm giymiş kişinin iki ila beş aylık bir süre için ücret, maaş veya herhangi bir diğer geliri miktarında veya iki yıla kadar bir süre için düzeltici çalışmalar/ topluma yararlı işlerde çalışma, veya üç yıla kadar bir süre için özgürlüğü kısıtlama veya iki yıla kadar bir süre için özgürlüğünden yoksun bırakma gibi cezalar öngörülmüştür[384-385].

5.2. Çin

Son zamanlarda Çin; uluslararası eroin endüstrisi bakımından kilit konumda olup, Ecstasy gibi sentetik uyuşturucu maddeler konusunda piyasaya hakim büyük bir üretici durumundadır. Dolayısıyla da; uyuşturucu ticareti faaliyetlerinde yer alan uluslararası suç ağları tarafından da kazançlı bir pazar olarak ifade edilmektedir. Uluslararası uyuşturucu ticaret pazarlarına da Çin'in her geçen gün artan bir katılımı söz konusudur. Bugün için; eroin, afyon, ecstasy ve amfetaminler gibi uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ile olan ilişkisi konusunda dünyanın en büyükleri arasında yerini almaktadır[377]. ABD, Kanada ve Avustralya'daki kolluk kuvvetleri kendi sınırları içerisinde var olan yasadışı eroin ticaretinin Çin'in hakimiyeti altında olduğunu ifade etmektedirler[386]. Uyuşturucu veya uyarıcı ticareti suçu ile mücadelede varlık gösteren ülkelerden birisi olan Çin'de, 1 Temmuz 1979 Tarihinde 5. Milli Halk Kongresi'nin İkinci Toplantısında Ceza Yasasının değiştirilerek yenilenmesine karar verilmiştir. Buna göre; uyuşturucu maddelerin üretilmesi, imalatı, kaçakçılığı ve taşınması hususundaki ihlallere ilişkin cezalar tekrar gözden geçirilmiştir. 1980 yılında Çin bugün bile tartışmalara yol açan uyuşturucu suçlarına ilişkin cezalarda ölüm cezasını eklemiştir[6].

Uyuşturucu madde ticaretine ilişkin suçlar; Çin Ceza Kanununun (ÇCK) *"Sosyal Yönetim Düzenine Karşı Suçlar/ Sosyal Yönetim Düzenini Bozma Suçları"* üst başlığı altında; 347. ve 357. maddeleri arasında düzenlenmiş olup; bu kanunda yer alan uyuşturucu ticareti suçlarında cezanın tayin edilmesi noktasında; TCK'dan farklı olarak uyuşturucu maddenin niteliği ve miktarı önem taşımaktadır[172].

ÇCK'nın 347. maddesinde yer alan düzenlemeye göre; miktar olarak; bin gramdan fazla olacak şekilde afyon, eroin veya elli gramdan fazla miktarda metilanilin ya da büyük miktarlardaki diğer uyuşturucu maddelerin kaçakçılığının, ticaretinin, nakliyesinin veya üretiminin varlığı halinde, uyuşturucu veya uyarıcı madde kaçakçılığı, ticareti, nakliyesi ve üretimi ile ilgilenen suç örgütlerinin liderleri, uyuşturucu madde kaçakçılığını, ticaretini, nakliyesini ve imalini gizlemek maksadıyla silah kullananlar, ciddi durumlardaki denetim, gözaltı veya tutuklama faaliyetlerine direnmek maksadıyla şiddet uygulayanlar, organize bir biçimde yürütülen uyuşturucu ticareti aktivitelerinde yer alanlar hakkında verilecek cezalardan bahsedilmiştir. Anılan maddenin devamında yer alan fıkralarında ise maddenin miktarına göre değişen cezai düzenlemelere yer verilmiştir. Bu maddenin devamında yer alan fıkrada, gençleri uyuşturucu madde

ticareti, üretimi, nakliyesi ya da gençlere uyuşturucu madde satma konusunda kullanan ya da çağıran kişiler hakkında daha ağır cezalar uygulanması gerektiğinden bahsedilmiştir[387].

ÇCK'nın 348. maddesinde; yasadışı bir şekilde bin gramdan fazla afyon veya elli gramdan fazla eroin veya metilanilin veya büyük miktarlarda diğer uyuşturucu maddeleri bulunduranlarına uygulanacak cezalar düzenleme altına alınmıştır. Hükmün devamında ise, yasadışı bir şekilde iki yüz gramdan daha fazla ancak bin gramdan az afyon, veya on gramdan daha fazla eroin fakat elli gramdan daha az metilanilin veya büyük miktarlarda diğer uyuşturucu madde bulunduran kişiler hakkında uygulanacak cezalar düzenlenmiştir. Ciddi durumların varlığı halinde ise, suçlulara uygulanacak cezalar da bu madde metninde ifade edilmiştir[387].

ÇCK'nın 349. maddesinde; uyuşturucu madde ticaretinde, taşınmasında veya üretiminde rol olan suçlular lehine koruma sağlayanların, suçlulara ait olan malları ve uyuşturucu maddeleri gizleyen, taşıyan ya da saklayanların da cezalandırılacağından ve bu cezalara ilişkin sürelerin neler olduğundan bahsedilmiştir. Devletin uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadelede görev alan personelinin veya diğer çalışanlarının uyuşturucu ticareti, satışı, nakliyesi ya da kullanımına ilişkin suç unsurlarını koruması ya da barındırması halinde cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır. Anılan fıkra kapsamında suçları işlemek maksadıyla başkalarıyla önceden iştirak edenlerin de bu suçları işlemekten dolayı sorumlu tutulacağı belirtilmiştir[387].

ÇCK'nın 350. maddesinin 1. fıkrasında; Çin yasalarını; yasadışı olarak Çin'e ya da Çin dışına asetik oksit, etil eter, kloroform ya da uyuşturucu madde üretimine elverişli diğer hammaddeleri ya da iksirleri taşınması ya da nakledilmesi şeklinde ihlal edenler ve bahsi geçen materyalleri ülke içerisinde yasadışı olarak satarak ya da alarak Çin'in yasal düzenlemelerini ihlal edenler hakkında uygulanacak olan cezalardan bahsedilmiştir. Aynı maddenin 2. fıkrasında; 1. fıkra kapsamında bahsedilen materyalleri uyuşturucu ürettiğini bilen kişilere sağlayanların uyuşturucu üretiminin bir parçası olarak kabul edilmesi gerektiği yani bir diğer ifadeyle, uyuşturucu imali suçuna iştirak etmiş olarak algılanması gerektiği ifade edilmiştir[387].

ÇCK'nın 351. maddesinin 1. fıkrasında; haşhaş, esrar veya uyuşturucu maddelerin kendilerinden üretildiği diğer bitki türlerinin yasadışı büyümesi zorla ortadan kaldırılması gerektiği ifade edilmiştir. Söz konusu madde metninde sıralamak

suretiyle belirtilen beş yüzden daha fazla fakat üç binden daha az haşhaş bitkisi yetiştirenler veya kendisinden uyuşturucu madde üretilen diğer bitkileri büyük miktarlarda yetiştirenler gibi suçlardan en az birisinin işlenmesi halinde ise bu suçlardan en az birisinin işleyen kişiler hakkında uygulanacak cezalar düzenlenmiştir. Maddenin 2. fıkrasında; yasadışı yollarla üç binden fazla haşhaş bitkisi veya kendisinden uyuşturucu madde üretilen çok sayıda başka bitki yetiştirenler hakkında ise 1. fıkraya göre daha ağır ceza uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Anılan maddenin 3. fıkrasında; haşhaş veya kendisinden uyuşturucu madde üretilen diğer bitkileri yasadışı yetiştiren fakat yetiştirdiği bu bitkileri biçme işleminden önce gönüllü bir biçimde ortadan kaldıran kişiler hakkında ceza verilmeyebileceği düzenlenmiştir[387].

ÇCK'nın 352. maddesinde; haşhaş ya da kendisinden uyuşturucu madde üretilen diğer bitkilerin sterilize edilmemiş tohumlarına veya fidanlarına yasadışı bir biçimde sahip olan ya da bunları yasadışı bir biçimde satan, satın alan, nakleden, el ile taşıyan kişiler hakkında uygulanacak olan cezalardan bahsedilmiştir[387].

ÇCK'nın 353. maddesinin 1. fıkrasında; başkalarını uyuşturucu madde almak veya enjekte etmek üzere kandıran, kışkırtan, özendirenler hakkında uygulanacak cezadan, aynı maddenin 2. fıkrasında; başkalarını uyuşturucu madde almaya veya enjekte etmeye zorlayanlar hakkında uygulanacak cezadan, 3. fıkrasında; çocukları uyuşturucu madde almaları için zorlayanlar, kandıranlar, özendirenler, kışkırtanlar hakkında uygulanacak cezalardan bahsedilmiştir[387].

ÇCK'nın 356. maddesinde; daha önceden uyuşturucu madde ticareti, nakli, kullanımı hakkından hüküm almış olan bir kişinin tekrar bu bölümde yer alan bir suçu işlemesi halinde (tekerrür durumunda) ciddi bir şekilde cezalandırılacağından bahsedilmektedir[387].

ÇCK'nın 357. maddesinin 1. fıkrasında; uyuşturucu madde kavramı "uyuşturucu maddeler; afyon, eroin, buz, morfin, esrar, kokain ve diğer bağımlılık yapan uyuşturucu maddeler ve devletin kontrolü altındaki zihinsel hastalıklara yönelik diğer bağımlılık yapan diğer uyuşturucu maddeler" olarak tanımlanmıştır. Aynı maddenin 2. fıkrasında; uyuşturucu madde miktarlarının kaçakçılığı yapılan, satılan, nakledilen, üretilen doğrulanmış miktarlar veya yasadışı bir biçimde sahip olunan miktarlara göre hesaplanacak olup bu hesaplamalar yapılırken ise uyuşturucu saflığının göz önünde bulundurulmayacağı hükme bağlanmıştır[387].

5.3. Finlandiya

Finlandiya'da uyuşturucu maddeler ile mücadeledeki polis faaliyetlerinden elde edilen sonuçlarda; madde ithalatının ve en genel anlamda uyuşturucu madde ticaretinin önemli derecede arttığı ortaya konmuştur[378]. Uyuşturucu madde pazarında kolluk kuvvetleri tarafından yaygın olarak ele geçirilen maddeler kenevir ürünleri olmakla birlikte uyuşturucu madde sorununda amfetaminler, MDMA / ecstasy ve diğer sentetik psikoaktif maddeler ve uyuşturucu veya uyarıcı nitelikteki maddelerin yanlış kullanımı da önemini koruyan problemler arasındadır[388].

Yapılan çalışmalarda, Finlandiya'nın uyuşturucu ticareti konusunda ana hedef ülke grubundan olmadığı ve ülkedeki uyuşturucu ticareti faaliyetlerinde ise Finlandiya'nın komşu ülkeleri olan Estonya ve Litvanya ile güçlü uluslararası bağlantıları olan organize suç gruplarının (organize motosiklet çeteleri gibi) hakim olduğu ortaya konmuştur[389]. Uluslararası kanun kaçağı olarak kabul edilen bu motosiklet çeteleri, yerli çetelerin de işbirliğiyle, Finlandiya'da kokain tedarikinde/ uyuşturucu madde ticaretinde önemli bir rol oynamaktadır[388].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti suçu ile mücadelede tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi Finlandiya Ceza Kanunu'nda (FCK) da çeşitli düzenlemelere yer verilmiştir. Finlandiya'daki uyuşturucu mevzuatının çerçevesi Narkotik Yasası'na dayanmaktadır. Uyuşturucu suçlarıyla alakalı hükümler, FCK'nın 50. Bölümünde yer almaktadır[389]. FCK'da yaptırıma bağlanan uyuşturucu suçları arasında kişisel kullanım ya da tedarik maksadıyla uyuşturucu madde bulundurma, maddelerin imalatı, yetiştirilmesi, satışı ve ticareti gibi suçlar düzenlenmiştir[390]. Finlandiya'da; suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı madde miktarı, ceza aralığını etkileyen ağırlaştırıcı bir durum olarak kabul edilmektedir. Bu durum; Almanya, İrlanda, İspanya gibi diğer Avrupa ülkeleri bakımından da söz konusudur. Söz konusu ülkeler uyuşturucu madde miktarının çokluğuna/ büyüklüğüne göre cezalar öngörmüştür. Ancak, uygulamada bu ülkeler arasında büyük miktarın ne olduğu hususunda ortak bir anlayış bulunmamaktadır[391]. Mevcut yasal düzenlemelere ek olarak; ülkenin sınırlarında da uyuşturucu maddeleri ele geçirerek uyuşturucu madde ticareti ile etkin bir biçimde mücadele edebilmek maksadıyla, Finlandiya Polisi, Gümrük ve Sınır görevlileri arasında oldukça yakın bir işbirliğinin mevcut olduğu bilinmektedir[388].

FCK'nın 50. Bölümünde yer alan *"Narkotik suçlar"* başlıklı 1. maddesinde; narkotik madde üreten veya üretmeye teşebbüs eden veya kokain bitkisini, khat veya Psilosybe mantarını yetiştiren ya da yetiştirmeye teşebbüs eden, meskalin içeren haşhaş, kenevir veya kaktüs bitkilerini narkotik madde olarak kullanmak veya narkotik madde üretiminde hammadde olarak kullanmak veya narkotik maddenin üretiminde kullanmak için yetiştiren veya yetiştirmeye çalışan, bir narkotik maddeyi ithal eden ya da ithal etmeye teşebbüs eden, ihraç eden ya da ihraç etmeye teşebbüs eden veya taşıyan veya nakleden veya taşınması ya da nakledilmesine teşebbüs eden, narkotik bir maddeyi satan, tedarik eden, ileten veya başka biçimlerde dağıtan veya dağıtılmasına teşebbüs eden, narkotik bir maddeye sahip olan veya narkotik madde elde etme girişiminde bulunan kişinin cezalandırılacağına ilişkin düzenleme yer almaktadır[392].

FCK 50. Bölüm *"Ağırlaştırılmuş narkotik suçlar"* başlıklı 2. maddesinde; narkotik suçların ağırlaştırılmış hallerine yer verilmiştir. Anılan hükümde yer alan düzenleme gereği ağırlaşmış narkotik suç olarak belirtilen hallerin gerçekleşmesi durumunda failin alacağı ceza ağırlaştırılacaktır. Ayrıca 2. maddede; suçun amacının çok tehlikeli bir narkotik veya büyük miktarlardaki narkotik madde olması, suçtan hatırı sayılır/büyük miktarlarda ekonomik bir fayda beklentisi, organize suç grubunun bir faaliyeti olarak özellikle de narkotik suçların kapsamlı bir şekilde işlenmesi, birçok kişinin hayatı veya sağlığı açısından için ciddi bir tehlikeye neden olması, narkotik maddenin reşit olmayanlara veya başka türlü ahlaka aykırı bir biçimde dağıtılması ve narkotik suçunun bir bütün olarak değerlendirildiğinde de ağırlaşması ihtimallerinde uygulanacak olan cezalardan bahsedilmiştir[392].

FCK'nın 50. Bölüm 2(a). maddesinde; yasadışı madde kullanımına ilişkin hükme yer verilmiştir. Söz konusu düzenlemeye göre; yasadışı madde kullanan veya kişisel kullanımı için az miktarda narkotik maddeye sahip olan ya da bu amaçlar için az miktarda narkotik madde elde etmek için girişimde bulanan kişi hakkında yasadışı narkotik madde kullanımından dolayı uygulanacak cezalardan belirtilmiştir[392].

FCK 50. Bölümde yer alan 3. maddesinin 1. fıkrasında; 50. Bölümün 1. maddesinin (1) - (4) paragraflarında hükme bağlanan (yukarıda anılan maddede beliritlen) suçları işlemek için; bu suçun işlenmesine uygun bir alet, teçhizat veya malzeme üreten, ithal eden, elde eden veya alan kişi hakkında uygulanacak olan cezalar

hükme bağlanmıştır. Anılan maddenin 2. fıkrada ise; bu türden eylemlere teşebbüsün de cezalandırılacağı belirtilmiştir[392].

FCK 50. Bölüm *"Suça yataklık etmek"* başlıklı 4. maddesinde; narkotik maddenin yasadışı ekimi, üretimi, ithalatı veya ihracatı için, bu şekilde kullanılacağını bilerek alet, teçhizat veya malzeme üreten, nakleden, ileten veya sağlayan veya varlıkların ödünç verilmesi veya diğer finansmanlar yoluyla suça yataklık eden/ortak olan ya da 1. paragrafta atıfta bulunulan faaliyete hazırlık yapan, finansmanın bu amaçla kullanılacağını bilerek uyuşturucu suçuna veya bu suçların hazırlanmasına yataklık eden kişilerin bu gerçekleştirilen eylem ağırlaştırılmış narkotik suçlar ya da uyuşturucu suçuna iştirak etmek olarak cezalandırılmadığı sürece; uyuşturucu suçuna yataklık etmek dolayısıyla ile cezalandırılacağı düzenlenerek bu durum için çeşitli miktarlardaki cezalara yer verilmiştir. Bu düzenleme kapsamında 1. fıkranın 1. bendi kapsamındaki narkotik suçlara yataklık etmeye teşebbüsün de cezalandırılacağı belirtilmiştir[392].

FCK 50. Bölüm *"Ağırlaştırılmış bir narkotik suçuna yataklık etmek"* başlıklı 4(a). maddesinde; narkotik suçların işlenmesine yataklık etmek; 6. Bölüm 5. Kısım, 2. Alt Bölümdeki organize suç grubunun bir faaliyeti olarak özellikle de organize edilerek işlenmesi, suçun konusu olan alet, arz veya madde, çok tehlikeli bir narkotik veya önemli miktarda narkotik maddelerin üretimi, yetiştirilmesi, ithalatı veya ihracatı için tasarlanması halinde kişinin en az dört ay en fazla altı yıla kadar cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır. 4. Bölüm 1(1) Alt Bölümde atıfta bulunan şekilde ağırlaştırılmış narkotik suçların işlemeye yataklık etme girişimi de cezalandırılacaktır[392].

FCK 50. Bölüm *"Tanımlar"* başlıklı 5. maddesinde; bu bölüm kapsamında yer alan narkotik madde kavramından ne anlaşılması gerektiği tanımlandıktan sonra 2. fıkrada ise, çok tehlikeli narkotik madde kavramı tanımlanmıştır. Anılan fıkra bakımından çok tehlike narkotik madde kavramı ile uygun olmayan dozda kullanımı ölüme neden olabilen, kısa süreli kullanımda bile sağlığa ciddi zararlar verebilen veya ağır yoksunluk semptomları gözlemlenebilen maddeler ifade edilmiştir[392].

FCK 50. Bölümde yer alan 7. maddesinde; Ceza Muhakemesi Kanununda ve bu kanunda başka yerlerde yer alan hükümlere ek olarak, narkotik maddelerin kullanımına ilişkin suçlardan veya cezalardan veya narkotik maddelerin kullanımına ilişkin başka bir suçtan, eğer suç bütün olarak ele alındığında, suça konu olan maddenin miktarı, türü, kullanıldığı durum ve diğer koşullar dikkate alınarak küçük olarak

değerlendirilebiliyorsa şuçu işleyen kişiye herhangi bir yaptırım uygulanmayabileceği, bu yaptırımdan feragat edilebileceği düzenlenmiştir. Şüpheli veya failin Sosyal İşler ve Sağlık Bakanlığı tarafından onaylanmış bir tedaviyi talep etmesi halinde de suçlamalardan ve cezalardan feragat edilebilecektir[392].

5.4. Kanada

Kanada, dünyanın en büyük uyuşturucu ve uyarıcı madde tedarikçisi ve tüketicisi olan ABD ile paylaştığı en uzun uluslararası sınıra sahiptir ve en önemlisi nüfusun büyük bir kısmı sınırdan kısa bir mesafede yaşamaktadır[379]. 2017 yılı içerisinde Kanada genelinde toplam 90,625 kişi uyuşturucu maddeler ile ilişkili suçlardan dolayı tutuklanmıştır. Bu tutuklamalardan % 42'si esrar bulundurma suçundan olmakla birlikte 5205 tanesi uyuşturucu madde ticaretinden, 2329 tanesi uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi üretmekten ve 1960 tanesi ise bu maddelerin ithalat ve ihracatı dolayısıyla gerçekleşmiştir. Kısacası, 2017 yılında gerçekleştirilen uyuşturucu madde tutuklamalarından yaklaşık %11'i uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti(esrarın imal ve ticareti) kapsamında gerçekleşmiştir[393]. Tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi Kanada'da da uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları ile mücadele bakımından çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Bu suçlara ilişkin düzenlemelere ve cezalara, Kontrollü İlaçlar ve Uyuşturucu Maddeler Yasasında ve Ceza Kanunu'nda yer verilmekte idi[394].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti suçuna ilişkin düzenlemeler; Kanada Ceza Kanunu'nun (KCK) XII. 1. Bölümünde yer alan 462. maddede, 462.1 ve 462.2 olmak üzere 2 ayrı hükümden oluşmaktaydı[6,48].

Bu hükümlerden ilki olan KCK'nın 462.1. maddesinde; uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları ile ilgili önem taşıyan yasadışı uyuşturucu madde, yasadışı uyuşturucu maddenin kullanımı, tüketim, uyuşturucu maddeyi satma gibi temel kavramların tanımlarına yer verilmekteydi. Bu kavramlardan birisi olan yasadışı madde kullanımı, Kontrollü İlaçlar ve Maddeler Yasası veya bu kanun uyarınca yapılan bir düzenlemenin aksine kontrollü bir madde veya bu türden maddelerin hazırlanmasında kullanılan maddelerin ithali, ihracatı, üretimi, satışı veya bulundurulması olarak ifade edilmişti. Uyuşturucu maddelerin satışı ise; dağıtımın yapılıp yapılmadığına bakılmaksızın; satış teklifi, satışa maruz kalma, uyuşturucu maddeleri satmak ve dağıtmak için sahip olma şeklinde tanımlanmıştı[395].

KCK'nın 462.2. maddesinde; bilerek/farkında olarak; Kanada'ya ithalat yapan, Kanada'dan ihracat yapan, yasadışı uyuşturucu kullanımı için araç üreten, tanıtan veya satan her kişi suç işlemiş olarak kabul edileceği ve mahkum edileceğine ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir. Bu düzenlemenin devamında ise suçun ilk kez işlenmesi veya ikinci veya daha fazla işlenmesi durumunda verilecek cezalara ilişkin düzenlemeye yer verilmekteydi[396]. Ancak, gerek 462.1'de gerekse 462.2'de yer alan tüm düzenlemeler 2018 yılında yürürlükten kaldırılmıştır[397].

Kanada'da uyuşturucu maddelere ilişkin şu an yürürlükte olan düzenleme ise, Kontrollü İlaçlar ve Maddeler Kanunu (the Controlled Drugs and Substances Act) 'dur. Anılan Kanun, 1997 yılında Uyuşturucu Kontrol Yasası'nın ve Gıda ve İlaç Yasası'nın yerine geçmek üzere; kabul edilmiştir[398]. Bu yasa; esrar, kokain, eroin, amfetaminler, LSD ve diğer narkotikler de dahil olmak üzere belirli planlanmış maddelerin bulundurulması, yetiştirilmesi, üretimi, ithalatı ve ihracatını suç olarak düzenleyen Kanada'nın ana uyuşturucu kontrol mevzuatıdır[394].

Kontrollü İlaçlar ve Maddeler Kanununun *"Tanımlar"* başlıklı 2. maddesinde; kontrollü madde, uyuşturucu maddenin üretmek, satmak gibi kavramlardan ne anlaşılması gerektiği tanımlanmıştır. Söz konusu maddede *"Üretim kavramı"* : çizelge I ila V'den herhangi birine dahil olan bir madde ile alakalı olarak, söz konusu maddeyi herhangi bir yöntem veya işlemle elde etmek için;

(a) maddenin kimyasal veya fiziksel özelliklerini değiştirmek için herhangi bir yöntem üretmek, sentezlemek veya kullanmak, veya

(b) Maddenin çıkarılabileceği veya başka şekilde elde edilebileeği maddenin veya herhangi bir canlı maddenin yetiştirilmesi, yayılması, hasat edilmesi

şeklinde tanımlanmıştır[399].

Aynı maddede *"Ticaret"* kavramı ise, çizelge I ila V'nin herhangi birinde yer alan bir madde ile alakalı olarak, mevcut hukuki düzenlemelerin aksine;

a) Bu maddeleri satmak, yönetmek, vermek, aktarmak, nakletmek, göndermek veya teslim etmek,
b) b) (b) maddeyi elde etme yetkisini satmak veya
c) (a) veya (b) paragrafında belirtilen herhangi bir şeyi yapmayı teklif etmek,

olacak şekilde tanımlanmıştır[399].

Kanunun *"Uyuşturucu madde ticareti"* başlıklı 5. maddesinin 1. fıkrasında; hiç kimsenin, Cetvel I, II, III, IV veya V'ye dahil edilmiş olan veya kişi tarafından böyle bir madde olduğu beyan edilen veya belirtilen bir maddenin ticaretini/kaçakçılığını yapamayacağı, 2. fıkrada, hiç kimsenin, ticareti yapmak maksadıyla Cetvel I, II, III, IV veya V'ye dahil edilmiş olan bir maddeyi bulunduramayacağı hükme bağlanmıştır. Maddenin devamında yer alan fıkrada; 1. ve 2. fıkra kapsamında yer alan düzenlemeleri ihlal eden faillerin, suçun konusunun Cetvel I veya II kapsamında kalması durumunda, suçu işlerken şiddete veya şiddet tehditine başvurup başvurmadığına, suçu işlerken silah taşımasına, kullanmasına veya kullanma tehdidinde bulunmasına veya önceki on yıl içinde söz konusu düzenlemede belirtilen madde suçundan mahkum edilmiş veya hapis cezasına çarptırılmış olmasına göre alacağı minimum cezadan bahsedilmiştir. Anılan maddede failin, suçun bir okulda veya okulun yakınında ya da okul bahçesi yakınında ya da genellikle on sekiz yaşın altındaki kişilerin gittiği başka bir kamuya açık alanda işlemiş olmasına, suçun Ceza Kanunu 2. bendinde tanımlandığı şekilde bir cezaevinde veya bahçesinde işlemiş olmasına veya suçu işlerken on sekiz yaşın altındaki bir kişiden yararlanmış veya böyle bir kişiyi dahil etmiş olmasına göre alacağı minimum cezadan bahsedilmiştir. Aynı maddenin devamı hükümlerinde ise; suç konusunu oluşturan maddelerin cetvel III veya IV veya V kapsamında kalan maddeler olması halinde verilecek cezalardan bahsedilmiştir[399].

Kanunun *"İthalat ve ihracat"* başlıklı 6. maddesinde; yönetmelikler kapsamında izin verilmesi dışında hiç kimsenin, Cetvel I, II, III, IV, V veya VI'e dahil edilmiş olan bir maddeyi Kanada'ya ithal veya Kanada'dan ihraç edemeyeceğine, Kanada'dan ihraç etme amacıyla bulunduramayacağına ilişkin düzenleme yer almaktadır. Anılan maddenin devamında ise buna aykırı davranan kişilerin işledikleri suçta, suça konu olan maddenin miktarı ve hangi cetvelde yer aldığına göre suçun işleniş amacı ve şekli de dikkate alınarak cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır[399].

Kanunun *"Uyuşturucu maddenin üretilmesi"* başlıklı 7. maddesinde; yönetmelikler kapsamında izin verilmesi dışında hiç kimsenin, Cetvel I, II, III, IV, V veya VI'e dahil edilmiş olan bir maddeyi üretemeyeceği hükme bağlandıktan sonra, suçun konusunun dahil olduğu cetvele göre cezaların belirleneceğinden bahsedilmiştir[399].

Kanunun *"Uyuşturucu maddenin üretimi veya ticaretine yapılmasında kullanmak üzere bulundurma, satış vs."* başlıklı 7.1. maddesinin 1. fıkrasında; hiç kimsenin, kontrollü maddenin üretimi yasal olarak yetkilendirilmedikçe, kontrollü bir maddeyi üretmek veya ticaretini yapmak maksadıyla kullanılmasını amaçlayan herhangi bir şeyi bulunduramayacağı, üretemeyeceği, satamayacağı, ithal edemeyeceği ve taşıyamayacağı hükme bağlanmıştır. Bu hükmün ihlal edilmesi durumu ise 2. fıkrada düzenlenmiştir. Anılan fıkra kapsamında failin cezai sorumluluğu/miktarı, suça konu olan maddenin dahil olduğu cetvellere göre (Cetvel I, II, III , IV veya V) belirlenmektedir[399].

Kanunun *"Cezanın belirlenmesinin amacı"* başlıklı 10. maddesinde; bu bölüm kapsamındaki bir suç nedeniyle herhangi bir cezanın belirlenmesindeki temel amacı, yasaya uyulmasına ve adil, huzurlu ve güvenli bir toplumun sürdürülmesine katkıda bulunurken suç işleyen kişilerin rehabilitasyonunun ve uygun koşullarda tedavilerinin teşvik edilmesi ve mağdurlara ve topluma verilen zararın kabul edilmesi olarak ifade edilmiştir. Aynı maddenin devamında; suçu işleyen kişinin cezası belirlenirken dikkate alınacak hususlardan ve ağırlaştırıcı faktörlerden bahsedilmiştir. Suçun işlenmesi ile ilgili olarak, bir silah taşımak, kullanmak veya kullanma tehdidinde bulunmuş olmak, şiddet kullanmak veya kullanma tehdidinde bulunmuş olmak, bir okulda veya yakınında ya da okul bahçesi yakınında ya da genellikle on sekiz yaşın altındaki kişilerin gittiği başka bir kamuya açık alanda Cetvel I, II, III, IV veya V'de yer alan bir maddenin ticaretini yapmak ya da bu maddelerden bulundurmuş olmak veya on sekiz yaşın altındaki bir kişiye vermek üzere Cetvel I, II, III, IV veya V'de yer alan bir maddenin ticaretini yapmak veya ticaret amacıyla bulundurmuş olmak dikkate alınacak ağırlaştırıcı nedenler olarak ifade edilmiştir[399].

Aynı maddenin *"Uyuşturucu tedavisi mahkeme programı"* başlıklı 4. fıkrasında; bu bölüm kapsamında bir suçtan mahkum edilmiş olan bir kişiyi hapis cezasına çarptıran mahkemenin, suç işleyen kişinin, Adalet Bakanı tarafından onaylanmış bir uyuşturucu tedavisi mahkeme programına veya Ceza Kanununun 720(2) bendi kapsamında bir tedavi programına katılabilmesi için hapis cezasını tecil edebileceği hükme bağlanmıştır. 5. fıkrada ise; suç işleyen kişinin 4. fıkra kapsamında bir programı başarılı bir şekilde tamamlaması halinde mahkemenin, bu kişinin mahkum olduğu suç için asgari cezayı uygulamak zorunda kalmayacağı ifade edilmiştir[399].

5.5. Almanya

Avrupa'nın en gelişmiş ülkelerinden birisi olarak kabul edilen Almanya da; uyuşturucu madde ve bağımlılık sorunuyla karşı karşıya kalan ülkelerden birisidir[380]. Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı Merkezine bağlı olarak faaliyet gösteren Almanya Reitox Ulusal Temas Noktası tarafından yapılan bir çalışmada 2011 yılında Almanya genelinde toplam 236,478 adet uyuşturucu ile alakalı suç tespit edildiği ve tespit edilen bu suçların çok büyük orandaki kısmını uyuşturucu yasasına aykırı olan suçlar oluştururken yaklaşık olarak 50.000 adedini ise, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarının oluşturduğu ortaya konmuştur[400]. 2017 yılı içerisinde Almanya genelinde ele geçirilen uyuşturucu veya uyarıcı madde miktarı ise, bir önceki yıla oranla keskin bir artış göstermiştir. Önceki yıla kıyasla; %57 daha fazla eroin, %55 daha fazla miktarda esrar ele geçirilmiştir[401]. EMCDDA tarafından yayımlanan 2019 yılı Almanya Uyuşturucu Raporunda, Almanya'da yetişkin nüfusun dörtte birinden fazlasının yaşamları boyunca yasadışı uyuşturucu madde kullandığı ortaya konmuştur[402]. Almanya'nın uyuşturucu madde ile ilgili problemleri önlemekteki birincil amacı, bireyin sağlığını korumak/geliştirmek, maddelere bağlı olarak ortaya çıkan yoksunluğu, kötüye kullanımı ve bağımlılığı önlemek ve azaltmaktır[400]. Kaldı ki; uyuşturucu madde ile ilgili kullanım ve bağımlılık gibi problemlerin önlenmesi durumunda uyuşturucu ticareti de azalacaktır. Tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi Almanya'da da uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile mücadele etmek için çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır.

İlaç firması olan Bayer, 1898 yılında, tedavi amaçlı eroini piyasa sunduktan sonra Almanya'da 1929 yılında Afyon Yasası (Opium Act) kabul edilmiştir. Mevcut kanundaki boşluklardan yararlananların piyasadaki ihtiyaçtan çok daha fazla miktardaki uyuşturucu maddeyi üretmesi ve üretilen bu maddelerin ise piyasaya sunulmasından sonra uyuşturucu veya uyarıcı nitelikte olan maddelerin kullanımı denetimlere tabi tutulmuştur[6,174]. Ancak; zamanının ihtiyaçlarını karşılamadığı ve uyuşturucu maddelerin kötüye kullanılmasının artmasını engellemediği düşüncesiyle bu kanun 1972 yılında yürürlükten kaldırılmıştır[27]. Dolayısıyla da 1960'lı yılların sonuna doğru narkotik uyuşturucu maddelerin kötüye kullanımı arttığında, uyuşturucu maddelerin bağımlılığı/istismarı, yasadışı uyuşturucu madde kaçakçılığına ilişkin hala 1929 Tarihli Afyon Kanunu uygulanmaktaydı. Ancak; gelişen duruma uygun ihtiyacı karşılamak

üzere Uyuşturucu Maddeler Kanunu 1971 yılında kabul edilmiştir. Söz konusu yasa, 1961 Tarihli Tek Sözleşmesine ve 1971 Tarihli Psikotrop Maddelere İlişkin sözleşmenin taslağına bağlı kalarak hazırlanan bir kanundur[403]. Kabul tarihi 28 Temmuz 1981 olan Uyuşturucu Maddeler Kanunu ise o zamana kadar yürürlükte bulunan hukuki düzenlemeleri tek bir çatı altında toplayarak uygulanmaya başlamıştır. Anılan Kanun üzerinde, günümüze kadar olan süreçte, uyuşturucu madde sorununa ilişkin dünyadaki değişiklikler takip edilerek güncellemeler yapılmış olup kanunun kapsamı da genişletilmiştir[48]. Uyuşturucu maddelerin ruhsatlı/alınan lisansa bağlı olarak üretimi, ithalatı, ticareti bu kanunda yer aldığı gibi, uyuşturucu maddelerin imal ve ticareti suçu da bu kanun kapsamında düzenlenmiştir[172].

Kanunun *"Tanımlar"* başlıklı 1. Bölümünün 1. Kısmında uyuşturucu maddeler tanımlanmış ve hangi türden madde ve müstahzarların söz konusu kanun kapsamında kabul edileceğine ilişkin olmak üzere kanun ekindeki üç ayrı (EK I, II, III) listeye göndermede bulunulmuştur. Kanunun *"Diğer tanımlar"* başlıklı 2. Kısmında ise; madde, uyuşturucu madde üretimi gibi kavramların tanımına yer verilmiştir[404].

Kanunun 2. Bölümünde yer alan 3. ila 10a. maddeleri arasındaki bütün düzenlemeler bölümün başlığı olan *"Lisans ve lisans prosedürü"* ile ilişkilidir. Örneğin; *"Narkotik madde ticareti lisansı"* başlıklı 3. maddede; Federal Uyuşturucu ve Tıbbi Cihazlar Enstitüsü tarafından verilen lisansa hangi türden faaliyetlerde/durumlarda başvurulması gerektiğinden ve Federal Uyuşturucu ve Tıbbi Cihazlar Enstitüsünün, EK I'de listelenen narkotik uyuşturucu maddeler ile ilişkili olarak yalnızca kamu yararına olan bilimsel veya diğer amaçlarla istisnai olarak lisans verebileceğinden bahsedilmektedir. Kanunun 4. maddesinde lisans alma yükümlülüğünden muafiyetlerden, 5. maddesinde lisansın reddedilebileceği durumlardan bahsedilmiştir. 9. maddesinde ise lisansın sınırlanabileceğine, lisansa zaman sınırı koyulabileceğine, lisansın koşullara tabi olabileceğine ya da yükümlülükler içerebileceğine dair düzenlemeye yer verilmiştir[404].

Anılan Kanunun 13. maddesinde; hangi narkotik maddelerin kimler tarafından hangi amaçlar için reçete edilebileceği ve madde ticaretinin güvenliği ve kontrolü için reçete edilen narkotik maddelerin dağıtımı meselesi düzenleme altına alınmıştır[404].

Kanuna göre suç teşkil eden fiiller, *"Kanunun cezai ve idari suçlar"* üst başlıklı 6. Bölümünde 29, 29a, 30, 30a, 30b maddelerinde düzenlenmiştir.

Kanunun *"Ceza gerektiren suçlar"* başlıklı 29. maddesinin 1. fıkrasında aşağıdaki fiilleri gerçekleştiren kişiye beş yıla kadar hapis cezası veya para cezası verileceğine ilişkin düzenlemeye yer verilerek bu kapsamda pek çok fiil sayılmıştır. Bu fillerden bazıları aşağıdaki gibidir.

- yasalara aykırı olarak uyuşturucu maddeleri ekmek, üretmek ve ticaretini yapmak veya ticaretini yapmadan bunları ithal etmek, ihraç etmek, satmak, temin etmek veya başka şekilde piyasaya sürmek veya bunları başka bir şekilde elde etmek veya almak,
- maddelerin elde edilmesine ilişkin yazılı bir izni olmaksızın uyuşturucu maddeleri bulundurmak,
- Kanundaki ilgili hükme aykırı olarak uyuşturucu maddeleri nakletmek,
- Kanunun ilgili hükmüne aykırı olarak uyuşturucu maddeler için reçete vermek, uyuşturucu maddeyi bir kişiye uygulamak veya bunları derhal kullanmak üzere başka bir kişinin emrine amade kılmak,
- Uyuşturucu maddelerin reklamını yapmak,
- 13. maddenin 2. fıkrasına aykırı olarak, bir eczanede veya bir veteriner kliniğinde uyuşturucu madde tedarik etmek, bir eczacılık girişimcisi olarak diamorfin tedarik etmek,
- Çeşitli bentlerde belirtilen yasaya aykırı fillerin gerçekleştirilmesi için başka bir kişiye finansal imkanlar veya varlık sağlamak.

Aynı maddenin 3. fıkrasında failin ticari saikle hareket etmesi veya uyuşturucu ticareti gibi fiiller ile kanunda belirtilen diğer fiillerin gerçekleştirilerek pek çok insanın sağlığını tehlikeye düşürmesi durumlarının ciddi vakalar olarak kabul edileceği ve bu türden bir ihtimalin varlığı halinde faile verilecek cezadan bahsedilmiştir.

Dolayısıyla bu fıkra söz konusu düzenlemelerde yer alan suçun temel şekline göre daha ağır cezayı gerektiren hali olarak ifade edilebilir.

Anılan maddenin 5. fıkrasında; mahkemenin, suçlunun kendi kişisel kullanımı için sadece küçük miktarlarda uyuşturucu maddeyi ekmesi, üretmesi, ithal etmesi, ihraç etmesi, nakletmesi, elde etmesi, başka şekilde alması veya bulundurması halinde bent 1, 2 ve 4 uyarınca ceza uygulamayabileceğine ilişkin düzenlemeyi içermektedir. 6. fıkrası

ise; ticaret, temin veya satma ile ilişkili olması durumunda kanunun anılan hükmünün, bu fiilin uyuşturucu madde olmayan ancak bu şekilde sunulan maddelerle alakalı da uygulanacağına ilişkin düzenleme içermektedir[404].

Kanunun 29a. maddesinin 1. fıkrasında; söz konusu madde kapsamında belirtilen fiilleri gerçekleştiren kişiye bir yıldan az olmayacak şekilde hapis cezası verileceğine ilişkin düzenlemeyi içermektedir. Bu tür fiiller: yirmi bir yaşın üzerindeki bir kişi olarak on sekiz yaşın altındaki bir kişiye yasaya aykırı olarak narkotik uyuşturucu temin etmek veya 13. maddenin 1. fıkrasına aykırı olarak bunları böyle bir kişiye uygulamak ya da bunları derhal kullanmak üzere emrine amade kılmak, yasalara aykırı olarak az olmayan miktarlarda uyuşturucu maddelerin ticaretini yapmak veya bunları az olmayan miktarlarda üretmek veya temin etmek ya da bu türden maddeleri 3. maddenin 1. fıkrası uyarınca bir izine dayalı olmaksızın bulundurmak olarak ifade edilmiştir[404].

Kanunun *"Ceza gerektiren suçlar"* başlıklı 30. maddesinde; bu tür suçları tekrar tekrar işlemek amacıyla oluşturulmuş bir çetenin üyesi olarak hareket ederek uyuşturucu maddeleri yasaya aykırı olarak eken, üreten veya ticaretini yapan (madde 29/1-1-1), 29a. maddesinin 1. fıkrasının 1. bendine ilişkin eylemlerde ticari bir saikle hareket eden, başka bir kişiye uyuşturucu maddeleri temin eden, bunları bu kişiye uygulayan veya derhal kullanması için emrine amade kılan ve bu şekilde tedbirsizlik sonucu ölümlerine neden olan veya 3. maddenin 1. fıkrasının 1. bendi uyarınca bir izin olmadan küçük olmayan miktarlarda uyuşturucu maddeleri ithal eden kişilere uygulanacak olan cezalardan bahsedilmiştir[404].

Kanunun *"Ceza gerektiren suçlar"* başlıklı 30a. maddesinin 1. fıkrasında bu tür suçları tekrar tekrar işlemek amacıyla oluşturulmuş bir çetenin üyesi olarak hareket ederek az miktarda olmayan uyuşturucu maddeleri yasaya aykırı olarak eken, üreten, ticaretini yapan, ithal eden veya ihraç eden (m. 29/1-1-1) kişiler hakkında uygulanacak olan cezalardan bahsedilmiştir. Maddenin 2. fıkrasında, yirmi bir yaşın üzerindeki bir kişi olarak on sekiz yaşın altındaki bir kişinin yasaya aykırı olarak narkotik uyuşturucu ticareti yapmasına veya ticaretini yapmadan bunları ithal etmesine, ihraç etmesine, satmasına, temin etmesine veya başka şekilde piyasaya sürmesine ya da bu fiillerden birine teşvik etmesine neden olan veya yasaya aykırı olarak küçük miktarlarda olmayan uyuşturucu maddelerin ticaretini yapan veya bunların ticaretini yapmadan bunları ithal

eden, ihraç eden veya elde eden ve bu türden hareketleri gerçekleştirirken bir ateşli silah ya da özellikleri nedeniyle bedensel yaralamaya uygun olan veya yaralamayı amaçlayan başka nesneleri taşıyan kişilere verilecek ceza düzenlenmiştir[404].

Kanunun *"Cezada indirim yapılması veya uygulanması"* başlıklı 31. maddesinde; mahkemenin, Ceza Kanununun 49. maddesinin 1. fıkrası hükmü kapsamında indirim yapabileceğine veya suçlunun üç yıldan fazla hapis cezasına çarptırılmamış olması halinde gönüllü olarak verdiği bilgi sayesinde suça kendi katkısının ötesinde suçun ortaya çıkarılmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuş olması veya kanunun söz konusu maddeleri (29/3, 29a/1, 30/1, 30a/1 maddeleri) uyarınca ceza gerektiren suçların önlenebilmesi için planlanan suçlara ilişkin bilgilerini bir birime gönüllü olarak vermesi durumunda ceza uygulamayabileceğine ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir[404].

Kanunun 31a. maddesinde kovuşturma yapılmamasına ilişkin bir düzenleme yer almaktadır. Söz konusu düzenlemeye göre; kovuşturmanın konusunun 29. madde bent 1, 2 veya 4 kapsamındaki bir suç olması halinde, failin suçunun hafif bir suç olarak kabul edilmesi, ceza kovuşturmasının kamu menfaatine olmaması ve failin sadece kendi kişisel kullanımı için küçük miktarlarda uyuşturucu madde ekmesi, üretmesi, ithal etmesi, ihraç etmesi, nakletmesi, elde etmesi veya başka şekilde alması veya bulundurması halinde savcılık kovuşturmadan vazgeçebilir[404].

5.6. Amerika Birleşik Devletleri

ABD'nin dünyada yasadışı madde tüketen ülkeler arasında açık ara farkla birinci sırada dolduğu tüm dünyada bilinen bir gerçektir[11,199]. ABD'nin ilk Afyon Komiseri olan Hamilton Wright, ABD'nin dünyanın tüm uluslarına kıyasla kişi başına hesaplanan uyuşturucu veya uyarıcı nitelikteki maddelerin çoğunu tükettiğini savunmuştur[405].

1960'lı yılların başında Amerika'nın uyuşturucu madde olan yakınlığı/ doyumsuz iştahı, Başkan Richard Nixon'un dikkatini çekmiş ve Nixon uyuşturucu madde bağımlılığını ciddi bir ulusal tehdit olarak ifade etmiştir. 1971 yılında ise; artarak devam eden uyuşturucu sorununa ilişkin olarak Nixon uyuşturucu maddeyi halkın bir numaralı düşmanı olarak nitelendirmiştir[406]. Başkan bu düşmanla savaşmak ve onu yenmek için bir saldırı yürütmek gerektiğini ifade etmiştir[407-408].

1973 yılında ise uyuşturucu maddelere karşı savaş ilan ederek, Amerika'nın büyüyen uyuşturucu problemi ile efektif bir biçimde mücadele edebilmek için Uyuşturucu Uygulama İdaresi'ni kurmuştur[406]. ABD'deki yaklaşık yüz yıl kadar önce başlayan uyuşturucu yasağı, Başkan Nixon tarafından uyuşturucuyla mücadele konusunda yapılan açıklamalardan itibaren de daha da yoğunlaştırılmıştır. Yasağın ardındaki argüman ise, yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin insan sağlığı ve toplum için kötü olduğu gerçeğidir[199,409].

Esrar, Federal Yasa altında yasadışı durumdadır; ancak 1996 yılından beri bireysel eyaletler ve Washington Dictrict of Columbia (DC) esrar kullanımı, bulundurulması, yetiştirilmesi ile ilgili bir dizi önlemi onaylamayı belirtmişlerdir[410].

Tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi ABD'de de uyuşturucu ticareti ve en genel anlamda uyuşturucu suçları ile mücadele bakımından çeşitli yasal düzenlemeler bulunmaktadır. ABD, muhtemelen uyuşturucu madde imal ve ticaretine karşı mücadelede en yüksek miktarları harcayan endüstrileşmiş ülkedir[411].

19. Yüzyılın son çeyreğinde, batı eyaletleri afyon kullanımını kısıtlayan yasal düzenlemeleri kabul etmeye başladı. Örneğin; 1877 yılında afyon içmeyi yasaklayan ilk yasa Nevada'da kabul edildi. Bu yasa ile doktor reçetesi olmaksızın afyonun satılması, dağıtılması yasadışı olarak kabul edildi. Anılan yasa kapsamında afyonun sigara gibi içmek ya da başka türlü yasadışı kullanılan yerler de yasaklandı. Diğer batı eyaletleri de benzer yasalara sahipti ve bu eyaletlerden çoğunun mevzuatı diğer maddelerin kullanımını kısıtlamaktan ziyade afyon içiciliğini yasaklamaya yönelikti[412].

Daha önce birçok uyuşturucu madde gizli bileşenlerle veya yanıltıcı etiketlerle patentli ilaçlar olarak satılmaktaydı. 1906 yılında kabul edilen Saf/Katıksız Gıda ve İlaç Yasası ile, kokain, eroin, morfin ve esrar dahil olmak üzere belirli bazı maddelerin içerik ve dozajı ile doğru bir şekilde etiketlenmesi gerektiği düzenlenmiştir. Bu yasa bakımından; kokain, eroin, esrar ve bu tür diğer ilaçlar, etiketlendikleri sürece reçete olmaksızın yasal olarak bulunmaya devam ettiler[413]. 1906 yılında çıkarılan bu yasadan sonra ABD'de 1914 Tarihli Harrison Narkotik Yasası çıkarılmıştır[6]. İthalatçı, üretici, toptan ve perakende eczacıları geniş kısıtlamalara tabii tutan bu yasa hekimleri bu kısıtlamalardan muaf tutmuştur. Bu durum anılan kanun maddesinde yukarıda açıklanan ilaçların herhangi birinin bir hastaya, profesyonel uygulaması sırasında bu kanun kapsamında kayıtlı bir hekim, diş hekimi veya veteriner cerrah tarafından

hazırlanmasına veya dağıtılmasına izin verir şeklinde ifade edilmiştir[414]. Daha sonra, 1937 yılında, esrarı da içerecek şekilde, uyuşturucu maddelerin bulundurulmasının, kullanılmasının, satışının suç olarak kabul edildiği ve bu türden fiilleri işleyen kişiler bakımından ağır cezaların yer aldığı Marihuana Vergi Yasası kongre tarafından uygulamaya koyulmuştur[48].

Var olan bu uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin yasal düzenlemeler gözden geçirilerek 1970 yılında kabul edilmiş olan Kapsamlı Uyuşturucu Kullanımı ve Kontrolü Yasası (Comprehensive Drug Abuse Prevention and Control Act) oluşturulmuştur. Bu yasa; ABD'nin uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları ile mücadelede bakımından en önemli yasal düzenlemelerinden birisi olup günümüzde hala yürürlüktedir[6].

Kanunun *"Kongrenin kontrollü maddelere ilişkin bulguları ve bildirimleri"* başlıklı 801. maddesinin 1. fıkrasında; bu alt bölümde yer alan birçok uyuşturucu nitelikteki maddelerin yararlı ve meşru bir tıbbi amacı olduğu ve bu tür uyuşturucuların Amerikan halkının sağlığını ve genel refahını korumak için gerekli olduğu ifade edilmiştir. Anılan maddenin 2. fıkrasında; kontrollü maddelerin yasadışı ithalatının, üretiminin, dağıtımının, bulundurmasının ve uygunsuz kullanımının, Amerikan halkının sağlığı ve genel refahı üzerinde önemli ve zararlı bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir.

801. maddenin 3. fıkrasında; kontrole tabi maddelerin ticaretinin önemli bir kısmının, eyaletler arası ve dış ticaret üzerinden gerçekleşmekte olduğu ifade edilmiştir. İmalat, yerel dağıtım ve bulundurma gibi eyaletler arası veya dış akışın ayrılmaz bir parçası olmayan ticaret olayları, yine de aşağıdaki nedenlerle eyaletler arası ticareti önemli ölçüde ve doğrudan etkilemektedir:

(A) imalattan sonra birçok kontrole tabi madde, eyaletler arası ticarette nakledilmektedir,
(B) yerel olarak dağıtımı yapılan kontrole tabi maddeler genellikle dağıtımlarının yapılmasından hemen önce eyaletler arası ticaret yoluyla nakledilmektedir, ve
(C) genel olarak bulundurulan kontrole tabi maddeler, bu bulundurmadan hemen önce eyaletler arası ticaret üzerinden ulaştırılmaktadır.

Anılan maddenin 4. fıkrasında; kontrole tabi maddelerin yerel dağıtımının ve bulundurulmasının, bu tür maddelerdeki eyaletler arası ticaretin hacminin şişmesine katkıda bulunduğu ifade edilmiştir.

Söz konusu maddenin 7. Fıkrasında; ABD'nin, Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesine ve kontrollü maddelerin ulusal ve uluslararası ticareti üzerinde efektif kontrol kurmak için dizayn edilmiş olan diğer uluslararası sözleşmelere taraf olduğu ifade edilmiştir[415].

Kanunun *"Kongrenin psikotropik maddelere ilişkin bulguları ve bildirimleri"* başlıklı 801a. maddesinin 1. fıkrasında;

Kongrenin; bilimsel ve tıbbi nitelikte olmayan amaçlar için belirli psikotropik maddelerin üretimi, dağıtımı ve kullanımıyla alakalı tehlikeyi uzun zamandır kabul ettiği ve bu durumun ise; ABD'de yasadışı madde ticaretini kontrol etmek ve psikotropik maddelerin ülke içerisindeki yasal kullanımlarını düzenlemek için güçlü ve etkili mevzuat oluşturulmasına etki ettiği ifade edilmiştir. Psikotropik maddelerin kötüye kullanımının birçok ülke için ortak bir sorun haline geldiği ve ulusal sınırlarda kalmadığı ifade edilmiştir. Bu nedenle, ABD'nin bu tür maddelerdeki uluslararası ticaret üzerinde etkili kontroller kurabilmek için diğer ülkelerle işbirliği yapmasının önemli olduğu belirtilmiştir. Anılan maddenin 2. fıkrasında; ABD'nin uluslararası bir andlaşmanın yürütülmesinde diğer ülkelere katılarak, psikotropik maddelerin üretimi, dağıtımı, transferi ve bazı psikotropik maddelerin kullanımı hakkında uygun kontrollerin sağlanması için oluşturulan 21 Şubat 1971 Tarihinde Avusturya Viyana'da imzalanan Psikotropik Maddeler Sözleşmesi'nin tarafı haline geldiği ifade edilmiştir. Sözleşmenin iç hukuk kuralları gereği doğrudan ülkede uygulanamayacağından; ABD'nin sözleşmeye taraf olmaktan kaynaklı yükümlülüklerini ancak uygun yasal düzenlemeleri gerçekleştirmek suretiyle yerine getireceği belirtilmiştir.

Kongre; bu kanun ile yapılan değişikliklerin, mevcut yasa ile birlikte, ABD'nin Sözleşme kapsamındaki tüm yükümlülüklerini yerine getirmesini mümkün kılacağını ve bu amaçla başka bir mevzuat gerekmeyeceğini amaçlamış ve belirtmiştir.

Kongre, Psikotropik Maddeler Sözleşmesini uygularken, ABD'nin Sözleşme kapsamındaki yükümlülükleri ile uyumlu bir şekilde, ABD'deki psikotropik maddelerin kontrolünün, 1970 Tarihli Kapsamlı Uyuşturucu İstismarını Önleme ve Kontrol

Yasasında belirtilen maddelerin sınıflandırılmasına ilişkin prosedürler ve kriterler çerçevesinde gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Bu durumun ise,

(A) Yararlı ve meşru tıbbi ve bilimsel amaçlar için imalatçılara, dağıtıcılara, kuryelere ve araştırmacılara psikotropik maddelerin ulaşılabilirliğinin gereksiz yere kısıtlanmayacağını garanti edeceğini,
(B) Sözleşmedeki hiçbir şeyin iyi niyetli yürütülen araştırma faaliyetlerine müdahale etmeyeceğini,ve
(C) Sözleşmedeki hiçbir şeyin; Sağlık ve İnsan Hizmetleri Sekreteri tarafından Amerikan tıp ve bilim camiasının görüşlerinin fikir birliği kapsamında belirlenen etik tıbbi uygulamalara müdahale etmeyeceğini,

ifade etmiştir[415].

Kanunun *"Tanımlar"* başlıklı 802. maddesi oldukça detaylı olup bu madde kapsamında uyuşturucu madde, bağımlılık, kontrol, dağıtım, üretim, ağır uyuşturucu suçu gibi kavramların da içerisinde yer aldığı çeşitli kavramlar elli sekiz fıkrada her bir fıkrada ayrı bir kavram olacak şekilde tanımlanmıştır. Örneğin; anılan madde kapsamında; *"Dağıtmak"* kavramı, bir kontrole tabi madde veya listede belirtilen bir kimyasal maddenin teslimi (vücuda uygulama veya verme dışında) olarak ifade edilmiştir. *"Uyuşturucu madde"*, bitki kaynaklı maddelerden özütleme yoluyla ya da kimyasal sentez yoluyla bağımsız olarak kimyasal sentez veya özütleme ve kimyasal sentezin bir bileşimi ile doğrudan veya dolaylı olarak üretilen aşağıdaki maddelerden biri olarak ifade edilmektedir. *"Üretim"*, bir kontrole tabi maddenin üretimi, dikimi, ekilmesi, yetiştirilmesi veya hasat edilmesini içerecek şekilde tanımlanmıştır. Anılan Kanun oldukça detaylı bir şekilde hazırlanmıştır. Kanunda idame tedavisi, detoksifikasyon tedavisi gibi kavramların dahi tanımına yer verilmiştir. *"İdame tedavisi"*, bir kişinin eroin veya başka morfine benzer uyuşturucu madde bağımlılığı nedeniyle tedavisinde bir uyuşturucu maddenin yirmi bir günden uzun bir süre boyunca verilmesi olarak tanımlanmıştır. *"Detoksifikasyon tedavisi"* ifadesi, bir uyuşturucu maddenin devamlı veya sürekli yoksunluğu ile bağlantılı olumsuz fizyolojik veya psikolojik etkilerin azaltılması amacıyla ve bu kişinin söz konusu dönem içinde uyuşturucudan arınmış bir duruma getirilmesi yöntemi olarak bir uyuşturucu maddenin

kişiye azalan dozlarda en fazla yüz seksen gün boyunca verilmesi anlamını taşımaktadır.

"Uluslararası işlem", ABD'de bulunan bir aracı veya tüccarın katıldığı, listede belirtilen bir maddenin uluslararası sınır (ABD sınırı hariç) ötesine sevkiyatını içeren işlem olarak tanımlanmıştır.

Anılan maddenin 44. fıkrasında; *"Ağır uyuşturucu suçu"*; ABD veya bir Eyalet ya da yabancı bir ülkenin uyuşturucu maddeler, marihuana, anabolik steroitler veya yatıştırıcı ya da uyarıca maddelerle alakalı fiilleri yasaklayan veya kısıtlayan herhangi bir kanunu çerçevesinde bir yıldan fazla hapis cezasını gerektirebilecek bir suç olarak ifade edilmiştir. Aynı fıkranın devamında ise; ciddi uyuşturucu suçu kavramına yer verilmiş olup bu kavram; başlık 18'in 924(e)(2) bölümünde tanımlanan ve

(A) Suçlunun on iki aydan fazla hapiste kalmasını gerektirmiş bir suç
(B) suçlunun, bu suçun başlamasından sonraki on beş yıl içinde hapis cezasını çektikten sonra serbest bırakıldığı bir suç gibi sonuçlara yol açan suç olarak ifade edilmiştir[415].

Kanunun *"Tescil olması gereken kişiler"* başlıklı 822. maddesinin a fıkrasının 1. bendinde; kontrole tabi bir maddeyi veya liste I kimyasal maddesini üreten veya dağıtan veya kontrole tabi maddenin veya Liste I kimyasal maddesinin üretimine veya dağıtımına katılmayı teklif eden her kişinin, her yıl Adalet Bakanlığı tarafından yayımlanan kurallara ve yönetmeliklere uygun olarak düzenlenen bir tescil belgesi alması gerektiği hükme bağlanmıştır. Aynı düzenlemenin 2. bendinde ise; kontrollü maddeyi bir kişiye veren veya vermeyi öneren her kişinin, Adalet Bakanlığından bakanlığın yayımladığı kurallar ve yönetmeliklere göre düzenlenmiş bir tescil belgesi alması gerektiği ifade edilmiştir. Aynı hükmün devamında, tescil belgelerinin süresinin yönetmelikle Adalet Bakanlığı tarafından belirleneceği ifade edilmiştir. Ancak tescil belgelerinin bir yıldan daha kısa veya üç yıldan daha uzun bir süre için verilemeyeceği ifade edilmiştir. 822. maddenin b fıkrasında; Adalet Bakanlığı tarafından bu alt bölüm uyarınca kontrole tabi maddeleri veya Liste I'de belirtilen kimyasal maddeleri üretmek, dağıtmak veya kişilere vermek üzere tescil edilmiş olan kişilerin, bu maddeleri veya kimyasal maddeleri kendi tescil belgeleri ile izin verildiği ölçüde ve bu alt bölümün

diğer hükümlerine uygun olarak bulundurma, üretme, dağıtma veya kişilere verme (araştırma yapılması sırasında bu tür faaliyetlerin gerçekleştirilmesi dahil) hakkına/yetkisine sahip olduğu ifade edilmiştir. Söz konusu maddenin devamında ise; tescil yaptırması zorunda olmayan kişilerden, Adalet Bakanlığı tarafından kamu sağlığı ve güvenliğine uygun olduğunun belirlemesi halinde tescilden muaf tutulan kişilerden, tescil belgesinin geçici veya daimi olarak iptal edilebileceği hallerden bahsedilmiştir[415].

Kanunun *"Etiketleme ve ambalajlama"* başlıklı 825. maddesinde; genel olarak uyuşturucu maddelerin etiketlenmesine ve ambalajlanmasına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Anılan madde kapsamında, yönetmeliklere göre maddeye ilişkin belirleyici sembolü içeren bir etiket bulunmadığı takdirde kontrole tabi maddenin bir ticari kap içinde dağıtımının yapılmasının yasaya aykırı olduğu, kontrole tabi maddelerin her cetveli için ayrı bir sembol gerektiği gibi düzenlemelerden bahsedilmiştir[415].

Kanunun *"Kontrole tabi maddelere ilişkin üretim kotaları"* başlıklı 826. maddesinde; toplam yıllık ihtiyaçların belirlenmesine ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir. Söz konusu hükümde, Adalet Bakanlığı tarafından, ABD'nin tahmin edilen tıbbi, bilimsel, araştırma ve endüstriyel ve yasal ihracat gereksinimlerinin ve yedek stoklarının oluşturulması ve idamesi için her takvim yılında üretilecek Cetvel I ve II'deki kontrole tabi maddelerin her temel sınıf ve efedrin, psödöefedrin ve fenilpropanolamin için toplam miktar ve üretim kotalarının belirleneceği ifade edilmiştir[415].

Kanunun 841. maddesinde; kanunda açıkça izin verilen haller dışında; bir kişinin kasıtlı olarak, kontrollü maddeyi üretmesi, dağıtması veya üretme, dağıtma amacıyla bulundurması veya bir sahte maddeyi üretmesi, dağıtması veya üretme, dağıtma amacıyla bulundurması türünden eylemlerin yasaya aykırı olduğu ifade edilmiştir. Söz konusu fıkranın devamında suça konu olan maddelerin cinsine ve miktarına göre (olabildiğince ayrıntılı bir biçimde miktarlar belirlenerek) bu türden yasaklanan hareketlerde bulunanlar için; müebbet hapse ve yüksek para miktarlarına varan cezalar öngörülmüştür. Bu tür maddelerin kullanımı dolayısıyla ölüm veya ciddi bedensel yaralanmaların meydana gelmesi hali de cezayı ağırlaştıran bir hal olarak kabul edilmiştir. Anılan maddede bahsi geçen yasaklanan hareketlerin ciddi uyuşturucu suçundan veya ciddi bir şiddet suçundan daha önce verilen mahkumiyet kararının kesinleşmesinden sonra işlenmesi hali ile ciddi uyuşturucu suçundan veya ciddi bir

şiddet suçundan daha önce verilen iki veya daha fazla mahkumiyet kararının kesinleşmesinden sonra işlenmesi hali için daha ağır cezalar öngörülmüştür[415].

Kanunun *"Uyuşturucu ile bağlantılı binaların idamesi"* başlıklı 856. maddesinin 1. fıkrasında; kontrole tabi maddenin üretimi, dağıtımı veya kullanılması amacıyla herhangi bir yerin sürekli veya geçici olarak bilerek açılmasının, kiralanmasının, kiraya verilmesinin, kullanılmasının veya idamesinin yasak olduğu belirtilmiştir. 2. fıkrada; sahip, kiracı, temsilci, çalışan, ikamet eden veya ipotek alan olarak herhangi bir yerin daimi veya geçici olarak idaresi veya kontrolü ve kasıtlı olarak bu yerin kontrole tabi bir maddenin yasaya aykırı olarak üretimi, depolanması, dağıtımı veya kullanılması için kiralanmasının, kiraya verilmesinin, bu yerden kar elde edilmesinin veya ücretli veya ücretsiz olarak kullanıma sunulmasının yasak olduğu ifade edilmiştir. Söz konusu hükmün devamında ise kuralın ihlali halinde verilecek cezalardan bahsedilmiştir[415].

Kanunun *"Kontrole tabi bir maddenin yasaya aykırı olarak üretilmesi sırasında insan hayatının tehlikeye düşürülmesi"* başlıklı 858. maddesinde, anılan hükme aykırı olarak kontrole tabi bir maddenin imali veya imale teşebbüsü veya bunu gerçekleştirmek için kimyasal maddeler dahil olmak üzere malzemelerin nakliyesi veya naklettirilmesi sırasında insan hayatına önemli bir zarar verme tehlikesine neden olan kişiye uygulanacak olan cezalardan bahsedilmiştir. Söz konusu maddenin bir diğer fıkrasında ise, tekerrür halinde verilecek cezanın ilk fıkraya göre daha ağır olacağından bahsedilmiştir[415].

Kanunun *"Okullar ve üniversitelerde veya yakınında dağıtım veya üretim"* başlıklı 860. maddesinin a fıkrasında; bir devlet veya özel ilkokul, meslek okulu veya lise ya da bir devlete ait veya özel fakülte, yüksekokul veya üniversite veya bir çocuk parkı veya bir kamu konut idaresine ait bir konutta veya üç yüz metreye kadar yakınında ya da devlete ait veya özel gençlik merkezi, halka açık yüzme havuzu veya video oyun tesisin otuz metre yakınında kontrole tabi maddeyi dağıtarak, dağıtım amacıyla bulundurarak veya üreterek kanunun söz konusu hükümlerini ihlal eden kişi verileecek cezalar düzenleme altına alınmıştır. Aynı maddenin c fıkrasında; okullar veya çocuk parkları yakınında dağıtım için çocukların kullanılması durumu düzenlenmiştir. Söz konusu hükme göre; başka bir yasaya bakılmaksızın bilerek ve kasıtlı olarak: (1) bu bendi ihlal etmek için on sekiz yaşın altındaki bir kişiyi istihdam eden, görevlendiren, kullanan, ikna eden, teşvik eden veya zorlayan; veya (2) bir

Federal, Eyalet veya yerel güvenlik gücü yetkilisi tarafından belirlenmekten veya yakalanmaktan kaçınmasına yardımcı olması için on sekiz yaşın altındaki bir kişiyi istihdam eden, görevlendiren, kullanan, ikna eden, teşvik eden veya zorlayan en az yirmi bir yaşındaki bir kişinin daha ağır cezalara maruz bırakılacağı ifade edilmiştir[415].

Kanunun *"Çocukların bulunduğu veya yaşadığı binalarda metamfetamin üretilmesi veya dağıtılması veya üretilmesi veya dağıtılması amacıyla bulundurulmasına ilişkin ardışık ceza"* başlıklı 860a. maddesinde; on sekiz yaşın altındaki bir kişinin bulunduğu veya yaşadığı binalarda metamfetamin veya tuzları, izomerleri veya izomerlerinin tuzlarını üreterek veya dağıtarak ya da üretme veya dağıtma amacıyla bulundurarak Kanunun anılan hükmünü ihlal eden kişiye verilecek cezalar düzenlenmiştir[415].

Kanunun *"On sekiz yaşın altındaki kişilerin uyuşturucu operasyonlarında görevlendirilmesi veya kullanılması"* başlıklı 861. maddesinde on sekiz yaşın altı kişilerin kullanıldığı ve yasadışı fiil olarak kabul edilen hallere yer verilmiştir. En az on sekiz yaşındaki bir kişinin kasıtlı olarak: (1) kanunun ilgili bölümlerinde belirtilen herhangi bir hükmünü ihlal etmek üzere on sekiz yaşın altındaki bir kişiyi istihdam etmesi, görevlendirmesi, kullanması, ikna etmesi, teşvik etmesi veya zorlaması, (2) bir Federal, Eyalet veya yerel güvenlik gücü yetkilisi tarafından belirlenmekten veya yakalanmaktan kaçınmasına yardımcı olması için on sekiz yaşın altındaki bir kişiyi istihdam etmesi, görevlendirmesi, kullanması, ikna etmesi, teşvik etmesi veya zorlaması; veya (3) kanunun ilgili hükümlerine aykırı olarak yakın bir aile üyesi dışında on sekiz yaşın altındaki bir kişiden kontrole tabi bir maddeyi alması yasak olduğu hükme bağlanmıştır. Anılan maddenin; *"Reşit olmayan bir kişiye kontrole tabi bir maddenin temin edilmesi veya dağıtılmasına ilişkin ceza"* başlıklı d bendinde; bir kişinin, fıkra (a)(1) veya (2)'yi:

(1) bir kontrole tabi maddeyi veya bir kontrole tabi madde benzerini on sekiz yaşın altındaki bir kişiye bilerek temin ederek veya dağıtarak ihlal etmesi; veya
(2) istihdam edilen, görevlendirilen veya kullanılan kişinin on dört yaşında veya daha küçük olması halinde cezaların daha da ağırlaşacağı hükme bağlanmıştır.

Kanunun 861. maddesinin f fıkrasında; bir kişinin, bilerek veya kasıtlı olarak kontrole tabi bir maddeyi bu alt bölümün herhangi bir hükmüne aykırı olarak hamile bir kişiye temin etmesi veya dağıtmasının yasak olduğu hükme bağlanmıştır[415].

"Uyuşturucu kaçakçılarının ve bulunduranların Federal yardımlardan yararlanamaması" başlıklı 862. maddesinin *"Uyuşturucu kaçakçıları/uyuşturucu ticareti ile uğraşanlar"* alt başlıklı a fıkrasında; kontrole tabi maddelerin dağıtılmasına ilişkin bir Federal veya Eyalet suçunu işlemekten mahkum olmuş bir kişinin; hakimin takdirine bağlı olarak, bu suçtan ilk kez mahkum olduğunda bu mahkumiyetten sonra beş yıla kadar her türlü Federal yardımı alma hakkını kaybedeceğine, bu suçtan ikinci kez mahkum olduğunda, hakimin takdirine bağlı olarak bu mahkumiyetten sonra on yıla kadar her türlü Federal yardımı alma hakkını kaybedeceğine ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir. Aynı fıkranın devamı hükmünde ise, bu suçtan üçüncü veya daha fazla kez mahkum olduğunda bu mahkumiyetten sonra daimi olarak her türlü Federal yardımı alma hakkını kaybedeceği ifade edilmiştir[415].

Kanunun *"Uyuşturucu kullanma aletleri"* başlıklı 863. maddesinin a fıkrasında;

(1) uyuşturucu kullanma aletlerinin satılması veya satılmasının teklif edilmesi;
(2) uyuşturucu kullanma aletlerinin nakledilmesi için posta veya başka bir eyaletler arası ticaret imkanının kullanılması; veya
(3) uyuşturucu madde kullanma aletlerinin ithal veya ihraç edilmesi.

hareketlerinin yasaya aykırı olduğu ifade edilmiştir.

Aynı maddenin c fıkrasında ise; Bu maddenin a fıkrasının ihlalinde kullanılan uyuşturucu madde kullanmaya yarayan aletlere, kişinin bu ihlal nedeniyle hüküm giymesinden sonra el konulacağı ifade edilmiştir. Söz konusu maddenin d fıkrasında; uyuşturucu kullanma aletleri kavramından ne anlaşılması gerektiği ifade edilmiştir. Buna göre; uyuşturucu kullanma aletleri, esas olarak bulundurulması bu alt bölüm çerçevesinde yasaya aykırı olan kontrole tabi bir maddenin imal edilmesi, birleştirilmesi, dönüştürülmesi, saklanması, üretilmesi, işlenmesi, hazırlanması, zerk edilmesi, yutulması, solunması veya başka şekilde insan vücuduna alınması amacıyla kullanılması amaçlanan veya tasarlanmış her türlü ekipman, ürün veya malzeme anlamını taşımaktadır şeklinde ifade edilmiştir[415].

Kanunun 960. maddesinde ise;

(1) Kanunun ilgili maddelerinin aksine, kontrollü bir maddeyi bilerek veya bilerek ithal veya ihraç etmek,
(2) Kanunun ilgili maddesine aykırı olarak, kasten bir gemi, uçak veya araç üzerinde kontrollü bir madde getirmek veya bulundurmak veya
(3) Kanunun ilgili maddesine aykırı olarak, kontrollü maddeyi dağıtmak veya dağıtmak niyetinde olmak türündeki hareketlerin de yasaya aykırı olduğu ve ilgili madde kapsamında cezalandırılacağı ifade edilmiştir[415].

Bahsi geçen düzenlemeler dışında, uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin yasadışı ticaretin önlenmesi ve bu ticaret dolayısıyla elde edilen gelirlere el koyulması hakkında, Kimyasalların Amaç Dışı Kullanımı ve Trafiğine İlişkin 1988 Tarihli Kanun ve yine 1988 Tarihli olan Kara Paranın Önlenmesine İlişkin Kanun da bulunmaktadır[48].

6. UYUŞTURUCU VEYA UYARICI MADDE İMAL ve TİCARETİ SUÇUNUN İŞLENME NEDENLERİ ve SUÇUN SONUÇLARI

Yasadışı psikoaktif maddelerin talebini ve teminini şekillendirmeye yardımcı olan risk faktörlerinin listesi uzun ve çeşitlidir ve bu faktörlerden bazıları ise topluma özgüdür. Bu risk faktörleri söz konusu olduğunda sebep-sonuç ilişkilerini net bir biçimde ortaya koymak zordur. Problemin sebeplerini tamamıyla ortadan kaldırmak mümkün olmadığı için bu durum uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretine yönelik etkili politikalar üretebilmeyi de zorlaştırmaktadır. Yapılan çalışmalarda, tanımlanan tüm risk faktörleri yok edilse bile yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı madde endüstrisinin tamamıyla yok edilmesine yönelik bir garantinin söz konusu olmadığı ifade edilmektedir. Bu tarz bir yaklaşım ile bu endüstrinin boyutu ve yıkıcılığı büyük ölçüde kontrol altına alınabilecektir. Ayrıca, risk faktörleri toplumdan topluma değişiklik gösterdiği için tüm durumlarda işe yarayacak tek bir politika ya da yönerge oluşturmak da kolay ve mümkün olmayacaktır[416]. Yasadışı madde ticareti dünyadaki en büyük uluslararası suç problemi olarak görülmekle birlikte bu ticaretin kara para aklama, terör vb. suçları içeren diğer uluslararası suç organizasyonları, göçler[417] fakirlik, kırsal toplumların sınırlı sosyal ve ekonomik imkânları, politik istikrarsızlık, hükümet kontrolünün eksikliği[418] ile bağlantılı olduğu bilinmektedir. Çalışmanın bu kısmında uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun işlenmesine neden olan risk faktörleri ve bu suçun işlenmesi ile ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilmeye çalışılacaktır.

6.1. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunun İşlenme Nedenleri

Yolsuzluk, terör, işsizlik, eğitim, göç gibi konular ile uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu arasında ilişki olduğu yapılan çalışmalar ile ortaya konmuştur. Çalışmanın bu kısmında uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile ilişkili olan bazı risk faktörlerinin hangi açılardan bu ticaretin gerçekleşmesine neden olduğu irdelenmeye çalışılacaktır.

Yolsuzluk, kamu hizmeti, kamu yararı ve bürokratik açılardan bakıldığında aile, zümre ya da arkadaşlık için özel çıkarların sonucu olarak parasal ya da sosyal statü bakımından kişisel menfaat elde etmek uğruna kamu refahına özgü olan normal görevlerden saptıran herhangi bir fiil, özel avantajlar elde etmek için kamu yararının ihlal edilmesi, kişi ya da gruplar tarafından bürokratik eylemler üzerinde nüfuz kazanmak için kullanılan yasadışı eylem olarak ifade edilmektedir. Yolsuzluk sadece yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretine özgü olmamasına rağmen sahip olduğu ekonomik güç ve yasadışı doğası dikkate alındığında esasen yolsuzluk ile ilgili gerçekleşen vakaların pek çoğu da yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile ilgilidir[419].

Yolsuzluğun yaygın olduğu ya da hukuku, güvenlik güçlerini, yönetimi ya da politikayı yüksek seviyelerde etkilediği yerlerde hükümetler, vatandaşlar, sivil toplum ve uluslararası örgütler için yolsuzluk önemli bir sorun haline gelmiştir. Üstelik, son yıllarda yolsuzluk ve uyuşturucu veya uyarıcı madde arasındaki bağlantı uluslararası gündemde de yaygınlık kazanmaya başlamıştır[420].

Kendi kamu bütçelerini yönetme konusunda önemli teknik güçsüzlüğe sahip olan, doğru bilgi sistemlerinden yoksun ve sorumluluk sahibi olmayan ve kendi güvenliğini sağlamak adına işlevsel beceri başarısızlıklarından muzdarip hükümetler yasadışı uyuşturucu ticaret ağlarının gelişimi için tercih edilen yerlerdendir[421]. Demokrasi[422] devlet otoritesinin ve hukuki yaptırımların zayıf ya da oldukça zayıf olduğu ve bu sebeple de yolsuzluk imkânlarının mevcut olduğu ülkeler uyuşturucu ticaretinin ortaya çıkması ve gelişimi bakımından risk faktörlerindendir[423]. Pek çok ülkede uyuşturucu ticareti ve yolsuzluk birbirine bağlıdır ve karşılıklı olarak birbirini pekiştirecek şekilde iç içe geçmiştir[424]. Yolsuzluk terimi için farklı perspektiflerden farklı tanımlamalar yapılsa da[425] konu ile ilgisi bakımından yolsuzluk; kamu sektöründeki ekonomik kaynakları dönüştürerek ve sürdürülebilir barışı tehdit ederek bir ülkenin ekonomik ve politik dengesini çökertebilen ciddi bir suç olarak da ifade edilmektedir[426].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile uğraşan örgütler kendi işlerinden maksimum düzeyde ekonomik kazançlar elde edebilmek için ekonomik ve politik engelleri yok etmeye çabalamaktadırlar. Bu durum, uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti de dahil olmak üzere tüm yasadışı faaliyetlerin kontrolünden ve bastırılmasından

sorumlu olan devlet ve devletin gücü ve politikası ile açıkça çatışmaktadır. Dolayısıyla da çelişen çıkarlar açısından yasadışı madde ticareti yapan suç örgütleri ve hükümet arasında karşı karşıya gelme durumunun yaşanması da kaçınılmaz olabilmektedir[419]. Diğer taraftan, bazı uyuşturucu veya uyarıcı madde örgütlerinin zenginliği ve gücü, yerel hükümetlerin zenginliğini ve gücünü geçebilmektedir. Bu durum ise uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile uğraşan suç örgütlerinin kolluk kuvvetlerinden, ceza adaleti kurumlarından, politikacılardan ve iş dünyasından koruma elde etmelerini sağlamaktadır. Öyle ki, bu örgütler yaptıkları yasadışı faaliyet için devletin resmi kurum ve kişilerinden koruma elde ederek mevcut yolsuzluğu daha da güçlendirmektedirler[427]. Ayrıca, uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile uğraşan kişilerin uyuşturucu ticareti faaliyetlerini sürdürebilmek bakımından, polislere zorbalık yapmak yerine onları baypas etmeyi veya satın almayı tercih ettiğinin bilindiği de ifade edilmiştir[428].

Yolsuzluk, uyuşturucu ticareti yapanların faaliyetlerini kolaylaştırmaktadır. Uyuşturucu ticareti ile ilgilenen suçlular kolay bir biçimde gerçeğe aykırı pasaport, ehliyet ya da gizli bilgi elde etmek için ya da yakalanmamak için kamu görevlilerine rüşvet verebilmektedirler. Uluslar ötesi suç ağlarında gümrük görevlilerine ve sınırdaki polislere rüşvet vermek uyuşturucu madde ticaretini kolaylaştırmayı hedefleyen yaygın bir uygulamadır. Kolluk kuvvetlerine ya da hukuki yetkiyi elinde bulunduranlara rüşvet vermenin bu suçla ilişkili olanların yakalanma, tutuklanma ve yargılanma risklerini minimize ettiği bilinen bir gerçektir[424]. Dolayısıyla uyuşturucu tacirleri, hükümet görevlilerini, ordu ve hukuk görevlilerini, politik ve geleneksel liderleri çok kazançlı bir suç girişimi olan uyuşturucu ticaretini destekleyen fırsatçı bir ağ kurmaya zorlamak adına yaygın olan yolsuzluğu kullanmışlardır[429].

Uyuşturucu ile mücadelede yerel, ulusal ve uluslararası görevlilere ödenen düşük maaşlar uyuşturucu tacirlerinin rüşvet olarak teklif edebileceği miktar ile kıyaslandığında tacirlerin bu yetkilileri yolsuzlaştırmaya yönelik eylemlerini artırmıştır[430]. Bazı durumlarda ise uyuşturucu ticareti ile uğraşanlar var olan güvenliklerini garantilemek ya da yasadışı eylemlerini kolaylaştırmak için düşük rütbeli kamu görevlilerini yasadışı örgütlerin "istihdam" listelerine yerleştirmektedirler[424]. Dolayısıyla suç örgütleri/uyuşturucu tacirleri tarafından kamu görevlilerinin uyuşturucu ticareti ile uğraşan kişilerin istihdam listelerine sokulması ya da devlet tarafından kamu görevlilerine ödenen düşük maaşlar karşısında bu durumun farkında olan kişi ya da

örgütler tarafından uyuşturucu ticareti yapabilmek için kamu görevlilerine rüşvet olarak ödenen yüksek miktarlardaki paralar ile kamu görevlilerinin yolsuzlaştırılmasına neden olmak uyuşturucu ticaretinin yapılmasını kolaylaştırmakta ve artırmaktadır.

Diğer taraftan, yasadışı madde ticareti yapan örgütler, devlet ve toplum içerisindeki yolsuzluğu çeşitli şekillerde kullanmaktadırlar. Bunlardan ilki devlet görevlilerinin yasadışı madde ticareti yapan örgütlere doğrudan katılımı şeklindedir. Bu noktada; devlet görevlileri sadece uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti yapanlar ile işbirliği yapmayıp aynı zamanda örgüt içerisinde belli bir seviyede liderlik rollerine bürünmek şeklinde örgüte doğrudan katılım göstermektedirler. Bu durumda devlet görevlileri örgüt ile koordineli bir ilişki yürütmektedirler. Devlet görevlilerinin doğrudan katılımına ait bu alternatif en ciddi ve tehlikeli yolsuzluk vakalarını oluşturmaktadır. Çünkü devlet görevlileri kendi görevlerini ve örgüt işlerini kontrol etme ve yönetme konusunda çift yönlü bir kabiliyet sergilemektedirler. Bu görevlilerin gerçekleştirilmesine katkı sağladıkları yolsuzluğu devletin geri kalan kısmına kadar uzatmak ve devam ettirmek hususunda becerileri çok fazladır. Yasadışı madde ticareti yapan örgütlerin devlet ve toplum içerisindeki yolsuzluğu kullanma yollarından bir diğeri ise devlet görevlilerinin kontrol etme konusundaki başarısızlığıdır. Bu durumda devlet görevlileri dolaylı yoldan sürece katılmaktadırlar. Bu kişiler kendi işlerini kontrol etme ve denetleme konusunda başarısızlık yaşamaktadırlar. Bu tür yolsuzluk hukuki yaptırım sistemin üç aşamasında yani polis (bazı durumlarda askeri yapı), adli ve cezai yapılarında görülebilmektedir[419].

Gelişmekte olan ülkelerde uyuşturucu madde piyasasındaki yolsuzluğun hükümet, polis, hukuk ya da silahlı/güvenlik güçlerinde yüksek seviyelere ulaşması çok yaygın bir durumdur. Öyle ki, bazı bölgelerde organize suçlar, seçim kampanyalarına finansman sağlayarak ya da oy satın alarak demokratik süreçleri etkileme gücüne dahi sahip olabilmektedir[420]. Örneğin, uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile uğraşanlar oy satın alma yoluyla belli aday ve politik partilerin lehine seçim kampanyalarına finansman olma, politik süreçteki katılımcıları tehdit etme gibi yollar ile[427] seçimler üzerinde etki kurabilmektedir. Örneğin, Brezilya'da seçimler için sağlanan finansman ile uyuşturucu veya uyarıcı madde tacirleri arasında bir bağlantı olduğu ortaya konmuştur[431].

Yapılan araştırmalarda, uyuşturucu ile alakalı polis yolsuzluğunun diğer polis yolsuzluklarından pek çok şekilde farklılık gösterdiği ifade edilmiştir. Bu çalışmalarda, uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ile ilgili yolsuzluğa bulaşan memurların, suçluları korumaya ya da onların suç teşkil eden hareketlerini göz ardı etmeye ek olarak, uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile uğraşanlardan uyuşturucu veya uyarıcı madde ve/veya para çalmak, uyuşturucu veya uyarıcı madde satmak gibi çeşitli suçların işlenmesine katılma olasılıklarının arttığı da ortaya konmuştur[432].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçları ile terör suçları arasında bağlantı olduğu bilinmektedir. Terörizm ve uyuşturucu madde problemi modern dünyanın refahına yönelik ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Bu konular 20. Yüzyılın başlarında dünyanın gündeminde baş sıralarda iken, her biri tarih boyunca değişen form ve derecelerde var olmuşlardır. Özellikle uyuşturucu veya uyarıcı madde problemi ve özelde ticareti uluslararası taşımacılık ve iletişim kapasitelerindeki gelişmelerden ötürü dünya siyasetinde önemli bir rol oynamıştır[433]. Terör ve yasadışı madde ticareti gibi güvenlik tehditleri, bilhassa devletlerin ve genel anlamda bölgelerin güvenlik ve refahına yönelik tehdit oluşturacak kadar yaygın hale gelmiştir. Bu noktada, terör örgütü gibi suç örgütlerinin falaliyetlerini genişletmek amacıyla uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti suçlarına sıklıkla başvurduğu gerçeği yadsınamaz hale gelmiştir[433]. Çünkü, uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinden farklı olarak terör faaliyetleri kendi amaçlarını gerçekleştirmek maksadıyla para üreten bir yapıya sahip değildir[434] ve dolayısıyla amaçlarını gerçekleştirmek için de ihtiyaç duyduğu paranın büyük çoğunluğunu uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarından karşılamaktadır.

Terör grupları uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinden gelen mali kaynakları silah almak, işlerini kolaylaştırmak konusunda kendilerine yardımcı olacak önemli kişilere rüşvet vermek, propaganda fonu sağlamak ve işe alım yapmak ve operasyonlarını ve ağlarını yönetmek için kullanabilmektedirler[434]. Öyle ki, bazı terörist gruplar uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretini yapan kişilerle karşılıklı avantajların bulunduğu ilişkiler kurarak veya uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretine aktif olarak katılarak, siyasi gündemlerini ilerletmek için bu türden maddelerin satışlarından elde edilen parayı kullanmaktadırlar[435]. Ayrıca, teröristler, uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinin görünümünü ve hatta fiili uygulamasını kendilerinin varlığını, madde

ticaretine ilişkin hareketlerini veya terör eylemlerine hazırlıklarını örtmek için kullanmaya çalışabilmektedirler. Buna ek olarak, büyük ölçekli yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı madde pazarlarının varlığı, terörist grupların kullanabileceği, kara para aklayıcılar ve sahte kimlik belgesi üreticileri gibi hizmet sağlayıcıları ağını destekleyerek terör faaliyetlerini kolaylaştırabilmektedir[434].

Diğer taraftan, aslında başlangıçta politik, dini ya da ideolojik amaçlarla harekete geçen terörist gruplar, kendi amaçlarını finanse etmek için kullanıldıkları uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinin cazibesine kapılarak, zaman içerisinde, bu ticarete yoğunlaşan organize suç gruplarına dönüşebilmektedirler[436]. Terörist grupların uyuşturucu madde ticaretine katılma şekilleri madde satmaktan teröristlerin kontrol ettiği topraklarda yasadışı madde yetiştiren ya da işleyen insanlardan vergi toplamaya ve uyuşturucu madde ticaretinin fon sağladığı devletlerden destek almaya kadar değişiklik gösterebilmektedir[435].

Dünya çapında terörist gruplar yasaklama ya da pasif bir şekilde tolere etme ya da bu işten kazanç sağlama yoluyla zaman zaman kendilerini uyuşturucu madde ticareti içerinde bulmuşlardır[437]. Terörist grupların bu ticaret dolayısıyla elde ettikleri gelirlerin çoğunu ise bu türden maddeleri yetiştirenlerin korunması, laboratuvarlar ve uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ya da öncü kimyasalların taşınması konusunda konulan vergilerden elde etmektedirler[438].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti, kaynak, transit ve tüketici ülkelerde en az beş farklı yoldan terör sorununa katkı sağlayabilmektedir. Bu yollar;

1) Terörist gruplar için nakit para temini,
2) Uyuşturucu maddelerin üretildiği, geçiş yaptığı ya da perakende satıldığı ve tüketildiği ülkelerde kaos yaratmak, (Uyuşturucu veya uyarıcı madde tacirleri tarafından terörizm faaliyetlerine açık bir ortam sağlayabilmek için bazen kasten kaos yaratılabilmektedir.)
3) Terörizm bağlantılı grupların desteğini almak ya da toplumun terörist grup ve eylemlerle olan savaşma becerisini zayıflatmak yoluyla hukuk kurumları, askeri kurumlar ve diğer hükümet ve sivil toplum kurumlarında yolsuzluk yaratmak,
4) Terörist eylemler ve terörist kişilerin faaliyetleri için faydalı hizmetler temin etmek ve materyal sunmak, hem uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretine hem

de terörist amaçlara hizmet edebilecek kaçakçılık kapasiteleri, yasadışı silah temini, kara para aklama ya da sahte kimlik ya da diğer evrakların üretimi gibi ortak bir alt yapı hazırlayamak,

5) Hukuki yaptırım ve istihbarattan kurtulmak için harekete geçmek,

şeklinde ifade edilmektedir[434].

Gerçekleşen pek çok olayda, terör grupları ve uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti yapan örgütler arasındaki ilişki silah karşılığında uyuşturucu madde takasına, aynı kaçakçılık rotalarının kullanılmasına, kazançları ve toplanan fonları gizleme konusunda resmi olmayan transfer sistemleri gibi benzer metotların kullanılmasına, kara para aklamak için benzer kaynakların kullanılmasına, aynı yozlaşmış hükümet görevlilerinin kullanılmasına müsaade etmek suretiyle karşılıklı bir yarar meydana getirmektedir[438].

Uyuşturucu ticareti bazı isyancı, terörist ve devlet dışı diğer silahlı gruplar için önemli bir gelir kaynağıdır[372]. Bu açıdan, organize suç örgütlerince yapılan tüm yasadışı ürünlere ilişkin ticari faaliyetler arasında, en meşhur ve yaygın olanı uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretidir[439]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile uğraşan örgütler, birçok ülkede tedarik ve dağıtımı yönetmek için bağlantıları olan küresel işletmeler olarak tanımlanabilir. Bu örgütler birer işletme olarak, kar marjlarını en üst düzeye çıkarmak amacıyla sahip oldukları ürünleri bu ürünlerin alıcılarının bulunduğu pazarlara en verimli şekilde sunmakla ilgilenirler. Bu örgütler, çalışanlar üzerinde disiplin sağlamak, yasadışı iş ve işlemlerini yürütmek, rakiplerinin kendi faaliyet gösterdikleri piyasalara girişini sınırlandırmak gibi durumlarda sıklıkla şiddet kullanmaktadırlar. Rüşvet ve yolsuzluk, bu örgütlerin operasyonlarının sorunsuz bir biçimde gerçekleştirilmesine yardım edip kolaylık sağlarken bu örgütlerin kendilerine karşı yürütülen devlet faaliyetlerini etkisiz hale getirir ve bu türden madde ticareti işi ile uğraşan kişilerin ise cezasız kalmasına neden olur[440].

Diğer taraftan, yasadışı uyuşturucu madde ticareti ile ilişkilendirilen kazançlar, devlete ait olmayan silahlı grupların uyuşturucu ticaretine katılmasındaki ya da bu ticareti kolaylaştırmadaki temel motivasyon kaynağıdır[418,441]. Bu ticaret vasıtasıyla gelen paralar organize suçlar için artan bir güce de dönüşmektedir[442] ve diğer uluslar ötesi suç ve terörist eylemlerini finanse etmenin bir diğer yolu olarak da kabul

edilmektedir[443]. Organize suç grupları, yasadışı örgütler pek çok uyuşturucu madde çeşidinin üretimi, ticareti ve dağıtımı işinde faaliyet göstermektedirler. Europol tarafından yapılan bir araştırmada; uluslararası seviyede faaliyet gösteren ve AB'de aktif olan organize suç gruplarının yaklaşık %35'inin, yasadışı maddelerin üretimi, ticareti ve dağıtımı ile ilgilendikleri ortaya konmuştur[444]. Uyuşturucu ticaretinden hızlı ve kolay nakit para elde etme olanağı, bu ticaretten yararlanan suç örgütlerince bu suçun iyi bir şey olarak algılanması da neden olmaktadır[445]. Doğrudan finansal kazançlara ilaveten uyuşturucu ticaretine katılım göstermek toprak kontrolü, ordu kapasitesi ve politik ve sosyal meşruluk gibi savaşla mücadelede önemli olan diğer parasal olmayan kaynakları sağlayabilir[441].

Diğer taraftan, uyuşturucu veya uyarıcı maddeler organize suç grupları için önemli bir gelir kaynağı olmaya devam etse de bu grupların zaman içerisinde iş modelleri değişmektedir. Öyle ki, bu gruplarda yer alan suçlular, yasa dışı uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinin doğasını değiştiren Darknet (yani şifrelenmiş bir sanal ağ) gibi yeni teknolojileri ve ağları kullanmaktadırlar. Örneğin, sanal ağlarda faaliyet gösteren organize suç gruplarının, daha gevşek bağlara sahip olma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca, yapılan araştırmalarda daha küçük grupların bu ağlar sayesinde daha önemli hale geldiği vurgulanmıştır[439].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile işsizlik arasında bağlantı olduğu bilinmektedir. Uyuşturucu ticareti büyük gelirler elde edilmesine neden olan suçlardan biri olduğundan bir kişi işsiz veya düşük gelir seviyesine sahip olduğunda bu suçları işleme olasılığı da artacaktır[446]. Aşırı yoksul bölgelerde yaşayan insanların genelde iyi eğitim, temiz içme suyu, barınma, yiyecek ya da sağlık hizmetleri gibi en temel ihtiyaçlarına ulaşma sıkıntısı yaşadıkları bilinmektedir. Ekonomik sıkıntıların ve hatta fakirliğin çok olduğu bu türden bölgelerde ise temel insani ihtiyaçların eksikliğinin yanı sıra yaşam ve gelir istikrarsızlığı da söz konusudur. Uyuşturucu ticareti ve fakirlik arasındaki ilişkide ise tüm bu faktörler rol oynamaktadır. Aşırı derecede fakir olan insanlar en temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek üzere ekonomik kazanımlar elde edebilmek için tehlikeli de olsa uyuşturucu ticaretine karışabilmektedirler. Bu insanlar için uyuşturucu ticareti genellikle bu finansal kayıpları telafi etmenin en hızlı ve en kolay yolu gibi görünebilmektedir[447]. Bu açıdan, işsizlik insanların uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretine katılmaları için itici bir güçtür. Öyle ki uyuşturucu ile alakalı

suçlardan dolayı yargılanan, tutuklanan, mahkumiyet cezası alan kişiler bile ekonomik sebeplerden ve en temelde de işsizlikten dolayı uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretine geri dönmektedirler[448]. Temel ihtiyaçlarını dahi karşılayabilecek sabit bir gelire sahip olmayan kişiler, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin satışı ile elde edilebilecek hızlı ve büyük gelirler dolayısıyla bu türden maddelerin ticaretine katılabilmektedirler[447].

Yapılan araştırmalarda; işsizlik oranı ile uyuşturucu ticareti arasında, ailelerin aylık harcama miktarı ile uyuşturucu ticareti arasında pozitif, ailelerin aylık gelirleri ile uyuşturucu kaçakçılığı arasında negatif ilişki olduğu ortaya konmuştur. Bu kapsamdaki çalışmalardan elde edilen sonuçlarda işsizliğin; artan işsizlik sigorta maliyeti gibi masraflara ek olarak toplumda zararlı etkilere sahip uyuşturucu ticareti gibi bazı suçların ortaya çıkmasına, bu suçlar için gerekli olan iş gücü beceri ve ihtisasındaki maliyetin düşürülmesine ve bir toplumun ekonomisi üzerindeki diğer doğrudan ya da dolaylı masraflar üzerinde etkili olabileceğine vurgu yapılmaktadır[446].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ve fakirlik arasındaki bağlantının kişileri veya aileleri yaşam ve ölüm arasında seçim yapmak zorunda oldukları pozisyonlara getirmesi bakımından karmaşık bir yapıya sahip olduğu da ifade edilmiştir. Bu açıdan, hayatlarını idame ettirebilecek kadar yeterli gelir ve besin kaynağına sahip olmayan bazı kişilerin sırf gelir elde ederek hayatta kalmak üzere ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla bu yasadışı faaliyete katıldıkları ortaya konmuştur[447].

Uyuşturucu üretim ve ticaretinin en çok geliştiği yerler dünyadaki en fakir olan ve ekonomik açıdan hiç gelişmemiş yerler olmakla birlikte bu yerlerin pek çoğunda yaşam koşulları gittikçe de kötüleşmektedir. Bu kırsal bölgelerin çoğunda tarım faaliyetleri ile ilgilenenler diğer tarımsal uğraşlara oranla yasadışı madde üretiminden 10 ila 50 kat arasında daha fazla para kazanabildiklerinden dolayı uyuşturucu pazarına madde sağlanmasında önemli bir katkıya sahiptirler. Bu açıdan bu bölgelerde yaşayan üreticiler, yüksek oranlarda ekonomik kazanç elde edebilmek için en çok koka, afyon ve kenevir yetiştirmektedir. Uyuşturucu ticaretine konu olan maddeleri üretmek risk taşısa da getirdiği yüksek kazançlar pek çok insan için bu hasatları diğer ürün hasatlarına göre daha çok tercih edilebilir hale getirmektedir[430].

Uyuşturucu madde yetiştirilmesi, üretimi, imalatı ve ticareti süreçlerine genç insanların da katıldığı bilinmektedir. Sosyal ve ekonomik fırsatların yokluğunda genç

insanlar para kazanmak ya da zaten az olan gelirlerine katkıda bulunmak için uyuşturucu işine girmiş olabilirler. Yoksulluktan etkilenen ya da göçmenler gibi diğer korunmasız gruplardaki gençler de organize suç gruplarınca işe alınabilir ya da uyuşturucu madde yetiştirilmesi, üretimi, imalatı ve ticaretinde ve yerel seviyedeki ticaretlerde çalışmaya zorlanabilmektedirler. Bazı çevrelerde gençler heyecan aradıkları ve yerel grup ve çetelere bağlanmak için bir yol aradıkları için de uyuşturucu tedarik/ticareti ağlarına katılabilmektedirler[1,449]. Masum oldukları düşünülen reşit olmayan çocuklar/gençler piyasalarını genişletmek isteyen uyuşturucu tacirlerinin hedefindedirler, çünkü polis genelde onlardan şüphelenmez[450]. Yapılan çalışmalarda ortaya konan verilerde çocukların yetişkinlere oranla uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti sebebiyle tutuklanma ya da yargılanma ihtimalinin çok daha az olduğu gerçeği ortaya konmuştur[449]. Kaldı ki, yakalanmaları ihtimalinde de hapis cezası ya da idam gibi ağır cezalara çarptırılan yetişkinlerden farklı olarak reşit olmayanlar, ebeveynlerin/koruyucularının sıkı denetimi altına alınmakta ya da rehabilitasyon merkezlerine gönderilmektedirler. Diğer taraftan, uyuşturucu ticaretinin yasadışı ve gizli olmasından ve suça ilişkin sosyal ve siyasal hassasiyetin varlığından dolayı uyuşturucu satışı ve ticaretine bulaşmış çocukların takibini yapmak ve kimliklerini saptamak da zordur[450]. Dolayısıyla da bu türden maddelerin ticareti ile uğraşan tacirler, çocukları ucuz, kolay harcanabilir, kolay kontrol edilebilir kapasitede görmektedirler[449].

Organize suç grupları ve çeteler uyuşturucu ticareti için çocuklara ve gençlere genelde iki sebepten ötürü iş vermektedirler. Bu sebeplerden ilki, polis ya da rakip çeteler ile yüz yüze geldiklerinde bile genç yaş gruplarının umarsız kalabilmesi ve eylemlerinin sonucunu düşünmemesi iken; ikincisi ise bu kişilerin organize suç grupları ve çetelere uyuşturucu ticareti sırasında itaatkar olmalarıdır. Uluslararası piyasalarda yasadışı uyuşturucu ticaretine bulaşmış genç insanlar genellikle büyük organize suç gruplarının bir parçasıdırlar ve yasadışı maddeleri sınırlar ötesine kaçakçılık yoluyla iletmek için temelde "kurye" olarak kullanılmaktdırlar[1,449]. Çocukların/gençlerin uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinde kurye olarak kullanılmasının yanında gözcü, haberci olarak kullanıldıkları da bilinmektedir[451].

Bazı sokak çocukları sadece güvenli olmayan yerlerde yaşamak, yaşamaya çalışmak ve büyümekle kalmayıp aynı zamanda yerel çeteler ya da suç grupları tarafından seks işlerinde çalıştırılmak üzere istismar edilerek sömürülmektedirler. Böyle

tehlikeli bir ortamda hayata tutunmak için sokak çocukları uyuşturucu tacirliği gibi işler yapabilmektedirler[449]. Bu yasadışı ticari faaliyetler, gençleri kanunlarla çatışma içine sokabilecek ve ayrıca onları insan öldürme suçları da dahil olmak üzere diğer pek çok ciddi suçlara yönlendirebilecek bir duruma sebebiyet vermektedir[452]. Tüm bu bahsi geçen durumların çocukları, uyuşturucu ticareti suçlarına karışan kişi ya da topluluklar bakımından hedef haline getirmesinden ötürü yaş küçüklüğünün doğrudan uyuşturucu ticareti suçunun bir nedeni olmasa bile, bu suçun işlenmesini kolaylaştırdığına ve uyuşturucu ticareti suçunun artmasına neden olduğuna inanıyoruz.

Diğer taraftan, yapılan çalışmalarda erkeklerin ve genç yaştaki kişilerin dışında kadınların da ekonomik imkansızlıklar dolayısıyla uyuşturucu ticaretine katıldığı ortaya konmuştur. Kadınların uyuşturucu ticaretine katılımı ekonomik imkansızlıklar, uyuşturucu madde bağımlılığı, uyuşturucu veya uyarıcı madde tedarik ve ticaretine katılımı konusunda maruz bırakıldıkları baskılar gibi nedenlerle açıklanmıştır[1,418]. Uluslararası uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretine katılan kadınların hikayelerinde katılımları için itici güc olarak arkadaşlık ya da sevgi ilişkisine sahip oldukları bir erkek arkadaş, eş ya da başka bir erkek figürün rol oynadığı da görülmüştür. Ayrıca, kadınların bu türden yasadışı madde ticaretine katılımı tamemen onların iradesine dayanarak ekonomik kazanç elde etmek mantığıyla bilinçli de olabilmektedir[453]. Yine yapılan çalışmalarda; kadınların uyuşturucu ticareti faaliyetlerinde erkeklere göre daha az kazandıkları ve uyuşturucu ticaret örgütlerinin de erkeklerden daha çok kadınları "kurye" olarak kullandıkları ifade edilmiştir[1,418]. Kurye görevini üstlenen kadınlar çok farklı kültürel ve ekonomik geçmişe sahiptirler. Kurye kadınlar arasında ilkokul seviyesinden daha az eğitim seviyesine sahip olan kadınlar olduğu gibi üniversite mezunu olan kadınlar da bulunmaktadır. Ayrıca, yine bu kadınlar arasında ekonomik durumu çok kötü olan, yoksulluk ile mücadele eden kadınlar olduğu gibi orta düzey ekonomik seviyeye sahip olan kadınlar da bulunmaktadır[453]. Ancak, kadınlar her ne kadar yasadışı uyuşturucu madde dünyasında eskiye nazaran daha sağlam bir pozisyona sahip olsalar da erkekler uyuşturucu veya uyarıcı madde satıcısı profiline daha çok uyum sağladıkları için satıcı kimliği bakımından kadınlar hala daha az göze çarpmaktadır[454]. Kadınların uyuşturucu veya uyarıcı madde piyasasında bulunmasının bazı dezavantajları olabilmektedir. Örneğin, kadınların erkeklere göre daha az dayanıklı ve fiziksel güce sahip olmaları bu dezavantajlardan yalnızca birisidir. Öyle ki, yapılan

bir çalışmada uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti sürecine katılan kadınlar soygun anında ya da bir tedarikçi ya da müşteri ile tehlikeli bir durum söz konusu olduğunda erkeklerin onları sindirebileceği hissine kapıldıklarını ifade etmişlerdir[454]. Diğer taraftan, bazı Asya kökenli Amerikalı kadınlar, kendilerinin uyuşturucu veya uyarıcı madde satıcıları olarak algılanmayacaklarını düşündüklerinden kendi ırklarının ilave bir avantaj sağladığını ifade etmişlerdir. Yapılan başka bir çalışmada ise, bazı kadınların uyuşturucu veya uyarıcı madde satıcısı olduklarından şüphenilmeyeceğine inandıkları için kendilerini polis taramasına karşı saklamak için kadınlıklarını kullandıklarını ya da kendilerini erkeklerden gelecek tehditlere karşı korumak için daha geleneksel yani maskülen özellikler sergileyerek kendi cinsiyet normlarından saptıkları ortaya konmuştur[454]. Kısacası, dünya çapında uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ve bu ticarete katıldıkları için tutuklanan kadınların sayısı git gide artmaktadır[455]. Dolayısıyla cinsiyet ve yaş fark etmeksizin her insan için ekonomik imkansızlıkların uyuşturucu ticareti suçuna katılımı ve bu suçun yaygınlaşmasını artıran bir faktör olarak ele alınması önem arz etmektedir.

Sonuç olarak; uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin illegal ticareti fakirlik, yolsuzluk, terör sorunlarıyla uğraşan ülkelerde oldukça sık görülmektedir[422]. Ancak; yapılan çalışmalarda suç örgütlerinin ve uyuşturucu madde üretiminin ve ticaretinin gelişimini destekleyen faktörler irdeleğinde bunların sebebi olarak her ne kadar fakirlik, gelir ve adalet eşitsizliği, ekonomik krizler, boşa çıkan beklentiler, yolsuzluk ve benzerleri gösterilmiş olsa da bu faktörlerin varlığı o bölgede ya da insanlar arasında illaki uyuşturucu suçlarının işleneceği anlamına da gelmemektedir[456].

Hükümet kontrollerinin zayıf olması ile uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu arasıında bağlantı bulunmaktadır. Yerel hükümet noktalarında; kontrol altında tutulması gereken kimyasallara yönelik etkili bir kontrol mekanizmasının olmaması uyuşturucu maddenin işlenmesini ve dolayısıyla da ticaretini kolaylaştırmaktadır. Zayıf iletişim ve ulaşım alt yapısının bulunması, uyuşturucu üretimi ve işleme sürecinin hükümetin kontrol noktaları dışında yer alan nispeten uzak bölgelerde yapılmasına ve dolayısıyla da uyuşturucu madde üretimine ve ticaretine katkıda bulunmaktadır[430]. Tüm bu durumlar ise uyuşturucu ticaretinin ortaya çıkmasında ya da artmasında etkili önemli faktörlerdendir.

Eğitimsizlik ile uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu arasında bağlantı bulunmaktadır. Bu açıdan, eğitimsizliğin uyuşturucu ticaretine katılma ve dolayısıyla uyuşturucu ticaretini kolaylaştırmak bakımından önemli risk faktörleri arasında olduğu düşünülmektedir. Düşük eğitim seviyesi pek çok şekilde yasadışı madde ticaretinin yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır. Öyle ki, eğitim seviyesinin düşük olması çoğunlukla fakirlik ve yetersiz farkındalık gibi durumlara sebep olmaktadır. Dünyadaki fakir insanların çoğu yetersiz eğitim seviyesine sahip insanlardan oluşmakla birlikte fakirlik ise uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretine karışmakta büyük bir rol oynamaktadır. Yapılan araştırmalarda, uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile cahillik ve yeterli eğitim eksikliği arasında ilişki olduğu ortaya konmuştur. Dolayısıyla, fakir ve eğitimsiz insanlar kendilerine iş ve hayatını idame ettirme sözü veren uyuşturucu veya uyarıcı madde tacirlerinin tutsağı olmaktadırlar[17]. Bir diğer ifadeyle, eğitim seviyeleri düşük olan insanlar kendilerine uygun işleri her zaman bulamadıklarından bu durum ekonomik kazanç elde etmek isteyen bu kişileri uyuşturucu veya uyarıcı madde örgütleri tarafından sömürülmeye karşı savunmasız bırakmaktadır[17]. Yapılan bir çalışmada uyuşturucu ticaretine katılan ve ekonomik olarak imkansızlıklar çeken kadınlarda aynı zamanda eğitim eksikliği olduğu yani bu kadınların yeterince eğitim alamadığı gerçeği ortaya konmuştur[457-458].

Yapılan başka bir çalışmada da ise içerisinde uyuşturucu ticaretinin de önemli yer edindiği uyuşturucu suçlarına katılan erkeklerin eğitim seviyesinin düşük olduğu ve bu kişilerin ya işsiz ya da çiftçi olarak çalıştıkları ortaya konmuştur[386]. Gençler de işsizlik ve yeterli eğitim eksikliği gibi problemlerden dolayı uyuşturucu madde ticareti ile ilgilenmektedirler[17]. Diğer taraftan, uyuşturucu veya uyarıcı niteliğe sahip maddelerin ticari faaliyetlere konu olarak okullarda suç örgütlerince yaygınlaştırılması çocukların eğitim hayatlarını tamamlayamamasına da neden olabilmektedir[459]. Dolayısıyla eğitim seviyesinin düşüklüğünün her ne kadar doğrudan uyuşturucu ticaretinin nedeni olarak ifade edemesek de uyuşturucu ticaretine katılım ve sayıca daha fazla uyuşturucu ticareti suçunun işlenmesinde etkili faktörler arasında olabileceğine inanıyoruz.

Teknolojik gelişmeler ile uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu arasında bağlantı bulunmaktadır. Online satış platformlarının çoğalması online ticareti daha kolay, daha erişilebilir ve daha ucuz bir hale getirmektedir. Bu gelişme, yasal

ticaret erbapları gibi suçluların da işlerini genişletmeleri için fırsatlar aramasından ötürü yasadışı malların online ticaretinde de kendini göstermektedir[460]. Dolayısıyla; şirketlere yasal malları satmaları için yardımcı olan internet; aynı zamanda suçlulara da uyuşturucu maddeler gibi yasadışı maddelerin satışında da yardımcı olmaktadır[461]. Teknolojik alanda yaşanan gelişim ve değişimler uyuşturucu ile alakalı yeni ve geleneksel suç türleri için de fırsatlar yaratmaktadır[462]. Kısacası; yeni gelişen teknolojinin; her ne kadar iyi amaçlara hizmet etmesi planlansa da; teknolojik gelişmeler suç eylemlerinin kolaylaştırılması noktasında da kullanılmaktadır[410]. Uyuşturucu ve uyarıcı maddeler ile bu türden maddelerin hammaddelerinin reklamını yapmak ve dağıtmak için sosyal medya platformlarından, anlık mesajlaşma uygulamalarından ve e-ticaret sitelerinden gitgide daha fazla yararlanılmaktadır[463].

İnternet, uyuşturucu veya uyarıcı madde kaçakçılığı ve kimyasalların yasadışı ticareti için araç olarak kullanılmaya devam ederken; bu kullanımda dark net(karanlık ağ) olarak ifade edilen kısım giderek artış göstermektedir. Karanlık ağ; web araştırması ile girilemeyen ve kolluk kuvvetlerinin bu türden website sahiplerini ve kullanıcılarını kimliklendiremediği ve dolayısıyla website sahiplerinin ve bu siteleri kullananların kimliklerinin akıllı gizleme metotları ile saklı tutulduğu sanal pazarı ifade etmektedir[464]. Karanlık ağ olarak ifade edilen bu türden piyasalar, yasadışı ve suç eylemleri ile ilişkilendirilen internetin şifreli bir bölümü olarak da tanımlanmaktadır[465-466].

Karanlık ağlara normal/geleneksel web aramaları ile erişilemez; bu türden ağlar; Internet Protokol (IP) adresinin işlem yapan her iki tarafta da görülmeyecek şekilde ayarlanan ve ağdaki başka bir konuma bağlanan Tor ağı (“TOR” “The Onion Router” için kullanılan bir kısaltmadır ve kullanıcıların konumunu maskelemek ve sunucuları gizlemek için dünya çapında çoklu Proxyler aracılığıyla Internet trafiğini aktarmak için şifrelenmiş iletişimler ile çalışır) gibi bir web sağlayıcısı aracılığıyla giriş yapmayı gerekli kılmaktadır. Bu web siteleri aslında mağaza gibi işlev üstlenmezler fakat kullanıcı ve alıcıların bağlantı kurabilecekleri ve işlemlerini gerçekleştirebilecekleri ve dolandırıcılık içeren satışların izini sürebilecekleri EBay sistemine benzer şekilde çalışmaktadırlar[464]. Karanlık ağ piyasalarının; her ne kadar Ebay ya da Amazon gibi ticareti kolaylaştıran diğer online platformlara çok benzeyen web sitelerinden oluştuğu ve onlara benzer şekilde çalıştığı belirtilse de karanlık ağ piyasaları ile bu türden siteler arasındaki en temel fark ise; karanlık ağ piyasalarına giriş ile sağlanan gizliliktir[467].

Karanlık ağ piyasasındaki işlemler genellikle, ürün uygun şekilde alıcıya teslim edildiğinde; ödemesi satıcıya transfer edilene kadar emanet hesapta kalan online para birimi "bitcoin" kullanılarak yapılmaktadır[464].

Geleneksel olarak; karanlık ağ ifadesi; suç fiilleri, siber suçlar, yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin temini/ticareti, çocuk pornosu, kripto para piyasası ve bilgisayar korsanlığı için kullanılmaktadır. Bu piyasalarda; anonim özelliklerinden dolayı kullanıcı ile herhangi bir banka hesabı arasında bağlantı kurmayı zorlaştırdığı için özellikle Kriptoparalar (örneğin Bitcoins) ödeme yöntemi olarak kullanılmaktadırlar[465]. Anonim piyasalar veya diğer adıyla kripto piyasalar nispeten yeni bir gelişmedir ve büyük ölçüde gizli bir ortam yaratarak herhangi bir kişisel bilgi sunmadan satıcı ve alıcılara online işlem yapma imkanı tanımaktadır. Bu gelişme yasadışı malların online ticaretinin yaygınlaşmasına yol açmıştır ve şimdilerde bu durum AB içerisinde geleneksel hukuki yaptırım yaklaşımlarını çökerten organize suç eylemleri açısından gelişen bir alan olarak görülmektedir[468].

Karanlık ağ; Massachusetts Teknoloji Enstitüsü ve Stanford Üniversitelerinde okuyan iki öğrencinin; Advanced Research Projects Agency Network (ARPANET) kullanarak yasadışı uyuşturucu maddelerin (örneğin marihuana) ticaretini yapmaları üzerine 1971'de tanınmıştır[465-466]. Karanlık ağlar; yasadışı uyuşturucu madde alan ve satan kişiler için güvenli bir yer olarak ifade edilmektedir ve her ne kadar bu yapılanmada gerçekleşen uyuşturucu işlemlerinin genel yüzdesi belli olmasa da; karanlık ağlarda ulaşılan uyuşturucu maddelerin ranjı/türü ve bu ağlar aracılığıyla gerçekleştirilen işlemlerin değerinin git gide arttığı da bilinmektedir[464]. Karanlık ağlardaki tekliflerin üçte ikisinin uyuşturucu ile alakalı olduğu ve geri kalanın da bir dizi başka yasadışı mal ve hizmetlerle alakalı olduğu tahmin edilmektedir[468]. Bu piyasalardaki uyuşturucu madde satışları, genel perakende uyuşturucu pazarları ile kıyaslandığında her ne kadar az gibi görünüyor olsa da; büyük miktardadır ve yapılan satışların miktarlarının da her geçen gün arttığı ortaya konan bir gerçektir[469-470].

2017 yılında Europol tarafından, yasadışı madde ve hizmetlerin online ticaretinin yapıldığı karanlık ağ pazarları; organize suçlar açısından önem arz eden büyüme alanı olarak tanımlamıştır. Hukuk uygulayıcıları/Kolluk kuvvetleri, uyuşturucu maddelere ilişkin olarak kullanılan online pazarların/piyasanın tüm yasadışı uyuşturucu pazarı içerisinde çok büyük bir pay alacağını ve hatta uyuşturucu maddelerin geleneksel

dağıtım ağlarının yerini bile alabileceğini ifade etmektedirler. EMCDDA tarafından hazırlanan raporda, karanlık ağ piyasaları; 'özel olarak hazırlanmış çok suçlu ortamlar olarak ifade edilmektedir. Çünkü bu türden ortamlar suç gruplarına online satışını yapacakları uyuşturucu maddelerin türünde herhangi bir kısıtlama olmaksızın bu türden yasa dışı maddelerin geniş çaplı dağıtımına izin vermektedir[471].

Bitcoin ortaya çıktıktan kısa bir süre sonra ortaya çıkan ve ilk karanlık ağ piyasası olarak faaliyet gösteren Silk Road'da, Bitcoin ile gerçekleştirilen işlemlerde anonimlik imkanı sağlamak hedeflenmekteydi. Silk Road'un kurucusu; şifreleme özellikleri ve Tor gibi anonim ağlar ile alıcılar ve satıcılar için ne aldıkları ve satacakları hususunda hiçbir düzenleme olmayan bir dünya kurmayı tasarlayarak bu hedef üzerinden Silk Road'ı kurmuştur. Silk Road oluşturulurken; Bitcoin kullanılarak, satıcıların öncelikle opioidları içeren uyuşturucular olmak üzere yasadışı madde sattığı bir mağaza, alıcıların ise yasal büyük online perakendecilere benzer şekilde satın alma işlemlerini yapabilecekleri bir platform oluşturmak hedeflenmiştir[410]. Standart arama motorlarınca erişilemeyen bir internet bölümü olan Karanlık Ağ'da bulunan, uyuşturucu madde satıcı ve alıcılarının bulunduğu uluslararası bir ağ olarak faaliyet gösteren Silk Road; anonim, web tabanlı para birimi, askeri düzeyde özel web tarayıcı içeren akıllı bir sistem kullanmaktaydı[472]. İlk yasa dışı karanlık ağ olarak bilinen ve uyuşturucu ticareti bakımından önem arz eden Silk Road; 2011 yılında açılmış ve yaklaşık 2 yıl süre ile açık kaldıktan sonra bu ağa FBI tarafından müdahale edilerek 2013 yılının Ekim ayında 3,6 milyon dolar ele geçirilmek suretiyle kapatılmıştır[465,467,472]. Silk Road'un kolluk kuvvetleri tarafından kapatılmasından sonra karanlık ağ topluluğu Silk Roadun öncülerinin batışından/düşüşünden öğrendikleri ile yeni piyasalar kurmuşlardır. Günümüzde; kolluk kuvvetleri bu piyasalara ilişkin pek çok zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Karanlık ağ piyasasının yöneticileri git gide daha deneyimli hale gelmektedirler. Pek çok piyasa ve satıcılar; yapılan işlemlerin gizliliğini sağlamak üzere platformda şifreli mesajlaşma gerektirmeyi, çeşitli ödeme opsiyonları sunulmasını (değişik sanal para birimlerini kabul etme), daha güvenli bir ortam sağlamak üzere bu piyasaları kullanan kişileri kolluk kuvvetlerinin müdahalelerinden korumayı içeren çeşitli teknikler kullanmaktadırlar[410].

2019 yılının başında AB, Kanada ve ABD'den kolluk kuvvetleri, karanlık ağ pazarlarında yasadışı malları satan ve alan kişileri tespit etmek hedefiyle güçlerini

birleştirmişlerdir. Güçlerini birleştirerek yürüttükleri operasyon sırasında, uluslararası kolluk kuvvetlerince yasadışı faaliyet için kullanılan 50 darknet hesabı kapatılarak, toplamda 299,5 kg yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı madde ele geçirilmiştir[463,473]. Bu küresel işlemler; Temmuz 2018'de Europol'un Lahey'deki Merkezinde ikinci kez gerçekleştirilen yıllık Siber İstihbarat Faaliyeti haftasını takiben gerçekleştirilmiştir. Bu eylem haftasında; Eurojust, Europolden ve 19 ülkeden gelen 60 araştırmacı ve konunun uzmanları bir araya gelmiştir. Bu uluslararası koordinasyon yaklaşımının, kolluk kuvvetlerinin suçla ilişkili olarak karanlık ağ pazarları ile mücadelede kararlılığını ortaya koyduğu ifade edilmektedir[463]. Özetle; bahsi geçen 60 uzman aralarında uyuşturucu maddelerin de bulunduğu pek çok diğer suçlara ilişkin yasadışı satışın olup olmadığını ya da bu türden suçlara ilişkin herhangi bir emarenin bulunup bulunmadığını araştırmışlardır[473]. Yine 2019 yılında; Alman Federal Suç polisleri (Bundeskriminalamt) Alman Cumhuriyet Savcılığı yetkisi ile suç faaliyetlerinin yürütüldüğü karanlık ağ piyasalarından birisi olan Wall Street olarak adlandırılan piyasayı kapatmıştır[474-475].

Bu işlemin gerçekleştirilmesi sırasında; Alman Federal Polisi; Hollanda Ulusal polisi (Politie), Europol, Eurojust ve pek çok Amerikan hükümet birimleri (Uyuşturucuyla Mücadele Dairesi, FBI, ABD Gelir İdaresi, Ulusal Güvenlik birimleri, ABD Posta Denetim Servisi ve ABD Adalet Bakanlığı gibi) tarafından desteklenmişlerdir. Online Wall Street piyasası uyuşturucu madde (kokain, eroin, marihuana, amfetaminler dahil), çalıntı veri, sahte evrak, kötü amaçlı yazılım konularında ticarete olanak sağlayan dünyanın ikinci en büyük karanlık ağ piyasası olarak ifade edilmektedir. Bu yasadışı platforma; sadece sözde karanlık ağdaki TOR ağı ile özel olarak erişim sağlanabiliyordu ve bu platform ile suç mallarının uluslararası ticareti hedeflenmekteydi. Online piyasa kullanıcıları bu ağı kullanırken ödeme yapmak için ise; tıpkı diğer karanlık ağ piyasalarında olduğu gibi kripto para birimleri olan Bitcoin ve Moneroyu kullanmaktaydılar[475].

Son birkaç yıl içerisinde uyuşturucu madde transferi için posta ve kargo hizmetlerinin kullanımı hızla artış göstermiştir. Posta sisteminin kötüye kullanıldığı; sosyal medya ve karanlık ağ piyasaları aracılığıyla online uyuşturucu alımında büyük bir artış söz konusudur[463]. Karanlık ağlarda alınan uyuşturucuların teslimatı genellikle kamu ya da özel posta hizmetleri ile bu posta hizmetlerinin haberi olmaksızın yapılmakta ve paketler sıklıkla self-servis alım için isimsiz posta kutularına, otomatik

gişelere veya "paketleme birimlerine" aktarılmaktadır. Karanlık ağlar üzerinden temin edilen uyuşturucu maddeler yazışma gizliliğine ilişkin kuvvetli yasaların bulunduğu devletlerde alıcısına sıklıkla mektup içerisinde iletilmektedir[2].

Karanlık ağların hem tedarikçi hem de müşteri açısından en önemli avantajı işlemin gizliliği olmakla birlikte bu ağlar fiziksel bir temas içermemesi ve müşterilerin uyuşturucu almak için tehlikeli yerlere gitme ihtiyacını ortadan kaldırmasıdır. Karanlık ağ ticareti satıcı ve alıcıların aynı konumda olma ihtiyacını ortadan kaldırdığı için; karanlık ağlar ile uyuşturucu ticareti yapan organizasyonlar yerel bir piyasayı sürdürebilmek adına gerekli olan müşteri yoğunluğuna ihtiyaç duymamaktadırlar. Karanlık ağ platformları isimsiz tedarikçi ve müşterileri bir araya getirmektedir. Uyuşturucu alıcıları bu ağlar üzerinden satılan uyuşturucu maddelerin kalitesi hakkında diğer müşterilerden geri dönüş alabilirler ve böylece tedarikçinin güvenirliğini de değerlendirebilmektedirler. Karanlık ağ platformları aynı zamanda satılan malların ödemesini de garanti altına almış olabilir; bunu genel anlamda müşterilerin alınan mallar için ödemek zorunda oldukları miktarı emanet hesaba aktardıkları ve fakat tedarikçiye yapılacak ücret ödemesinin ise; malların müşteri tarafından alınmasına kadar ertelen bir emanet hesap sistemi ile yapmaktadırlar[2].

Gelişmiş, kullanıcı dostu ve giderek daha güvenli bir hal alan ve gizli market olarak da ifade edilen Karanlık Ağların, bu siteler üzerinden uyuşturucu maddelere ilişkin işlemler yapan satıcılar ve alıcılar için daha güvenli bir ortam sunduğu ve bu türden sitelerin sokak satışları ile ilişkilendirilen zorlama, şiddet, tutuklama, diğer uyuşturuculara maruz kalma gibi çoklu riskleri azalttığı ve bu durumun da karanlık ağların bir diğer avantajı olduğu ifade edilmektedir[466]. Dolayısıyla da; sokak satıcıları aracılığıyla uyuşturucu madde dağıtımı yapan suçluların artık giderek artan bir şekilde darknet pazarlarını ek bir dağıtım kanalı ve gelir akışı olarak kullandığı da bilinmektedir[471]. Dark Net olarak bilinen ve internet bölümlerinde kullanılan anonimleştirme teknikleri, kullanıcılara izlenme riski olmaksızın serbestçe iletişim kurma imkanı sağlamaktadır. Bu türden teknikler; vatandaşların gizliliklerini korumak için var olan yasal araçlardır. Karanlık ağlara ait bu türden özellikler; online uyuşturucu ticareti ile uğraşan suçluların da öncelikli olarak ilgi alanını oluşturmaktadır[476].

Karanlık ağ piyasaları; teknolojik anlamda bilgili müşterilere uygun şatış kanalları sağlamaktadır. Uyuşturucu madde satışlarına ilişkin bu yaklaşım; önemli bir

büyüme potansiyeline sahiptir. Karanlık ağ piyasalarının geleneksel uyuşturucu piyasalarını yok etmesi de mümkün görünmektedir. Eğer karanlık ağ piyasaları yeni tüketiciler için daha ulaşılabilir hale gelirse ve alıcılar tarafından uyuşturucu elde etmek için nispeten daha az riskli bir yol olarak görülürse bu durumun gerçekleşmesi de olasıdır[468].

Diğer taraftan, pek çok suç sahası, üretim ve endüstrileşmesi ile alakalı artan teknoloji kullanılabilirliğinden ya da teknolojideki gelişmelerden yararlanmıştır. Bu sahalardan biri de uyuşturucu piyasasıdır. Drone teknolojisindeki gelişmelerin, yasadışı malların taşınması ve ulaştırılmasına dair düşük profilli bir mekanizmadan istifade edecek herhangi bir suç alanında etki bırakması beklenmektedir. Dolayısıyla; bu suç alanına uyuşturucu maddelerin ticareti ve dağıtımı en açık örnek olarak ifade edilmektedir. Dronelar daha büyük seyahat mesafalerini ve daha ağır yükleri taşıma kapasitesini ilerlettikçe ve ekonomik açıdan daha da ucuz bir hale geldikçe uyuşturucu ticaretine katılan suç örgütlerinin sınır geçiş noktası, liman ve havalimanlarındaki kontrollerden kaçmak adına drone teknolojisine daha çok yatırım yapacağı düşünülmektedir[460]. Dolayısıyla teknoloji ve internet alanında yaşanan gelişmeler uyuşturucu ticareti suçunun işlenmesini kolaylaştırmakta ve bu gelişmelerden ötürü de işlen suç sayısı da fazlalaşmaktadır.

6.2. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçunun Sonuçları

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti problemi bölgesel güvenliğe yönelik ciddi bir tehdit oluşturken, hastalık, politik dengesizlik, terör, kurumsal gelişimin eksikliği, demokratik gelişimin önündeki engeller[433] kara para aklanması, eğitimsizlik gibi çeşitli sorunların artmasına ise neden olmaktadır. Çalışmanın bu kısmında uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun bazı sonuçları irdelenmeye çalışılacaktır.

Yapılan çalışmalarda ortaya konan veriler; uyuşturucu ticareti ve yolsuzluk arasında ya da daha genel olarak uyuşturucu ticareti ve hukukun üstünlüğünün zayıf olması arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir[426]. Genellikle en başarılı suç toplulukları, resmi kontrolleri ve hukuki yaptırımları zayıflatmak için yolsuzluğu kullanabilenler (şiddet ve sistematik tehdit ile desteklenmiş)dir. Bu nedenledir ki; uyuşturucu ticaretine yoğun bir şekilde maruz kalan şehirler, ülkeler veya coğrafi

bölgeler genellikle yüksek yolsuzluk oranına (ve şiddete) sahiptirler. Bazı durumlarda suç toplulukları kendileriyle yarışan örgütleri çökertmek ve yasadışı uyuşturucu madde piyasalarında bir tekel oluşturmak için kamu görevlilerinin kendilerini korumasını da onlara ekonomik çıkar sağlamak suretiyle satın almayı başarabilirler[477]. Böylece de yasadışı madde piyasalarında tekel oluşturabilirler[478].

Siyasi partilerin, devlet dairelerinin, resmi görevlilerin, profesyonellerin ve toplum liderlerinin yolsuzluğu pek çok ülkedeki politik ve ekonomik gelişmeyi de engellemektedir. Uyuşturucu ticareti işiyle uğraşan örgütler bu durumu iyi anlamaktadırlar ve yolsuzluk ve şiddet yoluyla devlet kapasitesini çökertmenin yollarını aramaktadırlar[479]. Devlet birimleri şiddet ve sistematik yolsuzluğa bulaşınca ve onlardan etkilenince uyuşturucu madde ticareti devleti, "başarısız devlet" konumuna getirerek hem ulusal hem de yerel seviyede hükümetin etkinliğini azaltabilir ve dolayısıyla da devleti zayıflatabilirler. Uyuşturucu tacirlerinin elde ettiği paraların büyüklüğü düşünüldüğünde ise kolluk kuvvetleri yolsuzluk tehdidine açık hale gelmektedir ve bu tehdit kolluk kuvvetlerine devlet tarafından yeterli ödeme yapılmadığında daha da vahim hale gelecektir ve yolsuzluk ihtimali daha da artacaktır[479]. Çünkü uyuşturucu ticareti, kamu yetkililerine "finansal kaynak" sunarak ve hâlihazırda dayanıksız kurumları zayıflatarak yolsuzluğun önünü açmaktadır[480].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinden kaynaklı ekonominin etkileri tarafından meydana getirilen yolsuzluk iyi yönetim ve sosyal uyumu da etkilemektedir. Bu iş yüksek riskli ve büyük ekonomik fırsatlara sahip bir iş olduğundan bu işin aktörleri politik güç satın almaya ya da hukuki yaptırım kurumlarından ve adli makamlardan koruma elde etmeye çalıştıklarından devlet kurumlarının bütünlüğünü tehlikeye atma derecesinde tehdit, rüşvet ve politik imkanlardan oluşan bir yapı oluşturmaktadırlar. Bu açıdan, demokratik kurumların zayıf ve şeffaflığın eksik olduğu ülkeler uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti bakımından özellikle risk altındadırlar ve bu türden ticaret dolayısıyla ortaya çıkan sonuçlar kamu yolsuzluğunun, devlet kurumlarına nüfuz etmenin ve adli sistemlerin manipülasyonunun boyutu bakımından yıkıcı olabilmektedirler. Ayrıca, uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti devlete daha çok nüfuz ettikçe (yolsuzluk, nüfuz ticareti ve yönetimdeki boşluklar yoluyla) şeffaflık ve mesuliyet daha da zor bir hale gelecektir[416]. Bir diğer ifadeyle, politik yolsuzluk ve suç örgütlerince hükümetin ele geçirilmesi büyük oranda organize suçlardan etkilenen

ülkelerin yaygın özelliklerindendir. Bu durum, uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti dahil olmak üzere suç faaliyetlerinden elde edilen büyük kârların, bu ülkelerde suçluları güçlü aktörler haline getirerek hem siyaset hem de ticaret üzerinde etkili olabilmelerine izin verdiği gelişmekte olan ülkeler için geçerlidir[481].

Ayrıca, yolsuzluk iyi yönetimin zararına çalışan ve sosyal kurumları zayıflatan, demokrasi ve gelişim açısından ise tehdit oluşturan bir öge olduğundan; uyuşturucu ile alakalı yolsuzluk ceza adaleti sisteminin güvenirliğini ve etkinliğini büyük ölçüde zedeleyebilir ve hukuk egemenliğini zayıflatabilir. Hem kamu hem de özel girişimlerde toplumsal güvensizliğin fitilini ateşler. Bir ülkenin ekonomik ve sosyal gelişiminde mahvedici bir etki yaratabilir. Yasadışı uyuşturucu madde ticareti ulusal ekonomi, politik süreçler ve sivil toplum açısından denge bozucu bir etkiye sahip olabilmektedir. Politik yolsuzluk ise; iltimas ve kayırmacılık suç örgütlerine politik süreçler üzerinde kontrol kurabilmesi dışında belli nüfus grupları üzerinde de kontrol oluşturmaya yönelik olanaklar da yaratır[478].

Dolayısıyla, yolsuzluk, insanlar, toplumlar ve sosyal kurumlar üzerinde derin ve zararlı etkilere sahip bir olgu olduğundan; sıklıkla uyuşturucu maddeleri kontrol etmeye ilişkin sarf edilen olumsuz sonuçların (ya da doğrudan başarısızlıkların) da sorumlusu olarak ifade edilmektedir[478]. Uyuşturucu madde ticareti ile yolsuzluğun karşılıklı olarak birbirini güçlendiren bir ilişkiye sahip olduğu da sıklıkla vurgulanmaktadır. Çünkü yolsuzluk, yasadışı uyuşturucu maddelerin üretimini ve ticaretini kolaylaştırmaktadır ve bu durumda sonuç olarak yine yolsuzluğun yararınadır[482]. Bu açıdan yolsuzluk uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti bakımından hem neden hem de sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ticaretinden elde edilen karlar; ülke çapındaki ve uluslararası düzeydeki terör gruplarına fon sağlamada önemli bir kaynak niteliğindedirler[483]. Terör örgütleri, uyuşturucu ticaretine ya doğrudan bu sürece dahil olarak ya da "mantık evliliği" olarak nitelendirilen süreç ile dahil olurlar. Terörist grupların narkotik ticaretinden faydalandığı iki temel yol vardır. Birincisi bazı terörist örgütler uyuşturucu tacirlerinden ve doğrudan çiftçilerden yasadışı para(haraç) almaktadırlar ki bu ilişkiye bazen "mantık evliliği" de denmektedir[484]. Terörist gruplar ve uyuşturucu tacirleri arasındaki ilişki her iki tarafa da fayda sağlamaktadır. Uyuşturucu ticareti sadece terörist gruplara fon sağlamakla kalmaz; aynı zamanda

terörist grupların stratejik amaçlarını da kolaylaştırır. Bazı terörist gruplarınca; düşmanı oldukları toplumlara uyuşturucu madde temin edilmesi işleminin o toplumları zayıflattığına inanılmaktadır. Uyuşturucu tacirlerine gelince onlar da teröristlerin askeri becerilerinden, silah tedariğinden ve gizli örgütlere giriş olanaklarından faydalanmaktadırlar. Uyuşturucu tacirleri geniş çaplı toprakları kontrol eden teröristlerle işbirliği yaptıklarında inanılmaz bir hareket özgürlüğü kazanabilmektedirler[484-485]. İkinci olarak ise terörist grupların kendisi aynı zamanda uyuşturucu tacirleri olarak karşımıza çıkmaktadır[484]. Dolayısıyla, pek çok terörist grubunun doğrudan ya da dolaylı olarak yasadışı uyuşturucu madde ticaretine bu türden maddelerin yetiştirilmesi, üretimi, dağıtımı ve satışı şeklinde katıldıkları bilinen bir gerçektir[486].

Terör örgütleri ve uyuşturucu ticareti ile ilişkili olmak üzere; "Narkoterörizm" kavramı ise; ilk olarak 1983 yılında eski Peru başkanı Belaunde Terry tarafından Shining Path Marksist isyancıları tarafından kendi ulusunun anti-narkotik polisine karşı terörist türündeki saldırılarını tanımlamak için kullanılmıştır[487-488].

Daha sonra ise 1986 yılında Sovyetler Birliği (Küba, Nikaragua) müttefikleri arasında uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı ve terörizm arasındaki sözde bağlardan bahsederken ABD Başkanı Ronald Reagan tarafından kullanılmıştır[488].

Narkoterörizm; terörist ve uyuşturucu ticareti arasındaki sıkı ilişkilerden dolayı iyi bilinen bir kelimedir[486]. DEA (ABD Uyuşturucuyla Mücadele Dairesi) narko-terörizmi; "terörist grupların veya bu gruplarla ilişkili bireylerin, kontrol altında tutulan maddelerin yetiştirilmesi, üretimi, taşınması ya da dağıtımına ve bu türden faaliyetlerden elde edilen paralara doğrudan veya dolaylı olarak katıldığı bir terörizmin alt kümesi olarak tanımlamaktadır. Narkoterörizm grupların ya da alakalı bireylerin; uyuşturucu ticareti vergileme işi ya da bunların güvenliğini sağlama ya da terörist faaliyetleri ilerletmek ya da onlara fon/mali kaynak sağlamak amacıyla uyuşturucu madde ticaretine yardım etmek ya da bu ticarette suç ortaklığı yapmak yönündeki katılımlar ile de nitelendirilebilir[486,489].

Yasadışı uyuşturucu maddeler ve bu türden maddelerin ticareti terör için nakit para sağlamak, ülkelerde kaos yaratmak, terörist bağlantılı gruplar için kamu desteği oluşturmak ya da toplumun terörist örgüt ve eylemlerle mücadele etme kapasitesini zayıflatmak gibi yollarla terör faaliyetlerini güçlendirmektedir[490].

Diğer taraftan, uyuşturucu piyasaları ve terörist grupları bazı durumlarda işbirliği içerisindeyken; bazı durumlarda ise bu nitelikteki gruplar geçici nitelikte dahi olsa uyuşturucu madde üretiminde ve dolayısıyla ticaretinde düşüşlere sebep olabilmektedir. Örneğin; Afganistan'da faaliyet gösteren bir terör örgütü tarafından; 2001 yılında getirilen afyon yasağı, Afganistan'da uyuşturucu madde üretiminde büyük bir düşüşe sebep olmuştur; ancak bu terör örgütü de ortaya koymuş olduğu politikayı devam ettirmeyerek ilerleyen yıllarda gelişen uyuşturucu sektörüne tekrar katılmıştır[482]. Son olarak; uyuşturucu ticareti ve terörizmin suç ortağı faaliyeti olarak silah kaçakçılığı da genel sürece eşlik ederek süregelen bir suç faaliyeti niteliğindedir[491].

Teröristler, yürütmüş oldukları faaliyetlerini finanse etmek için insan ticaretinden ziyade silah ve uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretini kullanmaktadırlar. Dolayısıyla, teröristler ve uyuşturucu kaçakçıları bağlı, hatta bazı durumlarda karma yapıda bir örgüt oluştururken, teröristler ile silah kaçakçıları ortak yaşam ilişkisi oluşturmuşlardır. Yapılan bir çalışmada, terörizm ile uyuşturucu ve silah kaçakçılığı arasındaki bağlılık ve ortak yaşam ilişkisi nedeniyle, terörizmin uyuşturucu ve silah kaçakçılarının arasına sızarak önlenebilmesinin mümkün olduğu da ifade edilmiştir[492].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun neden olabileceği sonuçlardan birisi de bu ticaret dolayısıyla elde edilen paraların aklanması meselesidir. Kirli para gerçek anlamda etkili bir para birimi veya sermaye değildir, çünkü finansal sisteme yasal olarak entegre edilmemiştir. Bu durumda ise yani uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinden elde edilen para finansal sistemlere yasal olarak entegre edilmediği sürece bu ticaret dolayısıyla kazanılan para satıcılar için değerli olmayacaktır. Dolayısıyla yasadışı maddelerin ticaretinden elde edilen para, ancak meşru sermayeye dönüştürülebilirse değer arz edecektir ve kullanılabilecektir. Bu nedenle, başarılı bir şekilde aklanan her dolar, uyuşturucu satıcılarının faaliyetlerini finanse etmektedir. Öyle ki, uyuşturucu veya uyarıcı madde parası aklandığı zaman genellikle yeni suç girişimlerinin finansmanında kullanılır ve narkotik ticaretinin ve operasyonunun genişlemesini finanse eder[493].

Kara para aklama ihtiyacı, suçluların haksız elde ettikleri parayı yasallaştırmak zorunda olmaları gerçeğinden ileri gelmektedir. Bir başka ifadeyle, yasadışı para yasal olabilmek için finansal sisteme aklandırılmaktadır. Bu süreç, paranın finansal sistemlere ve normal işlere entegre edilmesini içermektedir ve böylece suç sonucu olarak elde

edilen para aklanacak ve büyük karların kazanıldığı orijinal suçların takibi ise yapılamayacaktır. Büyük çaplı uyuşturucu satışının gelirini çoğu zaman milyonlarca dolar tutarında para oluşturmaktadır ve bu denli yüksek miktarlardaki paraların ise yeniden yasal iş girişimlerine, yatırımlara, banka hesaplarına, güvenlik yatırımlarına, altına, hisse senetlerine ve diğer yasal sermayelere dönüştürülmesi gerekmektedir. Paraların finansal sisteme entegre edilmesi noktasında uyuşturucu maddelerin ticareti ile kara para aklama arasındaki ilişki öne çıkmaktadır[493]. Bir diğer ifadeyle, uyuşturucu ticareti ile uğraşan suç örgütleri gerçekleştirmiş oldukları faaliyetlerden yararlanabilmek için bu faaliyetler dolayısıyla elde etmiş oldukları parayı finansal sisteme entegre etmek zorunda oldukları için kara para aklama ile sıklıkla ilgilenmektedirler[494]. Dolayısıyla da büyük ölçüde nakit para getiren uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti kara para aklamaya dair bir risk oluşturmaktadır[483]. Öyle ki, uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinden elde edilen paralar yurt içinde, para ve uyuşturucu veya uyarıcı madde ile ilgili işler arasındaki ilişkiyi gizlemek maksadıyla kullanılabilir para birimine dönüştürülmektedir[495].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerden elde edilen parayı aklamanın birçok yolu olsa da süreç, genellikle üç temel aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama olan yerleştirme aşaması, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerden elde edilen gelirlerin yerli ve yabancı finans kuruluşlarındaki hesaplara yatırılmasını içermektedir. İkinci aşama olan katmanlama aşaması, gelirleri yerleştiren kişiler ile aracı aşamalara dahil olan kişiler arasında katmanlar oluşturulmasının, bu gelirlerin kaynaklarının ve sahiplerinin gizlenmesini ve denetim izinin değiştirilmesini içermektedir. Bu, karmaşık manipülasyonları ve banka havalelerinin, paravan şirketlerin, hamiline hisselerinin kullanımını içerebilir. Üçüncü aşama olan entegrasyon aşaması ise, gelirlerin aklanması ve fonlar için meşru açıklamaların oluşturulmasından ibarettir. Bu, örneğin paravan şirketler, sahte faturalama, finansal araçların (hisse senetleri, tahviller ve mevduat sertifikaları) satın alınması veya gayrimenkul, turizm ve diğer yasal işlere yatırım yoluyla yapılabilir[496].

Kolluk kuvvetleri, kara para aklama yöntemini belirleyip bu durumu engellemek için harekete geçer geçmez, suçlular kullandıkları yöntemleri, endüstrileri, coğrafi güzergahları, aracıları, teknolojileri vb. değiştirmektedir. Varlıklı ve olabildiğince güçlü uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti yapan örgütler, profesyonel kişileri istihdam

eder ve en son teknoloji ve küçük ülkelerde nüfuzlu kişilerin satın alınması dahil olmak üzere farklı istihbaratları ve yöntemleri kullanarak, her zaman kolluk kuvvetlerinin bir veya iki adım önünde kalarak[496] yakalanma ihtimallerini bertaraf ederler.

Yasa dışı uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti, güçlü suç örgütlerini finanse etmekte ve yaygın yolsuzluğa, şiddete ve hukukun üstünlüğünün zayıflamasına neden olmaktadır. Bu durum ise, söz konusu örgütlerin yargılanmasına sekte vurmakta, adli sistemi zayıflatmakta ve bankacılık sisteminde kara para aklama ile mücadeleye yönelik kontrollerin etkin bir şekilde uygulanmasını engellemektedir. Ayrıca, bu duruma bağlı olarak ortaya çıkabilen zayıf yasal yapılar ve sosyal istikrarsızlık da yasal ticari gelişmeyi engellemektedir[497].

Uyuşturucu madde ticareti devletin sağlayamadığı işleri yaratarak ve malları tedarik ederek bir ülkenin ekonomisi üzerinde büyük bir etkiye sahip olabilmektedir[420]. Tüm dünyada suç temelli olan paraların büyük çoğunluğu yasadışı uyuşturucu maddelerin üretiminden, ticaretinden ve bağımlılığından kaynaklanmaktadır[498]. Kısa vadede paranın ekonomiye iç akışı, istihdam ve gelir yaratarak yatırımları ve yerel gayrisafi yurtiçi hasılayı artırabilir. Ancak bilhassa uyuşturucu ile alakalı işlemlerin bir toplumun ya da ülkenin toplam ekonomisinin nispeten büyük bir bölümünü kapsadığı durumlarda uzun vadeli etkileri olumsuz olabilir. Bu türden bir ihtimalin varlığı halinde uyuşturucu veya uyarıcı madde ile ilişkili elde edilen para mülkiyet fiyatlarını artırma, ihracat rakamlarını bozma, haksız rekabet yaratma, çarpık gelir ve çarpık zenginlik dağılımını güçlendirme ve yolsuzluğu artırma potansiyeline sahiptir. Bu süreçte yasadışı fonlara girmeksizin işleyen yasal işletmeler, piyasadan atılabilir ve yeni yasal yatırımlar gerçekleşmeyebilir. Yasadışı bir ekonominin doğuşu ve mevcudiyeti ise hukukun üstünlüğünü zayıflatmaya yardımcı olmakta ve yolsuzluğu kolaylaştırmaktadır[11,482]. Ayrıca, uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinin yasadışı ekonomisi sadece yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı madde üretimine ve ticaretine değil aynı zamanda kara para aklama vb suçların işlenmesine ve yasal olarak işleyen piyasalarda çarpıklıklara da neden olarak bir toplumun genel üretim kapasitesine zarar vermektedirler[416]. Uyuşturucu veya uyarıcı madde üreten ve ticaretini yapan ülkelerde uyuşturucu madde ticareti yerel ekonomiyi bozmaktadır. ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID)na göre yasadışı kazançların içe akışı dövizi şişirebilir. Böylece yasal ihracatlar daha az rekabetçi olur ve kara para aklama işin maliyetini artırarak yüksek gayrimenkul

fiyatlarına katkı sağlayabilir. Uyuşturucu veya uyarıcı madde parası uzun vadeli gelişim pahasına çarpıcı bir tüketimi teşvik ederek ve adil olmayan gelir dağılımını artırarak üretici olmayan sektörlerde yatırıma da sebep olmaktadır[499].Kısacası; günümüzde artık, yasadışı uyuşturucu madde ticaretinin terörü finanse eden, yolsuzluğu teşvik eden, ekonomik gelişmeyi çökerten ve devlet otoritesine zarar veren sinsi bir tehdit olduğu anlaşılmıştır[500].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun göç ile ilişkisi bulunmaktadır. Bazı göçmenlerin uyuşturucu madde kaçırmaya ve satmaya zorlandıkları bilinmektedir. Bugüne kadar, yapılan pek çok çalışmada uyuşturucu ticareti ve göçmen kaçakçılığının bir araya gelmesinin uyuşturucu ticareti ile uğraşan yasadışı grupların göçmenlerin hassasiyetlerinden faydalanması ve sözde limitsiz ve büyük miktarlardaki kaçakçılık karlarında nakit elde etme kısmında planlanmış çabalar sonucu olduğunu tartışmışlardır. Uyuşturucu madde ve insan kaçakçılığı arasındaki bağlarla alakalı yapılan çalışmaların pek çoğunda göçmenlerin yolcukları esnasında yaşadıkları ve genelde fiziksel şiddet, zorla iş gücü ya da her ikisi şeklinde gerçekleşen mağduriyetlere gönderme yapılmaktadır[501-502]. Uyuşturucu ticareti işinde kullanılan pek çok göçmen genellikle kurye olarak çalışmaktadır ve bir yerden başka bir yere uyuşturucu maddeleri kaçakçılık yoluyla taşımaktadır. Örneğin; yanında herhangi bir belgesi dahi bulunmayan binlerce göçmenin Amerika'ya uyuşturucu taşınmasında kurye olarak çalıştığı bilinmektedir[503].

Uluslararası suç örgütlerinden birisi olarak tanımlanan uyuşturucu ticareti örgütleri ile yasadışı bir ülkeye girmek isteyen göçmenler arasındaki bir diğer ilişki ise temel kaçakçılık bölgelerinde hakimiyet süren uyuşturucu örgütlerinin bu bölgelerden geçmek isteyen göçmenlerden ekonomik kazanımlar elde etmesidir. Örneğin, Amerika'daki kaçakçılık bölgelerinde hakimiyet süren uyuşturucu örgütleri, hakim oldukları bölgeden Amerika'ya yasadışı girmek isteyen göçmenlerden vergi adı altında(yasadışı) kazanımlar elde etmektedir[504].

Diğer taraftan, uyuşturucu ticareti ile uğraşanların uyuşturucu işlerinde göçmenleri kullanmasının yanında bazı göçmen kaçakçılarının da aynı zaman da uyuşturucu ticareti ile uğraştıkları da bilinmektedir. Ancak tıpkı her uyuşturucu ticareti ile uğraşan örgütlerin hepsinin aynı zamanda göçmen kaçakçılığı ile de uğraştığı şeklinde bir yorum yapılamayacağı gibi göçmen kaçakçılığı işi ile uğraşanların hepsinin

de sistematik olarak uyuşturucu ticareti ile de uğraştığı şeklinde bir yorum yapılamayacaktır[505].

Uluslararası işlenen organize suçlar birden fazla ülkenin dahil olduğu uluslararası ortama ait yüksek kar amacı güden, uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti gibi ciddi suç eylemlerinin hepsini kapsamaktadırlar[506]. Yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin piyasa ise büyük bir sektördür ve bu sektör organize suçlar arasında en çok kar getiren piyasa olarak bilinmektedir ve küresel/uluslararası suç piyasasından elde edilen gelirlerin ise beşte birini oluşturmaktadır[507]. Uyuşturucu maddeler organize suç grupları bakımından da önemli rol oynamaya devam etmektedirler. Bu organize suç grupları uyuşturucu veya uyarıcı madde niteliğindeki ürünlerin kaçakçılığını yapmak, bu maddeleri satmak, bu maddelerden elde ettikleri karları gizlemek, rakiplerini korkutmak, politikacıları etkilemek ve düşmanlarını yok etmek için yeni yollar bulmaktadırlar[482]. Özellikle uyuşturucu madde üreten ve transit ülkeler açısından kendi piyasa paylarını artırmak ya da korumak adına ölümcül şiddeti bir araç olarak kullanan organize suç gruplarının ortaya çıkması ciddi bir problem teşkil etmektedir[477].

Yasadışı uyuşturucu piyasalarının ortaya çıkardığı büyük karlar, finansal kaynakları bazen devlet kaynaklarını dahi geçen güçlü suç örgütlerinin gelişimine katkı sağlamaktadır. Kamu görevlilerinin tehdit edilmesi/sindirilmesi, yolsuzlaştırılması/yozlaştırılması gibi yukarıda bahsi geçen durumlar ise; bu yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı madde piyasalarının suç örgütlerince kullanılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu türden durumlar ise, hukuki yaptırım gücünün ve ceza adaleti kurumlarının zayıflamasına neden olarak ulusal ve uluslararası güvenlik ve istikrarın önünde birer engel teşkil etmektedir[478]. Ayrıca, yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinden elde edilen yüksek kazançlar, üretici ve tacirlere yasadışılığın risklerini yönetmede ihtiyaç duyulan kaynakları güvence altına alma olanağı tanır. Bu kişiler, yaptıkları faaliyetleri sürdürebilmek ve kendilerini mevcut olası risklerden koruyabilmek bakımından kendi güvenlik görevlilerini ve nöbetçilerini çalıştırabilirler, polis takibine karşı savunma oluşturabilirler, piyasaları güvence altına almak için rekabeti azaltabilirler[416].

Herhangi bir organize suç grubunun uyuşturucu madde piyasalarından etkili bir şekilde yararlanabilmesi için bu piyasalara ilişkin asgari düzeyde bilgi ve organizasyon

gerekmektedir. Bu nedenledir ki; suç örgütleri bu piyasayı domine etmek istemektedirler. En başarılı suç toplulukları ise resmi kontrolleri ve hukuki yaptırımları zayıflatmak için stratejik şiddet, yolsuzluk ve tehdit kullanımına sahip olanlardır. Suç topluluklarının yolsuzluk aracılığı ile başaramayacakları şeyleri şiddet ve tehdit ile başardığı da bilinmektedir. Bu yüzden yoğun uyuşturucu ticaret faaliyetlerine maruz kalan şehir, ülke ya da diğer coğrafi bölgeler sıklıkla yüksek şiddet ve yolsuzluk oranına da sahiptirler[478].

Uyuşturucu ticareti ile uğraşanların faaliyetleri, kendi güvenliklerini sağlamak ve hem devletin kendilerini baskılama çabalarını hem de kendileri ile benzer faaliyetler gösteren grupların üstesinden gelebilmek için silah ve patlayıcılara (artan ateş gücüyle) erişmelerini gerektirmektedir[508]. Yasadışı uyuşturucu madde ticaretinin silahlı şiddet, silah ticareti, çeteler arasında ve çeteler ile devlet arasındaki genel şiddet içeren eylemleri desteklediği de bilinmektedir[12]. Bu açıdan, uyuşturucu ticareti, uyuşturucu maddeleri üreten ülkelerde ve transit bölgelerde küçük silahların yayılmasına da kaçınılmaz şekilde neden olmuştur[509]. Ayrıca, uyuşturucu ticareti, pek çok ülkede yasadışı silah taşıma suçu ile de bir arada görülmektedir[477]. Örneğin, BM tarafından yapılan bir çalışmada, Meksika'da faaliyet göstermekte olan uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti yapan örgütler, yasadışı narkotik operasyonlarını yürütmek ve sürdürmek için ateşli silah tedarikçilerine bel bağladıkları ortaya konmuştur[510]. Benzer şekilde, Latin Amerika'da yoğun silah talebi olmakla birlikte bu talep organize suç faaliyetleri ile ilişkili olup yüksek oranda ise uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile ilgilidir. Ayrıca, 2013 yılı Hafif Silahlar Araştırma Raporunda, Meksika'nın Amerika Birleşik Devletleri sınırındaki yasadışı ateşli silah ticaretinin, muhtemelen günde en az 100 ila 200 adet veya her yıl 35.000 ila 70.000 adet silahı kapsadığı ortaya konmuştur. Aynı raporda, bu silahların ise genellikle faaliyetlerini yürütebilmek bakımından güçlü silahlar satın almak isteyen uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti yapan örgüt üyelerinin eline geçtiği ifade edilmiştir[511]. Bir başka örnekte ise, Meksika federal kolluk kuvvetlerinin verilerine göre, 1 Aralık 2006 ila 1 Nisan 2009 tarihleri arasında, organize suç örgütlerinden 38,404 adet küçük silah ele geçirilmiştir. Ele geçirilen silahların yarısından fazlasını saldırı tüfeği olarak nitelendirilen uzun menzilli silahlar oluşturmakla birlikte bu silahların büyük çoğunluğu uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti yapan örgütlerden ele geçirilmiştir[510].

Uyuşturucu maddeler ve ateşli silahlar pek çok açıdan birbirleriyle bağlantılıdırlar: -yasadışı madde ticareti geleneksel bir şekilde ateşli silah şiddeti ile düzenlenir. – ateşli silahlar, uyuşturucu nakliyelerini korumak, rakipleri korkutmak, borçları toplamak, çete hâkimiyetini sürdürmek, anlaşmazlıkları çözmek, muhbirleri susturmak ve maiyetindekileri ödüllendirmek için kullanılır. – yasadışı madde alıcıları uyuşturucu işlemleri esnasında kendilerini korumak için ateşli silah kullanırlar. – yasadışı madde kullanıcıları madde almak için gelir elde etmek üzere çoğunlukla ateşli silahlarla kolaylaşan suçları işlerler. - yasadışı madde kullanıcıları, maddelerin etkisi altında iken çoğunlukla ateşli silahlarla kolaylaşan suçları işlerler. –yasadışı maddeler ve ateşli silahlar genellikle para birimi olarak değiş tokuş yapılır; yani uyuşturucu madde için ateşli silahlar ve ateşli silahlar için uyuşturucu maddeler. - yasadışı maddeler ve ateşli silahların ticareti genellikle aynı rota üzerinde ve aynı kişilerce yapılır[512].

Uyuşturucu ticareti hem işlenen cinayet oranlarında hem de bir bölgedeki artan şiddet olaylarında önemli bir etmen olabilir. Yapılan çalışmalarda, herhangi bir ülkedeki diğer faktörler kontrol altına alındığında uyuşturucu ticaretinin yoğun olduğu noktalardaki cinayet oranlarının uyuşturucu ticareti yoğunluğunun düşük olduğu bölgelere göre iki katından daha fazla olduğu ortaya konmuştur[513].

Gerek yasa dışı uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin tüketimiyle ilişkili şiddet gerekse yasadışı madde pazarlarının/ticaretinin işleyişiyle ilişkili şiddet, çoğunlukla dahil olan taraflar arasındaki rekabet etme amacı nedeniyle işlenen cinayet sayılarını artırabilmektedir. Yapılan araştırmalarda, yasadışı maddelerin ekilmesi, üretimi, ticareti ve satışına, yüksek düzeyde şiddet ve cinayet olaylarının eşlik edebileceği gerçeği ortaya konmuştur[514].

Son yıllarda öldürücü silahların yaygınlaşması aynı zamanda uyuşturucu şiddetini daha da ölümcül hale getirmiştir. Amerika Adalet İstatistik Bürosu Amerika'nın nüfus bakımından en kalabalık şehirlerinde cinayetleri araştırdığı bir çalışma yürütmüştür. Yapılan bu çalışmada, işlenen pek çok cinayetin uyuşturucu maddeler ya da uyuşturucu ticareti ile alakalı olduğu, uyuşturucu maddelere bağlı bu cinayetlerin genellikle uyuşturucu üretimi, ticareti, uyuşturucu madde konusundaki anlaşmazlıklar, uyuşturucu maddelerin ya da uyuşturucu parasının hırsızlığı, uyuşturucu madde sahtekarlığı, kötü bir uyuşturucu anlaşması, uyuşturucu madde hırsızlığı cezaları

ya da uyuşturucu maddelerin yasaklanan kullanımları ile alakalı olduğu ortaya konmuştur[515].

Brezilya'da her yıl kayıtlara geçen yaklaşık 30,000 cinayetin büyük bir kısmının uyuşturucu bağımlılığı ve yasadışı uyuşturucu madde ticareti ile ilişki olduğu belirtilmiştir. Bu yasadışı piyasada uyuşturucu tacirleri için kurye rolü üstlenen sokak çocukları büyük bir rol oynamaktadırlar ve bunlar genellikle çok şey bildikleri ve çok hırsızlık yaptıkları için öldürülmektedirler ya da çete ve satıcılar arasındaki çapraz ateş arasında sıkışıp kalmaktadırlar[516]. Yine, Brezilyaya ilişkin 2011 yılı verilerinde 100.000 kişi başına 27,1 cinayet oranı olduğu ve bu şiddet ve suçun büyük bir kısmının ise uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretine katılan organize suç gruplarıyla ilişkilendirilebileceği ifade edilmiştir[517]. Yapılan bir çalışmada, bölgelerinin ve ticaret/kaçakçılık güzergahlarının kontrolü ele almak için mücadele eden uyuşturucu kaçakçılığı örgütlerinin sayısındaki artış, cinayetlerin ve diğer suçların sayısında önemli bir artışa neden olduğu ortaya konmuştur[518]. Yapılan bir başka çalışmada ise, uyuşturucu veya uyarıcı madde pazarları ile cinayet arasındaki ilişkinin, şehirdeki kaynak yoksunluğunun seviyesine bağlı olduğu tespit edilmiştir. Bu açıdan, fakirliğin yaygın olduğu şehirlerde, daha büyük uyuşturucu veya uyarıcı madde pazarları ile daha yüksek cinayet oranları arasında ilişki vardır. Ancak bu ilişki zengin olan şehirler bakımından geçerli değildir[519]. Ancak, uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile cinayet olayları arasında da net bir ilişki kurulamamıştır. Çünkü, uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinin yüksek düzeyde olduğu ve fakat nispeten düşük düzeyde cinayet vakalarının bulunduğu veya tam tersi durumun geçerli olduğu ülkeler bulunmaktadır[514].

Diğer taraftan, bir şehirde uyuşturucu veya uyarıcı madde pazarı varsa, bu durum o bölgede otomatik olarak şiddet olaylarının meydana geleceği anlamına gelmez. Örneğin, Amerika ile ilgili yapılan bir araştırmada görünürde Washington DC'nin New York'tan 5 kat daha fazla cinayet oranına sahip olduğu ancak araştırmanın kapsadığı dönemler için tahmin edilen taş kokain kullanım prevalansının her iki bölge için aynı (nüfusun % 0,3'ü) ve Washington'da eroin kullanımının ise New York'a göre daha az olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte, uyuşturucu pazarlarını şiddetle ilişkilendiren birçok çalışma bulunmaktadır. Örneğin, ABD Ulusal Adalet Enstitüsü tarafından sekiz şehirde yapılan bir araştırmada, taş kokain için daha büyük pazarların bulunduğu

şehirlerin daha yüksek cinayet oranlarına sahip olma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir[519].

Uyuşturucu ticaretinin, şiddet içeren pek çok suçun işlenmesi ile de alakalı olduğu bilinmektedir. Madde ticaretinin şiddet ile ilişkisine yönelik sebepler şunları kapsamaktadır:

- Uyuşturucu madde piyasaları ve müşterileri için rekabet,
- Yasadışı madde piyasalarına dahil olan bireyler arasındaki tartışma ve aldatmacalar,
- Madde ticaretine katılan kişilerin şiddet kulanımına eğilimli olması,
- Uyuşturucu sokak piyasalarının çoğaldığı yerlerin ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı olması,
- Böyle yerlerde şiddete karşı yapılan yasal ve sosyal kontrollerin etki derecesinin düşük olması[515].

Şiddet, yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinin özünde yer alan bir özellik olmakla birlikte[428] uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile bağlantılı şiddet vakaları bu maddelerin ticaretini yapan örgütler arasında olabileceği gibi örgütler tarafından devlete yönelik olarak da gerçekleştirilebilir[520]. Uyuşturucu madde ticareti bir taraftan hem ticaret yapan grupların kendi içinde hem de bu gruplar arasında ve diğer taraftan sıradan vatandaşlar ve kamu görevlileri arasında şiddeti körükleyerek kaynak ve transit ülkelerde kaos ve dengesizlik yaratabilmektedir. O bölgedeki şiddet seviyesinde artışa neden olabilir[518].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinden kaynaklanan şiddetin, onu genel şiddet suçundan (kasıtlı cinayet) ayıran kendine has özellikleri ve nedenleri vardır. Genel şiddet suçları her ne kadar nüfusun daha büyük bir bölümünü etkilese de, uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile bağlantılı şiddetin yoğunluğu veya acımasızlığı ile karşılaştırılamaz. Uyuşturucu kaçakçılığı ile ilgili cinayetlerin yaklaşık % 90'ı infazdır ve son yıllarda Meksika'daki şiddet vakalarının artışının büyük bir bölümünü açıklamaktadır[518]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ile ilgili gerçekleşen şiddet vakalarından, Meksika örneğinde, bu vakalar, sadece o bölgede yaşayan insanların güvenliğini ve genel kamu güvenliğini zayıflatmakla kalmamış, aynı

zamanda o bölgedeki turizm dahil olmak üzere ekonomik faaliyetlerin baskı altına alınmasına yol açmıştır. Uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ile ilgili şiddet denince akla ilk gelen ülkelerden birisi olan Meksika'daki 2008 yılı verileri oldukça çarpıcıdır. Meksika'da 2008 yılında bildirilen 6.000'den fazla ve 2009 yılında bildirilen 6.500'den fazla ölüm sayısı, söz konusu yıllarda, iç savaşın yaşandığı Afganistan'da ve Irak'ta çatışmadan kaynaklanan ölümleri geride bırakmıştır[520].

Uyuşturucu ticareti yoluyla tüketicilere sağlanan büyük finansal akışlar da uyuşturucu kullanıcılarına önemli bir mali yük getirmektedir. Kullanıcılar uyuşturucu madde tüketimlerinin ücretini, mal varlığına karşı suçlar işleyerek de ödeyebilmektedirler[477]. Pek çok ülkenin kırsal kesiminde, yasadışı uyuşturucu madde endüstrisi sınırlı beceri ve eğitime sahip pek çok sayıda insana tarım sektöründe küçük çiftçilik gibi işler sağlamaktadır. Yasadışı uyuşturucu madde ticareti aynı zamanda laboratuvar operatörlüğü, toptan dağıtıcılık, kara para aklama, perakende dağıtıcılık ve kaçakçılık gibi istihdamlar da yaratmaktadır. Bu türden istihdam fırsatları ise yüksek oranda işsizlik sahibi olan ve uyuşturucu hasadı yapan ülkeler için ekonomik koşullar açısından önemli olabilmektedir[521].

İstihdam edilebilirlik becerilerinin eksikliği ile uyuşturucu ticareti arasında hayli önemli bir bağlantı vardır. Artan işsizlik oranıyla yüzleşildiğinde istihdam edilebilirlik becerilerine sahip olmayan ve bu durumda iş arayan kişiler hayatta kalmak için yasadışı madde ticaretine kolaylıkla girebilmektedirler. Yüksek işsizliğin bulunduğu toplumlarda, işverenlerin işçi seçimi konusunda daha fazla seçeneğine sahip oldukları bilinmektedir. Bu tür toplumlarda işverenler genellikle çok yönlü istihdam edilebilirlik becerilerine sahip olan kişileri seçmektedirler. Dolayısıyla, işi olmayanlar ise genellikle yasadışı uyuşturucu ticareti gibi alanlara yönelerek hayatta kalma yollarını aramaktadırlar. Ayrıca, işsiz olan kişilerin iş kurmak için para biriktirememesi/ihtiyacı olan paraya ulaşamaması, bu kişilerin hızlı bir biçimde kazanç sağlamak için yasadışı uyuşturucu ticaretine katılmalarına neden olmaktadır. Diğer taraftan, girişim becerileri eksikliği ve uyuşturucu ticareti arasında da önemli bir bağlantı bulunmaktadır. Girişim becerileri eksikliği yaşayan ve bu durumda iş arayan kişilerin ekonomik kazanımlar elde edebilmek için yasadışı madde ticareti yapmayı bir yol olarak görme eğiliminde oldukları bilinmektedir. Bu kişiler çoğunlukla ajan, kurye, tacir ve uyuşturucu baronlarının dağıtıcısı olarak işe alınmaktadırlar[448]. Ayrıca, suç geçmişi olan eğitimsiz

gençler bakımından sınırlı alternatif iş olanakları düşünüldüğünde uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti bazen bu kişiler için tek alternatif olabilmektedir. Üstelik, bu kişilerin geleceğe yönelik zengin olma beklentileri, para kazanmak için çaba harcamalarına rağmen istedikleri parayı kazanamadıklarında çabalarının faydasız olduklarını düşünmeleri gibi durumlar gençlerin uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti suçlarına katılımını da kolaylaştırmaktadır[522].

Daha çok marjinalleşmenin, daha az eğitimin, daha çok yapısal şiddetin, yeni ortaya çıkan ya da birleştirilmiş yasadışı eylemler ağının olduğu ve daha az yasal yaptırımların olduğu fakir kentsel bölgelerde, yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti daha çok görülmekte olup bu ticaret o bölgede sosyal bozulmaya yasal ekonomide sıkıntılar yaşanmasına neden olmaktadır[416].

Yasadışı uyuşturucu endüstrisi ve dolayısıyla da ticareti sadece devlet ve ekonominin değil aynı zamanda sivil toplumun da dengesini bozabilir. Bu durum, artan suç seviyeleri (çete savaşları, adam kaçırma, gasp), sosyal sermaye erozyonu, anlaşmalı hukuk egemenliği/ hukukun egemenliğinin zayıflaması, elit sınıfın ve/veya politik sistemin yolsuzluğu, dolandırıcılık ve fuhuş, madde kullanımı ve bağımlılığı ve toplumsal birlikteliğin kaybı sonucu meydana gelebilir[521].

Uyuşturucu ticareti, bu ticaretle uğraşan kişilerin sadece uyuşturucu ticaretinden ötürü değil genel olarak uyuşturucu ile alakalı suçlar (uyuşturucu madde kullanma, bulundurma vs gibi) üzerinden yakalanmalarına, yargılanmalarına, suçlu bulunmalarına ve infaz edilmelerine sebep olmaktadır[448].

Uyuşturucu suçlarına karşı savaş pek çok ülkede uyuşturucu madde ticaretine bulaşmış kişilere verilen uzun hapis cezaları ile uyuşturucu suçlarının yargılanması ile sonuçlanmıştır[523]. Tedarik tarafında, madde ticaretindeki düşük seviyedeki işçiler ve nakliyeciler büyük oranda tutuklanma ihtimaline sahiptirler[524]. Pek çok ülkede duruşma bekleyen ve hapis cezasına çarptırılan insanların büyükçe bir oranını uyuşturucu suçları özellikle de uyuşturucu imal ve ticareti ile alakalı suçlar temsil etmektedir[523].

İdam cezasını kaldırmaya yönelik küresel harekete karşın Çin, İran, gibi bazı ülkelerde uyuşturucu suçlularının ve daha da özel olarak uyuşturucu ticaretiyle uğraşanların idam cezasına izin veren hukuki düzenlemeler bulunmaktadır[525-526].

Dolayısıyla, uyuşturucu ticaretinin bir diğer olumsuz sonucu da bu türden suçlar için idam cezasını kabul eden ülkelerde uyuşturucu ticareti ile uğraşan kişilerin idamına/ölümüne neden olmasıdır.

Uyuşturucu ticareti suçları bakımından idam cezasının uygulanmasının altında; bu suçlarla mücadelede bu tür cezaların ağırlığından dolayı diğer cezalara oranla çok daha etkili olacağına duyulan inanç yatmaktadır. Ancak, uyuşturucu ticareti ile uğraşan kişilere yönelik uygulanan binlerce idam cezasına karşın bu cezanın, kişileri uyuşturucu trafiği ve ticaretinden caydırma konusunda tanımlanabilir bir etkiye sahip olup olmadığı konusunda net bir kanıt olmadığı ifade edilmiştir. Üstelik uyuşturucu ticareti ile uğraşanlara yönelik uygulanan idam cezalarının beraberinde pek çok riski meydana getirdiği de bilinmektedir. Yakalanmaları durumunda uygulanabilecek idam cezasına maruz kalmamak için kaçmaya çalışan suçlunun, yakalanmamak için öldürmeye hazır olması ve bu durumun da suçluyu yakalamak isteyen kolluk kuvvetlerinin yaşamını tehlikeye sokması bu risklere örnek olarak gösterilebilir. Küçük satıcıların idam cezası riskine sahip olması; ancak diğer taraftan, suçların arkasındaki asıl kişilerin yakalanmaktan ve ceza almaktan kurtulması, cezaların ağırlığının uyuşturucu fiyatlarını artırması gibi durumlar bu risklerden diğerleridir[527].

Uyuşturucu madde bağımlıları için madde tüketimin belirgin "faydaları" geçici olma eğilimindedir. Bu faydalar topluma karşı önemli bir sağlık ve mali yükün yerini hızla alırken, yasadışı uyuşturucu madde tedarikçileri ve kaçakçıları için ise uyuşturucu kullanımına bağlı olarak kuşkusuz kayda değer kazançlar ortaya çıkacaktır[11]. Uyuşturucu ticareti ile ilişkilendirilen sağlık riskleri hastalık, bağımlılık ve erken ölümlerdir[422]. Uyuşturucu madde kullanıcılarının ve bağımlılarının sayıca çok olması ve dolayısıyla da uyuşturucu madde tüketiminin fazlalığı uyuşturucu madde üretiminde ve ticaretinde etkili olan faktörler arasındadır[528]. Uyuşturucu ticaretinin uyuşturucu madde kullanımı ve bağımlılığının artması üzerindeki etkisinden dolayı, uyuşturucu madde kullanımına ve bağımlılığına bağlı olumsuz sonuçların dolaylı da olsa uyuşturucu ticareti ile ilişkilendirilebileceği kanısındayız. Çalışmanın bu kısmına ilişkin olmak üzere uyuşturucu madde kullanımı ve bağımlılığının neden olduğu bütün sonuçlar aslında dolaylı da olsa uyuşturucu ticaretini ilgilendirse de bu sorunlardan en önemlisi olarak sadece sağlık sonuçlarından bahsedeceğiz.

Önemli finansal fayda beklentileri dolayısıyla yasadışı uyuşturucu madde kullanımı ve bağımlılığı ve ticareti, her şeyden önce dünya çapında ciddi sağlık sorunlarına neden olmaktadır. Dünyada önemli sayıda insan uyuşturucu madde kullanımdan kaynaklı ortaya çıkan olumsuz sağlık sonuçlardan muzdariptir[477].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinde görev alan kuryeler bu görevlerini suça konu olan yasadışı maddeleri karın ya da kalça çevresine bağlayarak ya da valiz içinde saklayarak ya da kokain ya da eroin kapsüllerinin yutularak karın içerisinde saklanması suretiyle gerçekleştirilmektedir. Ancak, yutarak karın içerisinde kokain ya da eroin kapsüllerini saklamak ciddi bir sağlık tehlikesi taşır; çünkü kapsüller patlayabilir ve bağırsak harabiyeti gibi ciddi sağlık sonuçlarına ve hatta ölüme sebep olabilir[453].

Diğer taraftan, günümüzde, dünyada uyuşturucu madde ticaretinin ve bağımlığının bulaşmadığı herhangi bir nokta yoktur. Tüm dünyada milyonlarca uyuşturucu madde bağımlısı; yaşam ve ölüm arasında gidip gelerek sefil bir hayat yaşamaktadırlar[529]. Uyuşturucu kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan sağlık sonuçları, madde kullanım bozuklukları, zihinsel sağlık bozuklukları, HIV enfeksiyonu, karaciğer kanseri ve hepatit ile ilişkilendirilen siroz, aşırı doz ve erken ölümler gibi bir dizi olumsuz sonuçları kapsamaktadır[2]. Uyuşturucu madde bağımlılığı sonucunda gerçekleşen sağlık sonuçlarından en önemlisi olan ölümler ise, toplumlar bakımından büyük bir endişe kaynağıdır[3,530].

Uyuşturucu madde kullanımına bağlı olarak insan sağlığına yönelik en büyük zararlar, opioid kullanımı ile ilişkilendirilenler ve ayrıca güvenilir olmayan enjeksiyon uygulamaları ile HIV ya da Hepatit C virüslerini kapma riskinden ötürü uyuşturucu madde enjeksiyonlarıdır[2]. HIV, hepatit C virüsü (HCV) ve hepatit B virüsü (HBV) dahil olmak üzere kan yoluyla bulaşan virüslerin kontamine enjektör yoluyla bulaşması, enjeksiyon yoluyla uyuşturucu madde kullanımına bağlı hastalık ve ölüm oranlarına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır[531].

Fentanil gibi sentetik opioidler aşırı doz ile sonuçlanan ölüm vakalarında gittikçe artan sayıdadır[532]. UNODC tarafından yayımlanan 2019 yılı Dünya Uyuşturucu Raporunda opioidler, kullanımları ile ilişkili olarak doğan ciddi sağlık sonuçlarından ötürü pek çok ülkede önemli bir endişe kaynağı olarak ifade edilmiş olup 2017 yılında uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilişkilendirilen 167,000 ölümden 110,000'inin (%66)

opioid kullanımına bağlı olduğu ortaya konmuştur[2]. DSÖ verilerine göre ise, her yıl yaklaşık 200,000 insan uyuşturucu madde bağımlılığından dolayı hayatını kaybetmektedir[477].

Özellikle enjeksiyon yoluyla uyuşturucu madde kullanan insanlardan pek çoğu; bu maddeleri kullanmayanlara göre, madde kullanımına bağlı olarak gerçekleşen hem akut hem de kronik hastalıklardan ötürü daha yüksek ölüm riskine sahiptirler. Ölüme neden olan aşırı doz; immün yetmezlik enfeksiyonu (HIV) ve ortak kullanılan iğne ve şırınga ile bulaşan diğer kan yolu ile geçen virüs enfeksiyonları bu gruptaki en yaygın ölüm sebeplerindendir[533]. Dünya genelinde; kendine uyuşturucu madde enjekte eden insan sayısı; 2017 yılında 11.3 milyon olarak açıklanmıştır[534]. Güvenilir olmayan enjeksiyon uygulamaları ile hastalık kapanlar örneğin cinsel ilişki yoluyla hastalığı diğer insanlara da bulaştırabilmektedirler. HCV'nin, enjeksiyon yoluyla HIV'den daha kolay yayıldığı bilinmektedir. ABD'de sağlık görevlileri (iğne yaralanması hakkındaki hastane verileri kullanılarak) arasında yapılan çalışmalar, kirli bir şırıngaya her maruz kalışta HCV'nin yayılma olasılığının HIV yayılma olasılığına göre 5 ile 20 kat arasında daha fazla olduğunu göstermiştir. Kirli iğnelerin ve şırıngaların paylaşılması yoluyla gerçekleşen güvenilir olmayan enjeksiyon, dünya çapında HCV'nin yayıllmasında önemli bir rotayı oluşturmaktadır[535].

Uyuşturucu madde kullanıcıları, bağımlıları tüberküloz (TB) enfeksiyonu ve hastalığı için yüksek risk grubundadırlar[536-537].

Tüberküloz, uyuşturucu kullanan ve HIV virüsü ile yaşayan insanlar arasında en başta gelen ölüm sebeplerinden birisi olarak bilinmektedir. Tüberkülozun yayılmasında yüksek risk taşıyan gruplardan birisinin de uyuşturucu madde kullananlar olduğu yapılan çalışmalar ile ortaya konmuştur[538-539].

Bununla birlikte, son yıllarda madde kullanım bozuklukları olan bireylerde, madde kullanım bozuklukları ile birlikte ortaya çıkan ruh sağlığı bozukluklarının görülmesi de artmaktadır. Madde kullanım rahatsızlıkları genellikle diğer zihinsel rahatsızlıklar ile birlikte görülse de hangisinin diğerinin sebebi olduğu ya da ortak risk faktörlerinin her iki hastalığa da sebep olup olmadığı genellikle net değildir[2].

Dünya genelinde uyuşturucu madde enjekte eden insanların %20'si kadınlardan oluşmakta olup erkeklere oranla daha az kadın madde kullanmasına ve madde enjekte etmesine rağmen, riskler açısından madde kullanan kadınlar HIV ve diğer kan yolu ile

taşınan hastalıklara karşı daha fazla risk altındadır. Bu sadece biyolojik sebeplerden ötürü değil aynı zamanda cinsiyet güç dengesizliklerinden de kaynaklanmaktadır. Örneğin, kondom kullanımını konuşamama, erkek partneri kendisine madde enjekte ettikten sonra aynı iğneyi kendi de kullanma ve cinsel ilişkiye girmek gibi. HIV ve hepatit C virüsleri için küresel ve cinsiyetlere göre ayrılmış yaygınlık değerleri mevcut olmasa da çoklu ortamlardaki pek çok çalışma, kendine madde enjekte eden kadınlar özellikle de genç kadınlar ve son zamanlarda madde enjeksiyonuna başlamış olanlar arasında cinsiyetin HIV ve/veya hepatit C riskine dair bir bağımsız bir öngösterge olduğunu ortaya koymuştur[455].

Uyuşturucu ticareti ile yaygınlaşan uyuşturucu kullanımı ve bağımlılığından en çok etkilenen gruplardan birisi olan kadınlar arasında; madde kullanımı neonatal yoksunluk sendromu, düşük doğum kilosu ve prematüre doğumlar gibi pek çok gebelik komplikasyonlarını da ortaya çıkarabilmektedir. Neonatal yoksunluk sendromu temelde, hamileliği boyunca opioid kullanımına devam eden kadınların doğurdukları bebekler tarafından yaşanılan opioid çekilmesi anlamına gelmektedir. Zararlı madde kullanımının etkisi sadece madde kullanan insanlarda değil bu insanların içerisinde yaşadığı aile kavramı içerisinde de gözlenebilmektedir. Bu bilhassa kadınlar için geçerlidir; çünkü ailelerini desteklemek adına onlardan geleneksel bir rol üstlenmeleri beklenmektedir. Aileler, eşler, ya da partnerler ve çocuklar bir kadının problemli madde kullanımının uzun vadeli finansal, duygusal ve fiziksel etkilerine maruz kalabilirler. Çocuklar duygusal ve mali açıdan ebeveynlerine bağımlı olduklarından toplumda bakımını üstlenen kişi rolüne sahip annelerinin zararlı bir ölçüde madde kullanıyor oluşu onları uzun vadede etkileyebilmektedir. Çocukların ihtiyaçları madde kullanım problemi yaşayan ebeveyn tarafından ikincil öneme sahip olunca ve bu durumda çocuklar ihmal edilince yoğun ya da artan madde kullanım süreçleri ev dengesini zarara uğratabilmektedir. Ebeveynin uyuşturucu maddelere yoğunlaşması ya da onlarla meşgul olması bir çocuğun gelişiminde duraklamalara sebep olduğunda ve ebeveyn dikkatsizliğinin çocuğun güvenliği ve denetlenmesinde tutarsız ilişki yaratabildiğinde, genç çocukların sağlığı risk altında olabilmektedir. Yapılan çalışmalarda; madde kullanım rahatsızlıklarına sahip ebeveyn ya da ebeveynleri olan çocuklar, madde kullanan ebeveyne bakmak, ailede karar alma rollerini üstlenmek, küçük kardeşlere bakmak ve ebeveynlerinin madde kullanımlarına ilişkin kaygılar taşımak gibi yetişkinlere ait sorumluluklar üstlendiği (parentification/ ebeveynleşme) ortaya konmuştur[455].

Uyuşturucu maddelerin ticaretinin yapılabilmesi için gereken maddelerin üretiminde karşılaşılan önemli mesleki sağlık riskler de mevcuttur. Dünya çapında uyuşturucu madde laboratuvarlarında çalışan insanların çoğu doğal ya da sentetik maddeleri güçlü psikotropik maddelere dönüştüren kimyasalları karıştırarak yeni maddeler elde etmektedirler. Bu türden maddelerin yapımında maruz kalınan zehirli maddelerden ötürü pek çok kişi cilt döküntüleri, astım, kan eksikliği, ishal ve mide bulantısı gibi hastalığa yakalanmaktadırlar. Kaldı ki; yasadışı piyasalarda çalıştıkları için devletin de yardımına başvuramadıklarından kaderleri işverenlerine bağlı kalmaktadır[524].

Diğer taraftan, uyuşturucu ticareti şehir hayatının işlemesi gereken düzenini tehdit etmekte olup ve ebeveynliği zarara uğratmaktadır. Ebeveynler evlerinde kurallar koyarken, uyuşturucu ticaretinin bir yaşam tarzı haline geldiği şehir sokaklarında ve sınıflarında bu kuralları sürdürmek epey zor olmaktadır[540].

Ayrıca teknolojik gelişmelerin bir parçası olarak, bilgisayar üzerinden gerçekleştirilen para transferlerinin kolaylığı ve azalan nakliye maliyetleri suç örgütlerinin çok karlı buldukları uluslararası organize suçların, yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı madde ticaretinin büyümesini kolaylaştırmışlardır[433].

Uyuşturucu bağımlılığı ve ticareti ergenlikte önemli bir problem ve yetişkinlikte önemli problemlerin temel sebebi olmaya devam etmektedir. Düşük gelirli, kentte yaşayan gençler için bu problemler, kaynak yoksunu toplumlar, yeterince fonu olmayan okullar, işsiz aile bireyleri ve diğer fiziksel, yasal, ruhsal, sosyal ve psikolojik faktörler gibi çevre faktörleri ile daha da şiddetli bir hale gelmektedir. Bu faktörler, uyuşturucu kullanımı ve satışına bulaşmış kişilerin hayatlarında önemli etkiler bırakma potansiyeline sahiptirler. Bu sorunlardan doğan problemler sadece tek bir bireyi değil aynı zamanda aile bireylerini, toplumları ve tüm ulusu etkileyebilir[541].

7. TARTIŞMA

Son yıllarda gelir kaynağı olarak uyuşturucu ticareti suçlarına büyük bir ilgi söz konusudur[542]. Bu açıdan, yasadışı maddelerin küresel piyasası ve bu piyasada faaliyet gösterenlerin kapasitesi tüm dünyada karşı durulamaz bir şekilde genişlemektedir[543]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin yasadışı olarak imal edilmesi, üretilmesi, dağıtılması, sahiplenilmesi ve tüketilmesi (devlet kontrolünde olması dışında) bilhassa 1961, 1971 ve 1988 Birleşmiş Milletler Sözleşmelerine imza atan pek çok ülkede ceza gerektiren suçlar olarak düzenleme altına alınmıştır[11].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin üretiminin, ticaretinin suç sayılmasına ilişkin uyuşturucu yasağı, Amerika'da neredeyse bir asırdır kanun olmasına ve bu maddeler ile mücadele Başkan Nixon'un açıklamaları ile daha etkin bir hal alsa da insanların uyuşturucu tüketimini caydırma maksadıyla yürütülen politika başarılı olamamıştır. Bu türden bir politika başarılı olmadığı gibi de yasadışı madde ticaretinin temel iş faktörü haline gelmesine de neden olmuştur[199]. ABD'deki uyuşturucu politikaları esasında uyuşturucu kullanımının ve suçlarının azaltılmasının, uyuşturucu ile ilgili davranışların cezalandırılarak gerçekleştirilebileceği inancı etrafında şekillenmektedir[544]. Bu bakış açısıyla ABD, uyuşturucu kullanıcılarının sağlık, önleme, bakım ve rehabilitasyonuna yönelik yatırımlardan çok daha fazla kaynağını uyuşturucu ticaretinin kısıtlanmasına, yok edilmesine yönelik faaliyetlere ve uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile uğraşanların cezalandırılması bakımından imkanların oluşturulması için yasal ve cezai sisteme harcamaktadır[411]. Diğer taraftan, Almanya, Finlandiya ve Kanada yürütmüş olduğu uyuşturucu politikaları ile tedavinin ve sağlıklı yaşam tarzlarının teşvik edilmesini içeren bir halk sağlığı yöntemiyle uyuşturucu kullanımını ve suçlarını azaltmayı amaçlamaktadır. Her ne kadar bu ülkeler uyuşturucu ticareti ile mücadele bakımından uyuşturucu tacirleri ve çok miktarda uyuşturucuya sahip olan insanları öncelikli olarak hedefleseler de, uyuşturucu madde bağımlılığı halk sağlığı problemi olarak ele alındığından uyuşturucu kullanan ve az miktarda uyuşturucu bulunduran insanlar da bu ülkelerin tedavi programları bakımından hedefleri arasındadır[544]. Bu açıdan, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarıyla mücadele farklı ülkelerde farklı yaklaşımlarla devam etmektedir. Örneğin, ABD uyuşturucu suçlarıyla özelde ise uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile

mücadeleyi yasal düzenlemeler, cezai sisteme yapılan harcamalar, cezalandırmak için fiziki imkanların oluşturulması üzerinden şekillendirirken Kanada, Almanya gibi ülkeler ise yasal düzenlemelerin öneminin farkında olmakla birlikte uyuşturucu sorununu halk sağlığı problemi olarak ele almakta ve tek bir kişinin dahi olsa tedavi sürecine katılımını başarı için şart görmektedir. Bu açıdan, ABD ile benzer şekilde uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile mücadelede cezalandırmanın elbette ki caydırıcı etkisi olduğunu düşünmekle birlikte ABD'den farklı, Almanya, Kanada gibi ülkelerle benzer bir yaklaşımla uyuşturucu veya uyarıcı maddelere bağlı kamunun sağlığının, toplumsal düzenin, ekonomik refahın bozulması, kara para aklanması ve yolsuzluk gibi tehlikelerin farkına vararak uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun artmasına da neden olan uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığı tedavisinin diğer tüm yaklaşımlardan önce gelmesi gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü yasadışı madde ticaretini de artıran bağımlılık, entegre tıbbi bakıma, sürekli desteğe ve kaliteli tedavi hizmetlerine erişim olduğu sürece tıpkı kalp hastalığı, diyabet ve hipertansiyon gibi zaman içerisinde başarıyla yönetilebilen ve olumlu sonuçlar alınabilen kronik bir hastalık olacaktır[545] ve tedavi süreci ne kadar erken başlarsa tedaviden elde edilebilecek başarı da o kadar artacaktır[546]. Dolayısıyla suçla mücadele bakımından cezalandırmayı öncelikli hedef olarak belirleyen ve hala uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun işlenme oranı bakımından dünyanın merkezinde yer alan ABD gibi ülkelerin yaklaşımının sorunu çözmek bakımından yetersiz kaldığı kanısındayız.

Uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığı bakımından tedavi ise, en genel anlamda, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanımının bir sonucu olarak ortaya çıkan sağlık ve diğer sorunları yönetmek ve bağımlının kişisel ve sosyal işlevselliğini iyileştirmek veya maksimize etmek için tasarlanmış bir veya daha fazla yapılandırılmış müdahalenin sağlanması olarak tanımlanmaktadır[547]. DSÖ'ye göre tedavi ise, psikoaktif madde bağımlılarının bir sağlık hizmeti sağlayıcısı veya başka bir toplum hizmeti ile temasa geçmesiyle başlayan ve ulaşılabilecek en yüksek sağlık ve esenlik düzeyine ulaşılana kadar pek çok müdahale ile devam eden süreci ifade etmektedir[548].

Psikoaktif madde bağımlılığından kaynaklanan sorunlar yaşayan kişilere fiziksel, zihinsel ve sosyal yeteneklerini en üst düzeye çıkaran tedavi fırsatı sunmak, bu kişilerin uyuşturucu veya uyarıcı maddelerden kurtulmaları konusunda fırsat sağlayabileceği gibi bu tür maddelerin kullanımından kaynaklanan sağlık sorunlarını ve

ortaya çıkabilecek potansiyel sosyal sonuçları azaltmak konusunda da etkili olacaktır[549]. Çünkü uyuşturucu madde bağımlılığının, bağımlı olduğu bilinen kişilerin toplumdan dışlanmasına, ötekileştirilmesine neden olduğu bilinen bir gerçektir[550]. BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi tarafından uyuşturucu bağımlılığı ve tedavisi hakkında hazırlanan rehberde tam da bu konuya vurgu yapılarak tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin uyuşturucu bağımlılarına yönelik sosyal damgalanmanın ve ayrımcılığın azaltılmasında ve kişilerin sağlıklı ve üretken olarak topluma yeniden entegrasyonlarının sağlanmasında anahtar rol oynaması gerektiği ifade edilmiştir[547]. Dolayısıyla hazırlanan tedavi ve rehabilitasyon programlarının içerik olarak bağımlının ihtiyaçlarını gözeten, bireysel özelliklerini dikkate alan, topluma entegrasyonunu sağlayan, kişileri ruhsal olarak değerlendiren, suça yatkınlığını ölçen ve suçla kişisel mücadeledeki başarısını artıran nitelikte olması gerektiği kanısındayız. Ayrıca, toplumsal hayattan ve bu hayatın getirdiği normlardan uzaklaşmak kişileri suç ve suçlunun bulunduğu ortama daha da iteceğinden cezalandırma anlayışından ziyade tedavi ve rehabilitasyon programları aracılığıyla uyuşturucu veya uyarıcı maddelerden uzaklaştırmanın suçla mücadelede daha kalıcı çözümler üretebileceği kanısındayız.

Uyuşturucu bağımlılığından etkilenen nüfusu ve tedavi edilecek sorunların doğasının ve kapsamının belirlenmesi, bu sorunla mücadelede yer alacak ulusal, bölgesel, toplum ve hizmet sağlayıcı kurumların inançlarının, değerlerinin, amaçlarının ve hedeflerinin anlaşılması ve ortaya konması, tedavi hizmetinin yürütülmesinde yer alacak olan ulusal, bölgesel ve yerel (hükümet ve hükümet dışı) kurumların her birinin tedavi sürecindeki genel rollerinin, politikasının ve sürece nasıl katkıda bulunacaklarının tespit edilmesi, tedavi hizmetinin verilmesine ilişkin yasal çerçevenin ve hükümlerin belirlenmesi gibi konular uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığına ilişkin oluşturulacak olan stratejilerin ve tedavi hizmetlerinin ortak özelliğidir[547]. Ayrıca, bağımlı kişiler çoğunlukla sürdürülen tedavi programlarını terk ettiklerinden dolayı onları program kapsamında tutabilecek stratejilerin geliştirilmesi, etkili tedaviye erişimi artırmak, damgalanmayı azaltmak ve hem hastalar hem de sağlık uzmanları arasında bağımlılık tedavisinin değeri konusunda farkındalık yaratmak bağımlılıkla mücadelede başarıyı artıracaktır[546].

Uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığının pek çok boyutu olduğundan ve bu tür alışkanlıkların bağımlının hayatının pek çok alanını olumsuz olarak

etkilediğinden ve hatta bozduğundan, madde bağımlılığının tedavisi kolay değildir. Öyle ki; uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığı bir hastalık olduğundan, bu türden maddelerin kullanımın birkaç gün bırakılması sağlamak şeklinde kişilerin tedavisi mümkün değildir. Aksine, yoksunluk belirtilerini bertaraf edebilmek ve bağımlıların yaşam koşullarının iyileştirilebilmesi nihai hedefi için uzun süreli ya da tekrarlanan bakım dönemlerine ihtiyaç duyulmaktadır[546].

Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin bağımlısı olan kişilerle ilgili yürütülecek tedavi programlarında tedavi sağlayıcılarının, bağımlı olduğu için tedavi alan her bir kişinin tedavi planını değerlendirmek ve bu kişinin tıbbi, psikiyatrik, sosyal destek hizmetleri, mesleki ve istihdam yardımı, barınma ve çocuk bakımını da içerebilecek değişen ihtiyaçlarını karşılamak için ceza adaleti personeli ile işbirliği yapması tedavinin başarısı açısından önem arz etmektedir. Ayrıca bu tedavi hizmetinin, bağımlının madde kullanımını bırakması ile karşılaşabileceği yoksunluk gereksinimlerini ve tekrar madde kullanımını önlemek için daha fazla danışmanlık hizmetini ve gerektiğinde hızlı klinik yanıt alabilmek için ilaç tedavisini içerecek şekilde planlanması gerekmektedir[551].

Diğer taraftan, bağımlıların tedavisi ve rehabilitasyonu noktasında, literatürde "treatment gap" olarak ifade edilen madde kullanım bozukluğu olan kişilerden çok azının ihtiyaç duyduğu tedaviyi alması olarak tanımlanan tedavi boşluğunun çok büyük olduğu bilinmektedir. Bir diğer ifade ile, bağımlı olup da tedaviye ihtiyaç duyanların çok azı ihtiyaç duyduğu tedaviyi alabilmektedir. Örneğin, Amerika'da yapılan bir çalışmada, 2011 yılı verilerine göre 12 yaşından büyük ve yasadışı uyuşturucu veya alkol kullanım sorunu dolayısıyla tedaviye ihtiyaç duyan 21,6 milyon kişiden yalnızca 2,3 milyonunun madde bağımlılığı kliniğinde tedavi gördüğü ortaya konmuştur[546]. Günümüzde, uyuşturucu veya uyarıcı maddelere bağımlı olan kişi sayısındaki önlemez artış dolayısıyla bu kişilerin tedavi beklentilerinde de artış olmaktadır. Ancak; artan tedavi talebine rağmen bu tedaviye erişim veya tedavinin bulunabilirliği paralellik göstermemektedir. Bir diğer ifadeyle, artan tedavi talebine rağmen, tedaviyi talep eden bağımlı sayısınca tedaviye erişim mümkün olmamaktadır. Diğer taraftan, kişileri madde bağımlılığı tedavisine yönlendirmenin ve hastaların bu tedaviye erişiminin önündeki engeller bireysel seviye, organizasyon içi seviye ve organizasyonlar arası seviye olmak üzere üç farklı noktadan değerlendirilebilir. Kişiler için tedaviye erişimek açısından

bekleme süresi, tedavi için motivasyon, tedavinin etkinliği hakkındaki inançlar, deneyimlenmiş fizyolojik geri çekilme semptomları, sigorta kısıtlamaları, finansal kaygılar, ulaşım zorlukları, sosyal destek eksikliği, tedavi için işten izin alamama gibi nedenlerle tedavi süreçlerinin başlamadığı ya da kesintiye uğradığı bilinmektedir. Tedavi kurumları bakımından engellere ise, tedavi ve bakım sürecini sınırlayabilecek finansmandan ve sözleşmeden kaynaklanan zorluklar, personel eğitimi gibi nedenler örnek olarak gösterilebilir. Bağımlı hastaların sevk edilmesiyle ilgili problemler/engeller de kurumlar arası düzeydeki engellere örnek olarak gösterilebilir[552]. Dolayısıyla kişileri madde bağımlılığı tedavisine yönlendirmenin önündeki yukarıda da bahsedilen engellerin kaldırılması tedavi ve rehabilitasyon programlarına en az bu kişileri cezalandırmak için gereken fiziki ortamın sağlanması kadar bütçe ayrılması uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığını ve dolayısıyla da yasa dışı madde ticareti faaliyetlerini azaltacağı kanısındayız.

Son yıllarda, uyuşturucu madde piyasalarında ticarete konu olan madde çeşitliliği oldukça fazla olması bu dönem içerisinde, kenevir, kokain ve eroin gibi geleneksel uyuşturuculara ilaveten oldukça fazla yeni sentetik madde tespit edilmesine de neden olmuştur. Bu tür maddelerin sayısal olarak her geçen gün artıyor olması ve bu maddelerin potansiyel kombinasyonları kişiler ve toplumlar bakımından büyük risk oluşturmaktadır[2]. Uyuşturucu madde ticaretine bağlı meydana gelen bu riskler ise çeşitli yönlerden insan haklarını ihlal etmektedir.

Uyuşturucu madde bağımlılığının, bağımlı olduğu bilinen kişilerin toplumdan dışlanmasına, ötekileştirilmesine neden olduğu bilinen bir gerçektir[550]. Madde bağımlılığının toplumdan dışlanma sebebi olarak görüldüğü bir toplumda, uyuşturucu ticareti suçuna karışmak ise failin o toplumdaki kültürel faaliyetlere katılmaktan, sosyal imkanlardan yararlanmaktan dışlanmasına evleviyetle sebebiyet verecektir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 27. maddesinin 1. fıkrasında; *"Herkes toplumun kültürel yaşamına serbestçe katılma, güzel sanatlardan yararlanma……hakkına sahiptir.[553]"* şeklindeki düzenlemenin benzerine Birleşmiş Milletler. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 15. maddesinin 1. fıkrasında da yer verilmiştir. Anılan hükümler ile kültürel yaşama katılma bir hak olarak düzenlenmiştir[554].

Bu açıdan, yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti teşkil edecek hareketlerin "normal" olduğu algısını geliştirerek vatandaşların sosyal normlara ve kurumlara olan bağlılığına[555] zarar vermek tehlikeli olduğu kadar bu suçu işleyenleri toplumdan dışlamak şeklindeki ötekileştirme de tehlikelidir. Anılan suçu işleyen faillerin toplumdan dışlanmasının onların kültürel yaşama katılma hakkı önünde ciddi bir engel teşkil ettiği kanaatindeyiz. Kaldı ki, toplumsal hayattan ve bu hayatın getirdiği normlardan uzaklaşmanın kişileri suç ve suçlunun bulunduğu ortama daha da iteceği ve bu durumun kısır döngü bir biçimde uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarını artıracağı ve suçla mücadele bakımından ciddi bir engel teşkil edeceği kanısındayız. Bu nedenle, adli bilimler alanında faaliyet gösteren sosyal hizmet uzmanları, sosyologlar, psikiyatristler, psikologlar, tarafından suça katılan kişilerin ötekileştirilmesinin sosyal, ekonomik ve toplumsal sonuçları ile bu durumun uyuşturucu ticareti suçunun işlenme oranı üzerindeki etkisine ilişkin istatistiksel verilere dayanan çalışmalar yapılması suçla mücadele bakımından önemlidir.

Yapılan araştırmalarda, uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile uğraşan kişilerin çoğunun eğitimsiz olduğu ve istekleriyle orantılı bir geçim sağlamak için bu işe giriştiği gerçeği ortaya konmaktadır[556]. Bu açıdan; uyuşturucu ticareti Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 26. maddesinde; *"Herkes eğitim hakkına sahiptir."* hükmü ile Birleşmiş Milletler. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 13. maddesinde de yer verilen eğitim hakkına ilişkin yasal düzenlemelere aykırıdır ve suça karışan eğitim çağındaki kişilerin eğitim hakkını ihlal etmektedir[553-554]. Bu açıdan, uyuşturucu ticareti ile uğraşan kişi ya da örgütlerin eğitim seviyesi düşük insanları sürece dahil etme çabalarının bu kişilerin yaptıkları hareketlerin sonuçlarını tam olarak algılayamaması ya da aslında algıladıklarından daha da büyük bir sonuca neden olduklarını fark edememesi ya da kısa vadedeki ekonomik kazançlarının uzun vadede kendilerini daha zor duruma sokacaklarını düşünememesi gibi durumların uyuşturucu ticareti suçlarının işlenme olasılığını artırdığı kanaatindeyiz. Ayrıca, uyuşturucu ticaretine katılan eğitim çağındaki kişiler, diğer çetelerle silahlı tartışmalara karışma, yaralanma gibi nedenlerle hapis cezası ile mahkum olduklarından eğitim hayatlarına devam edememektedirler. Bu noktada eğitimsizliğin uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun hem nedeni hem sonucu olduğuna ve kişilerin bu suçu işleme oranlarını artırdığına inanıyoruz. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve

ticareti suçuna katılan kişilerin daha çok hangi eğitim seviyesinde olduğunu ve uyuşturucu ticaretine katılan eğitim çağındaki kişilerin ise, bu ticaret faaliyetlerini yürütürken eğitimlerine devam edip edemediklerini gösteren çalışmalar yapılması, suçla mücadelede fail profilinin ortaya çıkarılması ve veri tabanlarının oluşturulması bakımından önemlidir. Adli psikiyatri, adli psikoloji, kriminalistik ve hukuk alanlarında çalışanlar tarafından uyuşturucu ticareti, eğitim düzeyi ve eğitim seviyesinin failin bu suçlarla ilgili risk alma davranışı üzerindeki etkilerini ortaya koyan çalışmaların yapılması suçla mücadelede önem arz etmektedir. Bu suçlara karışan kişilerin eğitim düzeyleri, bu eğitim düzeyleri ile yürütebilecekleri işlerin tespit edilmesi, eğer eğitim hayatında olması gereken kişiler ise kaldıkları yerden devam etmelerini teşvik edecek düzenlemeler yapılması, bu kişilerin hayatlarının geri kalanında tekrardan uyuşturucu ticareti faaliyetlerine karışmamalarına yardımcı olacak sosyal çevrelere ve iş ortamlarına yerleştirilmesi kendilerinin olduğu kadar toplumun da yararına olacaktır. Bu türden faaliyetler ise, kişilerin çalışma, eğitim, sağlık ve yaşam hakkını koruyacağından bu hususta devletin etkin rol oynaması gerekmektedir.

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 23. maddesinde ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 6. maddesinde herkesin çalışma ve işini serbestçe seçme özgürlüğüne sahip olduğuna ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna katılan kişilerin işledikleri suçtan dolayı kolayca iş bulamama durumu anılan sözleşmelerde düzenlenen çalışma hakkına aykırılık teşkil ederek kişilerin çalışma hakkı önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir[553-554]. Yapılan çalışmalarda ekonomik imkansızlıkların kişileri yasadışı madde ticaretine itmek konusunda itici bir güç olduğu ortaya konmuştur[418]. Uyuşturucu ticareti faaliyetlerine katılmanın sosyal dışlanma için bir sebep oluşturacağı ve bu sosyal dışlanmanın kişilerin ekonomik hayata katılıp insani ihtiyaçlarını karşılamaları için gelir elde etmelerinin de önünde engel teşkil edeceği kanısındayız. Bu suçlara katılma dolayısıyla eğitime devam edememe durumunun yeterli eğitim düzeyine sahip olmayan ve fakat suçtan arınmak/uzaklaşmak isteyen ve yasal yollardan gelir elde etmeye çalışan kişilerin bundan sonraki süreçte karşılarına çıkabilecek iş fırsatlarını daraltarak özgürce iş seçebilme hakkını engelleyeceği, kişileri ise yasadışı piyasalarda faaliyet göstermeye özellikle de hızlı para kazanma yolu olarak görülen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunda herhangi bir rol almaya itebileceği kanısındayız. Bu durumun da,

kişilerin çalışma ve işlerini serbestçe seçebilme hakkı önünde ciddi bir engel teşkil ettiğine inanmaktayız. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna katılanların eğitim hayatına ilişkin analizlerin yapıldığı çalışmaların sayıca artırılması bu suçla mücadele bakımından önem taşımaktadır.

Ekonomik,Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 11. maddesinde yaşama standardı hakkının, sözleşmeye taraf olan devletlerin herkese, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam standardına sahip olma imkanı sağlayacağına ve bu imkanın ise yeterli beslenmeyi, giyinmeyi, barınmayı ve yaşama koşullarının sürekli olarak geliştirilmesini de içereceğine ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir. Anılan hükme benzer bir düzenleme ise, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 25. maddesinde yer almaktadır. Ayrıca Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 12. maddesinde anılan sözleşmeye taraf olan devletlerin herkese mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkı tanıyacağı düzenlenerek sağlık standartları hakkına yer verilmiştir[553-554]. Uyuşturucu ticareti suçlarına karıştığı için sosyal hayattan dışlanmak durumunda kalan, ekonomik olarak geçimini sağlayacak iş bulma fırsatı olmayan kişilerin, yeterli ve dengeli beslenme şartlarını sağlayamadıklarından fiziksel, kendisini ve ailesini geçindirmeyi başaramamaktan, yeterli ve dengeli beslenememekten, işsiz kalmaktan dolayı ise ruhsal sağlıklarının tehlike altında olacağı kanısındayız. Yaygın uyuşturucu ticareti dolayısıyla uyuşturucu maddeye erişimi kolaylaşan kişiler ve bu kişilerin temaslı olduğu kişiler arasında HIV, Hepatit gibi hastalıkların çoğaldığı, bazı ülkelerde uyuşturucu ticaretine katılan kişilerin yasal ya da yasadışı örgütlerle çatışmalara girerek hayatını kaybettiği ya da sırf uyuşturucu ticareti yaptığı için idam edildikleri bilinen bir gerçektir. Uyuşturucu maddeler dolayısıyla karşılaşılan HIV gibi hastalıklarda ölüme varan sonuçlar kişilerin vücut dokunulmazlığı hakkını ihlal ettiği gibi yaşam hakkını da ihlal etmektedir. Bu durum yukarıda açıklandığı gibi kişilerin sağlık hakkını ve dolayısıyla İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 3. maddesinde düzenlenen yaşam hakkını ihlal etmektedir.

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesinin 6. maddesinin 2. fıkrasında; *"İdamı kaldırmayan ülkelerde, idam cezasının suçun işlendiği zaman yürürlükte olan kanunlara uygun olarak ve bu sözleşmedeki hükümlere ve Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması konusundaki Konvansiyona aykırı olmadan sadece en ciddi suçlar için"* uygulanabileceği hükme bağlanmıştır[557]. Her ne kadar

anılan hükümde idam cezasının varlığı söz konusu olsa da insan hakları ile ilgilenen kurum ve kuruluşlar; bu maddeyi idamın uygulanabileceği suçların sayısını ve türlerini sınırlayacak bir düzenleme olarak yorumlamışlardır. Ancak; son yıllarda uluslararası platformda idam cezasının kaldırılmasına yönelik güçlü bir eğilim olsa da; uyuşturucu suçları bakımından idam cezasının hala varlığını koruduğu ülkeler bulunmaktadır. Uyuşturucu suçları bakımından idam cezası tipik olarak uyuşturucu ticareti, uyuşturucu yetiştirilmesi, üretimi ve/veya ithalat/ihracatı için uygulanmaktadır[558]. Yasa araştırmacıları ve insan hakları otoriteleri, uyuşturucu ile alakalı suçlar için idam cezasının insan hakları temel prensiplerine uymadığı ve uluslararası hukukun ihlali kapsamında olduğu konusunda bir mutabakata varmışlardır. Çünkü idam cezası sadece insan onuruna ciddi bir şekilde zarar vermekle kalmaz aynı zamanda yaşama hakkına vurulan açık bir darbedir[559].

Uyuşturucu üreten ülkelerdeki fakirliğin oranı ve uyuşturucu parasının gücüne bakıldığında ordu ve uyuşturucu ticareti yapanlar arasındaki artan iletişim gücünün; silahlı güçler arasında kurumsallaşmış yozlaşma yaratabildiğinden ve bu silahlı kuvvetlerin pek çok durumda uyuşturucu endüstrisi ile simbiyotik bir ilişkiye dayalı bir tarihçeye sahip olduğundan daha önce de bahsedilmişti[430]. Ayrıca BM tarafından yapılan bir çalışmada hiçbir şeyin yasadışı uyuşturucu ticaretini azaltma çabaları üzerinde, suç örgütlerinin kamu görevlilerini sindirme ve yozlaştırmaya yönelik başarılı girişimlerinden daha zayıflatıcı bir etkisi olmadığı da ortaya konmuştur[479]. Dolayısıyla da ulusal ve uluslararası uyuşturucu kontrolünün daha etkili olabilmesi için uyuşturucu ticareti ile ilişkilendirilen yolsuzluk daha kararlı ve daha sistematik bir şekilde ele alınmalıdır[478]. Yasadışı uyuşturucu madde hasatlarının yapıldığı bölgelerde uyuşturucu suçları ile mücadele bakımından sadece uyuşturucu maddelerin ortadan kaldırılmasına yönelik değil aynı zaman da bu bölgelerdeki fakirliği de giderecek önlemlerin alınması gerektiği inancı hakimdir. Çünkü, gelişmemiş ülkeler, yasadışı madde ticareti ve organize suç grupları bakımından risk faktörüdür[463]. Gelişmekte olan ekonomiler/devletler bu bölgelerde yaşayan insanların temel yaşamsal masraflarını karşılayabilmeleri için uyuşturucu endüstrisine karşı uygulanabilir alternatifler sunmalıdır. Bu bakımdan Almanya, uyuşturucu ile mücadelede olumlu gelişmelerin sürdürülebilirliğini sağlamak için güçlü devlet yapısı oluşturmak ve bu yapıyı idame ettirebilmek adına oldukça çaba sarf etmektedir[561]. Bu maksatla yasadışı uyuşturucu

ticareti ile uğraşanların bu suçlardan elde ettiği ve el koyulan büyük ekonomik değerler, uyuşturucu madde bağımlılığını önleme projelerine fon sağlamada, hukuki yaptırım kurumlarının kapasitelerini geliştirmede[498] ülke içerisinde ve sınırlarda kolayca uyuşturucu madde tespitine yarayacak teknolojilerin geliştirilmesinde, uyuşturucu maddelerin yakalanmasında faaliyet gösteren personellerin ve köpeklerin eğitilmesinde, uyuşturucu suçları ile mücadele eden kamu görevlilerinin ekonomik olarak teşvik edilmesinde, sınırlarda güvenlik önlemlerinin artırılmasına ilişkin yapılacak olan harcamalarda, toplumun ekonomik olarak dezavantajlı kesimlerinin desteklenmesinde kullanılabilir. Bu şekilde de uyuşturucu veya uyarıcı madde ve imal ticareti suçu ile daha etkin bir mücadele sağlanabilecektir. Yasadışı uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile ilgili çalışmaların daha çok bu türden faaliyetlerin yapıldığı piyasalardaki yolsuzluk, kara para aklama, terör, o bölgedeki ekonomik refah gibi konulara odaklandığı anlaşılmıştır. Ancak, bu ticaretin yapıldığı bölgelerdeki toplumun ruhsal iyi oluş hallerinin değerlendirildiği çalışmalara öncelik verilerek suçla mücadelede bu suça karışan kişilerin ortak ruhsal durum tespitini yapan çalışmalara da ihtiyaç olduğu kanısındayız.

Fikir ve teknolojinin sınırları aşarak yayılması yeni piyasalar yaratarak ve olanları genişleterek yeni ticaret alanlarının oluşmasına yardımcı olmuştur. Bu serbest ticaret dünyasında ülkeler dünyanın her yerinden mallara erişim imkanına sahip olabilmektedirler. Bu endüstrilerin en geniş ve en karlı olanlarından birisi de yasadışı madde piyasasıdır[282,468]. Teknolojik alanlarda yaşanan gelişmeler, yeni uyuşturucu maddeler üreten ülkelerin ve bölgelerin ve sonuç olarak da yeni ticaret rotalarının ve piyasalarının ortaya çıkmasına olanak tanımıştır[543]. Daha önceden de ayrıntılı bir şekilde bahsedildiği üzere internet, uyuşturucu maddelerin satışını da oldukça kolaylaştırmıştır[562]. İnternet sayesinde, bu piyasalarda faaliyet gösterenler yeni yöntemlerle yakalanmamak için bilgilerini saklamak suretiyle[462] ve düşük keşfedilme riski ile[563] uyuşturucu suçlarını işlemektedirler. Uyuşturucu maddelerinin internet üzerinden satışı uyuşturucu maddeye maruz kalma durumunu yani uyuşturucu maddeleri daha sonra kullanmaya başlayabilecek olan ve fakat henüz kullanmamış olan kişilerin erişimini de kolaylaştırmaktadır[562]. İnternet üzerinden uyuşturucu madde temin ve ticareti sadece ulusal değil uluslararası olarak da gerçekleştirildiğinden ulusal ve uluslararası veri toplama sisteminin güncelleştirilmesi, suçlarla mücadele açısından

önem taşımaktadır[543]. İnternet üzerinden gerçekleştirilen temin ve ticaretin dinamiklerinin belirlenmesi, ulusal ve/veya uluslararası piyasada gerçekleştirilen uyuşturucu ticareti faaliyetlerinin ortak uluslararası bir web tabanı oluşturularak tüm dünyanın bilgisine sunulması ve bu şekilde bu suça karışmış her kişinin bilgisine kolayca ulaşım sağlanması suçla mücadele bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca, ülkelerin yaptırım sistemleri ve bu sistemlere takılmamak adına internet üzerinden yapılan yasadışı ticaret arasındaki ilişkinin ekonomik ve sosyolojik boyutlarıyla ortaya konması, bu ortamlardan madde temin eden veya ticaretini yapan kişilere ait sosyodemografik verilerin çıkarılması için adli bilimcilerin bu alanlarda daha çok faaliyet göstermesi gerekmektedir. Teknolojik gelişmeler ve internetten yararlanılarak yürütülen uyuşturucu ticareti ile mücadele bakımından adli mühendislik programlarının özellikle de adli bilişim mühendisliğinin Türkiye'de de yaygınlaşması, daha fazla sayıda alan uzmanlarının yetişmesine ve teknoloji ve suç arasındaki ilişkinin daha kolay ortaya konmasına yardımcı olacaktır. Teknolojik gelişmelerin bu türden maddelerin ticaretine sağladığı kolaylıklar ve henüz reşit olmayanlar için dahi madde teminine neden olması gibi gerçeklerden dolayı bu suçların internet üzerinden işlenmesi durumunda cezalara ilişkin kanunlarda ayrıca bir düzenleme olması belirlilik ve suçun önlenmesi açısından faydalı olabilecek düzenlemeler arasındadır.

Uyuşturucu ticareti ve kaçakçılığı yapanlar için yüksek öneme sahip kokainin kaçakçılığı çok çeşitli yöntemlerle yapılmaya çalışılmaktadır. Kaçakçılar şişe sıvılar, kutu sütler, kitap ciltleri, hasır sepet, bambu çubuklar, bira kutuları gibi çeşitli gizleme yöntemleri ile kokain kaçakçılığını sürdürmeyi denemişlerdir. Yasadışı uyuşturucu tacirleri, giysiye kokain çözeltileri dökerek ve çözücünün buharlaşmasına izin vererek hazırladıkları kokain emprenye edilmiş (emdirilmiş) giysiler kullanmışlardır. Böyle durumlarda yasadışı maddenin gaz kromatografisi ile tanımlanması için belli laboratuvar prosedürleri uygulanması gerektiğinden hazırlık aşamalarında üzerinde çalışılan kanıt materyali çoğunlukla zarar görmekte idi. Ancak, son gelişmeler ile taşınabilir hale getirilen teknolojik ürünlerin kullanılmasıyla birlikte suistimal edilebilecek uyuşturucu maddelerin hazırlık prosedürleri olmaksızın kanıt materyaline zarar vermeden saniyeler içinde spektroskopik yöntemlerle yerinde tespiti mümkün olmuştur[564]. Aslında teknolojik gelişmeler bir taraftan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarının artmasına neden olurken bir taraftan da bu gelişmeler

sayesinde uyuşturucu ticareti suçlarıyla mücadele kolaylaşmaktadır. Dolayısıyla, suçla mücadelede önem taşıyan yeni teknolojilerin üretilebilmesi için mühendislik ve adli vakalar hakkında bilgi sahibi olan adli mühendislere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu alanlarına ilişkin programlarının tıpkı gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de yaygınlaşması önem arz etmektedir.

Narkotik ve psikotropik maddelerin uluslararası ticaretinin bu işle uğraşan kişiler, örgütler/organize suç grupları bakımından büyük ekonomik kazançlar sağladığı bilinmektedir[498]. Büyük kazançlarından vazgeçmek istemeyen bu organize suç gruplarına ise küresel olarak artan bir biçimde ve daha kolay şekilde erişim sağlanmaktadır. Bu suç grupları kendi faaliyet alanlarına gelecek tehditleri/tehlikeleri önceden öngörerek ellerindeki ekonomik fırsatı kaybetmemek adına uyuşturucu ticaretine devam edebilmek için yeni imkanlar yaratmaya çalışmaktadır[463]. Uyuşturucu madde ticaretinin devlet dışı silahlı örgütler, terörist gruplar için önemli bir fon kaynağı olduğu bilinmektedir[423]. Dolayısıyla uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile mücadeleyi sadece uyuşturucu veya uyarıcı maddelere indirgemek, bu tür faaliyetleri asli faaliyeti olarak yürüten ya da bu faaliyetlerden önemli miktarlarda gelir elde ederek esas faaliyetini yürüten yasadışı suç örgütlerinin daha da güçlenmesine neden olacaktır. Dolayısıyla uyuşturucu ticareti suçları ile mücadele bakımından, sosyoloji, psikoloji, kriminalistik, psikiyatri gibi alanlarda faaliyet gösteren adli bilimciler, hukuk uygulayıcıları, politikacılar tarafından yasadışı suç örgütlerinin varlık dinamiklerini belirlemek, bu örgüte katılan kişileri katılmaya iten sebepleri ve katıldıktan sonra elde ettiklerinin hayatlarındaki yerini neden sonuç ilişkisi içerisinde ortaya koymak, uyuşturucu ticaretinden elde edilen fonların bu tür örgütlerin gelirlerinin yüzde kaçını oluşturduğunu tespit etmek, eğer başka gelir kaynakları var ise bu kaynakları ortaya çıkarmak önem taşımaktadır. Organize suç gruplarının faaliyetlerini yürüttükleri güzergahlara, bu güzergahta yaşayan insanların bu gruplara ne oranda dahil olduklarına ve eğer dahil olanlar var ise dahil olma sebeplerine ilişkin tespitler yapılması için adli bilimcilerin alan araştırması yapması suçla mücadelede etkili olabilecektir.

Sınırlar ötesine geçerek uyuşturucu maddelerin ticaretini yapmak ve geniş çaplı uyuşturucu madde ticareti ve kara para aklama operasyonları arasındaki bağlantılar uyuşturucu üretimi ve dolayısıyla da üretilen uyuşturucunun ticareti üzerinde büyük bir etkiye sahip olacaktır[565]. Uyuşturucu ticareti, kara paranın aklanması ve elde edilen

kazançların yasal ve yasadışı alanlarda yatırıma dönüşmesi için gerekli olan pek çok suç eyleminin çakışmasını da kolaylaştırmaktadır[421]. Dolayısıyla uyuşturucu imalinin ve/veya ticaretinin yoğun olarak yapıldığı ülkelerde işlenen büyük çaplı suçlarda, sadece karşılaşılan suç kapsamında değil de o suç örgütüne ilişkin oldukça detaylı çalışmalar yürütmek ve faaliyetleri arasında uyuşturucu suçları olup olmadığını belirlemek, bu suçların o örgütlerin asli mi sekonder mi kazancı olduğunu tespit etmek, o ülkelerin ekonomik piyasasının girdi ve çıktılarını sıkı denetimlere tabi tutmak, uyuşturucu ticaretinden elde edilen kayıt dışı paraların en çok hangi sektörler üzerinden aklandığını belirlemek ve bu sektörlere/kişilere yönelik mücadele başlatmak önem arz etmektedir. Ayrıca, suçla ilişkili olan kişiler aracılığıyla devlet ya da özel kurumlara sağlanan para akışının irdelenmesi, bu suçlar bakımından yolsuzluğa karıştıkları düşünülen kamu personellerinin malvarlıklarının incelenmesi ve bu ticaretin yapıldığı bölgelerdeki ekonomik girdi ve çıktıların takibi önem arz etmekte olup tüm bu bahsi geçen suç faaliyeti ile alakalı ekonomik işler bakımından adli muhasebe alanında çalışan adli bilim uzmanlarına ihtiyaç duyulmaktadır

Uyuşturucu profili oluşturma, uyuşturucu maddelerin yasa dışı kullanımına karşı politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında kullanılmak üzere, bir uyuşturucu maddenin kimyasal ve / veya fiziksel profilinin çıkarılmasıdır. Uyuşturucu maddelerin analizlerini yapan bilim insanlarını ise, maddelerin fiziksel ya da kimyasal özelliklerini ortaya koymak değil uyuşturucu maddelerin profillerini oluştururken bu maddelere ilişkin önemli parametreleri ve özellikleri ayıklamak için kullanılması gereken metodolojiler zorlamaktadır. Eğer maddelere ilişkin önemli parametreler ve özellikler etkili bir biçimde ortaya konabilirse, ulusal ve uluslararası düzeyde mekansal ve zamansal olarak uyuşturucu ticareti ile ilgili suç teşkil eden farklı olayları birbirine bağlamak için doğru, faydalı ve anlamlı bilgileri zamanında sunan ortak bir hafıza geliştirilebilecektir[566]. Bu durum da uyuşturucu madde suçlarının soruşturulmasında ve kovuşturulmasında görev alan hukuk uygulayıcıları ve adli bilimciler için uyuşturucu suçlarının açığa çıkarılmasında ve önlenmesinde kolaylık sağlayacaktır. Yasadışı uyuşturucu madde profili oluşturma uyuşturucu ticareti ile uğraşan organizasyonların tanımlanması ve bu organizasyonların faaliyetlerinin engellenmesi bakımından da kolluk kuvvetlerine bilgiler sağlamaktadır. Profilleme, ABD, Almanya, Hollanda gibi ülkelerde yıllardır kullanılan bir yöntemdir. Profilleme sayesinde elde edilen veriler

tarihsel verilerle karşılaştırıldığında kokain ve eroin gibi maddelerin coğrafi konumları da rahatlıkla belirlenebilecektir[567]. Sentetik madde analizlerinde ise bu maddelerin imal edildikleri sentetik yol ve öncü kimyasallar hakkında bilgi edinilebilmektedir. Elde edilen bilgiler fiziksel kanıtlarla birleştirilerek farklı bölgelerde yürütülen yasadışı uyuşturucu ele geçirme vakaları arasında bağlantı kurulabilecektir. Bilinmeyen bir maddenin analizinde maddenin kimliği ve saflığının ötesinde pek çok veriye ulaşılabilmektedir. Örneğin, haşhaş, papaver somniferum ve koka, erythroxylum coca gibi bitkiler büyüdükleri topraktan bazı özellikler kazanırlar. Deniz seviyesinden yüksekliği, iklim ve kıyıdan uzaklığı gibi değişkenler bitkinin metabolizmasını ve dolayısıyla iç kimyasını etkileyeceğinden bazı önemli bileşikler maddenin doğasına ve konsantrasyonuna yansıyacaktır. Dolayısıyla, Kolombiya'da yetiştirilen ve Kolombiya'da kokain hidroklorür haline getirilen koka yaprağı, Bolivya'dan elde edilen kokainden farklı bir kimyasal parmak izine sahip olacaktır[567]. Yasal madde üretilen merkezlerden farklı olarak, yasadışı uyuşturucu maddelerin üretildiği gizli tesislerin kalite kontrolü yoktur ve üreticiler genellikle uzman kişiler değildir. Dolayısıyla ayrıntılı kimyasal analizlerde kalitesi oldukça değişken olan uyuşturucu maddenin çeşitli yan ürünleri de tespit edilebilecektir. Bu yan ürünler de, bu tür sentetik maddeleri üretmek için hangi yol ve yöntemlerin kullanıldığı, hammaddesi ve öncü kimyasalları hakkında detaylı bilgi verecektir. Ayrıntılı kimyasal analiz sonuçlarıyla uyuşturucu üretiminde kullanılan endüstriyel kimyasalların kontrolünde devlet kurumlarına yararlı istihbarat da sağlanabilecektir[567]. Tespit edilen uyuşturucu maddelere ilişkin (örneğim metamfetaminler) yapılan laboratuvar testlerinde maddelerin farmasötik olarak saflığının belirlenmesine ilişkin çalışmalar önem arz etmektedir. Maddelerin farmasötik olarak safsızlıklarının belirlenmesi üretilen uyuşturucu maddenin menşeinin belirlenmesine ve imal ve ticaretindeki son trendlerin ortaya konmasına yardımcı olarak uluslararası ölçekte uyuşturucu ticareti ile mücadelede yardımcı olacaktır[568].

Dolayısıyla profilleme ve madde analiz çalışmalarının yapılabilmesi bakımından, bu türden analizlerin yapılacağı son teknolojik ürünlerin ülkeye getirilmesi kadar adli kimya ve adli toksikoloj alanında çalışan ve uzmanlık alanı uyuşturucu ve uyarıcı madde olan ve bu teknolojileri kullanabilen yeterli sayı ve bilgide insan gücünün yetiştirilmesi de bu suçlarla mücadele bakımından önem taşımaktadır. Bu kişilerin yaptıkları analizlerde başarılı olabilmesi için bu maddelere ilişkin ülkemizde ve

dünyada yaşanan gelişmeleri literatür ve teknoloji düzeyinde aktif olarak takip etmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak; neredeyse tüm uyuşturucu ticareti faaliyetlerinin çökertilmesi beraberinde olay yeri incelemesini de getireceğinden adli bilimlerin değişik alanlarında çalışan olay yeri incelemede faaliyet gösterecek olan uzman kişilerin yetiştirilmesi ve bilgi ve kapasitelerinin artırılması bakımından tekrarlayan güncel eğitimlere katılması önem arz etmektedir.

Maddenin kimyasal özelliklerinin yanı sıra söz konusu maddenin menşe ülkesi böcekler aracılığıyla da ortaya çıkarılabilir[569]. Yeni Zelanda'da gerçekleşen bir vakada, yasadışı olarak büyük miktarda ithal edilen esrarı yakalayan kolluk kuvvetleri esrarın menşeini tespit etmek için girişimlerde bulunmuştur. Tespit için yapılan çalışmalarda, esrar üzerinde çok sayıda küçük böcek bulunduğu fark edilerek esrarın geldiği ülkenin belirlenmesi açısından bu böceklerden yararlanılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda, esrarın geldiği bölge ve rotanın belirlenmesinin yanında esrarın yetiştirildiği alanlara ilişkin doğal yapı hakkında da ayrıntılı bilgiler içeren rapor hazırlanmıştır[570]. Dolayısıyla uyuşturucu ticareti ile mücadelede bu türden maddelerin üzerinde böcek bulunması durumunda suçun açığa çıkarılması noktasında adli entimoloji bilim dalından efektif bir şekilde yararlanılması gerektiğinden bu alanda çalışan uzman kişi sayısının ve bilgi kapasitesinin artırılmasına yönelik planlamalar yapılmalıdır.

Yasadışı uyuşturucu maddelerin ticaretinde suça konu olan maddelerin taşınma şekillerinden birisi olan ve bu türden maddelerin vücut içinde gizlenerek (body packing) taşınması bu suçlarla ilgili yaygın bir şekilde karşılaşılan problemlerden bir diğeridir. Bu kişiler ticarete konu olan maddelerin bir yerden bir yere götürülmesi maksadıyla zaman zaman yaşamsal fonksiyonlarını dahi tehdit edecek miktarda kokain, eroin gibi maddeleri içeren paketleri bedenlerinin içinde gizleyebilmektedirler. Hatta bu kişilerin, bazen gastrointestinal sistem tıkanması veya delinmesi ya da taşınan maddeye bağlı toksik zehirlenmeler gibi şikayetlerle hekimlere başvurdukları da kayıt altına alınmıştır[571]. Her ne şekilde olursa olsun uyuşturucu madde ticaretine karıştığından şüphelenilen ya da karıştığı kesin olarak tespit edilen kişilerden bazılarının özellikle de dezavantajlı grupta olan göçmenlerin organize suç grupları tarafından çeşitli baskılara maruz kalarak bu tür eylemlerde yer aldığından bahsedilmişti. Dolayısıyla, vücudu içerisine madde taşımak suretiyle uyuşturucu ticaretine karıştığından şüphelenilen kişilere yönelik yaklaşımlarda bu kişilerin mutlak olarak fail olarak algılanmaması ve

bu kişilerden bazılarının ise çeşitli korku ögeleri ile taşıyıcı olabildikleri gerçeğinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu durum ise, kişilerin bedenlerinde gerçekten uyuşturucu madde taşıyıp taşımadığını tespit etmek noktasında beden muayenesi yapılması açısından önem taşımaktadır. Bu türden bir ihtimalde bedenleri içerisinde uyuşturucu madde taşıyan kişilerin aslında birer mağdur da olabileceği gerçeği göz ardı edilerek fail olarak düşünülüp CMK'nın söz konusu hükmünde yer verilen düzenleme kapsamında beden muayenesi yapılması aslında mağdur olan kişi bakımından hak ihlallerine neden olacaktır. Bu açıdan vücut içerisinde madde taşıma vakalarında öncelikle kişinin fail mi yoksa mağdur mu olduğunun tespiti ve bu tespite ilişkin bilginin beden muayenesi yapacak olan hekim ile paylaşılması ve kişinin suçtaki mağdur mu fail mi olduğuna ilişkin konumuna göre CMK'nın beden muayenesi ile ilgili hükümlerinin uygulanması insan haklarını korumak ve yanlış bir muameleye tabi kılmamak açısından önemlidir. Dolayısıyla, bu tür olaylarda kişinin suçtaki kastının ve rolünün doğru olarak belirlenmesi ve bu doğrultuda beden muayenesinin yapılması bakımından hukuk uygulayıcıları ve hekimler arasında sıkı bir işbirliği olması gerekmektedir.

Bu noktada, daha önce de açıklandığı gibi adli bilim alanında çalışan uzmanların genel olarak suçla ama özelde uyuşturucu veya uyarıcı maddeler hakkında işlenen suçlarla ve bu suçlardan birisi olarak da uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile mücadelede etkin rol oynaması gerektiği kanısındayız. Suçla mücadelede adli bilim uzmanlarının önleme çalışmalarında yer alabileceği gibi bilirkişilik hizmeti ya da uzman mütalaası gibi yollarla da suçun aydınlatılması sürecine dahil olabileceği belirtilmişti. Bu noktada, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretine ilişkin bir suçun işlenmesi durumunda bu suçun soruşturulması ve kovuşturulması sürecinde, somut olayın sağlıklı bir biçimde çözüme kavuşturulabilmesi için adli bilimler kapsamında yer alan meslek gruplarında çalışan kişilerin yapmış olduğu hizmet bilirkişilik hizmeti olmakla birlikte bu bilirkişilik hizmeti kapsamında hazırlanan raporlar her ne kadar tıpkı diğer bilirkişi raporları gibi bağlayıcı değil olmasa da hakimin önüne gelen somut olayla ilgili karar verirken yol gösterici olacağı açıktır. Dolayısıyla suçun aydınlatılmasına ilişkin etkili raporların hazırlanabilmesi bakımından bu alanda uzman kişilerin yetiştirilmesine özen gösterilmeli, ülkemizde bu alana ilişkin uzmanlık programlarının açılmasına öncelik verilmesi kanaatindeyiz. Adli bilim

alanında yer alan pek çok bilim dalının ülkemizde halihazırda uzmanlaşma programları olarak yer almamasının özelde uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile genelde diğer suçlarla mücadelede eksiklik yarattığı kanısındayız. Ayrıca, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi bu alan uzmanlarının suçun işlenmesinin önlenmesi bakımından yapmış oldukları alan çalışmalarına fonların ayrılmasının söz konusu suçun işlenme dinamiklerinin ve işlendiğinde ortaya çıkabilecek potansiyel sonuçların belirlenebilmesi ve suç meydana gelmeden önlemler alınabilmesi noktasında önem arz ettiği kanaatindeyiz.

Hukuksal düzenlemelere ilişkin olmak üzere, T.C Anayasasının 90. maddesinin beşinci fıkrasında yer alan hüküm gereği iç hukukumuz haline gelen uluslararası sözleşmeler dışında TCK'da ya da diğer ulusal mevzuatlarımızda uyuşturucu, uyarıcı madde kavramından ne anlaşılması gerektiği tanımlanmadığı gibi uyuşturucu ticareti suçu kapsamında TCK'nın 188. maddesinin değişik fıkralarında yer verilen hareketlerin de ayrı ayrı tanımı yapılmamıştır. Kanun metninde ifade edilen imal, ithal, satmak, satışa arz etmek gibi hareketlerin tanımı olmasa da bu kavramların anlamsal sınırı yargı kararlarından, taraf olduğumuz uluslararası sözleşmelerdeki tanımlama girişimlerinden ve doktrindeki yazarların yaklaşımlarından çıkartılmaktadır. Ancak Amerika, Almanya, Kanada gibi ülkeler her ne kadar uyuşturucu suçları ile mücadelede uluslararası sözleşmelere taraf olup o sözleşmedeki kavramsal tanımlamaları iç hukuklarında kabul etseler de diğer ulusal düzenlemelerinde de uyuşturucu suçları ile ilgili imal, ithal, dağıtım vs. gibi kavramların tanımına detaylı bir biçimde yer vermişlerdir. Dolayısıyla Türkiye açısından da bu suçla ilgili kavramlara ilişkin günümüz ihtiyaçlarına ve gelişmelerine uygun tanımlamaların yapılmasının bu suçla mücadele bakımından önemli olduğu kanaatindeyiz. Öyle ki, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu kapsamında yer alan hareketlerin kavramsal tanımlarının çok disiplinli bilimsel bir yaklaşım ile yapılması, günümüz ihtiyaçlarına ve teknolojilerine uyumlu olması suçla mücadelede önem arz ettiği gibi, failler açısından da belirlilik ve öngörülebilirlik açısından güvence yaratacağı kanısındayız. Kanunun anılan hükmündeki hareketlerin kavramsal çerçevesinin belli olmaması, bu kavramların sınırlarının yargı kararları ve doktrindeki tanımlamalar ile çizilmesi ve temelde sanığın kastına göre belirlenmesi yerine bu kavramların anlamsal ve hukuksal sınırlarının çerçeve bir biçimde belirlenmesi cezalandırma ve suçla mücadele bakımından önemli olduğu kanısındayız.

765 Sayılı TCK'da uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu açısından, suçun maddi konusu "uyuşturucu madde" olarak kabul edilmiş iken 5237 Sayılı yeni TCK'da, 765 Sayılı eski TCK'dan farklı olarak bu suçlarda suçun maddi konusu uyuşturucu veya uyarıcı maddeler olarak kabul edilmiştir[263]. Bir diğer ifadeyle, 5237 Sayılı TCK eski 765 Sayılı TCK'dan farklı olarak uyuşturucu maddelere ek olarak uyarıcı maddeleri de suçun maddi konusu arasında ifade etmektedir[27]. Ancak gerek 765 sayılı TCK'da uyuşturucu gerekse 5237 sayılı TCK'da uyuşturucu veya uyarıcı madde kavramından ne anlaşılması gerektiği ifade edilmemiştir. Kaldı ki, her iki TCK'da da suça konu olan maddeler saymak suretiyle belirtilmediğinden yeni tespit edilen maddelerin de uyuşturucu veya uyarıcı madde kapsamına alınabileceği daha önceki kısımlarda belirtilmişti[173,267]. Konuya ilişkin yeni tespit edilen maddenin kanunilik ilkesine aykırılık teşkil etmeyeceğini ifade eden görüşler olduğu gibi bu durumun kanunilik ilkesine aykırılık teşkil edeceğini ifade eden görüş olduğunu da vurgulamıştık[20,269]. Kanunun şimdiki hali ile uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri saymak suretiyle belirtmemesi durumunun yeni tespit edilen maddelerin de şartları taşıması durumunda uyuşturucu veya uyarıcı madde olarak kabul edilmesine olanak sağladığı için yerinde bir düzenleme olduğu kanaatindeyiz. Aksi bir durumda yani kanunda hangi maddelerin uyuşturucu veya uyarıcı madde olarak kabul edileceğinin saymak suretiyle belirtilmesi durumunda uyuşturucu veya uyarıcı niteliğe haiz olan ve fakat adı daha önceden kanunda geçmeyen bir maddeden dolayı kişilerin ceza alması mümkün olmayacaktır. Bu durum da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanımının, bağımlılığının ve ticaretinin önlenmesi suretiyle kamu sağlığının korunmaya çalışılması çabasına aykırılık teşkil edecektir. Kaldı ki, her geçen gün farklı ad ve içerikte yeni uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ortaya çıkıyor olması maddelerin kanunda saymak suretiyle belirtilmesinin kişilerin cezasız ve toplumun güvensiz kalacağı gerçeğinden dolayı yerinde olmadığını gösterdiği kanaatindeyiz. Bu açıdan, ulusal ve uluslararası düzenlemeler de dikkate alınarak gerek 2313 Sayılı Kanunda gerekse 3298 Sayılı Kanunda belirtilenler dışında ve fakat yapılan bilimsel araştırmalar sonucunda zararlı olduğu anlaşılan ve uyuşturucu madde tutkunluğu yaptığı tespit edilen maddelerin de uyuşturucu veya uyarıcı madde olarak kabul edilmesinin belirlilik ve öngörülebilirlik durumuna aykırılık teşkil etmediği kanısındayız. Ayrıca, henüz kanunlarımızda yer almayan ve fakat Türkiye'nin de bir parçası olduğu Erken Uyarı Sistemi aracılığıyla

uyuşturucu veya uyarıcı madde olduğu bilimsel olarak tespit edilen maddelerin potansiyel adlarıyla birlikte yasal düzenlemeler içerisine ivedilikle alınması ve kişilerin bu maddeler ile gerçekleştirdikleri eylemlerin TCK kapsamında cezalandırılması gerektiği kanısındayız.

TCK''nın 188. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı maddenin imali kapsamında sayılabilecek nitelikteki işlemlerin basit olup olmamasının[57] uzun zaman alan bir işlem olup olmamasının[287] hareketin imal kapsamında değerlendirilmesi bakımından önemli olmadığını ya da uyuşturucu veya uyarıcı niteliğe haiz maddeleri elde etmeye yarayan özel alet ve vasıtaların kullanılmasına gerek olmayıp ilkel yöntemlerle veya farklı işlerde kullanılan alet ve vasıtalarla da[49] uyuşturucu veya uyarıcı maddenin imalin mümkün olduğunu belirten görüşler olduğu gibi Yargıtay'ın da taraf olduğu basit işlemlerin imal kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğini ifade eden görüş de bulunmaktadır[172,182,267]. Bir başka görüş ise, imal kavramını, uyuşturucu maddelerin tarım yoluyla yetiştirilmesini de içerisine alacak şekilde, her ne suretle olursa olsun uyuşturucu maddelerin kullanıma elverişli bir hale getirilmesi şeklinde geniş yorumlamaktadır[287].Bu noktada; hangi türden faaliyetlerin imal sayılacağı konusunda imal hareketinin sınırlarının ne olduğuna ilişkin gerek TCK'da gerekse Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde herhangi bir hüküm bulunmadığından imal kavramının tıpkı 1961 Tek Sözleşmesinde yer verilen; *"İmal: istihsal hariç, uyuşturucu madde elde edilmesini mümkün kılan bütün işlemleri ifade eder ve uyuşturucu maddelerin arıtılması ve diğer uyuşturucu maddelere dönüştürülmesi işlemlerini kapsar."* şeklindeki ifade kapsamında yorumlanması gerektiği kanaatindeyiz. Uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin tarım yoluyla yetiştirilmesinin geniş yorumlanmak suretiyle imal kapsamına dahil edilmemesi ve bu türden faaliyetlerin üretim olarak nitelendirilmesi gerektiği, böyle bir ihtimalde failin TCK kapsamında değil de hint kenevirinin ekilmesi halinde 2313 Sayılı Kanunun 23. maddesi ve haşhaşın izinsiz ekilmesi halinde ise; 3298 Sayılı Kanunun 4. maddesi hükümleri değerlendirilerek sorumlu tutulması gerektiği kanaatindeyiz. Bu açıdan, bir maddeden o maddenin mahiyetinde değişiklik yapılması suretiyle uyuşturucu veya uyarıcı madde elde edilmesi durumunda, TCK'nın 188. maddesi kapsamında imal hareketinin gerçekleştiği kanaatindeyiz. Kaldı ki; bu noktada yapılan işlemin basit olup

olmamasının, var olan maddeden başka bir madde imal edilebilmesi için özel araç ve gereç kullanılmasının gerekip gerekmediğinin ya da imal işleminin kısa sürede biten ya da uzun süren bir işlem olup olmadığının da önemli olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü bu noktada imal hareketinin içeriğine ilişkin olmak üzere tipikliğin maddi unsurlarından olan hareket unsurunun kapsamı hakkında mevcut kanuni düzenlemelerde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Dolayısıyla da maddenin mahiyetinde değişiklik yapan bir işlem sonucu uyuşturucu veya uyarıcı madde elde edilmiş olması kaydıyla TCK'nın 188. maddesinin 1. fıkrası kapsamında imal suçunun oluştuğu kanaatindeyiz.

Uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ithali suçunda, ithal hareketi bakımından değerlendirilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise transit geçişlerdir. TCK'nın uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretine ilişkin 188. maddesinde ithale ilişkin hüküm bulunurken transit geçişler hakkında herhangi bir ifade, tanım bulunmamaktadır. Ancak, gerek Yargıtay kararlarında gerekse doktrindeki hakim görüşe göre başka bir ülkeden gelip de Türkiye dışındaki bir ülkeye varmak amacıyla Türkiye'nin topraklarını zorunlu olarak kullanan araçlarda yapılan aramalarda, uyuşturucu veya uyarıcı nitelikte maddenin tespit edilmesi halinde, taşınan ve TCK kapsamında suç olarak nitelendirilebilecek maddenin Türkiye'ye bırakılacağı noktasında delil elde edilmesi halinde ithal, elde edilememesi halinde ise nakil suçunun oluşacağı belirtilerek failin kastının dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir[49,174,305]. Ancak bu noktada gelişen teknoloji, sınırların adeta kalkması, kolay seyahat edilebilirlik, uluslararası suç örgütleri gibi gerekçelerle küresel bir nitelik kazanan ve sıklıkla ithal hareketine konu olan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti bakımından transit geçiş kavramının kanunda yer alması, bu kavramın sınırlarının belirlenmesi önemlidir. Öyle ki, suça konu olan maddeyi bir ülkeden başka bir ülkeye götürmek maksadıyla transit ülke olarak Türkiye'yi kullanan failin zamansal olarak planladığı süreden çok daha uzun bir süre maddeyi Türkiye'den çıkaramaması ve sonrasında şartlar gerçekleştiğinde maddeyi çıkarabilmesi durumunda kastının doğru bir biçimde tespit edilemeyeceği kanısındayız. Bir diğer ifadeyle, transit geçişlerde ithal olarak değerlendirmek için failin kastının tespitinde zaman sınırının önemli olduğunu, failin Türkiye'de geçirdiği süre uzadıkça kastının doğru tespit edilemeyeceğini bu açıdan da transit geçiş kavramından ne anlaşılması gerektiğinin ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesinin önemli olduğu kanısındayız.

Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satışa arz etme hareketi bakımından; suç unsuru olacak maddeyi failin öncelikle elinde bulundurması ve elinde bulundurduğu maddeyi satma amacına yönelik satış için pazarlık yapmak, kaparo almak gibi icrai nitelikte hareketlerde bulunması gerektiği ifade edilmiştir[177]. Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satışa arz eden kişinin elinde bu türden bir maddenin olmaması halinde satışa arz etme suçu oluşmayacağı ifade edilmektedir[177]. Bu hareketle kastedilen; failin bir uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satma iradesini ortaya koyması, bu iradesini ise kendi hakimiyet alanında bulunan bir uyuşturucu veya uyarıcı maddeye dayandırmasıdır. Dolayısıyla, bir kişinin, yakında temin edeceği uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satmak istediğine ilişkin beyanının ve bu beyanı temelindeki hazırlıklarının satışa arz olarak değerlendirilemeyeceği kanısındayız. Çünkü teknik anlamda satışa arz, bir satış vaadi değildir ve bu anlamda bir uyuşturucu veya uyarıcı maddenin satışa arz edilmesi fail açısından; alıcı ile satıcının satım konusu mevcut bir uyuşturucu veya uyarıcı madde ile satım bedeli üzerinde anlaşıp, bu anlaşmanın karşılığı olan edimlerini yerine getirmeden yani satıştan önceki aşamayı teşkil etmektedir.

Uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi başkalarına verme hareketi bakımından failin suça konu olan maddeyi hangi amaçla devrettiğinin bir önemi yoktur. Doktrinde suçun oluşması bakımından fail kendisine ait olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin mülkiyetini ya da zilyetliğini hatır, acıma, dolandırmak gibi nedenlerle[259] devredebileceği gibi arkadaşlık ilişkisi, maddeye alıştırma ya da madde bağımlısı olan bir kişinin ihtiyacını karşılama gibi nedenlerle de devredebilir[56]. Dolayısıyla; doktrindeki benzer görüşlerle uyumlu olarak kanunda failin sorumluluğu açısından devretme hareketinin içeriğine, amacına ilişkin herhangi bir sınır çizilmediğinden, ticari amaç güdüp gütmediği değerlendirilmeksizin ya da sebep her ne olursa olsun failin kendisinin mülkiyetinde ya da zilyetliğinde bulundurduğu suça konu olan maddeyi bedel almaksızın başkalarına vermesiyle/devretmesiyle birlikte TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen başkalarına verme hareketi dolayısıyla sorumlu olacağı kanısındayız.

Anılan suçun oluşması bakımından failin herhangi bir kazanç ya da değer elde etmesi söz konusu olmadığından ve TCK'nın 188. maddesinin başlığının uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu olmasından dolayı başkasına verme fiilinin ticaret mantığıyla bağdaşmadığı ifade edilmektedir. Bedel barındırmayan başkalarına

devretme hareketinin kavramsal olarak kazanç, kar veya değer elde etme gibi unsurları barındıran ticaret kavramı başlıklı bir suç ile uyumlu olmadığını ifade eden görüş bulunmaktadır[27]. TCK'nın 188. maddesinde düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunu TCK'nın 191. maddesinde düzenlenen suçtan ayıran anılan madde gerekçesinde de ifade edildiği üzere kazanç elde etme maksadıdır. Başkalarına verme hareketinde failin sorumluluğu açısından suça konu olan maddeyi herhangi bir bedel almaksızın karşı tarafa vermesi arandığından söz konusu hareket içerik olarak kazanç elde etme amacıyla bağdaşmadığı için bu hareketin anılan maddede düzenlenmesinin maddenin gerekçesiyle bağdaşmadığı kanaatindeyiz.

Doktrinde hakim olan görüşe göre nakletme, nakle konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin gideceği yere kadar götürülmesi ile tamamlanacak olup, nakledilen maddenin alıcısının eline geçmesi gerekmediğini belirtmektedir[57,172,176 ,267]. Doktrinde mevcut olan bir başka görüş ise nakletmeyi; suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin ticareti ile doğrudan ilişkisi olmayan bir kişinin, söz konusu maddeyi bir yerden bir yere götürmesi ve teslim etmesi olarak ifade etmektedir[52]. Bu noktada; nakletmekten söz edebilmek için suça konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin nakle konu olan yere kadar götürülmesinin gerekli ve yeterli olduğu ve fakat nakle konu olan maddenin alıcısının eline geçmesinin gerekmediği kanısındayız.

Suça konu olan maddenin onlarca-yüzlerce kilo olması durumunda; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında teknik olarak bulundurulmasının mümkün olmadığını ve dolayısıyla bu miktarlardaki maddenin saklanması ya da belirli bir yerde tutulması hareketini gerçekleştiren failin cezai sorumluluğunun depolama kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ifade eden görüş bulunmaktadır[52]. Diğer taraftan, TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrası kapsamında düzenlenen bulundurma hareketine ek olarak depolama hareketinin de seçimlik hareketler arasında sayılarak suç olarak düzenlenmesinin, bir tekrar olduğunu, çünkü depolama ve bulundurma hareketleri açısından aynı cezai yaptırım öngörüldüğünü belirten görüş bulunmaktadır[6,174]. Bu açıdan; kavramsal olarak her ne kadar bulundurma kavramının depolama kavramını kapsadığı gibi bir düşünce olsa da kanun koyucunun anılan fıkrada her iki kavrama da yer verme sebebinin bulundurma hareketine kıyasla depolama hareketinin daha büyük miktarlardaki uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin bulundurulması ve suça konu olan maddenin tespitini zorlaştırması amacına hizmet etmesi olduğu kanısındayız.

Miktarı ve niteliği bakımından kullanıma uygun olmayan uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin satılmasının suç teşkil edip etmediği hususu doktrinde tartışmalıdır. Y. 10 CD. 09.01.2012 Tarih ve 2008/3482 E., 2012/34K. Sayılı İlamında, satıma konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin miktarının ve niteliğinin kullanıma uygun olması gerektiği belirtilmiştir[308]. Maddenin miktar ve nitelik olarak kullanıma uygun olmaması durumunda; suçun maddi konusunun bulunmamasından dolayı TCK'nın 188. maddesi kapsamında satma suçunun oluşmayacağı ve işlenemez suçun söz konusu olabileceği ifade edilmiştir[277]. Doktrindeki bir diğer görüş ise miktar veya nitelik bakımından kullanıma uygun olmayan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin satılması ihtimalinde; TCK'nın 188. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen satma hareketi kapsamında, kanun koyucunun satın alan kişinin maddeyi kullanmak maksadıyla alması yönünde herhangi bir düzenlemeye de yer vermediğinden dolayı, suçun oluşması bakımından maddenin kullanıma uygun olup olmamasının herhangi bir önemi olmadığını ifade etmiştir[52]. Bu noktada; ikinci görüş ile uyumlu olarak kanunda herhangi bir açıklama olmadığından satıma konu olan uyuşturucu veya uyarıcı maddenin miktar ya da nitelik olarak kullanıma uygun olup olmaması durumunun uyuşturucu veya uyarıcı maddenin satma suçunun oluşması önünde bir engel teşkil etmediği kanaatindeyiz. Kaldı ki; bu türden bir ihtimalin varlığı halinde dahi suça konu olan maddeyi temin eden kişinin niyetini tespit etmek de pek mümkün değildir. Öyle ki, kanunda herhangi bir sınırlama getirilmediğinden dolayı satıma konu olan maddeyi satın alan kişinin kastı herhangi bir şey olabilir. Örneğin, maddeyi satın alan kişi başka madde imal etmek için o maddeye ihtiyaç duyan kişi için bile bu maddeyi satın almış olabilir. Ayrıca; kanunun anılan hükmünde satma hareketinden doğan sorumluluk bakımından, hareketin kavramsal ve anlamsal olarak sınırları çizilmediğinden ya da maddeyi alan kişinin hangi maksatlarla alıyor olmasının suçun oluşması bakımından önemine dair herhangi bir özellik atfedilmediğinden bu türden bir ihtimalde dahi satma suçunun oluştuğu kanaatindeyiz.

TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasının a bendinde; *"Yukarıdaki fıkralarda belirtilen uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin eroin, kokain, morfin, sentetik kannabinoid ve türevleri veya bazmorfin olması durumunda verilecek ceza yarı oranında artırılacağı[171]"* ifadesine yer verilmiştir. Dolayısıyla uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna konu olan maddelerin bu fıkrada saymak suretiyle

belirtilen maddelerden birisi olması halinde cezanın artırılacağı hükme bağlanmıştır. Söz konusu düzenlemede yer verilen uyuşturucu veya uyarıcı maddeler saymak suretiyle belirlenmiş olup kanunilik ilkesi gereği saymanın sınırlayıcı nitelikte olduğunu ve dolayısıyla genişletemeyeceğini ve anılan fıkrada belirtilen maddeler ile aynı veya daha fazla derecede sağlığa zararlı olan bir madde söz konusu olması ihtimalinde bahsi geçen maddeye anılan fıkrada yer verilmemiş olmasından dolayı nitelikli hal uygulanamayacağını belirten görüşler mevcuttur[263,271,287]. Diğer taraftan, sayma suretiyle belirlemeyi ve dolayısıyla da kıyasen başka bir maddenin hükme eklenememesini aynı derecede ve hatta daha tehlikeli olduğu belirlenen başka bir uyuşturucu veya uyarıcı madde bakımından anılan nitelikli halin uygulanmasını imkansız kıldığı gerekçesiyle eleştiren görüş de mevcuttur[52,208,310] Daha önce de ifade edildiği gibi, her geçen gün farklı içerik ve adlarla çeşitli uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ortaya çıkmaktadır. Yeni çıkan ve anılan fıkradakine benzer sosyal, ruhsal, fiziksel bozulmalara yol açan bir maddenin adının sırf söz konusu fıkrada yer almıyor olmasından dolayı failin bu fıkradaki maddeler ile ilgili suç işleyen kişiye oranla daha az ceza almasının ceza adaleti anlayışı ile bağdaşmayacağı kanısındayız. Bu noktada, belirli türden maddelere ilişkin cezayı ağırlatan nitelikli halin maddenin kimyasal, sosyolojik, psikolojik vs. yapısına/etkisine göre belirlenmesine ilişkin uygulanabilir kurallar skalası belirlemek yeni tespit edilecek ve yapısı/etkileri bu fıkra kapsamında sayılan maddelere benzer olan maddeler için de aynı cezanın verilmesini sağlayabilecektir. Bu noktada ise kurallar skalasını belirlemek ve belirlenen kurallara uygun bir şekilde maddenin çeşitli açılardan analizi için çeşitli adli bilim disiplinlerinin işbirliği içerisinde çalışması önem arz etmektedir. Dolayısıyla da, TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasında yer alan düzenlemenin *"Yukarıdaki fıkralarda belirtilen uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin eroin, kokain, morfin, sentetik kannabinoid ve türevleri veya bazmorfin veya bu türden maddeler ile eşdeğer etkilere sahip olan maddelerden birisi olması durumunda"* olacak şekilde zamanın gereklerine uygun bir şekilde güncellenmesi yerinde olacaktır.

TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrasında; *"Yukarıdaki fıkralarda gösterilen suçların, üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi hâlinde verilecek ceza yarı oranında, suç işlemek için teşkil edilmiş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, verilecek ceza bir kat artırılır."* hükmüne yer verilmek suretiyle biri

"suçun üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi", bir diğeri ise *"suç işlemek için teşkil edilmiş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi"* hali olmak üzere iki farklı ağırlaştırıcı nedene yer verilmiştir. Ancak, anılan madde metninde örgüt kavramının içeriğine ve tanımına yer verilmemesi ve üç kişiyi ya da örgütü birbirinden ayıran kıstasın ne olabileceğine dair anlamsal sınırların çizilmemesinin ve bu durumun uygulamadaki kararlar ile çözülmesinin yerinde olmadığı kanaatindeyiz. Anılan suçtan elde edilebilecek kazançların büyüklüğü düşünüldüğünde suç işlemek maksadıyla bir araya gelmiş kişilerin çok kolay bir biçimde örgütleşebileceği ve aslında görünüşte örgütlenmiş bir yapılanmaya ait olmadığı düşünülen kişilerin ise tam anlamıyla bir örgüt faaliyeti kapsamında yer alabileceği gerçeğinin göz ardı edilmesine neden olacaktır. Ayrıca, üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi halinin genel iştirak hükümleri ile de çözüme kavuşturulabilecek bir konu olduğundan dolayı bu hükme ayrıca yer verilmesinin ve örgüt halinde işlenmesi ile olan farkının net bir biçimde gerekçede dahi ortaya konulmamasının durumu karmaşıklaştırdığı kanısındayız.

TCK'nın 188. maddesinin 8. fıkrasında; söz konusu maddede tanımlanan suçların; *"Tabip, diş tabibi, eczacı, kimyager, veteriner, sağlık memuru, laborant, ebe, hemşire, diş teknisyeni, hastabakıcı, sağlık hizmeti veren, kimyacılıkla veya ecza ticareti ile iştigal eden kişi tarafından işlenmesi halinde"* verilecek cezanın yarı oranında artırılacağı hükme bağlanmış ve suçun bu kişilerden birisi tarafından işlenmesi hali cezayı ağırlaştıran neden olarak öngörülmüştür[171,179,277]. Anılan fıkradaki kişiler tek tek sayılmak suretiyle belirtildiğinden, ceza hukukunda hakim olan ve hangi türden davranışların suç olarak düzenlendiğinin önceden kanunda gösterilmesi ve kanunda belirtilen bu davranışları gerçekleştiren kişilerin ise hangi cezai yaptırıma tabii tutulacağının kişiler suç işlemeden önce kanunda belirlenmesi olarak ifade edilen kanunilik ilkesi gereği[278], kanun metninde sayılan kişilere yeni kişilerin yorum yapılması suretiyle eklenmesi mümkün olmadığı ifade edilmiştir[27]. Anılan fıkra bakımından insan sağlığını korumakla görevli olan sağlık mesleği mensuplarının insan sağlığına zararlı bir iş yapmaları durumundaki ahlaki kötülüğün daha yoğun olması[287] bu fıkrada belirtilen bazı meslek mensupları bakımından icra ettikleri meslekler gereğince uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ile üretim, ticaret ve kullandırma aşamasında yakın ilişki içerisinde olması[52] gibi nedenler doktrinde bu fıkranın

düzenlenmesi ile ilgili gerekçeler arasında sayılmıştır. Ancak gerek madde metninde gerekse anılan fıkranın gerekçesinde neden yalnızca bu kişilerin seçildiğine ilişkin herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. Sanıyoruz ki, anılan madde metninde saymak suretiyle belirtilen belirtilen kişilerle amaçlananlardan biri de bu kişilerin uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ulaşmasındaki kolaylıktır. Dolayısıyla, bu kişiler arasında yer almasa da tıpkı bu fıkrada sayılan kişiler gibi uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ulaşımı kolay olan kişiler açısından da ilgili fıkra hükümlerinin uygulanması gerektiği kanaatindeyiz. Bu noktada; anılan fıkra metnine; "*Bu maddede tanımlanan suçların tabip, diş tabibi, eczacı, kimyager, veteriner, sağlık memuru, laborant, ebe, hemşire, diş teknisyeni, hastabakıcı, sağlık hizmeti veren, kimyacılıkla veya ecza ticareti ile iştigal eden kişi"* ifadesinden sonra gelecek şekilde *"gibi uyuşturucu veya uyarıcı maddelere kolaylıkla ulaşması mümkün kişi"* ifadesinin getirilmesinin bu suçlarla mücadele açısından önemli olduğu kanısındayız.

Birleşmiş Milletler tarafından uyuşturucuyla tek boyutlu, yasa ve düzen meselesi olarak uğraşmanın asıl noktayı kaçırmak olacağı ifade edilmiştir. Doğrudan uyuşturucu veya uyarıcı maddelerle uğraşmaktan ziyade esas olanın suçluları yasadışı kazançlardan uzak tutulması gerektiği ifade edilmiştir[572]. Kaldı ki, idam cezalarının varlığına rağmen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçlarının günümüzde hala artarak işleniyor olması suçla mücadelede cezalarının ağırlığının önemli ve fakat tek başına yeterli olmadığı gerçeğini ortaya koyduğu gibi bu ticaret dolayısıyla yaşam hakkının ihlal edildiği gerçeğini de değiştirmemektedir. Bu noktada uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile mücadelede sorunun sadece yasal bir mesele olarak ele alınmasından ziyade multidisipliner yaklaşım benimsenerek adli bilim alanında çalışan alan uzmanlarının yetiştirilmesine öncelik tanınması, bu kapsamda uzmanlıkların verileceği programların ülkemizde artırılması, bu uzmanlar tarafından suçu önleyici faaliyet olarak uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun işlenme dinamiklerinin tek tek analiz edilmesi, cezalandırma politikasından ziyade tedavi ve rehabilitasyon sürecine mali kaynaklar ayrılması gerektiği kanısındayız.

Daha önce de açıklandığı üzere TCK m. 192/1'de düzenlenen etkin pişmanlık hükmünün gerekçesinde etkin pişmanlık için; *"Kişinin diğer suç ortakları ve uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin saklandığı veya imal edildiği yerler hakkında bilgi vermesi ve verilen bilginin suç ortaklarının yakalanmasını ya da uyuşturucu veya*

uyarıcı maddenin ele geçirilmesini sağlaması gerekir." ifadesine yer verilmiştir[171]. Doktrinde anılan düzenlemenin bu haliyle TCK'nın 188. maddesinde yer alan tüm fıkralar bakımından uygulanabilir olduğunu belirten görüş olmakla bulunmaktadır. Diğer taraftan, bu açıklamanın sadece uyuşturucu veya uyarıcı maddeden bahsetmesinden dolayı TCK'nın 188. maddesinin 1. ve 3. fıkrası bakımından uygulanabilir olduğu ve dolayısıyla da TCK'nın 188. maddesinin 7. fıkrası kapsamında yer alan uyuşturucu veya uyarıcı etkisi doğurmamakla birlikte uyuşturucu veya uyarıcı madde üretiminde kullanılan maddelerin bu kapsamda değerlendirilemeyeceği ifade edilmiştir. Doktrinel olarak bu anlam karmaşasını gidermek hukuk uygulayıcılarına yol göstermek bakımından önem taşımaktadır. TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrasında; "*Diğer suç ortaklarını ve uyuşturucu veya uyarıcı .maddelerin saklandığı veya imal edildiği yerleri merciine haber verme",* TCK'nın 192. maddesinin 3. fıkrasında yer alan; *"Suçun meydana çıkmasına ve fail veya diğer suç ortaklarının yakalanmasına hizmet ve yardım etme"* ifadelerinde geçen ve bağlacının ve olarak algılanıp her iki şartın birlikte mi gerçekleşmesi gerektiği yoksa veya olarak algılanıp bu şartlardan birisinin gerçekleşmesinin yeterli mi olacağı noktasında doktrinel yaklaşım farklılıklarının giderilmesi önem taşımaktadır. Anılan hükümler ile elde edilmek istenen uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile mücadele etmek, suça konu olan maddelerin piyasada dolaşma ihtimalinin ve dolayısıyla bağımlılığının azaltılması ve kamunun sağlının korunması ise anılan hükümlerdeki bağlacın "ve" değil de "veya" olarak değiştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla da anılan hükümlerdeki bağlacın ve yerine veya olarak algılanması gerektiği kanaatindeyiz.

İç hukukumuz ve taraf olduğumuz uluslararası düzenlemeler kapsamında yeni tespit edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin de TCK'nın 188. maddesi kapsamında cezalandırılabileceğinden, bu durumun da kanunilik ilkesine herhangi bir aykırılık teşkil etmeyeceğinden ve doktrinel yaklaşımın da bu kapsamda olduğundan daha önceden bahsedilmişti. Diğer uyuşturucu suçları gibi uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçları ile korunmak istenen hukuksal değer kamunun sağlığıdır. Dolayısıyla, yeni tespit edilen maddelerin insan sağlığına olan etkisi belirlenmeksizin, failin salt olarak kanuni tipe uygun hareketinin yer aldığı düzenleme kapsamında öngörülen alt ve üst hadden cezalandırılması anlayışı yerine tespit edilen maddenin insan sağlığına olan etkileri gözetilerek belirli ceza aralıklarının oluşturulması anlayışı benimsenebilir. Ya

da tıpkı Amerika'da olduğu gibi tespit edilen uyuşturucu maddelerin miktarına, cinsine ilişkin kategoriler oluşturularak miktar ve/veya cinsine göre değişen ceza aralıkları belirlenmesi yoluna gidilebilir. Örneğin; adli toksikolojik analizler kapsamında maddenin kimyasal analizleri doğrultusunda adli toksikologlar, adli psiyatristler, adli psikologlar gibi uzmanlar maddenin insan sağlığına etkisini belirleyecek temel kriterler belirleyebilir. Cezanın belirlenmesi noktasında hukuk uygulayıcıları ise, bu temel kriterlere ek olarak suçun işlendiği yer, işlenme biçimi, failin kastı gibi kriterleri de göz önünde bulundurarak cezalandırma yoluna gidebilir. Adli bilim alanında çalışan farklı disiplinlerdeki uzmanların işbirliği içerisinde oluşturacakları bu tarz bir yaklaşım ise, kamu sağlığı ve ceza adaleti üzerinde olumlu bir etki yaratarak uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile mücadelede başarıyı getirebilir.

Uyuşturucu veya uyarıcı maddelere ilişkin hukuk sistemimizde birden fazla düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenlemelerin kişiler ve hukuk uygulayıcıları arasında belirsizlik[27] yaratacağı, uygulamada güçlüklere neden olacağı açıktır. Bu sorunu gidermek amacıyla uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ile ilgili mücadeleden, sosyal entegrasyona, cezai yaptırımlara kadar çeşitli düzenlemelerin yer aldığı tek bir hukuk metninin oluşturulması ve bu metnin temelinde de uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanımında tedavinin birincil hedef olarak konulduğu bir yaklaşımın belirlenmesi bu maddelerle mücadele bakımından önemli olduğu kanısındayız.

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna bağlı gerçekleşen ölüm vakalarına ilişkin herhangi bir düzenleme olmayıp bu türden bir ihtimalde sorun kanunun diğer hükümleri kapsamında çözüme kavuşturulmaktadır. Örneğin uyuşturucu veya uyarıcı maddeyi satmak dolayısıyla gerçekleşen ölüm vakalarına uygulanacak yaptırımları ceza hukukundaki diğer düzenlemelerden hareketle çözümlemek yerine bu duruma uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna ilişkin hükümlerde ayrıca yer verilmelidir. Bu türden bir düzenlemenin varlığı, bu suça karışan kişi ya da örgütler bakımından caydırıcı bir etki yaratabilecektir[27]. Örneğin, Alman Yasasının *"Ceza gerektiren suçlar"* başlıklı 30. maddesinde; *"Bu tür suçları tekrar tekrar işlemek amacıyla oluşturulmuş bir çetenin üyesi olarak hareket ederek uyuşturucu maddeleri yasaya aykırı olarak eken, üreten veya ticaretini yapan (madde 29/1-1-1), m. 29a/1-1 ilişkin eylemlerde ticari bir saikle hareket eden, başka bir kişiye uyuşturucu maddeleri temin eden, bunları bu kişiye uygulayan veya derhal kullanması için emrine amade*

kılan ve bu şekilde tedbirsizlik sonucu ölümlerine neden olan….." hükmüne yer verilmek suretiyle bu tarz bir düzenlemeye yer verilmiştir. Dolayısıyla; uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun düzenlendiği hükümlerde bu maddelerin ticareti dolayısıyla meydana gelen ölümlerde uygulanacak cezanın anılan hükümde ya da bu hükmün bulunduğu kategoride düzenlenmesi caydırıcılık açısından etkili olabilecek niteliktedir.

Kanunun uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna ilişkin hükümlerinde suçun maddi konusundan önceki kısımlarda bahsedilmişti. Mevcut düzenlemelere ek olarak tıpkı Amerika'da olduğu gibi uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin kullanılmasına ilişkin araç ve gereçlerin/ aletlerin de suçun konusu olarak düzenlenmesi önem taşımaktadır. Bu türden aletlerin ithal edilmesi, ihraç edilmesi, üretilmesi, satılması, nakledilmesi türünden ticari hareketlerin de anılan hüküm kapsamında düzenlenmesi önem taşımaktadır. Bu türden bir düzenlemenin söz konusu suç kapsamına alınarak cezalandırılmasıyla uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin kullanılmasına yarayacak malzemelerin azaltılması yoluyla uyuşturucu kullanımı ve dolayısıyla da uyuşturucu ticareti suçu ile daha etkin bir mücadele sağlanabilecektir.

8. SONUÇ

Uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığı, kara para aklama, terör, artan organize suçlar, eğitimsizlik, işsizlik ve yolsuzluk gibi risk faktörlerinden dolayı tüm dünyada uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu artmaktadır. Artan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ise kısır döngü bir biçimde bağımlılık, kara para aklama, terör, cinayet gibi suçların artmasına neden olmaktadır.

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu, toplumdaki kişilerin bireysel olarak fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimlerine zarar vermektedir. Ayrıca, bu suçların yaygın olduğu toplumlarda ekonomik refah, sosyal denge, kamu sağlığı ve kamu kurumlarına olan güven zedelenmektedir.

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile mücadelede yasal düzenlemeler, anılan suçu işleyen kişilerin cezalandırılması ve bu kişilerin cezalandırılması bakımından fiziksel ortamın sağlanması oldukça önemlidir. Fakat suçla mücadeleyi sadece yasal düzenlemelere, cezalandırma politikasına ve cezalandırabilmek için fiziki ortamlar sağlanmasına indirgemek ve devletin mali kaynaklarını sadece bu amaçlar doğrultusunda kullanmak mücadelede başarısızlığı da beraberinde getirecektir. Bu noktada, anılan suçu işleyenlere yönelik cezalandırma politikası kapsamında ayrılacak fondan daha fazlasının uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretinin artmasına neden olan bu türden maddelere olan talebi azaltma girişimlerine ayrılması gerekmektedir. Dolayısıyla da, devletlerin uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri en çok talep eden kesim olan uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılarına yönelik tedavi ve rehabilitasyon sürecine ağırlık vermesi ve suçla mücadelede bakımından ayrılacak olan ekonomik kaynakların büyük bir kısmının tedavi ve rehabilitasyon sürecine aktarılması gerekmektedir. Ayrıca, tedavi ve rehabilitasyon programlarının kişiselleştirilmiş, sosyal damgalamayı bertaraf edebilecek, uzun vadeli, sürdürülebilir, sosyal hayata entegrasyonu sağlayacak nitelikte olması ve BM tarafından hazırlanan rehberlere uygun olarak yürütülmesi bağımlılık tedavisinin uzun sürmesi ve kişilerin bu programlardan çabucak sıkıldığı gerçeği göz önünde tutularak kişileri bu programlarda tutabilecek ve bu programlara istedikleri her zaman ulaşmalarını sağlayacak düzenlemelerin ivedilikle hayata geçirilmesi suçla mücadelede başarıyı artıracaktır.

Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu daha önce de detaylı bir biçimde açıklanan gerekçeler ile kişilerin kültürel yaşama katılma hakkı, eğitim hakkı, çalışma hakkı, sağlık ve hatta yaşam hakkı gibi pek çok hakkını ihlal etmektedir. Suçla mücadeledeki artan başarı oranı bu türden insan hakları ihlallerini de önleyecek ve kişilerin ve en genel anlamda toplumun korunmasını ve adil bir ortamda yaşamasını güvence altına alacaktır.

Uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti suçu daha önce de bahsedildiği üzere çeşitli gerekçelerle işlenip olabildiğince farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olan bir suç olduğu için suçla mücadelede multidisipliner yaklaşım suçun işlenme oranını azaltacaktır. Bu noktada adli bilimler alanında çalışan ve uzmanlık eğitimlerini spesifik olarak bu alanlardan alan kişilere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu alan uzmanlarının yapmış oldukları çalışmalar ise iki farklı boyuttan uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun azalmasına neden olacaktır. Bunlardan ilki, adli bilimler alan uzmanları tarafından suç ile ilgili yapılan teorik ve daha önceden bu suça karışmış kişileri eğitim, ekonomik düzey, fiziksel ve ruhsal bütünlük gibi noktalarda değerlendiren istatistiksel ve diğer bilimsel çalışmalar ile uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile ilgili verileri ortaya koyarak suçun ortaya çıkmasını önleyen ve dolayısıyla da suçun azalmasına neden olan faaliyetlerdir. Bir diğeri ise bu alanda çalışan uzmanlar tarafından suç işlendikten sonra suçun açığa çıkartılması noktasında suç ile ilgili delillerin toplanması noktasında yapılan çalışmalar olmakla birlikte bu alan uzmanlarının toplanan delillerin raporlanması şeklindeki faaliyetleri ise bilirkişilik hizmetidir. Her ne kadar bilirkişilik hizmeti sonucunda ortaya çıkan rapor bağlayıcı olmasa da suçun açığa çıkartılması ve dolayısıyla işlenen suçun dinamikleri ve sonuçlarının belirlenmesi, suç hakkında karar verecek makamlar açısından yol gösterici olması bakımından suçla mücadelede başarıyı artıracaktır. Ancak bu noktada tıpkı adli bilimlerin oldukça gelişmiş olduğu ülkelerdeki gibi spesifik uzmanlık programlarının olması ve kişilerin eğitimlerini bu programlar aracılığıyla alması önem taşıdığından ülkemizde adli psikiyatri, adli entomoloji gibi uzmanlık programların olması ve adli bilimler alanlarında var olan programların ise sayılarının ve kontenjanlarının artırılması ve bilirkişilik hizmetlerinin ise bu alanlarda eğitim almış kişiler tarafından yürütülmesi tıpkı diğer suçlar bakımından olduğu gibi uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun da azalmasına da katkı sağlayacaktır.

Diğer taraftan, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna ilişkin ülkemizde birden fazla yasal düzenleme olduğu bilinmektedir. Uygulamadaki karışıklığı ve suç işleyenler bakımından ise belirliliği ve öngörülebilirliği sağlamak bakımından var olan bütün yasal düzenlemelerin tek bir yasal düzenleme altında birleştirilerek yeni uyuşturucu veya uyarıcı madde kanunu oluşturmak gerekmektedir.

Her geçen gün farklı içerik ve adlarla doğal ya da doğal olmayan pek çok uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ortaya çıktığından daha önceki kısımlarda bahsedilmiştir. Dolayısıyla, TCK'nın mevcut haliyle uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna ilişkin hükmünde uyuşturucu veya uyarıcı madde ibaresine yer verilmesine rağmen hangi türden maddelerin uyuşturucu veya uyarıcı madde olduğunun spesifik olarak belirtilmemiş olması, yeni tespit edilecek maddelerin de 2313 ve 3298 Sayılı Kanunlar aracılığıyla bu kanunlardaki hükümler doğrultusunda uyuşturucu veya uyarıcı madde kabul edilmesi yerinde bir karardır. Aksi halde, yani hangi maddelerin uyuşturucu veya uyarıcı madde olduğunun TCK'da ya da uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ile ilgili diğer kanunlarda saymak suretiyle belirtilmiş olması durumunda yeni tespit edilen uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin TCK kapsamında cezalandırılması mümkün olmayacaktı ve bu suçu işleyen kişiler ellerinde bulundurdukları maddeler uyuşturucu veya uyarıcı madde olmasına rağmen bu maddelerin adı sırf kanunda sayılan maddeler arasında yer almadığı için cezasız kalacaktı ki bu durumda ceza adaleti sistemiyle bağdaşmayıp hukuka olan güvenirliği zedeleyecek suçla mücadelede ise başarısızlığı getirecekti. Ayrıca, suçun maddi konusunu sadece uyuşturucu maddeler ile sınırlayan 765 Sayılı eski TCK'dan farklı olarak 5237 Sayılı yeni TCK'da suçun maddi konusunun uyuşturucu maddelere ek olarak uyarıcı maddeleri de kapsaması yeni ortaya çıkan maddelerin de cezalandırılması ve suçla mücadelede bakımından yerinde bir yaklaşım olmuştur.

Diğer taraftan, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu kapsamında yer alan hareketlerin kavramsal tanımlarının çok disiplinli bilimsel bir yaklaşım ile çerçeve çizecek şekikde yapılması, günümüz ihtiyaçlarına ve teknolojilerine uyumlu olması suçla mücadelede önem arz ettiği gibi, failler açısından da belirlilik ve öngörülebilirlik açısından da güvence yaratacaktır. Ayrıca,bu türden tanımlamaların yapılması durumunda tartışma kısmında da açıklandığı üzere örneğin imal kavramının üretim kavramını içerip içermediği ya da basit işlemlerin imal kapsamında sayılıp

sayılmayacağı, hangi durumlarda transit geçişlerin ithal sayılacağı hangi durumlarda ise sayılmayacağı ya da miktar ve nitelik bakımından kullanıma uygun olmayan uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin satılmasının suç teşkil edip etmediği gibi tartışmalar bertaraf edilecek ve gerçekleştirilen hareketlerin cezalandırılabilir olup olmadığı noktasında suçla mücadele bakımından daha etkin bir yaklaşım sergilenmesini de sağlayacaktır.

TCK'nın 188. maddesinin 4. fıkrasında saymak suretiyle belirtilen maddelerden olmayıp da ortaya çıkarabileceği potansiyel etkileri bu maddeler ile eşdeğer ya da bu maddelerden daha fazla olan maddeler bakımından da aynı cezaların öngörülmesi için anılan fıkranın; *"Yukarıdaki fıkralarda belirtilen uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin eroin, kokain, morfin, sentetik kannabinoid ve türevleri veya bazmorfin veya bu türden maddeler ile eşdeğer etkilere sahip olan maddelerden birisi olması durumunda"* şeklinde düzenlenmesi gerekmektedir.

TCK'nın 188. maddesinin 8. fıkrasında saymak suretiyle belirtilen kişilerden olmamasına rağmen tıpkı bu kişiler gibi yasadışı maddeye erişimi kolay olacak kişilerin de anılan fıkrada sayılan kişiler gibi cezalandırılması bakımından anılan fıkranın; "*Bu maddede tanımlanan suçların tabip, diş tabibi, eczacı, kimyager, veteriner, sağlık memuru, laborant, ebe, hemşire, diş teknisyeni, hastabakıcı, sağlık hizmeti veren, kimyacılıkla veya ecza ticareti ile iştigal eden kişi gibi uyuşturucu veya uyarıcı maddelere kolaylıkla ulaşması mümkün kişi"* şeklinde düzenlenmesi gerekmektedir.

TCK'nın 188. maddesinin 5. fıkrasında; *"Yukarıdaki fıkralarda gösterilen suçların, üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi hâlinde verilecek ceza yarı oranında, suç işlemek için teşkil edilmiş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, verilecek ceza bir kat artırılır."* hükmünde anılan suçun üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi ya da örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmesi olmak üzere iki farklı ağırlaştırıcı nedene yer verilmiştir. Ancak anılan fıkra metninde ya da diğer hükümlerde örgüt kavramının içeriğine ve tanımına yer verilmediği gibi ve üç kişiyi ya da örgütü birbirinden ayıran kıstasın ne olabileceğine dair anlamsal sınırların çizilmemesi ve bu durumun uygulamadaki kararlar ile çözülmesi yerinde bir yaklaşım değildir. Kaldı ki suçun üç veya daha fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi hali genel hükümlerde yer alan iştirak hükümleri ile de çözümlenebilecekken bu türden bir madde ile failin alacağı cezanın artırılmasındaki amacın açıklanabilmesi için anılan fıkranın bu amacı içerecek şekilde yeniden düzenlenmesi ya da anılan maddenin

gerekçesinde bu fıkrada yer alan her iki ağırlaştırıcı neden ile ulaşılmak istenen amacın net bir biçimde ortaya konulması yerinde olacaktır.

TCK'nın 192. maddesinin 1. fıkrasında yer alan; "*Diğer suç ortaklarını ve uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin saklandığı veya imal edildiği yerleri merciine haber verme",* TCK'nın 192. maddesinin 3. fıkrasında yer alan; *"Suçun meydana çıkmasına ve fail veya diğer suç ortaklarının yakalanmasına hizmet ve yardım etme"* ifadelerinde geçen ve bağlacının ve olarak algılanıp her iki şartın birlikte mi gerçekleşmesi gerektiği yoksa veya olarak algılanıp bu şartlardan birisinin gerçekleşmesinin yeterli mi olacağı noktasında doktrinel yaklaşım farklılıklarının giderilmesi önem taşımaktadır. Bu noktada, anılan hükümler ile elde edilmek istenen uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti ile mücadele etmek, suça konu olan maddelerin piyasada dolaşma ihtimalinin ve dolayısıyla bağımlılığının azaltılması ve kamunın sağlının korunması ise anılan hükümlerdeki bağlacın "ve" değil de "veya" olarak değiştirilmesi gerekmektedir. Kaldı ki, 1. fıkra bakımından aksi bir durum diğer suç ortaklarını ve uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin ifadesinden dolayı bireysel olarak suç işleyen kişiler bakımından bu kişiler diğer suç ortaklarını bildiremeyeceğinden anlamsızlaşacak ve tek başına bu suçu işleyen kişiler etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanamayacaktır. Ayrıca bağlacın ve değil de veya olarak düzeltilmesi ile birlikte diğer şartların da sağlanması halinde ortaya çıkacak durum, suçun aydınlatılması noktasında yarar sağlayabileceği gibi bu bağlaçların birbirine bağladığı iki şarttan birisi ile de başvuran failin etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanmasına katkı sağlayacaktır.

Diğer taraftan, daha önce de açıklanan gerekçelerle yakalanan maddenin miktarına, niteliğine ve insan sağlığına olan etkilerine göre farklı ceza aralıklarının oluşturulması ve kişilerin bu ceza aralıkları kapsamında cezalandırılması ceza adaletinin sağlanması açısından yerinde olacaktır. Bu noktada, hukuk uygulayıcıları ve adli bilimler alanında çalışan uzmanların yardımları ile bahsi geçen kriterlere ek olarak suçun işlendiği yer, işlenme biçimi, failin kastı gibi durumları ortaya koyacak tespitler cezanın belirlenmesi bakımından dikkate alınmalıdır. Ayrıca, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu dolayısıyla ölüm vakalarının tüm dünyada giderek arttığı bilinen bir gerçektir. Bu noktada, bu suç dolayısıyla gerçekleşen ölüm vakalarına uygulanacak yaptırımları ceza hukukundaki diğer düzenlemelerden hareketle

çözümlemek yerine bu duruma uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna ilişkin hükümlerde ayrıca yer verilmesi ve cezanın suçun temel şekline göre daha ağır olması suçla mücadelede başarıyı artıracaktır. Tıpkı diğer ülkelerin düzenlemelerinde olduğu gibi uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanımına, imal ve ticaretine yarayacak türden aletlerin ithal edilmesi, ihraç edilmesi, üretilmesi, satılması, nakledilmesi türünden hareketlerin de anılan hüküm kapsamında düzenlenmesi önem taşımaktadır.

Sonuç olarak; tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye de uyuşturucu suçlarıyla mücadele bakımından iç mevzuatında uyuşturucu veya uyarıcı maddeler ile ilgili suçlara özellikle de uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna ilişkin yasal düzenlemelere çeşitli hukuki metinlerde ayrıntılı bir biçimde yer vermiştir. Uyuşturucu ticareti suçunun ulusal sınırlardan çıkıp da teknolojik gelişmeler, organize suç gruplarının temel ekonomik faaliyetlerinden birisi olması, terörü finanse etmek bakımından bu ticaretten etkin bir biçimde faydalanılması, örgütlü suçlar şeklinde olabildiğince fazla işlenmesi, uyuşturucu kullanımının ve bağımlılığının her geçen gün artması gibi nedenlerle uluslararası/küresel bir suç haline geldiği de bilinmektedir. Ülkeler bu suçla mücadele bakımından mevcut iç düzenlemelerine ek olarak suçun uluslararası işlenebilirliği dolayısıyla uluslararası ortak bir tavır belirlemenin öneminin farkına vararak çeşitli uluslararası düzenlemelere taraf olmuşlardır. Elbette ki; toplum tarafından hoş görülmeyen ve toplumun geneli bakımından haksızlık teşkil ettiğine inanılan hareket ya da hareketlerle mücadelede en etkili yollardan birisi bu türden hareketlerin çeşitli yaptırımlarla cezalandırılmasıdır. Bu türden bir cezalandırma anlayışı ise, mutlak olarak gerekli iken zaman zaman sorunla mücadele bakımından yetersiz kalabilmektedir. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti kapsamında sayılabilecek hareketler de bu duruma örnektir. Dolayısıyla bu türden hareketleri cezalandırmaya yönelik yaptırımların ve yasal düzenlemelerin varlığı mutlak olarak gerekli iken sorunun çözümünde yetersiz kalmaktadır. Bu açıdan, uyuşturucu ticareti suçu ile mücadeleyi salt olarak suça indirgemek ve cezalandırmak yerine konunun terör, organize suç grupları, madde, madde analizi, mağdur/sanık bedeni içerisinde gizlenen maddenin beden muayenesi yoluyla tespiti gibi çeşitli boyutlarının olduğunun ve dolayısıyla sorunun çözümünün multidisipliner bir yaklaşım gerektirdiğinin ve adli bilimler alan uzmanlarına her geçen gün daha da fazla ihtiyaç olduğunun farkına varılması, bu alanda uzmanlık programlarının açılması ve var olan programların sayı ve

kontenjanlarının artırılması uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile etkin bir mücadele için önemli noktalardandır. Her geçen gün doğal ya da sentetik yapıda yeni maddelerin üretilmesi ya da karışım şeklinde elde edilmesi de bu sorunla mücadelede adli bilimler alanında çalışan adli tıp, hukuk, adli psikiyatri, adli bilişim mühendisliği, adli toksikoloji, adli biyoloji gibi alanlardaki uzmanların sıkı bir işbirliği içerisinde çalışması gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Bu işbirliği içerisinde yeni tespit edilen maddenin muhtemel psikolojik, sosyolojik, ekonomik etkilerinin belirlenmesi, maddenin kimliklendirilmesi, cezalandırma politikasının nasıl olması gerektiğinin hızlı ve uygulanabilir şekilde ortaya konması uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu ile mücadelede başarıyı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

1) **United Nations Office on Drugs and Crime.** *World Drug Report 2018, Executive Summary Conclusions and policy implications*, United Nations publication, Sales No. E.18.XI.9, **2018**.

2) **United Nations Office on Drugs and Crime.** *World Drug Report 2019, Global Overview Of Drug Demand And Supply,* United Nations publication, Sales No. E.19.XI.8, **2019**.

3) **Darke, S, Degenhardt L, Mattick R.** *Mortality Amongst Illicit Drug Users: Epidemiology, Causes and Intervention*, New York: Cambridge University Press, **2006**.

4) **McSweeney T, Turnbull PJ, Hough M.** *Tackling Drug Markets And Distribution Networks in the Uk A Review of the Recent Literatüre,* Londra: Institute for Criminal Policy Research School of Law King's College London Policy Report, **2008**.

5) **Chandran DS.** Drug trafficking and the security of the state: A case study of Pakistan. *Strategic Analysis*, **1998**;22(6):903-922.

6) **Mesut Uzuntok**. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçları. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Anabilim Dalı, Kamu Hukuku Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, **2008**.

7) **Levine HG.** The secret of worldwide drug prohibition the varieties and uses of drug prohibition. *The Independent Review*, **2002**;7(2):165-180**.**

8) United Nations Office on Drugs and Crime. Drug trafficking. Erişim: (https://www.unodc.org/unodc/en/drug-trafficking/index.html), Erişim tarihi: 02.02.2020.

9) **Desroches F.** Research on upper level drug trafficking: A review. *Journal of Drug Issues*, **2007**;37(4):827-844.

10) **Costa CS, De Grauwe P.** The cocaine and heroin markets in the era of globalisation and drug reduction policies. *The International journal on drug policy*, **2009**;*20*(6): 488-496.

11) **United Nations International Drug Control Programme.** *Economic and Social Consequences of Drug Abuse and Illicit Trafficking,* Vienna: United Nations Publications, **1998.**

12) **Miraglia P, Ochoa R, Briscoe I.** *Transnational Organised Crime and Fragile States,* International Center for the Prevention of Crime and the Clingendael Institute, Hague: OECD Development Co-Operation Working Papers, **2012.**

13) LeBel EP. Prosperous deviance: Drug trafficking, 2013. Erişim: (https://osf.io/2nfpu/), Erişim tarihi:10.04.2020.

14) **Tuncer A.** *Uyuşturucu Veya Uyarıcı Madde Ticareti Ve Kullanılmasına İlişkin Suçlar.* T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Programı Doktora Tezi, İstanbul, **2011**.

15) **Demirel N.** Birleşmiş Milletler çerçevesinde uyuşturucu maddelerle mücadele. *Akademik Bakış Dergisi,* **2012**;28:1-21.

16) United Nations Office on Drugs and Crime. Legal framework for drug trafficking. Erişim: (https://www.unodc.org/unodc/en/drug-trafficking/legal-framework.html), Erişim tarihi:22.04.2020.

17) **Alasmari KA.** The prevalence narcotics trade in the world market and the associated challenges. *Journal of International Studies*, **2013**;6(2):145-154.

18) Türk Dil Kurumu. Güncel Türkçe Sözlük. Erişim: (https://sozluk.gov.tr/) Erişim tarihi: 28.11.2019.

19) **Dönmezer S.** Uyuşturucu maddelerin hukuk ve kriminoloji ile ilgili bazı yönleri. *İÜHFM*, **1970**;36(1-4):1-14.

20) **Ergül E.** *Hukuki, Adli Tıbbi, Kriminolojik, Aktüel Boyutları ve İlgili Mevzuatıyla Uyuşturucu Maddeler ve Suçları*, Ankara: Yetkin Yayınları, **1997.**

21) **Ögel K.** *Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: Tanı, tedavi ve önleme,* Yeniden Yayınları. İstanbul, **2010**.

22) **Başak AS.** Psikoaktif maddelerin analiz ve bilirkişilik boyutu. *Yeni Nesil Psikoaktif Maddeler Sempozyumu*, **2013;**5-6.

23) **Coşkunol H.** *Madde kullanım bozukluklarına genel bakış*. In: Bağımlılık Yapan Maddeler ve Toksikolojisi. Ed: Akgür SA, Coşkunol H. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, **2014**:1-12.

24) **Ögel K.** *Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık*, İletişim Yayıncılık, Şefik Matbaası, İstanbul, **1997**.

25) World Health Organization. Management of substance abuse, psychoactive substances. Erişim: (https://www.who.int/substance_abuse/terminology/psychoactive_substances/en), Erişim tarihi:01.12.2019.

26) **Öner MZ.** Türk Ceza Kanunu'nda uyuşturucu madde imal, ithal ve ihraç suçları. *TBB Dergisi,* **2010;**88:106-150.

27) **Sevdim AE.** *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçu,* Ankara: Seçkin Yayıncılık, **2014**.

28) **Keane R.** *Understanding Substances and Substance Use: A Handbook for Teachers*. South Western Area Health Board, Kildare, **2005**.

29) **Köroğlu E.** *DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı,* Ankara: Hyb Yayınları, **2014.**

30) **Coşkunol H.** Gençlik ve Madde Kullanımı. Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu. Erişim: (https://www.sdplatform.com/Dergi/1246/Genclik-ve-madde-kullanimi.aspx), Erişim tarihi: 20.10.2020.

31) World Health Organization. Management of substance abuse, acute intoxication. Erişim: (https://www.who.int/substance_abuse/terminology/acute_intox/en/), Erişim tarihi:01.12.2019.

32) **Dönmez MC, Gündoğar D, Demirci S.** Deliryum: nedenleri ve klinik yaklaşım. *Turkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, **2007**;27(5):718-724.

33) **Çiftçi TU, Mollarecep ER, Ekim N.** Aspirasyon pnömonisi (7 olgu ve literatür incelemesi). *Toraks Dergisi*, 2004;5(2):100-105.

34) **Özden SY.** *Adli Psikiyatri*, Gözden Geçirilmiş 2. Basım, Ankara: Nobel Tıp Kitabevi, **2015.**

35) **Gaebel W, Zielasek J.** Focus on psychosis. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, **2015;**17(1):9-18.

36) **Degenhardt L, Hall W, Warner-Smith M, Lynskey M.** *Illicit drug use*. In: Comparative Quantification Of Health Risks: Global And Regional Burden Of Disease Attributable To Selected Major Risk Factors. Ed. Ezzati M, Lopez AD, Rodgers A, Murray CJL. Switzerland: World Health Organization Publications, **2004**;(1):1109-1176.

37) World Health Organization. Management of substance abuse, harmful use. Erişim: (https://www.who.int/substance_abuse/terminology/definition2/en/), Erişim tarihi:23.05.2020.

38) World Health Organization. *The involvement of nurses and midwives in screening and brief interventions for hazardous and harmful use of alcohol and other psychoactive substances (No. WHO/HRH/HPN/10-6).* World Health Organization Publications, **2010**.

39) **Spooner C, Hetherington K.** *Social Determinants Of Drug Use*, Sydney: National Drug And Alcohol Research Centre Technical Report Number 228, **2004**.

40) World Health Organization. Management of substance abuse, hazardous use. Erişim: (https://www.who.int/substance_abuse/terminology/definition3/en/), Erişim tarihi:02.12.2019.

41) **Royal College of Psychiatrists.** *Our Invisible Addicts.* 2nd edition, College Report CR211, London: Royal College of Psychiatrist, **2018**.

42) **Öztürk MO, Uluşahin NA.** *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, 14. Baskı, Ankara: Miki Matbaacılık, **2016.**

43) **Güleç G, Köşger F, Eşsizoğlu A.** Dsm-5'te alkol ve madde kullanım bozuklukları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, **2015**;7(4):448-460.

44) **Öz S, Karagöz R, Altındiş S, Aslan FG, Atasoy AR, Şimsir İ, İnci MB.** Icd-10 tanı kodlama sistemine aile hekimlerinin bakışı. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, **2019**;5(1):1-4.

45) **Köroğlu E.** *DSM-IV Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı,* Ankara: Hyb Yayınları, **1994**.

46) **Sadock BJ, Sadock VA, Ruiz P.** *Kaplan and Sadock Psikiyatri Davranış Bilimleri/Klinik Psikiyatri*, 11. Bası, Çev. Ed. Bozkurt A, İstanbul: Güneş Tıp Kitabevleri, **2016**.

47) **Köroğlu A, Erşan EE.** Kafein yoksunluğu ve kannabis yoksunluğu. *Türkiye Klinikleri Psychiatry-Special Topics*, **2018**;11(3):74-79.

48) **Yaşar Y.** *En Son Değişikliklerle Öğreti Ve Yargıtay Uygulamlarına Göre Türk Ceza Kanununda Uyuşturucu Veya Uyarıcı Madde İmal Ve Ticareti Suçları (TCK m.188),* İstanbul: Digesta Yayınevi, **2015**.

49) **Kurt Ş.** *En Son Değişiklikleri İle Uygulamada Uyuşturucu Madde Suçları Ve İlgili Mevzuat,* İstanbul: Kazancı Matbaacılık, **1992**.

50) **Özdabakoğlu EH.** *5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Uyuşturucu veya uyarıcı Madde Suçları ve İlgili Mevzuat*, Ankara: Adalet Yayınevi, **2007.**

51) **Karakaş Doğan F.** *Türk Ceza Hukukunda Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Suçları,* İstanbul: Legal Yayıncılık, **2015**.

52) **Özbek VÖ, Doğan K, Bacaksız P, Tepe İ.** *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 13. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, **2018.**

53) **Yokuş Sevük H.** *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanılmasına İlişkin Suçlar*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, **2007.**

54) **Köknel Ö.** *İnsanlık Tarihi Boyunca Uyuşturucu Madde Sorunları*, İstanbul: Gelişim Yayınları, **1976.**

55) **Günal Y.** *Uyuşturucu Madde Suçları*, Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret, **1976.**

56) **Gündel A.** *5237 Sayılı TCK'da Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Suçları*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, **2009**.

57) **Şener G, Kınacı A.** *Öğreti Ve Uygulama Boyutu İle Uyuşturucu Ve Psikotrop Maddeler İle İlgili Suçlar*, Ankara: Yetkin Yayınları, **2001**.

58) **Milli Eğitim Bakanlığı.** *Aile ve Tüketici Hizmetleri Uyuşturucu ve Uyarıcı Maddelerden Korunma*, Ankara: Meb Yayınları, **2011**.

59) **Hasin DS, O'Brien CP, Auriacombe M, Borges G, Bucholz, K, et. al.** DSM-5 criteria for substance use disorders: recommendations and rationale. *American Journal of Psychiatry*, **2013**;170(8):834-851.

60) **Işık E, Işık U.** *Alkol-Madde Bağımlılığı Nörobiyolojisi, Kliniği, Tedavi ve Psikofarmakolojisi,* 1. Baskı, İstanbul: Sigma Publishing, **2016**.

61) **Tellioğlu T, Tellioğlu Z.** Tıbbi Esrar Psikiyatrik Bozuklukların Tedavisinde Kullanılabilir mi?, *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, **2012**;22(1):98-109.

62) **Zuardi AW.** History of cannabis as a medicine: a review. *Brazilian Journal of Psychiatry*, **2006**;*28*(2):153-157.

63) **Touwn M.** The religious and medicinal uses of Cannabis in China, India and Tibet. *J Psychoactive Drugs,* **1981**;13(1):23-34.

64) **Li HL, Lin H.** An archaeological and historical account of cannabis in China. *Econ Bot.,* **1974**;28(4):437-47.

65) **Leson G, Pless P.** *Hemp seed and hemp oil.* In: Cannabis and cannabinoids. Grotenhermen F, Russo E, eds. New York: The Haworth Integrative Healing Press, 2002:411-425.

66) **Li HL.** Hallucinogenic plants in Chinese herbals. *J Psychodelic Drugs,* **1978**;10(1):17-26.

67) **Aldrich M.** *History of therapeutic cannabis.* Cannabis. In Medical Practice: A Legal, Historical and Pharmacological Overview of the Therapeutic Use of Marijuana. Ed. Mathre ML. NC: McFarland & Co., Inc. Jefferson, **1997**:35-55.

68) **Demirhan A.** Geçmişten günümüze esrar ve halk arasında kullanımı?. Erişim: (http://dergi.fabad.org.tr/pdf/volum5/Issue2/5.pdf), Erişim tarihi:22.02.2020.

69) **Pinho AR.** Social and medical aspects of the use of cannabis in Brazil. In: Cannabis and culture. Ed: Rubin V. Paris: Mounton Publishers; 1975:293-302.

70) **Russo EB.** History of cannabis and its preparations in saga, science, and sobriquet. *Chemistry & Biodiversity*, **2007**;4(8):1614-1648.

71) **Hall W, Degenhardt, L.** Medical marijuana initiatives. *CNS Drugs*, **2003**;17(10):689-697.

72) **Ameri A**. The effects of cannabinoids on the brain. *Progress in Neurobiology*, **1999**;58(4):315-348.

73) **Grotenhermen F**. Pharmacology of cannabinoids. *Neuroendocrinology Letters,* **2004**;25(1/2):14-23.

74) **Akgür SA.** *Sentetik Kannabinoidler*. In: Bağımlılık Yapan Maddeler ve Toksikolojisi. Ed. Akgür SA, Coşkunol H. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, **2014**:97-102.

75) **Penn HJ, Langman LJ, Unold D, Shields J, Nichols JH.** Detection of synthetic cannabinoids in herbal incense products. *Clin Biochem*, **2011**;44(13):1163-1165.

76) **Efeoğlu Özşeker P, Dip A, Dağlıoğlu N, Gülmen MK.** Sentetik kannabinoidler: Yeni nesil esrar. *Turkish Journal of Family Practice*, **2017**;21(1):34-40.

77) **Karadeniz H, Özer E, Aydoğdu Hİ, Askay M.** Sentetik kannabinoid: sokak dilinde ″bonzai″. *Karadeniz Chem. Sci. Tech.,* **2017**;1:1-8.

78) **European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.** *Understanding the 'Spice' phenomenon.* Office for Official Publications of the European Communities, Lisbon, **2009**.

79) **Seely KA, Lapoint J, Moran JH, Fattore L**. Spice drugs are more than harmless herbal blends: A review of the pharmacology and toxicology of synthetic cannabinoids. *Progress in Neuro-Psychopharmacology & Biological Psychiatry,* **2012**;39(2):234-243.

80) **Fattore L, Fratta W**. Beyond THC: the new generation of cannabinoid designer drugs. *Front Behav Neurosci.,* **2011**;5:1-12.

81) **Karakaş S.** Psikoloji Sözlüğü. Erişim: (https://www.psikolojisozlugu.com/agitation-ajitasyon#:~:text=agitation%20%2D%20ajitasyon%20%7C%20Psikoloji%20S%C3%B6zl%C3%BC%C4%9F%C3%BC&text=gerilim%20ve%20kayg%C4%B1n%C4%B1n%20yol%20a%C3%A7t%C4%B1%C4%9F%C4%B1,bozulmu%C5%9F%20olan%20yayg%C4%B1n%20s%C3%BCre%C3%A7lerden%20kaynaklan%C4%B1r), Erişim tarihi:20.10.2020.

82) **Artuç S, Doğan KH, Demirci Ş.** Uyuşturucu maddelerde yeni trend: sentetik kannabinoidler. *Adli Tıp Bülteni,* **2014**;19(3):198-203.

83) **U.S. Department of Health and Human Services, National Institutes of Health.** *Hallucinogens And Dissociative Drugs Including LSD, Psilocybin, Peyote, DMT, Ayahuasca, PCP, Ketamine, Dextromethorphan, and Salvia*. Research Report Series, Publication Number 15-4209, **2015**.

84) **Nichols DE.** Hallucinogens, *Pharmacology and Therapeutics* **2004**;101(2):131-181.

85) **Karacaer F.** Ketamin: Yeni bir antidepresan?. *Psikiyatrde Güncel Yaklaşımlar*, **2015**;7(1):30-40.

86) National Institute of Health, National Institute on Drug Abuse. Hallucinogens. Erişim: (https://d14rmgtrwzf5a.cloudfront.net/sites/default/files/drugfacts-hallucinogens.pdf), Erişim tarihi:22.05.2020.

87) **Becker HS.** History, culture and subjective experience: An exploration of the social bases of drug-induced experiences. *Journal of Health and Social Behavior*, **1967**;8(3):163-176.

88) **Luke D.** A tribute to albert hofmann on his 100th birthday: the mysterious discovery of lsd and the ımpact of psychedelics on parapsychology. *The Paranormal Review*, **2006**;37:1-8.

89) **Center for Behavioral Health Statistics and Quality, Substance Abuse and Mental Health Services Administration**. *Key substance use and mental health indicators in the United States: Results from the 2016 National Survey on Drug Use and Health*, Rockville: HHS Publication, **2017.**

90) **Cengisiz C, Bal U, Ulutaş KT, Dağlıoğlu N.** Mescaline abuse via peyote cactus: the first case report in Turkey. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, **2016**;17(Ek.3):68-70.

91) **Ögel K.** *Bağımlılık ve Tedavisi Temel Kitabı*, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık, **2018.**

92) **Renteln AD.** *The Cultural Defense*. New York: Oxford University Press, **2004**.

93) **Dombrowe CA.** *Touched By Spirit: A Heuristic Study Of Healing Experiences İn Peyote Ceremonies,* California: California Institute of Integral Studies, **2005**.

94) **Fickenscher A, Novins DK, Manson SM.** Illicit peyote use among American Indian adolescents in substance abuse treatment: a preliminary investigation. *Substance Use & Misuse,* **2006**;41:8:1139-1154.

95) **Köknel Ö.** *Bağımlılık "Alkol ve Madde Bağımlılığı"*, 1. Basım, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, **1998**.

96) **Frankenburg FR.** *Addictions: Elements, History, Treatments, and Research,* Santa Barbara: Health and Psychology Sourcebooks, **2019**.

97) **Garcia-Romeu A, Kersgaard B, Addy, PH.** Clinical applications of hallucinogens: A review. *Experimental And Clinical Psychopharmacology*, **2016**;24(4):229-268.

98) **Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi.** *Avrupa Uyuşturucu Raporu 2019: Eğilimler ve Gelişmeler*, Lüksemburg: Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Bürosu, **2019**.

99) **Özden SY.** *Uyuşturucu Madde Bağımlılığı,* Genişletilmiş 3. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, **2019**.

100) **Leikin JB, Krantz AJ, Zell-Kanter M, Barkin RL, Hryhorczuk DO.** Clinical features and management of intoxication due to hallucinogenic drugs. *Medical toxicology and adverse drug experience*, **1989**;*4*(5):324-350.

101) **Klepfisz A, Racy J.** Homicide and LSD. *Jama*, **1973**;223(4):429-430.

102) **Demir Ö, Zengin EB.** *Halusinojenler.* In: Bağımlılık Yapan Maddeler ve Toksikolojisi. Ed: Akgür SA, Coşkunol H. İzöir: Ege Üniversitesi Yayınları, **2014:**157-170.

103) **Efeoğlu P, Dağlıoğlu N, Hilal A, Gülmen MK.** Cinsel saldırılarda kullanılan ilaçlar: özellikleri ve toksikolojik incelemeleri. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, **2013;**22(3):418-425.

104) **Flanagan, Ives RJ.** Volatile substance abuse. *Bull Narc.,* **1994;**46(2):49-78.

105) **Parliament Of Victoria Drugs and Crime Prevention Committee.** *Inquiry into the Inhalation of Volatile Substances Discussion Paper*, Melbourne: Government Printer for the State of Victoria, **2002.**

106) **Baydala L.** Inhalant abuse. *Paediatrics & child health*, **2010**;15(7):443–454.

107) **Örken C, Tavşanlı ME.** Madde Bağımlılığının Nörolojik Etkileri. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, **2014**;30(Ek sayı 2):110-114.

108) **Bass M.** Sudden sniffing death. *Journal of the American Medical Association*, **1970**;212(12):2075-2079.

109) **Flanagan RJ, Ruprah M, Meredith TJ and Ramsey JD**. An introduction to the clinical toxicology of volatile substances. *Drug Safety*, **1990**;5(5):359-383.

110) **Shepherd RT.** Mechanism of sudden death associated with volatile substance abuse. *Human toxicology*, **1989**;8(4):287-291.

111) **Lubman DI, Yücel M, Lawrence AJ.** Inhalant abuse among adolescents: neurobiological considerations. *Br J Pharmacol*, **2008**;154(2):316–326.

112) **d'Abbs P, MacLean S.** *Volatile Substance Misuse: A Review of Interventions Monograph Series No 65*, Australia: National Drug Strategy, **2008**.

113) **Garland EL, Howard MO.** Volatile substance misuse clinical considerations, neuropsychopharmacology and potential role of pharmacotherapy in management. *CNS Drugs*, **2012**;26(11):927-935.

114) **Duman Kadıoğlu M.** *Opioidler*. In: Bağımlılık Yapan Maddeler ve Toksikolojisi, Ed: Akgür SA, Coşkunol H, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, **2014**:135-156.

115) **Bovill JG, Sebel PS, Stanley TH.** Opioid analgesics in anesthesia: with special reference to their use in cardiovascular anesthesia, *Anesthesiology*, **1984**;61(6):731-755.

116) United Nations Office on Drugs and Crime. World Drug Report 2019: 35 million people worldwide suffer from drug use disorders while only 1 in 7 people receive treatment. Erişim: (https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2019/June/world-drug-report-2019_-35-million-people-worldwide-suffer-from-drug-use-disorders-while-only-1-in-7-people-receive-treatment.html), Erişim tarihi:12.12.2019.

117) **Degenhardt L, Whiteford HA, Ferrari AJ, Baxter AJ, Charlson FJ, Hall WD et al.** Global burden of disease attributable to illicit drug use and dependence: findings from the global burden of disease study 2010. *The Lancet*, **2013**;*382*(9904):1564-1574.

118) **Toklu HZ.** Hypnos'un haşhaşından morfeus'un morfinine. *Türk Farmokoloji Derneği Bülteni*, **2011**;108:19-21.

119) Providentia A biased look at psychology in the World. Soldier's disease part I. Erişim: (https://drvitelli.typepad.com/providentia/2011/02/soldiers-disease.html), Erişim tarihi:12.12.2019.

120) **Golub A, Bennett AS.** Introduction to the special issue: drugs, wars, military personnel, and veterans. *Substance Use & Misuse*, **2013**;48(10):795-798.

121) **McCallum JE.** *Military Medicine: From Ancient Times To The 21st Century,* Santa Barbara: Abc-Clio., **2008**.

122) NSW Government Police Publication No: 44. Heroin and the law. Erişim: (https://www.police.nsw.gov.au/__data/assets/file/0015/2409/Heroin.pdf), Erişim tarihi:12.12.2019.

123) **Gach K, Wyrębska A, Fichna J, Janecka A.** (2011). The role of morphine in regulation of cancer cell growth. *Naunyn-Schmiedeberg's archives of pharmacology*, **2011**;384(3):221-230.

124) **Lewis NL, Williams JE.** Acute pain management in patients receiving opioids for chronic and cancer pain. *Continuing Education in Anaesthesia, Critical Care & Pain*, **2005**;5(4):127-129.

125) **Norman IJ, Bergin M, Parry CD, Van Hout MC.** Best practices and innovations for managing codeine misuse and dependence. *Journal of Pharmacy and Pharmaceutical Sciences*, **2016**;19(3):367-381.

126) **Sonnenberg CM, Bierman EJM, Deeg DJH, Comijs HC, van Tilburg W, Beekman ATF.** Ten-year trends in benzodiazepine use in the Dutch population. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, **2012**;47(2):293-30.

127) **Longo LP, Johnson B.** Addiction: Part I. Benzodiazepines—Side Effects, Abuse Risk and Alternatives. *The American Academy of Family Physicians*, **2000;**61(7):2121-2128.

128) **Ögel K.** *Madde Bağımlılarına Yaklaşım ve Tedavi*, 2. Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, **2002**.

129) **Devenyi P, Wilson M.** Abuse of barbiturates in an alcoholic population. *Canadian Medical Association Journal*, **1971**;104(3):219-221.

130) **Kramer JC.** Introduction to amphetamine abuse, *Journal of Psychedelic Drugs*, **1969**;2(2):8-13.

131) **Rasmussen N.** America's first amphetamine epidemic 1929–1971: A quantitative and qualitative retrospective with implications for the present. *American Journal of Public Health*. **2008**;98(6):974-985.

132) **Lloyd JU.** Coca—"The divine plant of the incas". *The Journal of the American Pharmaceutical Association,* **1913**;2(10):1242-1244.

133) **Karaalp A**. *Kokain*. In: Bağımlılık Yapan Maddeler ve Toksikolojisi. Ed: Akgür SA, Coşkunol H. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, **2014**:117-124.

134) **Grzybowski A.** The history of cocaine in medicine and its importance to the discovery of the different forms of anaesthesia. *Klinika Oczna***, 2007**;109(1-3):101-105.

135) **Shaffer H.** Uber coca: Freud's cocaine discoveries. *Journal of Substance Abuse Treatment*, **1984**;1(3):205-217.

136) **Hall M.** " Coca koller". The beginning of local anesthesia. *Anesthesia Progress*, **1972**;19(3):65-67.

137) **Arıkan Z.** *Kokain Kullanımına Bağlı Ruhsal ve Davranışsal Bozukluklar*. In: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı. Ankara: Bakanlık Yayın Numarası: 879, **2012**.

138) **Çalışkan M.** *Madde Bağımlılığının Biyo-Psiko-Sosyal ve Hukuksal Analizi*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, **2018**.

139) **Uzbay T.** Bağımlılık yapan maddeler ve özellikleri. *Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, **2006**;16-33.

140) National Institute on Drug Abuse (NIDA). Research report series, cocaine. Erişim: (https://www.drugabuse.gov/node/pdf/1141/cocaine), Erişim tarihi:28.05.2020.

141) **Vatandaş C, Can B, Mahitapoğlu H, Yaman V, Kırbaşoğlu Z.** *Türkiye'de Gençlik ve Uyuşturucu Madde Sorunu,* İstanbul: SEKAM Yayınları: 11, **2015**.

142) **Johnson BD, Hamid A, Sanabria H.** Emerging models of crack distribution. *Drugs, crime, and social policy: Research, issues, and concerns*, **1992**;35(1)56-78.

143) **Chen T, Zhong N, Jiang H, Zhao M, Chen Z, Sun H**. Neuropsychiatric symptoms induced by large doses of nitrous oxide inhalation: A case report. *Shanghai Arch Psychiatry,* **2018**;30(1):56-59.

144) **Alai AN, Ritter KR, Nabili ST, Saemi AM, Kulkarni R.** Nitrous oxide administration. Erişim: (https://emedicine.medscape.com/article/1413427-overview#a2), Erişim tarihi: 28.05.2020.

145) **Gillman MA.** Nitrous oxide abuse in perspective. *Clinical Neuropharmacol,* **1992**;15(4):297-306.

146) **Avrupa Uyuşturucu ve Uyarıcı Bağımlılığını İzleme Merkezi.** *Mercek Altındaki Uyuşturucular,* Avrupa Birliği Yayınlar Ofisi, **2011**.

147) European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction. Mission. Erişim: (http://www.emcdda.europa.eu/about/mission), Erişim tarihi: 26.09.2018.

148) European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction. EMCDDA your reference point on drugs in Europe. Erişim: (http://www.emcdda.europa.eu/about), Erişim tarihi: 26.09.2018.

149) European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction. Reitox Network. Erişim: (http://www.emcdda.europa.eu/about/partners/reitox-network), Erişim tarihi: 03.10.2018.

150) European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction. Partners. Erişim: (http://www.emcdda.europa.eu/about/mission), Erişim tarihi:03.10.2018.

151) **European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction**. *European Drug Report Trends and Developments,* Lucembourg: Publication Office of the European Union, **2018.**

152) **King LA.** *Forensic chemistry of substance misuse: a guide to drug control*, Cambridge: RSC Publishing, **2019**.

153) **King LA, Sedefov R.** *Europol, Early-warning system on new psychoactive substances, Operating Guidelines*, Belgium: Office for Offiicial Publications of the European Communities, **2007**.

154) **European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.** *Monitoring New Drugs,* Belgium: Office for Official Publications of the European Communities, **2006**.

155) **European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.** *Early Warning System, National Profiles*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, **2012**.

156) **Akgül A, Aşıcıoğlu F.** *Uyuşturucu Maddelerde Yeni Trendler ve Erken Uyarı Sistemi*. In: Örgütlü Suçlar ve Yeni Trendler. Ed. Demir OÖ, Sever M., Ankara: Polis Akademisi Yayınları, **2011**:29-56.

157) **European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.** *New Psychoactive Substances İn Europe. An Update From The EU Early Warning System*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, **2015**.

158) Official Journal of European Union, Council Decision 2005/387/JHA of 10 May 2005. Erişim: (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005D0387&from=EN), Erişim tarihi:30.05.2020.

159) Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. Tarihçe. Erişim: (http://www.narkotik.pol.tr/TUBIM/Sayfalar/HAKKIMIZDA.aspx), Erişim tarihi:28.10.2018.

160) **Akgül A, Kaptı A.** *Türkiye'nin Uyuşturucu ile Mücadele Politikası: Politika Süreç Analizi*. In: Yerelden Küresele Sınıraşan Suçlar. Ed. Sözen MA, Demir OÖ, Özeren S. Ankara: Seçkin Yayıncılık, **2010.**

161) **Türkiye Uyuşturucu ve Uyarıcı Bağımlılığını İzleme Merkezi.** *2009 Yılı Türkiye Uyuşturucu Raporu: Yeni Gelişmeler, Trendler, Seçilmiş Konular.* TUBİM Yayınları, Ankara, **2009**.

162) **Akgül A, Gürer C.** The European Union and emergence of a drug policy institution in Turkey. *Drugs: education, prevention and policy*, **2014**;21(6):460-469.

163) Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, Görevler. Erişim: (http://www.narkotik.pol.tr/TUBIM/Sayfalar/GOREVLERIMIZ.aspx), Erişim tarihi:28.10.2018.

164) **Koçak N.** Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi. *Yeni- Nesil Psiko-Aktif Maddeler Sempozyumu*, **2013**:17-20.

165) 2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun. Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2313.pdf), Erişim tarihi:21.05.2020.

166) **İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı.** *EMCDDA 2011 Ulusal Raporu (2010 verileri) Reitox Ulusal Temas Noktası, Türkiye Yeni Gelişmeler, Trendler, Seçilmiş Konular*, Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi, Ankara, **2011**.

167) Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Erişim: (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707M2.pdf), Erişim tarihi:23.05.2020.

168) **Soyaslan D.** *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Güncelleştirilmiş 12. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, **2018**.

169) **Aşıcıoğlu F.** Yeni nesil psiko- aktif maddeler. *Yeni Nesil Psiko-Aktif Maddeler Sempozyumu*, **2013**:3-5.

170) **Koca M.** Türk Ceza Hukukunda suçun konusu olarak uyuşturucu ve uyarıcı maddelerin belirlenmesi. *Yeni Nesil Psiko-Aktif Maddeler Sempozyumu,* **2013**:15-17.

171) 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu. Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf), Erişim tarihi:21.05.2020, 16:48)

172) **Balcı M.** *Türk Ceza Kanununda Uyuşturucu Madde Ticareti Suçları (TCK. m. 188),* Ankara: Adalet Yayınevi, **2009**.

173) **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi**. *Türk Ceza Hukuku Mevzuatı Cilt I (Kanunlar)*, Güncellenmiş 22. Bası, Ankara: Seçkin Yayınları, **2018**.

174) **Öner MZ.** *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçları*, Ankara: Adalet Yayınevi, **2011.**

175) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf), Erişim tarihi:25.05.2020.

176) **Ruhi AC.** *Türk Ceza Kanunu'nda Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Suçları*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, **2017**.

177) **Kurt Ş, Kurt E.** *Uygulamada Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Suçları ve İlgili Mevzuat*, Ankara: Adalet Yayınevi, **2007**.

178) Kenevir Ekimi ve Kontrolü Hakkında Yönetmelik. Erişim: (https://www.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Mevzuat/Yonetmelikler/kenevirekimi_ve_kontroluhakkinda_yonetmelik.pdf), Erişim tarihi:23.05.2020.

179) **Parlar A, Kızılkaya A.** *Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Suçları*, Ankara: Bilge Yayınevi, **2018**.

180) **Yolcu F.** *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçu (TCK m.188),* Ankara: Adalet Yayınevi, **2015**.

181) **Selbes E.** *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçu*, Adalet Yayınevi, Ankara, **2017**.

182) **Çalışkan S.** *Türk Ceza Hukukunda Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Suçları*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, **2013**.

183) **Ergen C.** *Türk Ceza Hukukunda Uyuşturucu Madde Suçları*, Ankara: Gaye Matbaacılık Sanayi ve Ticaret A. Ş., **1988.**

184) 3298 Sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanun. Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3298.pdf), Erişim tarihi:21.05.2020.

185) Haşhaşın Ekimi, Kontrolü, Toplanması, Değerlendirilmesi, İmhası, Satın Alınması, Satılması, İhracı Ve İthali Hakkında Yönetmelik. Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.8812850.pdf), Erişim tarihi:25.05.2020.

186) **Hafızoğulları Z, Özen M.** *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Topluma karşı Suçlar, Tıpkı Basım 3. Baskı, Ankara: US-A Yayıncılık, **2017.**

187) Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesi. Erişim: (https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12596.pdf), Erişim tarihi:21.05.2020.

188) **Bewley-Taylor D, Jelsma M.** Regime change: re-visiting the 1961 single convention on narcotic drugs. *International Journal of Drug Policy*, **2012**;23(1):72-81.

189) **Bewley-Taylor D, Jelsma M.** Fifty years of the 1961 Single Convention on Narcotic Drugs: A reinterpretation. *Series on Legislative Reform of Drug Policies*, **2011**;1-20.

190) United Nations. Single Convention On Narcotic Drugs, 1961, as amended by the 1972 Protocol Amending the Single Convention on Narcotic Drugs, 1961. Erişim: (https://www.unodc.org/pdf/convention_1961_en.pdf), Erişim tarihi:31.05.2020.

191) 1971 Tarihli Psikotrop Maddeler Sözleşmesi. Erişim: (https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17272.pdf), Erişim tarihi:21.05.2020.

192) United Nations. United Nations Commentary on the Convention on Psychotropic Substances. Erişim: (https://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/Drug%20Convention/Commentary_on_the_Convention_1971.pdf), Erişim tarihi:21.12.2019.

193) 1988 Tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi. Erişim: (https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22551.pdf), Erişim tarihi:21.05.2020.

194) United Nations Treaty Collection Narcotic Drugs And Psychotropic Substances, Erişim: (https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-19&chapter=6), Erişim tarihi:22.12.2019.

195) Unicef. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. Erişim: (https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme), Erişim tarihi:20.12.2019.

196) **Çocuk Hakları İzlenme ve Raporlanma.** Çocukların Hakları Ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Bir Tarihçe. Erişim: (Http://Www.Cocukhaklariizleme.Org/Bir-Tarihce-Cocuklarin-Haklari-Ve-Birlesmis-Milletler-Cocuk-Haklarina-Dair-Sozlesme), Erişim tarihi:21.12.2019.

197) Avrupa Topluluğu Ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Uyuşturucu Veya Psikotrop Maddelerin Yasadışı Üretiminde Sıkça Kullanılan Ara Ve Kimyasal Maddelere Dair Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun. Erişim: (https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc088/kanuntbmmc088/kanuntbmmc08805138.pdf), Erişim tarihi:25.05.2020.

198) **Bayraktar K, Keskin Kiziroğlu S, Yıldız AK, Zafer H, et al.** *Özel Ceza Hukuku Cilt V, Genel Tehlike Yaratan, Çevreye Karşı ve Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar*, 1. Baskı, İstanbul: On iki Levha Yayıncılık, **2019**.

199) **Ferragut, S.** Organized crime, illicit drugs and money laundering: The United States and Mexico. *International Security Programme Paper*, **2012**;01:1-30.

200) **United Nations Institute for Disarmament Research.** *Curbing illicit trafficking in small arms and sensitive technologies: An action-oriented agenda*. United Nations Publications, Geneva, **1998.**

201) **Moore JA.** These are drugs. These are drugs using guns. Any questions? An analysis of the diverse applications of 18 U.S.C. § 924(C)(1). *California Western Law Review,* **1993**;30(1):179-200.

202) **Portella DDA, de Araújo EM, de Oliveira NF, Chaves JM, et al.** Intentional homicide, drug trafficking and social indicators in Salvador, Bahia, Brazil. *Ciência & Saúde Coletiva*, **2019**;24(2):631-639.

203) **Brownstein HH, Mulcahy TM, Fernandes-Huessy J, Taylor BG, Woods D.** The organization and operation of illicit retail methamphetamine markets. *Criminal Justice Policy Review*, **2012**;23(1):67-89.

204) **Reilly D, Scantleton J, Didcott P.** Magistrates' early referral into treatment (merıt): preliminary findings of a 12-month court diversion trial for drug offenders. *Drug and Alcohol Review*, **2002**;21(4):393-396.

205) **US Department of Justice.** Fact Sheet: Drug-Related Crime. *Drugs & Crime Data*, **1994**;1-5.

206) **Caşın MH.** *Uluslararası Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı ve Sınır Güvenliği.* In: Uyuşturucu Madde Suçlarıyla Mücadele. Ed. Ünver Y, Öz K. Ankara: Seçkin Yayıncılık, **2018**:127-144.

207) Anayasa Mahkemesi 6.3.1980 tarih ve 1979/35E. – 1980/17K. Sayılı İlamı, *Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi*, İkinci Tıpkı Basım, Ankara üniversitesi basımevi, **1992**;18:125-142. Erişim: (https://www.anayasa.gov.tr/media/4937/kd_18.pdf), Erişim tarihi:10.05.2020

208) **Tezcan D, Erdem MR, Önok M.** *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, Güncellenmiş 17. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, **2019.**

209) **Siegel JA, Mirakovits K.** *Forensic Scince: The Basics*, Second Edition. New York: Taylor & Francis Group, **2007**.

210) **Houck MM, Siegel JA.** *Adli Bilimlerin Temeli*, İkinci Basımdan Çeviri, Çev. Ed. Doğan Y. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, Atlas Akademik Basyım Yayın Dağıtım, **2016**.

211) **Samarji AN.** *Mapping the Complexity of Forensic Science: Implications for Forensic Science Education*. Victoria University, Avustralya, **2010**.

212) **Maras MH, Miranda MD**. Forensic science. *Encyclopedia of Law and Economics*, **2014**:1-6.

213) CrimeSceneInvestigatorEdu.Org. What is Forensics?. Erişim: (https://www.crimesceneinvestigatoredu.org/what-is-forensic-science/), Erişim tarihi: 07.09.2020

214) Parliament by the Secretary of State. Forensic Science Strategy: A national approach to forensic science delivery in the criminal justice system, London, 2016. Erişim: (https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/506683/54493_Cm_9217_Forensic_Science_Strategy_Print_ready.pdf), Erişim tarihi: 31.05.2020.

215) **Morelato M, Barash M, Blanes L, Chadwick S, Dilag J, e Kuzhiumparambil, U, et al.** Forensic science: current state and perspective by a group of early career researchers. *Foundations of Science*, **2017**;22(4):799-825.

216) **Özkara E, Karaman G.** *Adli bilimlerin yapılanması*. In: Hukuk Öğrencileri ve Uygulayıcılar İçin Adli Tıp. Ed: Özkara E. Ankara: Seçkin Yayıncılık, **2015**:21-34.

217) Siegel JA. Forensic Science, Encyclopedia Britannica, Inc. Erişim: (https://www.britannica.com/science/forensic-science#ref1246174), Erişim tarihi: 11.09.2020.

218) Criminalistics. Erişim: (https://aafs.org/Home/Resources/Students/Sections/Criminalistics.aspx), Erişim tarihi: 11.09.2020.

219) Virginia Wesleyan University. The Role of Criminalistics In Police Investigations. Erişim: (https://online.vwu.edu/news/news/criminalistics/), Erişim tarihi:10.10.2020.

220) **UNODC.** *Crime scene and physical evidence awareness for non-forensic personnel,* New York: UNITED NATIONS PUBLICATION Sales No. E.09.IV.5, **2009**.

221) **Debnath M, Prasad GB, Bisen PS.** *Forensic Medicine*. In: Molecular diagnostics: promises and possibilities. Ed. Denbath M, Prasad GB, Biesen PS. London: Springer Science & Business Media, **2010**:425-434.

222) **Hancı İH**. Adli tıp analizi. *TBB Dergisi*, **2004**;50:162-166.

223) **Cappelletti S, Aromatario M, Bottoni E, Fiore PA, Straccamore M, Ronchi FU, et al.** Drug-related deaths with evidences of body packing: two case reports and medico-legal issues. *Legal Medicine*, **2016**;20:23-26.

224) **Batterman SC, Batterman SD.** *Forensic Engineering*, McGraw-Hill Yearbook of Science & Technology, **2002**.

225) **Carper KL.** *Forensic Engineering*, Second Edition CRC Press, **2001**.

226) **Mounteney J, Bo A, Klempova D, Oteo A, Vandam L.** *The Internet And Drug Markets: Summary of Results From An EMCDDA Trendspotter Study,* European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA) Publications **2015**.

227) **Van Baar RB, Van Beek HMA, Van Eijk EJ.** Digital Forensics as a Service: A game changer. *Digital Investigation*, **2014**;11:54-62.

228) **Jones JT.** Advances in drug testing for substance abuse alternative programs. *Journal of Nursing Regulation*, **2016**;6(4):62-67.

229) **Issa SY.** *Forensic toxicology. In poisoning in the modern world-new tricks for an old dog?*. IntechOpe, **2019**.1-12.

230) **Vuori E, Ojanperä I.** *Forensic toxicology.* In: General And Applied Toxicology. **2011**:2421-2436.

231) **Mahanta P.** Substance abuse and its medico-legal considerations. *Journal of Clinical Pathology and Forensic Medicine,* **2011**;2(2):7-12.

232) **Ward JT.** What is forensic psychology?, American Psychological Association. Erişim: (https://www.apa.org/ed/precollege/psn/2013/09/forensic-psychology), Erişim tarihi: 07.09.2020.

233) **Ozili PK.** Forensic accounting theory. *Finance, Insurance and Risk Management Theory and Practices*, **2020**;1:1-16.

234) **Emmanuel OG, Enyi EP, Olajide DS.** Forensic accounting techniques and integrity of financial statements: an investigative approach. J*ournal of African Interdisciplinary Studies (JAIS)*, **2018**;2(3):1-23.

235) Interpol. Interpol: Trace the money to fight drug trafficking, Erişim : (https://www.interpol.int/es/Noticias-y-acontecimientos/Noticias/2018/INTERPOL-Trace-the-money-to-fight-drug-trafficking), Erişim tarihi:15.09.2020.

236) **Bartol CR, Bartol AM.** *Introduction to forensic psychology: Research and application*. California: Sage Publications, **2012**.

237) **McEwen T.** *The Role and Impact of Forensic Evidence in the Criminal Justice System*, Final Report. Virginia: Institute for Law and Justice, **2010**.

238) **Dönmez D.** Yeni Cmk'da bilirkişi kavramı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Ünal Narmanlıoğlu'na Armağan*, **2007**;9:1145-1177.

239) **Yokuş Sevük H.** Ceza muhakemesi hukukunda bilirkişilik. *İÜHFM*, **2006**;LXIV(1):49-107.

240) **Soyaslan D.** Ceza hukukunda bilirkişilik ve bilirkişi raporunun bağlayıcılığı. *TBB Bilirkişilik Sempozyumu*, **2001**:263-290.

241) 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu. Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5271.pdf), Erişim tarihi:21.05.2020.

242) **Karaburun G.** Karar örnekleriyle Yargıtay'ın bilirkişiliğe bakışı ve bilirkişiliğin sorunları, *Adli Tıp Bülteni*, **2017**;22(3):200-207.

243) **Öntan Y.** Ceza muhakemesinde bilirkişilik. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku (Ceza Ve Ceza Muhakemesi Hukuku) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, **2011**.

244) **Dülger İ.** Ceza muhakemesi kanunundaki bilirkişi incelemesine ilişkin düzenlemelerin değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, **2007**;11(1-2)657-678.

245) **Durmaz A.** Ceza muhakemesi hukukunda bilirkişilik. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, **2015**.

246) **Rossy Q, Décary-Hétu D, Delémont O, Mulone M.** *The Routledge International handbook of forensic intelligence and criminology.* Routledge, **2017.**

247) The Conversation Academic Rigour Journalistic Flair. Let forensic science help prevent a crime or a disaster. Erişim: (https://theconversation.com/let-forensic-science-help-prevent-a-crime-or-a-disaster-62167), Erişim tarihi: 31.05.2020.

248) **Dülger İ.** *Uyuşturucu veya uyarıcı Madde İmal ve Ticareti*. In: Uyuşturucu Madde Suçlarıyla Mücadele. Ed: Ünver Y, Öz K. Ankara: Seçkin Yayıncılık, **2018**:51-64.

249) **Zafer H.** *Ceza Hukuku Genel Hükümler TCK m. 1-75*, 6. Bası, İstanbul: Beta Yayıncılık, **2016.**

250) **Hafızoğulları Z, Özen M.** *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Kısmen Yenilenmiş ve Genişletilmiş 10. Baskı, Ankara: US-A Yayıncılık, **2017.**

251) **Birtek F.** *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, **2016**.

252) **Soyaslan D.** *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Güncelleştirilmiş 7. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, **2016.**

253) **Koca M, Üzülmez İ.** *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 10. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, **2017.**

254) **Toroslu N, Toroslu H.** *Ceza Hukuku Genel Kısım*, Ankara: Savaş Yayınevi, **2018.**

255) **Centel N, Zafer H, Çakmut Ö.** *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, Yenilenmiş ve gözden Geçirilmiş 9. Bası, İstanbul: Beta Yayıncılık, **2016.**

256) **Özgenç İ.** *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 14. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, **2018.**

257) **Parlar A, Hatipoğlu M.** *Türk Ceza Kanunu Yorumu (Madde 141-345),* 2. Cilt, Ankara: Yayın Matbaacılık, **2007.**

258) **Elmas B.** *Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Suçları*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, **2018**.

259) **Parlar A, Demirel G.** *Türk Ceza Kanununda Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Suçları*, Ankara: Bilge Yayınevi, **2015**.

260) **Artuk ME, Gökcen A, Alşahin E, Çakır K.** *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Yenilenmiş Gözden Geçirilmiş 11. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, , **2017**.

261) **Akbulut B.** *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara. Adalet Yayınevi, **2017**.

262) **Özbek VÖ, Doğan K, Bacaksız P, Tepe İ.** *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, **2017**.

263) **Akkaya Ç.** *Örgüt Suçu & Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Suçları*, Ankara: Adalet Yayınevi, **2010**.

264) **Yokuş Sevük H.** *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, **2019.**

265) **Yurtcan E.** *Yargıtay Kararları Işığında Uyuşturucu Suçları (Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar)*, Güncelleştirilmiş 4. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, **2019.**

266) **Savaş V, Mollamahmutoğlu S.** *Türk Ceza Kanunu Yorumu*, 3. Cilt, 2.Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, **1998.**

267) **Günay E.** *Uygulamalı Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Suçları ve İlgili Mevzuat*, Gözden Geçirilmiş Genişletilmiş 4. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, **2007.**

268) **Eşitli EA.** Suçların ve cezaların kanuniliği ilkesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, **2013**;104:225-246.

269) **Gürelli N**. Hukuk açısından ilaç alışkanlıkları. *İÜHFM*, **1975**;41(1-2):1-14.

270) **Öztürk O, Öztürk G.** Bir aile hekimliği biriminde düzenlenen yeşil reçetelerin geriye dönük incelenmesi. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, **2017;**11(1):38-42.

271) **Akkaya Ç.** *Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Suçları*, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, **2013**.

272) Y. 10. CD. 29.02.2012 Tarih ve 2010/30978E. 2012/2008K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.kazanci.com.tr/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

273) Y. 10.CD 19.01.2012 Tarih ve 10807/343 Sayılı İlamı. (Bknz. Kaynak no:215).

274) **Hakeri H.** *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 21. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, **2017.**

275) **İtişgen R.** Türk ceza hukukunda zimmet suçu. *İÜHFM,* **2013**;71(1):639-672.

276) **Akbulut B.** Bağlılık huralı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, **2010**;14(1):167-214.

277) Zafer H. Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçu (TCK m. 188). Erişim: (https://docplayer.biz.tr/330159-Uyusturucu-veya-uyarici-madde-imal-ve-ticareti-sucu-tck-m-188.html), Erişim Tarihi: 23.10.2019.

278) **Demirbaş T.** *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Güncellenmiş 11. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, , **2016.**

279) **Katoğlu T.** Ceza hukukunda suçun mağduru kavramının sınırları. *AÜHFD*, **2012**;61(2):657-693.

280) **Boyacı A.** Ceza muhakemesinde davaya katılma. *İÜHFM,* **2011**;71(1):157-176.

281) **Karakaş Doğan F.** Suçtan doğan mağduriyetin devlet tarafından giderilmesi ve suç mağdurlarına yardım hakkında kanun tasarısı. *TBB Dergisi*, **2011;**(95):197-234.

282) **Jenner MS.** International drug trafficking: A global problem with a domestic solution. *Indiana Journal Of Global Legal Studies*, **2011**;18(2):901-927.

283) **Stephen EN.** Drug trafficking and the threat to Nigeria's national security. *Canadian Social Science*, **2016**;12(12):1-11.

284) **United Nations Office on Drugs and Crime.** Drug-Related Resolutions and Decisions 1980 to 1989. Erişim: (https://www.unodc.org/unodc/en/commissions/CND/Resolutions_Decisions/Resolutions-Decisions_1980-1989.html), Erişim tarihi:05.11.2018.

285) **Yenisey F.** Uyuşturucu maddeler sorununun ceza hukuku yönü. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, **1983**;1(1):171-191.

286) **Tezcan D.** Uyuşturucu maddelerin yasadışı ticaretini önleyici tedbirler. *Türk İdare Dergisi*, **1987**;59(374-377):36-61.

287) **Erman S, Özek Ç.** *Ceza Hukuku Özel Bölüm Kamunun Selametine karşı Suçlar (TCK 369-413)*, İstanbul: Dünya Yayıncılık, **1995**.

288) YCGK, 22.10.1990 Tarih ve 1990/5-231E., 1990/250K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.kazanci.com.tr/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

289) **İçer Z.** Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti Suçları (TCK m.188/1, 3) Bakımından Hukuka Uygunluk Sebepleri ve Kusurluluğu Kaldıran Hallerin Değerlendirilmesi, 1-8. Erişim: (https://www.academia.edu/39776690/Uyu%C5%9Fturucu_veya_Uyar%C4%B1c%C4%B1_Madde_%C4%B0mal_ve_Ticareti_Su%C3%A7lar%C4%B1_TCK_m.188_1_3_Bak%C4%B1m%C

4%B1ndan_Hukuka_Uygunluk_Sebepleri_ve_Kusurlulu%C4%9Fu_Kald%C4%B1ran_Hallerin_De%C4%9Ferlendirilmesi), Erişim tarihi: 02.06.2020.

290) **İçel K.** *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Yenilenmiş 4. Bası, İstanbul: Beta Yayıncılık, **2017.**

291) **Kunter N.** *Suçun Maddi Unsurları Nazariyesi*, İstanbul: İÜHF Yayınları, **1954.**

292) **Önder A.** Mütemadî suç. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, **1963**;*29*(1-2):75-120.

293) **Yerdelen E.** Mütemadi kesintisiz suç. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, **2014**;18:113-152.

294) **Ö VÖ, Kanbur N, Doğan K, Bacaksız P, Tepe İ.** *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler,* Ankara: Seçkin Yayıncılık, **2010**.

295) Türk Dil Kurumu. Güncel Türkçe Sözlük. Erişim: (https://sozluk.gov.tr/?kelime=), Erişim tarihi:26.10.2019.

296) **Erem Faruk.** *Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler IV,* Ankara: Seçkin Kitabevi, **1985**.

297) **Yılmaz Y.** *Yargıtay İçtihatları Işığında Uyuşturucu Madde Ticaretiyle Mücadele*. In: Disiplinler Arası ve Ceza Hukuku Boyutlarıyla Uyuşturucu Madde Bağımlılığı ve Ticaretiyle Mücadele. Ed. Sınar H. İstanbul: Lale Yayıncılık, **2015.**

298) Y. 10. CD. 21.05.1992 Tarih ve 1992/5557E. 1992/6015K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.kazanci.com.tr/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

299) Y. 5. CD. 20.04.1983 Tarih ve 557/1351 Sayılı İlamı (Bknz. Kaynak no:49).

300) **Aydın M.** İşlenemez suç (Elverişsiz teşebbüs). *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, **2013**;21(1):77-104.

301) **Alacakaptan U.** *İşlenmez suç*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, **1968.**

302) YCGK, 18.09.2012 Tarih ve 2012/10-1253E 2012/1769K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.kazanci.com.tr/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

303) Y. 10. CD, 15/12/2011 Tarih ve 2011/10792E., 2011/58701K. Sayılı İlamı. Türkiye Hukuk, Erişim: (https://www.turkiyehukuk.org/yargitay-ictihatlari-isiginda-uyusturucu-madde-ticaretiyle-mucadele/), Erişim tarihi: 01.06.2020.

304) Gümrük Kanunu, Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4458.pdf), Erişim tarihi:25.05.2020.

305) Y. 10. CD. 14.11.2014 Tarih ve 2014/4257E., 2014/12698K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.kazanci.com.tr/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

306) Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine, 2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakebesi Hakkında Kanunda, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununda ve 178 Sayılı Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4208.pdf), Erişim tarihi:24.05.2020.

307) Kontrollü Teslimat Uygulaması Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik. Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=12064&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5), Erişim tarihi:24.05.2020.

308) Y. 10 CD. 09.01.2012 Tarih ve 2008/3482 E., 2012/34K. Sayılı İlamı. (Bknz. Kaynak no: 215).

309) Türk Borçlar Kanunu. Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6098.pdf), Erişim tarihi:25.05.2020.

310) **Tekin N.** Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ithal ve ihraç etmek ile satmak, satın almak, kabul etmek, ve bulundurmak suçları. *Terazi Hukuk Dergisi,* **2009**;37(4):95-110.

311) Y. 10. CD, 30.06.2003 Tarih ve 2003/2463E., 2003/18085K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.kazanci.com.tr/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

312) **Malkoç İ, Güler M.** *Uygulamada Türk Ceza Kanunu Özel Hükümler Cilt 3,* Ankara: Adil Yayınevi, **1996**.

313) Y. 10. CD. 27.04.2009 Tarih ve 2007/21016E. 2009/7506K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.kazanci.com.tr/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

314) YCGK, 01.03.1982 Tarih ve 1982/5-17E.-76K. Sayılı İlamı. (Bknz. Kaynak no: 215).

315) **Çetin SH.** *Kullanmak İçin Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Satın Almak, Kabul Etmek, Bulundurmak ya da Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Kullanmak Suçu*, Ankara: Bilge Yayınevi, **2017**.

316) **Alacakaptan U.** *Suçun Unsurları*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara: Sevinç Matbaası, **1975.**

317) Kontrole Tabi Kimyasal Maddeler Hakkında Yönetmelik. Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5542&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5), Erişim tarihi:21.05.2020.

318) **Ö VÖ, Doğan K.** Zorunluluk halinin (TCK m.25/2) hukuki niteliği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* **2007**;9(2):195-222.

319) **Dülger MV.** Hukuka uygunluk nedenleri ile mazeret nedenleri arasındaki ayrımın tarihçesi, niteliği ve gerekliliği üzerine karşılaştırmalı bir deneme. *Ceza Hukuku Dergisi*, **2014**;24(9):121-180.

320) **Artuç M, Tosun K.** *Türk Hukukunda Suçlar ve Kabahatler ile Açıklamalı-İçtihatlı Tüm Özel Ceza Yasaları,* Cilt II, Ankara: Adalet Yayınevi, **2008.**

321) Y. 10. CD. 22.06.1992 Tarih ve 1992/4262E., 1992/198K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.kazanci.com.tr/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

322) Y. 10. CD, 20.12.2006 Tarih ve 2006/13135-14569 Sayılı İlamı. (Bknz. Kaynak no: 220).

323) Y. 10. CD. 27.10.2009 Tarih ve 2009/1917-16452 Sayılı İlamı. (Bknz. Kaynak no: 215).

324) Y. 10 CD. 28.01.2014 Tarih ve 2013/12902E. 2014/717K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.sinerjimevzuat.com.tr/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

325) **İçel K, Evik H.** *Ceza Hukuku Genel Hükümler 2. Kitap Suçun Yapısal Unsurları ve Özel Görünüş Biçimleri*, Yenilenmiş 4. Bası, İstanbul: Beta Yayıncılık, **2007.**

326) Y. 10. CD., 14.01.2014 Tarih ve 2009/5335E., 2014/264K. Sayılı İlamı. (Bknz. Kaynak No: 180).

327) 10. CD. 28.04.2011, 2010/28978E. 2011/4247K. Sayılı İlamı Erişim: (https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/71661/545794.pdf?sequence=1&isAllowed=y), Erişim tarihi: 22.10.2020.

328) Y. 10. CD. 27.03.2008, 2008/1585E. 2008/4884K. Sayılı İlamı. (Bknz Kaynak No: 263).

329) Y. 10. CD. 29.09.2016, 2015/5370E. 2016/2485K. Sayılı İlamı Erişim: (https://www.sinerjimevzuat.com.tr/), Erişim tarihi:20.10.2020.

330) Y. 10. CD. 27.06.2011, 2009/21446E. 2011/5236K. (Bknz. Kaynak No: 258).

331) Y. 10. CD. 19.10.2009, 2009/4827E., 2009/15814K. Sayılı İlamı. (Bknz. Kaynak No: 263).

332) Y. 10. CD. 23.09.2002 Tarih ve 2002/27279E. 2002/22773K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.kazanci.com.tr/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

333) Y. 10. CD. 15/12/2011 Tarih ve 2011/10792E. 2011//58701K. Sayılı İlamı. Türkiye Hukuk, Erişim: (https://www.turkiyehukuk.org/yargitay-ictihatlari-isiginda-uyusturucu-madde-ticaretiyle-mucadele/), Erişim tarihi:01.06.2020.

334) Y. 10. CD. 07. 05. 2012 Tarih ve 2011/26379 E. 2012/8893K. Sayılı İlamı. (Bknz. Kaynak no: 215).

335) Y. 10. CD. 29.05.2008 Tarih ve 2008/3207 E. 2008/8664K. Sayılı İlamı. Erişim: (http://www.kazanci.com/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

336) Y. 20. CD. 07.07.2020 Tarih ve 2019/7270E., 2020/3985K. Erişim: (Yargıtay Karar Arama, https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/), Erişim tarihi: 25.09.2020.

337) YCGK, 25.02.1997 Tarih ve 1996/10-268E. 1997/22 K. Sayılı İlamı. Erişim: (http://www.kazanci.com/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

338) Y. 10. CD. 04.05.2010 Tarih ve 2009/16647E. 2010/10431K. Sayılı İlamı. (Bknz. Kaynak no: 228).

339) Y. 10. CD., 27.09.2012 Tarih ve 2012/12470E., 2012/14508K. Sayılı İlamı. Erişim: (http://www.kazanci.com/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

340) 6545 sayılı Türk Ceza Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un(6545 sayılı Kanun) Erişim: (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140628-9.htm), Erişim tarihi: 26.05.2020.

341) YCGK, 18.06.1996 Tarih ve 1996/10-135E. 1996/146K. Sayılı İlamı. (Bknz. Kaynak no:167).

342) Y. 10. CD. 26.05.2015 Tarih ve 2015/2983E. 2015/31528K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.sinerjimevzuat.com.tr/), Erişim tarihi:02.06.2020.

343) Y. 10. CD. 23.05.2007 Tarih ve 2007/8349E., 2007/6164K. Sayılı İlamı. (Bknz. Kaynak no: 164).

344) YCGK, 03.04.2007 Tarih ve 2006/10-253E., 2007/80K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.kazanci.com.tr/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

345) **Ünver N.** *Uygulamada Çıkar Amaçlı Suç Örgütleri ve Cürüm işlemek için Teşekkül Oluşturmak,* Ankara: Turhan Kitabevi, **2001.**

346) 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu. Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf), Erişim tarihi:26.05.2020.

347) **Canak E.** *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Suçlarında Etkin Pişmanlık*, 1. Baskı, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayımevi, **2012**.

348) YCGK, 22.10.1990 Tarih ve 1990/5-231E., 1990/250K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.kazanci.com.tr/), Erişim tarihi:02.06.2020.

349) Y. 10. CD. 27.1.1997 Tarih ve 1997/715E., 1997/827K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.kazanci.com.tr/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

350) 5607 Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu. Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5607.pdf), Erişim tarihi:26.05.2020.

351) Y. 10. CD. 19.01.2016 Tarih ve 2014/4551E., 2016/155K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.kazanci.com.tr/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

352) Y. 5. CD. 25.10.1982 Tarih ve 3863-3688 Sayılı İlamı. (Bknz. Kaynak no: 167).

353) Y. 10. CD. 14.12.2010 Tarih ve 2010/6180E., 2010/2713K. Sayılı İlamı. (Bknz. Kaynak no:221).

354) Y. 10. CD. 01.10.1996 Tarih ve 9768/10270 Sayılı İlamı. (Bknz. Kaynak no: 225).

355) Y. 10. CD. 10.10.2006 Tarih ve 2006/9262E. 2006/11348 Sayılı İlamı. (Bknz Kaynak no: 297).

356) Y. 10. CD. 6.10.1997 Tarih ve 1997/9619E., 1997/8660K. Sayılı İlamı. Erişim: (http://www.kazanci.com/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

357) **Özen M.** Non bis in idem (aynı fiilden dolayı iki kez yargılama olmaz) ilkesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, **2010;**14(1):389-417.

358) Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname(15/8/2017 Tarihli ve 694 Sayılı KHK). Erişim: (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/08/20170825-13.pdf), Erişim tarihi:26.05.2020.

359) YCGK, 19.06.2007 Tarih ve 2007/10-108E., 2007/152K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.kazanci.com.tr/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

360) **Artuk ME.** Güvenlik tedbirleri. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, **2008**;12(1-2):461-492.

361) Türk Dil Kurumu. Güncel Türkçe Sözlük. Erişim: (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bdb5a3ef00dd1.06060289), Erişim tarihi:01.11.2018.

362) **Günler K.** Türk Ceza Hukukunda müsadere. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, **2014**;18(3-4):849-876.

363) **Güngör D, Toroslu H.** Müsadere ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması ilişkisi üzerine kısa bir değerlendirme, *Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi*, **2016**;65(4):1967-1980.

364) Y. 10. CD. 23.02.2015 Tarih ve 2014/10495E., 2015/63K. Sayılı İlamı. Erişim: (https://www.kazanci.com.tr/), Erişim tarihi: 02.06.2020.

365) Y. 10. CD. 26.6.1988 Tarih ve 3573-6916 Sayılı İlamı. (Bknz Kaynak no: 167).

366) 2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik. Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.5039&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0), Erişim tarihi:09.12.2019.

367) 29662 Sayılı Suç Eşyası Yönetmeliği. Erişim: (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160323-2.htm), Erişim tarihi:11.12.2019.

368) Y. 10. CD. 30.04.1998 Tarih ve 1190-4216 Sayılı İlamı. (Bknz. Kaynak no: 167).

369) 5275 Sayılı Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun. Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf), Erişim tarihi:19.10.2020.

370) **Aslan Y.** Türk Hukukunda Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu. *Ankara Barosu Dergisi,***2010**;2:233-246.

371) Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesi. Erişim: (https://hukuk.emu.edu.tr/Documents/yayinlar/milletlerarasi-sozlesme.pdf), Erişim tarihi:24.05.2020.

372) 5235 Sayılı, Adlî Yargı İlk Derece Mahkemeleri İle Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev Ve Yetkileri Hakkında Kanun. Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5235.pdf), Erişim Tarihi: Erişim tarihi:07.12.2019.

373) Çocuk Koruma Kanunu. Erişim: (https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf), Erişim Tarihi:07.12.2019.

374) 4926 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu(mülga). Erişim: (https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/kacakcilikla-mucadele-kanunu-4926-1), Erişim tarihi:08.12.2019.

375) **Galeotti, M.** Narcotics and nationalism: Russian drug policies and futures. *Brookings Institution*, **2015**:1-11.

376) **Paoli L.** Drug trafficking in russia: A form of organized crime?. *Journal of Drug Issues*, **2001**;31(4):1007-1037.

377) **Swanström N, He Y.** *China's War on Narcotics: Two Perspectives*. Uppsala: Central Asia-Caucasus Institute Silk Road Studies Program A Joint Transatlantic Research and Policy Center, **2006.**

378) Police aim to thwart increasing flow of cocaine to Finland, Erişim: (https://yle.fi/uutiset/osasto/news/police_aim_to_thwart_increasing_flow_of_cocaine_to_finland/11143361), Erişim tarihi:18.05.2020.

379) **Barrafato N.** Illegal Drugs in Canada: Refocusing Canada's Drug Strategy. Research Paper, 2013;1-67. Erişim: (https://ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/24133/1/BARRAFATO,%20Nicole%2020131.pdf) Erişim tarihi:18.05.2020.

380) **Michels II, FANG YX, Zhao D, Zhao LY, Lu L.** Comparison of drug abuse in Germany and China. 1. *Acta Pharmacologica Sinica*, **2007**;28(10):1505-1518.

381) **Golunov S.** *Drug-trafficking through Russia-Kazakhstan border: Challenge and responses.* In: Empire, Islam, and politics in Central Eurasia. *Ed:* Uyama T. Japan: Slavic Research Center. **2007**:331-349.

382) **United Nations Office on Drugs and Crime.** Illicit Drug Trends in The Russian Federation. United Nations Publications: **2008**;1-24.

383) Russian Federatiom Federal Act on narcotic drugs and psychotropic substances. Erişim: (https://www.unodc.org/res/cld/document/rus/federal-act-on-narcotic-drugs_html/fedact98.pdf), Erişim tarihi:10.05.2020.

384) The Criminal Code Of The Russian Federation. Erişim: (http://www.russian-criminal-code.com/PartII/SectionIX/Chapter25.html), Erişim tarihi:12.05.2020.

385) The Criminal Code of The Russian Federation No. 63-Fz Of June 13, 1996, Erişim: (https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/rus_e/WTACCRUS48_LEG_6.pdf), Erişim tarihi:12.05.2020.

386) **Huang K, Liu J, Zhao R, Zhao G, Friday PC.** Chinese narcotics trafficking: A preliminary report. *International Journal of Offender Therapy And Comparative Criminology*, **2012**;56(1):134-152.

387) Criminal Law of the People's Republic of China. Erişim: (https://www.fmprc.gov.cn/ce/cgvienna/eng/dbtyw/jdwt/crimelaw/t209043.htm), Erişim tarihi:11.05.2020.

388) **European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.** Finland,Country Drug Report 2019, Drug markets. Erişim: (https://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2019/finland/drug-markets_en), Erişim tarihi:11.05.2020.

389) **European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and National Institute for Health and Welfare Finland.** *Finland Country Drug Report 2017*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, **2017**.

390) **European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.** Finland, Country drug Report 2019, Drug laws and drug law offences. Erişim: (https://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2019/finland/drug-laws-and-drug-law-offences_en), Erişim:11.05.2020.

391) **European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.** *Technical Report Drug Trafficking Penalties Across The European Union A Survey Of Expert Opinion*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, **2017**.

392) The Criminal Code of Finland. Erişim: (https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf), Erişim tarihi:15.05.2020.

393) **Boyd S.** Drug Arrests İn Canada, 2017. Vancouver area network of drug users, **2018**:1-11. Erişim: (https://drugpolicy.ca/wp-content/uploads/2018/09/Addendum.pdf) Erişim tarihi:18.05.2020.

394) Library of Congress Law. Decriminalization of Narcotics: Canada, Erişim: (https://www.loc.gov/law/help/decriminalization-of-narcotics/canada.php), Erişim tarihi:15.05.2020.

395) Government of Canada, Canada Criminal Code, Erişim: (https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/section-462.1-20030101.html), Erişim tarihi:15.05.2020.

396) Government of Canada, Canada Criminal Code, Erişim: (https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/section-462.2-20030101.html 15.05.2020), Erişim tarihi: 15.05.2020.

397) Government of Canada, Canada Criminal Code, Erişim: (https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-94.html#h-123380), Erişim tarihi:15.05.2020.

398) **Quann N.** Drug use and offending questions and answers. *Research and Statistics Division,* **2003**;1-24.

399) Government of Canada, Justice Laws Website. Controlled Drugs and Substances Act. Erişim: (https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-38.8/fulltext.html), Erişim tarihi:18.05.2020.

400) **European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.** *2012 National Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point Germany New Developments, Trends and In-depth Information on Selected Issues Drug Situation 2011/2012*. Germany, **2012**.

401) **European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.** *Report of the national REITOX Focal Point to the EMCDDA (Data year 2016 / 2017) Drug Market and Crime*, Germany, **2017**. Erişim: (https://www.dhs.de/fileadmin/user_upload/pdf/Reitox_Jahresberichte/2017_WB_08_Drug_market_and_crime_Germany_EN.pdf), Erişim tarihi:18.05.2020.

402) **European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.** Germany, Country Drug Report 2019 Drug Use Prevalence and Trends. Erişim: (https://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2019/germany/drug-use_en), Erişim tarihi:18.05.2020.

403) European Monitorin Centre for Drugs and Drug Addiction. Country legal profiles, Development of German Drug Legislation, Erişim: (https://www.emcdda.europa.eu/html.cfm Sonrasında/index5174EN.html?pluginMethod=eldd.countryprofiles&country=DE), Erişim tarihi:19.05.2020.

404) Germany Narcotic Drugs Act , Erişim: (https://www.bundesgesundheitsministerium.de/fileadmin/Dateien/3_Downloads/Gesetze_und_Verordnungen/GuV/N/Narcotic_Drugs_18_12_2009.pdf), Erişim tarihi:19.05.2020.

405) Marshall E. Uncle sam is the worst drug fiend in the world. Erişim: (http://www.druglibrary.org/schaffer/History/e1910/worstfiend.htm), Erişim tarihi:19.05.2020.

406) **Howard RO, Traughber C.** *The Nexus of Extremism and Trafficking: Scourge of the World or So Much Hype?*. Florida: Joint Special Operations Univ, **2013**.

407) **Nixon R.** Remarks About an Intensified Program for Drug Abuse Prevention and Control. Erişim: (https://prhome.defense.gov/Portals/52/Documents/RFM/Readiness/DDRP/docs/41%20Nixon%20Remarks%20Intensified%20Program%20for%20Drug%20Abuse.pdf), Erişim tarihi:19.05.2020.

408) **Ross S.** The Economics Of Illicit Drug Trafficking. Erişim: (https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/080116/economics-illicit-drug-trafficking.asp), Erişim tarihi:23.04.2020.

409) **Naim, M.** *Illicit: How smugglers, traffickers and copycats are hijacking the global economy*. London: Random house, **2010**.

410) **U.S. Department of Justice.** *Drug Enforcement Administration, National Drug Threat Assessment.* United States, **2018.** Erişim: (https://www.dea.gov/sites/default/files/2018-11/DIR-032-18%202018%20NDTA%20%5Bfinal%5D%20low%20resolution11-20.pdf), Erişim tarihi: 20.05.2020.

411) **Latin American Commission on Drugs and Democracy.** Drugs and Democracy: Toward a Paradigm Shift, **2009.** Erişim: (https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/5dbb2e80-05a3-48d2-8a19-8dc3110deb55/democracy_20090218.pdf), Erişim tarihi: 22.04.2020.

412) **Casey E.** *History of drug use and drug users in the United States. From Facts About Drug Abuse-Participant* Manual. Maryland: The National Drug Abuse Center for Training Resource and Development, **1978.**

413) **Musto DF**. *The American disease: Origins of narcotic control*. Third Edition, New York: Oxford University Press, **1999**.

414) **Terry CE.** The Harrison anti-narcotic act. *The American Journal of Public Health*, 1915;5(6):518.

415) Comprehensive Drug Abuse Prevention and Control Act of 1970. Erişim: (https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-10355/pdf/COMPS-10355.pdf), Erişim tarihi:23.05.2020.

416) **Organization of American States**. *The drug problem in the Americas: Studies Drugs and Developments*, United States: OAS Publication, **2013**.

417) **Castle, A.** *Transnational organized crime and international security*. Vancouver: Institute of International Relations, University of British Columbia Publication, **1997.**

418) **United Nations.** *What we have learned over the last ten years: A summary of knowledge acquired and produced by the UN system on drug-related matters.* United Nation Publications, **2019.**

419) Soberon RSG. Corruption, drug trafficking and the armed forces. Erişim: (https://www.tni.org/my/node/11389), Erişim tarihi: 10.09.2020.

420) Global Americans. *Avilés CS.* Corruption and illegal drugs: Reconstructing links, reversing the causes. Erişim: (https://theglobalamericans.org/2019/07/corruption-and-illegal-drugs-reconstructing-links-reversing-the-causes/), Erişim tarihi:10.09.2020.

421) **Garay LJ, Salcedo-Albarán E.** *Drug Trafficking, Corruption and States: How Illicit Networks Shaped Institutions in Colombia, Guatemala and Mexico.* Bloomington: iUniverse, **2015.**

422) **Mares DR.** What Corrupt or Pariah States Have In Common with Liberal Democracy and the Rule of Law. *International Interactions*, **2009;**35:207-239.

423) **United Nations Office on Drugs and Crime.** *World Drug Report 2016, The World Drug Problem And Sustainable Development.* New York, United Nations Publications, **2016.**

424) **Chêne M.** Fighting corruption in countries with serious narcotics problems. *Anticorruption Resource Centre,* **2008;**1-11.

425) **Basir SM, Mohammadi MNS, Sobatian E.** Analysis of drug trafficking and corruption nexus in economic cooperation organization (eco) region. *Asian Social Science,* **2016**;12(4):53-58.

426) **Interpol and ENACT**.*Corruption as a Facilitatior for Organized Crime in the Eastern African Region*. Lyon, Interpol, **2019**.

427) Drug War Facts. Corruption. Erişim: (https://www.drugwarfacts.org/chapter/corruption), Erişim tarihi: 10.09.2020.

428) **Morris SD.** Drug trafficking, corruption, and violence in Mexico: mapping the linkages. *Trends in Organized Crime,* **2013**;16(2):195-220.

429) **Gberie L.** Crime, violence and politics: drug trafficking and counternarcotics policies in Mali and Guinea. *Foreign Policy at Brookings Institution,* **2015**;1-17.

430) **Tullis L, Painte J. Illicit Drugs:** Social Impacts And Policy Responses, *UNRISD Briefing Paper* **1994. Erişim tarihi: (**http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/4C3D0BE90FAD550480256B6400419B57/$file/bp2.pdf), Erişim tarihi: 30.04.2020.

431) **Reed Q.** *Squeezing a balloon? Challenging the nexus between organised crime and corruption.* Bergen: U4 Issue, **2009**:1-40.

432) **US General Accounting Office General Government Division**. *Law Enforcement Information on Drug- Related Police Corruption*, Washington; US General Accounting Office Publication, GAO/GGD-98-111, **1998**.

433) **Singh NK, Nunes W.** Drug trafficking and narco-terrorism as security threats: a study of India's North-East. *India Quarterly*, 2013;69(1):65-82.

434) **Kleiman MA.** Illicit Drugs and the Terrorist Threat: Causal Links and Implications for Domestic Drug Control Policy. *CRS Report for Congress, Congressional Research Service ˜ The Library of Congress*, **2004**:1-24.

435) **Vreja LO.** Narcoterrorism in Southeastern Europe. *Connections*, **2005**:4(1)91-102.

436) **Chelin R.** *The Terror Business: Assessing the Organised Crime-Extremism Nexus in Africa*. In: Extremisms in Africa, Volume 3, Ed. Tschudin A, Moffat C, Buchanan-Clarke S, Russell S, Coutts L. Johannesburg South Africa: Good Governance Africa By Bookstorm, **2020**:73-95.

437) **Basra R.** *Drugs and Terrorism: The Overlaps in Europe*, London: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA). and ICSR, **2019**.

438) **Berry L, Curtis GE, Hudson RA, Kollars NA**. *A Global Overview of Narcotics-Funded Terrorist and Other Extremist Groups*, United States: Library of Congress Washington Dc Federal Research Dıv., 2002.

439) **UNODC.** The Doha Declaration Promoting A Culture of Lawfulness, Drug Trafficking Regulatory Framework. Erişim: (https://www.unodc.org/e4j/en/organized-crime/module-3/key-issues/drug-trafficking.html), Erişim tarihi: 11.09.2020.

440) **Beittel JS.** Mexico's drug trafficking organizations: Source and scope of the violence. *United States Congressional Research Service*, **2013**:1-46.

441) **United Nations Office on Drugs and Crime.** *World Drug Report 2016, The World Drug Problem And Sustainable Development,* New York: United Nations Publications, 2016.

442) **Public Safety Canada.** *Working Together to Combat Organized Crime, A Public Report on Actions under the National Agenda to Combat Organized Crime.* Canada, **2006.**

443) **Obama, B.** *Strategy to Combat Transnational Organized Crime: Addressing Converging Threats to National Security*. Pennsylvania: DIANE Publishing, **2011.**

444) **Europol.** *Business Fundamentals, How Illegal Drugs Sustain Organised Crime in The EU.* Hague: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, **2017**.

445) The Broker Connecting Worlds of Knowledge. Jesperson S. Poverty and unemployment encourage organized crime. Erişim: (https://www.thebrokeronline.eu/poverty-and-unemployment-encourage-organized-crime-d6/), Erişim tarihi:30.04.2020.

446) **Musai M, Mehrara M.** The relationship between drug smuggling and unemployment (case study: Iran). *International Journal of Academic Research in Economics and Management Sciences*, **2014**;3(1):126-138.

447) The Borgen Project. The Link Between Drug Trafficking and Poverty. Erişim: (https://borgenproject.org/drug-trafficking-and-poverty/), Erişim tarihi: 30.04.2020.

448) **Adeniyi EK, Eneji RI, OkpanJT.** Unemployment and drug trafficking among suspects in custody of the national drug law enforcement agency, cross River State command, Nigeria. *European Scientific Journal*, **2019**;15:191-202.

449) **United Nations Office on Drugs and Crime.** World Drug Report 2018, Drugs And Age Drugs And Associated İssues Among Young People And Older People. United Nations publication, Sales No. E.18.XI.9, **2018**.

450) **Porio EE, Crisol CS**. *The Use of Children İn The Production, Sales snd Trafficking Of Drugs: A Synthesis of Participatory Action-Oriented Research Programs in Indonesia, The Philippines snd Thailand.* International Labour Office International Program on the Elimination of Child Labour, **2004.**

451) **Dowdney L.** Children of the drug trade a case study of children in organised armed violence in Rio de Janeiro, Rio de Janeiro: *7 Letras* Bu yayınevi, **2003**.

452) **McLennan JD, Bordin I, Bennett K, Rigato F, Brinkerhoff, M.** Trafficking among youth in conflict with the law in São Paulo, Brazil. *Social Psychiatry And Psychiatric Epidemiology*, **2008**;43(10):816-823.

453) **Giacomello C.** Women, drug offenses and penitentiary systems in Latin America. *International Drug Policy Consortium*, **2013**:1-24.

454) **Ludwick M, Murphy S, Sales P.** Savvy sellers: dealing drugs, doing gender, and doing difference. *Substance Use & Misuse*, **2015**;50(6):708-720.

455) **United Nations Office on Drugs and Crime.** *World Drug Report 2018, Women And Drugs Drug Use, Drug Supply And Their Consequences.* United Nations Publication, Sales No. E.18.XI.9, **2018**.

456) **Thoumi FE.** The relationship between illegal drugs and violence: Is there a cause and effect?. *Portal Issue,* **2010**;5:38-39.

457) **Malinowska-Sempruch K, Rychkova O.** The Impact Of Drug Policy On Women. New York: Open Society Foundations, **2015.**

458) **United Nations Women.** A gender perspective on the impact of drug use, the drug trade, and drug control regimes. *UN Women Policy Brief.* **2014**;1-4.

459) **Lawson BS, Dininio P.** *The development response to drug trafficking in Africa: A programming guide,* United States: United States Agency International Development, **2013**.

460) **Europol.** Serious, and Organized Crime Threat Assessment. "Crime in the Age of Technology." *Europol Police Office*, **2017**;1-10.

461) **Fedotov Y.** In Just Two Decades, Technology Has Become A Cornerstone Of Criminality, Erişim: (https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2017/October/in-just-two-decades--technology-has-become-a-cornerstone-of-criminality.html), Erişim tarihi:01.05.2020.

462) **International Narcotic Control Board.** *Report of the International Narcotics Control Board for 2001.* United Nation publications, **2002**.

463) **European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and Europol.** *EU Drug Markets Report.* Belgium: Publications Office of the European Union, 2019.

464) **United Nations Office on Drugs and Crime**. *World Drug Report 2014*. New York: United Nations publication, Sales No. E.14.XI.7, **2014**.

465) **Adewopo V, Gonen B, Varlioglu S, Ozer M**. Plunge into the underworld: a survey on emergence of darknet. *International Conference on Computational Science and Computational Intelligence (CSCI),* **2019**;155-159.

466) **Buxton J, Bingham T.** The rise and challenge of dark net drug markets. *Policy Brief,* **2015**;7:1-24.

467) **European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.** Drugs and the Darknet. Erişim: (http://www.emcdda.europa.eu/topics/darknet-and-drugs_en) Erişim tarihi:22.04.2020.

468) **European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction and Europol.** Drugs And The Darknet, Perspectives For Enforcement, Research And Policy. Luxembourg: Publications Office of the European Union, **2017**.

469) **European Monitoring Centre for Drugs and Drug. Darknet** Markets Ecosystem Addiction. Erişim: (http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/8347/Darknet2018_posterFINAL.pdf), Erişim tarihi:22.04.2020.

470) **Broséus J, Rhumorbarbe D, Mireault C, Ouellette V, Crispino F, Décary-Hétu D..** Studying illicit drug trafficking on darknet markets: structure and organisation from a Canadian perspective. *Forensic Science International*, **2016**;264:7-14.

471) **Galvin B.** Drugs and the Darknet. *Drugnet Ireland*, **2018**;65:13-16.

472) **Lacson W, Jones B.** The 21st century darknet market: lessons from the fall of Silk Road. *International Journal of Cyber Criminology,* **2016**;10(1):40-61.

473) **Europol.** Global law enforcement action against vendors and buyers on the dark web. Erişim: (https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/global-law-enforcement-action-against-vendors-and-buyers-dark-web), Erişim tarihi:23.04.2020.

474) **Coldewey D.** How German and US aouthorities took down the owners of the darknet drug emporium Wall Street Market. Erişim: (https://techcrunch.com/2019/05/03/how-german-and-us-authorities-took-down-the-owners-of-darknet-drug-emporium-wall-street-market/), Erişim Tarihi:23.04.2020.

475) **Europol.** Double Blow To Dark Web Marketplaces Erişim: (Https://Www.Europol.Europa.Eu/Newsroom/News/Double-Blow-To-Dark-Web-Marketplaces), Erişim tarihi:23.04.2020.

476) **Europol.** *The Internet Organised Crime Threat Assessment (iOCTA) 2014*. European Police Office, **2014.**

477) **United Nations Office on Drugs and Crime.** *Estimating İllicit Financial Flows Resulting From Drug Trafficking And Other Transnational Organized Crimes Research Report.* Vienna: United Nations Publications, **201**1.

478) **International Narcotics Control Board.** *Report of the International Narcotics Control Board for 2010.* New York: United Nations Publications, **2011.**

479) **International Narcotics Control Board.** *The Report of the International Narcotics Control Board for 2015*. Vienna; United Nations Publications, **2016**.

480) **Transparency International Secretariat.** Fight against corruptıon and ımpunıty are vıtal for tacklıng drug traffickıng problems ın the amerıcas. 2013. Erişim: (https://www.transparency.org/news/pressrelease/20130605_fight_against_corruption_and_impunity_are_vital_for_tackling), Erişim tarihi:26.04.2020.

481) **Chêne M**. *Organised crime and corruption*, Bergen: Transparency International and CHR. Michelsen Institute Publication, **2009**.

482) **United Nationd Office on Drugs and Crime.** *World Drug Report 2017, The Drug Problem And Organized Crime, Illicit Financial Flows, Corruption And Terrorism*. Vienna: United Nations publication, Sales No. E.17.XI.6, **2017.**

483) **Kushlick D, Crick E, Saunter N.** Transform Drug Policy Foundation, The War on Drugs: Undermining peace and security. Erişim: (https://transformdrugs.org/wp-content/uploads/2018/10/CTC-Security-briefing.pdf), Erişim tarihi:26.04.2020.

484) **Evans T.** The link between terrorism and drug trafficking. *SJ Quinney College of Law*, **2017.** Erişim: (https://law.utah.edu/the-link-between-terrorism-and-drug-trafficking/#_ftn5), Erişim tarihi:27.04.2020.

485) **Rana R, Moditsi K** The linkage between illicit drug trafficking and terrorist groups. *ODUMUNC 2017 Issue Brief, First Committee: Disarmament and International Security*, 2017;1-9.

486) **Sarı İ.** The nexus between terrorism and organized crime; growing threat?(terörizm ile organize suç arasindaki ilişki; büyüyen bir tehdit midir?). *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi,* **2015**;6:463-503.

487) **Schmid AP.** Links between terrorism and drug trafficking: a case of narco-terrorism?. *International Summit on Democracy, Terrorism and Security,* **2005**;(8):1-14.

488) **Chouvy PA.** Narco-Terrorism in Afghanistan. *Terrorism Monitor*, **2004**;2(6)7-9.

489) **Hutchinson A..** International drug trafficking and terrorism, 2002. Erişim: (https://2001-2009.state.gov/p/inl/rls/rm/9239.htm), Erişim tarihi:27.04.2020.

490) **Durnagöl E.** The role of drugs in terrorism and organized crime. *Ankara Bar Review*, **2009**;2:46-80.

491) **Cucovaz S.** *Interrelationship between Illicit Trafficking in Small Arms, Drug Trafficking, and Terrorist Groups in South America.* In: Curbing Illicit Trafficking in Small Arms and Sensitive Technologies: An Action-Oriented Agenda. Ed. Alves PG, Cipollone DB. New York and Geneva: United Nations Publications, **1998**;33-47.

492) **Traughber CM.** Terror-crime nexus? Terrorism and arms, drug, and human trafficking in Georgia. *Connections*, **2007**;6(1):47-64.

493) **Alasmari KAA.** Cleaning up dirty money: the illegal narcotics trade and money laundering. *Economics & Sociology,* 2012;5(2a):139-148.

494) **Farfán-Méndez C.** The structure of drug trafficking organizations and money laundering practices: a risk appetite hypothesis. *Journal of Illicit Economies and Development*, **2019**;1(3):294-311.

495) **DiBiagio T.** Money laundering and drug trafficking: a question of understanding the elements of the crime and the use of circumstantial evidence. *U. Rich. L. Rev.*, 1994;28:255- 285.

496) **Ehlers S, Zagaris B.** Drug trafficking & Money laundering. *Institute for Policy Studies*, Erişim: (https://ips-dc.org/drug_trafficking_money_laundering/), Erişim tairihi:11.09.2020.

497) **Ehlers S.** Drug trafficking and money laundering. *Foreign Policy in Focus*, **1998**;3(16):1-4.

498) **International Narcotics Control Board**. Giving More Priority *to* Combating Money-Laundering *1995.* United Nation Publications, **1996.**

499) Martin C. *Casualties of war how the war on drugs is harming the world's poorest,* London: Health Poverty Action, **2015.**

500) **Ekici B.** International drug trafficking and national security of Turkey. Journal of Politics and Law, **2014**;7(2):113-126.

501) The Immigration Debate. The Rise of Smuggling, Erişim: (http://www.umich.edu/~ac213/student_projects07/global/theriseofsmuggling.html), Erişim tarihi:13.05.2020.

502) **Sanchez G, Zha SX.** Rumors, encounters, collaborations, and survival: the migrant smuggling–drug trafficking nexus in the U.S. Southwest. *The ANNALS of the American Academy of the Political and Social Science*, **2018**;676(1):135-151.

503) Drug trafficking. Erişim: (https://immigrationtounitedstates.org/466-drug-trafficking.html), Erişim tarihi:13.05.2020.

504) **Greenfield VA, Nunez-Neto B, Mitch I, Chang JC, Rosas E.** *Human Smuggling and Associated Revenues: What Do or Can We Know About Routes from Central America to the United States?,* United States of America: RAND Corporation, **2009.**

505) **United Nations Office on Drugs and Crime**. *Global Study On Smuggling Of Migrants 2018.* New York: United Nations publication, Sales No. E.18.IV.9, **2018**.

506) **United Nations Office on Drugs and Crime.** Uluslar ötesi Organize Suç – Küreselleşmiş yasadışı Ekonomi. Erişim: (https://www.unodc.org/documents/toc/factsheets/TOC12_fs_general_EN_HIRES.pdf), Erişim tarihi:29.04.2020.

507) **European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.** Drug Markets. Erişim: (http://www.emcdda.europa.eu/topics/drug-markets), Erişim tarihi: 22.04.2020.

508) **Fernandez C.** *The Role of Manufacturers and Dealers*. In: Curbing Illicit Trafficking in Small Arms and Sensitive Technologies: An Action-Oriented Agenda. Ed. Alves PG, Cipollone, DB. New York: United Nations Publications, **1998**;57-66.

509) **Singh J.** *Illicit Trafficking in Small Arms: Some Issues and Aspects.* In: Curbing Illicit Trafficking in Small Arms and Sensitive Technologies: An Action-Oriented Agenda, Ed. Alves PG, Cipollone DB. New York:**1998**;9-18.

510) **UNODC.** Firearms 6, 129-146. Erişim: (https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tocta/6.Firearms.pdf), Erişim tarihi: 17.09.2020.

511) **Santos ESAD, Salamanca LJG.** *Introduction to Firearms Trafficking No 15, The Global Observatory of Transnational Criminal Networks - Research Paper No. 15,* Columbia: VORTEX Working Papers No. 29, **2017**.

512) **Wulff P.** Drug-Linked Firearms Cases: A Primer For Prosecution. American Prosecutors Research Institute, special Topic Series, **2005.**

513) **Berthet RS, Lopez H.** *Crime and violence in Central America: A development challenge.* Washington, DC: World Bank, **2011**;1-36.

514) **UNODC.** *Global Study on Homicide, Executive Summary,* United Nations Publications, **2013**.

515) **U.S. Department of Justice Office of Justice Programs Bureau of Justice Statistics.** Drugs and Crima Data, Fact Sheet: Drug-Related Crime. 1994;1-6, Erişim: (https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/DRRC.PDF), Erişim tarihi:28.04.2020.

516) **International Narcotics Control Board.** *Drugs, crime and violence: the microlevel impact.* United Nations Publication, **2004.**

517) *Miraglia P.* Drugs and drug trafficking in Brazil: trends and policies. *Foreign Policy at Brookings Institution,* **2016**:1-16.

518) **Robles G, Calderón G, Magaloni B.** The economic consequences of drug trafficking violence in Mexico. *Poverty and Governance Series Working Paper*, **2013**:1-38.

519) **Stevens A, Bewley-Taylor D, Dreyfus P.** *Drug markets and urban violence: can tackling one reduce the other. Policy Paper Report 15*, **2009**:1-15.

520) **Felbab- Brown V.** *Fighting the nexus of organized crime and violent conflict whıle enhancing human security*, Ed: Williams P, Felbab-Brown, V. In: Drug trafficking, violence, and instability. Pittsburg: Strategic Studies Institute US Army War College, **2012**:1-26.

521) **International Narcotics Control Board.** *Report of the International Narcotics Control Board for 2002*. United Nations Publications, **2003**.

522) **UNODC.** *World Drug Report 2009*, New York: United Nations Publication Sales No. E.09.XI.12, **2009.**

523) **Penal Reform International.** Global Prison Trends Special Focus: Drugs And Imprisonment. London: Penal Reform Publications, **2015.**

524) **Singer M.** Drugs and development: The global impact of drug use and trafficking on social and economic development. *International Journal of Drug Policy,* **2008**;19:467-478.

525) **Leechaianan Y, Longmire DR**. The use of the death penalty for drug trafficking in the United States, Singapore, Malaysia, Indonesia and Thailand: A comparative legal analysis. *Laws*, **2013**;*2*(2):115-149.

526) The Economist. Which countries have the death penalty for drug smuggling?. Erişim: (https://www.economist.com/the-economist-explains/2015/04/28/which-countries-have-the-death-penalty-for-drug-smuggling), Erişim tarihi:13.05.2020.

527) **Amnesty International USA, United States of America.** Death penalty: No solution to illicit drugs. *International Review of Penal Law*, 1996;655-700.

528) **Bagley B.** The evolution of drug trafficking and organized crime in Latin America.*Sociología, problemas e práticas,* **2013**;71:99-123.

529) **Nadeem A, Rubeena B, Agarwal VK, Piyush K**. Substance abuse in India. *Pravara Med Rev*, **2009**;1(4):4-6.

530) **United Nations.** *The Social Impact Of Drug Abuse.* Kopenhag: United Nations Publications, **1995.**

531) **Degenhardt L, Peacock A, Colledge S, Leung J, Grebely J, Vickerman P, et al.** Global prevalence of injecting drug use and sociodemographic characteristics and prevalence of HIV, HBV, and HCV in people who inject drugs: a multistage systematic review. *The Lancet Global Health*, **2017**;5(12):e1192-e1207.

532) **Villa L.** Trafficking Statistics. An American Addiction Centers Resource. Erişim: (https://drugabuse.com/statistics-data/drug-trafficking/), Erişim tarihi:28.04.2020.

533) **Mathers BM, Degenhardt L, Bucello C, Lemon J, Wiessing L, Hickman, M**. Mortality among people who inject drugs: a systematic review and meta-analysis. *Bulletin of the World Health Organization*, **2013**;91:102-123.

534) **United Nations Office on Drugs and Crime.** *World drug report 2019, Executive summary, Conclusions and policy implications*. United Nations publication, Sales No. E.19.XI.8, **2019.**

535) **United Nations Office on Drugs and Crime.** *World Drug Report 2018, Global Overview of Drug Demand And Supply Latest Trends, Cross-cutting Issue.* United Nations publication, Sales No. E.18.XI.9, **2018**.

536) **Deiss RG, Rodwell TC, Garfein RS.** Tuberculosis and illicit drug use: review and update. *Clinical Infectious Diseases,* **2009**;48(1):72-82.

537) **Soomro GS, Jameel N, Khalil R, Raza A, Gul T.** Prevalence of pulmonary tuberculosis among illicit injecting drug users of Karachi, Pakistan. *SMU Medical Journal*, **2016**;3(1):582-605.

538) **McShane H.** Co-infection with HIV and TB: double trouble. *International journal of STD & AIDS*, **2005**;16(2):95-101.

539) **United Nations Office on Drugs and Crime** *World Drug Report 2017, Global Overvıew Of Drug Demand And Supply Latest Trends, Cross-Cutting İssues.* United Nations publication, Sales No. E.17.XI.6, **2017.**

540) **Moore MH, Kleiman MAR**. The Police and Drugs. *National Institute of Justice, U.S. Department of Justice, and the Program in Criminal Justice Policy and Management, John F. Kennedy School of Government, Hanard University*.**1989**;11:1-14.

541) **Okundaye J.** Drug trafficking and addiction among low-income urban youths: An ecological perspective. *Journal of Children and Poverty*, **1999**;5(1):21-42.

542) **Wright V.** Pushers: The Effect of Incarceration on earnings from drug trafficking. *Justice Policy Journal*, **2015;**1-29.

543) **Yong-an Z.** International drug traffıckıng and U.S.-China counternarcotics cooperation. *The Brookings Institution Center For Northeast Asian Policy Studies*, 2012;1-22.

544) **Justice Policy Institute, & United States of America.** Finding Direction: Expanding Criminal Justice Options by Considering Policies of Other Nations. 2011;1-8. Erişim: (http://www.justicepolicy.org/uploads/justicepolicy/documents/punitive_response_to_drug_use.pdf), Erişim tarihi:19.05.2020.

545) Open Society Foundations. Defining The Addiction Treatment Gap, Closing The Addiction Treatment Gap. Erişim: (https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/54f33676-58ac-490f-8d84-9923403ccf46/data-summary-20101123.pdf), Erişim tarihi:11.09.2020.

546) **Volkow ND.** *Principles of Drug Addiction Treatment: A Research-Based Guide,* Third Edition, United States: National Institute on Drug Abuse, **2018**.

547) **UNODC.** *Drug Abuse Treatment And Rehabilitation, a Practical Planning and Implementation Guide*, New York, United Nations Publication Sales No. E.03.XI.II, **2003**.

548) **World Health organization.** *Who Expert Committee On Drug Dependence*, Geneva: Technical Report Series 13. Report, **1998**.

549) **United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention**. *Demand Reduction A Glossary of Terms*, New York: United Nations Publications Sales No. E.00.XI.9, **2000**.

550) **Derin M, Tapan MG.** Madde bağımlığı ve sosyal dışlanma. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, **2017**;10:26-36.

551) National Institutes of Health U.S. Department of Health and Human Services, National Institute on Drug Abuse. Principles of drug abuse treatment for criminal justice populations a research-based guide, 2020. Erişim: (https://www.drugabuse.gov/publications/principles-drug-abuse-treatment-criminal-justice-populations-research-based-guide/principles), Erişim tarihi: 08.08.2020.

552) **Blevins CE, Rawat N, Stein MD.** Gaps in the substance use disorder treatment referral process: provider perceptions. *Journal Of Addiction Medicine*, **2018**;12(4):273-277.

553) **United Nations.** Universal Declaration of Human Rights. Erişim: (https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/), Erişim tarihi:22.05.2020.

554) **Birleşmiş Milletler.** Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi. Erişim: (http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf), Erişim tarihi:29.05.2020.

555) **Organization of American States.** *The drug problem in the Americas: Studies Drugs and Developments*, United States, **2013**.

556) **Chin KL, Zhang SX.** *Chinese connection: Cross-border drug trafficking between Myanmar and China,* National Institute of Justice, Office of Justice Programs, United States; U.S. Department of Justice Publication, **2012**.

557) **United Nations Human Rights Office of the High Comissioner**. International Covenant on Civil and Political Rights. Erişim: (https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx), Erişim tarihi: 13.05.2020.

558) **Lines R.** *The Death Penalty for Drug Offences: A violation of international human rights law*. Londra: International Harm Reduction Association, **2007.**

559) **Sander G.** *The Death Penalty for Drug Offences: Global Overview 2017*, Londra: Harm Reduction International, **2018.**

560) **United Nations Office on Drugs and Crime.** *World Drug Report 2010*. (United Nations Publication, Sales No. E.10.XI.13, **2010**.

561) **Federal Foreign Office.** International fight against drugs. Erişim: (https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/themen/terrorismus-kriminalitaet/-/231920), Erişim tarihi:18.05.2020.

562) **Tam CL, Foo YC.** Contributory factors of drug abuse and the accessibility of drugs. *International Journal of Collaborative Research on Internal Medicine & Public Health,* **2012**;4(9):1621-1625.

563) **United Nations.** New And Emerging Forms of Crime: Threats The World Must Reckon With, 13th United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, 2015, Doha, Katar. Erişim: (https://www.un.org/en/events/crimecongress2015/pdf/Factsheet_5_Emerging_forms_of_crime_EN.pdf), Erişim tarihi:01.05.2020.

564) **Ali EM, Edwards HG, Hargreaves MD, Scowen IJ.** In situ detection of cocaine hydrochloride in clothing impregnated with the drug using benchtop and portable Raman spectroscopy. *Journal of Raman Spectroscopy*, **2010**;*41*(9):938-943.

565) **Shaw A, Egan J, Gillespie, M**. *Drugs and poverty: A literature review*. Glasgow: Scottish Drugs Forum, 2007.

566) **Esseiva P, Ioset S, Anglada F, Gasté L, Ribaux O, Margot P, et al.** Forensic drug intelligence: an important tool in law enforcement. *Forensic science international*, **2007**;167(2-3):247-254.

567) **Collins M, Huttunen J, Evans I, Robertson J**. Illicit drug profiling: the Australian experience. *Australian Journal of Forensic Sciences*, **2007**;39(1):25-32.

568) **Choe S, Heo S, Choi H, Kim E, Chung H, Lee J.** Analysis of pharmaceutical impurities in the methamphetamine crystals seized for drug trafficking in Korea. *Forensic Science İnternational*, **2003**;227(1-3):48-51.

569) **Varatharajan R, Sen A.** Role of entomology in forensic sciences. *Current Science-Bangalore*, **2000**;78(5):544-545.

570) **Erzinclioglu YZ.** Entomology and the forensic scientist: How insects can solve crimes. *Journal of Biological Education*, 1989;23(4):300-302.

571) **Traub SJ, Hoffman RS, Nelson LS.** Body packing—the internal concealment of illicit drugs. *New England Journal of Medicine*, **2003**;*349*(26):2519-2526.

572) Reuters GS. U.N. development chief flags failings of "war on drugs". Erişim: (https://br.reuters.com/article/uk-un-drugs/u-n-development-chief-flags-failings-of-war-on-drugs-idUKBRE92E01R20130315), Erişim tarihi: 11.09.2020.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Yiğit İLTAŞ

Doğum Tarihi ve Yeri : 02.10.1988 Adana

Medeni Durumu : Evli

Adres : Çatalan Caddesi Gültepe Mahallesi Newpoint Nova Apt. 273A, Ablok Kat: 10 Daire No:19 Sarıçam/Adana

Telefon : 507 130 9303

Faks : -

Elektronik Posta Adresi : yiltas@ucdavis.edu, yigitiltas@gmail.com

Mezun olduğu Fakülte :

Lisans : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2010

Yüksek Lisans : University of California, Davis, Hukuk Fakültesi 2013
Çukurova Üniversitesi, Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı Yüksek Lisansı 2017

Varsa Mezuniyet Derecesi : Lisans:2,85
Hukuk Yüksek Lisansı:3,72
Adli Tıp Yüksek Lisansı: 3,73

Görev Yerleri : Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

Dernek Üyelikleri : -

Alınan Burslar : T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Lisans Bursu
University of California, Davis Hukuk Fakültesi, Bursu
University of Iowa, Hukuk Fakültesi, Bursu

Yabancı Dil(ler) : İngilizce (İleri Seviye)